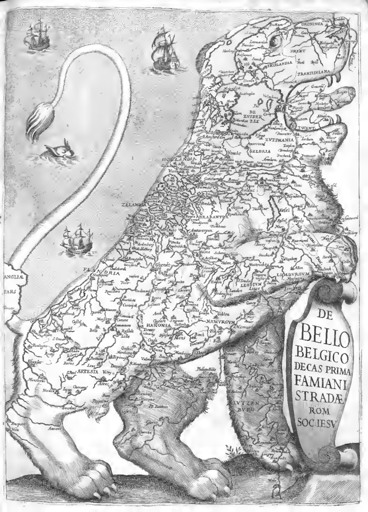
Gomez de Haedo de B[illegible] i Berrina

FAMIANI STRADAE
ROMANI
E SOCIETATE IESV
DE BELLO BELGICO
DECAS PRIMA
Ab Excessu
CAROLI V IMP.
AN. MDLV
Vsque ad initia Præfecturæ
ALEXANDRI FARNESII
Parmæ, ac Placentiæ Ducis
AN. MDLXXVIII

DE
BELLO
BELGICO
DECAS PRIMA
FAMIANI
STRADÆ
ROM
SOC IESV
GRONINGA
FRISLANDIA
TRANSISVLANA
DE ZVIDER ZEE
ZVTPHANIA
GELDRIA
HOLLANDIA
ZELANDIA
BRABANTIA
FLANDRIA
HANONIA
NAMVRGVM
LEODIVM
LIMBVRGVM
ARTESIA
ANGLIÆ
Amsterdam
Antwerpen
Brussel

SERENISS. PRINCIPI

ODOARDO FARNESIO

PARMAE AC PLACENTIAE DVCI V

FAMIANVS STRADA FEL.

HISTORIAM Belgicam Parenti tuo ante annos ferme quatuordecim deſtinatam, tibi conſtante fide reddo, SERENISSIME DVX. opus ab argumento non ingratum Principi, qui ſe ad magnorum nominum imitationem componat, imitandus ipſe, atque inter magna nomina futurus. Et habent hoc ſupra antiquitatem noſtri ſæculi bella: quòd, ſicuti geruntur armatis diuerſa Religione animis, infeſtis nouo telorum genere corporibus, validis alia munitione vrbibus; ita longè quàm priſca, noſtris hominibus ad imitandum propiora ſunt. Inter recentia verò, haud ſcio an vlla magis ad militarem prudentiam ducant, quàm hæc Belgica: in quibus partim conditio ciuilium armorum inſolitam Ducum vigilantiam poſcit aduersùs militum licentiam, & crebriora transfugia veluti honeſta, atque ad ſuos: partim Mars ipſe non ſemper hic in acie, ac ſub illa campi Domina, ſæpius apud arces remiſſo ſuriali impetu ſedendo, noua quotidie machinarum nomina, ingenioſaque operum conſilia meditatur:

tatur: partim denique locus nunc equis, mox idem remis opportunus, amphibios enimuerò milites, ac peritos miscere vndis ignem planè desiderat. Hæc autem ipsa, quæ tibi communia cum alijs nostra legentibus videri possent, alio videlicet sensu hauries ipse, solitus abs te exigere, quidquid fuere Maiores tui. Et è Maioribus quidem occurret in huius statim operis vestibulo Margarita Parmensis Dux, (Caroli nè Quinti filiam appellem, an Alexandri Farnesij matrem?) in qua nouem propè annos, inter prima illa turbulentorum hominum tentamenta, Belgium sustinente, artes agnoscere populos regendi, tibi (opinor) graue non fuerit. Nam de auia tua Maria Lusitana, Eduardo Lusitani Regis fratre genita, quid attinet dicere? cuius ad eximiæ Religionis commemorationem non dubito, quin ipse admirationi venerationique immistus, subdi peracres tibi ad pietatem stimulos experturus sis. Iam auus tuus Alexander, ille (vt appellatum nostri) Belgarum Camillus: &, repetito Demetrij cognomento, vrbium Expugnator: & Romanus, sed sobrius iræque victor Alexander; quanta bellicarum cupidine laudum, quas è multis retrò ætatibus collegit vnus ac miscuit, generosam istam indolem tuam inflammabit? Nec, quia geras ipse continenter ante oculos Alexandri res gestas, (dignas profectò, quæ non minus tibi, quàm Themistocli trophœum Milciadis, somnum interturbent) idcirco cariturus se omni nouitatis apud te gratia pertimescunt annales mei; dum hæc eadem, quæ tibi imitandi amor sparsim obijcit, hic à me coniunctim omnia repræsentabunt: verè vtique, ac securè magis, quàm aut magnificè, aut in seruilem Theoduli modum: cuius historiam assentationis immodicam proiecerit olim in fluuium Macedo Alexander; ego certè non verebor, ne tu meam pro Alexandro tuo plectas, vti læsæ veritatis ream. Illud potiùs timerem, ne Historici humilitate suboffen-

Iust. Lipsius in Virg. Hallen. c.35.

Georg. Basta in Magist. Castror.

Ex Vrb. VIII. P. Max. poëmate de Alex.

sum

ſum caperet te faſtidium aliquod mei, grandia tenuiter molientis; niſi exploratam haberem præcellentem ingenij tui facultatem, qua ſicuti noſtras quoque litteras non amas modò, &, quod vos magni Principes ſoletis, foues & protegis, ſed etiam ſupra Principum plerunque morem calles ac tractas; ita probè intelligis, ſummorum virorum facta, tranſgreſſa ſemel humanum modum, non facilè cuiuſquam dictis adæquari poſſe. Quamquam timidiùs ſentire me, tu vetas, Princeps: dum hiſtoriam hanc meam prælibare aggreſſus, tam multa in illius commendationem addidiſti, vt, niſi ego blanditias huic operi ab humanitate tua ſubuererer, auſim profectò haud ex vano non ſolum præſentium mihi ſtudia polliceri, ſed etiam ſpem vltrà protendere, & quaſi poſteritati meæ intereſſem, eius de me iudicio iam nunc frui. Sed quo profuſior iſta liberalitas in me tua, eo cautior ipſe conſcientia mea me inuoluo, atque aduersùs huiuſmodi irritamenta communio: contentus hoc fructu benignitatis tuæ, vt non timidè id offeram tibi, in quo iudicium ipſe tuum improbare non poſſis. E Collegio Romano, Pridie Kal. Iulias AN. DOM. MDCXXXII.

LE-

LECTORI

QVISQVIS hæc nostra in manus sumere non grauaberis; priusquam euoluas, permitte me tecum pauca super ijs proloqui. Habes à me historiam, cui à celeritate quidem non possim aut laudem flagitare, aut excusationem obtendere, quippe nonum longè post annum apud me pressæ: possim tamen, opinor, hac ipsa cunctatione alterum tantum gratiæ sperare à Lectoribus meis, quorum vtique reuerentia, adornando indesinenter operi moram traxi: adeo, vt licet, ab aliquot iam annis, multi, quorum non minus ingenijs, quàm honoribus nemo Romæ non assurgit, prælectam annalium meorum partem, mirè probare viderentur, non ideo tamen persuaserint mihi (gnaro videlicet quid inter humanitatem, & iudicium intersit) vt festinarem euulgare opus, aut eidem nunc tandem euulgato non condonationem ipse aliquam à Lectoribus anxiè precarer, vti debitam modestiæ meæ, aliorum iudicia reuerenti. Accedit ad eiusdem spem gratiæ, sors oblata mihi quàm Scriptorum multis liberalior: interiores Principum litteras loquor, plerasque exaratas ipsorum manu: loquor secreta legationum monita, intima in bellicis senatibus consilia, & consiliorum causas, clandestinos exploratorum codicillos, occultas ciuium conspirationes, aliaque permulta, quæ aut seorsim habita, aut in ephemeridem relata, ex arcanis mihi tabularijs patuere. Planè vt, nisi moram Lectoribus iniecturus essem, potuissem (quod interdum facio) ad rerum pleraque, addijcere litterarum exemplaria, prouocare ad authographorum fidem, factorum enarrationem, signatis velati tabulis testibusque, conficere. Hæc autem omnia sicut aperuere mihi quodammodo fores, vt in abdita quæque introspicerem, ita eorum euulgatio, & peculiarium in primis rerum expositio (sine quibus historicorum monumenta Polybio quidem ludicrum quid habentur) tanto futura est iucundior auiditati legentium, quanto addentes hæc nostra ad notiorem eorum factorum cognitionem, quæ ab alys memorantur, & nos ab ijs sæpius abstinemus, pleniorem ex vtrisque historiam ipsi conformabunt. Atque hæc etiam causa perpulit interdum me ad singularia quædam non prætermittenda, quò res Belgicas recenti non magis fama, quàm Scriptorum copia peruulgatas, huiusmodi variarem additamentis, ob nouitatem plerunque gratis, Lib. 3.

& specia-

& specialem historiam scribenti non utique inconcessis. Quin & huc quoque illud pertinet, quòd sicut aliqua cursim, & nisi peculiare quid ad alios addendum occurrat, pæne præterij; ita interdum aliqua paulò altiùs deducere, liberiùsque denarrare, profectò gratius existimaui, nec sine multis magnisque exemplis feci. Namque inter Romanos annalium Scriptores, vt nihil de Græcis dicam, Tacitus, atque Salustius, quàm sæpe ad breuem illam suam tenuissimi fili telam ex occasione adijciunt multa,
Lib. 2. *& tanquam lacinias operi attexunt? Refellebat Tacitus in historijs (harum enim quinque libros, omissis annalibus, carptim expendere tecum libet) eos authores, qui scripsissent, duces Othoniani ac Vitelliani exercitus addubitasse, num posito pro flagitiosis Principibus bello, bonum eligerent; quum facto inde gradu, de veteri atque insita mortalibus potentiæ cupidine, de eius origine in Romana vrbe, de Patrum plebisque certaminibus, de Mario, de Sylla, de Pompeio securè disserit: donec,* Sed me, *inquit,* veterum nouorumque morum reputatio longiùs tulit. nunc ad re-
Lib. 3. rum ordinem venio. *Perge. Incensum à militibus Capitolium vbi ille descripsit, super eo querelas adiungit: &, qui illud vouerit, qui fundauerit, qui dedicauerit, qui dirutum refecerit, quamquam res vulgò non ignotas,*
Lib. 4. *accuratè percenset. Quid de Serapide? cuius de origine interfari multa, quæque de ea fabulentur Antistites Aegyptiorum, prolixa excursione commemorare, historiæ iniuriam non putauit? Sed nusquam idem liberalius*
Lib. 5. *de historia sensit, quàm in expugnatione Hierosolymæ. cuius occasione, primordia moresque Iudæorum tam profusè tamque altè vsque à Saturno repetita persequitur enarratione, tam varia congerendo de Mose, de gentis religione, de cibis, de sabbatho, de circumcisione, de animarum æternitate, de balsamo, de bitumine, alijsque; vt eius historiam populi contexere videatur. Et tamen religiosus haberi Tacitus potest cum Salustio compositus. adeo hic crebrò in diuerticula & flexiones abit. Neque ipse dissimulat. Quippe Iugurtini belli proœmium longè enimuero gratuitòque productum, postremò reprehendens,* Verùm ego, *inquit,* liberiùs altiùsque processi, dum me ciuitatis morum piget tædetque. nunc ad inceptum venio. *Nec ideo abstinuit, quin in diuisione regni inter Iugurtham & Adherbalem, de Africa, deque primis ab eius initio cultoribus amplissimè dissereret. Licentiùs adhuc in ciuitatis mores iterum inuectus, antiquis factionum causis inter Romanam plebem ac Senatores abundè narratis; inhibita euagatione, in viam ipse se reuocat. Superat hæc tamen, quod additur Leptitanorum digressioni parergon. Nam Lepti*

Lepti mentione facta, quum de eius oppidi conditoribus, situ, ac lingua dixisset; visum est, auctarij loco veterem historiam, ad Leptitanos vtique non pertinentem, vltro appendere. Nempe quoniam, *inquit*, in has regiones per Leptitanorum negotia venimus, non indignum videtur, egregium atque memorabile facinus duorum Carthaginiensium memorare. *quo nec parcè, nec timidè memorato, ad rem suam redit. Sed quid ego plura consector? quum vna luculenter ostendat, quantum hac in re liceat historico, Catilinæ coniuratio. cuius videlicet Scriptor adeo liber excurrit, crebrisque à proposito auocamentis historiam laxat, vt partem operis omnino quartam hæc longè superent additamenta. Quæ cum ita sint, & nostra quoque, si quid alicubi excedent, tu pro tua, Lector, æquitate, boni consules. Vti etiam illud, à quo inter narrandum non planè abstinui, dum nostra cum priscis interdum contuli, ac similia comparaui. Id enim sicuti non sum nescius, apud Latinos non ita crebrò legi, ita Græcis liberaliùs vsurpatum haud me fugit. Sanè Polybius non magis Scriptor historiæ quàm Præceptor, dum Siciliæ formam positumque, cum Peloponeso: dum Carthaginiensium Romanorumque classes, cum Antigoni, Ptolemæi, Demetrij, aliorumque naualibus olim copijs prolixè componit: dum eorundem Romanorum & Carthaginiensium Rempub. generosis volucribus ad extremum vsque spiritum concertantibus similes facit, (vt omittam alia, quæ vel primum eius librum legere aggredienti complura statim occurrent) profectò omni cura liberat per huiusmodi exempla gradientem. Ac de his te ritè præmonitum initiatumque, in aditu operis vltrà non moror.*

MVTIVS VITELLESCVS SOCIETATIS IESV
Præpositus Generalis.

CVM de Bello Belgico primam partem P. Famiani Stradæ, eiusdem Societatis, tres nostræ Societatis Theologi, quibus id commissum fuit, recognouerint, ac in lucem edi posse probauerint; facultatem concedimus, vt typis mandetur, si ita Reuerendissimo Domino Vicesgerenti, & Reuerendissimo P. Magistro Sacri Palatij videbitur. In cuius rei fidem has litteras manu nostra subscriptas, & sigillo nostro munitas dedimus. Romæ 4. Iulij 1632.

Mutius Vitellescus.

Loco ✻ Sigilli.

Imprimatur, si videbitur Reuerendissimo P. Magistro Sacri Palatij Apostolici.

A. Torniellus Vicesg.

P*Rimam hanc Belgicæ Historiæ Decadem, à Reuerendo admodum Patre Famiano Strada Societatis IESV, Viro suspiciendo, elegantissimè descriptam, de mandato attentè perlegi, nihilque in ea, quod Catholicis sanctionibus refragari, piorum moribus officere, aut Principum Virorum delicatis auribus displicere queat, inueni; sed omnia eximia pietate, mira eruditione, & moralitate, ac summa prudentia exarata iudico. Quapropter nobile opus, cedro, & prælo dignissimum statuo.*

Ego D. Pius Mutius Abbas S. Pauli de Vrbe, Casinensis.

Imprimatur.

Fr. Nicolaus Riccardius Sacri Palatij Apostolici Magister, Ordinis Prædicatorum.

DE
BELLO BELGICO
LIBER PRIMVS

BELLVM dicere aggredior, incertus animi, Belgarumne illud, Hispanorumque, an Europæ propemodum omnis appellem. Quippe tot gentium aut armis, aut pecuniâ, certè animis, & consilijs etiamnum geri videmus, quasi vno in Belgio, de Europæ Imperio dimicetur. Quo plures, opinor, cura comprehendet, quid populares, quid gentiles sui patrauerint in hoc Martis campo, relegendi. Ceteros ab hac cura vtcumque liberos subibit aliqua noscendi cupido, vnde paucis Belgarum prouincijs ea confidentia, ac vires tantæ, quibus potentissimo cum Rege, sexaginta iam annos, terrâ marique ex æquo decertauerint? Vnde ad Batauiæ oram è piscatorijs aliquot nauigijs noua repentè Resp. extulerit caput: quæ armis in dies præualida superiorem pati nec terrâ velit, nec mari iam possit. quæ magnis per Oceanum classibus ad remotissimos terrarum tractus colonias inuexerit. quæ statis apud Principes legationibus, mutuisque fœderibus, non minorem se Regibus ferens, nouum sibi in Europa principatum asseruerit? Vnde Belgici agri, inter assiduas armorum tempestates atque procellas, (cuiusmodi longe breuiori calamitate regiones alias vastari, ac sterilescere passim videmus) tanta gignendis frugibus vbertas, alendoque bello non loci minus, quàm hominum pertinacia? planè vt in alias terras peregrinari Mars, ac circumferre bellum, hic armorum sedem fixisse videatur. Et sanè non defuere, qui consilio in hisce prouincijs bellum trahi ab Hispano Rege suspicati sint. Nempe vt Princeps, cui MAGNVM Imperij corpus magna animandum est mente, multisque tuendum est manibus; exercitam habeat in hac Belgica schola militiam, quam deinde partes in omnes (velut Ianizeros suos Othomanus Imperator) expediat. Perinde ac si eodem in ludo non simul erudiantur hostes: quorum arma hebescere otio, quàm tractatione splendescere satius foret. Iam & nostrorum temporum veterumque similitudo afferet vtraque facitè comparantibus non minimum voluptatis. Veniet q; in mentem legentibus annales nostros, nunc Arminius, nunc Ciui-

Propositio operis.

In quo quid multis agnoscendum:

Quid omnibus admirandum.

Magna Resp. ex paruis initijs.

Mira soli fertilitas, bello omnia vastante.

Serio non agi à Rege opinati sunt aliqui.

Sed falsò.

In priscis nostrisque temporibus similitudo casuum.

Cor. Tac. l. 1. & 2. ann. & l. 4. hist.

lis, gemini illi Belgarum turbines, Orangijque illorum temporum. Offerent se paria rebellandi principia: prætenta, & simul excusa Tiberij, ac Vespasiani Principum obedientia: sollicitati libertatis spe populi: subita prouinciarum aduersus Romanum militem conspiratio: cœpta à Batauis defectio: petita è Germanis, Gallis, Britannisque subsidia: fatigata diuturno, ancipitique bello Romanorum arma: pleraque tam similibus ijsdemq; artibus iterata, vt nisi ex singulorum nominibus discrimen animaduerteris, iorerelse te priscis Belgarum tumultibus identidem arbitreris. Vsque adeo IN REBVS humanis sæcula ac personæ intereunt: causæ & euenta, eadem recurrunt. Quamquam vt Veteres illos longè superauimus nationum religionumque dissidio, sic iras ab hac cote pugnaciùs armamus, odiaque exinde animosiùs exercemus. Nam quid iam armis in Belgio intentatum inaccessumque reliquimus: qui non modò magnis cum fluminibus, vel supra Poëtarum miracula, manus conserimus; sed Neptunum ipsum, fractis Oceani claustris, in certamen elicimus: mare ceu terras pedites inuadimus; terras immisso nauigamus mari, elementisque simul omnibus pugnamus? Et verò (nisi me mea, vt quemque sua persæpe fallunt) nusquam aut animis, ausisque maioribus bello decertum: aut validiora per obsidia, magnarum vrbium viribus illusum: aut diuturnioribus inuicem cladibus plus sanguinis datum, haustumque. Voluerit licet vndis suis arma & corpora fortium virorum Simois, aut Scamander, Græcorum fabulis noti amnes: alijque nimiùm vera Romanorum cæde nobiles. Longe plures maioraque aggressos extulere Mosa, Rhenusque, & Scaldis, & reliqui per Belgium riui, toties humano sanguine decolores, truncisque legionum artubus, ac magnarum spolijs animarum tumidi. Quot hic prouinciarum concidère vires? quoties aut classibus mare, aut equite peditèque constratum est Belgicum solum? ac deletis hisce magnis exercitibus, maiores iterum copiæ vndique gentium submissæ, certatim opplere campos? Et tamen tam multis populorum impendijs, exhaustis Regum opibus, coniuratis Europæ viribus, HÆC TROIA tot iam decennijs petitur, necdum capitur. Verum quo intentius huiusce magnitudinem operis commemoror, eo proniùs fortasse carpendam offero coofidentiam Scriptoris: quem à publicis negotijs alienum, priscæque eruditionis hominem, nec suo cum sæculo viuentem, profectò minorem euoluenda præsentium bellorum serie differenr aliqui: & Sacris iampridem initiato indecoram videlicet armorum tractationem affirmabunt. Audirem ego facilè, si annalium scriptores prœliari omnes fuisseot ingenio, ordines duxissent, exercitibus imperitassent: aut deessent ex omni ætatum nationumque censu

Qui tamē atrociores apud nos,

Testis hodie Belgium,

Hom. Ilia. 21. de Achillis pugna cum Scamādro fluuio.

Virgil. 1. Aen.

collatum cum Græcis, Romanisque bellis.

Aufidus, Allia, Trebia.

De operis Authore,

Quem Religiosū latere profana, & Sacerdotem dedecere bella videantur.

Sed & exempla contraria sunt,

T. Liuius, Cor. Tac. Dion Halicar. & alij.

su

Moyses, Berosus, Iosephus, Euse. Caes., Orosius, Vill Tyr. Iouius, Bembus, Mariana, Maffeius, &c.

su perplurimi, qui sacerdotio præditi militaria hæc argumenta litteris tradidere. Immo, quum tanti sit veritas in historia, quumque res eam nulla infringat magis, quàm scriptoris affectus; vndenam potius rerum fidei pertimescendum, ab eone, qui partibus implicitus ægrè odium & amorem exuat: an ab eo, qui & in medio positus, & vitæ sanctitatem professus, ideoque omni partium studio aut intactus, aut maior, mentiendi occasiones procul habeat, arceatue? Atque ego quidem, vt de me hoc præcipuè superaddam, Nec religiosæ vitæ meæ rationes dedecere suscepti operis argumentum, in quo Religionis etiam causa peragitur: nec imparem me rebus hisce gestis enarrandis, causisque earum eruendis, arbitratus sum. Quoniam, quæ intima consiliorum arcanorumque cognitio sperari non poterat vel à sepositæ vitæ instituto, vel ab hominis genio secum non grauatè habitantis, certè per aliena conclauia clandestinis Principum colloquijs aurem non admouentis; ea mihi cognitio vsque adeo abunde suppeditetur ab illorum, qui hæc ipsa aut gesserunt, aut gerenda mandarunt, autographis & commentarijs: quorum à copia delectuque instructior haud facilè quis aliquando scripsit historiam; vt profectò aulicarum ipse bellicarumque artium vtcumque rudis, atque homo, vt voles, vmbraticus, plura tamen interioraque, quàm hosce rerum ciuilium ac militarium disceptatores, allaturum me non ex vano polliceri possim. Qua verò fide, quaue libertate, superuacaneum sit, anxiè præfari. quando veri amorem æquè omnes præ se ferunt: ac sæpenumero NVLLI iactantius fidem suam obligant, quam qui maximè violant. Nam dicendi libertatem penè iam amisit ætas nostra, Scriptorum plerunque vitio, qui offensionem Principum obtendentes ambitioni suæ, collatâ in tempora ac mores culpâ, blandiri & assentari, Sæculum appellant. Ego conscientiâ subnixus meâ, quam sæpè interrogo, manciparamque nullius imperio Principum, nec cuiusquam gratiâ emptam adhuc inuenio; rogatos eos velim, qui meos labores suâ curâ dignabuntur, vt qualem à me ad scribendum iure postulant animum, partium securum mediumque; talem ipsi à factionibus liberum afferant ad legendum. Ne temerè incusetur cibus, si stomacho exceptus ægro insinceroque, coacescat.

& ratio.

Adde, quod ipso argumentū tracto cum Religione consentaneum

& ab authographis litteris mihi intimè cognitum.

Fidem,

ac libertatem, vt nulli partiū iuratam gero;

ita similem affectum in lectore meo volim.

Tu modò pacis, ac belli Deus, (decet enim, rerum non scriptorem minus, quàm authorem, à bonis precationibus initia rite capere) tu menti, tu stilo moderare: vt mihi non in prudentia humanorum arcanorum indagatrice, sed in tuarum sedium assistrice Sapientia omnia reponenti, digna candore vitæ, quam profiteor: par operis magnitudini, quod molior: non minor expectatione, qua dudum prouocor; ad finem vsque contingat historia.

Plin. in paneg. de hoc priscoritu.

Hac præfatus, ab imploratione diuinæ opis initium duco.

TRAHEBATVR adhuc ingentibus Europæ motibus ferale bel- 1555
lum inter Carolum Quiotum Imperatorem, & Henricum Secun-
dum Galliæ Regem, ad quem cum hereditate transierant parentis
iræ animique; quum Maria Angliæ Regioa, vbi primùm nupsit Phi-
lippo Hispaniæ Principi, de pace sedulò agitare cœpit: eiusque ope-
râ, hoc aono quinquagesimoquinto supra sesquimillesimum, missis
Caletum Cæsareis Regijsque Procuratoribus, & si non pax, vti spe-
Cæsar abdicare se Regnis parat: rabatnt, certè quinquennalium fundamenta induciarum posita
sunt. Tunc Cæsar, euocato ex Anglia Philippo filio, quam Re-
gnorum Imperijque abdicationem dudum animo meditabatur, exe-
qui tandem, ac magna orbis terrarum parte spoliare ipse se statuit:
editurus IGNOTVM Priocipum aulæ prodigium, vt, quum posset,
impetare desisteret. Ergo euulgato per Belgium atcano, multis vn-
dique mortalibus Bruxellas accurrentibus, octauo Kalendas No- *25.Oct.*
uembtes, qui dies Ordinum comitijs, atque aurei Velleris equiti-
Multis coronatis capitibus præsentibus. bus, Magistratibusque indictus erat; Cæsar in aula maxima Regia-
rum ædium, circumsedere iussis hinc Pbilippo Angliæ, Maximi-
liano Bohemiæ Regibus, atque Emmanuele Philiberto Sabaudiæ
Duce: inde Heleonora Galliæ, Maria Hungariæ viduis, alteraque *Heleon. & Maria Caroli V. sorores.*
Ac primùm magnum equitum aurei Velleris Magistrũ creat Philippũ filiũ: Maria Bohemiæ Reginis, & Christierna Dani Regis filia Lothatin-
giæ Duce; primùm Philippum filium sodalitio equitum aurei Vel-
leris soleooi ritu præficit: tum Philiberto Bruxellio Senatori princi- *Concil status*
palis Concilij significat, vt quæ io mandatis acceperat, ad Belgarum
Eidemque Belgium, & Burgũdiam tradit: Ordines proloquatur. Summa dictorum eius hæc fuit. *Cæsarem
ingrauescente in dies valetudine præfractum prostratumque seriò admo-
neri, vt suprema componere, & quàm rerum molem sustinere diutius
verbis Bruxellij Senatoris. pro dignitate, quæ se Imperiumque deceat, haud possit; maturè transfe-
rat in Philippum filium Angliæ Regem, ætate ac sapientia tanto oneri
parem. Itaque Cæsarem, quod sibi, quod Regi, quod prouincijs beneuer-
tat, omni se Belgij Burgundiæque imperio abdicare: iuratam sibi fidem
populis remittere: Philippo filio Angliæ Regi, ius possessionemque Belgij
Qua interrũpit Cæsar, & ipse pra se dicit Burgundiæque ex animi sententia tradere.* Hæc Philibertum rite
memorantem surgens improuisò Cæsat, humerisque Gulielmi
Orangij Principis innitens, interpellat: atque è codice, quem *Orangius ipse in Apologia an. 1581.*
ad subleuandam memoriam attulerat, tanquam è ratiooario Im-
res à se gestas perij, Gallicâ linguâ recitare ipse cœpit, Quæ à septimodecimo
ætatis anno ad eam vsque diem peregisset, expeditiones profectio-
nesque nouem in Germaniam, sex in Hispaniam, septem in Italiam,
quatuor in Galliam, decem in Belgium, duas in Angliam, totidem
in Africam, mari vndecies remenso, bella, paces, fœdera, victo-
rias, enucleare singula, magnificèque magis, quàm superbè. Addi-
et earum finem. ditque, *Eorum operum finem non alium propositum sibi, quàm Reli-*
gionis

1555 gionis & Imperij tutelam. id à se, dum per valetudinem licuerit, ita Deo duce præstitum, vt Carolum hactenus vixisse & imperaße, nullos nisi hostes pænitere possit. Iam quando vires, ac propemodum vita deficerent, non sibi futurum dominandi amorem ante suorum salutem.

Cur regna cinerat.

Pro sene membris capto, ac magna sui parte præsepulto, validum iuuenta, experrectique vigoris ac virtutis Principem substituere. Ei vt obedientiam Prouinciæ præstent: simul vt inter se concordiam, atque in orthodoxa Religione constantiam sedulò seruent: demum vt sibi, si quid in ea cura peccatum fuerit, benignè condonent; oratos ex animo velle.

Quid & petat a Prouincijs,

se certè illorum fidei obsequijque semper apud Deum, cui victurus erat vni perpaucos illos, qui superessent dies, memorem futurum.

& eis promittat.

Hinc conuersus ad filium, Si hæc, inquit, prouinciarum possessio ad te morte mea peruenisset; meritus aliquid essem apud filium, relicto tam opulento, auctoque per me patrimonio.

Oratio Cæsaris ad filium regna in eum transferentis.

Nunc, quando non necessitatis hæc, sed voluntatis hereditas est: & præmori patrem libuit, vt mortis beneficium anteuerterem; quidquid mihi pro hac anticipati temporis vsura plus debes, id in horum amorem curamque populorum vt transferas, iure postulo. Reliqui Reges se filijs vitam tradere, regna se tradituros gaudent. Ego posthumum hoc donum præripere fato volui: geminatum gaudium arbitratus, si te non magis viuentem ex me, quàm ex me regnantem viuus aspicerem. Exemplum hoc meum pauci imitabuntur: nam & ego, quem sequerer ex omni retro antiquitate, vix habui. Laudabunt certè consilium, vbi te dignum comperient, in quo prima hæc documenta monstrarentur. Id efficies, si, quam adhuc coluisti sapientiam, si Dominatoris omnium timorem, si catholicæ Religionis patrocinium, si iuris legumque tutelam, vera vtique regnorum firmamenta, perpetuò retinueris. Vnum superest, quod voueam ad extremum Pater: Vt tibi proles huiusmodi adolescat, in quam regna transferre possis, necesse non habeas. Hæc fatus, procumbentem in genua filium, poscentemque patris dexteram arctè complectitur, ac cælestem illi opem, imposita eius capiti manu, piè paternèque precatus, subortis lacrymis substitit: ex eorumque, qui aderant, oculis vbertim lacrymas expressit. Tum Philippus & reuerenter osculatus patris dexteram, & humaniter Belgarum Ordinibus assurgens, excusata apud eos Gallicæ linguæ ignoratione, iussit pro se id muneris exequi Antonium Perenottum Granuellanum Atrebatensium Antistitem.

Cui pro filio respondet Atrebatensis.

Qui Regis mentem vt gratam in parentem, ita paternis monitis exemplisque animatam erga Belgarum populos, disertissima est oratione interpretatus. Quibus Iacobus Masius iuris, & eloquentiæ consultus, Ordinum Belgarum nomine quum respondisset: ac demum Maria Hungariæ Regina Belgij gubernationem, quam annos quinque ac viginti pro Cæsare fratre obtinuerat, eiurasset; eo quidem die con-

Et pro Belgis Cæsari & Philippo Masius respondet.

Maria quoque Regina sese abdicat gubernatione Belgica.

cio

cio dimissa est. Duobus verò mensibus interiectis, maiori adhuc 1556
Post tradita filio paterna regna omnia, hominum celebritate (nam fama latius emanauerat) Regnis, Prouincijs, Insulisque tam in nostro, quam in nouo terrarum orbe *17. Ian. 1556.* exuens se Cæsar, eorum semel omnium possessionem, ac iura Philippo filio addixit. Postremò, haud ita pòst multò, Imperij (quod *transfert Imperium in fratrem.* vnum Carolo supererat) coronam, sceptrumque Ferdinando fratri multis antè annis Regi Romanorum creato transmisit, per Gulielmum Orangij Principem. *1531.* *Eiusq; insignia mittit per Orāgij Principem:* Quem ferunt initio detrectasse legationem eiusmodi, dixisseque Cæsari, audiente Philippo Rege, Meliora sibi à Superis optanda, quàm vt in Imperij insignibus è Domini sui capite deponendis, atque ad alium deportandis, ministerium ipse suum adhiberet. *qui agrè munus admittere videtur.* Siue illa caritas fuit erga Principem expertæ beneuolentiæ, ac liberalitatis: siue assentatio in Philippum Regem, cui destinatum à Patre fuisse Imperium, eâque gratiâ actum cum Ferdinando fratre non ignorabat. Etenim Carolus Austriacam Hispaniæ potentiam accessione Imperij firmaturus, operâ Mariæ *Maria Caroli ac Ferdinandi soror.* Hungariæ Reginæ pertentarat aliquoties animum Ferdinandi, quo Romanorum Regnum Philippo cederet: inter alia pollicitus, se *1550.* cum fratre communicaturum Imperij fasces, vt duo in posterum pari authoritate Cæsares haberentur: immoto ad ea Ferdinando.

At Carolus ex tanto rerum dominatore iam nullus, aulâ nouo Principi relictâ, priuata in domo aliquandiu consedit: *Carolus è Belgio soluit.* instructa donec classe, è Zelandia soluens cum sororibus Heleonora, ac Maria Reginis, secunda nauigatione, Laredum Cantabriæ portum inuectus est. *Augusto mense.* Quem abeuntem è Belgio prosequi, non alienum, opinor, fuerit à Belgicæ narrationis instituto: quum Belgæ Principis, postremique Principum in Belgio nati suprema continuando, hærere adhuc in Belgio videri possim. *Septembri mense.* Lectoris quidem certè gratiam initurum me sum arbitratus, si magno illo secessu secretoque Cæsaris in lucem extracto, multa quæ malè de tanto Principe interciderent, Belgicis annalibus imputauero: simulque tristioribus aliquando sequuturis, præsenti molliorum commemoratione paulisper intercessero. Vix descenderat è Prætoria naui Cæsar; *In Hispaniam appellit, parcente illi, non eius nauigio, tempestate.* quum fœda illicò exorta in portu tempestas classem impetu disiecit, Prætoriam hausit: quasi non vecturam ampliùs Cæsarem, Cæsarisque fortunam. Ferunt, vbi primùm littus attigit, prostratum in genua osculo terram libasse, atque addidisse, *Quæ prima eius dicta facta que littus attingentis.* Salutari reuerenter à se communem parentem: vtque nudus è matris olim vtero prodierat, ita ad alteram hanc matrem libentissimè reuerti nudum. Et verò, quum in Cantabriam appulsus, ac profectus inde Burgos, raros admodum sibi obuios vidit Hispanos Proceres, *Magnum eius constantiæ periculum à Magnatibus Hispanis.* (quos nempe solus, incomitatusque titulis suis Carolus non

alle-

1556 allexerat) sensit tum primùm nuditatem suam. Accessitque & illud, quòd ex centum nummûm aureorum millibus, (quem sibi reditum ex immensis opibus tantummodo sepoſuerat) quum eorum parte opus tunc esset, qua famulos aliquot donaret, dimitteretque; expectandum ei pluſculum, nec sine stomacho Burgis fuit, dum ea videlicet summa aliquando redderetur. Quam ille offensionem sicut dissimulanter haud tulit, ita occasionem nonnullis fortè præbuit affirmandi, Regnis vix eiuratis, cœpisse Carolum initi consilij pænitere. Quamquam alij ipso eiurationis die mutasse illum sententiam ex eo narrant, quòd aliquot pòst annis, quum Cardinalis Granuellanus ex occasione Philippo Regi reuocasset in mentem, Anniuersarium illum esse diem, quo Carolus pater Imperio Regnisque cesserat; respondetit illico Rex, Et hunc quoque diem anniuersarium esse, quo illum cessisse pæniteat. Quod incerto rumore prolatum facile percrebuit apud homines, non sibi in tam inaudito facinore constantiam vel vnius diei persuadentes. Nisi fortè Philippus non putauit in parente laudandum, quod imitandum sibi non statueret. Mihi certe in dicta factaque Caroli, toto illo priuatæ vitæ biennio inspicienti, libellosque & commentarios super eo secessu cum cura & ratione voluenti, nusquam profectò vestigium vllum eiusmodi pænitentiæ compertum est. Et decuit, viuam adeo Magnanimitatis imaginem posteris non exponi pænitentiæ panno conuelatam. Sed iam ille Vallisoletum lecticâ deuectus, ac paulum cum nepote Carolo Hispaniæ Principe, cuius non satis probauit indolem, demoratus; ad Diui Iusti Hieronymianum cœnobium, delectam iamdiu sedem, rectà se contulit. Est illud in Lusitaniæ Castellæque finibus, haud procul à Placentia ciuitate, situm: amœnitate vallis, circumque adiacentium prospectu collium, ac magna in primis per hiemem temperatione cæli, salutare. Quem in locum recepisse olim se Q. Sertorium fortissimum Imperatorem Romana arma fugientem, ibique dolo extinctum fama est. Hic demum Carolus curatum fluctibus terminum, ac verè Columnas Herculeas positurus, construi sibi domunculam iusserat, cœnobij additamentum. cuius descriptionem formamque mitti ante annum sibi voluerat in Belgium, probaueratque. Sex omnino, septemue in ea numerabantur cellæ, (iuuat enim, quod ait ille, de Principibus nosse omnia) viginti pedes latæ longæque, planè cœnobiticæ. vnde aspectus, egressusque in hortulum fonte irriguum: citris, limonijsque ad fenestras vsque, flores ac poma porrigentibus. Atque hoc videlicet Mausoleum fuit, quo Cæsar ille Maximus, cui vnus non sufficeit orbis, inclusit ad extremum se, conditque viuus. inque hasce demum angustias decreuit ille Gigas, qui Herculeos vltra terminos exten-

Maius à Philippo filius.

non sine Cæsaris offensione.

Vnde nata suspicio mutatæ eius voluntatis.

Sed tamen.

Diui Iusti cœnobium.

Atq; in illo quàm quantaq; Cæsaris habitatio.

Sex. Aur. Vict. in Caes. Imp.

extendisse manus gloriabatur. Adeo NATVRA facilè redit ad statum 1556
staturamque suam, si, quæ illam inflabat ac distrahebat ambitio, de-
Familia, & supellex eius; tumescat. Ergo cœnobium ingressus, è famulis sexaginta, quos ele- *Febr. mēse 1557.*
gerat ex omni seruitio, plerosque Serandillam, proximum oppidum
remisit, vsurus si opus foret: apud se duodecim retinuit, atque
equum vnum, nec lautiorem seruorum numero domesticam supel-
lectilem: nempe omnia necessitatis modo finita. Et sanè mirum
Contemptusque rerum omniū. fuit, Carolum ea solitudine & curarum obliuione captum, siue in
consilij semel suscepti constantia firmatum, exuisse pristinos adeo
mores, ac planè naturam; vt neque aurum, quod ingenti copia
per id tempus Hispana classis illi aduexit ab India: neque strepitus
bellorum, quæ eius armis ac Ducibus terrâ marique per Europam
gerebantur; quidquam potuerint animum illum flectere tot retro
annis assuetum armorum sono: eiusque tranquillitatem, auditis
quamquam varijs rerum euentis, paulum interturbare.

Quotidiana eius vita. Quotidianam porrò vitam ita degebat Augustus siluarum Inco-
la, vt partem ægro languentique in dies corpori, partem Deo, ani-
Obequitatio. mæque suæ tribueret. Nam modò colles, circumpedum vno conten-
Hortuli cultura, tus, obequitare: modò partiri accolas in horto, culturæque & ar-
borum insitionibus Triumphales commodare manus. id, quod olim
ille, deposito quoque Imperio, Salonis agebat. Sæpe fabricandis ho- *Diocletianus Imp.*
Horologiorum fabricatio, rologijs, (quorum videlicet rotas multo, quàm Fortunæ, faciliùs tem-
perabat) Iannello Turriano præceptore, illius temporis Archime- *Iannellus Turrianus Cremonensis.*
sub magno præceptore; de, operam dare: eiusque machinamenta ad moliendos in sublime
fluuios, tentamentis varijs experiri. Quin etiam ad Toletani aquæ-
ductus architecturam, cuius imaginem tum concipiebat animo *Ambros. Moralesius describ.*
Turrianus; nonnihil ingenio Carolum suo contulisse ferunt. Qua-
lem verò operis formam in illa biennij solitudine, ambo medi-
tati sunt; tale dein opus Turrianus, post Principis obitum, sublato
in Toleti montem Tago amne, nouo vtique artis miraculo fabre-
cuius inuentis variè oblectabatur. fecit. Et verò hic in primis fuit, qui in eo Hieronymiano secessu,
nouis quotidie machinationibus, Caroli mentem, talium rerum aui-
dam oblectabat. Nam sæpe à prandio armatas hominum & equo-
rum icunculas induxit in mensam, alias tympana pulsantes, tubis
alias occinentes, ac nonnullas ex eis ferocula infestis sese hastulis
incursantes. Interdum ligneos Passerculos emisit cubiculo volan-
tes reuolantesque: Cœnobiarcha, qui tum fortè aderat, præstigias
subuerente. Fecit & ferreas molas per se versatiles, tantæ subtilita-
tis paruitatisque, vt manicâ occultatas Monachus facilè ferret.
quum tamen quotidie molerent tantum tritici, quantum homini-
bus octo in singulos dies alendis abunde esset. Sed huiusmodi dele-
Cura animæ impensa; ctatiunculæ initio crebriores fuere. Dein verò, admonente morbo,
qui

qui suprema interminari videbatur, aliquantò parciùs adhibitæ, nec nisi subsecundarijs temporibus. Nam prima homini cura postmodum fuit, statis monachorum psallentium precibus frequenter interesse: non rarò Sanctorum volumina lectitare, ac pijs de rebus miscere sermones: solito crebriùs expiare noxarum confessione animam, ac cælesti Epulo, quamquam interdum non ieiunus, pascere, id enim, ob stomachi languorem, indultum ei ptidem fuerat ab Romano Pontifice. quin etiam plexo è funiculis tormento, (adeo & aliorum exempla, & sui victor semel animus poterat) exigere à sese anteactæ vitæ pœnas perseuerè cœpit. Quos inde funiculos à Philippo Rege teuerenter habitos, ab eoque morti proximo afferri ad se iussos, &, vt erant cruore Caroli patris aspersi, filio Philippo Tertio traditos, inter Austriacæ monumenta pietatis asseruari fama est. Postremò exequiarum occasione, quas matri anniuersarias persoluerat, noua incessit animum cupido (si liceret) & suas celebrandi: reque communicata cum Ioanne Regula è Hieronymiana familia, qui eius conscientiam moderabatur: quum is insolitum quidem illud & inauditum, pium tamen ac salutare dixisset; apparari funus sibi quamptimum iussit. Ergo excitatur in templo tumuli moles, funalibus illuminatur, attati circumstant famuli, mortuale Sacrum mœsto monachorum cantu peragitur. Ipse funeri superstes suo, spectabat in illo imaginario munere veras suorum lacrymas: audiebat exequiale carmen, placidam sibi requiem beatas inter sedes implorantium: eademque ipse sibi suffragia psallentibus immistus exposcebat. Donec sacrificanti propior factus, eique tradens, quam gestabat, accensam facem, sublatis in cælum oculis, *Ego te*, inquit, *vitæ ac mortis arbiter, oro quæsoque, vt quemadmodum oblatum hunc à me cereum sacerdos capit, sic commendatam in manus tuas hanc animam tu, quandocumque libuerit, tibi, in sinum complexusque tuos benignè suscipias*. Tunc, vt erat pulla fluxaque opertus veste, humi procubuit: renouatisque omnium, qui aderant lacrymis, quasi depositus, suprema lamentatione comploratus est. Atque hoc videlicet rudimento Carolus vicinæ iam morti proludebat. Namque altero ab exequijs die, febri correptus, eâque paulatim exedente consumptus, Toletano Antistite procurante, quæ Christiano ritu, luctanti animæ suppeditantur adiumenta: Religiosisque, qui frequentes è cœnobio circumstabant, abeunti hospiti expeditum iter in cœtus piorum comprecantibus; nocte ante festam lucem Euangelistæ Matthæi, annorum octo & quinquaginta, ex quibus duos ipse vixerat, ingenti sanè sensu pietatis ac religionis excessit. Mortem eius clata cælo terraq; signa comitata sunt. Paulo enim pòstquam ægrotare cœpit, visus in Hispania Cometes, ini-

Ioseph de Seguenza in hist. suæ Ord. 3. p. l. 1.

Ex bulla Iul. III. an. 1554. 19 Mart.

Etiam castigando corpori adhibita.

Instrumenta pœnarum Philippo filio venerationi habita.

Ex Seguenza, qui interfuit. 1598.

Nouo exemplo ipse sibi exequias facit.

30. Aug. 1558.

subitòq in morbum incidit.

Bartol. Miranda Archiep. Tolet.

quo breui consumptus occumbit.

21. Septembris 1558.

prodigijs mortem eius comitantibus.

B tio

In Cælo, tio non admodum illustris, sed qui suhcrescente morbo per eadem
incrementa lucem intenderet: donec verso in Hieronymianam se-
dem ferali crine; qua hora Carolus viuere, ille videri desijt. Nec il- *Obseruauit Ian. Turrianus qui morienti adetat.*
terraque, lud admiratione caruit. In Caroli, quem dicebam, hortulo, binos
eodem tempore stylos emiserat candens lilium. alter Maio mense,
vti assolet, calyce dehiscente floruit: alter quamuis eâdem culturâ
prouocatus, tumorem tamen ac partus signa Vere toto atque æsta-
te sustinuit: eademque demùm nocte, qua Caroli animus integu-
mento sese corporis euoluit, ille explicato repentè folliculo, intem-
pestiua nempe atque insperata germinatione promisit florem. Id
verò & obseruatum ab omnibus, & lilio super Ara templi maxima
ad spectandum proposito, fausti candidiq; ominis loco acceptum est.

Anni dominationis eius, Sic demum Carolus Cæsar, annos quadraginta paternis Regnis,
sex & triginta Imperio potitus, ac duos post omnium abdicationem
potitus ipse se; dubium reliquit, maioremnè laudem in Imperio,
totque Regnis administrandis, an in ijs simul omnibus relinquendis
promeritus sit. Quamquam non ignoro eam rem vario tunc homi-
Causa abdicationis varia indicata: num sermone fuisse disceptatam: hodieq; declamatorum in scholis,
politicorum in aulis, argumentum esse, *CAESAREM ABDICANTEM.*
Sed omissis ingeniosis horum commentis, somnia denique vendi-
tantium: quæ apud plerosque eo tempore super Carolo dissereban-
Morbus, tur, hæc fermè erant. Permulti causam in promptu habebant: nem-
pe Cæsarem ingrauescente articulari morbo, qui ab anno quinqua-
gesimo, non iam per interualla, sed perpetuus aderat; adductum
esse, (quemadmodum inter eiurationis solennia testatus est ipse) vt
quam Imperij molem pari virium præsentia sustinere se vltrà diffi-
deret, eam salutari & sibi & regnis anticipatione, in æui animique
Metus ex fortunæ mutatione, validum inclinaret. Callidiores, quibus in abdita conari mos est, &
VILE videtur, quidquid in summo patet; deterritum suspicabantur *Petr. Mexia in vit. Car. V. Thuan. lib. 16.*
Cæsarem Henrici Secundi Galliarum Regis felicitate, cui opponere
filij iuuentam regnandi auidam, & capacem, quàm annos pal-
masque suas, consultius habuerit. Obseruauerantque, ex quo ille
Metim à Gallis captam recuperare, exercitu centum hominum
millium ad vrbem admoto, frustra tentauit, desideratis in ea obsi- 1552.
dione non paucioribus quadraginta suorum millibus; tantum inde
mœrorem animo contraxisse: præsertim quòd paulo antè in Ger- 1552.
mania consulere sibi indecorâ sanè fugâ, certè insolitâ, coactus fue-
rat à Mauririo Saxonum Duce; vt per aliquot dies publico absti-
nuerit, increscentemque morbum acriori sensu in posterum tolera-
uerit. Quin & vulgò credebatur, Cæsaris fortunam fastidio ac sa- *ex litteris Principū. Hipp. Chinzala.*
tietate iam captam retrocedere incœpisse: felicemque Imperatoris
hactenus inuicti genium in Henricum Galliæ Regem immigrasse.

ipso

ipso Cæsare non dissimulante, quem auditum ferebant, quum diceret, *Nempe FORTVNAM esse iuuenum amicam*. Ideoq; pro columnis Herculis, ac *Plus vltrà*, vsitato Caroli Quinti Signo; non deerant, qui Cancrum, & *Plus citrà*, accommodatam videlicet tempori Notam, substituerent. Adderentque, sapienter imitatum esse Cæsarem præcautos aleatores, qui magnam nummorum summam ante se congestam lucrati plurium horarum ludo, veriti fortunæ aleam, retrahunt opportunè manum: neque se parto illo cumulo victoriarum exui, iactu videlicet vno, patiuntur. Contrà sentiebant aliqui, factumque Cæsaris immensæ laudum cupidini vertebant. *Cupido inusitata gloriæ.* Quòd animus ille, si quis vnquam alius, post Cæsarum memoriam, famæ indulgentissimus, quum sibi satis abundeque gloriæ adeptus videretur, tam multis ex omnium hostium genere victorijs, tanta felicitate reportatis, vt à nullo ferè Carolus prouocatus bello fuerit, quem non modò victum, sed (quod rarò legitur) vinctum etiam captiuumque non viderit; abiectis ad extremum, calcatisque vtroque in orbe fascibus amplissimi dominatus, ab inusitato victoriæ genere, nouos gloriæ titulos non facilè posteris æquandos concupierit.* Iactabatur & illud obscuriore fama. Motum ex parte Cæsarem Philippi querelis: *Querela filij.* qui notis quotidie probris, famosisque carminibus proscissus ab Anglis, ægre Hispanum in ea insula Dominum ferentibus, còque nec Regem illum, sed Reginæ maritum vulgò compellantibus; per eam occasionem aliquanto acrius expostulauerat cum patre de statu fortunaque sua: moturus animum eius, ad consilium de Belgij abdicatione, cuius iam aliquid suboluerat, maturandum. more videlicet liberorum, qui parentibus orti iunioribus, senes ipsi paternam adeunt hereditatem: diu graues, quasi expectantes. Verùm alij rem aliò trahebant, atque in eiusmodi consilium concessisse Cæsarem affirmabant vna tactum religione, stimulatumque conscientiâ multorum, quorum antèquam rationem exposceretur à supremo hominum Iudice, placandam sibi præmaturè Maiestatem eius existimauerit. *Necessitas placandæ Dei, offensi præcipue* Quippe esse non pauca, quæ Caroli vellicarent animum pietatis omnino non surdum. Icisse fœdus cum Henrico Angliæ Rege, à fidelium societate, diris Pontificijs, in Caroli gratiam expuncto. *ob fœdus cum Henrico Anglo contra fidē Pontifici datam;* In quo ille & iniuriam, quam ab Henrico acceperat, repudiata Catharina vxore, Cæsaris matertera: & constantiam promissi, nunquam se cum hæretico Rege, nisi is Pontificiæ dignitati satisfaceret, in gratiam rediturum; nimis quàm impotenter postbabuerat atroci inexpiabilique in Gallum indignationi. Præterea in Religionis causam iniecisse manus; *ob Interim in Religione permissum;* quæque Pontificij muneris erant, occupasse: euulgari iusso per Germaniam libro complectente Religionis

Franciscus Rex Galliæ, Henricus Rex Nauarræ, Clemens VII P. M. Gulielmus Cliuiæ Dux, I. Fœdericus Saxoniæ, Dux Saxonia, Ernestus Dux Brūsuic. Philip. Hassiæ Langraui.

** Adrian. l. 13 hist. Thua. l. 16. Cabrera in Phil. II. l. 1. c 5. & 8 & aly.*

1543.

Iouius l. 43. 44. & 45.

1548

capita, ad quorum obseruantiam interim exigerentur omnes, dum finem acciperet Tridentinum Concilium. Qui tamen liber quum pleraque Catholicæ quidem Ecclesiæ consentientia, sed contraria tamen nonnulla, vti sacerdotum coniugium, Corporisque & Sanguinis Domini sub vtraque specie libationem contineret: (quippe a Catholicis, hæreticisque conscriptus) neutris, vt accidere solet, partibus satisfecit. Demum capta direptaque Vrbe, in Romani Pontificis captiuitatem consensisse: adductorum insuper ad se illum in Hispaniam, nisi publica hominem infamia retardasset. Quamuis autem luctuosam Vrbis sacræ depopulationem Cæsar haud imputauerit sibi: immo ad eius nuncium, illico & publicam lætitiam ob natum Philippum filium edicto vetuerit, & ipse mutata veste iustitium attatus indixerit, quanti tamen esse, non modò in Vrbis & Sacrorum violatores non animaduertisse, sed etiam eorumdem operâ menses omnino septem attinere Hadriana in arce Christi Vicarium perseuerasse? præsertim tam arctè miserèque custoditum, vt vetulam olera vendentem, quòd expetenti Pontifici lactucas aliquot in arcis fossam proiecisset, funiculo per puerum submittendas; obuius fortè Centurio suis furiosè manibus ante portam suspenderit: oculosque ingemiscentis ad ea Pontificis, exposito complures dies infelici spectaculo, euerberauerit. Ac postremò nullo Cæsarem tantarum calamitatum sensu, grande pretium profano tanquam ab hoste persolui à Pontifice pro libertate voluisse. Enimuerò haud dubitandum, quin eiusmodi facinora, vt pleraque erant execratione multorum prædamnata, Carolus ipse, sicuti debebat, agnouerit damnaueritque: ac eorum aculeo hærente deinceps in animo, extremum illum vitæ actum placando offenso Numini, religiosius cetera Princeps ordinauerit. Quamquam non deerant, qui Cæsaris mentem hîc quoque haud in paucis absoluerent: ac plerunque culpæ deriuarent in temporum ac bellorum necessitatem, inque armatam multitudinem, cuius incitatum semel impetum regere, non semper in vnius sit manu. Atque hæc ferme, de Cæsare abdicante, ea tempestate, vt comperi, ferebantur, accepta hodieque aut reiecta pati studio & ignoratione veri. Ego, etsi non sum nescius, grandia consilia à multis plerunque causis, ceu magna nauigia à pluribus remis impelli; tamen non facilè mihi persuaserim, in Cæsaris animo magnam sibi partem vindicasse aut fortunæ commutabilis metum, aut alium quempiam leuiorem motum. Siquidem annis ante obitum eius ferme decem, hoc est in ipso victoriarum flore, in eo quod Augustæ condidit testamentum, de hac ipsa Regnorum abdicatione mentionem fecisse constat. Quin etiam exploratum habeo, ante hoc quoque tempus agitasse animo Cæsarem,

ob Pontificis Rom. captiuitatem.

6 Maij 1527

Franc. Guicciar. l 18.

21. Maij 1527

Iouius l. 26.

Quibus pœnitendis electa solitudo.

Probabilius, multas concurrisse causas:

non tamen futiles, aut indignas magnitudine animi Cæsaris.

1548.

1542.

rem, depositis humanis curis, receptui aliquando canere. Idque
cum Francisco Borgia Gandiæ Duce, qui postea Societatem Iesu est
ingressus, vnicè communicasse, seuerè admonito, ne cui morta-
lium consilium hoc suum, quod requietem nactus à bellis aliquam
exequi decreuerat, aperiret. Neque tunc, quum cessit Imperio
Cæsar, eo res erant loco, vt illum fortunæ suæ magnopere pœnite-
1553 Iun. mense. ret: expugnatis, paulo post solutam Metensem obsidionem, Te-
ruana, munitissimo Belgici limitis propugnaculo, atque Hedino,
1553. Iul. mense. veteri Artesiorum Principum aula: captis vtrobique, aut interem-
ptis è Gallica nobilitate permultis, immo etiam pòst, in Italia con-
1554. tra hostium vires, Genuensibus assertâ, magnam partem, Corsi-
1555. câ Insulâ: &, quod pluris habitum est, capta Senarum Vrbe, pul-
sisque inde, ac ferè omni Etruria Gallicis armis. Crediderim verò — *Mortis timor præcipua fuisse videtur occasio festinandi propositum vetus.*
consilium, quod animo Cæsaris identidem recurrebat, hoc demum
tempore maturatum: quo tempore super inualescentem morbum,
1555. (cuius vi exanimabatur interdum) audito matris obitu, instare
propediem fatum suum, certa animi induĉtione, opinari cœpit:
adeo, vt vocem audire matris ad se vocantis filium assiduè sibi vi-
Andreas Vesalius. deretur. Intenditque opinionem Vesalius Imperatoriæ valetudinis
moderator, qui vitam non sanè diuturnam, rara medentium li-
bertate, præmonstrare Principi non dubitauerat. Itaque Cæsar,
quod secum toties agitauerat, festinandum putauit, ne vrgente exi-
tu præuerteretur. Auditusque est per eos dies, quum illam crebrò — *Ad quod etiam adiutus ab aureo militis dicto.*
vocem iteraret Centurionis sui: (cuius mihi virtus notior est, quàm
nomen) qui vetus multorum stipendiorum eques rebus humanis
renunciaturus, quum missionem à Carolo peteret, isque noui consi-
lij causam exquireret, respondisse fertur, INTER vitæ negotia, &
mortis diem oportere spatium intercedere. Quod scitum hominis
dictum altè tum quidem insedit animo, quippe similia meditanti;
dein verò, quando apparebant vitæ vltima, occupandum sibi du-
xit spatium illud, quod vltra nullum esset: vt in eo, posthabitis alie-
nis, curaret aliquando sua, seque externis ereptum curis, repræsen-
taret sisteretque sibi, antequam iniecta necessitatis manu ad Dei tri-
bunal attraheretur tantus humanæ felicitatis reus. religioso ad id
secessu opportunè delecto, vbi & à solitudine otium, & à loci san-
ctitate suffragium habere posset. Et sanè qui Cæsaris animaduertat — *Concluditur, è Cælo inditam hanc Cæsari mentem.*
aut magnitudinem animi immensò sese terrarum mariumque im-
perio exuentis, ne palmario quidem solo sibi reliquo: aut in susce-
pta semel vita inter ea claustra secretumque constantiam, toto illo
biennio, quo victorium sui extendit: aut sanctimoniam finis, in
quem ille non incidit, sed intenta se meditatione composuit, quod-
que est difficillimum, in vita mortem ordinauit; profectò non le-
uem

uem aliquam imparemque magnæ menti, ſed eximiè piam, ac planè de cælo fuiſſe cauſam initi à Cæſare conſilij coniectabit. 1556

Prima noui Regis cura,

Sed quæ illacumque fuerit: Philippus ſub diſceſſum patris, noui Imperij adminiſtrationem exorſus, Mariæ Hungariæ Reginæ in ſuprema Belgij Burgundiæque præfectura ſubſtituit Emmanuelem Philibertum Sabaudiæ Ducem; qui præter ſanguinis coniunctionem, Carolo Patri magnam belli ſcientiam in ijs potiſſimùm prouincijs aduersùm Gallos ſæpe probauerat. Nec minus Philippo Regi vſui fuit egregia viri virtus, in ijs, quæ nouum illico Principem excepere, bellis. Nam licet Henricus, & Philippus Reges, Cameraci, ſub anni huius initium, operâ Mariæ Angliæ Reginæ, pacti fuiſſent inducias in annos quinque; occaſione tamen belli, quod inter Romanum Pontificem & Philippum Regem exarſit, circumacto nondum anno violatæ ſunt; culpâ ab Hiſpano in Gallum, ab hoc in Hiſpanum inuidioſè reiectâ. Henricus certè ſiue à Caraſenſibus ad bellum extractus, ſpecioſam Pontificiæ tutelæ cauſam libenter amplexus eſt: ſiue non tam cauſam, quàm exitum belli cogitans, haud temere ſibi perſuaſit, ſuperandum à ſe nouum inexpertumque armis Principem, cuius Patrem militiæ veterem, gentiumque domitorem vinci demum poſſe non vno documento palàm fecerat. Iamque Galli ſuperatis alpibus, Guiſio duce, pro Pontifice militabant in Italia: & eodem tempore Belgium ingreſſi, Colinio ductore, Arteſiam vaſtabant, quum Philippus Rex (Albano Duce res Italiæ ſtrenuè curante) ex vna parte incitata vxore Angliæ Regina, vt Henrico bellum indiceret: ex altera iuſſo Philiberto Sabaudo, ſupremo armorum Duce in Galliam irrumpere; eius viri ductu virtuteque memorabilem illam ad Sanctum Quintinum in Vetomanduis victoriam reportauit: tanta ad cladis nuncium trepidatione totius Galliæ, vt quoniam nobilitatis pars maxima in poteſtatem Hiſpanorum eo certamine redacta, pars magna in Italiam profecta debilitauerat Regni vires; palàm timeretur, ne victor, ſi porrò pergeret in interiora, facilè ipsâ Lutetiâ Pariſiorum potiretur, dilabentibus inde ciuibus in proximas paſſim vrbes, tamquam iam eſſet ad portas Hiſpanus. Sed Henrici iuſſu confeſtim reuocatus ab Italia Guiſius, armatoque ingenti exercitu, (quod promptum in Gallia populis referta, atque in arma ſoboleſcente) lætitiam Hiſpano protinus intercurbauit. Nam capto ſumma celeritate Caleto, (quem portum, Galliæ portam appellare conſueuerant Angliæ Reges: quo quamdiu potirentur, tamdiu geſtare ſe ſe è cingulo claues Galliæ dictitabant) quid quid Gallis ereptum ducentos per annos Angli feliciter obtinuerant in continenti ora; paucorum dierum ſpatio, Galliæ regno reſtituere, atque ad veteres

Præfectura Belgij Sabaudo tributa.

Induciæ inter Gallum, Hiſpanumque violantur. qua occaſione

Febr. menſe

Thuan. l. 22.

Bellum in Belgio.

Dec. menſe.

Franc. Lotaren. Guiſius. Gaſpar Colinius. Ferdin. Tolet. Alba Dux

in quo victor primùm Hiſpanus ad S. Quintinum:

1557. Iun. menſe. 1557. Aug. menſe.

mox Gallus ad Caletum:

1558. Ian. menſe.

terminos

1558 terminos intra Oceanum se recipere coacti sunt. Verùm breuì redijt ad Hispanum belli sors. Philippus enim Rex, quum bipartitum Gallorum exercitum numero in dies successibusque gliscentem, ac spe Belgium omne deuorantem animaduerteret; partitus & ipse bifariam copias suas, partem aduersùs Paulum Termum, veterem belli ducem, Flandriæ maritima prædis incendijsque vexantem immisit, ductore Lamoralio Comite Egmontio, Belgarum fortissimo, qui apud Sanctum Quintinum Belgici equitatus Magister, momentum persanè magnum fuerat ad victoriam: Sabaudum verò cum reliqua exercitus parte obseruare voluit consilia Guisij Ducis. Et Egmontius quidem, collatis signis ad Grauelingam Flandriæ portum, strenuè feliciterque subegit hostem. Dum enim à veteranis vtrinque exercitibus, dubio aliquandiu marte, conseruntur manus, inclinantem paululum Gallorum aciem inopinatus repentè casus planè perdidit. Naues Britannicæ decem illac fortè præteruehebantur: conspectâque procul pugnâ, ad ostium fluminis Hæ festinanter admotæ, Gallorum latera tormentis inuadunt, tempestatemque à mari, vnde sese inaccessos rebantur hostes, adeo improuisam, ideoque maiorem important, vt solutis peditum ordinibus, transmisso in equites metu, profligato vniuerso exercitu, vix è tanto dein numero superfuerit, qui nuncium cladis referret ad suos. Pars enim in certamine cæsi: Dux ipse, ac primarij ordinum ductores capti omnes: pars fugientium aut nantes ab Anglis in mare depressi, præter ducentos, quos ad Reginam viuos adducere visum est, tamquam testes operæ à se in pugna collatæ: aut ab agrestibus suarum incendia direptionesque villarum vlciscentibus crudeliter interempti. In quo & illud victis accessit ad ignominiam; quòd eorum reliquias per ignota Flandriæ loca errabundas, egressæ è pagis gregatim mulieres fustibus sudibusque, & (quod validius telum est) ira armatæ ac furijs suis, inter probra ac maledicta miserè contrucidarunt: aliquos etiam comminutis in eos bastilibus, exquisita immanitate, velut Orpheum Bacchæ, vnguibus discerpserunt. Sic Henricus Galliæ Rex, quam fortuna blandiente respuerat pacem, geminata intra annum clade, cæsis veteranis cohortibus: &, quod caput est, captâ pleràque regni nobilitate, hoc est Gallicæ militiæ robore, non illibenter illam complexus est: & Philippus, Caleti ad Galliæ regnum accessione commotus, simul alternas belli vices expertus, eamdem pari studio suscepit. Ita enim vsu plerunque venit. ex collisis fractisque nubibus serenitas prodit: & SPES numquam maior affulget pacis, quàm quum seriò bellum geritur: satiatâ nimirum, aut fessâ per cædes irâ, certè PRONIVS in gratiam redeunt perpessi armorum damna. Et pacis

iterum Hispanus ad Grauelingam:

Iul. miss.

non sine fortuna comitante virtutem.

Mulierum rabies erga victos.

De pace agitur inter Reges.

qua opera Christierna Lotharingæ conficitur, pacis quidem conciliatæ laus penes Chriſtiernam Lotharingiæ Ducem fuit, mediam inter vtrumque Regem: quippe Philippi conſobrinam, & recenti affinitate Henrico gratam. Neque inuſitatum, eiuſmodi fœdera paceſque ſancire feminarum miniſterio: quaſi earum gratiæ pluſculum date, ciuile habeatur. Porrò nuncium pacis, *Cameraci in vrbe pacificatoria:* quæ in Cameracenſi oppido, poſt longas diſceptationes, aperiente ſe Vere prodijt, *1559 Apr menſe.* tanta Chriſtiani orbis, tædio bellorum feſſi, ſecuta eſt lætitia, rarò vt maiora memorentur indicia geſtientium populorum. *magna omnium ordinū lætitia,* Nam qui hanc pacem cum illa conferebant, quæ inter horum Regum patres, ante annos triginta compoſita eſt Principum quoque feminarum operâ, in Cameracenſi vrbe, fatali nimirum ſede pacificationibus fœderibuſque firmandis; *CarolusV. & Francíſcus Prim. 1529 Aug. menſe. Aloyſia Regis mater & Margarita Caſ. amita.* quia in eo fœdere complures prætermiſſi eſſent, non fuiſſe commune gaudium, & continuata per Italiam bella recordabantur. quum tamen hæc pax, Principibus Europæ omnibus æquè comprehenſis, pari vbique nationes afficeret voluptate: ſimul ingenti ſpe diuturnæ inter Reges amicitiæ, quod poſtea euênit, omnium animos impleret. *quā augent nuptiæ,* Acceſſere & nuptiæ, firmamenta fœderum, manſura tamen inter Principes, quamdiu annuerit dominandi cupido, cui plerunque tenaciùs nubunt Reges. *Hiſpani Regis cū Galli filia.* Philippo (defunctâ ſuperiori anno Mariâ Angliæ Reginâ) vxor oblata eſt ea, quæ Carolo Hiſpaniæ Principi pacta erat, Iſabella Henrici Regis filia vndecennis: quam, quia ortus eius in tempus incidit pacis cum Anglo initæ,& nuptiæ occaſione pacis cum Hiſpano celebratæ ſunt; *1549.* Principem à Pace cognominauere. *Et Sabaudi cū eiuſdem Galli forore:* Simul Henrici ſororem Margaritam Emmanuel Philibertus vxorem accepit, vnà cum vrbibus, quibus illum patremque, trans Alpes ac citra, Franciſcus Primus, & Henricus ipſe ſpoliauerant. At nuptiarum hilaria numquam profectò Gallia peregit funeſtiori cataſtrophe. Inter alios apparatus, equeſtris decurſio indicta eſt, *In earum celebratione haſtiludium:* (Haſtiludium vocant) atrox enimuerò voluptas, ſpecioſumque periculum: quo, nec ludere credas, qui ſic prælientur: nec præliari, qui demum ludant. gratum tamen Gallis ingenuumque ſpectaculum, quippe audenti bellicæque nationi. Iamque hippodromo in theatri ſpeciem ſuperbè conſtructo, ac flore haſtatorum equitum referto, (namque ad huiuſmodi ludos, totius Europæ haſtas Gallia prouocauerat) *In quo Rex Gallus palmam refert:* vno alteroque die Rex ipſe decurrerat palmari ſemper laude. Eòque glorioſior dum poſtridie, repetito tertiùm campo, contra ſuorum preces, cum prætorianæ cohortis Præfecto, *Gabriel Comes Mōgomerius.* galeâ præproperè non ſatis occluſâ congreditur, ab aduerſæ haſtæ fragmento apertam bucculam irrumpente, transfoſſo dextero oculo, *Sed mox fauciꝰ* ictoque inde cerebro, inſpectantibus Reginis, regijſque liberis infelicem ludum, illico exanimatur. exceptuſque accurrentium manibus,

1559 nibus; totus ſanguine perpluens theatrum illud, quod modò lætiſſimis plaudentium vocibus implebat, ſubita conuerſione publicum in luctum ac lamenta mutauit. quintoque pòſt die, Princeps iuxtà *Moritur.*
2. Iul. bellicoſus ac pius, dignus vtique fato meliore, deceſſit. Simul ante oculos infinitæ multitudinis, quam ipſe ad funus videlicet ſuum ambitioſè conuocauerat, ad viuum egit extra ſcenam & fabulam, humanæ tragœdiam felicitatis. Fuere, qui hoc olim à Genethliaco,
Lucas Gauricus. Thuan. l. 22. (vt hæ ferme vaticinationes poſt euenta promuntur) omnino prædictum affirmarunt: ſciſcitanti enim Catharinæ Mediceæ Reginæ ſuper ſuorum fato ex coniectore Gaurico, reſponſum ab eo fuiſſe, *Eius rei vaticinatio.*
Lud. Guicciar. l. 3. hiſt. Belg. Anonym. in hiſt. Belg. Thuan. l. 3. & 22. Vidus Caboetius, & Franciſcus Vinonus. Capiti Regis imminere perniciem à duello. Addebant alij, ea ipſa nocte, quæ infortunium anteceſſit, à Regina viſam in quiete non obſcuram imaginem ſubſequentis cædis. Illud verò non ſine Diuini iudicij admiratione ſapientiùs obſeruatum eſt, Regem, qui in *& Sapientium iudicia.* ipſo regni principio, ſerium duos inter iuuenes ex præcipua nobilitate duellum approbauerat, ſpectaueratque cum aulæ Proceribus; ludicro in duello vitam, regnumque funeſto fine terminaſſe. Quamquam & tunc pœnitens facti, perſanctè iurauit, in poſterum ſe numquam in eiuſmodi certamina conſenſurum: & in hoc poſtremo ludo ſi quid vana virium oſtentatione peccauit, admirabili profectò religioſaque animi conſtantia in ſummis doloribus abundè redemit. Certè non parum ille in Gallia chriſtianæ manſuetudini contuliſſet moriens, ſi ludentem hanc feritatem ſecum vnà ſepeliſſet.

FVIT hoc ſanè tempus (vt pauca hæc hiſtoriæ ſuperaddam) continuato, ſi vnquam, obitu, plurimis maximiſque Principibus conſatale. *Mira hoc anno continuatio funerum Principum virorum.* præſertim quòd nulla per populos contagione, quum rariora cernerentur plebeiorum funera; pleroſque tamen Europæ Dominos vnius circiter anni conuerſio tumulauit. Obiere Carolus Quintus Imperator, Henricus Secundus Galliæ Rex, Chriſtianus Rex Daniæ, & Daniæ itidem Rex Chriſtiernus, non plures vigintiquatuor diebus Chriſtiano ſuperſtes. Obiere quatuor Reginæ, Heleonora Caroli Quinti ſoror, nupta primùm Emmanueli Luſitanæ, dein Franciſco Primo Galliæ Regibus: Maria Carolum Quintum fratrem, non totum poſt menſem inſecuta, & Angla eiuſdem nominis, & Bona Sforⅼia: hæc Sigiſmundi Auguſti Poloniæ Regis mater, illæ vxores Regum, Ludouici Hungariæ altera, altera Philippi Secundi Hiſpaniarum. Obiere Pontifex Romanus Paulus Quartus, decem Cardinalium funeribus comitatus: Septemuiri Auguſtales duo, Colonienſis, ac Palatinus: Venetorum Princeps Laurentius Priulus, atque Eſtenſis Hercules Dux Ferrariæ: præter minora Dynaſtarum nomina, quorum continuata funerum ſolennia implevere anni faſtos. Planè vt ea tempeſtate mors demetendo maiorum gen-

tium capita atque hominum apices, Superbum videlicet illum 1559
summa olim papauera decutientem imitari visa sit. Ergo Philip- *Tarquinius Rom. Rex.*
pus Rex, constituta iam pace, ac Sabaudo cum coniuge in Italiam
profecto, (neque enim ex conuentis quidquam immutauerat Henrici
mors) antequam & ipse in Hispaniam, adeundæ Regnorum possessioni,
se conferret; componendum sibi Belgarum statum cùm
DE BELGIO. ciuilem militaremque, tùm etiam sacrum existimauit.

BELGIVM, quod & *Flandria*, ab eius parte illustriore apud ex-
Nomen, ternos: & *Inferiores Prouinciæ*, à depressiore aliquarum situ,
siue vt Germanis placuit, à linguæ morumque cognatione, *Ger-
mania Inferior* appellatur; portio quidem Europæ perexigua est,
Magnitudo, quippe quæ non multum excedat quintam Italiæ partem, nec vltra
milliaria circiter mille ambitu protendatur. tamen haud scio, an fa-
Opulentia, cilè vlla sit vspiam regio aut ditior, aut frequentior: quum non
minus fructuum è Belgio suo Princeps, quàm Angliæ Rex amplis- *Lud Guic. in descrip. Bel.*
sima ex Insula (si demas Sacrorum spolia) percipere consueuerit:
Vrbes, & vrbes in ea siue mœnibus clausæ, siue clausis magnitudine prope-
modum pares, supra trecentas & quinquaginta censeantur: pagi
Pagi verò maiores vltra sex millia ac trecentos numerentur. vt nihil de
minoribus vicis, arcibusque loquar, quibus supra omnem nume-
rum, consitus est Belgicus ager. Iam hominum virtus, operum
molitio, varietas, copia quantùm angustias Belgici tractus egre-
Militia, ditur? Nusquam militia aut ingeniosior, aut affluentior, aut diu-
turnior. Planè vt aperto hìc ludo accurrentes vndique populos
Nautica, erudire Mars ad bellum videatur. Quæ vero ignota marium litto-
ra, quasue desinentis mundi oras scrutata non est Belgarum Nauti-
ca? Nimirum quanto illos natura intra fines terræ contractiores in-
clusit: tanto ampliores ipsi sibi aperuere Oceani campos, quos si-
bigerent incolerentque, Belgij velut pomœria prolatantes. At la-
Lanificia, nificia atque texturæ non implent modò, quanta est, Europam; sed
longè latèque per Africæ Asiæque populos circumferunt quotidie
Belgium: ipsiq; ad occidentem Indi ex laneis ac lineis opificijs Bel-
gicarum nomina vrbium didicere. Demum rara admiramur ho-
die machinamenta, quæ Belga aut non inuenerit, aut non absol-
Ingenium, uerit. Et verò fuerit olim, quum horum ingenia tamquam ex hu-
milioris soli fato, depressa habebantur. Alia nunc ætas, & mores *Adrian. Iun. in sua Batauia Cælo attribuit, sicut & alij.*
sunt. Litterarum curam, maris militiam, nauigationum quæstum,
pecuniariam negociationem, Reip. quam ipsi sibi fecere, cultu-
ram, admiranda ignium aquarumque artificia, nempe ingenij non
vtrique depressi documenta, vix alibi paria, nusquam certè tam
multa simul per reliquam Europam, quàm vno in Belgio quisquam
viderit. Ceterùm hæc in vniuersum genti propria, si genio illis suo
vti li-

1559 vti liceat: odisse fraudes, atque ex fide, qua ipsi digni, alios æstimare. Gratiâ donisque non magnopere, neque in longum capi: plerunque beneficijs vtentes, ceu floribus tamdiu gratis, quamdiu recentibus. Eundem aduersus iniurias sensum esse, quarum memoriâ citò animum exuunt: nisi si contemni se videant, tamquam ex facili tolerantes; tunc enimuerò implacabiliter excandescere. Ad hæc vires suas metiri haud improbè: nec ferè concupiscere, quæ non capiant. quum tamen nulli mortalium, pari solertia, terram ac mare ad quæstum exerceant, vtriusque cultores elementi, atque incerti iuris. In hoc etiam perquam admirabiles, quòd quantumcunque lucrum iactutamue, quæ (vt in mercatura) persæpe faciunt, tam modico surdoque lætitiæ ac doloris sensu prætereunt, vt alienis interesse, non sua curare credas. æquitate opinor animi, ac cælo illos suo frigidius animante. At in libertate propugnanda calescunt plus satis. scilicet huic postbabere omnia gloriæ ducunt: licentiæ interdum quàm libertati propiores. Porrò hæc omnis Belgatum regio diuisa est, eorum calculo, in prouincias omnino septendecim, haud ira à multo tempore affinitatibus, aut emptionibus, aut armis sub vnius imperio consociatas. Primus omnium è Burgundiæ Ducibus, Pbilippus fuit, in quem longe plures, quàm in quemquam ante illum coaluere Belgicæ prouinciæ. Namque Burgundiam, Brabantiam, Flandriam, Limburgum, Lucemburgum, Artesiam, Hanoniam, Namurcum, Hollandiam, Zelandiam, Frisiam, sacri Matchionatum Imperij, Philippus possedit vnus. Adiecit ad hæc Carolus filius Geldriam atque Zutphaniam, primò emptas ex Arnoldo Duce, qui Adulphum filium, à quo sexennium carcere attinebatur, exheredauerat: deinde mortuis Arnoldo Adulphoque, contra Adulphi filium armis acquisitas. Sed Carolo Nancæa pugna interempto, bellumque aduersus Mariam Caroli vnicam prosequente Ludouico Vndecimo Gallorum Rege, Attesia, alijsque in Burgundia vrbibus imminutum est Belgij regnum. Et quamquam earum partem Belgio restituit victor ad Guinegatam Maximilianus Archidux Austriæ, ducta paulo antè Maria vxore; tamen pace inter eum Gallumque inita, & Margarità Maximiliani, ac Mariæ filiâ Carolo Delphino desponsâ; Comitatus Artesiæ, atque Burgundiæ dotis loco ex Belgio auulsus tunc est. Verùm Margaritâ à Carolo iam Rege repudiatâ, post renatum ex eo bellum, Carolus in Italiam ad Neapolitanam expeditionem properaturus, pace cum Maximiliano, Pbilippoq; filio composita, Margaritam ac dotales prouincias Belgio reddidit, arcibus sibi reseruatis. quas successor Ludouicus Duodecimus in Mediolanum intentus vltro restituit. Quum verò rursum ad veteres Dominos abijssent Geldri Zutphanijque,

Mores. *Prouincia:* *Quæ conuenere in Principem vnũ tribus viis.* *Philippus Bonus.* *Philippus Bonus auxit eas affinitate:* *Meyer. l. 16. & Meteran.* *Meyer. l 17. & Meter.* *Carolus Pugnax.* *Carolus Pugnax emptione,* *& armis.* *Pont. Eut. l. 1.* *Sed idem aliquas amisit:* *Paul. Aemil. l 10. & Pont. Eut. l. 2.* *Maximilianus recuperauit partim armis,* *Idem eodem l.* *Idem l. 5.* *Guicciar. l. 1.* *partim ex conditionibus pacis.* *Idem l. 4. & Belcar. l. 8.*

nijque, infestis Belgium armis impetentes, atque Vltraiectensem maximè agrum; à Carolo Quinto Philippi filio superatis Carolo Geldriæ, & Gulielmo Cliuiæ Ducibus, iterum belli iure acquisiti sunt. Quin & ob sæpe factas belli huius occasione impensas, Vltraiectensem, & Transisalanam prouincias Belgio Cæsar adnexuit: (sponte eas cedente Henrico Bauaro Vltraiectensi Antistite Dominoque) & Groningâ contra Geldrum assertâ: & Cameraco, & Cameracesio ad Artesios adiectis, Belgicum imperium amplificauit. Ac demum post Ticinensem victoriam, Belgicis prouincijs dominijsq; è suprema Gallorum Regum, quam habuerant iurisdictione, vti conuênit inter Cæsarem ac Regem, liberatis; omnium amplissimè potitus est Carolus Belgij principatu. Iam plerǽque harum quas dixi prouinciarum, sicut habuere suos aliquando seorsim Dominos, ita pòstquam etiam vni adactæ sunt; suas quæque leges, propriumque ferme regimen obtinuere. Quam aiunt fuisse præ ceteris causam, cur Imperator Carolus Quintus, quum maximè cuperet hasce prouincias in regnum transferre, (id quod attentauerat olim proauus eius Carolus Pugnax) à proposito destiterit: quòd videlicet moribus, linguâ, institutisque, &, vt inter finitimos, æmulatione discrepantes populi, ad vnam regiminis formam, qua regnum constat, ægrè omnes coerceri posse viderentur: prouinciarum nullâ alij concessurâ, immigraturâue in alienas leges, tamquam meliores. Hinc Belgarum Principi mos fuit, præter vrbium Rectores, singulis prouincijs Præfectos imponendi, qui pro earum consuetudine legibusque, Rempub. administrarent. Et grata Philippo Regi fuit occasio prouincias ordinandi, plerasque Gubernatorum vacuas: quò Procerum virtutem superioribus in bellis sæpenumero spectatam, ea designatione remuneraretur. Delibauitque propterea florem Belgicæ nobilitatis, nullo adlecto, quem non antè aut Carolus pater, aut ipse Rex inter aurei Velleris sodales, in eius ordinis comitijs, cooptasset. Ergo Lucemburgum, prouinciam Lotharingiæ Galliæque obiectam, eòque cladibus suis, quàm opibus clariorem, Petro Ernesto Comiti Mansfeldio, qui eam prius administrauerat, commendauit. Erat is è Saxonia oriundus: ob militarem scientiam, ac fidem Carolo Quinto Cæsari, ac Philippo Regi peræquè carus. Lucemburgo proximum hinc Namurcum, hinc Limburgum, perexiguos regionum tractus sed feraces, alterum Carolo Comiti Barlamontio, regiarum partium cum quatuor paterni animi liberis studiosissimo: alterum Ioanni Ostfrisiæ Comiti Rex attribuit. At verò Hannonia, Belgicæ nobilitatis seminarium, Marchioni Bergensi non hoc tempore à Rege tradita est, quidquid alij scribant, sed Ioanni Lanoio Molembasij Domino: quo sequenti anno,

Carolus V. Imper. omnes dominum obtinuit.

Pont. Eut. l. 11.

Idem l. 9.

Idem l. 11 & Meter.

Frãciscus Guicciar. l. 16. & Pont. Eut. l. 11.

Quæ ex eis regnum facere cogitauit.

Lud. Guic. in Belgio.

Meyerus l. 17.

Cur abstinuit.

DISTRIBVTIO prouinciarum.

quarum præfecturas Rex Proceribus attribuit.

Lucemburgum Com. Mansfeldio:

an. 1548. 1556. 1559.

Namurcũ Com. Barlamontio:

Limburgũ Com. Ostfrisiæ:

Frisia orientalis.

Hannoniam Io Lanoio: post hunc citò mortuum, Marchioni Bergensi:

1559 anno, vitâ functo, Margarita Austriaca Parmensis, suprema Bel-
25. Mart. 1560. gij Gubernatrix, consulto per litteras Rege, eam prouinciam detu-
Berghobzom, lit Molembasij genero Ioanni Glimæo Bergarum seu Montium, op-
pidi ad Somam fluuium, Marchioni, apud Carolum Cæsarem,
quàm apud filium gratiori. Flandriæ, (qua nullum aiunt in chri- *Flandriã, atque Artesiam Com. Egmontio:*
stiana Repub. nobiliorem potentioremque Comitatum) & Artesiæ
Flandris finitumæ, Lamoralium Gauræ Principem, Egmontij Co-
mitem, virum bello inclytum Rex imposuit. Huius porrò Flan- *Flandriã Gallicantem Io. Conrvrio:*
driæ partem, quam Gallicæ linguæ vsu distractam à reliqua, Gal-
licantem vocant; Ioannes Momorantius: Tornacum verò vrbem, *Tornacum, & Tornacesium Florent. Montinio:*
eiusq; iurisdictionem, Tornacesium, hoc est Flandriæ Gallicantis
appendicem, Florentius Momorantius: hic Montinij, ille Couririj
Dominus accepere. Hollandiæ autem, Zelandiæque, & qui Hol- *Hollandiã, Zelandiãq. Princ. Orangio:*
Vtrecht. landiæ adiacet, Traiectensi ad Rhenum agro, prævalidis terrâ ma-
rique prouincijs, præfectus est à Rege Gulielmus Nassauius Prin-
ceps Orangij, primæ inter Belgas authoritatis, origine tamen ipse
Overyssel. non Belga. Ad Frisiæ occidentalis, ac Transisalaniæ regimen Rex *Frisiã, & Transisalaniã Com. Arembergio:*
admouit Ioannem Ligneum Comitem Arembergium, fidei in Re-
gem, militiæque præclarum. Sed Geldriam, atque Zutfaniam, *Geldriam, atq. Zutfaniam tũc quidem nulli.*
quæ Geldriæ adnecti solet, quamuis hoc tempore distributas in-
ter Belgarum Proceres à Rege, vt ceteras prouincias, scribant om-
nes; res tamen se habuit, atque isti narrant, aliter. Nam Rex
Belgio discedens, neutram vlli Præfecturam demandauit. credo,
quòd quum eas ambiret Hornæ Comes Philippus Momorantius,
qui ambas aliquandiu administrauerat: eique, vti credebatur, in
petitione aduersaretur Antonius Granuellanus Arrebatensium An-
tistes; Rex, qui huius quidem iudicio plurimum daret, sed tamen
alterum offensum spectare præsens nollet, in Hispaniam abijt, reli-
ctis absque Gubernatore prouincijs: tracturus videlicet in longum
Hornani spes, ac facilè etiam tædio petendi fatigaturus. Et verò is
fessus iam diffisusque sibi, nomen mutauit, proque Montinio fra-
tre Præfecturas petijt, rogata Parmensi Gubernatrice, vt compositis
ad Regem litteris, causæ faueret. Quæ adiecit quidem inter aliorum *postea ab Hispania detulit Com. Megano.*
25 Mart. 1560. nomina, quos commendatos Regi volebat, etiam Montinium; verùm
eodem tempore per arcanam epistolam Regi aperuit, vnum sibi ad id
muneris probari Carolum Brimæum Comitem Meganum. isq; con-
tinuò prælatus est. Nec minus à vero aberrant, qui Orangio in hac *Sicut & Burgũdiã Prin. Orangio post mortem Vergy.*
partitione assignatum à Rege tradunt Burgundiæ Comitatum, qui
ad Belgij Principem spectat: quum ei prouinciæ moderantem Clau-
dium Vergium Camplittæ Dominum Rex approbauerit firmaueritque:
que: nec nisi sequenti anno, quo Claudius diem obijt, Belgij Guberna-
16. Ian. 1560. trix scriptis ad Regem litteris, Orangio Burgundiam impetrauerit.

DISTRI-

Brabantia supremo Belgij præfecto seruatur.

ORDINATIO militiæ,

præsertim equestris.

cuius Turmæ per Europam celebres.

Earum ductores.

DISTRIBVTIS in hunc modum prouincijs, (namque Brabantia nulli præter quàm Principi, ac Principis loco, supremo Belgij Præfecto paret) Rex componere est aggressus militarem statum; relictisq; in limite præsidiarijs Hispanis, ordinandæ equestri militiæ, quæ propriè Belgica est, animum adiecit. Eam vetustissimam perhibent, numeroque quàm nunc est longè ampliorem. Redegit ad tria equitum millia Carolus Quintus Imperator: sed auxit delectu nobilitatis atque virtutis. hastis, sclopetisque armauit omnes: eorumque vsu tantum in bello valuit, vt celebres per Europam ex eo cauerentur Belgarum turmæ. Secutus patris exemplum Philippus, equitatui in quatuordecim signa distributo ductores totidem è prima nobilitate præfecit. nempe & quos memoraui Rectores prouinciarum (duobus exceptis, Couririo, Ostfrisiæque Comite) & Philippum Croium Arescoti Ducem, & Maximilianum Henninium Bossuuij, & Antonium Lalinium Hochstratæ, & Ioannem Croium Rheuxij Comites, & Henricum Brederodium è Bataviæ Comitibus; omnes, si hunc demas quem postremo dixi loco, torquatos aurei Velleris commilitones. Has autem ordinarias turmas è suis quamque locis promptas ad subitos belli casus euocare Princeps consueuit. & Rex ipse Philippus non aliud præsentius belli robur, & verè martiam legionem contra Gallorum fortitudinem expertus est. Ceterùm maris Belgici præfectutam cum regiæ classis imperio retinere voluit Philippum Momorantium Hornæ Comitem: Philippum verò Staueleum Glaioni Dominum, supremum rei tormentariæ Magistrum dixit: vtrumque belli ac domi clarum, eodemque tempore torquem aurei Velleris à Rege promeritum. 1556.

Præfectus maris,

& rei tormentariæ,

ORDINATIO Episcopatuum:

qui tunc in Belgio non nisi quatuor.

Ideoque augere illos, votum multorum fuit.

Cognomento Bonus.

Carolus V. manum admouere cœpit.

SVPERERAT pars Reipub. quo nobilior sanctiorque, eo timidiore manu pertractanda. Septemdecim, quas memoraui prouincijs, populorum multitudine confertissimis quoniam quatuor Episcopi (neque enim plures tunc erant) nequaquam sufficere videbantur; augendum sibi Rex statuit illorum numerum. Id, vti comperio, agitauerat olim animo Philippus Burgundiæ Dux, Belgij Princeps, is qui equestrem aurei Velleris ordinem instituit. eamque moriens procurationem impensè commendauit Carolo filio, cognomento Pugnaci ab assidua tractatione armorum, quæ scilicet abstraxere alio præferocis animi Principem. Nec maius otium Philippo fuit, Mariæ (quam Pugnax vnicam reliquit) & Maximiliani Austriaci Imperatoris filio, ob nouas regnorum curas, in quæ dotali iure immigrauit, ducta vxore Ioanna Ferdinandi Catholici herede. Et quamuis huius Philippi filius Carolus Quintus Imperator serió idem percuperet, ac fila ad hanc telam aliqua submittere iam cœpisset;

1559 pisset; intercurrentibus tamen armis per prima Imperij turbamenta, sæpius interruptum est opus: ac nata per Europam Africamque alia continenter ex alijs bella, conficiendæ rei facultatem magis quàm mentem homini ademere. *Cur non perrexit.* Nisi fortè segnior in eo factus est Cæsar, ne Georgio Austriaco patruo suo Leodiensium Antistiti iurisdictionem contraheret imminueretque, nouarum Sedium institutione. Suprema tamen inter monita Philippo filio relicta, hoc præcipuum fuisse, *Philippus filius rem aggreditur.* legi ipse in epistola, eiusdem Philippi manu ad *2 Ian. 1562.* Gubernatricem sororem scripta. qua *induci se*, Rex ait, *ad augendum eo potissimùm tempore Pastorum numerum, quòd & multo in dies frequentius oppidis pagisque incoleretur Belgium: & hæresis è finitimis locis in eas confertim prouincias gradum faceret: & consilium imperiumque patris hæreret animo, qui hanc vnam esse rationem procurandæ in Belgio Religionis edocuerat.* Itaque Rex vbi primùm à bello nactus est otium, Francisco Sonnio Louaniensi Theologo, primariæ doctrinæ viro, qui haud ita pridem Vormatiæ cum Melanchthone, *1557 Philip. Melanch. Matthias Flaccus Illyr. 1558.* Illyrico, alijsque super Religione, iussu Ferdinandi Cæsaris congressus fuerat, misso in Vrbem, vt cum Francisco Varga regio Legato consilium suum Paulo Quarto Pontifici aperiret: *Agitque cum Rom. Pontifice,* post aliquot menses, quibus in cœtu septem Cardinalium agitata res est; vti optauerat, impetrauit omnia: *ac transigit.* prono videlicet ad profligandas hæreses Pontifice, occasionemque gratificandi Philippo Regi nuper reconciliato nequaquam aspernante. Namque Belgarum vrbes, in quibus sacræ nouorum Antistitum Præfecturæ figerentur, *Quatuordecim episcopatus designantur addendi ad quatuor antiquos:* *1559. Maio mense.* definitæ sunt numero quatuordecim, additæq; ad quatuor antiquas. Ac tribus earum Aerchiepiscopatus prærogatiuâ exornatis, *ex quibus tres Archiepiscopatus.* videlicet *Vtrecht* Cameraco, Traiecto ad Rhenum, atque Mechlinia; hanc ceteris præferri placuit, rogatu Regis, qui vrbem in media sitam Brabantia, Bruxellisque, atque adeo Principi proximam destinauerat Antonio Perenotto Granuellano, ex Atrebatensi Ecclesia ideirco ad eam translato, quòd non procul à Regia hominem abesse, è re publica videretur. Conceptum hac ratione diploma Pontifex *Saluator Episcopus Clusin.* Nuncio suo Saluatori Episcopo Clusino, & Francisco Sonnio in Belgium proficiscentibus tradit, qui quæ decreta erant, exequerentur: in alijs rebus ad iurisdictionis terminos censumque pertinentibus, pro sua ipsi prudentia è re consilium capesserent. Et Philippus accepta facultate nihil moratus, *Et viri ad has Sedes deligũtur.* quæsitissimo delectu viros ad nouas Infulas nominat, editis omnes voluminibus, probataque in Tridentino senatu virtute conspicuos. nempe quos & gauderet Pontifex pastores dare, & puderet populos non admittere. Quòd verò differre profectionem suam Rex vltrà nollet; negotium definiendi nouis Ecclesijs certos limites, dotemque singulis attribuendi,

buendi, Granuellano Sonnioque committit: nam Pontificis Nuncius sequuturus Regem erat in Hispaniam. 1559

De GVBERNATORE vniuersi Belgij:

IPSE interea conuocandis Gandauensem in vrbem Belgarum Ordinibus insistit: haud dubia multorum opinione, renunciandum esse in ijs comitijs à Rege supremum Belgij Præfectum, quasi in eam celebritatem consultò dilatum. quamquam alij dilationis caussam referebant in perplexum Principis animum, hæsitantemque, cui prouinciam demandaret. Quæ procrastinatio augebat in dies & numerum ambientium, & aliorum sermonem. Quorum multi prout familiares clientesue aliquorum erant, ita certos notosque destinabant, ac sua videlicet vota pariter alebant. plerique nulla priuata vtilitate, nec tàm alium, quàm aliquem nominabant: nimirum cupidine Rempublicam vel imaginarijs suffragijs attingendi: tamquam in partem curatum asciscantur, si & ipsi in demandandis prouincijs arbitrentur, locumque interea vacuum designatione sua occupent. Erat in oculis votisque Belgarum, Comes Egmontius, clarus militari scientia Princeps: manuque, siue inter hostes, siue domi equestribus in ludis decurrendis, librandoque ad signum sclopo, (à quibus magna genti existimatio) nulli secundus. Accedebat innata viri comitas, & (quod rarum est) innoxia nobilitati popularitas. Sed erat in primis recens ad Sanctum Quintinum victoria, cuius non exiguam sanè partem Egmontio deberi Rex palàm professus est: & recentior ad Grauelingam, Belgis adhuc aspersa hostili sanguine arma præferentibus. Qua in expeditione deducenda quantùm alijs ipse Proceribus præsertim Hispanis in exercitu prælatus inclaruit, tantùm & Belgico nomini gloriam apud exteras nationes, & sibi à sua beneuolentiam conciliauit. Planè vt Belgij Rector, si fauore militum, si consensu populi commostrandus esset, nemo vnus ante Comitem Egmontium haberetur. Sed altius inuectus, aurisque plusquam popularibus velificabat Orangius. Claritudo Nassauiæ domus, pares opes, Principatus Arausiensis nulli obnoxius, præter alios in Germania ac Belgio Dominatus: potentia magnam Septentrionis partem affinitatibus complexa; siquidem Iuliana mater, miræ fœcunditatis matrona, ex liberis potissimùm feminis, quas plurimas genuit, centum circiter ac quinquaginta nepotes, posterosque vidit. ad hæc propriæ hominis laudes, exsomnis animi vigor, consilij supra ætatem maturitas, spectata legationibus æquè ac bello virtus, Caroli Cæsaris de illo magnis in rebus adhibito liberale iudicium; hæc atque eiusmodi alia nonnè Orangio spem facerent eius Præfecturæ adipiscendæ, quam gentilis eius Engelbertus Nassauiæ Comes, centum ante annos administrauerat? Tamen de Philippi Regis animo non ab re veritus,

Margin notes: *qui à populo, more suo, variè designatur.* — *Egmontius in primis, magnis instructus laudibus,* — *& meritis* — *Designatur & Orangius,* — *maiori opum ac potentia vi:* — *nec sine meritis* — *Orange.*

1559 veritus, ita petitionem diuidebat, curabatque, vt ad illud regimen, si repulsam ferret ipse, Christierna Lotharingiæ Dux admoueretur. cuius filiam quum ducturum se speraret, (id enim agebatur) intelligebat, apud socrum gubernationis titulum, penes se vim eius futuram. Et sanè nihil ad id muneris desiderati videbatur in Lotharinga: quippe Isabellæ Caroli Quinti sororis filiâ, & consobrini Regis gratiam recèns promeritâ, ob pacem cum Henrico Gallorum Rege, conditionibus Hispano commodioribus conciliatam, eòque Belgicæ nationi gratissimâ. Verùm dum per hæc atque huiusmodi multa, spes ac sermones in diuersum morâ protrahuntur; ecce tibi repentè nuncius affertur, aduentare ab Italia Margaritam Austriacam Parmensem Ducem, regendis Belgarum populis euocatam. Quod & si improuisò accidit: admirationi tamen haud fuit recta æstimantibus. Namque ex vna parte pro certo habebatur, Regem eo vtique tempore, Belgij imperium nulli Belgarum facilè crediturum. Nec deerant quærentibus peculiares causæ. Comiti Egmontio præcipuè officiebat infausta Caroli Egmontij Geldriæ Ducis memoria: quem factione Gallum, hostemque Austriaci nominis indomabilem Carolus Quintus Cæsar leges accipere, eiusque hæredem Geldriâ, Zutfaniâque cedere tandem coegit. Et de Orangij religione quum varia homines loquerentur; enimuerò hæc vna suspicio satis erat, vt auersatus illum Rex numquam committeret Belgium in eius fidem ac manus, qui per affinitates ac dominia Germanis hæreticis implicitus, liberum illis iter in Belgarum prouincias aperire posset. Immo nec ipsi Lotharingæ magnopere contulit ad Præfecturam Belgij capessendam fama connubij, quo iungenda eius filia cum Orangio ferebatur. Quamquam ei ad hanc rem multo plus obfuit inita cum Gallo nuper affinitas, Carolo filio Lotharingiæ Duce cum Claudia Regis Henrici nata in matrimonium collocato. Admonuerat enim Regem, vt aiebant, Granuellanus Antistes: Videret, ne huiusmodi Gubernatricis occasione, Galli Lotharingis immissi vltro citroque commeando, Belgium complerent. siue id Burgundus homo suaderet, ne Burgundis Lotharingi imponerentur veteres nationis hostes: siue potius quòd, quum propensum Regis animum in Margaritam Parmensem introspexisset, ipse quoque in illa anteponenda operam conferre suam, partemque gratiæ occupare festinaret. Et verò ex altera parte, vt hæc deligeretur, concurrebant oppidò multa. Quæ dum expono, libet de Margarita toties mihi dicenda præfari aliqua, ortumque illius, educationem, ac reliquam vitam ante Belgicam administrationem paucis agnoscere. quando eorum, qui primarum partium memorantur in historia, non solùm res gestas exponere,

sed nec sinè repulsæ metu.

Designatur & Christierna Lotharinga,

cui suffragium ab omnibus.

Præfertur tamẽ Margarita Parmensis.

Egmontio quid officeret.

ab anno 1492. 1536.

Gulielmi Cliuiæ Dux. 1543.

Quid Orangio.

Quid Lotharingæ.

De MARGARITA Parmensi.

D sed

ſed etiam quantùm famâ excellant, quæque cuiuſque vita ſit atque natura, non omittere, hiſtorico præſcriptum eſt. 1559 *Cic. l. 2. de Oratore.*

MARGARITA, prima Caroli Quinti proles, quadriennio antè genita quàm ille vxorem duceret, matrem habuit eiuſdem nominis Margaritam Vangeſtiam, (quod quidem ſerò innotuit) Ioanne Vangeſtio ac Maria Cocquamba nobilibus Flandris Aldenardæ ortam. Quibus peſtilentiâ ſublatis, Margaritam quintum annum agentem, quoniam Ioannes pater percarus fuerat Antonio Lalinio Comiti Hocbſtratano, domi ſuæ Comes paternè ſuſcepit, eiusque coniux Eliſabetha Culemburgica vti filiam educauit. Adulta, vt erat excellenti tum forma, tum quæ formam conſectabat honeſtate, compluribus expetita certatim ad nuptias, horum ſpes omnium diù fruſtrata eſt obiectu caſtitatis intra religioſa clauſtra propediem dedicandæ. Donec ad conuiuale tripudiantium oblectamentum, inter nobilium feminarum choros adhibita, in eo nocturnæ licentiæ laxamento, ſerò vtique ſenſit, quàm propè ſe ſe conſequantur, proponi formam, & exponi pudicitiam, ſi præſertim locuples emptor præſto ſit. Etenim quum feſtæ huic ſaltationi Aldenardam prætervehens intereſſet Carolus Imperator, Margaritam, quam Culemburgica ſecum adduxerat, ſpecie inter omnes pulcherrimam conſpicatus, decorem eius impensè laudauit apud comites, viſuſque eligere, dum laudauit. Inde affectatum vnus, ex illo videlicet aulicorum genere, qui ad Principum gratiam non niſi malis artibus aditum habent; puellam per tenebras dolo ſubreptam induxit ad Cæſarem, ex eaque, hæc qua de loquimur, Margarita procreata eſt. re complures annos iuſſu Cæſaris occultata, eam maximè ob cauſam, quòd quùm is ab eodem aulico fortè reſciſſet, infudatum ab illo, vt inferri ſe ad Cæſarem puella pateretur, ac non niſi inuitam, minîſque tertiam poſtremò deductam: indignatus ad ea Cæſar, homineque peracriter increpito, etiam iuratus, ſi hoc ſibi antè ſuboluiſſet, numquam profectò ſe virginem fuiſſe tacturum; clam haberi partum curauit: quo matris pudori conſuleretur, & famæ ſuæ, cuius haud ſanè prodigus eo in genere Carolus fuit, nec labes ſuas cum pompa & ſcena produxit. Sed non diu arcanum latuit, ancillæ cuiuſdam garrulitate. quæ ob miniſterij neceſſitatem conſcia, marito ſecretum aperuit: hic cum amico eâdem fide communicauit: (nam NEMO non aliquem habet, cui tantùm credat, quantùm ipſi creditum eſt) atque inde ceu pluuia tectis excepta, quæ ex vna in aliam tegulam imbricemque deuoluta, in publicas vias demum ſpargitur; ita pluribus in conſcientiam clàm ſemper adhibitis, quod ſecretum ſingulis erat, populo rumor fuit. Neque mater, euulgato iam partu, ægre tulit & partem publicari: quaſi honeſtatem

Mater eius. *Matris parētes,* *& educatio,* *& forma.* *Inde Cæſari adamata.* *Margaritam edit.* 1522. *quam Cæſar occultam habet,* *conſulēs matris pudori, & ſuo.* *ſed denique reſcitur.*

1559 honestatem conciliaruta culpæ à tanto nomine. Et breui ex regia educatione patuit Austriaca soboles.

1522. MODERABATVR ea tempestate Belgium pro Carolo Cæsare eius amita Margarita, Maximiliani Primi Imp. & Mariæ Burgundæ Filia. Huius in aulam transferri Cæsar infantem voluit, educarique ab illa, cuius sub disciplina Cæsar ipse infantiam egerat. Et educata est huius in sinu puella ad annum octauum, donec defuncta *Infans educanda traditur amitæ Cæsaris.*
1530. Gubernatrice, suscepit eam Maria Hungariæ Regina Caroli Quinti soror, quæ morte Ludouici Regis vidua, regendis Belgarum populis admota est. Porrò in Mariæ amitæ mores immigrauit vsque adeo Margarita, vt non virtutes modò, quibus illa domi forisque commendabatur, sed eius etiam animi sensa, propensiones, incessum ipsum, grauitatemque intenta imitationi puella feliciter exprimeret. Capiebatur venandi studio summopere Gubernatrix, planè vt Venatricem vulgò appellarent, habituque venaticis exprimeretur: neptem videlicet Mariæ Burgundæ, quæ ab infestandis feris numquam destitit, donec inter venandum equo excussa vitam amisit, fato non tam suo, quàm Maximiliani mariti, cu- *Post hanc Casaris sorori.* *cuius mores,* *& venationis in primis studium mirè hausit.*
1482. 1496. ius & vxor altera, Blanca Sfortia in venatione equo decidit, obijtque. Eiusmodi autem studium arripuit tam auidè, in eumque laborem durauit adeo membra decennis non dum puella, vt amitam per saltus camposque sequeretur impauida, accedentibus deinde annis educatricem suam facilè præitura. Erat tunc Alexandro Mediceo Florentiæ Duci pacta secundis sponsalijs Margarita: prima enim cum Hercule Ferrariæ Principe successu caruerant. Nam Cæsar vt Alphonsum Herculis patrem à Gallicis partibus, ad quas illum magnis conditionibus attrahere Clemens Septimus conabatur, auerteret; ijsdem conditionibus hominem aggressus, confir- *A Cæsare sponsatur Ferrariensi Principi.*
1526. mato illi Mutinæ Rhegijque dominatu, Margaritam filiam annos quatuor vix dum egressam Herculi eius primogenito spopondit. Et ea sponsione Cæsar auertit quidem a Gallis, vt tunc opus babebat, Alphonsum: sed illo non multò pòst ad Gallicas partes retracto, Herculisque nuptijs cum Renata Ludouici Galliæ Regis filia *qua sponsione rescissa,*
1529. celebratis; Clemens Pontifex reconciliatus Cæsari, inter alias fœderis leges cum eo transegit, vt Cæsareis armis Alexander Mediceus (eius Laurentij filius, quem Leo Decimus Vrbini Ducem, electo
Francisc. Maria Feltrius. Feltrio, creauerat) admoueretur ad Florentiæ Principatum, sitmandæque nouæ scilicet dominationi Margarita Cæsaris filia eidem in matrimonium destinaretur. Quibus à Cæsare conditionibus libenter admissis, partim caritate in Pontificem, cuius iniuriam obliterare eo beneficio videbatur: partim odio in Florentinos, qui Lotrechiano fœderi contra Cæsarianos populatitet inserti ciui- *destinatur vxor Florentiæ Duci.*

tatem suam clienrelæ Galli Regis addixerant; Alexander impositus quidem est Florentinis libertate illico exutis: nuptiæ tamen 1559
non nisi septimo pòst anno peractæ sunt, Clemente iam mortuo. immo parum absuit, quin per occasionem sublati Pontificis interturbarentur à Florentinis aliquot patricijs, qui ex ea septennij mora nutantem Cæsaris animum interpretari, magna spe, ac promissis ingentibus egere, ne is Alexandrum sibi generum asciseeret, sed ciuitatem libertati redditam vni parêre Cæsari pateretur. Sed ipse obligatam viuo Clementi fidem, superstitem seruare mortuo, constantiæ famæque duxit: præsertim quòd suspectam haberet ciuitatem ad Gallicum nomen subinde respicientem: nec ignoraret, FACILIVS beneficio capi singulos, quàm multitudinem: ac SPARSAM in commune gratiam ab omnibus accipi, reddi à nemine. Itaque accitis Neapolim Alexandro ab Etruria, atque à Belgio Margarita, quæ magno inuisendi Patris studio e Tunetano bello reducis tenebatur, nuptiæ in summa omnium ordinum frequentia, militaribusque Ducum ludis, in quibus Africano armatus cultu Cæsar ipse decurrit, Bacchanalibus ferijs celebratæ sunt. At Florentiæ exceptâ regio apparatu Margaritâ, dum nuptiarum solennia 1536.
repetuntur, inter connubiales epulas deficiens magna sui parte repentè Sol conuiuas exterruit: idque prodigij loco habitum est multis, qui nimirum statum illum rerum ægrè intuentes, eòque votis suis cælum attemperantes, lucis defectum cum fortuna Principis breui occasura componebant. Nec coniectatio illos sua falsos habuit. Alexander enim quantùm Cæsaris affinitate prætumidus, tantùm in mulierum amores incautè atque imporenter effusus, frustra euitaris aliunde insidijs, à Laurentio Mediceo propinquo, ac voluptatum eius conscio, qua delectabatur esca, facilè captus: atque in spem, siue speciem liberandæ patriæ, septimo Principatus anno, nuptiarum euoluto nondum primo, est interfectus. Inde successor Alexandri Cosmus (nam Princeps ea cæde, non Princi- 1537.
patus ciuitati ademptus est) nihil prius habuit, quàm vt supplex à Cæsare Margaritam sibi coniugem exposceret: magno futuram adiumento nouæ nutantique potentiæ. Sed Cæsar, qui ex filiæ nuptijs emolumentum facere decreuerat, deuinctis iam sibi Mediceis, in quorum familiam patriæ Principatum inuexerat: & Cosmo ipso recèns obstricto, ob confirmatum illi, contrà quàm multi moliebantur, imperium; in Farnesiorum regnatrice tunc domo generum quæsiuit, Margaritâ in matrimonium collocatâ cum Octauio Pauli Tertij nepote, per eos dies in locum defuncti Vrbini Ducis, Præfecto Romanæ vrbis, mox & Camertium Duce creato. Et commodum ad eam rem colloquium fuit inter Carolum Cæsarem,

contra nitentibus Florentinis.

Quibus non exauditis,

Nuptiæ Neapoli celebrantur:

mox & Florentia,

sed omine non bono.

Interficitur Alexander primo nuptiarũ anno.

cuius successor Margaritam sibi vxorem poscit

à Cæsare,

qui oculos in Farnesiam domum conijcit,

Frãciscus MariaFeltrius.

1559 Cæſarem, ac Franciſcum Regem, Nicææ initum, Pauli Pontificis
operâ: in quam Paulus vrbem ſe contulerat ad illorum controuer-
ſias aliqua tandem ratione finiendas. Nam vt Princeps vterque
aſciſcere ſibi Pontificem ſtudebat veteri prudentia opibusque præ-
ualidum, eòque ingens haud dubiè momentum, in quam ſe daret
ille partem, allaturum; ita Pontifici ad ſuorum commoda peratten-
to promptum vtique fuit, cum Cæſare de matrimonio nepotis agita-
re: præſertim quòd gliſcente in dies metu à Solimani claſſe, vtriuſ-
que intererat, affinitate adſtringi fœdus inter eos, Venetamque
Rempublicam paulò antè conceptum. Et quidem Cæſar vſque
adeo propenſum Pontifici oſtendit animum, vt nepotem eius non
modò Florentiæ Principi nouis tunc legationibus idem expetenti,
aliiſque in eamdem ſpem erectis facilè prætulerit: ſed etiam matu-
ratis non multò pòſt nuptiis, iungi cum Octauio filiam voluerit, *traditque filiam Octauio Farneſio.*
quamuis non ſatis eo tunc coniugio lætam, immaturæque adole-
ſcentulum ætatis aſpernatam. Itaque feſtiuè ſuum illa fatum ap-
pellabat, vt numquam ſibi conuenerit cum maritis. aut enim duo-
decennem puellam viro vigeſimum ſeptimum annum agenti, aut
adultam puero tredecenni ac prætenero innupſiſſe. Et primis annis *cum quo Margarita non ſatis conuenit à principio.*
manſit ei aliqua à marito abalienatio, non tàm contemptu ætatis,
quàm aulici operâ ex longo ſeruitio in familia dominantis. qui
odio non ſuo Farneſiis infenſus, modò primos puellæ in Alexan-
drum maritum amores ſuſcitando, modò Caroli patris aduerſus
Pontificem querelas extollendo; alere domeſticas offenſiones crede-
1541. batur. donec illo amoto, & Octauio Cæſaris militiam ſecuto, Mar- *ſed poſtea carior ei factus ab abſentia.*
garitæ immutatus eſt animus. Etenim abituro in Africam Cæſari
è Lucenſi vrbe, in quam indicto colloquio Paulus Pontifex adue-
nerat, adduxeratque Octauium & Margaritam; etſi Paulus Alge-
rianam expeditionem neutiquam probabat, tradidit tamen Octa-
uium in eam belli aleam, ac fortunæ Cæſaris commendauit, deuin-
ctutus oblato eo pignore Cæſarem, ſimulque Margaritæ in animo
deſiderium viri ex abſentia ſtimulaturus. Et ſanè vbi re infeliciter
cum mari potius quàm cum Mauro geſta, Cæſarianæ cladis rumor *& à periculo.*
omnia peruaſit: ac Cæſarem, (quòd è naufragio redeuntibus na-
uium reliquiis, nuſquam ipſe appareret) nullum iam eſſe Romæ
credebatur: erantque, qui triremem, in quam conſcenderat Octa-
uius, viſam quum pelago hauriretur, pro certo memorabant: ha-
bebaturque fides, quoniam poſt auditam Cæſaris incolumitatem,
de Octauio nihil adderetur; enimuerò pupugit hoc in primis ani-
mum Margaritæ: intenditque amorem commiſeratio adoleſcentis,
quaſi fugiens vxoris inclementiam, ſibi in ea ætate atque fortuna
fatum acceſſiſſet. Quin vbi illum viuere, ſed mortifero apud ſocer-
rum

rum morbo decumbere nunciatum est; spes iuxtà ac metus amorem commiserationemque redintegrauere: donec biennio pòst, quo tempore ab armati Cæsaris latere numquam ille discessit, Romam rediens, ab ea quoque mora, ac longo in socerum obsequio commendatus, haud facilè dictu est, quo studio & caritate vxoris exceptus cultusque fuerit. *creuitque amor,* Enixa verò haud ita pòst multò, rara omnino felicitate, geminam virilem prolem, quanto ipsa perfusa est gaudio, aucta præsertim eodem tempore Parmæ Placentiæque Principatu, tanto exinde amore complexa est virum. *non sine aliqua dissensiuncula.* nisi quòd, vt erat dominandi persanè cupida, eòque diuisum cum viro imperium ægrè ferebat; ita dissensiones inter eos aliquando subortas, implacabiliùs recondebat. *Virilis eius animus:* Et verò aderat ei non modò animus muliebrem conditionem supergressus: *corporis quoque habitus planè virilis.* sed etiam habitus quidam corporis incessusque, quo non tàm femina sortita viri spiritus, quam vir ementitus veste feminam videretur. Quippe vires illi tantæ, vt venari vel ceruos mutatis ad cursum equis consuesset; cuiusmodi venationi homines perquàm robusti succumbunt. Nec deerat aliqua mento superiorique labello barbula: ex qua virilis ei non magis species, quàm authoritas conciliabatur. Immo, quod rarò in mulieres, nec nisi in prævalidas cadit, podagrâ identidem laborabat. *Ingenium ei promptum,* Ceterùm ingenium ei promptum ac præsens, interque agendum, velificationis in omnem partem obliquandæ *mirè solers,* mira dexteritas. quippe cuius adhuc primos ætatis annos occupauerat Belgica Reginarum educatio: inde Mediceorum adhesa adolescentulam erudierant: tum verò grandem adultamque Farnesiæ aulæ disciplina, ac vetus illa Pauli Tertij schola planè perfecerat. *pium,* Porrò ad pietatem magno sanè magistro vsa est, Ignatio Loyola Societatis Iesu fundatore: apud quem expiare à noxis animum, idque crebriùs aliquantò, quàm ea ferrent tempora, consueuit. *præsertim erga sacrosanctã Eucharistiam:* Ab illo authore hausit erga sacrosanctam Eucharistiam religionem vtique singularem, ac planè Austriacam. *in quam impensa quotannis opera.* Ob eam causam singulis annis, tum in sanctiori hebdomada, duodenis pauperibus puellis pedes (quos à sordibus purgari antè vetuerat) abluebat: exceptasque dein conuiuio, ipsa epulas inferente, veste auroque donatas dimittebat. tum in altera lætiori eiusdem Corporis Domini celebritate, aliquot ex egentioribus virgines dote liberaliter attributa, honesto nuptu collocabat. tenuitque vtrumque dum vixit. *Hæ bonæ artes prima fuere causa, cur ei commissum Belgium à Rege:* Hac igitur institutione, atque hisce dotibus Margarita valuit apud Philippum Regem, vt is sorori ingentis animi feminæ, regnandique artibus imbutæ facilè committeret Belgium. *altera causa:* Præterea recens erat memoria Caroli patris, cui quum Rex sciret perquàm caram fuisse Margaritam, sibique suprema morientis contestatione sollicitè commen-

Margin (right): 1559 — 1545. vide lib. 9.

1559 commendaram; eo videlicet honore satisfactum & patris voto, & filiæ meritis existimauit. Accedebat & spes, Belgarum populos pro studio, quo Caroli Quinti nomen prosequebantur, lætis vtique animis excepturos Cæsaris filiam, præsertim apud eos natam educatamque, ac moribus eorum innutritam. ideoque regimen eius apud populares suos longè mollius euasurum: quum SVBIECTIS populis pars libertatis videri soleat, à suorum aliquo gubernari. Et fortasse Rex in demandanda Principi feminæ præfectura idcirco Belgis liberaliter obsecundabat, quòd speraret, ea quæ illis imponere meditabatur, posse à facilitate regiminis leuiora reddi, ferrumque molli velut à manu indolentius infigi. Sed præter has causas, quarum pleræque palàm ferebantur; aliæ in occulto erant. Aduenerat iampridem in Belgium Octauius Farnesius Parmensium ac Placentinorum Dux, operamque suam supremis in prælijs contra Gallos miles honorarius exhibuerat. Rediturus in Italiam, Philippum Regem, cui Alexandrum filium tradiderat, impensè rogauit, pro restitutione Placentinæ arcis, quam adhuc obtinebat Hispanum præsidium. Rex certus tunc quidem non assentiri, ne tamen offensum à se dimitteret Principem, quem & in Italico pridem bello fidum vtilemque Hispanarum partium Ducem expertus erat aduersus Herculem Gallicis armis præfectum: & cuius Cisalpinas regiones Hispano habere nomini obsequentes permagni faceret: in Margaritam eius vxorem, (re cum ipso prius Octauio communicata) quasi in eius gratiam contulit Belgij Burgundiæque administrationem. ratus dum prouincias sibi præ ceteris caras, anxièque habitas in Farnesiorum manus per absentiam suam traderet, eo nimirum fiduciæ atque adeo beneuolentiæ argumento illos paululum quieturos. Neque aspernatus est, quod dabatur Octauius. immo, vt plerunque PRÆSENS beneficium gradus est futuri, sperauit illo gubernationis vinculo Regem quotidie magis sorori, ac Farnesijs adstringendum. Neque Rex eam Farnesiorum spem imminutum ibat, quam vtique sciret, intentiori Belgarum regimini profuturam. Quantùm enim Gubernatricis operam Belgio perutilem intelligebat, ob eius cum prudentiam, tum Religionem: tantùm habere illam pluribus quasi nexam habenis, aptamque ab se se gaudebat. Itaque non contentus attinere apud se Alexandrum eius filium, quo tamquam aliquo freno matrem regeret; eòdem pertinere duxit, si Placentinæ spem arcis ostentaret: haud ignarus, ANIMOS aliquorum arctius teneri beneficio vel vno accipiendo, quàm acceptis multis.

tertia causa.

quarta occultior, & fortasse verior.

DESIGNATÆ Gubernatrici, iamque Belgium ingressæ profectus obuiàm Rex cum Octauio Parmensi Duce, cum Alexandro eius filio,

Margarita Belgii ingreditur:

lio, Oratoribus Principum, cum prouinciatum, qui ad comitia Ordinum aduenerant Legatis, ac reliqua nobilitate: postquam sororem pro se Gubernatricem Belgij Burgundiæque salutatam, Gandanum ingenti pompa reduxisset: ordinatis, quæ apud illam essent, Imperij, Iustitiæ, atque Ærarij consilijs; hæc potissimùm præcepta dedisse comperio super eorum vsu. Senatores in eam legem adigeret, vt quæ sententia in senatu præpotuisset, eam vti meliorem tuerentur extra curiam etiam ij, qui contrà sensissent. Addebatque causas, Ne videlicet subortæ, vti fit, in dicendo altercationes, senatum egressæ perpetuas inter authores fouerent inimicitias: ac prætetea ne facilè internoscerent ceteri, quò gratias, quò querelas dirigerent. Ex quo id commodi secuturum, vt & odio, quod plerunque in singulos destinari, non autem sumi, certè non exerceri solet contra vniuersos; minus flagrarent in commune senatores: & in dicenda sententia tanto liberiùs sequi tectum æquumque possent, quanto minus ab eo deflectere illos coëgerit spes, aut metus. Alterum fuit: vt, si quando Gubernatrix animaduerteret senatores aut factionibus scissos, aut collatis antè capitibus coniutatos; omissa tunc consultatione, seorsim ipsa sibi consilium capesseret, paucis adhibitis: quos esse Rex voluit Granuellanum Atrebatensem Antistitem, Carolum Comitem Barlamontium, ac Viglium priuati consilij Præsidem. isque arcanus senatorum congressus Consulta est appellatus. Immo si fortè repentinum quid ingrueret, cui definiendo tardum atque anceps foret senatum vniuersum cogere, audireque; referret ad hunc senatulum Gubernatrix, in quo & ocyùs, & plerunque prudentiùs singula explorarentur. Namque inter paucos pauciora esse aiebat priuata compendia: nec tamen inter paucos minorem esse, si delecti illi fuerint, sapientiam. Accedere, quòd remoto eo theatro conspectuque multorum, subducitur magna ex parte occasio ambitiose declamandi, sententiæque mordicus asserendæ. quippe SINE scena atque admiratore, frigidè partes suas agit ambitio. atque adeo minori pompa, fructuque maiori momenta rerum procul à turba conseruntur. Denique in ijs congressibus, in quibus, quia par est omnibus ius, licet impar sapientia, plurium suffragatione superatur; perquam facilè esse, (vt in multitudine) inueniri non paucos aut imperitos, aut dubiæ fidei: quorum quum numerus sit ineundus, non autem rationes expendendæ, plures vtique, non meliores præualituros.

ERGO instructa in hunc modum Gubernatrice, pronentu illi annuo triginta sex aureorum millium attributo; publicam aucturus gratulationem Rex, in ijs Gandanensibus comitijs Sodales aurei Velleris in eorum, qui decesserant, locum vndecim creauit: tot

enim

Gubernatrix salutatar:

Preceptis à Rege instruitur.

Quid senatoribus post dictam sententiam seruandum extra senatum.

Causa huius moniti.

Quid in conuocãdo senatu spectandum Gubernatrici.

Plures huius causa.

Post præcepta, annuo auuno instruitur à Rege.

Qui in comitijs Equites aurei Velleris creati:

1559

Consilia Status, Iustitiæ, ac Finantiarum.

Vlricus Viglius Zuichemus.

1559 enim deerant ad vnum & quinquaginta, ad quem numerum exten-
an 1516. derat equestrem hanc militiam Carolus Quintus. quum eius institu-
1429. tor Philippus viginti quinque collegis ordinem circumscripsisset
1433. initio, postea sex additis, ad vnum ac triginta produxisset. Postremò
agere cum Ordinum procuratoribus, eorumq; audire postulata Rex
instituit. Regis nomine Granuellanus Antistes verba fecit: Borlu-
tius Gandauensis Orator pro Ordinibus respondit. Granuellanus
rationem regiæ in Hispaniam profectionis reddidit: Margaritam
Parmensem Ducem (assidebat tunc apud Regem) Belgij Burgun-
diæque amplissima cum authoritate Gubernatricem pronunciauit: *Gubernatricem pronunciat:*
de veteri Religione aduersus corruptores hæreticos multa disseruit: *Religionē & obedientiā commendat.*
huius apprime custodiam, simul obsequium erga Regis Sororem,
dum rediret in Belgium Rex, accuratè commendauit. Borlutius
verò, post officia gratiarum promissorumque erga Regem, erga
Gubernatricem; hæc præcipuè prouinciarum postulata proposuit: *Audit Ordinū postulata:*
Orare Ordines, vt Caroli patris exemplo peregrinos milites Belgio
Rex educeret, præsidijsque non nisi Belgicis vteretur; atque ad
eatum consilia prouinciarum externos homines non adhiberet.
Quorum quum spem fecisset Rex, pollicitus peregrinos milites, qui *annuitque:*
an. 1558. & 1559. superetant, (nam à plerisque iam Belgium liberauetat) eductutum se
intra menses omnino quatuor; absolutis comitijs, rebusque per Bel-
gium omne procuratis, Gandauo in Zelandiam discedens, è Flis- *& abit in Hispaniam:*
singæ portu, secunda nauigatione, Augusto Mense soluit in
Hispaniam. Simul Parmensis Gubernatrix, atque
Emmanuel Philibertus. Sabaudus Regem comitari, hic cum regia spon- *Sabaudus verò in Italiam,*
sa in Italiam abijt: illa Bruxellas veterem *& Margarita Bruxellas.*
Belgicorum Principum sedem profecta,
Septembri mense huius anni quinqua-
gesimi noni supra sesquimille-
simum, ad prouinciarum
regimen aggressa
est.

DE BELLO BELGICO LIBER SECVNDVS

Regis discessus incommodus rebus nondum firmatis in Belgio.

PHILIPPI Regis è Belgio discessus nouo illi rerum statui perincommodus accidit. Nimirum quælibet ciuitatum regnorumque mutatio, velut arbusculæ positio aut translatio, præsenti cura opus habet, dum comprehendisse, egisseque altiùs radices animaduertas. Neque ego dubitauerim, quin longè meliùs consultum Belgio fuisset, si Rex (modò necessitates Hispaniæ permittebant) aliquandiu cunctatus, quem cursum haberent res à se dispositæ, spectasset ipse, motumque quem orbi illi dederat, obseruasset è propinquo, & non tantummodo ex aliorum sermonibus ambiguê cognouisset. Mutat enim plerunque saporem longis varijsque sub terram spatijs decurrens aqua: nec de illa perinde iudicat longinquus potator, atque is qui ad aquæ caput assidet, hauritque de fonte. Sanè liquidiùs ac sinceriùs introspexisset in hominum consilia Princeps, eòque minora fuissent ea mala, quæ ab eius discessu magnis diuturnisq; tumultibus inuoluêre Belgium.

Simile in Hispania damnū abeunte inde Carolo V. in Germaniam.

Atque vt Carolo patre ad coronam Imperij capessendam profecto in Germaniam, Hispani sumptis in Gubernatores armis continuò rebellarunt: ita Belgarum Populi digresso in Hispaniam ad eundem Regnorum possessionem Philippo Rege, intestinis illico discordijs inter se Præfectosque suos diu agitati, scissis aliquando Prouincijs à Principe desciuere. 1520.

Causa scriptorum dissentientium de principijs tumultuū Belgicorum:

Quorum ego malorum causas in præsentia narraturus, fateor nusquam me tumultum, bellumue aliquod legisse, cuius de origine tam variè dissimiliterque vulgus senserit, scriptores disseruerint.

Ingenij ostentatio,

Credo, quòd aliqui quum eas, quæ ferebantur huius belli causæ, viderent longè impares esse tantis rerum motibus excitandis, ipsi suspicati sunt alias atque alias, ad historici ingenium, quàm ad historiæ fidem aptiores.

Studia partiū,

Alij pro studio partium ac religionum habuere delectum causarum: ijs nempe silentio callidè transmissis, quæ rebus suis officere videbantur.

Ignoratio discriminis inter principium, & causam.

Alij demum non tàm vt lectorem fallerent, quàm falsi ipsi deceptique earum specie causarum, quæ obtentui habebantur, ignari quid à principijs differant causæ, veram sub ijs nominibus dissidiorum originem

non

non expediuere. Quum tamen id historico in primis incumbat, vt quæ pacis belliue, aut seditionum principia, quæ horum causæ siue origo fuerint, & internoscat ipse, & lectores opportunè submoneat: ne illi perperam de factis euenisque rerum, ignorato principiorum & causarum discrimine, iudicium ferant: quæque est magistra prudentiæ, fiat illis erroris occasio. Neque enim otiosè altercati sunt veteres annalium scriptores; Vndenam belli, quod Hannibale duce Carthaginienses cum Populo Romano gesere, origo repetenda esset. quando referre perplurimùm existimabant, vt, qui ea Romanorum Pœnorumque facta lecturi erant, in amborum consilia penetrarent, æqua inducerent rerum iudicia, longèque aliter & fœderum sanctiones, & Legatorum querimonias, & vniuersi iura belli metirentur. His ego magnis exemplis admonitus operæ pretium duxi, non antè aggredi ad Belgicos tumultus longè Punicis diuturniores, quàm eorum causis, atque principijs partitè accuratèque inuestigatis. Præsertim quum in re litteris multorum ac sermonibus diuersè arbitrata, ipse ob magna ac propria ad hanc enarrationem adiumenta, possim exquisitius aliquid ac certius polliceri. Haud dubium est, quin libertas, cui aliquandiu populi assueuerint, si quid eis imminuitur & carpitur; magnos plerunque motus excitauerit. Nec illud est obscurum, Belgarum administrationem propè accessisse ad ciuitatum liberarum formam, beneficio Principum, qui multis liberalibusque diplomatis eos populos & si non tota libertate donarunt, magna saltem parte seruitutis exemerunt: præcipuè Brabantinos, in quorum prouinciam scimus transferre se solitas è vicinis locis parituras mulieres, vt Brabantinas immunitates filijs eo solo genitis acquirerent. crederes ab agricolis eligi plantaria, in quibus enatæ arbusculæ, primoquè illo terræ velut ab vbere lactentes, aliò dein secum auferant dotes hospitalis soli. Hinc malorum originem auspicantur scriptorum multi, Quòd miles Hispanus contra Regis promissa tamdiu retineretur in Belgio: quòd nouis quatuordecim Episcopis ad pristinos quatuor adiunctis, augeri videretur, contrà quàm ex prouinciarum priuilegijs debuit, Sacerdotalis status: quòd conatu inducendi nouos Fidei Quæsitores, insolens iudiciorum forma Belgarum populis imponeretur. Quæ quatenus fuerint seditionum seu principia, seu causæ, in præsentia mihi cum discrimine & cura statuendum est.

Quod discrimen tenendum in primis historico, aperiendumque.

Sic fecere prisci at bene.

Fab. Pict. in Annal. T. Liu. lib. 21. Polyb. lib. 3.

Quorum sequi exempla haud difficile ab arcanis Principũ litteris instructo.

Libertas Belgarum magna,

Lud. Guicciard. in descrip. Belg.

ex qua multi origo malorum, quod eam Rex carpserit tribus modis.

ET HISPANOS quidem milites adhibuerat Philippus Rex aduersum Gallos: neque id Belgæ querebantur. sed absoluto bello, quum multos eorum militum extra Belgium eduxisset, tria millia retinuit, ijsque Orangium, Egmontiumque præfecit, inani specie honoris, re vera

RETENTIO militum Hispanorum, prima occasio tumultuum, de qua Belgæ queruntur.

re vera ad imminuendam inuidiam externæ militiæ, gratiosis Ducum nominibus apud suos. Verùm non imminuit. Nam ex vna parte Dux vterque grauatè sustinere se illud, quidquid erat muneris, præseferebat: Orangius, vt eas Hispanorum reliquias Belgæ non ferrent, etiam stimulabat. Ex altera parte milites Hispani, licentiâ rixisque (vti fit) in limitaneis præsertim vrbibus, per quas dispositi erant, non parum irritauerant animos popularium. Ex quo in eos odium, inque Regem indignatio vniuersò ferè Belgio concitata. Quam profectò mutuam abalienationem sicuti numquam ego totam Belgis imputauerim, quippe qui viderent differri promissa eius educendi militis, cum quo rixandum sibi quotidie foret; ita nec facilè damnauerim Regis moram in eo præsidio apud Belgas continuando. Quum Rex partim à sorore Gubernatrice admoneretur: Videret, ne Hispanorum missione finitimis ciuitatibus adderentur animi: partim ipse per se, vt erat suspicacis ingenij, eum Belgarum conatum in externo milite eijciendo suspectum oppidò haberet. vt quanto ipsi ardentiùs, ac planè contumaciùs promissa repeterent, tanto Rex segniùs, atq; adeo cautiùs agendum putaret. Verùm quidquid causæ aut Rex habuerit, aut Belgæ: his certè satisfactum ab illo est, siquidem paulo post annum, quàm Philippus Belgio cessit, Hispani transmigrarunt, motusque ille ac turbæ populorum, momento consederunt. Vt sanè Belgicorum tumultuum causas hinc deducere, leuissimum sit.

stimulaus ab Orangio,

& irritati à licentia Hispanorum.

Inde abalienatio à Rege,

qua nec tota Belgis,

nec tota Regi tribuenda.

An ex hoc primo fonte derivventur Belgici tumultus.

LONGE validius telum fuit ad concitandos Belgarum animos auctus Episcoporum numerus. Præsertim quòd mortuo Paulo Quarto, quæ de illorum reditibus is ordinauerat, mutare consultius visum est: ac statuendæ dotis ea inita est ratio, quam & Nuncius Apostolicus in Belgio, & Pontifex Pius Quartus Romæ probauere, Vt in aliquot Abbatum, quos mori contingeret, locum sufficerentur Episcopi: nomenque, & prouentus, aliosq; Abbatum honores ita caperent, vt nihil interim de Cœnobiorum cultu remitteretur. Hæc autem siue Infularum multiplicatio, siue dotis attributio mirum profectò est, quàm ex omni hominum ordine paucos habuerit toto fermè Belgio, quibus non ingratè accidisse videretur. Querebantur veteres Episcopi cùm Belgici, tùm finitimi, quòd accessu nouorum Antistitum, illi quidem contractiores haberent terminos ditionis: hi verò præter terminos, etiam pontificales fructus tenuiores; quum præsertim definita ea res Romæ fuisset, ijs quorum intererat, non auditis. Nobilitas indignè ferebat, Episcopos Abbatum loco comitia frequentaturos: quippe futuros longè quàm Abbates (pro eo, quo essent gradu) potentiores: ideoque de Nobilium non solùm autoritate plurimum detra-

AVCTVS Episcoporũ numerus, secunda occasio tumultuũ.

De quo querimonia,

veterum Episcoporum,

& Nobilium,

ctum iri, sed etiam de libertate: neque enim ausuros se, consilia in commune conferre, ijs præsentibus, quos scirent, sacramenti religione Romano Pontifici obnoxios illuc omnia tracturos. immo neque hoc esse è re Principis, vt in comitijs tantopere dominentur, qui summi Pontificis authoritatem nutumque iurati sequuntur. Sed nullæ, quàm Abbatum, monachorumque acriores erant querimoniæ, quia iustiores videbantur: Eripi sibi, contra omnem vetustatis memoriam, ius potestatemque ex suo ordine Abbatis eligendi. Non debere hominibus religiosis certum vitæ institutum secutis eos præfici, qui religiosæ disciplinæ essent ignari. Nimirum ad Episcopos transituras Abbatum opes, authoritatemque: ceterùm sollicitudinem, ac molestiam penes monachorum aliquem futura. Adhibitos tunc quidem esse ad ea munera viros doctrinâ & vitâ conspicuos, mox e comitatu Principis assentatoribus asseclisque tam opulenta sacerdotia prædæ cessura. Præter hæc, quæ variè iactabantur, duo in ore ferme omnium tunc erant. Ea nouorum Antistitum creatione & Brabantina priuilegia violari, & Hispanicam inquirendi de Religione seueritatem paulatim induci. De hoc posteriore, quoniam peculiares turbas excitauit, seorsim dicam: illud quamquam apud omnes ferme scriptores lego; quæ tamen sint ea concepta Diplomatum verba, quibus obstringeretur Rex, ne ea ratione augere Pontificum numerum liceret, nusquam apud historicos lego. Nam quod aliqui scribunt, Iurare solitum inauguratum Principem, Ab se non amplificatum iri Ecclesiasticum statum; id non vtique bona fide referunt; quum non nisi super ea amplificatione Princeps id affirmet, qua negat permissurum se, vt laicorum bona ad Ecclesiasticas personas, quas manus mortuas vocat, absque certis conditionibus transferantur: quod procul est ab instituta controuersia. Quare inter eorum tabulas amplius scrutandum ratus, vnum reperi, in quo aduersus hanc ipsam augendorum Antistitum rationem caueri videatur. Quam ego priuilegij cautionem, nisi me ad historiæ normam vbique componerem, dissimulare tutò poteram, quum neque ipsi meminerint, quos odio in Hispanos multa scripsisse certum habeo. Etenim Philippus Rex à Carolo Cæsare parente renunciatus Brabantiæ Dux, inter alia, quibus eam prouinciam in Læto illo Introitu donat, priuilegia, hoc quoque memorat, Curaturum se, ne Abbatum, Antistitum, aliarumque sacrarum personarum præfecturæ, fundiue, ac census cuiquam in posterum, Commendationis (quod aiunt) nomine per Brabantiam tradantur. Atqui dum, curante Rege, nouis Episcopis attribuebatur Abbatum defunctorum locus, nimirum exui videbantur immunitatibus suis Brabantini:

& Abbatum,

& fermè omnium defendentium Brabantiæ priuilegia.

Qua hac offensa priuilegia.

in 2. addit. ad Lætum Introitum Principis Hispaniæ art. 14.

art. 56.

& quomodo violaretur, Episcopis augendo.

Brabantini: dabaturque proinde in vulgus occasio, vt quam rem priuatis quisque vtilitatibus oderat, eam honesto violatorum priuilegiorum nomine detestari palàm posset. Quare mirabantur aliqui, quæ mens, quodue consilium Regi foret, nouos Antistites, nempe rem plerisque ingratam inducendo, ingratiorem multo facere, atque odiosiorem ob eam ex Cœnobiorum prouentibus translationem. Addebantque propterea, si Rex pergeret populorum priuilegia libertatemque imminutum ire, Brabantinos haud iniuriâ tumultuaturos; quando meminisse deberet Princeps, in eodem diplomate consentire se, vt sibi nulla obsequij, clientelæ, ac obedientiæ officia deferantur à populis, quêis ipse præstare nolit integra, quæ solenni religione spoponderit. Non deerant tamen, qui contra sentirent, quanto que hæc videbant Regem moliri minore suo commodo, maiore periculo: tanto sinceriùs extollerent Principis Religionem, qui ea in re, præter populorum salutem, nihil propositum habere in animo posset. Nec satis apparere, quid in eo homines culparent: auctumnè Pastorum numerum? an attributa illis alimenta? perinde quasi authore Pontifice Romano non liceat in Belgio facere, quod in Germania, quod in Gallia, inter quas medium iacet Belgium, dudum licuit. Nonnè Bonifacius Moguntinus Episcopus, Apostolicæ Sedis in Germania Legatus, abundante alicubi Christianorum multitudine, tres nouos Episcopos, authoritate Gregorij Tertij, & Zacbariæ Pontificum, ad reliquos addidit? atqui persimilem quoque causam præter alias esse in Belgio. Quid apud Gallos? Sacram Tolosani Episcopi præfecturam, quòd amplissimè pateret, nequiretque vnus pastor inspicere singulorum vultus, in quinque Episcopales sedes partitus est Ioannes Vigesimus secundus, non modo nulla aut Narbonensis, aut Bituricensis, aut Cadurcensis Antistitum habita ratione, à quorum ditionibus abstrahebantur & Ecclesia Tolosana, & ex nouis ciuitatibus aliquæ, sed magnâ etiam redituum iacturâ, quam facere necesse fuit Tolosanum Antistitem ex Diœcesçeos suæ, quæ tum erat opulentissima, diuisione. Vt sanè non oportuerit euocari propterea Romam, audirique finitimos Belgio Pontifices, quorum rationes ad propria demum commoda quæstusque referendas, satis constaret. Neque aliò spectare Nobilium nonnullorum querimonias. Nempe ægrè eos ferre, quòd in comitijs impunè de Religione, de Rege disserendi licentiam coërceri sibi plurimùm viderent importunâ eorum præsentiâ, quos tamquam Patres, sacrorumque Principes venerari, & tamquam eorumdem sacrorum vindices vereri deberent. Nam quod dicerent, se Regi timere à Pontificijs consultoribus; nugas esse pueris vendibiles. sibi eos timere, ne si quid aduersus Princi-

Inde in Regem multorum indignatio,

& mina.

Art. 58.

Pro Rege alij sentiunt,

disseruntque,

exemplo finitimarum prouinciarum:

aduersus querelas veterũ Episcoporum,

Baron. an. 738 & 741.

Extrauag. Saluator. de Praben. & Dignit.

& Nobilium,

pem

pem disceptatent, testes atque aduersarios haberent eos, qui plura quàm Abbates ab Rege accepissent, sperarentque. Porrò querimonias Abbatum monachorumque aliquanto acerbiores esse, quàm eos condeceret. Non absque exemplo fieri, quòd Abbatis loco subftitueretur Episcopus. Aspicerent ad Galliam: reperturos Condomij, Vabrinci, Lomberiæ (vt alij fileantur) Episcopos à Ioanne Vigesimo secundo in Monasterijs institutos. Ac, si careret ea res exemplo, quum id impetrauerit Princeps à Pontifice, qui monachis imperare posset, esse eorum modestiæ, præbere ceteris obedientiæ aduersus Pontificem documentum. Meminisse eos debere, pleraque illorum prædiorum, prouentuumque à Belgij Principibus tributa esse cœnobijs. Quo æquius videbatur, vt Rege eos reditus deriuante non in quæstum & compendium suum, sed in illarum prouinciarum fructum, salutemque, ipsi quoque Abbates cum Principe consentirent, iuuarentque populorum necessitatem tanto impensius, quanto ea cura propius attingit religiosum institutum: nec importunis vociferationibus rem optimam corrumperent, populis offensioni forent, Pontificis simul ac Regis animum ab ipsorum patrocinio abalienarent. Nam quod priuilegijs non stetisse Principem tantopere lamentarentur; primùm non satis eos intelligere quid inter Commendationem sacerdotalium bonorum, & eorumdem coniunctionem intersit: illam instar depositi Commendatario concredi, hanc absolutè tamquam Domino attribui. atque adeo, quæ cuiquam commendantur, si vitâ is abeat, redire ad Depositorem seu primum Dominum, nisi rursus in alium noua commendatione transferantur. At quæ coniunguntur, non redire, sed successori in eo munere, cui adiuncta semel fuerant, perpetuò manere. Neque hac ratione plus à monasterijs per coniunctionem auferri, quàm per commendationem ablatum fuisset, quum non magis ad monasteria non redeant, quæ coniunguntur, quàm quæ commendantur. siquidem semel commendata, in alios atque in alios à Pontifice, ad quem redeunt, subinde conferuntur. Immo quum bona commendari etiam procul agentibus queant, nequeant autem quæ Episcopatibus adiunguntur: hæc enim longè religiosius Episcopi præsentiam, quàm illa Commendatarij requirunt; Belgicos prouentus, qui commendatione exportarentur ad exteros, coniunctione in Belgio retineri. Itaque Regem, dum curauerit, Abbatum præfecturas non commendari Episcopis, (id quod priuilegio cauetur) sed Episcopatibus adiungi, profectò neque iurata in verba, neque in Belgij commoda quidquam admisisse. Quamquam quid opus esse pluribus? quum hac ipsa controuersia ad Louaniensem Academiam relata, expensaque à vitis & Theologiæ,

Aubertus Myræus in notitia Episcop.

& Abbatum

Verborum priuilegij interpretatio:

ex qua conficiût illud non violatum.

4 Iunij 1562. apud Arnoldũ Hauensium de nou. Episc. lib. 2.

Addunt Louaniensem decisionem.

Theologiæ, & Iuris vtriusque consultissimis, responsum denique sit, Eam coniunctionem bonorum, vti & nouarum Sedium institutionem nec iuri, nec dicto ab Rege sacramento repugnare. Deinde reputare illos secum debere, alia tunc esse tempora, alios mores. Religione incolumi, nihil Regem mutasse: ea periclitante, nulla esse priuilegia, quibus iure teneri Princeps debeat, ne prouincijs suis pessum euntibus subueniat. Pastorum numerum opportunum esse remedium ad tuendum Christi gregem contra irrumpentes passim lupos; idque neminem reperiri adeo infensum Regi, qui non fateatur, aut certè non sentiat. Nec eorum dotem potuisse minore incommodo confici, quàm qua ratione viri prudentissimi ei rei præpositi statuerant, Rex probauerat, Pontifex iusserat. Neque debuisse Principem (hoc enim requirebant aliqui) ea super re Ordines conuocare, ex eorumque sententia consilium capere: quòd non solùm nullo ad id obstringi se iure putaret, sed etiam animo præuideret, Ordines in re compluribus ingrata, instigantibus præsertim finitimis hæreticis, facilè pro ea, quam exercent in comitijs, libertate dissensuros. in quo & Maiestatem suam populis tentandam, aut etiam contemnendam exposuisset Rex, & eorum animos tanto magis irritasset, quanto ijs palàm inuitis repugnantibusque, quod semel secum statuerat, peregisset. At enim potuisse Regem aliunde suppeditare nouis Episcopis alimenta: quod si, quosecumque verteret, omnia magnis impedita difficultatibus videret, debuisse regiâ pecuniâ, non alienâ, rem conficere, sine populorum turbis, sine cuiusquam mala gratia. Quasi verò æquum non esset, vt qui Belgio Pastores inserueru[n]t, Belgicis quoque prouentibus alerentur. Neque pepercisse ærario suo Principem, attributis nummûm aureorum sesquimille in singulos Episcopos, quoad eorum dos exigeretur aliunde. Quamquam dum eos inducebat Rex in Abbatum bona, non planè aliena dilargiri: præsertim quum id authoritate faceret Romani Pontificis, penes quem esset eorum bonorum administratio. Ex quibus ad extremum conficiebant, etsi Episcopos perpetuis reditibus aluisset Rex, non tamen propterea quieturos illos, quibus non tàm ea prouentuum translatio, seu coniunctio, quàm ipse Pastorum numerus grauis erat. Id quod damnari nulla ratione, immo excipi ceu salutare, opportunumque remedium quum debuisset, satis apparere, vtrinam parti, si quid ob eam causam tumultuarentur aut Brabantini, aut alij Belgarum populi, ea tumultuum initia tribuenda essent. Sed neque ab hac parte sumptum est tumultuandi principium. Ea enim ratio Episcopos in Abbatum, si qui fortè decederent, locum inducendi, iungendique cum illis horum bona, ob assiduas ad Pontificem, ad Regem querimo-

& necessitatem priuilegijs potiorem.

Nec debuisse Regem Ordines conuocare:

Aut ex suo dotem Episcopis constituere:

præsertim quum partem attribuerit ex suo.

An hinc deducenda sit tumultuum origo.

querimonias, quas in loco memorabo, paucissimis in Vrbibus instituta est. Certè in Brabantia, quæ maximè recusabat, Rege demum annuente, tunc quidem nihil immutatum. Non tamen negarim, ea agitatione discordantium animorum, obedientiam obsequiumque aduersus Principem, hoc est, imperij firmamenta, non parum vitij fecisse, ac ruinam, si validiùs impellerentur, præmonstrasse. siquidem NIHIL tam Regno perniciosum, quàm si populus addiscat in Dominum palàm obniti, ab eoque non solum impune, sed etiam feliciter dissentire.

VNA omnium maximè turbauit, conciuitque Belgarum populos suspicio primùm, dein conatus Inquisitionis aduersùm hæreses instituendæ, Placitisq; Caroli Cæsaris firmandæ. Quæ res, quoniam vulgò visa est aperuisse in Belgio belli fores, operæ pretium faciam, si quid quid hoc est, paulo accuratiùs euoluam. Religio sicuti apud omnes magni semper fuit, quòd Deo cultum, quòd populis concordiam præstet; ita in Christiana potissimùm Rep. sedulò prouisum aduersùs eius turbatores. Ea prouincia ab solis Episcopis, ad quos iure pertinet, principio administrata. Postea, siue quòd pluribus curis sacer is Magistratus implicetur, siue quòd ab suo grege abesse interdum Episcopos contingat, siue demum quòd eorum aliqui incuriosè, non nemo etiam inscitè id muneris exerceat; optimum factu visum est, si ab Sede Apostolica delegarentur extra ordinem iudices doctrinâ ac pietate præstantes, quibus inquirendi animaduertendique in hæreticos ius esset, eòque Apostolici Inquisitores appellati. Id primùm ab Innocentio Pontifice eius nominis Tertio, supra annos quadringentos cœptum reperio, misso aduersus Albigenses Diuo Dominico Prædicatorum familiæ fundatore, qui primus Quæsitoris munus summa cum laude gessit. Exceptus inde mos, eodem ferme ac sequenti dein sæculo, à multis Christiani orbis nationibus, creatique in singulis Prouincijs aliquot Fidei censores, qui de Religionis iniuria legitimè cognoscerent. Non tamen vbique ea res perinde valuit. Alio temporarij Quæsitores missi ob hæresim repentè enatam, eâque extinctâ reuocati: certum alibi tribunal erectum, quò de Fide quæstiones perpetuò referrentur: alibi tota ea iudicij forma reiecta, nec alij, præter Episcopos, permissi in hæreticos inquirere. Quin & Romæ variatum: nam modò per consuetos, Vrbanosque Magistratus administrata omnia, Quæsitor extra ordinem nullus: modò plures, sed sub vnius plurimue regimine Purpuratorum Patrum: donec Pontifex Paulus Quartus, instituto aliquorum ex ijs Patribus Collegio, quorum suffragijs hæ controuersiæ finirentur; augustiori, sanctiorique iudicio rem in posterum Romæ stabiliuit. Porrò vt firmius hæc perstarent.

[Margin notes: *INQVISITIO tertia occasio tumultuum.* — *Eius initium in Christiana Repub.* — *Eiusdem procuratio varia;* — *Roma stabilita.* — *Cōsti.t.34. Locat*]

F METVS

non sine pœnis.

METVS, qui lictor est legum, à principio intentatus: mulctæque ac pœnæ in contumaces indictæ, atque exactæ, mitiores ab iure Pontificio, ab Cæsareo grauiores. Etenim Imperatores, quam animaduerterent, præter Dei sacrorumque cultum, pacis interesse, cuius tutor est Princeps, si Religione continerentur populi: viderentque, ea periclitante, non posse inter fœdas hæresum vndas tranquillitati locum esse; quæ in perduellionis reos, eadem in hæreticos, ceu Religionis, atque adeo pacis hostes supplicia decreuere: ita tamen, vt pœnæ non antè sumerentur, quàm in Ecclesiastico foro, cuius est de hæresi cognoscere, disceptatum ea super re, nomenque criminis pronunciatum foret. Quæ & si per Orthodoxorum prouincias semper exercita sunt, proque repentinis hominum de Religione prauè sentientium motibus, accuratiùs alicubi procurata; nusquam tamen, quàm per Hispaniam, exquisitiùs acriùsque: siue proprio Catholicorum Principum studio, siue externa populorum, qui se ijs regnis infuderant, contagione. Hæc autem procuratio Religionis aucta postmodum est in vniuersa ferè Christiana Rep. ob excitatas vno ab homine quàm latissimè turbas: Martinum Lutherum loquor, eorum temporum, consequentiumque calamitatem. quam ille calamitatem diu meditatus Orthodoxorum quieti, nunc incœpto, nunc mutato consilio, velut incertus animi, (an potius in opportunitatem intentus?) ad extremum mortuo Maximiliano Cæsare, accitoque ad Imperium Carolo Maximiliani nepote, in facinus erupit. haud ignarus, INITIA Principatuum nouis esse rebus attentandis accommodata: simul quòd Cæsaris adolescentiam crederet rudem adhuc regnandi, eòque sperneret. certè ratus, illum potius stabiliendis Imperij rebus, quàm retinendis Sacrorum ritibus operam daturum; sollicitatis ad defectionem ab Ecclesia primùm, tum (quod proximum est) à suis Principibus, ipsoque à Cæsare prouincijs, Romanum Imperium pariter, ac Religionem in partes scidit. Quo factum est, vt multo quàm antè impensiùs summi Pontifices de Fide quæstiones intenderent, Christianique Principes, vt cuique Religio, resque publica cordi erat, enixiùs incumberent in eam curam. Et verò Carolus Imperator, cuius in primis auxilium spectabat læsa Religio, veteri Cæsarum exemplo, leges sibi statuendas per Imperij, ac Belgij prouincias illico duxit, aduersùs catholicæ Fidei corruptores. Quare dum is ab Hispania per Belgium, Germaniamque, summa mortalium gratulatione plausuque, ac toto illo iam tum blandientis fortunæ strepitu vehitur ad Imperij sedem, Vormatiæ in celeberrimo Procerum conuentu, Martinum Lutherum ab Romano Pontifice damnatum ipse quoque Septemuirûm Augustalium, Imperijque Principum, atque

Marginalia:

l. Manichæos, & l. Quicumq. C. de hæreticis.

c. vt inquisitionis de hæreticis in 6.

In Hispania præcipue.

præsertim ab an. 1483.

Mart. Lutheri occasione vbiq. intenditur.

Maximil. I. Imp.

Caroli V. Imp. in Lutherum, & hæreticos edicta.

Gratian. Valentin. Theod. Arcad. Honor. Marcian. & alij Imper.

Leo X.

Ordinum

Ordinum suffragijs damnat, proscribitque: ac proscriptionis edictum eodem anno, qui fuit vigesimus primus supra sesquimillesimum, per omnes Imperij, ac Patrimonij sui prouincias proponit. Quum verò nihil propterea malum remitteret, immo (vt FLAGITIA impetu valent) intra paucos menses ea contagio florentissimas ciuitates afficeret, aut afflaret, Cæsar & reis alicubi supplicio affectis, & nouis vbique & amplioribus, quæ sepies repetijt, edictis, medicinam conatus est facere furenti, volaticoque morbo. Quin etiam quum postulasset à Pontifice Censores Fidei, accepissetque; eorum authoritati, securitatique cauens multa sanciuit, quæ anni millesimi quingentesimi quinquagesimique Placito præscribuntur. Verùm noua illa iudicij facies plus terroris secum attulit in Belgium, quàm obseruantiæ. Nam etsi alicubi suscepta res est, Brabantini tamen, quòd in eo carpi libertatem suam dicerent, commodum nacti, impositio se se onere liberarunt sub eius anni quinquagesimi finem, quo tempore partim Augustana comitia, Tridentinumque Concilium, partim bella continenter alia ex alijs nata per Numidiam, Pannoniam, Italiam, Germaniam, Galliamque, aliò distraxere Cæsaris curas. Et quamquam Philippus Rex, vbi in Belgij possessionem intulit pedem, statim paternas ea super re leges nouo edicto firmauit; rem tamen haud promouit, implicitus repentè bello, quod eo ipso, quo edictum proposuit anno, tribusque insequentibus, acerrime cum Gallo gessit. Donec anno quinquagesimo nono, quum primùm à bello nactus est otium, reuocauit illico animum ad Religionem stabiliendam, discedensque à Belgio mandata sorori Gubernatrici, atque Antistiti Granuellano dedit, Enixè curarent, vt Caroli Placita & cautiones, quas ipse Rex pro Pontificijs Quæsitoribus confirmarat, exquisitè seruarentur. Atque hic erat rerum status, hæc Caroli Cæsaris edicta, hæc Inquisitionis in hæreses initia, processusque. Quum Margarita Parmensis, vti erat iniunctum, intendens in eam curam, idque agere cum prouinciarum Præfectis aggressa, sensit esse non paulo difficilius imperata facere, quàm imperare facienda. Magistratus ægrè videbantur id negotij in sese suscipere. Nobilium aliqui operam suam ambiguè pollicebantur, aliqui præcisè negabant opportunum tunc esse, redire ad eum lapidem mouendum, ad quem toties offendissent. Brabantini, qui sub Carolo Cæsare frenum excusserant, & præsente Philippo Rege non receperant, nunc ad Gubernatricis feminæ vocem, in illud sese induerent? Apud populum nihil moderati, aut medij. consternatio primùm, mox audacia: nunc timenti, nunc terrenti similis: nempe vt potentiorum aspiratione, atque hæreticorum flabello agitabatur. Quin & vulgo

In Belgio.

Septies ab eo repetita.

Brabantini Inquisitionem recusantibus.

Philippus Rex patris edicta confirmat.

Gubernatrici executionem mandat:

Gubernatrix Magistratibus.

Magistratus rem non promouent.

Brabantini recusant.

Populus varius.

exaudiebantur in Regem multorum voces, quas aliunde immissas in ora sermonemque multitudinis apparebat. *Cur auxisset tot Episcopos, si Religionis iniuriam propulsaturi ipsi non erant? At profectò in Conciliis decretum fuisse, vt qui Pastores animarum in expurganda inter suos mala hæresium fruge segniùs agerent, Episcopali munere exauthorarentur. Curarent igitur Episcopi res suas, aut personam malè impositam deponerent. quamquam futurum satius fuisse, si non eam induissent, neque tot Infularum numero Belgium frustra territassent. Floruisse à multis iam seculis Religionem apud Belgas, sola vrbanorum Magistratuum opera, sine ea Pontificiæ seueritatis pompa, sine vllis Caroli Cæsaris edictis. Quid noua isthæc Quæsitorum additamenta, & Hispanicos terrores? Deberi hoc nempe magna ex parte Granuellani Antistitis ambitioni, qui VT SVPPLICES habeat, miseros ac reos quærat. SVADENDAM esse Religionem, non imperandam. Caroli mentem egregiè piam fuisse in iis legibus condendis: sed experientia constare, per eas Religionis causam nihilo meliorem, & prouinciarum statum remque publicam multo deteriorem quotidie fieri. Et cœpisse iam intermitti commercia regionum, sublata mercatorum libertate, magno vtique impendio Belgarum, ac præcipuè Antuerpiensium, quorum opes ea negotiatione constent. Postremò neque Carolum Cæsarem, neque Philippum Regem, neque Principem vllum, qui in Brabantina priuilegia iurauerit, promiseritque se non impositurum iis populis nouas iudiciorum formas, posse Belgas, (si iura quidquam valent) adigere ad Inquisitionis, edictorumque seueritatem perferendam.* Verùm Gubernatrice nihil iis rumoribus mota, quum de reis interim supplicia sumerentur, Tridentinumque prætetea concilium, quod tunc finem acceperat, iussu Regis promulgaretur in Belgio; fremere alicubi palàm populus, damnatos è lictorum manibus semiuiuos abstrahere, clandestinos in vrbe conuentus, mox in campis celebrare: quin & Nobilium complures conuenire, fœdus nescio quod inter se icere, libellos partim in vulgus spargere, partim Gubernatrici magno supplicantium cœtu offerre: eo tumultu atque successu, vt mitigatis propterea Cæsaris edictis, impetratâ delinquentibus veniâ, intermissa de Fidei censoribus eò inferendis, vbi antè non fuerant, contentione; nihil profectum sit, quominus, infundente se è vicinis locis hæreticorum multitudine, concionales homines ipso in foro catholicam Fidem oppugnarent, iisque adiungente se subita popularium ac nebulonum manu, in templa impetum facerent, bona diriperent, sacra violarent, in apertam denique defectionem, nullo tunc palàm duce, summâ tamen licentiâ, vi, latrocinijs, populationibusque prorumperent. Atque huc ventum demum esse: in cumque nimbum, qui repentino sonitu Belgium omne prodigiosè persuasit,

Vulgi sermo aduersus Inquisitionem, & edicta Cæs.

In Lateranen sub Innocentio 3.

Tumultus ex metu Inquisitionis, & ex reorum suppliciis.

Indicia aliquorum aduersus Regem.

uasit, enaluisse populorum iras ob seueritatem Principis affirmabant aliqui, quòd is Imperatorijs edictis, quæstionibus de hæresi, Tridentinis decretis, tam multa simul importunè molitus, Belgij patientiam irritasset. Quum tamen alij omni Regem culpa liberarent, quippe qui eorum edictorum, quæstionumque author non extiterat, Patris tantummodò placita, euocatosque ab eodem in Belgium Pontificios Fidei Censores confirmarat. Neque propterea nouas iudiciorum formas contra Belgarum priuilegia Regem aut Cæsarem inuexisse, dum Quæsitores adduxerant: quòd horum iurisdictio quum non ordinaria, sed delegata tantùm esset, noua iudicij forma dici non posset. Itaque religionem Regis abunde commendabant, quòd Romani Pontificis, & Conciliorum authoritati longè posthaberet turbulentorum hominum minas ac seditionem: nec putaret ab se imprudenter agi, si quæ à sapientissimis Christianæ Reipub. Patribus decreta erant aduersus hæresim, eorum vsum in suas ipse prouincias inueheret primus. Sed hæc diuersorum iudicia pluribus hoc loco persequi, ambitiosi esse ingenij duco. præsertim quum ea, quæ hactenus exposui, contulisse quidem aliquid ad Belgicos tumultus, non fuisse autem principes illorum causas persuasum habeam. Eas in præsentia causas enucleatiùs dicere consilium est: vt quæ plerunque sint Rerumpublicarum, Regnorumque turbamenta, Belgarum exemplo discant, qui nostra hæc legant.

Aliorum pro Rege.

c Sand. 2. de off. & pot. iud. del. l. 1 §. qui mandatam ff. de off. eius.

RARO quæ turbant incitantque plebem, eadem nobilitati negotium facessunt. sæpe tamen (quasi eadem mala vtramque partem premant) conspirat cum plebe Nobilitas non partis subleuandæ, aut in commune consulendi gratiâ, sed vt priuatum incommodum arceat aliena ope, remque suam tacitè curet, dum curare publicam vulgò existimatur. Et populus quidem vt tumultuaretur, haud dubiè principium duxit ab hæresi. Inuexerant illam partim externi mercatores, quorum cum mercibus hæc quoque pestis interdum nauigat: partim legiones Heluetiorum Germanorumque, quorum operâ superioribus in bellis vsi perdiu fuerant Carolus Cæsar, & Philippus Rex: partim exules ac profugi ex Anglia, quos Maria Regina, dum expurgaret ab hæresi regnum, edictis ac pœnis insectata, non pauciores triginta hominum millibus, ex ijs, qui aliunde transmiserant in eam insulam, semel eiecit: quorum permulti nouas sedes atque colonias in Belgio posuere. Inductam verò his præcipuè, quos dixi, modis hæresim alebant augebantque, qui Belgas intercipiebant, finitimi populi, commercioque vt linguæ, sic & morum pæne confundebant: nec plus aquarum e Germania Rhenus, Mosa è Gallia vehebant in Belgium, quàm inde Lutherianæ, hinc

Prima ac vera tumultuũ Belgicorum causa.

Apud populum quidem HAERESIS.

in Belgium inducta trifariã.

F. Heer. Pollinus hist. Angl. l. 3. c. 18.

Alta & aucta à finitimis populis.

hinc Caluinianæ contagionis in easdem Belgarum prouincias ijdem amnes importabant. Vt nihil de Anabaptistis adiungam, qui è Vestphalia, Frisiaque frequentiores aderant: quippe viciniùs fouebantur, habebanturque vt domi propemodum nati. Ergo affecta ex hisce capitibus Belgicæ multitudinis pars, atque ad defendandam eam viræ licentiam confidentior erga Dominos effecta, quum primùm occasionem est nacta, nouis animum rebus intendere, atque eas miscere turbas paulatim cœpit, quas ab hæresi per populos ac regna perpetuò creari, nimium quantum experti iam sumus. Etenim RELIGIONEM rarò solam mutauere ciuitates: sed quoties mota est sacra hæc Anchora, toties fluctuauit simul Reip. nauis. Nec mirum: EST HÆRESIS contumaciæ rudimentum: dumque ex hominum mentibus sensim excutit Dei iugum, detrectare atque excutere humana imperia similiter docet. An obscurum est, huc demum desinere nostro hoc sæculo sapientiam hæreticorum, vt ijs, quæ in catholica Religione paulo grauiora videntur, abscissis: ac prætextu in Deum fiduciæ, timore eius extenuato atque expuncto; omni Religione morientes, Dei iam securos, expediant: atque ad extremum nullum esse vspiam Numen asseuerent? Quod qui sibi persuaderi semel est passus, expulitque ab animo eum, quem natura Dominum imposuit; is reliqua imperia ac dominos non minus aspernabitur, quàm ij, qui vbi defecerint à Rege, minores Magistratus facilè contemnunt. Atque ego quidem inter res humanas admirabile semper duxi, in ciuitatum regnorumque administratione, tam multa hominum millia vni subesse, vnum timere. Id in parentium consensu situm est: consensum reuerentia in primis ac metus firmant. præsertim quia SINGVLORVM interest, si vniuersi regantur. Hæc autem imperij firmamenta hæresis apertè conuellit: cuius buccinatores specie christianæ libertatis, in mores vitamque Principum, non surdis vulgi auribus, assiduè atque acerbè declamant. Quorum præceptionibus, & tamquam sacris imburi animi multitudinis, haud mirum, si tantum & Principi detrahant de authoritate imperandi, & sibi addant de immunitate parendi. Insitum est à natura hominibus, auersari Dominos, atque ægrè imperia pati: quid facient impulsi quotidianis declamationum flabris, ac tuti fidenresque Religionis obiectu? Satis exemplo sunt, eruntque posteris Transalpinæ regiones, quas paucorum hominum turbulentis concionibus excitas toties armauit hæresis in Dominos, inexpiabili populorum ac prouinciarum clade. Vt sanè constet, quod dicebam, Non posse absque ingenti rerum publicarum motu cultum Religionis antiquari. Et quamquam in Belgium non ita irrepserat ad eam diem hæresis, nec ita multos numerabat, vt ab ea factione

Inde Belgium, licentius factũ.

Hæresis turbarum concitatrix.

Prona in Atheismum:

Confessio, Ieiuniũ, Pœnitentia, & similia.

Hinc contẽptus obedientiæ erga Principes,

& turbæ:

factione magnopere timendum tum quidem esset, incorruptis popularium plerisque: quum tamen hi augeri Episcoporum numerum, publicari Cæsaris edicta, imponi Fidei Quæsitores animaduerterent, canentibus palàm hæreticis, hæc omnia conspirare in perniciem libertatis; facilè coniunxere cum illis studia. Etenim Belgæ magnis acceptam priuilegijs libertatem & seruauere semper, & ob feminarum Principum regimina per quadraginta postremos annos continuata, securiùs vsurpauere. Accesserunt vltima diuturnaque bella: quo tempore multum licentiæ afferunt arma, ac DIVISVM prope imperium armata cum multitudine Princeps habet. Quare Belgarum populus longa libertate, atque armis ferox, hæreticis immistus, ijsque impulsoribus contumax, haud mirum si solito infensior, vbi se dedit occasio, non modò non exaudire imperia, quæque noua videbantur onera non pati; sed etiam erectis animis, maiora sperare magnis exemplis occœperit. Quippe erat in oculis Gallia, in qua tantum licentiæ, post Ambosianum tumultum, armis extorserant hæretici, vt regno formidabiles, rogandi essent, vt quiescerent. Verùm hæc, vt dixi, populi concitatrix hæresis numquam ens, quos in Belgio vidimus, processus habuisset absque cura & ope Nobilitatis. Hac nimirum vlmo si hæresis caret, serpet illa quidem, sed humi, ac pede conculcanda. Et erant eo tunc loco plerique Nobilium, eo in Hispanos animo commoti, indignatique, vt spei plurimum collocare in ea abalienatione populus haud temere posset. Indignationis porrò causa partim à frustratione ingentis spei, partim ab æmulatione aulica fuit, quæ præsente Philippo Rege exerceri opertis odijs cœpit, postea coram Austriaca Gubernatrice per apertas inimicitias vsque ad publicam perniciem perducta est. Etenim apud Carolum Cæsarem initio Principatus, Belgarum Proceres dominabantur: Belgæ in aula, Belgæ in armis primas obtinebant. Deinde quum primarij complures viri ex Italia, Hispaniaque, ac Germania quotidie confluerent ad florentem in dies magis fortunam Cæsaris, necesse fuit, gratiam, & munia communicare cum pluribus. Et admittebat plures Imperij bellorumque magnitudo. Neque angi propterea Belgæ videbantur: quòd & Cæsaris animum introspiciebant in se præcipuè propensum, & contendere cum peregrina nobilitate referebant ad patriæ decus. At vbi aduênit ab Hispania Philippus, Hispanorum Procerum coronâ septus, ac domi forisque, vti aiebant, impenetrabilis; nimiâ eorum apud Regem gratiâ offendi paulatim Belgæ: inde in mores, quorum vbique retinens est Hispanorum natio, transferre odia: demum ab Rege ipso, quem Patris dissimilem indignabantur, sensim abalienari. Nam Cæsar aditu facilis alloquioque,

Quibus occasionibus vsa sit Hæresis ad turbas concitandas in Belgio.

Altera tumultuum Belgicorum causa, Nobilium ABALIENATIO:

Nata potissimùm ab ÆMVLATIONE aulica.

Belgæ quo loco fuerant apud Cæsarem.

Quo erant apud Regem.

quioque, priuatum in modum demittebat se, securus vbique Maiestatis suæ. Atque, vt erat versatili ad omnia pariter ingenio, mores exteros ita induebat, vt non minus cum Germanis Germanum ageret, Italumque cum Italis, aut cum Hispanis Hispanum; quam Belgis suis se Belgam præstaret. Philippus contrà, & esse, & videri omnibus Hispanus: parcè loqui, nec nisi Hispanicè: publico libenter abstinere, & quasi ex abdito venerationem intendere: de vestitu, deque cetero cultu, quem attulerat ab Hispania, nihil immurare. Id verò commotis semel animis, superbia & contemptus habebatur: perinde quasi ea morum diuersitate ipsi fastidirentur. Ferebaturque admonuisse ea de re filium Cæsar: offensusque nonnullorum Hispanorum sermonibus aduersùm Belgas, Orangio, Bosuuioque præsentibus, denunciasse Regi, Se præuidere, aliquorum consilijs asseclarum, rem Belgicam aliquando periclitaturam. Er licet post Cæsaris discessum, bello in Gallos exorto, occupataque foris nobilitate, ab domestica interim contentione cessatum sit: ramen confecto bello, tanto recruduit magis aulæ pugna, quanto sibi maiora deberi Belgarum Proceres arbitrabantur, ob strenuam, fidelemque operam in armis collocatam. Neque satis sibi factum rebantur acceptis ab Rege, priusquam discederet, prouinciarum præfecturis. Nam & qui præteriti erant, accepisse se iniuriam; & qui lecti, non magno se munere donatos existimabant, quia sibi maiora spoponderant. Accedebat, quòd Egmontius, atque Orangius, vt erant vastiore animo quàm ceteri, quum Belgij vniuersi regimen magna quisque persuasione sibi destinasset; deiectis ea spe, QVIDQVID infra votum venit, beneficij nomen amisit. Hinc complurium Belgarum iræ: quæ maximè omnium Principibus metuendæ, quoties minus aliqui accepere, quàm sperauerint, quamquam plus interdum sperauere, quàm debuerint. Sanè Iulium Cæsarem non Pompeiani, sed amici peremerunt, quorum (vt ait ille) non expleuerat spes inexplebiles. perinde quasi quum multum acceperint, INIVRIÆ loco sit, plura adhuc accipere potuisse. Iamque in priuatis Nobilium colloquijs hæc plerunque materies querelarum: *Hispanos apud Regem esse omnia: Belgas Hispanorum vmbras videri, quæ illos comitentur, & ad eorum nutum moueantur. Quippe grauissima quæque Regem transigere cum Ferdinando Toletano Albæ Duce, cum Roderico Gomesio, cum Comite Feriano, vnica illa cohorte interioris admissionis: se verò ad consilia magnificè adhiberi, scilicet vt acta iam agerent, & rerum exuuijs interea caperentur. Non hoc à Cæsare de filij beneuolentia ostentatum: non debitum fidei ac laboribus suis. An se, domi suæ, loco moueri ab externis, tamque infra Hispanos reponi, spreta Belgarum dignitate, laturos?* Sed tulere tamen, quamdiu

Dissimilitudo Caroli Cæs.

& Philippi Regis.

Orangius apologia an. 1581.

Nobiles spe frustrati.

Inde indignatio eorum:

Sen. l. 3. de Ira. c. 30.

& querelæ aduersus Regem.

Ruigomez de Silua Comes Miletensis. Gomesius Figueroa.

diu Rex apud eos fuit: siue impares Maiestati Principis, siue fidi etiam in ira: nec vltra priuatas querimonias progressi, nisi quòd in Hispanos odium & ipsi hauserunt inde pertinaciùs, & apud multitudinem, quæ iam pridem auersabatur gentis nomen, insensiùs amplificarunt. At profectò in Hispaniam Rege, liberâ ab externis aulâ, dominaturos se apud Austriacam Parmensem Ducem sibi persuaserant summates Belgæ. Falsò, quum in vno Antonio Granuellano, Hispanorum simul omnium simultates experti sint. Cuius occasione potentiæ, quoniam res in apertum aulæ dissidium deuênit, eòque in publicam perniciem; eius viri originem, artesque referre hoc loco non pigebit.

Aucta nobilium offensiones ob potētiam Granuellani.

De ANTONIO Granuellano.

VESONTIONE Sequanorum Vrbe natus est Antonius Perenottus, Nicolao patre Granuellæ Domino: plebei quidem generis, & (vt aliqui affirmant) fabri ferrarij filio, primariæ tamen ac raræ prudentiæ viro, qui Mercurino Arboreo Gattinaræ, magno Imperatoris scrinij magistro successit, arcanorum omnium conscius, & transactor. Nam conuentui legatorum totius Germaniæ in Vangionibus præfuit ipse Cæsaris nomine: ipse ab Hispania Tridentum est missus, vt augeret Synodi famam, promisso aduentu Cæsaris ab Hispania: simulque vt intentus in omnem occasionem, tacitè commoda Principis in ea nationum omnium celebritate procuraret. Ipse vnicè delectus est, qui grauissima Cæsaris decreta per Germaniam deferret: pacificaret inter se prouinciarum Regulos, ac Cæsari adiungeret: cohortaretur liberas ciuitates ad auxilia Ferdinando Regi ferenda: commoueret omnium studia ad Concilium maturandum: Religionis causam, armorum consilia, Imperij iura simul stabiliret. Per quæ ille munia, perque lubrica aulæ negotia, firmo semper vestigio stetit: constantemque Cæsaris gratiam, totos viginti annos, ad extremum vsque diem, rato exitu potentiæ diuturnioris, obtinuit. Felix eo quoque nomine, quòd liberos, quos multos susceperat, opibus iuxtà, & honoribus firmauit: Antonium in primis, quem muneris apud Cæsarem, arcanorumque omnium, atque adeo gratiæ heredem instituit. Et ille quidem, quòd adiumenti plurimum haberet ab ingenio, litterisque: quas in plerisque Europæ Academijs cum plausu didicerat; facilè est adeptus sub parentis disciplina perfectissimam solertiam rerum agendarum: adeo, vt ad Remp. admotus, illico se Cæsari probauerit, ostenderitque non tam paterna, quàm sua se virtute niti. Multis æquauit patrem, multis superauit, ingenij præsertim celeritate, fatigatis interdum quinque simul amanuensibus, & quidem varijs linguis (nam linguas callebat omnino septem) epistolas dictando. sed in primis facundiâ, in qua nemini concessisse dicitur illa ætate. Auditus est in

Besanson Burgūdiæ vrbs.

Natales eius.

Mercurinus S.R.E. Card. Cæsaris Cancellarius.

Patris munia, & gratia apud Carolū V. Imp.

obijt Augustæ an. 1550.

& felicitas ex prole.

Ant. Granuellani ingenium:

linguarum notitia,

facundia,

Tridentino conuentu, quum pro Carolo Quinto Imp. diceret acriter & luculenter: & erat tunc Atrebatum Antistes, annorum quatuor & viginti, viuo adhuc patre. Adlectus inter supremos Imperij Belgijque consiliarios: in Cæsaris expeditionibus comes vel armatus: ad Principes viros, ciuitatesque legatus à Cæsare, pleraque feliciter confecit eloquentiæ beneficio, sed mirâ solertiâ temperatæ, SINE qua parsimonia, omnis facundia, importuna demum profluentia est, & morbus haud se retinentis ingenij. Transijt à Cæsare, vbi hic cessit imperio, ad Philippum Regem, cum perhonorifica testificatione meritorum: ferebanturque hæc abeuntis Caroli verba, Vnum esse Antonium Granuellanum, cuius operâ vti filium in summis quibusque rebus exoptaret. Sed ille, quòd sciret huiusmodi COMMENDATIONES vigere, quum recentes sunt, obsolescente autem maiorum memoria, quasi plus imperij, quàm officij habuerint, odio interdum esse; festinauit Regis gratiam promereri admirabili dexteritate. Quamquam enim DIFFICILE est successori placere, naturâ plerunque moribusque diuerso: omnia tamen peruicit obsequio Granuellanus. vtque erat ingenio facili ac translatitio, illico in mores Hispani Principis immigrauit. Studium firmandæ Religionis aduersùs hæreticos, in quo mirè cum Regis ingenio congruebat: animus nec importunus honoribus accersendis, nec impar oblatis: solertia introspiciendi sensa Principis, eiusque mandata priusquàm voce ederentur, ex vultu conijciendi: diurna nocturnaque sine somno, sine cibo, laborum toleratia: constans, ac supra aulicum obsequium fides; haud dubiam Regis beneuolentiam ei deuinxere. Iuitque in primis conscientia arcanorum Cæsaris, ex quorum disciplina moderandæ Philippo erant Regnorum curæ. Quas ob causas toto Rex quadriennio, quo substitit in Belgio, nihil fermè domi, forisque transegit: non pacem, non fœdera cum Regibus, populisque sanciuit: non connubia firmauit, non seditiones composuit, non templa, non sacra religionesque procurauit vnquam, nisi administro atque interprete Granuellano. Quin etiam Belgio Rex abiens in Hispaniam, hunc Margaritæ Parmensi Duci præcipuum regiminis instrumentum reliquit: addiditque, E re prouinciarum fore, si hunc, quàm ceteros, in consilium crebriùs adhiberet. Et adhibitus ab illa est: planè, vt quem locum apud Regem, eum apud sororem, firmatâ tertiùm potentiâ, quod rarò accidit, obtinuerit. Nihil ferme aut priuatim, aut publicè agebatur, illo non audito. Et audire, capi erat. adeo is animi promptus consilia in omnem partem varia submittebat, quo integrum esset Principi deligere: seque sententiæ, quam delibando iudicij sui fecerat, authorem propemodum agnosceret. amaret certè modestiam

[Margin notes:]

negotiorum efficiens.

Testificatio Cæsaris de illo apud Regem.

Artes eius ad gratiam à Rege promerendā.

& promeruit, adhibitus ad summa quaque,

& commendatus Gubernatrici à Rege.

Gratia, & potentia eius apud Gubernatricem.

Dexteritas eius in consilijs dandis.

stiam indicantis, non coactus (id quod Principi est graue) commendare sapientiam docentis. Ex quo fiebat, vt Granuellanus & potentiæ simul, & gratiæ compos, specie obsequij dominaretur. Hæc tamen ipsa tarò præsens & coram, pleraque per litteras & codicillos cum Parmensi Gubernatrice (repetito ex Augusti, Tiberijq; temporibus more) transigebat. extatque apud me ingens litterarum volumen, quas ille in horas submittebat Austriacæ, quamnis eâdem vrbe, sæpe & iisdem ædibus contineretur: ad suspicionem potentiæ apud Proceres, vt arbitror, euitandam. an vt, quæ suadebat, altiùs hærerent? Sed difficile est aulam fallere. Iamque nemini dubium erat, quin pleraque domi ac foris ageret Granuellanus: &, vt sæpe accidit, etiam quæ non agebat, insita semel opinione de hominis gratia, agere vulgò credebatur. Et à primo quidem non magnopere eius potentiam metuebant Orangius, Egmontius, ac præcipuus quisque Belgarum: quòd præ se facilè contemnendam putarent hominis nouitatem. At vbi autoritatem eius glifcere in dies, eòque cuncta vergere, immo & Nobiles aliquot in obsequium, partesque transire animaduertunt; tunc enimuerò æmulum agnoscere: &, quoniam in æquo stare videbatur, arietare incipiunt. primùm ciuiliter, inttaque licentiam discordantium animorum: deinde ex nouo Purpuræ honore summam Regis in eum beneuolentiam interpretati, veritique ne dubiam Regis opinionem de Belgarum Proceribus aleret ipse clandestinis litteris; nimirum odia vltra modestiam producere: priuatos conuentus, præsente Parmensi, altercando veriùs quàm consulendo transigere: nec aliam dissentiendi rationem plerunque habere, nisi quia consenserat Granuellanus. Quod vt infensius agerent, forte multa euenere, quæ hîc simul commemorabo. Carolus Comes Lalinius, ac Simon Regnardus, Philippi Regis nomine, pacti erant cum Henrico Gallorum Rege inducias annorum quinque. Conditiones, in quas consenserant, Hispano displicebant: ideoque Philippi gratiâ Regnardus exciderat, culpæ propior, vt dicebatur. qui suspicatus nescio quibus indicijs, Granuellani operâ abalienatam à se Regis voluntatem; multa de homine questus, in simultates vnà traxit Lalinium, quippe legationis principem, in quem ea demum reciderent, quæ spargebantur aduersùs legationem dubia cum fide obitam. A Lalinio ad Philippum Momorantium Hornæ Comitem (cuius sororem matrimonio duxerat Lalinius) eius dissidij contagio peruasit: creuitque. dein atrociùs, quum in petitione Geldriensis præfecturæ, prælatum sibi Hornanus vidit Carolum Brimæum Megæ Comitem, eamque repulsam Granuellano acceptam retulit. Persimilis quoque causa Roberto Brederodio fuit: hic Cameracen-

pleraque per litteras.

Tac. l. an. 4.

Inuidet Nobilium in illum.

Aemulatio:

Odia ex priuatis orta offensionibus,

præcipuè Com. Lalinij, & Regnardi,

Florent V. A. de insti. l. 1.

& Com. Hornani,

& Brederodij,

sem Archiepiscopatum ambiebat summo Procerum studio. contrà Granuellanus stabat, proque Maximiliano à Bergis, cui fauebat æquiùs, impetrauit. Eodem tempore Lazarus Zuuendius Germanicorum ordinum in Hungarico bello, & ad S. Quintinum ductor, omnia sibi per Orangij, atque Egmontij familiaritatem abunde pollicitus, vt tamen in senatum adlegeretur, obsistente (vt existimabat) Granuellano, euincere non potuit. Quam iniuriam & sensit impotenter ipse, & eius sensum amicis opportunè inijcere conatus est. Sed grauiùs adhuc offenderat Egmontium, quòd & in Hesdini præfectura à Granuellano ludificatum se aiebat: & Trullense Abbate vitâ functo, quum eius locum peterent à Pontifice Egmontius consanguineo suo, Granuellanus sibi; hic prælatus est. Indignissimè verò ferebat Orangius, non solùm quòd spe vniuersi Belgij administrandi deiectum se videbat, Albani Ducis, Granuellanique operâ: sed etiam quòd per eosdem stetisset, ne Christiernæ Lotharingæ filia, cuius dudum nuptijs inhiauerat, potiretur. Et quamuis hanc de Granuellani potentia opinionem multis in rebus abolere, inuidiamque restinguere Margarita conatetur: contrà quàm Principes nonnulli faciunt, quibus GRATUM est, domi aliquem esse, in quem odia Dominis debita exonerentur; non tamen persuadebat hominibus, qui hunc ipsum Gubernatricis conatum, beneuolentiæ magnitudinem interpretabantur. Ergo priuatis hisce, quas dixi, alijsque simultatibus offensi Nobilium plerique, tanto actiùs eius potentiam, hoc est, communem ipsorum iniuriam imminuentum ibant. In senatu, Granuellani placita destinatis pridem sententijs respuebant, contemnentium quàm consultantium similiores. Apud Regem litteris, apud Gubernatricem querelis ceu superbam, infestumque nobilitati, ac futurum aliquando Belgarum perniciem criminabantur. Populis inuisum iam effecerant, persuasetantque, Episcoporum numerum, edictorum Cæsaris restitutionem, Hispanicam inquirendi de Religione seueritatem ab vnius esse Granuellani ambitione, qui per eam Belgarum seruitutem, nescio quod imperium sibi meditaretur. Et vulgus audiebat, quia oderat. Nec ille opinionem auertebat, dum totam eam de Religione prouinciam procurabat vnus ardentiùs aliquantò, quàm cautiùs: vtque præfidenti erat ingenio elatoque, facilè omnes æmulorum conspirationes ac minas, præ vna Regis sui gratia, palàm contemnebat. nisi forte contemptum simulabat, ne, si calcari se metueret, videretur posse calcari. Hinc populus & sua sponte, & hæreticorum commercio in liberiorem vitam multo in dies inrentior, non minus odio in Granuellanum, cui quidquid noui asperique moliebatur Rex, acceptum referebat: quàm amore aduersus Optimates,

& Lazari Zuuendij,

& Com. Egmontij,

& Princ. Orangij.

Gubernatrix pro Granuellano laborat,

frustra.

Nobilium aduersùs Granuell. conatus:

quem ipse declinare negligit.

Populi cum nobilitate consensus:

Optimates, quos popularium patronos, Belgicæque libertatis vindices existimabat; his vltro adhærere, eorumque nutum obseruare impensè cœpit. Et illi occasionem nacti priuatas iniurias vlciscendi specie popularis patrocinij, in spem venere æmulum loco mouendi, si, quod tunc per eum agitabat Rex aduersa multitudine, eàdem adiutâ irritum efficerent. Quare illorum aliqui in prouincijs, quibus præerant, iniunctum sibi negotium de Religione, deque edictorum Cæsaris obseruantia ægrè promouere: alij tacitè fauere multitudini, suadereque, ne nouum illud paterentur erigi tribunal, hoc est, animarum tricas, & compendia Hispanorum: non nemo, cui Religio post dominandi cupidinem erat, hæreticis vndique irrumpentibus conniuere, conspirationes turbulentorum hominum clam alere, denique nihil prætermittere, quo semel Rex intelligeret, quàm malè Belgium vnius Granuellani superbiæ credetur. Simulque hinc fieret, vt eum aut Belgio, & fortasse etiam Regis gratiâ motum aliquando conspicerent: aut certè nouis subinde populorum turbis implicatum, sollicitumque perpetuò haberent. Quorum vtrumque, & aliud præterea ad extremum viderunt, (quod profectò minime moliebantur eorum plerique) vt erectis hæreticorum partibus, auctâ seditiosorum hominum licentiâ, abiecto paulatim pudore metuque legum, complures Belgarum Prouinciæ tandem exuerint reuerentiam, fidemque aduersus Principem: tractisque eodem fato etiam honestissimis viris, ea tumultuum, bellorumque incendia excitata sint, quæ nullo deinceps populorum sanguine, nullo vrbium ac prouinciarum excidio restingui potuerunt. Vsque adeo è paruis initijs maxima sæpenumero proueniunt: ac longè maiori præcipitantia, ruinaque excurrunt plerumque mala, quàm eorum authores impulere. Siquidem verissimum est, IGNEM tectis inijcere, & iniecto spatium modumque statuere, non esse in eiusdem manu. Quamquam nec deerant è nobilitate, qui eas seditionum turbas destinato animo vellent, Reiq; publicæ mutationem iam tum aliquam in Belgio meditarentur. Horum duo genera erant. Alij siue studio liberioris vitæ, siue vxorum contagione, quas è Germaniæ vrbibus hæresi affectis petierant, minoris quotidie faciebant Orthodoxæ Religionis obseruantiam: ideoque proniores in hæreticorum partes, inuerecundo eas animo fouebant, depressaque aliquando catholicorum dominatione superiores exoptabant. Alijs ad tuendam dignitatem (profusis iam domesticis opibus) turbata publica re opus erat. Etenim non pauci Nobilium, & in superioribus bellis, & pòst in aula, quasi indecorum nomini Belgarum rati, si ab externis, ac præcipuè Hispanis Proceribus in vestium armorumque pompa, in famulorum & clientum comitatu, in equorum nume-

eo Nobiles vsi Remp. turbant,

ad odium Granellano conciliandum,

& loco mouendum,

aut saltem denexandum.

Erectis interim hæreticorū partibus:

maiore, quàm plerique Nobilium vellent, incendio.

Nec deerant, qui incendium vellent.

Hi duorum generum erant;

numero atque ornatu vincerentur; diuitias sanè ingentes inter ea certamina consumpserant, maiore ipsorum impendio, quàm Hispanorum, quorum plerique opibus anteibant. Quare quum ex vna parte nulli iam fundi, nulla patrimonia sufficerent continuando eiusmodi pomparum ludo: & tamen angusta in re animus ingens, & dignitatis suæ retinens perduraret: ex altera parte quum hæretici ne vrbibus pellerentur, plecterentur, (id quod agebatur) pecunias abunde pollicerentur Nobilibus, ac præsertim ciuitatum Rectoribus, in quorum præfectutis perfugium collocauerant; facilè factum est, vt ad tuendam eorum causam sponte transferrent sese aliqui Nobilium: posthabitaque proprijs commodis salute ac tranquillitate populorum, Gubernatricis Granuellanique operam in ijs tumultibus componendis per summam dissimulationem quotidie ludificarent, atque eas demum seditiones ac turbas haud grauatè paterentur, in quibus ipsi mercaturam interim quæstuosam facerent.

Ab vtrisque publica demum pernicies.

VERVM quas ego sparsim memoraui hactenus causas, ostendique resedisse penes populum, penes nobilitatem; in vnum denique Orangium conuenere omnes. Id planum vt faciam, genus eius, ingeniumque, & quibus artibus potentiam adeptus, accuratè perscribam, necessariâ, nec (vti arbitror) ingratâ lectoribus enarratione: vt quem magnorum exercituum Imperatorem, annos ferme sexdecim, variâ fortunâ dimicantem visuri sunt, eius quoque mores, animumque, & tanquam imaginem ante oculos habeant. Nassauia gens à principio clara per Germaniam fuit: sed Adolphus Nassauius Imperium adeptus, Augustam fecit. Transtulit illam in Belgium Comes Otho, ante annos ferme ducentos. firmaruntque nepos eius Engelbertus Primus, atque huius Primi nepos Engelbertus Secundus, Gulielmi Orangij, quo de loquimur, ille abauus, hic patruus magnus: à quibus aucta per hasce prouincias dotalibus oppidis, opibusque, præstate inter Belgas cœpit: accreuitque postea traducto à Calonijs ad Nassauios, Arausiensi Principatu. Etenim Henricus patruus ex Claudia Calonia Philiberti Calonij Principis Orangij sorore, Renatum filium suscepit: Renatus, extincto Philiberto aunculo, qui postremus Caloniæ gentis fuit, ea lege in Principatum succedit, vti pro Nassauio Calonius cognominaretur. Sed hoc quoque sine liberis decedente, Arausiensis Principatus, ac reliquorum bonorum hereditas, quam apud Sequanos amplissimam Renatus habuerat, ad Gulielmum patruelem, de quo nunc est sermo, adnitente Carolo Quinto Imperatore, peruenit. Ortus est autem Gulielmus anno sesquimillesimo trigesimo tertio, fratrum, quos quatuor habuit, natu maximus. Feruntque, à parente (cui Gulielmo quoque nomen) consultum fuisse super liberorum fato

De PRINCIPE ORANGIO. — *Maiores eius ex Germania,* — *An. 1292.* — *in Belgium.* — *Orangius in Apol. an. 1581.* — *Eorum in Belgio potentia.* — *Orange* — *an. 1544.* — *in Burgundia.* — *Ortus Orangij, & præsagia:* — *13. April.*

Philippum

Henr. Ranzou in exemplis Astrol. Michael Aitzinger in leone Belg.

Philippum Melanchthonem, qui chaldaicis rationibus eruditus genethliacum agebat, professione quàm scientiâ clariorem: confectoque eorum themate, dixisse, Gulielmum genesim haud sanè æquabilem habere: primùm ad magnos honores stellis aurigantibus peruenturum, dein moliturum longè maiora, sed ad extremum infelici rerum exitu vitam conclusurum. De quatuor alijs, quæ idem præsenserit, nec fando audiui, nec consignata litteris vsquam legi. an quia successu caruere, ideoque silentio transmissa sunt, ne artis authoritatem eleuarent? A Gulielmo parente (quòd is ad Lutherianos discesserat) abducit filium impuberem Carolus Cæsar, Reginæque Mariæ sorori tradit. Mox, vbi per ætatem licuit, inter ephebos adsciuit Imperatorij cubiculi: quo in munere delectatus indole dicitur ac solertiâ pueri Cæsar, quòd ad modestiam compositus, neque vanè ostentaret Principi obsequium, neque occasionem vllam prætermitteret obsequendi: idque sedulò ageret, vt gratiæ opportunior, quàm promptior haberetur. E cubiculo, in quo annos ferme nouem versatus est, transfert illum Cæsar ad militiam, vniuersoque præficit Belgico equitatui. Quin discedenti è castris Sabaudo totius exercitus legato Gulielmum substituit, oneri quamuis immaturum, duosque nondum annos ac viginti prætergressum: præteritis interea multis bellica virtute præstantibus: interque alios (quod Orangius ipse est admiratus) Egmontio, qui præter militarem scientiam, annis illum duodecim anteibat. Exinde in pace æquè ac bello, ad honestissimas quasque legationes semper adhibitum, primos inter Proceres, summo loco Cæsar habuit, Sanè in magna illa abdicatione Regnorum, quod ei supremum operum fuit in Principatu, dum ceteris Gulielmum prætulit, per quem, vti memorauimus, Imperij coronam, sceptrumque transmitteret Ferdinando fratri; satis ostendit vltima ea voluntate Cæsar, qua illum beneuolentia complecteretur. Et quamquam nonnulli, quibus ingenium eius à principio suspectum fuit, monuere interdum Principem, Nimiùm ne crederet Gulielmi moribus: illum imitatione virtutis, fraudem tutò tegere, ac destinare: proinde caueret, ne eam in sinu vulpem aleret, quæ domesticos pullos ad extremum deuoratura esset. Id tamen secùs accepit, contempsitque Cæsar, gnarus illa iactari solita in familiares, & continuos Principum. Quin potius auxerunt hæc beneuolentiam apud Cæsarem. certè honorificis illum verbis nominando, modestiamque, & fidem iuuenis extollendo, liberare eâ inuidiâ visus est: siue quòd ita sentiret: siue Dominorum vitio, qui quum huiusmodi criminationibus non minus se peti sentiant, quàm intimos carosque suos; facilè vel non animaduertentes, horum patrocinium suscipiunt,

Educatio.

Militia.

Bendas Ordinantiarū vocāt. Emman. Philib. Sabaudia Dux.

In Apolog. eiusdem.

Gratia.

Suspectū non paucis.

sed defendit illum Cæsar.

cum quibus causam vtique communem habent. Sed erant in Orangio iam tum aliqua, ex quorum indicijs si minus caueri, obseruari certè debuerat: quæ tamen indicia magis magisq; prodiere post abscessum Cæsaris. Etsi enim hic abiens accuratè Philippo filio commendauit Orangium: ac Philippus tum sua sponte, tum Patris inuitatu, multa ei ostendit beneuolentiæ argumenta. nam & inter equites aurei Velleris eum statim adlegit, & conficiendæ pacis cum Henrico Galliarum Rege interpretem, eâque confectâ obsidem dedit: & ad amplissimas prouincias, quibus eum imposuit in Belgio, etiam Burgundiam procul adiecit; tamen quo hæc loco esse poterant apud illum, qui vniuersi Belgij administrationem sibi vltrò deberi à Rege ob labores, ac sumptus in Austriaca amplitudine defensanda, nullo fine prædicaret? Ausus etiam in Apologia aduersùs Philippum Regem, post enumerata Maiorum suorum in Maximilianum, & Carolum Imperatores merita, ad extremum conficere; Nisi Nassauij Comites, Orangijque Principes fuissent, profectò Hispanum Regem non tot regnorum terrarumque titulos in capite proscriptionis, quam in eum ediderat, præpositurum. Spe igitur euolutus moderandi Belgij, simulque occupatis à Granuellano primis in noua Gubernatricis aula partibus, veritus ne minoris quotidie fieret apud eam, quam in Belgica præfectura capessenda posthaberi Christiernæ Lotharingæ palàm ipse voluisset, palàm conatus etiam esset; alia ratione tueri dignitatem suam, quodque iampridem moliri cœperat, nouis instigatus offensionibus vrgere sedulò statuit.

& Regi commendat:

& honorificè habetur à Rege.

Causa offensi animi eius.

Consilia.

Et quamquam compertum non habeo, à principio certum ei consilium insedisse animo, defectionemque ab Rege meditatum esse, tamen haud dubiè affirmauerim, noui tunc aliquid agitasse, quo Regis imperium eneruaret, Hispanorum potentiam euerteret, hæreticorum partes aleret, sibi per æqua, per iniqua decus authoritatemque adstrueret, &, si quid, super hæc, fortuna obtulisset, arriperet.

Ingenium, & mores:

Et verò ad nouandas res haud scio, an vllus vnquam mortalium fuerit instructior, quàm Orangius. Ingenium ei præsens, & occasionum haud segne, sed subdolum, sui obtegens, etiam ijs, qui arcanorum eius conscij ferebantur, inaccessum. Porrò captandæ eorum gratiæ, quibuscum semel loqueretur, artifex sanè mirus: adeo ex vero ad omnium mores, mores suos conformabat, seque alienis momentis circumagebat. Non quòd ad ista descenderet officiorum aucupia, & vocabula imaginariæ seruitutis, quibus hodie sese homines honorificè ludificant: sed quòd obsequij dignationisque nec modicus, nec prælargus, ita verba callidè temperaret, vt facilè crederes, eum plura factis reseruare. Ex quo maior & grauitatis eius opinio, & dictorum fides. Accedebat, quòd licet superbo esset animo,

qui non aulici, & lenes.

mo, ac dominationis appetentissimo: sic tamen in speciem componeret se, vt vbique sui potens, extra sensum iniuriæ videretur. Sed quàm liber ab ira, tàm metui obnoxius: planè vt singula vereretur, atque intuta putaret omnia. Non tamen propterea desistebat: quòd animus ex vna parte ferax consiliorum, si prima non probarentur, noua illico supponeret: ex altera vastus, atque immoderata percupiens, omnem denique metum cunctationemque præcideret. At rei domesticæ splendor, famulorumque, & asseclarum multitudo magnis Principibus par. Nec vlla toto Belgio sedes hospitalior, ad quam frequentiùs peregrini Proceres, Legatique diuerterent, exciperenturque magnificentiùs, quàm Orangij domus. Idque & populo gratum, qui gaudere solet, patrias opes ac potentiam aduenis ostentari: nec inuidiosum apud imperantes, a quibus omnem superbiæ suspicionem supplici obsequio redimebat. Ceterùm Religio prorsus ambigua, aut potius nulla. Præsentibus Cæsare, ac Rege, catholicum egit: illis Belgio abeuntibus, ad paternam hæresim, quam puer hauserat, sensim rediit; ita tamen, vt quamdiu administrauit prouinciam Margarita Parmensis Dux, potius hæreticorum partes, quàm eorum disciplinam fouere videretur. Postremò sub Margaritæ discessum, Caluinianæ familiæ (ad hanc enim à Lutheriana gradum fecerat) non sectator modò, sed etiam propugnator palàm videri voluit. scripsitque postea libellum, quo testatus est omnibus, A puero se reformatæ (vt vocat) religionis perquàm studiosum fuisse: mansisseque animo semper illius semina, quæ grandiore cum ætate maturuerint: eòque pertinere, quæ domi quæque militiæ patrarat ipse, nempe vt religionem tot legum, edictorumque telis à Cæsare, à Rege peritam, pro vetere suo cultu vbique tueretur. In quibus verane scripserit, senseritque ex animo cum Caluinianis, an potiùs eâ se gratia vendidauerit iis, quorum tunc operâ egebat, incertum aliqui habuere. propius fidem est, Religionem obtentui habitam esse, eamque ceu vestem pro temporis opportunitate sumptam iuxtà atque depositam. certè non vsque adeo Religionis habendam esse rationem, vbi de acquirendo firmandoue imperio agatur, apertè is aliquando scripsit Alenconio Galliæ Regis fratri, cuius ego epistolæ partem in loco reponam. Id, quod à peruersa Machiauelli institutione didicisse creditum est, cuius lectioni addictum sedulò fuisse, in litteris ex Hispania Alexandro Parmensi Principi transmissis Granuellanus affirmat. Hisce igitur artibus instructus Orangius quomodo concitandis Belgarum animis operam dederit, ipse in præsentia breuiter aperiam. Agebat obses apud Henricum Secundum Galliæ Regem Orangius, vti suprà memoraui. Inter venandum in eum sermonem cum Rege deflexit.

Splendor rei domesticæ.

Religio varia.

Apolog. an. 1581.

Ipse se Caluinianum describit:

incertum, an verè,

an. 1581.

Orangius obses pro Philippo apud Henricum,

flexit, ex quo Philippi Regis consilia cum Henrico inita se penetrasse magnificè gloriatur in ea, qua respondet Philippo proscri- *An. 1581.* benti, defensione. Quum enim eorum consiliorum mentionem fecisset aliquam Henricus, sed abrupte obscurèque, ne scilicet ignota pateraceret; Orangius, (sic ipse commemorat) vt Regem eliceret ad rem penitus euoluendam, simulat iampridem se eorum conscium atque participem: credíditque facile Henricus, quòd carum Regi Principem putaret, eiusque vadem videret. Securus itaque narrat, Inter se, ac Philippum, internuncio Albano Duce, conuenisse, omnes nouarum religionum familias perditum ire: id sibi in Gallia, idem Philippo in Belgio curæ futurum: sed hunc adornare præter alia certum causarum Fidei tribunal, quo non minùs quàm arcibus, in officio populos contineat. Exploratis Orangius hisce consilijs, quæ Philippi agnoscebat, in Belgium redijt. Hic quum videret & Margaritam Parmensem rebus præfici, eique Granuellanum adiungi, & Episcoporum numero Prouincias augeri, & de Fidei Quæsitoribus instituendis agi; sensit hæc esse, quæ sibi pridem indicauerat Henricus: quumque animaduerteret ob noua hæc decreta, sollicitis suspensisque ciuitatibus, nullam ferè partem Reip. lætam; enimuerò vtendum sibi duxit ea rerum opportunitate: ratus, si illa offensionum initia, quæ ex vna parte satis per se compluces ab hæresi iam corrupti fouebant, ex altera ipse clam aleret; haud dubiè elusurum se Hispanorum consilia: sibique iam tunc oboriri nescio quid lucis intellexit, ac magnum aliquid obuersari animo, quò destinate spes suas tacitè impellebatur. Ergo telam sic ordiri placuit. *An. 1559.* Gandaui habiturus conuentum Rex erat Equitum aurei Velleris: in quibus creandis quoniam non omnis tunc erat authoritas penes Regem collegij Magistrum, sed in suffragijs & consensu collegarum, Orangius vt in eum ordinem aliqui adlegerentur, quos ipse nouerat infensos Regi, (credo Montinium, & Hochstratanum) enixè curauit, sollicitatisque propterea collegarum studijs planè perucit. Et hi quidem in tempore vsui erant futuri quippe beneficio empti. Ad hæc tumultuantes, vt antea docui, ciuitates obtrectantes in limitaneis arcibus Hispanum militem, incitare occultè instituit: atque apud fidissimos quosque de peregrinæ militiæ superbia disserendo, quæ specie tuendi finium, iugum liberis ciuitatibus meditetur: simul Belgarum fidem militum prædicando, quæ ad grauem gentis iniuriam exteris posthabeatur; suadet vt Ordines, qui cogendi tunc erant, ab Rege præcisè postulent Hispanorum militum missionem, exemplo Patris, qui præsidijs nonnisi Belgicis vtebatur in Belgio. Id, quod ab Ordinibus, magnis profectò clamoribus flagitatum, atque ab Rege tunc quidem verbo, postea verò *1559.*

Explorat consilia vtriusque Regis contra hæreticos.

Inde occasionē turbandi præsumit.

ductis principio a comitijs Equitum aur. Vell.

ex eadem Orang. Apolog.

Florētius Momorātius Montenij Dominus, Antonius Lalænius Comes Hochstratan.

nactus materiā seditionis ex Hispanis militibus.

re ipsa

In eadem Apolog.

re ipsa firmatum est: multa vtique Orangij gloriatione, qui etiam litteris testatum voluit, Autorem se fuisse Hispanos eijciendi, eoque facinore, quod decori sempiterno ducebat sibi, collegisque suis, duo consecutum esse; alterum, quòd seruitute tum quidem patriam exemerit: alterum, quòd viam religioni, vt ipse loquitur, adornauerit. Vnum sibi, suisque defuisse ad summam gloriæ: quòd quemadmodum Hispanos Belgio semel eiecerint, ita non statim fores obstruxerint obfirmauerintque, præcluso illis aditu ac spe Belgium repetendi. Sperare tamen se, sicuti ab ea gente magnam Belgij partem ita purgauerit, nihil vt ibi suum, præter ossa & cineres suorum, illi possint agnoscere; sic breui effecturum, conatuum quidem certè, vt ex prouincijs omnibus exterminati coactique in patrium solum, sinant aliquando Belgas plena perfrui libertate fortunarum, corporum, atque animarum. Nec minus impigrè versatus ille se in nouorum Antistitum designatione, quos odio nempe caluiniano tortores appellare consueuerat excarnificandis, comburendisque mortalibus impositos. Idque acriùs agebat apud Abbates, quorum aliquos secretis colloquijs instructos, firmatosque aduersùs imperantium metum, præcipua discordiarum instrumenta diu habuit. Sed nusquam felicior, quàm in edictis Imperatoris, Regijsque frustrandis. Vt enim nihil æquè perculit hominum animos, atque Inquisitionis nomen in hæreticos instituendæ, ita Orangius in ea trepidatione metum amplificando, priuilegiorum iniuriam, Hispanorum seueritatem, Belgij seruitutem, vana pleraque, sed inclinatis ad suspicionem mentibus idonea, permiscendo; mirum, quantam & rei inuidiam, & à Rege abalienationem, & in Hispanos odium cumulauerit. Adeo vt, quum iam multis persuasum esset, in ea re verti gentis libertatem, non minus Quæsitores Fidei, quàm hostes patriæ, à suis ciuitatibus abstinendos putarent. Hoc ergo successu lætus Orangius, simul ob Granuellani potentiam acribus, vt aiebam, stimulis incitatus, eo pronius instituit & populi, & hæreticorum fouere partes, quibus præcipuè inuisum illum nouerat, gaudebatque. Tandem nouis ac longè atrocioribus Albano Gubernatore turbis per omne Belgium implacabiliter excitatis, quantum audacia populis accreuit, qui oblata sibi à nonnullis ciuitatum Præfectis impunitate, imperia palàm detrectabant; tantum animo erectus Orangius, quas adhuc spes incertus, atque in longum iecerat, iam propè, ac destinatas habere, damnatàque aulâ, maius aliquid inter arma atque celerius expectare cœpit. Donec gliscente in dies malo, seditiosi ciues hæreticis immisti, pars fugâ pœnarum stimulati, multo plures spe nouæ libertatis allecti; vt ea quæ moliebantur, sub duce forent aliquo tutiora honestioraque;

ex nouis Episc.

Idem in eadem.

ex litteris Granuellani an. 1582.

ex Inquisitione.

ex Granuellani potentia.

ex turbis Albano Gubernatore motis.

Dux optatur Orangius à seditiosis ciuibus, atque ab hæreticis.

aduertêre oculos in Orangium, quem potentiæ auidum, eòque Hispanis infensum introspexerant: quem scirent hæresi imbutum, certè hæreticorum affinitatibus implicatum, eorumque vtentem operâ viderent: quem oppidorum complurium dominatu validum, & externorum Principum consilijs opibusque nitentem non ignorarent. Et ipse partim hæreticorum studio, quibus vt faueret domi vrgebatur à coniuge, à fratre, à familiaribus, foris à magnis Proceribus excitabatur: partim odio Granuellani primùm, dein Albani, semper Hispanorum, præsertim quòd desperatâ Regis gratiâ, vix locum videret retrahendi aleam, quam iecerat: partim opportunitate dominandi, quàm sibi in manus vndique offerri sentiebat; totum se ad eorum partes transdidit, in quibus defendendis & speciem propugnandæ libertatis haberet, & spes interim suas abunde pasceret. Atque in hunc modum, quod neque Orangius, aut dux alius sine ea concitatione populorum, nec concitata multitudo sine duce agitauisset, vtrorumque conspiratione perfectum est: exarsitque ea subitariæ rebellionis flamma, quæ diuturnum postea, detestandumque victoribus iuxtà ac victis armorum incendium conflauit.

& ipse se prabet:

Annâ Mauritij Saxô. Ducis fil.

cũ publica pernicie.

Summa causarum, occasionũ. que tumultuum Belgicorum.

QVARE, vt semel omnia sub aspectum ponam, PLVRIMVM refert, succedantnè, an concurrant infortunia. Vtque ex aliquarum coitione cœruque stellarum gigni noxios afflatus perhibent; ita inter mortales, atque in excidio regnorum obuenire certum est. Immissa impetu hæresis, offensi Hispanis militibus populi, aucti per prouincias Episcopi, repetita Cæsaris edicta, ac sumpta de violatoribus supplicia, iniectus ex Hispanica Fidei censura terror, frustratæ Nobilium spes, prælatus in aula Granuellanus, quia vnà fuere, tumultus illos ac turbas facilè concitarunt: sed non eodem modo. pleraque horum prætenta sunt, quia honestiora videbantur; quum tamen duæ rem causæ confecerint, Hæresis, & Ambitio: sed alijs nominibus inuolutæ, occasionemque ac principium aliunde mutuatæ. Nam hæretici, conciliato sibi populo, priuilegia obtendebant libertatemque Belgarum: aduersus ea ne quid à Margarita Gubernatrice decerneretur, ad opem Nobilium confugiebant. Et audiebantur auidè ab ijs, quorum alios egestas, alios repulsæ, plerosque Granuellani potentia stimulabat, eòque opus habebant ijs turbis, in quibus simul pecuniâ reficerentur ab hæreticis, simul à Gubernatrice adhiberentur operi: &, quod inde fieri oportebat, Granuellani potestas paulatim concideret, quippe negotijs exuta. Hinc auctâ plebis contumaciâ ex societate partium, imperia Dominorum contemptui haberi, quin & seditiosis passim cœtibus terreri vrbes, deinde populationibus templa multis in locis violari,

postremo

postremo defectionem meditantium populorum videri alicubi iam initia cœpta sunt. Atque hæc mihi comperta primis de causis, atque principijs tumultuum Belgicorum: quos ante discessum Margaritæ Parmensis ex Belgio, consopitos, ac propemodum extinctos noua rursus in Albani præfectura offensionum principia multo funestiùs excitarunt. dum stimulator omnium Orangius nactus eò prolapsam, sed non perinde duraturam sine duce multitudinem, locum occupauit: atque aduersùs Hispanorum arma, aperta demum Prouinciarum discessione, armatos diu populos Ductor opposuit. In quibus quantum peccauerit aut Hispanus importunitate remediorum, aut Belga contumaciâ aduersus imperantes; malo ex ipsa rerum narratione peti, quàm ex historici inuidiosè disserentis ingenio.

DE
BELLO BELGICO
LIBER TERTIVS

MISSIO Hispanorum militum ex Belgio.

PRIMA noui regiminis cura fuit militum Hispanorum missio. Etenim querebantur, vt indicaui antè, Prouinciæ, exacto quatuor mensium spatio, quo educendum peregrinum militem è Belgio Rex spoponderat; tandiu ad præsidia retineri. Sed Margarita cunctabatur: quòd spei plurimum haberet in veterani militis virtute ac fide, si quid fortè domi turbaretur ex contagione finitimorum, qui magnis de Religione discordijs conflictabantur. Quæ fuit causa, vt laborantem pecuniâ militem, quia stipendia non soluebantur à prouincijs, ipsa sustentauerit aliquandiu contracto ære alieno. Verùm quum Belgarum querelæ propterea gliscerent in dies, Regisque fidem prouincijs obligatam Gubernatrici obijcerent: quumque vir eius Octauius Dux Parmensis, qui non satis eam antè probauerat Hispanarum cohortium in Belgio moram, profecturus in Italiam earumdem missionem Coniugi suaderet; transigit illa cum Rege per litteras de militum discessu: acceptâque ab eo pecuniâ & commeatu, iubet euocatos ex limitaneis vrbibus præsidiarios omnes Flissingam Zelandiæ portum, inde soluturos in Hispaniam, quamprimùm deduci. Sed hîc dum nauigatio adornatur, adulto iam autumno, 1559

Dilatio missionis imperata à Rege.

repentinis ab Rege litteris Gubernatrix admonetur, ne Hispanos adhuc amoueat à præsidijs, sed pro sua prudentia tandiù moras nectat, donec ea super re certi aliquid ipse præscribat. Quod sanè desiderium & si animo Regis semper insêdit, nouis tamen suspicionibus confirmatum fuisse crediderim ab litteris Granuellani: qui sedulò intentus in Nobilium facta, nimios eorum conatus in expellendis peregrinæ militiæ præsidijs acciperet in deteriorem partem, ac fortasse etiam Principis Orangij consilia altiùs introspexerat. Sed Margaritæ haud promptum erat obsequi Regis animo: quòd odia rixæque inter vtramque nationem vltra remedium processissent. Etenim Hispani tanto infensiores erant, quanto maio- 4. Octob.

Inde Belgarum querela.

re omnium contentione emittebantur: & Belgæ nouis offensionibus irritati illorum profectionem tanto inclementiùs vrgebant.

adeo vt

1560 adeo vt Zelandi, quorum apud Insulas, vt dicebam modò, substiterant Hispanæ cohortes nauigandi opportunitatem oppetientes, desperatis rebus decreuerint, in aggeribus, quos Oceanum contra sustollunt in littore, operam exinde nullam ponere; quum tamen viderent earum molium partem supercrescentibus aquis resedisse, libenter passuri (vti aiebant) mare potiùs superfundi adnersùs terrarum ereptores. id, quod olim apud hanc gentem Dux Ansibariorum vouit in Romanos. Quin & iactabant, palàm audientibus Hispanis, Malle se hauriendos Oceano permittere, quàm ad eum repellendum vel pedem domo efferre, quamdiu illorum terram calcarent externi milites. Tamen ne Regis desiderio deesset Austriaca, nauigatione Hispanorum dilata, quo modo eos à Zelandia reuocaret, agitare priuatim cœpit in arcano paucorum senatu: additis tunc quidem nonnullis, quorum fidem experta iam erat. Sed omnia magnis impedita difficultatibus offerebantur. *Quippe non posse illos euocari prius, quàm statuantur Vrbes, in quas inducendi sint; statui verò non posse sine earum Præfectis, qui haud dubiè dissensuri essent. Deinde considerandum, coniunctimnè sub vna legione in hibernis continendi; at intolerabiles futuros ciuitati, apud quam alantur: an centuriatim separandi per prouincias; at futuros passim expositos iniurijs, à quibus non abstinerent populi, contempta illorum paucitate. Denique cum animo reputandum, quo stipendio militia sustentanda sit, iuratis inter se prouincijs, nihil militibus soluere non modò Hispanis, sed etiam popularibus, donec externi Belgio non abscedant.* Hæc quamquam verè dici Gubernatrix animaduertebat, ne quid tamen intentatum relinqueret, an vt consultando dies traheret? causam integram retulit ad supremum concilium rerum agendarum. Sed hic eadem, & (quia plures erant) audaciora memorabantur. Alij affirmabant, ciuitates audita ea dilatione, palàm tepetere promissa Regis: iamque indignationem Ordinum erumpere, qui sibi verba ab Rege data suspicentur. Alij mercatorum querelas, alij debita Belgis militibus stipendia denarrabant. Denique non differendam vltrà nauigationem conficiebant omnes, præter vnum Granuellanum. qui, siue studio Regis, & quòd ita conducibile rebus Belgicis existimaret: siue quòd se nudari eo præsidio nollet, si fortè æmulorum conspiratione peteretur; quum diu, qua erat authoritate ac facundia restitisset, ad extremum rationum numero, momentisque victus: nisi forte timuit, ne aliquid in senatu conficeretur inuito Granuellano; in eandem cum ceteris sententiam, & quidem, vt videri voluit, haud grauatè concessit. Quare eo consensu mota Gubernatrix, præsertim quòd in dies odia renasci videbat: idque longè grauius malum esse reputabat, quàm quod ijs absentibus Belgio timebat;

ac desperatio

Tac. l. 13. Ann.

Senatus super ea missione.

Consu'sti appellabant.

non differendā censent consul tores.

Consilium statui.

Idem censensus omnium,

præter quam Granuellani:

qui denique dat manus.

Regi,

Regi, quid in eo conuentu disceptatum sit de militum profectione, 1560

& Gubernatrix rem confert cũ Rege.

scribit, causis leuiter, neque anxiè perstrictis: nempe ne timere videretur apud Proceres Belgas, in quorum senatu recitabantur huiusmodi litteræ, antequàm mitterentur in Hispaniam. At priuatim, arcanisque notis per eosdem tabellarios Regi præcisè denunciat, 15. Octob.

Arcana Gubernatricis epistola.

Differri abitum Hispanorum diutius haud posse. In eo constare prouincias omnes, vt quamdiu se ijs reliquijs peregrinæ militiæ liberas non videant; ne assem quidem regijs Quæstoribus subsidia petentibus largituræ sint. Lamentari proinde argentarios, negotiatoresque, qui quum pecuniam fænerato dederint ciuitatibus, eamque externo militi soluerint, quasi propediem abituro; dum ille non abit, nihil ipsi ab iratis ciuitatibus recipiant. Hinc ingens vbique gaudium, quum primùm è præsidijs euocatæ cohortes adornare nauigationem visæ sunt. Ea re quieuisse argentariorum querimonias, sustentatas Belgarum militum spes, quibus stipendium quindecim mensium iam debitum à ciuitatibus promissum est, vbi primùm Hispani vela fecerint. Quod si, nauigatione intermissa, redire illos à Zelandia Belgæ videant; vereri se magnopere, ne frustrati ea spe, seditione facta, per campos excurrant rapto victitantes; immo ne ciuitates, quà transiere nuper Hispani non sine iurgijs rixisque, portas occludant redeuntibus, aditumque armatæ prohibeant. Quod autem ob finitimos Gallorum tumultus suspicabatur ipsa, nihil ea causa in Belgio turbatum esse. nec multum ab externis militibus, intendente se hieme timendum. Certius imminere malum ab alienatis popularium animis, ac domestica seditione; quæ si exemplo vicinarum vrbium excitaretur, nec posse Belgarum populos à tribus Hispanorum millibus coërceri, nec esse in ærario tantum pecuniæ, aut sperari ab argentarijs tantum opis, quantum vel ad vnam militum centuriam properè legendam satis foret. Hasce ob litteras celeriùs, quàm libentiùs Rex assensus est prouinciarum postulatis. rescripsitque Gubernatrici, *Mitteret è Belgio, si quidem è re videretur, Hispanos milites: opportunum fore supplementum in Africa, amissis Gerbensi clade tot millibus Christianorum. Prouiderent porrò Tribuni, ne milites è nauibus educerent instructo agmine, sed per manipulos, aut centurias, alios Neapolim, alios in Siciliam disparerent. Ceterùm sibi & esse cordi ciuitatum sponsiones, & curæ futurum, vt pecunia ob eam rem ab argentarijs data, exhibitis eorum syngraphis, persoluatur in Hispania.* Verùm aduersa tempestate, ac præter solitum hiemante procellis mari, aliquandiu retenti Hispani milites apud Zelandos, Hollandosque, ad extremum remittente hieme, sub initium sequentis anni, magna Belgarum gratulatione soluerunt. Et quoniam Rex Gubernatricem monuerat, vti curaret, ne Belgica peditum militia ab eorum Proceribus administraretur in posterum; ipsa per speciem ordinandæ rei militaris, occasione

Rex annuit in hac verba. 12. Dec.

Nauigatio Hispanorum militum in Hispaniam. 1561.

discessus

1561 discessus Hispanorum, morem Matia Hungariæ Regina Belgium obtinente vsitatum, sed intermissum, in præsentia reuocauit. Centuriones nominati à quoquam noluit, ipsa legere instituit, vni meliùs obtemperaturos. nec Centuriarum ductoribus imposuit Tribunos, (quod esse munus Nobilium solebat) sed Centuriones accipere imperia voluit à Præfectis vrbium, quamdiu in earum præsidio versarentur: Præfectos autem in obsequio duraturos sperabat, quòd admouerentur ab ipsa, remouerenturque. Atque ita præciso tunc quidem à militia Tribunatu, authoritatem quoque in patrium militem, eòque potentiam Nobilibus præcidisse se credidit. Nec temerè credidisse sentiebant aliqui, si præterea curasset, vt Hispanorum loco totidem cohortes ex alijs nationibus illico substituerentur. Quamquam enim externus miles in Belgio aduersabatur postulatis prouinciarum, promissoque Regis; adduci tamen Belgæ non inuiti potuissent, vt admitterent: si, dum disceptabatur de Hispanorum abitu, eam conditionem Gubernatrix apposuisset, vt quamdiu finitimorum circumsonarent arma, peregrinis præsidijs, præter domestica, vrbes limitaneæ firmarentur: profectò pro ea, qua flagtabant omnes cupiditate Hispanos emittendi, & ipsi quamcumque conditionem subijssent, & Gubernatrix in tumultuantes postea Belgas externum militem promptiùs armasset. Sed tunc, quum turbæ propiùs vrgebant, præsentia componere votum Margaritæ fuit. Nisi fortè à legendo externo milite ærarium illam deterruit, nempe in magna pecuniarum difficultate pertimescentem, si stipendia differrentur, ne periculosiùs tumultuaretur peregrinus miles, quàm domesticus, qui sub Principis manu pluribus modis coerceri potest.

Noue pedestris militia ordinatio.

De externo, deque domestico milite.

PVBLICAM Belgarum lætitiam ob discessum Hispanorum consecuta est & priuata aulæ gratulatio Granuellanó Cardinali creato, & nuptiarum solennia, quas in Saxonia celebraturum Orangium multi Nobilium comitati sunt. Hic enim dum sororis interesset nuptijs, suum quoque (defuncta iam prima vxore Anna Egmontia) cum Anna altera Mauritij Saxonum Ducis filia matrimonium firmauerat, communicato antè cum Gubernatrice consilio. Quæ principio auersata coniugium ab Lutheriana familia petitum, negauit posse vnquam probari aut Regi, aut sibi, eum puellæ iungi in Regia Lutheri natæ, quam hæresi non magis pater imbuisse iam pridem vitâ functus, quàm Augustus patruus, qui in Septemuiratum Mauritio successerat, & maternus auus Philippus Hassiæ Regulus quotidie cumularent. Verùm id à se prouisum affirmauit Orangius, actumque disertè cum Augusto Annæ tutore, Non ducendam à se puellam, nisi catholicè victuram: in eamque conditionem & Augustum, & ipsam obsignatis litteris conuenisse, quam-

CONIVGIVM Orangij cũ Anna Saxonica.

Egmontiã duxerat an. 1550.

Lantgrauius Hassiæ.

Lantgrauij dolus ad disturbãdum coniugiũ, quam Philippo auo aduersante, impositamque de Religione conditionem respuente. Nempe quòd ipse in animo haberet, ijs interim nuptijs Religionis specie disturbatis, filiam suam Orangio tradere. Id, quod clam cum illo per litteras egit, pollicitus pro filia, se eamdem conditionem de abijciendo Lutheriano cultu non grauatè subiturum. Vsque adeo Religione abutuntur ij, quibus sua demum vtilitas Deus est. Sed fraudem assecuto, questoque grauiter *delectus à Saxone,* Augusto, Philippum respondisse, narrabat Orangius, sibi non locupleti, & multorum liberûm parenti non indecorum esse ab alio conditionem accipere: at dedecere Septemuirum Saxoniæ Ducem, si pateretur à Gulielmo Nassauio legem imponi: idcirco se repudiasse conditionem in nepte, admisisse in filia. Sed non ideo placatus est eo responso Augustus: occupauitque propterea cum Orangio transigere. Et Margarita, quum toties eadem affirmasset Orangius, testatus, Nihil esse sibi, nec futurum ante animæ suæ decorisque curam, ac debitum Regi obsequium; assensa tandem est: non tamen potestatem fecit prouinciarum Præfectis Orangium comitandi, quod ipse flagitabat; causata eorum necessitatem in Belgio, armatis iuxtà Galliæ prouincijs. Verùm ne tristis abscederet, permisit ei ceteram nobilitatem: cuius dein comitatu septus in Saxoniam venit, secutusque Florentius Momorantius Montinij Dominus, qui Margaritæ nomine nuptam inuiseret, donaretque gem- *Celebrãtur Nuptiæ cum Saxonica.* meo monili. Et Orangius Lipsiæ Saxonum in Vrbe, celebratis ineunte Augusto mense nuptijs, quibus Rex Daniæ Federicus intersuit, præter alios Germaniæ Principes; in Belgium confestim redijt, renouato Gubernatrici promisso super vxoris religione. Cuius tamen promissi fidem tam impleuit ipse, quàm ipsi fidem coniu- *postea ab Orangio repudiata.* galis pudicitiæ seruauit vxor. quam propterea post annos tredecim adulterij manifestam remisit in Germaniam: ductâ Carlotâ Borboniâ Ducis Mompenserij filiâ. Sed festos nuptiarum dies maiori apparatu quàm lætitia in Belgio reperijt Orangius, offensus nouâ Granuellani Purpurâ, qua quum aliquandiu abstinuisset, tunc pri- *CARDINALATVS Granuellani;* mùm jis vtentem Insignibus inuênit. Etenim Pius Quartus renunciauerat illum vnà cum septendecim collegis, S. R. E. Cardinalem, Quarto Cal. Martias huius anni: cucurreratque rei nuncius in Belgium intra dies duodecim: neque pòst multò subsecutus est à Pio destinatus, qui purpureum capitis tegmen cum Pontificijs litteris Mechliniam attulit Granuellano. Sed is differendum putauit *Quem oblatum differt accipere.* accipere oblatum sibi munus, donec ea super re sententiam Regis ab Hispania, quò certum hominem properare iusserat, exploraret. credo, quia præsenserat, hunc sibi honorem, Margaritæ operâ ita deferri, nihil vt ab illa cum Rege communicatum esset, dum litteris

Right margin notes: 1561 (at top); *an. 1575. Brila in vrbe Hollandia.* (beside "adulterij manifestam … Borboniâ"); *25. Febr.* (beside "Belgium intra dies duodecim"); *Biretum Cardinalitium.* (beside "ris Mechliniam").

1561 teris agebat cum Pontifice. Et verò illa non modò Regem, cui gratum id esse iam nouerat, sed & Granuellanum cælauerat id, quod à Pontifice repetitis aliquoties litteris ac nuncijs efflagitabat,
12. Iul. vt ad Regem postea perscripsit: idcirco veritus ipse, ne Regi videretur in ea re vnicè obstrictus Margaritæ, noluit nisi assentiente Principe, & tamquam per eius manus beneficium capere. Nisi fortè subtimuit, ne quæsita ex honore illo occasione à Margarita, amoueretur aliquando à gubernaculis ciuilium curarum; propterea expectandum sibi duxit arbitrium Regis, à quo additum se Gubernatrici sciret cum præcipuis grauibusque mandatis. Sed quidquid animo eius insederit; Margarita certè cunctationem illam non
27. Mart. omnino probauit, scripsitque homini protinus in hunc modum. *Consilium, quod ex eius litteris acceperat, à se quidem non damnari: sed satius factum putare, si nulla intericcta mora Purpuram induisset. Neque dubitare se, quin parta responsurus sit ab Hispania Rex, eumque pro imperio coacturus. Et quamquam gratum erat, quod scriberet, in bonam partem Nuncium Pontificis interpretari eam temporis moram; curandum tamen esse perquàm diligenter, ne aut is, aut eius famuli de ea re Romam litteras mittant: scilicet ne Romanis aulicis ansa detur ad cauillandum hoc ipsum modestia genus: aut etiam irritetur Pontificis animus, perinde quasi illius dona aliunde pretium acceptura sint. Interim se ei ex animo gratulari honorem illum, qui tanto cum Religionis, Regisque commodo coniunctus esset: eòque spectasse operam ac labores suos, quòd intelligeret, quantum momentum rei Belgicæ adderetur, si ea quæ ad Religionem pertinent, agitaret is, cui præter alia, conciliaret etiam Purpura authoritatem.* Hisce autem Margaritæ litteris non antè, quàm responsum redderetur ab Hispania, assensus est Granuellanus, statimque Purpuram capessijt, illo erga Regem obsequio, & nulla Gubernatricis offensione, ab altera beneficium, ab altero gratiam consecutus. Accessit & aliud Purpuræ honestamentum, delatus Romà a Pontificio cubiculario Theopbilo Frisio, purpureus Galerus: quem raro mitti, plerunque in Vrbe accipi mos est. quod ille beneficium Gubernatrici quoque acceptum retulit quæsitissimis gratijs, non tàm extollendo magnitudinem muneris, quàm authoris: cuius maximè causà habendum affirmauit à se reuerenter honorem illum, in quo etiam beneficium Principis sibi colendum erat. Non tamen in priuato cum illa colloquio dis-
vt Marg. ad Regem scripsit 19. Nouemb. 1564. simulauit, se humana reputantem, ea potissimum cogitatione Purpuram induisse, vt si quando cedendum esset Belgio, (quod ob imminentem sibi à nobilitate procellam instare prouidebat animo) Romam Purpuratorum sedem haberet, quò se cum dignitate reciperet. haud insitato hodieque consilio aliquorum, qui memores,

Dilationem non probante Margarita.

Purpuram demum induit.

& Galerum à Pont missum accipit.

Addit peculiarem causam admissi Cardinalatus.

POTENTIAM in aula rarò conſeneſcere : & NON MINVS certò interitum gratiæ expectandum eſſe, quàm vitæ ; ſacrum hunc ordinem libenter adoptant non ambitioſi, ſed prouidi : nempe vt liberum habeant in ſupremis caſibus, ad Templum Aramque perfugium. 1562

ANNO inſequente, qui fuit ſexageſimus ſecundus ad milleſimum quingenteſimum, inteſtinis Gallorum diſcordijs quotidie renaſcentibus, perferuntur à Philippo Rege mandata, quibus Margaritæ imperantur auxilia Carolo Regi ſollicitè mittenda aduersùs rebelles. Quid autem hoc fuerit, quæue eius origo, non alienum arbitror, à principio curſim denarrare : non ſolum quia ante hoc tempus de hiſce ſubſidijs agitatum reperio, ſed etiam quia Gallici tumultus partim ob priuatas in aula, partim ob publicas de Religione diſcordias excitati, rudimenta fuere Belgarum Populis eadem moliendi, tam ſimili vtrobique ſucceſſu, vt interdum, niſi locorum perſonarumque nominibus admonearis, non duorum regnorum, ſed vnius populi facta legere te facilè credas. Accedit, quòd aliqua ex his adminiſtrata ſunt Belgicis conſilijs, quæ Cardinalis Granuellanus fratri ſuo Thomæ Cantoneti Domino, Hiſpani Regis in Gallia legato identidem ſuppeditabat. Quare quum mihi ea negligenda non ſint, neue ſæpius Gallica inſerendo, Belgicam narrationem interſiſtam, in præſentia, quoniam res & locus poſtulant, excurſione nec otioſa, nec producta, rem ſimul omnem comprehendam. Diſtraxerat in partes Galliæ populos immiſſa pridem hæreſis : nomenque nouæ religionis, veteri contempta, multi mortales arripuerant. Quamuis enim graſſante per Germaniam Lutheri lue, incolumem ſe aliquamdiu ſeruaſſet Gallia, anno tamen huius ſæculi trigeſimo tertio, per aliquot Lutheri emiſſarios tentari primùm cœpta eſt. Etenim Franciſcus Primus litterarum ac litteratorum amans, vt ferme LITTERAS ſouent, qui digna litteris gerunt ; Lutetiæ inſtauraturus Academiam, magnis illuc præmijs aduocauerat ex Italia, Germaniaque, præcellenti doctrina viros. Commodum id Luthero viſum : miſſique propterea ex aſſeclis Bucerus, alijque nonnulli audacioris ingenij, qui per occaſionem diſſerendi in eo ſapientium cœtu, noui Euangelij periculum facerent. Nec deſuere, qui nouitate caperentur : præſertim quòd ij, in quos Religionis causâ inquirebatur, illico in Aquitaniam excurrebant ad Margaritam Valeſiam Regis ſororem. Quæ, ſiue odio aliquo in Romani Pontificis nomen hauſto in Albretana mariti familia, ob Nauarræ regnum, eòque Lutherianorum fraudibus obnoxia : ſiue oſtentatione ingenij, cuius laudem adamauit vltra feminæ modum : ſiue potius, vt ipſa aliquot annis ante mortem catholicè obitam teſtata eſt, non prauitate animi, ſed commiſeratione reorum,

qui ad

1562. — *Galliæ laboranti ſubſidia deſtinantur è Belgio.*

De GALLICIS TVMVLTIBVS.

Lutheriana hæreſis in Gallia.

Qua occaſione.

Lutetia Pariſiorū.

A quibus adiuta.

Marg Vales. Franciſci primi ſoror.

1562 qui ad ipsam confugiebant; patrocinium nouarum opinionum adeo pugnaciter vbique tuebatur apud fratrem, vt decennio per ipsam steterit, ne Lutheriana hæresis in Gallia planè concideret. Quamquam & segniorem aliquanto reddebat ea in re Franciscum opera Germanarum Heluetiarumque legionum, quibus aduersùs Cæsarem conductis bellum gerebat. Donec ipse & iniuriâ Religionis, & hominum contumaciâ grauiter offensus, non multis edictis, at crebra reorum animaduersione, intentior quàm minacior, Lutheri nomen in Gallia pæne deleuit. Felicior aliquanto fuit Caluini dolus, qui sub Francisci Regis obitum, implicito bellis Henrico, submissis continenti opera è Lemano lacu libellis, Galliam aggressus est: atque vt reperit aures animosque multorum, Lutheri opinionibus suspensos erectosque; ita miram iniecit vulgo cupiditatem nouæ doctrinæ cognoscendæ. Et gaudebat populus (nam Gallicè populariterque conscripti erant libri) de Religione palàm arbitrari, deque abditis Fidei controuersijs ire velut in suffragia. postremò, quoniam A SVMMO declinantibus facilis est per prærupta ad infima quæque casus, eiecta semel ex animo auita Religione, à Luthero ad Caluinum certatim desciuere: plerisque eorum non quieturis, donec omni cultu aduersùs Deum, quem nusquam esse opinarentur, expuncto; in profundo omnium malorum aliquando consisterent. Et quamquam ea hæresis à principio corripuit animos plebis, cuius esse solet, etiam ingruente pestilentia, prima strages; breuì tamen vltra multitudinem grassata, inuasit aliquot nobilium capita; inque ipsam Regis aulam, afflatis in ea viris quoque primarijs, penetrauit: nempe factiosis regni Proceribus visui opportunè futura ad conciliandam sibi multitudinem, trahendamque aduersùs inualescentem æmulorum gratiam apud Regem. Nupta enim Francisco Secundo Maria Stuarta Scotorum Regina, Guisiâ parente nata, multum momenti attulerat Guisiorum potentiæ. Nam & Regi annorum quindecim opus erat aliorum operâ, & illi digni erant, qui adhiberentur: præsertim Franciscus Guisiæ Dux, eiusque frater Carolus Cardinalis Lotharingus: ille militari scientia fortunaque, ac matura domi prudentia clarus: hic varia intimaque doctrina, sed solerti in primis facundia, & quadam oris maiestate conspicuus. Sed quantum hi & sua virtute, & Reginæ impulsu ad summa quæque decora prouehebantur, tantum necesse fuit commoueri alios, qui primas aut obtinuerant, aut sperabant: præcipuè Borbonios, & Colinios, vt Momorantios omittam ciuilibus dissidentes. Et Antonius quidem Borbonius, præterquam quòd inter Dynastas regij sanguinis adnumerabatur primus; præferebat ab vxore Ioanna Albreta, Nauarræ Regis appellationem: vir ad belli ac pacis

Ab Rege propemodum deleta.

Caluiniana succedit.

Primùm apud plebem,

postea apud Proceres,

æmulatione inuidiaque,

erga Guisios,

Franciscũ Ducem,

& Cardinalem Lotharingum:

quorum nimia potentia offenduntur ij primi,

Antonius Borbonius Nauarræus,

pacis artes æque factus, sed voluptatum immodicus, eòque impar firmandæ dominationi. Ferocior multo, atque versutior Ludouicus frater Condæus Princeps, armisque perpetuò tractandis implicatus: maiore tamen animo, & confidentia, quàm viribus, peritiaque. Neque huic dissimile ingenium Gasparis Colinij, atque Andeloti fratris: quorum ille quia mari Gallico, hic vniuerso peditatui præfecti erant, magno sanè in pretio habebantur. Ergo hi, quos loquor, alijque minorum gentium, quamuis nullâ tunc quidem inter se beneuolentiâ coniuncti; quia tamen vna interim omnes angebat cura, facilè conuenere. Et machina, qua Guisiorum potentiam subruerent, visum est patrocinium hæreticorum, quorum partibus nouerant odio esse Guisium nomen: præsertim quòd illorum aliqui, exuta iam veteri Religione, non sectariorum tantummodò, sed sectæ quoque induisse patrocinium videri volebant. Quos inter nemo hæresim audentiùs præseferebat, aut propugnabat, quàm Ioanna Alibreta Borbonij vxor, vnica Margaritæ Valesiæ, atque Henrici Nauarræi filia. Hæc, quia se extorrem videbat à regno, quo Ioannem auum sacrorum interdictione correptum ab Romano Pontifice, Ferdinandus Catholicus Hispaniæ Rex, armis adortus olim exuerat; tam implacabili odio ferebatur in Romanum Hispanumque nomen, atque adeo in Romanam Religionem, quam Hispano curæ esse animaduertebat, nulli vt operæ parceret, nulli sumptui, quo Pontificis authoritatem, & Catholicam Fidem per Galliam proculcaret. Igitur hisce capitibus firmata hæresis eos toto regno processus habuit, vt Henricum, cuius arma in Belgio distinebant Hispani, pace cum Philippo constituta, sollicitè retraxerit ad intestinas discordias componendas, erupturas haud dubiè in ciuile bellum. Sed Henrici mors omnino maturauit malum. Etenim Franciscus Henrici filius, vti dicebam, & Medicea parens, & Regina vxor quo magis adhibebant aduersùs hæreticos fidam Guisiorum operam, eo ampliùs æmulos incendere, vt ad illorum dominationem deprimendam occasione hæreticorum vti festinarent. Idque Mediceam mouit, vt quo tempore deducenda erat Isabella filia in Hispaniam, à Philippo genero auxilium exposceret in hæreticos, ac regni turbatores. cui peramplè responsum, opesque & arma magnificè promissa. Quæ Regis litteræ coram nonnullis Galliæ Proceribus de industria perlectæ ad augendum metum, auxere potiùs Mediceæ inuidiam, eisque concordiam aduersùs Hispanum nomen. Iamque passim libelli in Guisios, Regemque ipsum, quasi velitationes quædam secuturæ mox coniurationis edebantur. Et instabat Alibreta: quæ veteris offensæ memor, impatienterque imminens regno, maritum assiduè stimulabat.

Condæus Antonij frater.

Gaspar Colinius, & Andelotus frater Colinij:

hæresi iam imbuti.

Maximè verò omnium Ioanna Alibreta vxor Borbonij.

Cum hæretica multitudine Proceres coniunguntur:

Contra quos ab Hispania Rege auxilium postulatur,

& promittitur.

Alibreta maritum stimulat in catholicos.

1562

Iulius II. P. M.

1559.

Ne vnicam

1562 *Ne vnicam recuperandæ Nauarræ occaſionem elabi pateretur è mani-
bus. poſſe illum ampliſſimæ factioni, quæ iam pæne ex æquo Galliam
ſcindat, ducem imponi: poſſe ea gratia opem expectare à Germanis eiuſ-
dem religionis Principibus, ab Anglis, à Belgis, præter catholicos Gui-
ſianis infeſtos; quorum omnium valida conſpiratione poſſe, eiectis è Gal-
lia Guiſianis, explicari latiſſimè hæreticorum partes, eorumque dein ar-
ma ad Nauarræ fines non dubio euentu circumduci.* Sed ferox hæc
T. Liu. lib. 1. Tullia mitiori Tarquinio nupta erat. Itaque frigente ad ea Borbo-
nio, Condæus frater, par Albretæ Tarquinius, promouendæ con-
iurationis prouinciam ſuſcepiſſe dictus eſt, atque Amboſianam il- *Coniuratio Amboſiana.*
1560. lam conflaſſe tempeſtatem, tunc quidem Guiſij Ducis prouidentiâ
diſcuſſam, nouis tamen coëuntibus odiorum nimbis, ciuili factio-
num ſanguine longè impotentiùs ruituram. Ferunt in eo pri-
Turſ. mùm tumultu auditum Hugonoti nomen, Cæſaroduni Turonum
Thuan. l. 24. hiſt. hoc modo natum. Solenne eſt Cæſarodunenſibus ad terrendos in- *Hugonoti nomen vnde natum.*
fantes Hugonem nominare, quem noctu pomæria vrbis obequi-
tantem, inque obuios euntem pulſantemque commemorant. Quum
autem hæretici, quorum complures tunc erant Cæſaroduni, circa
ea pomæria nocturnos cœtus agerent, quoniam interdiu non lice-
bat; factum eſt, vt tamquam nocturni lemures digito monſtraren-
tur pueris, atque ab Hugone Hugonoti, per deridiculum vocaren-
tur. Quamquam alij aliunde originem inclinant. Vnde vnde ta-
men appellatio defluxerit, ludibrio illam ſibi hæreticos duxiſſe con-
ſtat, eoque catholicos nominare Papiſtas inſueuiſſe. Sed hæc no-
mina ſunt: illud rem tangit, quod memoriæ proditum à multis,
Gil. Genebr. l. 4. chrō. & aly. qui ea tempeſtate hæc ipſa litteris mandabant; Primum hunc Gal-
liæ tumultum Genêuæ conceptum fuiſſe, authoribus Caluino, & Be- *Authores Amboſiani tumultus.*
za, inito ea in vrbe conſilio barbaro iuxtà ac pudendo, de Franci-
ſco Rege, deque vxore, ac parente, Regijſque fratribus, atque au-
læ Proceribus, ſubita ad certum diem aggreſſione trucidandis.
Quamobrem non vltrà paſſurus Rex tantam hæreticorum licen-
tiam, qua Nobiles aliquot ad priuatas diſcordias abuterentur, no-
uo per Prouincias delectu arma imperat, accerſit è Germania co-
horres, ab Lotharingiæ Duce, ab Hiſpaniæ Rege auxilia requirit, *Auxilium ab Hiſpano Rege.*
Et verò Philippus Rex Hiſpanum militem properè ſubmiſit, qui ſe
Limoges. cum Gallorum exercitu in Lemouicibus coniungeret, ſubmiſſurus
1560. nouas ſubinde copias: quum audito Franciſci Regis obitu, reliquum
auxilium diſtulit in ſequentem annum, in quem delatum eſt
bellum.

ET Franciſci quidem exceſſum ſumma regni conuerſio conſecu-
Condæus. ta eſt. Nam Borbonij, quorum alter capite damnatus in horas li- *Mira cataſtrophe*
Nauarraus. ctorem opperiebatur: alter aulâ circumſcriptus, fratris ruinâ crede-
batur

batut opprimendus; tepentè delata regni administratione ad Mediceam parentem pro Rege Catolo decenni puero; ad summa quæque prouehuntur: Condæo libertas, locusque, & gratia apud Regem publico edicto restituitur. Nauarræus vniuersi regni Præses, quippe sanguinis prærogatiuâ regno propior, renunciatur: Guisijs de potentia tantumdem perit, hæretici, numero, atque adeo licentiâ grassantur, tanto per hæc audaciores, quanto id fore gratius putabant Nauarræo Præsidi, qui identidem reuolui ad dotale regnum per eas turbas recuperandum videbatur. Sed vt hic de ea cura, simul hæretici de securitate remitterent, non parum contulere consilia Granuellani Cardinalis è Belgio submissa Cantoneto fratri. Aduenerat in Galliam Prosper Sanctacrucius à Pio Quarto Pontifice Nuncius. Atque introspectis Nauarræi consilijs, ratus hominem non tàm de Religione, quàm de regno sollicitum abstrahi posse ab hæreticorum patrocinio, si spes adipiscendæ Nauarræ ostenderetur aliunde; illum per ea ipsa aggredi statuit. sed prius rem omnem cum Thoma Cantoneto legato, hic cum Granuellano Cardinali communicat. Tum Sanctacrucius regni negotium, de cuius restitutione agitatum olim fuerat, in medio reponit: atque in se recipit, dummodo ille Catholicæ Religionis causam defendendam suscipiat, Pium Pontificem sedulò cum Philippo Rege actutum, vt aut Nauarræ regno cedat, aut par aliquid offerat eius loco: nec dubitare se, quin Philippus, cuius pertentanerit animum, dum ab Lusitania iter per Hispaniam faceret in Galliam, Pontifici satisfacturus sit. Id autem quum Cantonetus sæpius confirmasset, statuit cum Philippo id agere Nauarræus, misso ex aulicis suis Antonio Almeyda Lusitano, quem sciret acceptum esse Ebolitano Principi Roderico Gomesio itidem Lusitano, gratiâ tunc maximè florenti apud Regem. Sed Granuellanus certior ea de re factus à Cantoneto, lætus ille quidem consiliorum suorum successu, tamen æquè sollicitus, (vt ipse ad Margaritam Gubernatricem Mechliniâ scribit) quid responsurus Rex esset Almeydæ: quòd intelligeret, ex eo responso pendêre in Gallia rerum maximarum inclinationes: præmuniebat Ebolitanum Principem, atque Albanum Ducem, docuetatque, *Periculi plenum esse negotium, ac planè vitreum: in quo tractando peccari posset non minus auiditate atque impetu, quàm securitate ac negligentia. Proinde sibi videri, in rem esse, Borbonio aliquid offerre, modò id eiusmodi sit, quod auferri possit, si fortè is à suscepta deflecteret via.* Ergo post multa, Nauarræo tandem offertur Philippi nomine Sardinia, additurque eius maris Præfectura, stipendiumque Præfecturæ sustinendæ par. In quo & si aliqui conditionem laudabant vtrique probabilem: quippe Sardiniam esse ex vna parte maius, opiminsque regnum

Margin notes:

1562

Hugenoti gestiunt.

Consilia Granuellani.

Sanctacrucius conatur abstrahere à patrocinio hæreticorum Nauarræum.

Abstrahitur, & in Hispaniam nuncius mittit.

Ruigomez de Silua.

4. April. 1562.

Eadē scribit otiā Granuellanus.

Sardinia Nauarræo offertur loco Nauarræ.

1562 regnum quàm Nauarra; ex altera Philippi regnis immistum, còque obsessum. Secus tamen alij sentiebant, Sardiniam in speciem ostentari à Philippo haud sanè regnorum prodigo. Nam quid consilij esse, Borbonios induci in eam Insulam, ex qua imminere Siciliæ, atque Neapoli, veteresque in ijs regnis factiones excitare possent? Sapienter nihilominus agere Pontificem id vrgendo, siue de eius exitu bene speraret, siue intelligeret frustra laborari: quoniam ad Religionis causam in Gallia tuendam perinde esset, seu vera, seu vana spe Nauarræus à fouendis hæreticorum partibus amoueretur. Et verò ita ille paulatim amotus est, vt etiam Ioannæ Albretæ vxori minus se iam beneuolum præberet. Quod fortasse aliquem mouit, vt scriptis traderet, hoc quoque ab Oratore Hispano tentatum, actumque cum Nauarræo de repudio vxoris, quippe hæreticorum veneno intimè imbutæ: factamque homini spem Mariæ Stuartæ Scotorum Reginæ, quam adnitentibus Guisijs auunculis duceret, cum dotali Scotorum regno, immo cum vniuersa Britannia, in quam, spoliatâ ob hæresim Elisabethâ, induceretur ipse, Pontificis authoritate, Philippi ope. Sed hæc aut vanè credita, aut inuidiosè conficta. Neque enim simile vero est, aut Granuellanum, & Sanctacrucium ignorasse, non satis hæresim esse, cur reiecta vxore, altera legitimè ducatur: aut Philippum obtulisse Scotiæ regnum homini, à quo timere Belgicis rebus ob veteres inimicitias meritò debuisset, si præsertim is vniuersâ Insulâ bello potitus esset. Sanè duobus post hæc annis, quum ageretur de eadem Scotorum Regina cum Archiduce Carolo Ferdinandi Imperatoris filio, vel cum Carolo Hispaniæ Principe coniungenda; scripsit Granuellano Philippus, *Placere sibi, vt filius ea in re posthaberetur Archiduci: si verò ad eiusdem nuptias regnumque adijceret animum Galliæ Rex, de quo aliquid inaudierat, sollicitudinemque non leuem attulerat, tunc se in filij cum Scota connubium vltro consensurum.* Ex quo, quæ fuerit Philippi mens de Scotiæ regno Gallis offerendo, existimari potest. Immo neque in speciem agitasse de ijs nuptijs Oratorem Hispanum, certum habeo ex eo, quòd quum is singula communicaret cum Granuellano fratre, (vti ego in eorum litteris obseruo) deque Sardiniæ negotio sæpe meminerit, de eo tamen coniugio nihil vsquam indicauit. Sed quidquid hoc fuerit, illud profectò constat, Albretam marito indignatam, quòd is ab hæreticis in dies alienior, vxoris postulata pro illorum patrocinio non audiret, aulâ furiosè relictâ in vrbes suas se proripuisse. Verùm hæreticorum causam quantum omisso animo tractabat Nauarræus: tantum Condæus frater, atque Colinij mordicus amplectebantur: reflorescente præsertim Guisiorum gratia potentiaque apud Regem.

An ex animo?

Thuan. l. 28. hist.

Nauarrai cum Scotorum Regina coniugium falsò vulgatum

1564.

6 Aug.

Regis Hispani littera de Scota coniugio.

Albreta indignatio.

Guisiorum potentia reflorescit:

Regem. Iamque ea erat rerum facies non magis in aula factionibus scissa, quàm in toto ferme regno discordiâ Religionis armato, vt apertè omnia in ciuile bellum inclinare viderentur. Ad Condæum Principem, Coliniumque maris Præfectum vndique auxilia submittebant hæretici: nec minus se Guisij, & Comestabilis Momorantius Catholicorum ope firmabant. Cum his faciebat quidem Nauarræus Galliæ Præses, sed erat Condæi frater: Rex puer, dolique ignarus, inter vtrasque factiones interea distrahebatur, nutante Medicea Regina, ac rerum exitus vtrinque formidante. In hoc autem rerum statu quum vndique Carolus auxilia conquireret, Philippus solito intentiore cura ad opem a fini Regi maturandam animum adiecit: siue Religionis iacturâ permotus: siue sollicitatus ab vxore, quæ Caroli fratris periculo trepidabat: siue Belgio timens, ne illuc Gallorum aut arma, aut exempla transirent. Quare lectis in Italia tribus peditum millibus, commissisque Ioanni Anguisciolæ Tribuno, qui in ijs traducendis Imberto Platerio Bordillonio, armorum Præfecto pro Rege Galliæ in Subalpinis obtemperaret: totidemque ab Hispania per Nauarram transmissis, ad Margaritam sororem, Belgij Gubernatricem scribit, vt duo equitum millia ex ipsis Belgarum turmis quamprimùm seligat aduersùs Galliæ perduelles: immo si quid vltrà aut Regina, aut Guisij ad eam rem postulent, accuratè submittat. Margarita recitatis in senatu litteris Regis, animaduertit contrarijs omnium sententijs pro Gallia opem exposci. Differebant enim Orangius, atque Egmontius, eas equitum turmas sustentari à prouincijs ad Belgij præsidium, quippe ad eum finem institutas: quare vt extra Belgium educerentur, expectandum prouinciarum consensum. id verò lentum esse negotium, expositumque periculo, ne dissentiant, eo potissimum tempore, quo Belgium viribus externis augeri, non exhauriri suis, opus esset. Sed altior fortasse cura illos habebat. Etenim credebatur, Condæi rogatu, aliquos Germaniæ Proceres interminatos esse finitimis Belgis, si Guisijs nouæ Religionis hostibus opem ferrent, se pro communi causa tuenda, arma in Belgium illaturos. Nec procul à vero duxerim & Condæum id attentasse, & Germanos præstitisse. Namque ex vna parte sollicitos fuisse Condæanos ob auxilia in Belgio contrahenda, significatum est libello tunc edito, atque à Cantoneto legato cum litteris misso ad Granuellanum fratrem, quo multis rationibus ostendebatur hæreticis, Hispaniæ Regem nullam Catholicis opem in Gallia esse laturum. ex altera parte, dum Margarita scriptis ad Regem litteris docet, Belgas ob metum siue à Germanis, siue aliunde conceptum, ægrè adduci, immo ne adduci quidem, vt equitem in Galliam decernant, ac dira quæque canere, id si fiat;

Marginalia (left): *& æmulorum inuidia.* — *de bello vtrinque cogitatur.* — *Pedites ab Italia, Hispaniaque mittit Philippus Rex:* — *& à Belgio vt equites mittantur, Gubernatrici mandat.* — *Sed Belgarum Proceres obsistunt:* — *Aftu fortasse Condæi.*

Marginalia (right): 1562 — *Catharina Medicea.* — *2. Maij* — *4. April.* — *30. Iun.*

1562 si fiat; indicare videtur hanc, de qua loquimur, dissentiendi causam. Et ipsa, quòd eam opem aut desperaret à prouincijs, aut importunam Belgicis necessitatibus crederet, sibique à Germanis, atque à suis iuxtà timeret; in senatu remissiùs rem vrgebat. quum à *Gubernatrix segnius agit.*
1.Iul. Philippo litteræ perferuntur, quibus perstrictâ non leuiter Gubernatricis morâ, iubebat omissa omni consultatione, equitem extemplo mitti. Illa parendi anxia, Granuellano suadente, mutato petitionis nomine, pecuniam loco militum poscit: impetratam illico in Galliam transmittit ad Mediceam Regis matrem: simul Philip- *Reprehensa à Rege militum loco pecuniam mittit in Galliam:*
31. Aug. po exponit, cur id fecerit, Non solum quòd pecuniam multò quàm militem gratiorem esse Reginæ sciret, quemadmodum illa significauerat antea, confirmauitque posteaquàm accepit: sed etiam ne authoritatem, operamque perderet in eius rei procuratione, quam & experta iam erat inexplicabilem ad impetrandum, &, si impetraretur, perniciosam Belgio timebat in ea rerum trepidatione, exortisque postremò Tornaci, ac Valencenæ non contemnendis de Religione motibus: qui haud dubiè inualescerent, si eam prouinciam equitatu spoliatam homines seditiosi viderent. denique quum equitem ducere pertineat ad nonnullos, quorum fidem meritò suspectam habeat, æquè periculum sibi visum, arma illis credere, & eos in turmarum delectu præterire. Accepit potiùs, quàm probauit decretæ pecuniæ conditionem Rex, missisque mille & quingentis equitibus ab Hispania, pro quibus stipendium Margarita transmitteret ad Mediceam, vti iam cœperat, vires Catholicorum in Gallia firmauit. Sed ante horum aduentum, Nauarræus vnà cum Guisio, ac *& causam moræ exponit Regi.*
Roano. Momorantio, Rhotomagum expugnauerat, Condæanis ejectis. Ipse quamquam pilæ ictu saucius, lecto in quo decumbebat, in modum currus elato, triumphali pompa vrbem inuectus est. Sed paucis pòst diebus, recrudescente vulnere extinctus, eodem sepulcro secum condidit spem Sardoi regni, quam magno Catholicorum bono ad extremum vsque spiritum fouit. Neque propterea intermissis belli curis, Momorante apud Momorantium armorum imperio, auctaque ingentibus copijs vtrâque acie; quum iam ad Regis exercitum sese adiunxissent à Philippo missa sex millia peditum, equites quos di- *Rhotomagū victor ingreditur Nauarræus.* *& moritur.*
Dreux. cebam mille & quingenti; apud Drocum Normandiæ oppidum, summis Catholicorum, hæreticorumque viribus pugnatum est, captisque hinc Condæo, illinc Momorantio exercitus vtriusque ducibus, cæsis militibus supra decem millia; victoria, maiori sanè gloria quàm gaudio pro Regijs ad extremum fuit. Tantum armorum turbarumque exciuit hæreticorum libertas, Procerum fouit ambitio. Hęc autem, quæ cursim memoraui Gallorum mala, (nam eâ quoque gratiâ memoraui) in Belgium planè eadem transmissa facilè com- *Pugna memorabilis.* *Comparatio Gallicorū, Belgicorumque tumultuum.*

 periet,

periet, cui otium sit conferendi hæreticorum vtrobique conatus, 1562
vtriusque aulæ diſſidia : Hugonotorum illic, hîc Gheuſiorum nomina fortuitu nata, atque inter turbas : Cardinalem Lotharingum cum Cardinali Granuellano, Condæum cum Orangio, Mediceam cum Auſtriaca: conſimiles Nobilium conſpirationes, paria Regum edicta, geminas ſacrarum ædium atque vrbium direptiones, eadem ferme omnia, nempe ex eiſdem cauſis: niſi quòd arma celeriùs à Gallo ſumpta, pertinaciùs à Belga & pernicioſiùs retenta.

Prima Belgij turba à Gallis Caluinianis.

ET PRIMÆ quidem inter Belgicas vrbes, illo Religionis caſu, quo latè concuſſa eſt Gallia, nutauere Gallis finitimæ Tornacum, Inſulæ, ac Valencena: tepentiniſque motibus haud ambiguè portenderunt ſecuturam inde non leuem Belgio ruinam. *Gallia.* Etenim Octobri menſe ſuperioris anni, concionarores duo è Gallis Caluinianis eâdem nocte, alter Valencenæ, Tornaci alter, palàm de nouo Euangelio verba fecerant frequenti foro. Sub finem vterque coactam hominum turbam, (qui ad centum fuere Valencenæ, Tornaci verò ſupra ſexcentos) per vrbem deduxerant, Dauidis carmina, Gallicâ linguâ concinentes. Ad eam pſalmorum modulationem, nocturnaſque conciones, excitato in vtraque vrbe aliquo inter plaudentes damnantesque tumultu; res à Magiſtratibus ad Margaritam Gubernatricem illico defertur. Illa admonitos earum prouinciarum Præfectos Florentium Momorantium Montinij Dominum, ac Ioannem Glimæum Bergæ Marchionem; (qui forte Bredam ſeſe contulerant gratulatum Orangio, vxorique nuper è Saxonia reuerſis) iubet eò accurrere, ac res quemque ſuas ſtrenuè curare.

Tornaci componitur tumultus:

Montinius Tornacum celeriter ingreſſus, cum Chriſtophoro Aſſonuillio, ac Ioanne Blaſerio, quos ad cauſam cognoſcendam ei adiunxerat Margarita, capto earum domino ædium, in quêis cætus habebantur: exuſtiſque mulris ibi repertis hæreticorum libris: ac ſequenti demum menſe ſumpto extremo ſupplicio de Lanoia, nocturno illo præcone; Tornaci compoſita res eſt. *15. Nou. 1561.* At verò Valencenæ longè aliter euênit. Nam licet initio contenderit eò Marchio Bergenſis, operâque Philiberti Bruxellij, atque Aurruxij, quos cauſæ cognitores acceperat à Gubernatrice: duos Caluiniani Euangelij buccinatores Philippum Maillardum, & Simonem Faueanum vinculis coërcuerit, tamen dilato, contrà quàm à Margarita iuſſus erat, eorum ſupplicio, nec dum pacata ciuitate, Leodium ad fratrem, eius vrbis Antiſtitem profectus eſt: reprehenſuſque propterea à Margarita, ac reuocatus ad præfecturæ curam, non dubitauit abſentiam excuſare, quòd non eſſet muneris, neque ingenij ſui plectendis hæreticis operam dare. Quod inſolens reſponſum illa per litteras ſignificauit Regi: apud quem laudata ſimul Montinij ſeduli- *22. Martij.*

At Valencenæ creſcit, dilato ſupplicio hæreticorum.

tate,

1562 tate, committendo auxit vtriusque merita. Et sanè hæresim, vt ceteras contagiones, quæ impetu valent, celeritate præcidendam esse, ostendêre Tornacum, ac Valencena: ibi ex subita in paucos animaduersione, traducto ad omnes metu: hìc verò cunctatione atque incuriâ, turbulentis hominibus spatio ad audendum dato. Etenim septem iam menses attinebatur Valencenensi carcere par illud hæreticorum, quos dicebam, dubio de ferenda sententia Magistratu, quòd in eos augeri quotidie vulgi studia videret, acceptis etiam minacibus litteris, si quid grauius in eos constitueretur. Quin & auditæ erant noctu voces aliquorum præter carcerem euntium, captiuosque adhortantium, Viros se se præstarent, non defuturam populi opem, si fortè ducerentur. Sed Margarita eorum gnara quæ gerebantur, accusato Magistratus metu, quem ipse sibi septimestri mora peperisset, seriò monet, ne vltrà cunctando, morbum insanabilem efficiat. *Qui aliquando damnantur.* Quamobrem ille, sententiâ ex edicto Cæsaris pronunciatâ, reos igni addicit. Quòd verò suspectos opifices operasque haberet, ac lanarios in primis, petulans hominum genus, miscendisque turbis assuetum; supplicium transfert in diem, quo eorum plerique Valencenâ abesse consueuerant. Mos enim illis erat, ad Sabati vesperum prodire in agros, nec ante diem lunæ reuerti ad vrbem: partim vt cum parentibus, vxoribusque feriarentur in proximis pagis: partim ne obseruarentur, si festo die ad rem diuinam cum catholicis haud conuenirent. Hoc ergo lunæ die, non dum albescente luce, damnati in forum producuntur: non tamen ita cælari festinarique res potuit, quin accursu multitudinis compleretur locus. quum prope lignorum struem, quanta potest contentione, Pater æterne, Faueanus exclamat. *Sed accursu multitudinis supplicio eripiuntur.* Enimuerò ad eam vocem toto foro vulgus adstrepere inconditis clamoribus: simul impetu facto, manus intentare, saxa in satellites iacere: simul septo supplicij refracto, totum illud mortis instrumentum disijcere, ligna rapere, ac præ ira comminuere: donec impar multitudini Magistratus, retractis intra carcerem reis non vltrà audendum ratus, properè sese ingruenti lapidum procellæ subduxit. *A Magistratu reducuntur in carcerem* Et illi, quòd socijs præsenti exitio liberatis furorem paulatim exuerant: an potius ignari sine duce quò pergerent? pacatè conueniunt omnes, institutoque agmine supplicantibus similiores, quàm vt recentes à tumultu crederes, concinere Dauidis carmina incipiunt, præeunte Caluiniano psaltrio. Inde commoti rursus animo turbidique, incusant socordiam ipsi suam, trepidæque ciuitatis opportunitate vti furiosè deliberant. Id antequàm prosequar, quoniam huiusce moris concinendi Dauidicam poësim iterum incidit mentio, incideretque *PSALMI Dauidis Gallico metro illigati* sæpius, originem semel euolui, lectoris interesse arbitratus sum.

DEGEBAT

DEGEBAT in aula Francisci primi Gallorum Regis inter cubicula- 1562
Author Marotus rios Clemens Marotus, Doueanâ Cadurcorum oriundus, homo à *Ex Florimun. in hist. de ortu & hæret. l. 8.*
natura facetus & dicax, miraque venæ facilitate ad Gallicam poe-
mores eius sim natus: eòque Regi carus, habitusque inter instrumenta erudi-
tæ voluptatis. Sed vt erat ingenio, quàm moribus aliquanto me-
lior, ex Lutherianorum familiaritate locum suspicioni dedit muta-
dubia Religio, tæ Religionis: veritusque propterea Principis indignationem, Be-
nearnum ad Margaritam Regis sororem, vetus reorum asylum,
fugit. Nec multò pòst, placato Rege, Lutetiam reuersus, à Fran-
cisco Vatablo Hebraicæ linguæ magistro amicè admonitus, vt re-
lictis aliquando nugatorijs argumentis, poesim ad sacra transferret;
Trãslatio Psalterij, Psalterium Hebræi Vatis Gallicis metris illigare cœpit. Sed impe- 1540.
ritè adeo, atque peruersè, (quippe disciplinarum homo omnium
apprime rudis) vt Rex quamuis eius versiculos identidem cantita-
ret; ob iustas denique Sorbonicorum querelas, grauissimamque
vetita à Rege, censuram, edixerit, Ne quid in eo genere à Maroto publicaretur
inposterum. Verùm eo edicto, vti sæpe contingit, & cupido lecto-
ribus, & celebritas operi accreuit: nouisque proinde modulationi-
bus decantari, atque ad profana transferri Maroti carmina cœpere.
Fuga eius, Ipse interim auctâ ex plausu confidentiâ, dum linguæ moderari ne-
quit, metu pœnæ Geneuam se proripit: vnde ob noua flagitia pro-
& mors, fugiens, sed antea flagris cæsus, Augustæ Taurinorum extinctus
Beza Psalteriũ absoluit. est. Successus in Dauidica poesi mouit Theodorum Bezam Maroti
familiarem, qui eidem Gallico carmine parentauit; vt ad quinqua-
ginta, quos Marotus ediderat, centum reliquos adiungeret: adiun-
xitque Gallicis ipse quoque metris, totumque Dauidis volumen
absoluit. Vtque gratius populo foret, operâ præstantium musico-
rum, suos cuique hymno modos fecit, tanto numerorum lenoci-
nio, vt nouum Psalterium ab omnibus certatim expeteretur. Ve-
quod edicto dãnatur. rùm derectis in eo multis aduersùs Religionem erroribus, vetitoque
opere ob eas etiam causas, quòd & ab impuris hominibus sacrosan-
cta Vatis carmina vulgò publicata essent, & à Geneuatibus, dolo
malo, ad Caluini catechismum adiuncta distraherentur: deserta à
mansit tamen apud hæreticos. Catholicis ea Hymnorum translatio atque damnata, mansit obfir-
mato studio apud hæreticos: mosque canendi Psalmos Gallicâ linguâ
ad modos Geneuatum in cœtibus, in triuijs, in officinis, propria exin-
de nota hæreticorum fuit. Cum hac ergo cantilena seditiosi (vti
enarrare inceperam) Valencenates, veluti supplicanti agmine per
Valencenatum seditio redintegratur, vrbem incedebant. quum medio in foro consistentes, Caluinianum
chori magistrum attollunt in superiorem locum, iubentque de
religione extemplo dicere. Tunc verò siue concionantis impulsu,
siue complurium accessu, redintegratur seditio: vtque se respexere
multitudine

1562 multitudine validos, quippe duo hominum millia superabant, placet non sine aliquo turbarum pretio conuenisse, statimque ad Dominicanorum cœnobium inflammandum, diripiendumque recta procurrunt. Sed mutatâ inter eundum sententiâ, (agebant enim sese vndarum modo, agebanturque) subit animos indignatio, quòd eripi sibi captiuos, iterumque in custodiam trudi passi sint. *Quid prodesse, vrbem tumultu concussisse, si se frustra minantibus, interim socij, quam necem in foro vitauere, eam in carcere fortasse subierint? Quin factum inspicerent, atque ad socios penetrarent, allaturi aut viuis libertatem, aut mortuis vltionem?* Ergo ad carcerem conclamant, versoque illuc impetu custodiam irrumpunt, vinctos expediunt: atque, vt nihil per contemptum fecisse viderentur, duos illos tantummodò educunt, ceteris qui alijs nominibus custodiebantur, excessum prohibent. inde Magistratui significant, se non nisi ad liberandos fratres conuenisse: ceterùm si sibi quietè degere in ijs, quæ ad religionem attinent, permittatur, ne vnum quidem eorum sese vnquam loco moturum. Et iam præcurrerat à Magistratu nuncius Michael Houæus vrbani Præfecti Vicarius ad Margaritam: quæ perculsa repentino tumultu, Houæum ipsum, præsenti consilio, Bossuuium mittit, propinquum Valencenæ pagum, ad Ioannem Henninium loci Comitem, fidum impigrumque: vt in eam vrbem se illico transferat, Regisque nomine, donec Marchio Bergensis adueniat, turbas, si quæ supersunt, pro sua prudentia componat. Simul Bergensi renunciare iubet, quo loco Valencenæ res esset, dum is publica administratione toties intermissa, priuata curare numquam desinit. Sed iam Marchionis legatus (Præpositum Comitem vocant Belgæ) cum duabus equitum turmis, quarum alteram à Bossuuio acceperat, alteram ducebat ipse pro Bergensi, Valencenam intrauerat, popularibus nihil contrà ausis. Quin & equitatus Philippi Croij Areschoti Ducis, iussu quoque Margaritæ, eâdem facilitate illuc translatus est, tandemque Marchio ipse Bergensis, atque Bossuuius Comes vrbem ingressi, pacata omnia, & ne vestigium quidem seditionis, contrà quàm opinabantur, inueniunt. Indeuestius tamen Bergensi nuper additus ad quæstiones agitandas, missus à Magistratu ad Gubernatricem super fugitiuis insequendis, instituit apud eam, vt turbulenta ciuitas & priuilegijs, & armis exueretur: præterea seditiosorum ære conderetur arx, frenumque contumaci nimiùm vulgo inijceretur. ad id verò adigi posse Valencenates, missis mille ac ducentis peditibus, qui se ad equites vrbem iam obtinentes adiungerent. Margarita rem ad Senatum retulit: præpotuitque mitior sententia, Vt fugitiui repeterentur ad supplicium, atque in seditionis authores animaduerteretur:

Ad vltionem, aut libertatem captiuorum sese animant.

extrahunt eos è carcere

Milites in Vrbem inducuntur iussu Gubernatricis.

Consultatur de Ciuitate plectenda.

uerteretur : ceterùm insanæ plebis furor modestis ciuibus fraudi ne foret. Idque Margaritæ potius visum, ne ciuitas (vt ad Regem scripsit) Gallorum studiosa intempestiuè irritaretur, dum non procul ostentabantur armatæ Gallorum acies. Quamquam illa ab huiusmodi copiarum apparatibus, quantum poterat, abstinebat, ne arma, atque adeo potentiam in manus aliquorum ex Belgarum Proceribus transferret. Quia tamen absque milite nihil tutò tenebatur in ea vrbe, Bergensi mandat, vt ex præsidiarijs præfecturæ suæ militibus, non plus triginta ex singulis oppidis carpendo, ducentos pedites contrahat : quibus in vrbem celeriter inductis, sparsoque ad hæc rumore, quasi mox alijs atque alijs securis : nihil omittat, quo minus, vt decretum erat, in noxios animaduertat. Paruit haud grauatè Bergensis : & quamquam ambo illi rerum turbarores tunc quidem elapsi erant, eorum tamen alter aliquanto pòst reprehensus pœnas dedit : territâque Magistratuum edictis, & vulgato militum aduentu ciuitate, intra paucos dies captis qui tumultum aut animosiùs fecerant, aut iactantiùs sibi vendicauerant, supplicium de ijs seuerè sumptum est. Atque hunc demum Valencenatum seditio finem tunc habuit : Margaritâ non tàm successu lætâ, quàm in posterum anxiâ, quòd vna in vrbe tanta Caluinianorum repentè colluuies erupisset. quum præsertim alibi cernerentur initia consimilium motuum : timeretque, ne, sicut Caluiniana, quæ tunc Gallos infestabat lues, vicinitate Hannoniam comprehenderat; sic assidua cum Danis commercia, proximæque Germanorum vrbes, Lutheriana contagione corrumperent Frisiam. Et licet hæresis, integra ferme inter Frisios nobilitate, per infimos quosque humi tantummodo serperet, quippe accommodata multitudini plerunque rudi incallidæque, eòque credulæ; atque ex altera parte prouinciam non instrenuè administraret Frisiæ Præfectus Ioannes Lignius Arembergæ Comes; haud tamen desiturum videbatur inquies malum, sed implicita sensim nobilitate grassaturum, nisi omni ope obuiàm iretur.

militera decernantur. (1562, 12. May)

noui milites imponuntur vrbi.

de turbatoribus sumuntur pœnas

Et Ciuitas componitur.

Gubernatricis sollicitudo.

præsertim de Relig. in Frisia.

QVÆ RES Margaritam permouit, instante præsertim Granuellano Cardinali, vt designati pridem Episcopi in suam quisque sedem quamprimùm inducerentur : exemploque, ac verbo (qua maxime ratione Religio procuratur) commissis sibi populis adiumento forent. Et res sanè procedebat : industriaque Granuellani, atque Apostolici Nuncij, quorum huic à Pontifice, illi etiam à Rege demandata erat ea cura; in vrbes paulatim admittebantur. Sed Brabantini, ne quid in sua prouincia immutaretur, acriter obstabant : frustra vrgente Granuellano, clamitanteque, Celeritate occupandos esse illorum conatus, consilijsque haud dubiè in dies validioribus occurrendum.

NOVI EPISCOPI alicubi introducuntur.

Brabantini renuunt.

1562 occurrendum. Ab Vrbe tamen Pontificias de Episcoporum dote *Romæ non expediuntur diplomata.*
litteras, sine quêis nihil confieri poterat, non submittebat Franci-
scus Vargas Regis Hispaniæ legatus: non tam innata genris cun-
Pius IV. ctatione, quàm indignatione Pontificis aliqua, nonnullorum
aulicorum operâ, qui offensi ob res in Pontificijs comitijs nuper
gestas, magnum legato dispendium afferebant. Quippe nimiùm
se in illas Purpuratorum curas, non sine multorum odio, Vargas
insinuauerat. eoque adnitente, Pacechus Cardinalis, renouata sæ-
pius prævalida Patrum suffragatione, summum fastigium, cui sanè
par erat, pæne contigerat: direptâ semel eius cellâ à Cardinalium
familiaribus, vti assolet, creato Pontifice. Inde fortasse creditum
est, offensionis aliquid relictum apud Pontificis aulicos, velut adhuc
horrentes memoriam tam propè erepti Domino principatus. Vn-
decumque tamen esset illa negotiorum mora, certè spatium Abba-
tibus datum, (quorum intererat, Episcopos non imponi cœnobijs, *Abbates instigant Brabantinos.*
Abbatum loco) vt ea super re conuenirent, capita sæpius confer-
rent, Brabantinorum Ordinum opem implorarent, ad Nobiles
aliquot, priuatis de causis in auxilium pronos, confugerent: quæ-
que aut consilium excogitat, aut metus exprimit, aut opportuni-
tas ostendit, omnia pertentarent. Et Ordines quidem, quòd nihil *Brabantini legatos Romam, atque in Hispaniam submittunt.*
apud Gubernatricem satagerent, legationes extra Belgium ador-
nant, clam alteram ad Pium Quartum Pontificem in exitu supe-
rioris anni, alteram apertè in huius initio ad Philippum Regem.
Romam Molinæum mittunt Iurisperitum non ignobilem, qui Pon-
tificem oret, ne Cœnobiorum bona cum designatis Episcopis com- *cum hisce mandatis.*
municari, contra illorum placita, qui ea reliquere: ne exui mo-
nachos antiquissimo iure eligendi ex sese Abbates: denique ne Epi-
scopos ab Rege institui aliâ, quàm Regis pecuniâ, patiatur: Cum
hisce mandatis addunt priuatas litteras in eamdem sententiam ad
Pontificem, aliosque primarios viros Orangius, & Bergensis: hic
in primis, quòd Molinæo præceptore vsus esset adolescens, mane-
retque viro eadem gratia, & negotiorum vsus. Præterea nummis *& pecunia instructos.*
abunde hominem communiunt, quo aditus Romæ molliores ha-
beat: permittuntque, vt largitione aliqua, causæ patrocinium
adiungat. Postremò, præter commeatum, florenis mille ac du-
centis eum donant, totidemque comitem, quem ei honoris gratiâ
addidere; &, si quidem re bene gesta redeant, ingentis præmij spem
faciunt. At Margarita, cui nihil horum incompertum, Braban- *Legatis anteuertit Gubernatrix, præmissis nuncijs Romam,*
tinis anteuertendum rata, legatum Vargam ea de re certiorem fa-
18. Feb. 1561. cit; Pontificem occupet, Molinæum obseruet, conatus & Religio-
nis bono, & pio Regis animo contrarios, pro sua prudentia frustre-
4. Ian. tur. Simul Regi eadem aperit, additque, venturos ad eum pro- *& in Hispaniā,*

pediem certos homines, qui Brabantiæ nomine id ipsum flagitent. 1562
Et veoere Ianuario mense Iserclassus, & Nyssus, auditique bis à Re-

Legati re vtrobique infecta redeunt.

ge, cum dubijs responsis mense Martio in Belgium rediere. Neque
feliciora ab Vrbe retulit Molioæus. Quin & Antuerpieoses legati
Godefridus Sterchius Vrbis Prætor, Vrselius, & Vesembecbius,
qui profecti meose Maio ad Regem, oraturi ne Antuerpia coge-
retur Episcopum accipere; nequidquam in Hispania laborabant.
Nihil tameo propterea intermittebatur io Belgio. Namque Abba-

Non desistunt Brabantini.

tes querelis Margaritam onerabant: Nobilium nonnulli, Granuel-
laoi potissimum odio, querelas clam alebant: Brabantini ordines,
oe priuilegia carperentur: vulgus, ne Inquisitionis Hispaoicæ prin-
cipia per eos Antistites ponerentur, tamquam pro aris ac focis pu-

Pro quibus scribit C. Hornanus ad Regem:

gnaturi videbantur. Addiditque scribens ad Regem Philippus 1. Iunij.
Momorantius Comes Hornanus, (qui paucis antè mensibus ab Hi-
spaoia venerat, iussusque erat à Rege, sibi renunciare, qoid ea
super re ageretur) *Brabantiæ querimonias solito ferociores esse, calente
in vulgus rumore à Gallis, ac Germanis (vti putabatur) accepto,
Absque illarum nationum consensu, à quarum prouincijs diœceses aliquot
Belgicæ pracidebantur, institui nouos Episcopos in Belgio non posse: ideo-
que aduersùs huiusmodi institutionem Belgas omnia facturos, ne à Gal-
lis simul, ac Germanis intercepti subitis vtrinque excursionibus infesten-
tur.* Neque dissimilia his scripsit ad Erassum Regis aulicum à se-
cretis, amicum homioem, & in aula præualidum, culpam omnem in
Granuellanum denique declinans, qui rem nullum exitum habitu-
tam ambitiosè, impotenterque moliretur. Nempe Graouellanus

Adiunant eos plerique per Belgium nobiles infensi Granuellano, & Regi.

angebat oculos multorum, remoramque negotijs faciebat. Nec
ego tardum dictu crediderim, in ea Sactorum procuratione tricas
ac rurbas fururas fuisse propemodum nullas, si non auersa nobilitas
aliò traxisset. Sed Procerum aliqui auctos Episcopos, vti memo-
raui, in deteriorem partem, hoc est in detrimentum authoritatis,
libertatisque suæ, præsertim in comitijs, interpretati: alij hæreticis
obstricti: multi priuatis offensionibus à Rege abalienati: plerique
in Graouellanum, quem augendorum Pontificum authorem ideo
existimabant, quia propugnatorem acerrimum videbant, odio io-
censi; publicis hisce curis aut non aderaot, aut aduersabantur.

Præcipue Orangius, & Egmontius.

Hanc porrò abalienationem vix dum admota regeodis prouincijs
Margarita detexit primùm in Egmontio, atque Orangio: nempe
quum deiectus vterque spe administrandi vniuersi Belgij, recentem
repulsam acriùs sentiebant. Cautè id tamen præseferebat Orangius:

Egmontij libertas,

at Egmonrius, homo militaris, in amore, odioque iuxtà apertus,
adeo non dissimulabat, vt domi suæ, se coram, permitteret sermo-
oes haberi per quàm indignos Maiestate Regis: haud ignara Guber-
natrice,

1562 nattice, quæ per litteras indicauit ea Regi: simulque Simonem Regnatdum nominauit, quem fouere huiusmodi cœtus accepetat,

4. Octobris 1559. *Quam fouet Regnardus,*

Senatorem notæ dicacitatis, astutiarumque, nec minoris authoritatis apud Nobilium plerosque, præsertim apud Egmontium. Petuetus illi iam rum puero fuerat æmulatio cum Granuellano pnpulari suo, in ludu liberalium studiorum: quòd ingenium vni limatius, alteri esset amænius.

Mart. Del. rius, l. 1. sum. Belg. *Granuell. Regnard.* *Occasione æmulationes eū Grāuellano à primis annis orta:*

Atque, vt ACERRIMÆ esse solent à ptimis annis ingeniorum velitationes, grandi iam ætate, mutatâ negotiorum materiâ, mansit eadem contentio in Belgica Philippi Regis aula.

quæ mansit in aula negotijs,

Sed quòd gratiâ, honoribusque apud Principem, fauoremque Principis Margaritam longè præiret Granuellanus; creuit apud minorem inuidia eò maior, quia pares aliquando fuerant: repertoque tandem aditu ex Nobilium ordine in Granuellanum patefacto, agere causam offensæ nobilitatis Regnardus vbique dissertabundus occœpit: augendoque illorum, apud quos plurimum poterat, indignationem; priuatam interea vltionem adornabat.

mutatam inuidiam aduersùs maiorem. *Inde Regnardus in Granuellanum agebat;*

Quo ardentiùs Margarita verita ab huiusmodi linguæ telo occultam aliquam Reipublicæ plagam, & tanquam A SICCA tempestate naufragium, Regi suadebat, amnueret hominem à Belgio, & qualibet honoris specie aliò destinaret.

& euocari illū è Belgio Gubernatrix curabat.

Sed dilata eius reuocatio in quintum post hæc annum, quum superantibus malis Regnardus in Hispaniam tandem nullo pæne fructu abstractus est; satis ostendit, quantum virium morbis accedat procrastinatione remediorum.

Euocatus tandē sed sero est.

Et quamuis Egmontius (quippe qui non malo erat, quum suo vtebatur ingenio) sub ea principia obsequentiùs ageret, fidumque se Gubernatrici præberet; intercedentibus tamen priuatis cum Granuellano Cardinali offensionibus, in numerum se dedit eorum, qui ab eo diffidebant, accessitque comes Orangio, qui per eos dies grauiter læsus à Granuellano querebat cum quo indignationem suam consociatet. Etenim Orangius, vt sibi Brabantinos haberet obnoxios, iactis identidem sermonibus de illorum discordijs ob nouos præsertim Episcopos componendis, nullam esse aliam viam conficiebat, quàm si Brabantinis, qui nullum præter vniuersi Belgij Præfectum habent, Gubernatrix patronum dateraliquem è nobilitate, qui res illorum propiùs inspiceret, vnicèque curatet.

Orangius stimulat Brabātinos,

Nec defuit, qui gratificaturus Orangio, in senatu id attentatet: quum Granuellanus haud falsus animi, quò res pertineret, in huiusmodi consilium grauiter ac pugnaciter inuectus, ad extremum, *Quisquis hominum*, inquit, *hoc patrocinium capesseret, cogitare secum deberet, se Brabantiæ Principem creari, Regique socium adiungi in administratione Belgica*.

Ambitionē eius redarguit Granuellanus,

Neque hoc contentus, cum Margarita transegit, vt quum paulo pòst de Magistratu Antuerpiæ renunciando ageretur, in se-

& castigat.

natum non vocaretur Orangius, ne se authorem eius beneficij Antuerpiensibus venditaret. id, quod in hominis animum altè descendit. Hinc primæ Orangij, Egmontijque ad Regem litteræ querelarum plenæ, se ad senatum rarò acciri, quæque ad Præfecturas suas pertineant, secum non communicari, sed omnibus vnius, aut alterius arbitrio clam definitis, in speciem aduocari deinde se, rerum reliquias & eiectamenta discussuros: scilicet illic contemptos, hîc illusos. Magnum profectò irarum, offensionumque incitamentum, ex quo in Rebuspublicis extitere sæpenumero ingentes motus, quoties ab vno occupari partes plurium Princeps voluit. Etenim intumescat licet amnis aquarum accessione, dum suo contineatur alueo, nulli est iniurius. at super ripas effusus dum vicinos campos, & messes alienas prælicenter inuadit; iusto nimirum dolore, & querelis agricolarum incusatur. Et verò Granuellanus nullos intra certi muneris terminos coërcebatur, Gubernatrice & sua sponte, & Regis iussu plurimum ei tribuente. Inter alia, litteras, quæ ab Hispania, aut aliunde mittebantur ad Margaritam, non illa ad Senatum antè referebat, quàm secretis aut colloquijs, aut codicillis cum Granuellano conferret: Granuellanus expendebat apud se singula, præiudicabatque: tùm ad Margaritam remittebat, aut ad Viglium priuati consilij Præsidem, qui eas (prætermissis ijs capitibus, quibus lineas Granuellanus subiecerat, volebatque clam esse) in Procerum senatu perlegeret. Et quamquam hæc secretò agitabantur, nam fidus erat Viglius Granuellano; quia tamen interdum contigit, vt Orangio, alijsue eadem quæ Gubernatrici, scriberentur; animaduerterunt, aliqua se cælari ex ijs, quæ perferebantur. inde suspectare omnia, querique, malignè secum negotia communicari, fraudarique prouincias, ac Regem multis optimisque consilijs. Sed Margarita nihil propterea mutabat. Tantùm rationem sui reddidit Regi, reuocatis ei in memoriam litteris mense Iunio ab ipso datis, in quibus iniungebat, vt ea, quæ ad Angliam, aut ad Concilium Tridentinum, aut vniuersè ad Religionem pertinent, clam (vti Pontifex admonuerat) haberentur. *Non tamen inficior* (addebat) *etiam in ijs, quæ spectant ad reliqua prouinciarum negotia, interdum aliquos Procerum ad consultationem non adhibitos, sicuti nuper in Magistratu Antuerpiensi demandando non aduocaui Orangium de industria; ne maiorem, quàm ille exercet, in Brabantinos authoritatem ex hac Magistratuum creatione captaret. Ceterùm dissimulare haud possum, quin Maiestati tuæ significem, Non esse è re dignitateque nostra, vt omnia ad Senatum referantur; ne pericula timoresque ac necessitates, quibus ego identidem premor, denudentur apud eos, quorum si quis fortè non perinde animatus sit, abuti ea anticipatione posset ad negotia contrarys*

Margin notes: 1562. — *Inde Orangij, & Egmontij primæ ad Regem conquestio.* — *Quòd ipsi in consilijs prætereantur,* — *quòd vnus agat omnia.* — *Et agebat Granuellanus.* — *Sed Gubernatrix illum tuetur,* 18 Decēb. 1561. — *litteris ad Regem datis.* 24. 1561.

1562 *trarijs consilijs eludenda, successusque rerum occultè frustrandos. In ijs tamen alysque, omnia ex litteris, nutuque Maiestatis tuæ moderabor.* Sed Rege nihil secùs præscribente, morem suum obtinuit Gubernatrix. *Neq; Rex quidquam mutat.* Ex quo rumor increbrescere paulatim cœpit, dictitantibus multis, indici oportere generalem Belgicorum Ordinum conuentum, specie corrogandi vectigalis, ac firmandi Belgij aduersùs propinqua Gallorum arma, componendique simul domestica dissidia. *Conuocatio generales Ordinū non permittitur à Gubernatrice,* Et fortasse id moliebantur aliqui: plures tamen conuellendo præsenti aulæ statui publicum remedium prætendebant. At Margarita, quæ mutuata à fidis hominibus aures, istorum consilijs, dictisque, ac pæne cogitationibus intererat; sermones huiusmodi præcidit, palàm restata, relictum sibi inter mandata Regis, ne illo absente cogi Ordines vniuersi Belgij pateretur.

QVOD asperiùs negatum Margarita leniuit, permissa (nam hoc quoque enixè poscebant) sodalium aurei Velleris conuocatione. *sed permittitur* *CONVOCATIO equitum aurei Velleris.* Verùm vbi illi Bruxellas conuenere, statim apparuit, ea in re multis eorum non tàm publica curæ fuisse, quàm priuata. Nam præter conuentus coram Gubernatrice haberi solitos, in quibus plerumque agebatur de conseruatione prouinciarum contra Gallicos tumultus; clàm apud Orangium miscere colloquia cœperunt, Cardinalis Granuellani potentiam non vltrà laturi. Hæc conspiratio ducibus Orangio, Egmontio, atque Bergensi primùm inita an scripto firmanda esset, exploratis singulorum Equitum animis, arrentarum: *Ea occasione prima semina conspirationis in Granuellanum iacta.* sed aliquotum discordiâ, qui nihil se in Cardinalem iure scripturos affirmarunt, desitum est. præsertim quòd Margarita, euocatis illis apud se crebriùs in senatum, nouoque semper inquirendarum rerum onere fatigatis; omnem ferè conueniendi seorsim opportunitatem adimebat: ex quo etiam maturiùs conuentui publico finem imposuit. Summa eatum consultationum fuit; Mitteretur *Summa eius cōuocationis.* aliquis Procerum in Hispaniam, qui Gubernatricis nomine de Belgij necessitatibus Regem edoceret. Delectus Florentius Momorantius, Montinij Dominus: litterisque, quas à Granuellano confectas Margarita ei tradidit ad Regem perferendas, ac monitis, ex quorum præscripto ipse se gereret, oneratus: *Montinius in Hispaniam allegatur.* acceptisque quatuor aureorum millibus ad legationem honestè obeundam; exeunte

Apri mense Iunio, se viæ commisit. Sed Gubernatrix ante huius profectionem, quo Rex præmonitus responsa tutò destinaret, simul ipsa vigilantiam suam ei testaretur; per certum hominem litteras *Præmissò à Gubernatrice nuncio,*

14. Iun. arcanis notis exaratas ad illum dedit in hanc sententiam. *Intendentem se sedulò in ea, quæ clanculum Equites agitabant, rescinisse hæc demum ex Carolo Comite Barlamontio, notæ pridem fidei erga Regem. Procerum indignationem ex hisce maximè capitibus oriri. Quòd sibi* *cum hisce secretis litteris.* *Quas causas offensionis afferant Proceres.*

persuadeant,

persuadeant; Regem haud multum fidere illorum operæ, eòque à Gubernatrice ad arcana consiliorum non euocari. quòd Granuellanus retinendæ potestatis anxius hanc Regi suspicionem iniecerit, ausus etiam eidem scribere, Nunquam eum futurum Belgij Dominum, nisi recisis sex septemue Primariorum capitibus. quòd idem litteris sollicitet Regem, vt in hasce prouincias formidando cum exercitu inuadat, ijsque de integro potitus, quas velit leges iure belli victus imponat. quòd non aliò spectet auctus eodem authore numerus Infularum, quarum primam ipse induerit, nisi vt Hispanicum de Religione tribunal in Belgium inferatur. Ad quæ Barlamontij dicta respondisse se; Nec Proceres ab arcanis procul habitos in ijs, quæ scire ipsorum interat, vt ipsimet Barlamontio, quippe consiliorum participi, non incompertum erat: nec Granuellanum esse aut adeo rudem ad res gerendas, vt, qui olim iuuenis Carolo Cæsari, ac Philippo Regi operam suam probauerit; nunc grandi ætate vsque vir adhiberi ad negotia à Principe non possit: aut adeò inuidia præcipitem, qui cum Rege moliatur eorum necem, quos Regi percaros esse, & se aduersaturam, non ignoret. Nec minus absurdum, aut ridiculum videri, quod de sollicitato Rege dicerent: nempe vt sibi quis inferat bellum, summoque impendio, quod suum est, emat. Postremò quod ad Episcopos attinet, procurari id quidem à Granuellano, quemadmodum ei ex designatione Pontificis mandauerat Rex, non ad sternendam Hispanicæ Inquisitioni viam, sed ad tuendam inter ea turbamenta Religionem; quam prouinciam, sicut alia omnia, quæ sustinendæ Regis authoritati conducunt, quoniam ille spretis omnium offensionibus intrepidè administret, hinc odia multorum esse, ac futura semper in eos, qui Principis authoritatem acriùs defendant. Hæc sibi comperta præmisit ad Regem Gubernatrix, orauitque addito seorsim codicillo, vt in epistola enodanda, non nisi fidelissimâ vteretur operâ. Quamquam Barlamontius ipse, vt aperto erat animo, rebaturque in ea re non minus patriæ adesse, quàm Regi; interrogatus ab Orangio, qui eam moram apud Gubernatricem obseruauerat: num ei aperuisset, quæ priuatim ipsi inter se contulerant; disertè affirmauit, quæque Gubernatrici significasset, enarrauit omnia. Neque Orangius ægrè id tulisse visus est. credo, quòd videret, suas potissimum querelas, plurium nomine propositas imputari sibi haud posse, & à multitudine authoritatem accepisse. Interim Gubernatrix ab Rege admonetur, ne priuatos Nobilium cœtus vspiam pateretur: quin rationem excogitaret; qua tantus animorum consensus publicæ quieti perniciosus, opportunè dissolui posset: simulque obseruatis Orangij consilijs, ne sineret eum ab aula conspectuque dilabi. Et Egmontium quidem, atque Orangium inter se se distrahere, haud permagnum videbatur: quippe grauiter olim, antequàm eos commune in Granuellanum

Margin notes: *quod ad eas responderit Gubernatrix.* — *Com. Barlamontij fides, ac libertas.* — *Ratio aliqua distrahendi animos nobiliū, Gubernatrici imperatur à Rege.* — *Egmontij, & Orangij dissimilitudo.* — 1562 — 17. Iul.

1562 uellanum odium coniungeret, diſſidentes: & naturâ, moribusque nimium quàm diuerſos. Erat Egmontius ingenio hilari, explicato, ſibique præſidente: triſti Orangius, inobſeruabili, vitabun- *Orang.* do. *Egmont.* In hoc ſolertiam vbique laudares: fidem in illo ſæpius reperi- *Egmont.* res. Dux belli melior quàm ſenator, Aiax ille: hic Vlyſſes domi *Orang.* pugnacior conſilio, quàm foris manu. Prouiſor alter anxius, in- *Orang.* que futura ſemper animo præcurrens; eòque aduersùs repentina *Egmont.* nunquam improtectus: alter plerunque curis vacuus niſi inſtantibus; ad ſubita tamen magis imparatus, quàm aut impromptus, aut impar. Plus ab altero ſperares: ab altero plus timeres. amicumque tibi Egmontium malles: Orangium magis inimicum nolles. Et ne qua in re conuenirent, vultu erat Egmontius perquàm pulchro, validis membris, aſpectu pleno dignitatis: alter ore gracili, colore fuſco, capite recaluo. Summus tamen vterque populo ha- *Egmont.* bebatur. ſed illum homines amabant: hunc colebant. *Orang.* Ergo gnara vtriusque ingenij Gubernatrix, quid ſibi promptum videretur di- *10. Septembris.* ſparandis amborum ſtudijs perſcripſit ad Regem: atque hanc præcipuè viam attentandam eidem commonſtrauit. Stipendia, largitionesque (de quibus eo tempore mittendis ad prouinciarum Præfectos, ipſe conſuluerat Margaritam) omnino mitteret, non quidem ad omnes, ſed ad Orangium, Egmontiumque; atque ad hunc aliquanto, quàm ad illum, liberaliùs: ſic enim futurum, vt & Orangius ſuſpectam habere æmuli gratiam apud Principem, & vterque apud reliquos Proceres, qui interim prætereuntur, aliquâ inuidiâ flagrare incipiat. Et procedebat hic cuniculus, nutabantque malè cohærentes aliquorum animi, nec deſiſtebat ab opere Gubernatrix: ſed ob eamdem cauſam, quum ad Imperij comitia, quæ creando Romanorum Regi habebat Francofurti Ferdinandus Cæſar, mittendus eſſet ex Belgio aliquis Nobilium, Philippi Regis nomine, in magna Procerum expectatione, prælatus eſt à Margarita Philippus Croius Areſchoti Dux: non tàm quia in Germania educatus eſſet apud Carolum Cæſarem, (vt ipſa retulit in ſenatu) eòque acceptus Ferdinando fratri crederetur; quàm vt hominem Orangianis partibus infenſum, honeſtiſſima legatione remuneraret, ſimilique ſpe ceteros alliceret. Sed Orangius priuato nomine ad ea comitia eundum ſibi ſtatuit; quòd diceret, cum Septemuiro Saxonum Duce de vxoris dote, & cum Cæſare de rebus, quæ ad familiam ſtabiliendam pertinerent, agendum eſſe. Cuius diſceſſum licet Margarita non probaret inconſulto Rege; diſceſſit ille tamen tanta feſtinatione, vt nec ſuſtinuerit vxoris opperiri partum, quæ triduo pòſt enixa filiam, baptiſmo luſtrari catholico ritu voluit, magna Gubernatricis gratulatione.

Quæ diſſimilitudo commoda Gubernatrici ad eos diſtrahendos.

Duplex via id agendi.

Filia Orangio naſcitur.

ETIAM

Montinii legatio. ET IAM Montinius ab Rege bis auditus reditum adornabat: quum Rex, quo die hominem dimisit, dum ei rem Belgicam commendat, quasi per occasionem sermonis, exquirere ab illo cœpit, pro fide sinceritateque, quas in eo virtutes expertus erat, exponeret, quæ nam ei viderentur abalienationis multorum in Belgio, & querelarum causæ. Montinius & si nihil allaturum se dixit: quod exploratum Maiestati eius haud pridem foret, tamen quantum ipse sciret; Videri id partim prouenire ab nouis Episcopis Belgio clam adiunctis, re cum prouincijs, earumque Præfectis non communicata: ex quo credi vulgò cœptum, eosdem, Hispaniarum exemplo, de Religione quæsituros. partim ab odio, quod in Cardinalem Granuellanum summi iuxtà infimique gerant adeo implacabile, vt timendum propterea sit, ne quâ seditione aliquando populus implicetur. Ad ea Rex, Gnarum se quidem respondit eorum, quæ attulerat; mirari tamen quotidie magis, quòd tam vanis rumoribus Belgæ impellerentur. Nam profectò se non aliâ ad sacrorum Antistites augendos adductum causâ, nisi populorum necessitate, & Caroli patris admonitu: idque non secretò, aut subitò procuratum, vti docere poterat Marchio Bergensis, cui iam tum, quum eum duceret in Angliam, Mariam sponsam accepturus, consilium ea super re suum impertiuerat, non sine eiusdem commendatione. Affirmare autem se posse, nunquam sibi in mentem venisse, illa Episcoporum adiunctione censuram Religionis inferre in Belgium Hispaniarum more: neque ea de re subministratum sibi fuisse consilium à Cardinali Granuellano, cui etiam Episcopos augendi propositum non antè quàm Franciscus Sonnius Romam allegaretur, aperuerat. Porrò falli eos, qui Cardinalem eo nomine odissent, quòd occultis delationibus inuidiam creare nobilitati non desisteret. id enim ab illo nunquam attentatum: neque se adhuc in Granuellano detexisse ea liuoris, quæ iactabantur, argumenta: quæ si deprehendisset inposterum, neque in eo, neque in alio quoquam rerum suarum administro permissurum. Sed vt vt esset, sperare se breui in Belgium traiecturum, præsentemque non minus suis, quam prouinciarum votis satisfacturum.

Digressus ab Rege Montinius Bruxellas reuersus est Decembri mense, lectisque in Senatu litteris, in quibus de componendis ærarij difficultatibus, de subsidijs Carolo Galliarum Regi in posterum designandis, ac potissimum de procuranda Religione præscribebatur: multa addidit ipse de Principis animo erga prouincias: sed pleraque incassum. Namque Montinio absente suspiciones increuerant, contraque ea, quæ ab illo promittebantur, Orangius disserebat, alijque nonnulli, qui malebant clandestinis litteris, quas ex Hispania à fidis in aula hominibus acceperant (an quærentes

Marginal notes (left): *Colloquium eius cum Rege.* — *Causam abalienationis refert in Episc. & in Granuell.* — *Rex rationem auctorum Episcoporum reddit:* — *Granuellanum defendit:* — *& spem aduentus sui in Belgium facit.* — *Relatio Montiny in Senatu:* — *Cui non satis fidem habent.*

Marginal notes (right): 1562 — *ex litteris Regis ad Gubernatricem 23. Nouembris* — *14. dec.*

1562 quærentes indignationi patrocinium videri volebant accepisse?) quàm Philippi Regis, sororisve pollicitationibus fidem habere. *Proceres nouis de Granuellano suspitionibus offensi.* Auxit eorum indignationem, quòd inaudissent à Montinio, haberi se in Gallia tamquam Hugonototum pattonos. De quo cum Margarita ferociter expostulantes, non omisere, eam calumniam non aliunde quàm è Cardinalis officina prodire potuisse: frustra repugnante Margarita, atque ostendente, commentum id potiùs esse rebellium, hæreticorumque Galliæ, qui vt authoritatem factioni conciliarent, Nobilitatem Belgicam apud ignatos inuoluebant. Denique magis magisque exacerbatis animis, quum apud Gubernatricem mouere loco æmulum non possent, quippe is nullo eorum artificio & conspiratione trepidabat: propositáque sibi Regis sui gratiâ, præ vno hoc Ioue minutos reliquos Deos contemnebat;(quasi verò non possit quis non solum ictu fulminis, sed etiam gregarij telo militis interire: aut non ipsi Ioui fulmen ab infimis elementis suggeratur) *Ille æmulos despicit.* statuunt Orangius in primis, Egmontiusque ad Regem litteras dare aduersùs Granuellanum, omnium nomine: *Aemuli conspirationem adornant:* quamquam non omnes conuenere: siue iactis antea discordiarum à Gubernatrice seminibus, siue Procerum nonnullis idcirco DIVERSIS, *dissentientibus eorum aliquibus.* quia non ipsi familiam ducebant. Sanè Arschoti Dux ab Egmontio stimulatus, dum venatum irent, vt se alijs adiungeret; negauit sibi quidquam esse aduersùs Cardinalem: ac nolle Regi præscribere, quatenus ministris suis vti debeat. eòque prouectus est, vt ad extremum concluserit, Non se legem ab Egmontio, aut ab Orangio accepturum, quorum neutrum ducebat se suisque maiorem. mirantibus, qui aderant, Arembergio, ac Barlamontio: neue res vltra verba progrederetur, aliò sermonem auertentibus. Nec minus inter Arembergium ipsum, Orangiumque ex eadem causa dissidium

22. Martij. intercessit; vt de vtroque Regem admonuit Margarita. Sed quamuis & horum exemplo, & priuatas ob causas conspirationi se se subtraherent aliqui; datæ sunt tamen ad Regem litteræ, ab Egmontio, Orangio, atque Hornano subsignatæ, quarum exemplum, vti Rex ipse Margaritæ postea transmisit, hîc latinè apponam, nam Gallicè scriptæ sunt. *DOMINE, summopere dolemus, cogi nos in præsentia interpellare grauissimas curas tuas: sed & famulatus nostri ratio, & quæ tuis hisce prouincijs certò imminet clades, haud vltrà silere patiuntur: præsertim quòd speramus, significationem hanc nostram, quippe omni perturbatione animi liberam, abs te accipiendam ea clementia ac recordatione nostri, quam hominum tibi addictissimorum sollicitudo meretur. simul vt ignoscas, enixè oramus, si seriùs quàm res tanta postulabat, ad te perscripsimus. Rationem administrandi Belgij quum viri primarij sapientesque considerant, haud dubiè pronunciant, penes Cardi-* *LITTERAE Egmontij, Orangij, & Hornani ad Regem contra Granuell.*

nalem Granuellanum esse rerum publicarum summam: idque tam altè in Belgarum animos descendit, vt sperandum non sit, euelli eam opinionem posse, illo apud nos degente. Petimus itaque abs te supplices, pro ea, quam in nobis agnouisti semper erga te fide, (vt nihil dicamus de opera toties prompta Maiestati tuæ) vt cogitare tecum ipse ne graueris, quanti referat communi populorum querimoniæ, dolorique consulere. Hoc enim vt in animum inducas, etiam atque etiam oramus, NVMQVAM felicem exitum habitura prouinciarum negotia, quorum arbitrum esse homines animaduertant illum, quem oderunt. Neque huc progressi scribendo essemus, nisi ante oculos versaretur malum, quo, remedia si differas, periclitari Rempub. necesse est. Qua in re si vmquam fando, agendoue apud te fidem inuenimus, nostra vt verba sit in præsentia fides, obsecramus. Hæc quippe fuit causa, cur Optimates sanè complures, harumque prouinciarum Præfecti, aliique non pauci, significare hæc tibi voluere, vt ingruenti exitio in tempore occurri queat. Occurres autem, Domine, vti speramus: atque apud te pluris aliquanto valebunt tot Belgarum tuorum merita, proque publica incolumitate preces, quàm vt velis vnius gratia tam multos obsequentissimos Maiestati tuæ famulos auersari. Quum præsertim de Gubernatricis prudentia non modò queratur nemo, sed etiam pro eius administratione habere nos tibi immortales profectò gratias necesse sit. Vt autem non opineris (quod tibi suggerere fortasse quis posset) hæc nos moliri cupidine dominandi; impensè rogamus, à senatu, atque à tractanda Rep. nos (si ita videtur) amoueas: quum neque è re Maiestatis tuæ, neque existimationis nostræ sit, in eodem cum Cardinali consilio in posterum conuenire. Quod verò ad Religionem spectat, (quæ res summi momenti est hoc tempore) de nobis ea spondemus omnia, quæ à subditis tibi catholicisque hominibus, quales profitemur esse, merito expectari possunt. Etenim si Nobilitati ea res curæ non fuisset, profectò Religionem hoc tolerabili, quo quidem nunc est, loco non haberemus, corruptis nempe vulgi animis hæreticorum lue: cui morbo persanè parum medetur Cardinalis authoritas, & vita. Denique, ne diutiùs moremur amplissimas curas tuas, oramus, æqui bonique consulas significationem hanc nostram: quam vt ad te mitteremus, non minus obseruantia Maiestati tuæ debita, dictumque tibi sacramentum, quàm metus, ne silentium nostrum aliquando culpares, si qua fortè calamitas Belgas inuolueret, persuaserunt. Atque in hæc verba Regias Manus tuas venerabundi osculamur: precamurque Deum, vt te quàm diutissimè sospitet, ac fortunet. Ex vrbe tua Bruxellis, vndecima die Martij 1563. 1563

Lamoralius Egmontius, Guilelmus
Nassauius, Philippus Momorantius.

Has litteras, subscriptis hoc modo Triumuirûm nominibus, clam in Hispaniam mittit Egmontius ad Carolum Tisnacum, hominem

1563 minem Belgam, regiumque rerum Belgicarum in Hispania Procuratorem. Sed antequàm illæ mitterentur, gnara earum Margarita Regem præmonuerat. Neque hæc ipsa Gubernatricis præmunitio eos latuit, qui conspirauerant, culpamque contulit Egmontius in Comitem Arembergium, quasi dissidentem ab alijs, & Orangio præcipuè infensum. Quumque is seriò negaret, quidquam ab se indicatum alicui mortalium: neque opus esse indice earum rerum, quas ipsi vbique gloriosè iactarent: & quum nihilominus persisteret Egmontius, adderetque, per certum hominem sibi constare, non aliunde prodijsse, quàm ab illo; enimuerò iratus Arembergius, *Et ego*, inquit *ementitum assero, quisquis hoc de me retulit: paratusque hic presto, dictum ferro tueri.* Id, quod ad Regem, vti actum erat, Margarita perscribens, haud prætermisit de Egmontio queri, quòd is, quem Regi fidum præ ceteris habuerat, eo prouectus esset, vt alios palàm sollicitaret, hortareturque, consociarent animos operamque, pro patriæ beneficio, ac libertate. Iamque post tres menses aduenere ab Hispania Regis litteræ, manu Caroli Tisnaci scriptæ, quibus ad triumuirûm postulata respondetur ab Rege in hanc sententiam. *Accepisse se eorum litteras, nec dubitare, quin optimè animati erga Principem, & Patriam ea significauerint: satis enim multa extare fidei eorum, atque obsequij testimonia. Sed quum certam interim causam non expediant, cur amouendus sit è Belgio Granuellanus: nec sibi mos sit, loco mouere quemquam Ministrorum, indicta causa; propterea gratum sibi futurum, si eorum aliquis ad se in Hispaniam iret, & quidquid illud esi, coram edoceret. Quo enim maiori opus esse remedio ipsi affirmarent, eo minus agitari inter absentes rem tantam oportere.* Præter hasce litteras, priuatim sua Rex manu scribit Egmontio, significatque, libenter se auditurum ab illo, quas litteris non explicuerant, causas. Simul Margaritam docet, quid tribus communiter, quid separatim Egmontio respondeat. inuitari ab se eorum aliquem, vt diuidat: præoptari Egmontium, quòd is seiunctus ab alijs facilè tractari ac flecti, atque adeo ingenio suo, rationique reddi queat. Sed neque Egmontius, neque eorum aliquis adduci tunc potuit ad eam profectionem suscipiendam; siue infra dignitatem suam rati, si tantum iter ingrederentur ad Granuellanum accusandum: siue conscientia retardati, ne se Hispaniæ committerent. Quamquam Regi scribentes retulere causam in finitimos Gallos, qui pace vtcumque domi composita, an aliò arma conuerterent, expectandum erat. qua trepidatione nefas esse ducebant, patriam deserere cuiusquam deferendi gratiâ. Quòd si nihilominus alio nomine accerserentur à Rege, illico mandata facturos. Interim non ituros in Senatum, ne cum Granuellano conuenirent:

9. Mart.

9. Maij.

15. Iun.

Hisce de litteris Regem præmonuerat Gubernatrix.

Odij inter Egmontium & Arembergium graue dissidium.

Responsum Regis ad trium Procerum litteras.

Qui inuitatur eorum aliquis in Hispaniam;

& peculiaribus litteris Egmontius.

Sed omnes subterfugiunt.

causamque Regi reddunt.

M 2 ceteris in

ceteris in rebus neque Principi, neque patriæ vnquam defuturos. Similia bis respondit seorsim Egmontius, actis præterea gratijs ob præcipuam in se Regis voluntatem. Verùm dum hæc agitabantur, *Granuellanus nutat.* nutabat in aula Granuellanus. Etenim DIFFICILE est, in lubrico diu stare, quem plures impellunt, præsertim iniecta Principi suspicione, quasi ipse regendo impar arguatur ex ministri potentia, ac societate. Nec alio sæpius telo à veteranis aulæ magistris, æmulorum gratia iugulata est, apud eos præsertim Principes, qui famam ingenij, seu pares, seu minores, modò audi, aucupantur. Hac certè machina, paucis post hæc annis, Didacum Cardinalem Spinosam non minus Regi in Hispania, quàm Regis sorori Cardinalem Granuellanum in Belgio percarum, de summo aulæ fastigio deiectum ferunt ab ijs, qui Regem nouerant, hactenus suorum gratiæ tribuentem, dum illi se consiliorum ministros, non authores iacta- *Aloysius Cabrera l.9 in vita Phil.* rent. *mutato Gubernatricis animo. has ob causas,* Etiam Gubernatrix mutato in Granuellanum animo videbatur: siue hominem pertæsa, quasi moderatorem sibi adiunctum: siue quòd odij, quo is insanabili laborabat, afflari se contagione videret: siue demum quòd animum eius introspexisset auidum inuidumque, ac simultates inter Principem, ac populos occultè fouentem, vt ipsa Regi pòst aperuit. Quæ postrema (nempe contraria ijs, quæ ad Granuellani commendationem toties illa Regi memorabat) veranè sint, & Margaritæ comperta post diuturnam consuetudinem: an comperta quidem initio, sed vt tunc ob beneuolentiam occultata, ita nunc hominis tædio, metuque impendentium malorum patefacta: an potius falsò Gubernatrici credita, æmulisque compellentibus ad Regem perscripta; equidem, affirmare non ausim. *29. Aug.* *Armenterius in Hispaniã à Gubernatrice mittitur, qui Regi aperiat,* Quamobrem Margarita, quod iam decreuerat, Thomam Armenterium, veterem aulicum à secretis in Hispaniam mittit, cum accurato rerum commentario, quas Regi partim legeret, partim si se offerret occasio, inter colloquia insinuaret. *12. Aug.* *inter alia,* Summa capitum fuit, Doceret Principem rerum Belgicarum, finitimarumque statum, & quo se modo ad eum diem Margarita præstiterit in ijs, quæ ad sacram iuxtà, ac ciuilem gubernationem pertinent. Atque vbi de conspiratione Nobilium aduersùs Granuellanum mentionem faceret, sigillatim exponat, ad se venisse Iulio mense Principem Oran- *certas Nobilium querelas aduersùs Granuell.* gium, Marchionem Bergensem, Comites Egmontium, Hornanum, Mansfeldium, atque Meganum: & Orangium quidem post *26. die.* multa, quibus omnium nomine questus est de præsenti rerum statu, de stipendio equitibus peditibusque tamdiu debito, de Quæstoribus regijs alieno ære oppressis, deque mercatorum querimonijs ob eam causam; subiecisse ad extremum, quando ea omnia ex Cardinalis, asseclarumque dominatione prouenirent, decreuisse se in posterum

senatu

1563 ſenatu abſtinere, non quidem Gubernatricis causâ, cuius prudentiam, caritatemque in Belgium prædicaturi ſemper eſſent; ſed ne in partem venirent earum rerum, quæ tantu cum Regis, ac prouinciarum detrimento fiant: ac præterea (quod addidit Egmontius) ne ſenatum frequentando, & tamen patriæ neceſſitatibus non conſulendo, amitterent apud populos beneuolentiam, ac nominis exiſtimationem, eòque modum occaſionemque tuendæ Principis cauſæ. Neque hoc mirum videri poſſe Regi, ſi recordetur, olim Carolo Comite Lalinio ſenatum moderante, in ſenatum venire Granuellanum tunc Atrebatenſem Epiſcopum noluiſſe, potentiâ Comitis offenſum. Inde acriter in eum inuectos Orangium, & Bergenſem commemoraſſe, quibus ille artibus apud Regem eos inſimularet, vt dubiæ Religionis, nec Principi fidos. Quin ſibi conſtare, Telidanum Louanienſem theologum, vti ipſe iactauerat, ſcripſiſſe Regi, Primores Belgas hæretica omnes labe conſperſos eſſe: quamque occaſionem inimicitiarum cum Cardinali Lotharingo arripuiſſent hæretici per Galliam, eam nunc ſimulationem in Belgio Nobiles induere. Ad hæc, alia die ſeorſim ab alijs Egmontium eaſdem querimonias confirmaſſe, miratum, quòd turbari Prouincias ſineret Rex vnius hominis gratiâ, qui nec Belga eſſet, ideoque fortunas amoresque extra Belgium haberet: nec Sacramento addictus Regi, ſed partim Cæſari, quippe imperatoria in Vrbe natus, partim Pontifici, à quo Purpuram accepiſſet. Hæc vbi Armenterius expoſuerit Regi, ſimul addat, quæ ſigillatim reſponderit ad ea Gubernatrix: quemadmodum in eodem commentario præſcriptum habebat inter alia legationis capita. Poſtremò illud quoque ſuper eâdem re dicere non omittat, Affirmaſſe ſibi nuper Egmontium, ſuâ vnius operâ factum, vt ad eam diem viueret Granuellanus: ſed in poſterum remiſſurum ſe eam curam Gubernatrici, quam diſertè iam monuerat, in horas illum capite periclitari. Quam ob rem quum Rex probè intelligat, quos motus ſecum trahere plerunque ſoleant hæc quum flagitia perpetrantur; pro ſua ſapientia conſideret, quid de Cardinali Granuellano agendum ſit. Hiſce cum mandatis, poſt menſem itineri datum, in Hiſpaniam peruênit Armenterius: vtque Regem comperit perquàm auidum noſcendi rerum Belgicarum ſtatum, ita quum primùm admiſſus eſt, quatuor ipſas horas eum tenuit audientem ea, quæ ipſe percurrebat è ſcripto. Quo in congreſſu, vt in alijs non multo breuioribus, & Gubernatricis operam mirificè probauit Regi, & eius animum, propoſiti alioqui tenacem, de Cardinali retinendo ſæpe ſuſpendit, ac poſtremò etiam mutauit. Sed dum Rex deliberationem differt Tarraconenſibus comitijs, quæ tum agitabat, implicitus, ſuper innatam

& Granuellani periculum.

23. Septemb.

Auditur prolixè à Rege Armenterius:

& Regis animũ ſuſpendit, ac denique mutat.

innatam ſuſpicioſo Principi cunctationem : Belgarum Proce- 1563
res, perinde quaſi eorum poſtulata negligerentur, ineunte
anno ab aula omnes diſceſſere, præter Egmontium : 1564.
qui Gubernatrici affirmauit, eos non antè re-
dituros, quàm inde abiret Granuella-
nus, cum quo ne ijsdem quidem
mœnibus circumſcribi
vellent.

Proceres Belgæ ab Aula diſcedunt.

DE BELLO BELGICO
LIBER QVARTVS

Madrid — *Rumor de neca-to Philippo Rege.*

ANTE finem huius anni atrox incertusque tumor Mantuæ Carpetanorum subortus vlteriorem Hispaniam breui peruasit vniuersam, Philippum Regem sclopeti ictu repentè necatum. Quam ille famam adeo non neglexit, vt homo cetera cunctabundus, priusquàm extra Hispaniam euulgaretur, oppresserit: geminatis tertiò marique in Belgium nuncijs, per quos scriptis manu sua litteris sororem admonuit de sermone à quopiam hæreticorum facilè composito ob occultum aliquod consilium, quod insidiosa hominum natio machinetur. Simul eidem præcipit, vt si quem eius rei alicunde rumusculum præsentiscat, datis illico per Belgium, inde in Galliam, Britanniamque, ac Germaniam litteris, errorem omnibus eximat: non solum quo Cæsarem patruum, & patruelem Romanorum Regem liberet ea sollicitudine; sed motibus etiam anteuertat, ad quos excitandos, huiusmodi sermones seu ficti, seu veri apud homines turbarum cupidos iuxtà valent. Sed Margarita certior facta, eam famam nusquam euulgatam, omisit de illa mentionem facere, ne opinionem insereret, dum conaretur euellere: præsertim quòd domi gliscebant actiores curæ, auersa Nobilitate: legebanturque affixi, aut traditi per manus famosi multorum libelli, quorum difficile remedium semper fuit, siue dissimules, eòque impunitate inuitaueris: siue punias, nec ideo aut memoriam factorum perdideris, aut similia dein ausuros abstetteris. Et Philippus Rex pronior ad seueritatem, iam tunc à Valencenæ tumultu, quum exerceri potissimum cœpit ea libertas, Margaritæ præceperat, eiusmodi probrosa carmina, turbatum plerunque initia, ne pateretur. At illa inquisitione reorum instituta, citò destitit: verita ne authores agnosceret, neue remedia (vt ad Regem scripsit) periculosiùs adhiberet. Sed hoc tempore ad huiusmodi probra, quæ in Religionem, ac Religionis Antistites, ac præcipuè in Granuellanum iactabantur tanto confidentiùs, quanto Nobilitati gratiora credebantur; addita sunt ambigua Nobilium symbola, magna vtique conspirationis, vt multi rebantur, argu-

4. Ianu. — *quem ipse sollicitè supprimit.*

Famosi libelli per Belgium.

15 Iul. 1562.

10. Aug. 1562.

SYMBOLA conspirationis nobilium.

tur, argumenta. Rem, vti Gubernatrix edocuit Regem, quàm paucissimis memorabo. 1564

29. Mart.

INEVNTE Decembri mense superioris anni, excepti epulo Egmontius, Bergensis, Montinius, alijque eius ordinis Proceres ab regio ærarij Quæstore Gaspare Schetzio Grobendonchij Domino, quum sermo incidisset inter pocula de moderando vestiario famulorum sumptu (fortuitonè id factum, vti affirmat ex illorum dictis Margarita, an meditati sermonem eò inclinauerint, ego quidem in medio interim pono) laudare Germanorum consuetudinem cœpere, quibus toto anno apparent famuli cum iisdem coriaceis femoralibus, ac lanea nigraque penula, seu pallio manicato: nec quidquam splendidi gestant, præter manicarum summa segmentis sericis (quæ alas vocant) circum humeros variata: sumptu ad alendos equos, qui bello sint vsui, multo sapientiùs traducto. Placet omnibus exemplum: statuuntque omittere in posterum sericaram ac sumptuosam synthesim, omnemque illam famularem pompam versicoloris ornatus: quin etiam sublata vestium colorumque varietate, quibus singulorum Procerum familiæ, ac potissimum circumpedes internoscuntur, vnum assumere concoloris ornamenti, ac symboli genus, quo pariter omnium famuli ac stipatores vtantur: sic enim futurum, vt ea mutatio non alicuius auaritiæ præcipuè tribuatur, & similitudine vestium consensus appareat animorum. Ergo addubitantibus, quinam eorum Insigne coloremque vestium, & tamquam tesseram præscriberet; visum est sorti rem committere. iactis itaque talis, eam prouinciam suscipit Egmontius: amictum imperat è panno laneo nigroque, atque ad pallij laxas promissasque manicas addit supernè, quas dicebam, holosericas alas: in quibus symbola cernantur, acu picta hominum capita, & versicolores cuculli, quales apponi solent centonibus fatuorum, scurrarumque. Exemplar huiusmodi alarum, ne quid Regem lateret, ad eum Gubernatrix postea submisit. Iamque phrygionum, sarcinatorumque officinæ plenæ erant ijs vestibus, atque Insignibus, erecto ad noua hæc vulgo, materiamque sermonis auidè arripiente, neque semper aberrante. Namque alij cucullos ad Cardinalem transferebant, qui more amplissimi ordinis, huiusmodi amiculum capitis gestabat in humeros reiectum: capita verò dictitabant eiusdem Cardinalis esse atque ipsius assectarum, inter quos Ducem Areschotum, Comitem Barlamontium, Præsidemque Viglium numerabant: conficiebantque, per eas ambages significare Nobiles Belgas, Non se insana capita, (vti illos interdum Granuellanus appellauit) sed ipsum Granuellanum, sociosque eo nomine digito monstrandos esse. Alij potiùs opinabantur, ijs capitibus, fatuorumque cucullis, se tantummodo Proceres

in conuiuio decreta

ex Germanorũ more traducta:

sortito cōmissa:

famulorum vestibus apposita.

29. Mart.

Eorum in vulgus interpretatio.

1564 do Proceres indicare: quasi illud acciperent insani cognomentum: sed intelligeret interea Cardinalis, quàm concors ea esset insania: timeretque proinde, ne ex illo numero Brutus existeret. At Margarita licet id aliquanto mitiùs interpretaretur, tamen verita, ne populus, quem super ea nouitate ancipitem digladiantemque videbat, studio partium foueret augeretque turbas; acriter egit cum Egmontio, alijsque Nobilium, ab incœpto desisterent, omitterentque noua illa factionum irritamenta. Sed quoniam & penularum plurimæ, & supra duo alarum millia perfecta iam erant; satis habuit Gubernatrix, si capita, cucullique (præcipua offensionis materies) tollerentur è manicis. Quibus non nisi ægrè sublatis, aliud eorum loco symbolum, colligarum sagittarum fasciculum, designauit Egmontius: quòd diceret, eam Castellæ regni Notam esse, (quamquam non regni, sed Reginæ Isabellæ catholicæ Insigne fuit: ac postea à fœderatis separatisque à Rege prouincijs Belgarum assumptum est) affirmaretque, à se substitui argumentum illud ad Collegarum concordiam in Regis obsequio contestandam. Non ideo tamen ea res caruit obtrectatione multorum, qui conspirationem non iam cucullis, sed iaculis, & quidem in fascem implexis, eòque non perinde infringendis expositam, haud dubiè funestam Granuellano canebant. Neque his Gubernatrix intentiùs obstabat, sperans EX CONTEMPTV remedium: ac sæpius experta, nonnullorum contumaces animos, & plura, si inhibeantur, ausuros, laxamento aliquo meliùs curari. Ex quo factum, vt mos ille famularium vestimentorum, quæ bis in anno sortiri quique Nobiles præscribebant, diu pòst tenuerit: donec Philippi Regis mandato, nouisque rebus intercedentibus desitum est.

Demit ex eis aliquid Gubernatrix.

Cuius loco aliud Nobiles supplët:

Vti Rex Egmontio respondit.

Orangius in Apol. 1581.

non sine pluriũ offensione.

Rex, & occasio finem eis imponunt.

20. *die* FEBRVARIO tandem mense ab Hispania reuersus Armenterius Belgicæ aulæ statum immutauit. Etenim inter multa Principis iussa, quæ inde attulit, prima fuit euocario Granuellani Cardinalis è Belgio: in quam consensit ad extremum Rex, vt hanc quoque Belgis occasionem subtraheret querelarum atque diffidij. Rex enim sicut ex aulicis habuit neminem, à quo regeretur, neque cuiusquam gratiam super authoritatem suam esse vnquam voluit; ita extulit quidem aliquos ac fouit, sed sibi regnisque perutiles expertus: inter quos meritò Granuellanus fuit. Tamen quòd sciret in bisce potissimum regionibus diu non ferri potentiam externorum: eratque in oculis Gallicæ exemplum aulæ; occupandum putauit integra authoritate, quod fortassis indecorè necessitas expressisset: dandumque Belgarum petitioni, quod Prouinciarum securitati dabat. Accedebat mutata seu voluntas, seu consilium Margaritæ, quæ sperabat, illâ publici odij victimâ se multorum gratiæ Procerum litaturam. Et Granuellanus iam præsenserat, renersoque Armenterio

EVOCATIO Granuellani Card. è Belgio.

Rege cur in eam consentiente.

& Gubernatrice optante.

Granuellanus rẽ presensit ex mutata aulæ vultu.

statim obseruauit aulicorum ora (quæ maximè seruire solent) non perinde blandientia, rariorem circa se comitatum, infrequens limen: amicorum multis inde fugientibus, vbi probari debuerant. 1564

Non deiectus animo. Nec tamen is acceptis ea de re litteris à Rege, quidquam obstitit: quin paratum se se ad parendum, quòcumque locorum admoueretur, peralacriter ostendit. Auditusque per eos dies, quum apud amicos quasi tædio curarum nauseabundus, de otio, deque auocamento à negotijs aliquo philosopharetur. *Satis se aliena curasse.*

Missionem expetere videtur. *Optandum homini laboribus fracto requietem: nec respuendam obsesso adeuntium multitudine libertatem. præsertim experto, ASSECTANTIVM turbam concurrere, sicut ad lacum solet, quem exhauriunt, & turbant. Aulæ potentiam plus in fronte habere quàm in recessu. Et HVMANA omnia reperiri plerunque minora dum possidentur, quàm dum optata finguntur.* Crederes, hæc illum disserere firmato videlicet animo aduersùs pericula ex longo metu periclitandi. Ni potius non constantia illa, sed cura fuit, mærorem adumbratâ lætitiâ conuelandi, quo æmulorum saltem oculos cupito illo mærentis aspectu fraudaret.

Accersi se tamen optat in Hispaniam. Certè paucis antè mensibus (quod exitum præuideret prorsus indeclinabilem) per litteras egerat cum Duce Albano vetere amico, petieratque, vt si fortè Belgio cedendum esset, à Rege in Hispaniam acciretur.

Ambiguente primùm Albano Duce: Sed Albanus aliquandiu dubitauit, aduocaret ne in Regiam hominem non incallidum artium aulicarum, & gratiâ fortasse præiturum: (quippe NVLLA virtus in aula minus euehitur, quàm quæ maximè timetur) an potius amici accessione augeret partes suas, ac saltem homine Belgis infenso vteretur (quod Armenterius Gubernatrici scripsit ab Hispania) ad eos, quos in illis prouincijs ipse quoque oderat, vlciscendos. *Octobr. 1563.*

Posteà amicum adiuuante apud Regem. Præpotuit tamen apud Albanum posterior hæc ratio: vicitque metum ira, nempe acrius tormentum concitandis eorum animis aulicorum, quos longa apud Principem felicitas quantum securos gratiæ, tantum intolerantes iniuriæ facit.

frustra: At Regem frustra rogauit Albanus pro Granuellano Cardinali in Hispaniam euocando. Rex enim, cui paulo antè persuaserat Armenterius, in rem non fore præsentiam eius in aula, cuius odium comprehensurum corrupturumque esset mandata Principis, quæ subinde mitterentur in Belgium, quasi ex consilio Cardinalis illa

nam in Burgundiā destinatur. prouenirent; maluit in Burgundiam, haud procul ab ijs prouincijs, concederet: vnde speraret aliquando, eum Belgio restituere. Et ille tanto proniùs ad id animum appulit, quanto tunc quidem honestior sese species offerebat Vesontionem in patriam abeundi ad Granuellanam parentem ætate morboque grauem inuisendam, vnà cum Cantoneto fratre, qui Gallica legatione functus, ob eamdem causam in Burgundiam cogitabat. Ergo non vulgato antè discessu, *Thomas Perenot. C'ãtoneti Dom.*

quàm

1564 quàm Cantonetus Bruxellas veniret: nempe vt ſponte ſua, initoque cum fratre conſilio abire in patriam, non Regis imperio è Belgio exire videretur, ſexto Idus Martias in Burgundiam, ſparsâ in plures famâ, quaſi inde breui rediturus, abſcedit. Simul Belgarum Dynaſtæ acceptis per eos dies à Philippo Rege litteris, iuſſique in ſenatum redire, ac pluris authoritatem Principis, quam odia cuiusquam facere; in aulam ſenatumque reuertuntur, magna ferè omnium ordinum gratulatione plauſuque: niſi quòd imminuit nonnihil eam multorum lætitiam relicta de reditu Cardinalis opinio. quam & ſi plures inanem credebant, compoſitamque ab homine, vt aiebant, ſuperbè miſero, atque indomabili, quique etiam in fuga minaretur; ſecùs tamen ſuſpicabantur alij, ac Margarita in primis, non ignara quàm ægrè repugnanterque deſcendiſſet ad Granuellani abitum Rex. Cui propterea per litteras aperit, detectam ſibi ab Egmontio, ſed occultatis authoribus, conſpirationem aduersùs Granuellanum: vt ſi is pedem referat in Belgium, ne diem quidem victurus ſit. Quin etiam Villettam quemdam Granuellani popularem flagitio deſtinatum memorant ſcriptores Belgæ ex incertis hominum rumoribus. Et ego id obiectum Egmontio, atque Hornano tamquam Villettæ conſcijs, legi in quæſtionibus de vtroque habitis, anno ſexageſimo octauo. Præterea inter arcana, quæ matrona non ignobilis è finitimis prouincijs per id tempus in Belgium ſubmiſit, hoc quoque reperi de nece Cardinalis agitatum. Niſi fortè hæc omnia ad deterrendam Gubernatricem componebantur.

10. Mart. — 7. Mart. — 19. Mart.

Ac tandem abit ſparſa reuerſionis fama.

Id lætitiã multorũ imminuit,

& Gubernatricem angit.

Qua Regem ad auertendum reditum exorat.

propoſito hominis periculo.

PROFECTO in Burgundiam Granuellano, alia tum viſa vrbis atque aulæ facies. Populus, qui tamquam ſolatium anguſtioris fortunæ ſuæ, ſpectare auide ſolet potentiorum caſum, eorum præſertim, qnos in Aula participes arcanorum nouit, eòque illis imputat aſperiora quæque Principis imperia; palàm exultare geſtireque, graui ſe cenſore liberatum. Sed maximè Primores Belgæ, obuio vti ſit aulicorum obſequio; eiectum aliquando æmulum gratulari: gloriari in libertatem ab ſe vindicatam denique Gubernatricem: ſatis eam ſub moderatore fuiſſe, ſatis ſe paſſos eſſe noui hominis inſolentiam, qui tamdiu de ſubacto Belgio in Purpura triumphauerit. Exinde Margaritam multo quàm antè officioſius obſeruare, frequentes in ſenatu adeſſe, publica impenſiùs curare Margarita ea opportunitate vtendum rata, multa ſimul vrgere, ac potiſſimum de nouennij ſubſidio in triennium prorogando, quod fruſtra ſæpe tentauerat, agitare. Er pleraque procedebant: quum & crebris Cardinalis in Belgium litteris, queîs reditum pollicebatur, & valida Cardinalitiorum factione, (ſic enim Croium Areſchoti Ducem, & Comitem Barlamontium, & Præſidem Viglium præcipuè nominabant)

OB DISCESSVM Granuellani lætitia tum populi,

tum Nobilium.

Quorum alacritas viſus eſt Gubernatrici.

Sed opinio reditus Granuellani interturbat.

nabant) suspiciones in multorum animis renouatæ, ac plurimum 1564
de suscepta iam alacritate remissum. Nam ex vna parte plerique Nobilium vereri sese dictitabant (nisi potius huiusmodi causam occultis consilijs prætexebant) ne, si difficultatibus explicatis ad exitum res ipsi disponerent; interueniens improuisò Granuellanus in successu sese intrepidè misceret. Ex altera parte Cardinalitij hæc ipsa segniùs curabant, vel Margaritæ nonnihil offensi, vel vt absentiam Cardinalis ostentarent, simulque desiderium hominis elicerent. Sed Gubernatrix obstabat, iteratis ad Regem litteris, vitâque Granuellani (credo, vt in illius discessum meritò consensisse videretur) non parcè perstrictâ. Quod fuit causæ, cur à Magistratu in Burgundiam extra ordinem misso, qui Regis nomine de ærarij administratione cognosceret; obliquè in Granuellani facta inquisitum sit. Qua de re certiorem dein Regem factum orat Gubernatrix, vt quoniam multa adhuc agere Granuellanum à Burgundia in propinquum Belgium Nobiles suspicentur: ac dictitent, illius personam abijsse, mentem animumque negotijs interesse, & tamquam vmbram Belgio volitare; liberet eo qualicumque metu prouincias, hominemque Romam, quam ille sibi sedem olim destinauit, abducat. id, quod Granuellani sponte, non iussu Regis postea factum est. 29 Nou.

Ad eam penitus tollendam agit cum Rege Gubernatrix.

vt hominē à Burgundia Romam transferat.

RELIQVVM vitæ Granuellani.

Romam ad comitia proficiscitur.

NAMQVE Decembri mense insequentis anni, mortuo Pontifice 1565.
Pio Quarto, ad comitia Romam profectus Granuellanus (iuuat enim de eo quæ secuta sunt, & postrema cognoscere) rursum à Philippo Rege, in cuius gratia speciem non vim amiserat, ad intima quæque regni negotia Romæ obeunda, maiori quàm antè beneuolentiæ significatione admouetur. Patuitque, quid intersit inter eos, qui in Principis gratiam incidunt, & qui eam promerentur; siquidem illi semel depositi, perpetuò iacent: hos absentia Principi commendat, necessitas muneribus restituit. Et obuênit apprime tempus homini curarum auido peropportunum: quum de fœdere agitabatur inter Christianos Principes toties incœpto, toties omisso. In quo ipse, vt erat ad subitaria consilia instructo semper animo & commutabili, acceptis à Rege amplissimis mandatis, vt vnà cum Francisco Cardinali Paceco, ac Ioanne Zuniga legato, quibus videretur conditionibus, fœdus cum Pio Quinto Pontifice, Venetaque Rep. iungeret; sublatis, quæ renascebantur quotidie, controuersijs, impigram ac fidelem erga Hispanum operam nauauit. Inde Regno Neapolitano pro Rege impositus, Ioanni Austriaco 1571.
vexillum sceptrumque, insignia militaris imperij, missa à Pio Pontifice tradidit. Quo Pontifice vitâ functo, Romam ad comitia profectus, opportunitate consiliorum, præter potentiam Hispana- 1572.
rum

In sacrū Principum Christianorum fœdus incumbit.

Prorex Neap. creatus vexillum tradit Io. Austriaco.

1564 rum partium, quas ducebat, author in primis fuit, vt Gregorius Tertius decimus, magno vtique Christianæ rei bono, Pontifex crearetur. Cuius tamen Pontificis animum grauiter offendit, dum reuersus Neapolim, in eius administratione prouinciæ ferri se passus est impotentius aliquanto aduersus Ecclesiæ iura: contrà quàm de Purpurato Ecclesiæ Antistite Romæ sperabatur: at non contra id, quod fieri à Sacris Infulatisque hominibus non rarò videmus, quos longè intentiùs, quàm plerosque Principum administros, propugnare politicas Dominantium causas obseruatum est. siue illos declinandæ suspicionis cura flectat in contrariam partem: siue intima rerum, quæ oppugnari possint, conscientia & æmulatio incitet, nec retardet sacri Ordinis veneratio, quæ erga habita & familiaria plerumque est minor. Extraxerant lictores Granuellani Proregis è custodia Neapolitani Archiepiscopi Marij Carafæ, facinorosum hominem, cuius actionem sui esse fori Granuellanus affirmabat. Quumque ob id ab Antistite Mario Sacris interdictum esset regijs ministris; offensus implacabiliter Granuellanus, iussis in carcerem conijci Archiepiscopi famulis, Præsuli ipsi sacros reditus interdixit. nequidquam obnitente, indignationemque Pontificis intentminante Antonio Saulio Pontificis Nuncio. A quo admonitus statim Gregorius, iratusque præter modum, præsertim quòd eodem tempore, quo hæc Neapoli agitabantur à Cardinali Granuellano; Castellæ ab eius consilij Præside Didaco Couaruuia Segouiensi Episcopo similia attentabantur; Saulio mandat, Cardinalem Proregem adeat, ac præcisè denunciet, Nisi quæ in Archiepiscopum, inque familiam eius egit, intra definitos dies corrigat, atque acta rescindat; se, pro tradita sibi à Pontifice potestate, illum Purpuratorum senatu protinus emoturum. Quibus à Saulio (licet ei mitiora mandata suaderent aliqui, veriti credo Proregis iracundiam) vti iniunctum erat, intrepidè peractis, enimuero exterritus impotusa denunciatione Granuellanus, eductis randem vinctis, atque Antistiti quæ debuerat, restitutis: immo reorum vno ex sua in Archiepiscopi custodiam tradito, in eius videlicet noxij locum, qui controuersiæ occasio, properaro iam suspendio, pœnas dederat; Pontificia exinde iura maiori vtique studio, ac reuerentia complexus est. Adeo MINÆ si cum vnoquoque adæquentur, vnumquemque demum terrent. Porrò Prouinciam quadriennio quum rexisset, magna quidem prudentiæ laude, minore tamen pudicitiæ cura, quàm senem sacrâque ornatum Purpurâ condecebat; Romam redijt, placato
1575. vtcunque Pontifice. Vnde post annos tres euocatus à Rege in Hispaniam (agebat tunc ætatis annum sexagesimum secundum) consilio rerum Italicarum summa cum authoritate præficitur: aliquibus

In comitijs pro creando Gregorio XIII. laborat.

mox illum offendit.

ob violatum Ecclesiæ ius,

in controuersia cum Archiepiscopo,

Quod ius Pontifex per Nuncium suum tuetur.

Et ipse Prorex demum paret.

Consilio rerum Italicarum præficitur in Hispania.

quibus Regni primoribus haud ſanè gratus,quorum in rebus agendis iudicia plerunque inania & minora, ipſe vetere ſolidâque multorum experientiâ prægrauabat, atque indignabundus etiam perſtringebat. Quin etiam Regem ipſum offendiſſe compertum habeo: dum apud eum Caroli Imperatoris facinora immodicè prædicando, quidue ille in re conſimili egerat, identidem admonendo; exigere præſentia videbatur ad ſuperiorum normam, odioſa Dominantibus libertate, quæque vel primarios olim viros Philippi Macedonis facta apud Alexandrum filium extollentes afflixit. Sed hominem non latebat, agere ſe apud Principem meritis pridem captum: cuius gratiam expertus erat aduersùm ſe ceſſare veriùs, quàm deeſſe. Habuitque eius rei hoc etiam argumentum: quòd proficiſcens ad capeſſendum Luſitanum Regnum Philippus, moderandæ curam Hiſpaniæ Granuellano commiſit. Rediensque è Luſitania, dum Mantuam Carpetanorum ingenti omnium ordinum frequentia plauſuque intrauit, in eo tamquam triumpho, vnum hunc Purpuratum ſenem ſiniſtro lateri adequitantem habuit. Denique tribus poſt hæc annis reuerſus Cæſarauguſtâ Granuellanus, qua in vrbe Catharinam Philippi Regis filiam cum Carolo Emmanuele Sabaudiæ Duce matrimonio iunxerat; Mantuæ ſeptuagenarius fato conceſſit, ipſo die, quo ante annos duodetriginta Carolus Quintus Imperator obierat: corpore pôſt aliquanto Veſontionem tranſlato, ac iuxta Patris oſſa conſepulto. Vir eo maximè nomine familiaribus & continuis Principum obſeruandus, quòd abſque adulationis tormento, quadraginta circiter annos incorrupta fide arcem obtinuerit principalis aulæ: ex eaque ſemel eiectus, ab eo caſu, tamquam à quiete repetito ad fauorem curſu, longiùs quàm antè proceſſerit. quippe nactus Principem, apud quem libertatem, & gratiam, rara felicitate, ad extremum vſque retinere licuerit. Sed hæc multo pôſt euenere.

Margin, left: *libertas eius in Proceres,* — *Et in ipſum Regem.* — *Hiſpaniam moderatur abſente Rege.* — *Honor ei à redeunte Rege habitus.* — *mors eius,* — *& præcipua laus.*

Margin, right: 1564 — *Q. Curt. lib 8* — 1580 — *Madrid.* 1583. — *Madrid.* 1586.

INTEREA Belgij Gubernatrix ad ſtabiliendam Religionem, cuius inclinatio multis locis audiebatur, animum ac vires intendit. Nam Rex eam in primis curam per Armenterium imperauerat, alijsque ſubinde, atque alijs litteris idem vrgebat. Et ſanè non id à Philippo Rege in ſpeciem curari, oſtendebant litteræ (quæ apud me ſupra centenas) eiusdem manu, aut arbitrarijs notis exaratæ ad Margaritam: in quibus nihil ille famæ opinionique dare, ſicut in ijs, quæ in ſenatu Belgico legebantur; ſed abſque fuco neceſſitates, metusque, & occulta quæque ſorori aperire conſueuit. Atqui in hiſce arcanis litteris ita Religionem ſedulò committit commendatque, vt eius curam eſſe primam ſummamque, ac cetera poſt illam haberi velit: eò progreſſus, vt ſæpenumero Gubernatricem doceret rationem

Margin, left: *RELIGIO à Gubernatrice procurata.* — *commendata ei à Rege,* — *ſeriò,* — *& cum cura aduersùs hæreticos pene incredibili.*

1564 rationem hæreticos intercipiendi: eorum tamquam vestigia & cubilia ipsa monstraret: etiam indices eorumdem contexeret (quos habeo regijs litteris inclusos) eâ diligentiâ confectos, ita cuiusque conditione, viciniâ, ætate, staturâ ad vnguem explicatis; vt mirum profectò sit, Principem in tam multas distractum diuersumque Regnorum curas, huic rei quasi per otium vacasse: inquirendisque hominibus plerunque obscuris, sollicitudine etiam in priuato ciue admiranda, cogitationem manumque flexisse. Quo etiam fiebat, vt quoties de catholicis, qui è Britannia quotidie profugiebant in Belgium, Margarita referret ad Regem; is celeritate homini insolita, præter eos reditus, quos alendis eiusdem insulæ sacerdotibus, Religionis caussâ apud Belgas exulantibus attribuerat; diuidi in alios sæpe duo aureorum millia, interdum plura, aliquando pauciora, numquam non aliquid imperaret. Qua liberalitate Principis inuitante, aliqua dein collegia eiusdem nationis in Belgio, Hispaniaque, magno vtrque catholicorum bono instituti cœpta sunt. Igitur Gubernatrix & sua sponte, & Regis imperio ad tuendam Religionem versa, præsertim quòd nobilitatem ob recens beneficium addictam haberet; scriptis ea super re litteris ad vrbium Episcopos, ac Præfectos, multorum studia mirificè commouit. *nec minima eiũ liberalitate in Anglos exules.*

IAMQVE hæretici trahebantur ad ergastula, plectebanturque, territis ex eo non paucis, ijsque, qui supplicio afficiebantur, non rarò Ecclesiæ restitutis. Et Rupelmundæ quidem sacerdos hæresi imbutus, quum sibi nullum ex arce, qua attinebatur, effugium pateret; facinus sanè desperatissimum aggressus est. Ignem admouere statuit proximo conclaui, vbi commentaria seruabantur, & monumenta prouinciæ: ratus, se in ea trepidatione, sollicitis circa publica militibus, elapsurum. Communicato consilio cum ijs, qui vnà custodiebantur (hi nouem erant) ignem subiecit, ardebatque iam arx, quum subito militum accursu extinctâ flammâ, ipse retractus a fuga, simul cum incendiarijs socijs, sed ijs non paulo felicior, pœnas dedit. Namque hæresim palàm exsecratus in magna, quæ se ad spectaculum effuderat, multitudine: ac malè Caluino, malè malis omnibus hæresium figulis semel atque iterum precatus; populum admonuit, vt ab ea nouarum opinionum scabie, quam fatigando corrumpendoque humano generi tartareus hostis immiserat, præcauerent. Ita catholicè mori se contestatus, securi percussus est. *HAERETICI plectuntur, euẽtu vario.* *Audax hæretici Sacerdotis facinus.* *Sed ei ad extremum salutare.*

13. Aug. Quorum nihil omisit, ad Regem scriptâ tunc epistolâ Gubernatrix, haud dubiè gratificatura Principi talium per quàm auido. Verùm Antuerpiæ paulo tumultuosiùs transacta res est. Ducebatur Gregorius Fabricius, qui desertâ Carmelitanâ familiâ, ductaque vxore apud Britannos, hæresi corruperat aliquos ex Antuerpiana plebe. *ex eiusdẽ litteris. 8. Octobris.* *Fabricij Apostatæ supplicium,*

Iamque

Iamque eum lictor admouebat infelicibus lignis comburendum; 1564
quum repentè, dum facem subijcit, iaci hinc atque hinc lapides,
Lictoris animus suo periculo. (incertum, quorum manibus) incipiunt. lictor prouisu periculi si
cunctaretur, simul ne sontem plebi relinqueret; prompto celeriter
ferro, semiustulatum occupat, conficitque: inde saltu militibus immistus,
præsenti exitio se subducit. Elusi eo facinore, qui tumultum
inceperant, destitère tunc quidem, siue impares armatorum
globo qui aderat, siue frustra minaturi, extincto iam reo. Poste-
Inde excitata populi seditio: to tamen die, eorum aliqui mulierem nacti, quæ Fabricium indicasse
prima ferebatur, insensi circumstant, ac super contumelias
saxa ingerunt: necassentque, ni properè declinantem vicinæ domus
latebra texisset. Eodemque die affixum in foro carmen perlectum
est sanguine conscriptum in hanc sententiam: *Esse Antuerpiæ, qui Fabricij necem propediem sese vlturos coniurauerint.* Quæ
quum Rex postea rescivit, (dubium, an supra verum modumque
aucta) sororem peracriter admonuit, ne ea flagitia diù carere pœ- 25. Nouembris.
& composita. nâ pateretur. Sed illa, vno ex ijs, qui lapides iactauerant suspenso,
nam reliqui, vt erant infimæ sortis, facilè aut fugam arripuerant, aut
in ipsa vrbe obscuritate tegebantur; terrore potiùs, quàm supplicijs
Brugensium facinus in Quæsitorem Fidei. ciuitatem in præsentia composuerat. At Brugis multo adhuc contumaciùs
per eos dies à Senatorio ordine peccatum est, si vera ad
Regem scripsit, qui pleraque Brugis clanculum obseruabat, atque 10. Septembris.
in Hispaniam transmittebat, Hispanus monachus. Quum enim
causarum Fidei Quæsitor per Procuratorem suum (nam Prætor vrbis
veritus indignationem senatus, auxilium differebat) duci hæreticum
in vincula à tribus satellitibus curasset; senatus illico rapi
eos satellites iussit, occlusisque carcere ieiunium indixit aquâ & pane
tamdiu tolerandum, donec eum Gubernatrice transigeret. idque
publicari in foro placuit voce præconis, emisso interim hæretico:
graui vtique iniuria Religioni, Quæsitorique pariter imposita.
Quam profectò iniuriam non satis demissè deprecati sunt Brugenses,
qui Gubernatricem properè adiere, vltro etiam questi de tumultu,
quem haud dubiè Quæsitor excitasset in ciuitate non passura
de priuilegijs suis aliquid carpi, nisi ipsi animaduersione fortasse
acri sed salubri, popularium animos opportunè mitigassent. Qua
in re quid egerit Gubernatrix, quidue Regi responderit, postquam
ab eo Monachi accepit epistolam, compertum non habeo. 25. Nou.

DE TRIDENTINO Concilio. OB eiusmodi credo facinora Gubernatrix agitate cœpit de ratione,
qua Tridentini decreta Concilij aduersùm hæreticos paulo antè
illata in Belgium, (quorum aliqua ambigua videbantur) obseruanda
essent. Quum enim sæpenumero in eamdem sententiam Rex litteras 1 Iul. 6. Aug.
daret, quibus de hæreticorum audacia, deque Præsulum indulgentia

1564 gentia queτebatur : iubebatque propterea restitui Patris edictum, quod translato ad Ecclesiasticos viros iudicio abolitum erat; Margarita & si peropportunum id fore respondit, quum nouorum Iudi-
29. Aug. cum, Quæsitorumque complures eam potestatem tàm auidè haberent, quàm timide administrarent; negauit tamen vsurpari edictum posse, si ratio esset habenda Concilij, cuius authoritate ad Ecclesiasticum tribunal huiusmodi causarum cognitio transferebatur. Accessit, quòd quum Pius Pontifex hoc anno sexagesimo quar- *Pij IV. Pont. sollicitudo in eo promulgando.*
1564. to, cuius magnam partem proponendis vsurpandisque Concilij decretis attribuerat, eorum vsum ac patrocinium Christianis Principibus impensè commendaret; visum est Hispaniarum Regi, in ea re ceteris præire: non solum ob insitam homini pietatem, sed etiam *Et Philippi Regis in suscipiendo.*
1536. Paulo III. Pont. quia Concilium à Carolo patente, dum Romæ substiterat, imperratum, hereditario nimirum studio sibi suscipiendum putauit. Dum verò in Hispania primùm incumbit in eam curam, dein in Belgium ad sororem de illius vsurpatione scribit; Romæ interueńit aliquid, ex quo abalienandus à Pontifice animus Regis, eòque Concilij cu- *DISSIDIVM inter Pontificem Regemque*
ra in Hispania, Belgioque protinus intermittenda credebatur.

ETENIM excitatâ in Tridentino Concilio controuersiâ de honorificentiore loco inter Oratores Galli, Hispanique Regum: quòd hic superiorem illum pati nollet, ille hunc neque parem: tunc quidem composita vtcumque fuerat, Hispano seorsim ab alijs Oratoribus honestè collocato. Sed dimisso Concilio, controuersiæ definitionem Romæ vrgente Ludouico Requesenio Philippi Regis Oratore, *ob honorificentiorem locū Regis Oratoribus attribuendum. Tridēti lis primùm excitata, & composita: Roma restituitur.*
Onuph. Panu. in Pio IV. Adriā. lib. 18. hist. Thuan. lib. 35. hist. Pius Pontifex in odiosa explicatione tergiuersari primùm, dein Requesenium monete, vt ab ea contentione desisteret: ad extremum vtrique occulte suadere, vt ad sacrum Cardinalium Collegium causam integram remitteret: interea à publicis in Pontificio sacello cærimonijs abstinenet. tatus ea ratione ob diuersa Cardinalium studia producendum infinitè iudicium, se certè à ferendæ sententiæ necessitate, atque adeo ab inuidia subtrahendum. Nempe imitandum Principi Iouem facetè dicebat: qui (vt est vetus Etruscorum disciplinæ commentum) ex duplici fulminum genere, prosperum ipse per se, at infaustum adhibito Deorum consilio contorquete solitus sit. Verùm incitatos semel animos tamquam à cursu retinere difficile tunc erat & vterque procrastinatione Pontificis offendebatur. Henricus Osellius in primis Caroli Regis Orator, qui ea ipsa ratione se quodammodo exæquari dolebat. præsertim quum timeret, ne sicuti per eos dies in aula Ferdinandi Cæsaris, eadem de loco digniore inter vtriusque Regis Oratores composita lis fuerat, vt alternâ vice apud Cæsarem præirent; (Gallo propterea ab aula digresso) idem fortasse, inualescente exemplo, Romæ *Tergiuersatur in eius definitione Pontifex. transferre illam cupit ad Cardinales.*

O statueretur.

statueretur. Quamobrem Pius, nequidquam Pontificijs cæremonijs aliquoties intermissis, sacro demum die Pentecostes, post Cæsaris Oratorem, Oratorem Gallum primum obtinere locum voluit. Ex quo incensus irâ Requesenius, post publicam iniuriæ testationem Philippi Regis nomine Pontifici factam, eiusdem Philippi iussu Romam deseruit. Id verò cùm multos expectatione suspensos habuit intentosque; quid exinde Philippus ageret in Concilij præsertim cura, quam tantopere Pontifex vrgebat; tùm præcipuè pupugit Austriacam Belgij Gubernatricem, quòd hæc prouinciam haberet, inter omnia Philippi Regna, hæreticis vndique irrumpentibus obnoxiam, ideoque Concilij sanctiones in ea promulgari vsurparique apprime Pontifex optaret. Itaque sollicita de Regis animo, quid ille præscriberet, expectabat: simulque timidiùs aliquanto in Religionis causa pœnas exigebat. Nec dubitabant aliqui, quin de Tridentino quidem Concilio actum iam esset in Belgio. lætis idcirco hæreticis, ærentibusque Pontificis Romani prudentiam, qui non sanè in tempore irritasset Hispanum: quo Concilium respuente, quæ demum regna superessent Tridentinis legibus obtemperatura? Quamquam alij ex eodem capite contraria ducebant, Pontificis æquitatem nulla spe metuque labefactatam prædicantes: neque de Regis pietate, & constantia dubitandum esse: non recessurum ob priuatam offensionem à Concilij tutela: quam si desereret, non defuturum profectò Gallum, qui eo statim nomine susciperet, quòd ab ea recessisset Hispanus. Quum ecce Philippi Regis perferuntur litteræ, quibus Gubernatricem admonebat de contentionis exitu longè alio, atque ipse deberi aiebat non minus æquitati causæ, quàm suo erga Pium Pontificem amori obseruantiæque: *Ideo reuocasse se ab vrbe, in qua apparere cum dignitate non liceret, Oratorem suum; siquidem nullum interea sibi futurum erat priuatum cum Pontifice negotium: eorum verò, quæ ad publicam Religionis procurationem, aut ad obsequium & obedientiam Pontifici, Sanctæque Romanæ Sedi præstandam pertinent, (à quibus ne latum quidem vnguem res eum vlla dimouerit) se curam demandasse Francisco Cardinali Paceco Hispaniarum apud Pontificem patrono: cum quo ipsa transigat in posterum ea, quæ spectare videbuntur ad sacrorum Antistitum designationem, aliaque firmamenta Religionis. in qua strenuè propugnanda, sicuti etiam in Tridentino Concilio Belgis accuratè proponendo exigendoque, nihil ab ea remitti, quadecumque causa par esse.* Et verò quo ad Concilij curam, perspecto Regis animo, nihil illa remissura erat; nisi in ipsa operis aggressione, & tamquam in limine offendisset. Exquisito enim & Pastorum animarum, & excellentium per Academias virorum super Concilij promulgatione iudicio, auditis

1564.

ipse tandem explicat.

Hispano legato indignante,

ac Romam deserente.

Suspensis ob hæc multis:

maxime Belgij Gubernatrice;

lætis hæreticis, quasi iam actũ de Concil. Tridentino in Belgio;

Sed falsis.

Litteræ Regis indignatis aduersus Pontificem;

6. Aug.

non tamẽ Concilij curam omissuri.

Gubernatrix dubitat, an excipienda sint aliqua decreta in promulgatione Concilij.

1564 auditis præterea senatorum sententijs: ab his præcipuè reclamatum, suasúmque, Ne concilij decreta, quoniam capita continerent aliqua aduersùm Regis iura, prouinciarumque priuilegia; sine eorum capitum exceptione proponerentur in Belgio. Quod isti tanto libetiùs contentiùsque declamabant, quanto gratiorem Regi fore credebant eam confidentiam, quæ libertatis specie, Principis demum commodis inseruiret, simul a culpa Principem absolueret. Senatores dissi:

30. Septẽbris. Quod tamen Regi, ad quem omnia Margarita referebat, haud

25. Nouembris. probatum est: ideoque responsum, *Sibi non placere, in Concilio populis proponendo, quidquam excipi: ne & Romæ, urbi sermonum auidæ, materies obtrectandi: & reliquis Christianis Principibus in Hispaniam intentis, occasio imitandi præberetur. Nam quod de Regio, ac prouinciali iure diceba tur, consideratum abunde fuisse, quum de Concilio eodem publicando quæsitum fuit in Hispania, in qua illæ planè difficultates existebant: quarum sicuti nulla tunc ratio habita est, sed Concilium sine ulla exceptione propositum, adhibita tamen perleui moderatione in eius usu; ita velle in Belgio idem factitari: eòque mitti Hispaniææ promulgationis exemplum, ut parentes imperio suo populi ad unam ubique normam pariter exigantur.* Hæc autem pro Regis præscripto Gubernatricem agitare nauiter incipientem, atque incœpta patrare per prouincias conantem quàm graues secuti sint populorum motus, in exitu sequentis anni, quum illi in multorum perniciem si- Rex negat. Quod difficile Gubernatrici repertum est.

1565 mul erupere, opportunè memorabo. Interim Margarita, gliscentibus in dies non minus ærarij, quàm Religionis ubique difficultatibus: quum nec satis præsidij haberet domi, nec à Rege per litteras quidquam exprimeret; optimum factu existimauit, celeberrimi viri legatione Principem adoriri. coniectisque oculis in Egmontium, quòd is præter claritudinem generis, rerumque Belgicarum usum, magnis apud Regem, testatisque meritis impetraturus omnia crederetur, initio anni sexagesimi quinti, consulto ante senatu, hominem in Hispaniam designauit. Et Egmontius prouinciam libentissimè suscepit, quoniam sperabat (ut ipse Gubernatri- Legatur in Hispaniam Comes Egmontius

15. Febr. ci aperuit, & hæc Regi) occasione publicæ legationis, de priuatis simul commodis se cum Principe transacturum. Magnis itaque mandatis, quæ Regi exponeret, instructus, summo omnium ordinum consensu ac spe, multisque Nobilium, officij causâ, deducentibus, iter ingressus est, eo ipso die, quo Franciscus Halleuinius Zueghemi Dominus rediit è Germania, quò illum Margarita legauerat, ut Philippi Regis nomine, eius dolorem ob Ferdinandi Cæsaris, religiosissimi Principis mortem, Maximiliano filio, vxorique, ac reliquis per Germaniam Austriacis Regulis, officiosi solatij loco, testaretur. Id, quod beneuole factum, acceptumque: eòque à Legatio ad Maximil. Cæsarem ob mortem Ferdinandi Patris.

 Maximiliano

Maximiliano Cæsare opera est abunde promissa patrueli Regi. 1565

MAVRITIVS Orangio Princi- pi nascitur.

HOC eodem tempore nascitur Orangio ex Anna Saxonica proles altera, inditumque ei ob Septemuirum Annæ parentem, Mauritio nomen. Atque hic ille Mauritius est à nobis sæpe, nec sine fortis & cauti Ducis laude memorandus: quem à coniuratis Prouincijs substitutum in patris interfecti locum, postquàm apud Batauos (qui finis esse plerumque solet diuturni regiminis) alio nomine dominationem propemodum exercuisset, duobus antè annis, dum hæc scriberem, conceptus ex Bredæ ineuitabili obsidione mæror extinxit. Hunc baptismo expiatum orthodoxorum ritu, scribit ad Regem Margarita: rem tamen omnium maximam viriatam dolet, electis lustrico die susceptoribus infantis, Septemuiro Augusto Saxonum Duce, & Philippo Hassiæ Dynasta, lutherianis Principibus; quorum nomine duo viri nobiles, imbuti eâdem hæresi sponsores fuere. Nempe hîc quoque Orangius, qui numquam vnum hominem ageret, ab hæreticis iuxtà atque catholicis vsurpauit aliquid, quo se vtrisque venditaret, in ancipitem partium fortunam semper intentus.

Catholicè baptizatur,

15. Febr.

sed hæreticis susceptoribus.

Lantgrauius.

COLLOQVIVM Caroli Regis, ac Reginarum ad Baionam.

IISDEM litteris Margarita Regi significat multorum suspicionem sermonesque ob nuncium, quem ipsa cum senatu communicauit, de congressu colloquioque ad fines Aquitaniæ decreto inter Catharinam Mediceam Caroli Regis matrem, quæ cum illo Galliam obibat, & Isabellam filiam, Hispaniæ Reginam. Scripserat enim Philippus Rex ad sororem, asseratque, doceret Proceres Belgas, nihil eo congressu aliud parari, quàm vt desiderio Caroli Regis, matrisque, finitima Hispaniæ lustrantium satisfieret. Idque etiam compositis aut ad suos per Europam Oratores, aut ad Principes ipsos litteris admonuerat: nullo in Italia, Hispaniaque Dynasta, aut Ministro regni prætermisso, quem eius colloquij causam, occasionemque sollicitè non docuerit. Nec ideo suspiciones Belgis exemit: quin potiùs ea sollicitudine auxit: tanto pronius eorum multis, atque hæreticis inprimis, opinantibus, non id à Medicea curari caritate in filiam, sed magni alicuins consilij capessendi gratiâ aduersùs hæresum factiones, ac turbamenta regnorum: præsertim quòd ipse Philippus Rex interfuturus dicebatur. Et sanè rogatum ab Isabella vxore, vt præsentiâ suâ gaudium cumularet; haud alienum se ostendisse certum habeo ex eius litteris ad Gubernatricem. Et quamuis hæc dissuaderet iter: affirmaretque, infra Maiestatem eius videri, si se potestati Gallorum committeret eo tempore, quo partim ob Regis ætatem, partim ob feminæ Reginæ conditionem, magna esset populorum libertas erga Dominantes; respondet tamen, si doceatur ad Religionem pertinere, vt ipse intersit, decretum sibi iam tum esse, pro Dei causa nullis se se molestijs, periculisue subtrahere.

Eius causam Rex Hispaniæ reddit Belgis Proceribus,

3. Febr.

& reliquis per Europam Principibus.

Suspiciones tamen multis non adimit:

præsertim hæreticis:

& auxit opinio interfuturi Regis:

3. Febr.

Cui Gubernatrix dissuadet huiusmodi iter.

3. Mart.

1565 subtrahere. Tamen permissa Regina vxore, additoque ei comite, Ferdinando Toletano Albæ Duce, qui Torquem aurei Velleris, Philippi nomine Carolo deferret, ipse à congressu abstinuit: siue diuersis aliò curis, ob nuncium obsessæ à Turcis Melitæ, vt Margaritæ *Cur non interfuit Rex Hisp.*
27. Sept. scripsit; siue EX LONGINQVO meliùs responsa daturus. Quam fuisse causam crediderim, cur vxori potestatem omnem ademerit quidquam deliberandi, se per litteras non ante consulto. Ceterùm in hoc colloquio litteris omnium, etiam poëtarum celebrato, quo ad *Varia huius colloquij fama.* Baionam Carolus Rex, ac Reginæ, summo apparatu conuenere, adnitentibus Gallis Hispanum fastum maiore fastu posthabere; quid demum actum sit, quanto secretiùs inter eos (Albano tantummodo præsente) agebatur, tanto confidentiùs aliqui scriptores tamquam vacuum locum, ingenio explendum occupant, ac mira imperij arcana inde deducunt. Ego coniecturis omissis, ex litteris *Quid in eo actum sit.*
25. Sept. manu Philippi Regis ad sororem super hoc colloquio scriptis comperta hæc habeo. Hispaniæ Reginam multis grauissimisque rationibus, haud dubiè à Philippo imperatis, laboranti per Galliam Religioni remedium à Fratre, à Parente, quorum præcipue intererat, efflagitasse: illosque quàm optimè animatos erga ea, quæ agitata sunt, consilia reperisse. præterea de connubijs nonnullis verba facienti Mediceæ Reginæ, consensumque, & operam filiæ perquirenti; ab ea, atque ab Duce Albano ambiguè responsum esse, quo integrum Philippo arbitrium reseruarent. postremò occasione legati eidem diebus à Solymano missi, vt renouaret amicitiam cum Carolo; sermonem à Gallis illatum de ea amicitia renuncianda, fœdereque cum Philippo, ac Cæsare ineundo, aduersùs communem hostem. Sed neque hoc, quamquam gratum accideret, processisse: Hispaniæ Regina declinante omnia præter causam Religionis: quam quum iterum, Albano suggerente, commendasset, post mutuos amplexus atque oscula, vtrinque discessum esse: trepidis præter modum hæreticis, (quibus aliquid fortè suboluerat) ne ex eo Principum, *Hæreticorum inde metus,* ceu stellarum patum sibi beneficarum concursu, fœda aliqua procella suo capiti portenderetur. Et verò ingentem illam Hugonotorum cædem, septennio pòst actam Parisijs, in hoc decretam es- *Et multorum opinio de cæde Hugonotorum ibi decreta.*
Thuanus lib. 36. hist. Ant. Herrera l. 12. c. 2. vita Philip. 2. & alij. se conuentu multi sentiunt. id quod mihi neque abnuere, neque affirmare promptum fuerit. potius inclinat animus, vt credam, & mutua Gallorum in Belgium, atque hinc in Galliam aduersùm Religionis Principumque rebelles auxilia, quæ sæpius submissa deinceps vidimus: & Caroli Regis cum Elisabetha Maximiliani Imp. filia matrimonium quinto pòst anno celebratum, ab eo colloquio prouenisse. Nam Philippus illâ, quam dicebam, epistolâ innuit aliquid de huiusmodi subsidijs ad profligandam hæresim mutuò in posterum

posterum submittendis: & apertè docet, matrimonium non planè reiectum fuisse ab Hispaniæ Regina, sed relictas, vt ipse loquitur, patentes in aliud tempus consultationi fores, quandoquidem tenera eorum, de quibus agebatur, ætas (quippe Carolus annorum quindecim, vndecim Elisabetha tunc erant) moram adhuc nuptiis otiumque permittebat. 1565

EGMONTIVS in Hispaniam venit. SVB initium Martij mensis Mantuam Carpetanorum aduenit Egmontius, præter opinionem mandatumque Regis, qui differri eius aduentum cupiebat. credo, quòd accepisset à Gubernatrice, eum libenter iter in Hispaniam ingredi priuatæ vtilitatis spe. Excepit tamen illum perhumaniter, vti addecebat virum primarium, multarumque palmarum Ducem: audiuitque sæpius magna approbatione de publicis Belgij necessitatibus disserentem: immo ad priuata dein commoda transeunti in omnibus fere, quæ poposcit, indulsit. postremò responsa, quæ Gubernatrici referret, amplissimè litteris instruxit. Ea, certiùs vt destinaret, exploranda sibi duxerat, in ijs præsertim quæ ad Religionem pertinent, ex Theologorum, quos ob eam causam coëgerat, placitis monitisque. In quo doctorum hominum senatu admirationi fuisse pietatem Regis, vnum eorum, qui interfuere, memorantem audiui. Euocati enim ad se primores quique Diuinæ facultatis interpretes, consultique, quid de Religionis libertate, quam enixè postulauerant Belgarum ciuitatum aliquæ, ipsi sentirent. quum plerique, perspecto earum prouinciarum statu, affirmarent, auertendo grauiori malo, quod vtique timeretur ex ciuitatum defectione, iacturaque obedientiæ erga Principem, erga orthodoxam Ecclesiam; posse Maiestatem eius absque Dei offensa in libero rerum sacrarum cultu populis indulgere. negauit accitos à se illos fuisse, vt docerent, an permittere id posset: sed an sibi necessariò permittendum præscriberent. Illis necessitatem videri nullam asseuerantibus, tum Rex in eorum conspectu, humi positus ante Christi Domini simulacrum, *Ego verò*, inquit, *Diuinam Maiestatem tuam oro quæsoque, Rex omnium Deus, hanc vt mihi mentem perpetuam velis, ne illorum, qui te Dominum respuerint, vspiam esse me, aut dici Dominum acquiescam.* Atque in hanc sententiam firmatus, suum de Religione consilium aperuit, in ijs quas dicebam litteris, Egmontio Comiti tradendis. Cui antequàm illas traderet, hominemque dimitteret, non dissimulandum putauit, offensum se non parum fuisse nouissima Nobilium conspiratione, ac vestium symbolis in Cardinalem Granuellanum expositis: in eoque Egmontij in primis, qui author habebatur, si non fidem, prudentiam quidem certe desiderasse. At Egmontius omni asseueratione quum affirmasset, ludicram illam, ac planè puerilem fuisse super mensam hilaritatem: immo insanorum

Marginal notes: *Madrid.* *15. Febr.* — *Responsa, & mandata Regis.* — *2. April.* — *prius eum Theologis consultatis,* — *in hunc modū.* — *Rex de symbolis in Granuellanum vsurpatis reprehendit Egmontium.* — *Qui se purgat:*

1565 mo insanorum, scurratumque pileolos idcirco à se præscriptos, vt scurrile quid ac meta compotantium insania derididiculo, non metui cuiquam foret; non omisit Cardinalem huius culpæ princi- *& culpam in Granuel rejicit* pem nominare, quippe cœtus amicorum quotidie cogentem contra Nobilitatem, eòque meritum, qui à Nobilitate paria experiretur. ceterùm in huiusmodi congressibus (idque iureiurando sæpius interposito testatus est) nihil se aduersùs sincerum Maiestatis eius obsequium meditatos. quin etiam, si in aliquo eorum contrariam Regi mentem deprehendisset, futurum se fuisse profectò primum, qui eum, vel si frater esset, stricto pugione confoderet. Hisce cum Egmontio Comite peractis (quorum singula priuatis litteris Gu-

8. April. bernatricem Rex docuit) Comiti tradidit legationis suæ commen- tarium ita inscriptum *Instructio earum rerum, quas tu, Princeps Gauræ,* *Instructio à Rege tradita Egmontio,*

Mi primo, honoraria appellatio ab Hispanis Regibus tribui solita Magnatibus. *Comes Egmontij, patruelis meus, meique de imperij iure consilij, exponere nomine meo debes Duci Parmensi, sorori meæ.* At commentarij amplissimè instructi summa hæc fuit. Reuersus in Belgium Egmontius, post salutatam Regis nomine Gubernatricem, actasque gratias ob sollicitudinem in administranda prouincia, legandoque in Hispaniam viro Belgarum necessitatibus vnicè accommodato; hæc ei ab Rege respondeat. Principio se dolore incredibili perculsum, *De religione seruanda,* audito hæreticorum progressu: certumque ac fixum animo manere, idque testatum omnibus velle, Nullam suis in regnis mutationem Religionis se esse passurum, licet eâ gratiâ sibi millies occumbendum foret. Proinde optare, vt Gubernatrix senatum extra or- *& de plectendis hæreticis,* dinem cogat, in quem aliquot Episcopi, ac Rythouius in primis Iprensis Antistes, totidemque Theologi, atque ex consiliarijs ij, qui Religionis, quique patriæ amantiores sunt, aduocentur, specie quidem de Tridentino Concilio disserendi, re autem ipsa, vt rationem commostrent, qua populi in auita Religione strenuè contineri, qua pueri sincerè in scholis erudiri, qua in plectendis hæreticis alia iniri via sine offensione queat. non vt ab eorum supplicijs quidquam cessetur, (id enim sibi consilium non esse, neque existimare, gratum id futurum Deo, aut Religioni salutare) sed vt, in eos dum animaduertitur, spes omnis gloriolæ, pro qua se impiè deuouent, præcludatur. Præterea quod attinet ad Senatus ita ordi- *& de senatibus ordinandis;*

Consilium status. nandos, vt is, in quo expenditur ius imperij, duobus reliquis imponatur, hoc est ijs, qui iuridicundo, quique publico ærario præsunt; nolle se quidquam certi antè statuere, quàm consilia rationesque Gubernatricis intelligat. Sic ille quidem in hisce litteris Egmontio

8. April. traditis: at verò seorsim ad Margaritam scribens: negat placere sibi eam augeri senatus, (in quo præcipui Belgarum erant) authoritatem, quæ & potestati Gubernatricis officiat, & principibus viris

æræario auctis ad res nouas fortè moliendas (quod aliunde significatum erat) viam sternat. Ad hæc Gubernatrici refertur Egmontius, curæ sibi esse necessitates, quibus Belgium premi illa tories lamentatur: ideoque mittere partim in numerato, partim per syngrapham sexaginta nummûm aureorum millia in milites ordinarios, ducenta millia in præsidiarios diuidenda: pro administratione verò prouinciarum, Magistratuumque mercede, centum quinquaginta millia. Plura missurum fuisse pro muniendis vrbibus, proque dissoluendis nominibus, nisi aduersùs Turcarum classem multis in locis prouidendum esset. Huius tamen pecuniæ pars impetrari non potuit ab argentarijs, quòd in Hispania satisfactum non esset. Postremò commendata iudiciorum, ac tribunalium integritate, spem Gubernatrici, populisque Belgarum faciat, se ad audienda prouinciarum vota, ijsque præsentia suâ consulendum, profectionem adornare. Compositas in hanc sententiam litteras quo die Rex Egmontio tradidit, accito Alexandro Octauij Farnesij, & Margaritæ Austriacæ Parmæ, ac Placentiæ Ducum filio, *Inter alia*, inquit, *quæ Gubernatricis perferes, hunc quoque adolescentem fidei tuæ committo. Tu illi præstabis operam, quam meretur sororis meæ, & Gubernatricis vestræ filius.* Egmontius osculatus hoc quoque nomine Regis manum, eo lætior abscessit, quo magis Margaritæ gaudium ob legationem prosperè obitam, accessione filij iam pridem exoptati cumulaturus erat. Et profectò cumulauit: viso enim Alexandro tam bene habito, aspectu alacri viuidoque, temperato tamen ea grauitate, quæ decebat sub Philippo auunculo nutritum in regnatrice aula; gauisa præter modum mater, præsertim quòd vnà cum filio, eiusdem etiam matrimonij tandem ab Rege decreti nuncium attulerat Egmontius; misso in Hispaniam domus suæ præfecto Theuloræ Domino, egit quàm maximas Regi gratias ob collocatum in se, Octauiumque virum suum grande beneficium, tali vxore filio prouisa.

& de pecunia quam mittit:

& de aduentu suo.

Alex. Farnesius à Rege traditur Egmõtio in Belgiũ deducendus.

Gubernatricis gaudium eo viso,

& nuncio matrimonij accepto.

1565

30. Apr.

COEPTUM erat, quadriennio ante hoc tempus, agi cum Philippo Rege, de coniugio Alexandri. Et Octauij quidem Patris sententia primò inclinauerat in Alphonsi Ferrariæ Ducis sororem, parentibus Hercule Secundo genitam, & Renatâ Ludouici Duodecimi Gallorum Regis filiâ: quod existimaret, INGENS potentiæ firmamentum, vicinorum Principum amicitiam. diceretque, (id, quod à Carolo Cæsare, opinor, inaudierat) Quemadmodum in terræ, ac maris orbem luna plus agit, quàm pleræque stellarum, non quia ijs potentior, sed quia vicinior; ita de finitimorum vi censendum esse. Differebatque, vti suspicor, in eam sententiam copiosiùs, ob intentatam sibi per eos dies controuersiam à Pio Quarto, super Camerrium

De CONIVGIO Alex. Farnesij.

Dux Octauius inclinat in sororem Ferrariæ Ducis.

Quam ob causam.

1565 mertium Principatu, quo Federicum Borromeum sororis filium, tradita ei vxore Virginia Ruuerea Varana, Pontifex augere decreuerat. Ideoque Octauius apud se reputans, si quam forte armorum occasionem lis ea gigneret, quanti referret Ducis Ferrariæ necessitudo; eam nexu affinitatis adstringere opportunum ducebat. Nec dissentiebat ab eo consilio Margarita, ideoque & mariti nomine, & suo, super eo connubio scripserat ad Regem. Sed is, vel quòd illam affinitatem cum Duce Gallicarum partium non probaret: vel quòd aliam animo destinasset, iamque mouere aliquid cœpisset; Margaritæ respondit in hæc verba. *Dux Illustrissima: Iam pridem est, quum agere institui de tuo meoque Alexandro (nam habeo filij loco) cum Ferdinandi Imperatoris patrui nostri filia coniungendo; ratus id tibi, meæ germanæ, id Octauio Duci perquàm gratum. Neque sententiam mutaui acceptis litteris tuis, aut audito Ardinghello de Ferrariensi matrimonio. Quam ipse designo, & Cæsaris proles, & nostri sanguinis est: Ferrariensis Ducis soror, ac Princeps Alexander ætate vsque adeo discrepant, vt malè conuenire possint. Laudo equidem Octauium Ducem, finitimorum amicitias in hisce affinitatibus sequentem; sed considerare quoque debet, quamdiu ille me fratrem ac patronum habuerit, neminem profectò ausurum ei quidquam negotij facessere. sicuti superioribus diebus obseruare potuit in ea rerum mutatione, qua Pius Pontifex ab incœpto destitit. Postquam enim Sanctitati eius significandum curaui consilium, obligationemque, qua domus Ducis prospicere partes meæ sunt, eruntque semper; respondit, se non modo molestiæ nihil allaturum Duci, sed eius familiam non minore quàm ipse contenderem, patrocinio complexurum. Id autem, quamuis Duci per Ardinghellum renunciari iusserim, communicare tamen tecum ipse fraternè volui, satis vt facerem germanitati nostræ, teque simul rogarem, vt sententiam hanc meam tuis quoque litteris Viro significes, atque ad me quamprimùm, quid vterque decreueritis, referatis.* Verùm dum vtrerque in hisce affinitatibus optandis hærent; quòd splendidiorem ducerent alteram, alteram opportuniorem; Rex nouo consilio ad Mariam Lusitanam, Eduardi Principis & Isabellæ Brigantiæ filiam, Regisque Emmanuelis neptem animum adiecit: exploratoque per litteras animo Margaritæ, Octauijque; coniugium simul ab Rege propositum, simul ab omnibus probatum est. Etenim Lusitanorum nomen ea tempestate inclytum erat, magna terrarum orbis parte illorum armis iuxtà pijs, ac fortibus patefacta. Et Philippus Rex non modo trahebat inde maternum genus, quippe Isabellæ filius, atque adeo Emmanuelis nepos; sed inde quoque ante annos ferme viginti coniugem duxerat Mariam Ioannis Tertij filiam, Emmanuelis neptem. Quamobrem Farnesiæ genti perhonorificum videri potuit, alteram Emmanuelis neptem

1. Octobris 1560.

9 Decembris 1560.

Idem sentit Gubernatrix.

Rex dissentit:

atque aliam designat.

Epistola Regis.

Rex nouo consilio Mariam Lusitanam proponit.

Illico accepta tur.

Eduardus Ioannis Tertij frater, Emmanuelis filius.

Eius nobilitas à genere tum paterno,

neptem Philippo Hispaniarum Regi, alteram Alexandro Parmensi Principi collocatam. præsertim quod hæc, & Philippus ex germanis fratre ac sorore nati erant, eodemque gradu Philippum, & Philippi vxorem Maria Lusitana contingebat. Accedebat ex materno genere, Brigantiorum nobilitas, Lusitanorum Regum sanguini sæpius immista, & splendore aulæ Regi non impar. Sed multo adhuc magis eam affinitatem Alexandro Principi optabilem, Mariæ, quàm Maiorum eius claritudo faciebat. 1565

tum materno.

MARIAE propria laudes

Ingenium eius, & notitia litterarum.

Vita sanctimonia.

Puellaria eius opera.

Pudicitiæ studium,

& cautio in ea seruanda.

CELEBRI fama per Hispaniam puella volitabat, & par erat suæ famæ: prædicabaturque vna ingenio omnia comprehendere. latinâ linguâ expeditè, ac perbene loqui: græcas litteras proximè callere: philosophiam non ignorare: Mathematicorum disciplinas apprime nosse: diuina vtriusque Testamenti oracula in promptu habere. Sed super hæc, innocentia morum, ac sanctitas erat. Nihil ei suauius, & (quoad licebat) etiam crebrius rerum contemplatione diuinarum; habebatque familiares aliquot ex sacris litteris, ac Patribus sententiolas, quibus interdiu vel in ipso puellari opere subtractum humanis rebus animum, Deo quàm dulcissimè repræsentabat. Et operi quidem nulli siue textili, siue sutili admouit aliquando manum aliâ gratiâ, quàm vt Sacrosanctæ Eucharistiæ cultui, aut pauperum vsui deseruiret, hoc est ipsum Christum Dominum vtrobique contegeret. At verò pudicitiæ curam non habuit modò, sed etiam præstetulit: dicebatque, RELIQVAS virtutes vtcumque dissimulari feminis posse, Castimoniâ gloriandum. Itaque contra omnes spectaculorum illecebras, quantum impetrare poterat à parentibus, patruoque Rege, sesperat sese. Nec minus in Poëtis voluendis, (quamuis hisce ingeniosis voluminibus mirificè caperetur) ne fortè in aliquid amatoriè scriptum incideret, animi suspensa pergebat: quumque Franciscum Petrarcham in manus aliquando sumpsisset, lectis paucis versiculis, illico abstinuit. Et eamdem ob causam adduci non potuit, vt cuiusquam aulicorum bracchio, humeroue niteretur: id, quod nobilibus feminis siue ad inanem speciem, siue ad firmanda vestigia operosè ac sublatè gradientium solenne est.

Classis e Belgio mittitur ad sponsam deducendã.

His ergo atque aliis virtutibus commendabatur Mariæ Lusitanæ coniugium: eòque nihil morata Belgij Gubernatrix Margarita, quum iam apud se Alexandrum haberet; ad sponsam ex Lusitania deducendam regiè classem adornat, militibus abunde instruit, ac Petrum Ernestum Comitem Mansfeldium, clarum bello ducem classi præficit, addito nobilium feminarum, virorumque quàm maximo lectissimoque comitatu. Mansfeldius vnà cum coniuge Maria Momorantia Comitis Hornani sorore, ac filio Carolo Mansfeldio soluens à Flissingano portu, Augusto mense; sub initium Septem- *14 die.*

bris

1565 bris, appulit Vlysipponem. Neque pòst multo sponsa, comitantibus è Lusitana nobilitate quàm plurimis, classem conscendit; non tamen antè vela fieri voluit, quàm in portu aduocatis ad se in nauem prætoriam Lusitanis, Sacerdotem è Societate Iesu, quo ad sacras conciones, atque ad expiandas animi noxas vtebatur, orarer, vt se comitesque in prouincias ituros hæresum peste afflatas, præmuniret aliquot monitis, tamquam antidotis, quibus sese integros à contagione præstarent. Quod vbi ab homine eloquente iuxtà, ac pio peractum est, secunda è portu nauigatione discedunt. Sed non multum inde processerant, quum subito exasperatis cæca vi fluctibus, volui cœptum est mare: ventoque increbrescente, nauibus alijs aliò dispulsis, vna in prætoriam, qua Maria vehebatur, incurrit, multisque locis aperta, miserando sanè spectaculo, non longè à prætoria mergebatur. Enimuerò Maria miserorum discrimine vociferantium, manusque protendentium commota, aduocare properè Mansfeldium classis præfectum, atque orare, vt admoueret illuc prætoriam, acciperetque quos posset viros feminasque, antequàm dehiscente nauigio tam multi mortales in eius conspectu fluctibus haurirentur. Præfectus negare id absque eius Celsitudinis, aliorumque periculo attentari posse. idem affirmare nautæ, ac Nauarchus in primis maritimarum rerum prudens, ignarus tamen eius nauigandi artis, quam Diuina spes dirigit. Tunc illa, *At ego*, inquir, *videte quid animus præsagit, si ad opem socijs afferendam strenuè contenderimus, spero id Deo gratum adeo futurum, vt propterea ad afferendam nobis omnibus opem, eius bonitas prouocetur*. Id autem eo sensu pieratis, gratoque aspectu oris elocuta est, nihil vt Præfectus aduersari ausus, illuc obuerti prætoriam statim iusserit: quæ per vndarum globos eluctata, tandemque periclitantibus admota, properatò scapharum traiectu, opportunum miseris perfugium fuit: ipsa verò nauis obscura iam regiæ Principis voto non pòst multo in omnium oculis, vno ex omnibus desiderato, superante mari, depressa est. Quin etiam eàdem horâ (quòd Maria Deo freta sperare quoque se dixerat) ventorum truculentia remittere, quæque disiecta erat classis vndique conuenire cœpit. Quamquam paucis pòst diebus inhorrescente iterum mari, atque in læuas Britanniæ oras tempestate delati, recipere se in eius insulæ portum coacti sunt. In quo dum nauigandi opportunitatem opperiuntur, condecere Mansfeldius rebatur, à Maria mitti Nobilem aliquem, qui officij causâ Angliæ Reginam, cuius in regnum concesserant, salutaret. Sed abnuebat illa, quòd diceret, Nolle sibi quidquam commercij cum Ecclesiæ hostibus intercedere. & quamuis obsistentem fatigarent alij, affirmarentque, per eam occasionem tutò posse transmitti

Lisbona. 21. Sept.

Sebastianus Morales, qui postea Iaponia Episcopus.

Quæ discedit magno comitatu è Lusitania.

Tempestate vexatur.

Mariæ commiseratio, & tutela nauersis periclitantes.

Alia tempestate in Angliam defertur.

Angliæ Reginã salutatum mittere renuit.

communia illa verborum officia, in sententia tamen perstitit, ad- 1565
dens, Id verò esse & sibi tutius, & ceteris ad exemplum salutarius.
Præter opinionem tamen iisdem diebus perquàm blandam se præ-
Matronam hæreticam ad se inuitat: buit matronæ nobili hæreticæque, quæ in portum visendæ classis
causâ, in magna hominum frequentia descenderat. Hanc Maria
inter alios conspicata, geminos formâ pulcherrimâ filiolos præ se
agentem, inuitauit vltro ad se perhumaniter, interque colloquen-
ac geminos ab ea filios dono exposcit. dum, quum audisset, plurium adhuc esse liberorum matrem, ro-
gauit, vt sibi par illud infantium dono daret, pollicita se illis loco pa-
rentis non pœnitendæ futuram. Quod eò agebat, (quemadmodum
ipsa narrauit) quoniam sustinere non poterat, eos innocenti pura-
que ætatula pueros, qui Cælitum speciem illa oris suauitate referrent,
hæretica parentum lue conspurcatos inter informia dæmonum man-
cipia æternis supplicijs addicta computari. Et Maria quidem quos
tum optauit pueros, à matre non impetrauit: sed paucis pòst annis
totidem maribus liberis à Deo donata est. Vt non absurdum sit cre-
dere, conatum illum Deo alendæ sobolis alienæ, fuisse à Deo sobo-
le dein propria liberaliter compensatum. Nec illud omiserim,
Incendium in eius naui. quod in eodem portu contigit memoratu dignum. Fortè excitato
igne ardere prætoria nauis cœperat non procul à puppi, vbi Maria
degebat: illucque contendentibus ad opem alijs, alijs consulentibus
Sacrarum reliquiarum cura maior, quàm gemmarum: sibi, & pretiosa quæque secum asportantibus; illa è cubiculo pro-
siliens ad proram abibat; quum paulum subsistens, At, inquit, meâ
ego thecâ sacris reliquijs insigni carebo? statimque micantibus iux-
tà flammis, ingenti animo regressa thecam è scrinio abstulit: gem-
marum, quas magni pretij intus habebat, aut immemor, aut con-
Et animæ, quàm corporis maior. temptrix. Redeunti celeriter è cubiculo (namque ignis nihil remit-
tebat) inter alios, qui accurrerant, vnus propiùs accedens, arrepto-
que reuerenter eius bracchio, sollicitus hortabatur, vt festinaret, dum
per incendium liceret. At illa seuero hominem vultu contuita, Tu
verò inquit, manum actutum abstine. quasi non minus ab huius,
quàm à flammarum tactu timeret sibi: ac nullo innixa perrexit ad
proram: restinctoque mox igne, è portu soluentes in Belgium trans-
Belgium appellit. misere. Sub initium Nouembris Flissingam appulsa est classis: ibique *3. die.*
excepta deductaque Maria ab ijs, quos audito aduentu confestim
miserat Gubernatrix, inter equitum peditumque copias, aucto per
Bruxellas deducitur. singulas vrbes comitatu, Bruxellas aduenit: eo maiore omnium
gratulatione, quo pluribus persunctam periculis audiuere. Ergo
Celebrantur nuptiæ anniuersario die institutionis Aurei Velleris. quum iam ex Italia, paucis antè diebus, Octauius Parmæ Dux ad *8. Octobr.*
filij nuptias aduenisset; proximis Diui Andreæ solennijs à Philippo *Philippus Dux Burgundiæ.*
Burgundiæ Regulo olim institutis, quum ab se conditum aurei Vel-
leris ordinem, Apostoli tutelæ commendauit, ideoque ab vniuersa *1430.*

Equitum

1565 Equitum familia quotannis splendidè celebrari solitis; nuptiæ Bruxellis actæ sunt, ea quidem magnificentiâ, quæ Emmanuelis Lusitaniæ Regis neptem, Carolique Cæsaris nepotem condecebat: sed ea simul christiana pietate, quam de religiosissima Principe iam præcepta opinio, & præsentia omni maior opinione præscribebat. Fecit in aulæ sacello Coniugale sacrum Maximilianus à Bergis Archiepiscopus Cameracensis. Interfuit Philippi Regis nomine eius Orator apud Angliæ Reginam Didacus Gusmanus à Silua, huc propterea transire iussus à Rege: interfuere à finitimis Principibus, officij causâ legati: præter ipsam totius Belgij nobilitatem, & maximè Procerum aurei Velleris, qui equestris ordinis sui primordia, ante annos centum ac triginta quatuor, in Philippi Ducis, atque Isabellæ Lusitanæ nuptijs institutí, consimili tunc Lusitanæ Principis coniugio, magna lætitiæ significatione, omnique spectaculorum genere certatim recolebant: planè vt obliti querelarum ac partium viderentur. Vsque adeo in ludos ac pompas effusa Belgarum nobilitas est.

Emmanuel Rex auus paternus Mariæ. Carolus Cæsar auus maternus Alexãdri.

Eius ordinis equitum lætitia.

VERVM post hilaritatem nuptialium dierum, sponsis è Belgio digressis, quasi cessantibus inducijs, ad dissidia redire. A quibus ego dissidijs, ac tristium narratione stilum parumper abstinebo, dum de Maria Lusitana strictim aliqua subiungam, quæ per se se illustria, in regio sanguine plus claritudinis habent: & quia cum viro Alexandro, eiusque prole coniuncta sunt, de quibus multa in tempore memoranda; idcirco persequi illa hoc loco, historiæ nonnihil intererit. Igitur vbi Maria venit in Italiam, insolito excepta est occursu gratulantium. Nam Parmam accedenti bina agmina processere obuiam regali apparatu, nobilium virorum vnum, alterum æquè illustrium feminarum; illud Alexandro sponso, hoc sponsi Amita Victoria Farnesia Vrbinatium Ducis coniuge ductoribus; tanta hinc equorum, inde rhedarum, vtrinque stipatorum pompâ concertantibus, tarò vt ijs in locis quidquam magnificentius splendidiusque spectatum sit. At illa post repetitam nuptiarum gratulationem, animo ad seria conuerso, Parmensi ciuitati post paucos menses, aliam exemplo operâque suâ faciem induxit. Popofcerat aliquoties à Deo propagandæ stirpi marem filium, quum fortè ea spes animum inuasit, si quem ex derelictis atque exposititijs infantibus alendum Dei causâ suscepisset, haud dubiè futuram se voti compotem. domi suscepit, aluitque: ac nono postquàm id egerat mense, Ranucium peperit. Enimuerò Maria non minus spe, quàm filio aucta, statuit & alterum à Deo precibus contendere, quo pluribus munimentis constabiliret domum. Quum propterea Dei Genitricem in eius æde, cui nomen à Scala, precaretur: ac fortè eò superuenisset Princeps Alexander, conuersa ad illum; *Age*, inquit, *Domine*

DISCEDIT è Belgio sponsa.

In Italia occurritur ei regia cum pompa.

Parmæ mores corrigit.

Puum inuentum impetrãdi à Deo filium.

Ranucius Parmæ & Plac. Dux an. 1569.

Impetrat & alterum.

Domine consociatis precibus Deum obsecremus, vti pro suo in Virginem Matrem obsequio, volens propitiusque filio nobis altero indulgeat. Coniunxere magna spe vota: nec mensis ab eo die nonus effluxit, quum Odoardum mater enixa est: Alexandri non maiore lætitia, quàm admiratione, reuerentiaque aduersùs coniugem, qua precatrice vtrumque à Deo pignus accepisset. Inde magis magisque cœpit venerari sanctimoniam eius: adeo, vt quum in nauali ad Echinadas pugna, fortiùs aliquanto quàm cautiùs in hostem ferretur, admonitus ab Ioanne Austriaco Duce; responderit, Habere se domi confidentiæ suæ causam, simul & patrocinium. Et sanè illa totum id belli tempus inter preces, ac supplicia pro viro transegerat. Liberos verò, quod intelligeret singulari à Deo benignitate concessos, præcipuo studio, quo ad vixit, imbuere diuinis præceptionibus conata est: & morti vicina nihil accuratiùs, quàm illorum educationem viro mandauit, ijs ad Deum vocibus vsa, quas Galliæ Reginam Diui Ludouici parentem vsurpasse legerat, *Ego in hoc articulo temporis, quod mihi supremum est, te Parens omnium oro quæsoque, vt, si liberi mei grauius in te crimen admissuri sunt, tu festinata illorum morte, tuæ Maiestatis iniuriæ anteuertas.* Dignum profectò Regijs matribus võtum, quæ sibi filios esse nolint illos, à quibus Rex omnium Deus, patris loco non habeatur. Et Maria quidem vndecimo postquam nupserat anno sublata est, claro non minus exitu, quàm vitâ: vt enim hanc agendo fortiter, ita illum sustinendo constanter (quod vnum morientibus superest) illustrauit. Tolerantiam eius, aggressionesque Dæmonum acerrimas litteris mandarunt, qui interfuerunt. Repertum, paulo post eius obitum, in secretiore scrinio, commentariolum perbreue & capitale earum rerum, quas in quotidiana vita, perque horas ferè singulas, ipsa sibi accuratè, haustaque diuinitus luce perscripserat. In quibus videre licet, (nam hoc quoque cum eius vita editum est) quale illius fuerit de Christiana perfectione iudicium, & qualem se ad eam perfectionis normam conformaret. talem profectò, cuius pulcherrima imagine, Lusitana, ac Farnesia domus abundè gloriari: & Mariæ Parmensis Principis exemplum Regijs puellis, nuptisque proponi meritò possit.

[Marginal notes, left: Alexandri erga illã veneratio. — Educatio filiorum, — quam moriens viro commendauit, — pulcherrimo voto. — Tolerantia eius in morte, — Commentariolum quotidianæ exercitationis eius ab ipsa conscriptum. ; right: 1565 — Odoard. S. R. E. Card — Blanca Reg. — 1577.]

IAM verò, vt Belgica persequamur, cœperat Gubernatrix animum & operam adijcere ad ea Regis mandata, quæ attulerat Egmontius ab Hispania. Sed nonis repentè litteris Vallisoleti ab Rege scriptis, in quibus contraria ijs, quæ per Egmontium mandata erant, præcipi videbantur, & Gubernatrix inops consilij retardata est, & Egmontius turbato præter modum animo querebatur, *Authoritatem, existimationemque apud æmulos suos ademptam sibi esse à Rege, ea consiliorum mutatione: quasi alia ipse retulisset, alia Princeps imperasset.*

[Marginal notes, left: Res Belgica turbantur. — Egmontij querela. ; right: 5. Iun.]

Iussse

1565 *leuiſſe videlicet eam viam Regis conſiliarios, qua ſi porrò pergerent, haud*
dubiè adacturos eſſe Prouincias, vt quemcumque rerum ſtatum, quàm
præſentem malint: atque in Germanorum, Gallorumue, aut etiam in
inferni, ſi libet, hoſtis poteſtatem citiùs adigantur. Sibi quidem certum
eſſe, ſi rata nolit ea Rex, quæ in Hiſpania decreuerit; relicta Flandriæ
præfectura, domum concedere, atque abſentia ſua teſtatum omnibus fa-
cere, Egmontium in hac rerum perturbatione ſeſe operæ, & culpæ ſub-
traxiſſe. Hæc vti audierat ab Egmontio quum ſcripſiſſet ad Regem
22. Iul. Gubernatrix, tribus pòſt menſibus litteras Regis accepit Segouiæ
22. Octobr. ſcriptas in hanc ſententiam. *Falsò queri eos, qui affirment aliud ſe* *Regis litteræ,*
cum Egmontio tranſegiſſe, aliud per litteras Valliſoleti nuper imperaſſe.
Itaque, vt quid ipſe velit, explicatè pronunciet, Principio in plectendis *de ſupplicijs hæreticorum:*
Anabaptiſtis, alijſque hæreticis, quarum illi cumque familiarum ſint, nol-
le quidquam aut remitti, aut differri: quum ſatis conſtet experientia, præ-
ceps volaticumque malum ceſſatione, atque indulgentia imperitè curari.
Dein præcipere, vt Quæſitores cauſarum Fidei (neque nouum in Belgio *de Inquiſitoribus.*
tribunal, neque non ſummopere neceſſarium) vbique perſanctè retinean-
tur, omnique ope à Gubernatrice, ac reliquis Prouinciarum Præfectis adiu- *ac de Concilio Tridentino*
uentur. Poſtremò, quoniam Concilium Tridentinum iam Belgis impera-
tum erat, ſupereſſe vt eius decretis, ſimulque edictis tàm Imperatorijs
quàm Regijs pareatur. Orare proinde Gubernatricem, vt in ijs procu-
randis induſtriam ſedulitatemque, quantam poteſt maximam impen-
dat: quum nihil aut ſibi gratius, aut Prouincijs opportunius effici à quo-
quam mortalium poſſit. Hæc ſumma earum litterarum, quibus om-
nem Belgij calamitatem Orangius, alijque acceptam referre conſue-
uerunt. Et Gubernatrix quamuis moliri vno impetu tam multa, *Ex quibus edictum componit Gubernatrix:*
plenum periculi opus exiſtimaret: idque iteratis ad Regem litteris
9. Nouembris. deprecaretur; rem tamen aggreſſa eſt, compoſitoque ad prouincias
18. Decembris. edicto, quid Rex vellet iuberetque, earum Præfectos admonuit in *Atque ad præfectos prouinciarum tranſmittit.*
hæc verba, vti ex edicto ad Erneſtum Comitem Mansfeldium Lu-
cemburgi Præfectum maturè tranſmiſſo cognoſcitur, nam eodem
exemplo ſcripta ſunt omnia. *Quum nihil Regi carius tranquillitate ſit* *Edicti exemplar.*
harum prouinciarum, velitque obuiam ire ſummis malis, quibus popu-
los ſanè complures mutata ſemel Religione miſerè afflictatos videmus; id-
circo Maieſtas eius præcipit, vt edicta tùm Caroli patris, tùm ſua: vt
decreta Tridentini Concilij, ac prouincialium Synodorum integrè ſeruen-
tur: vt ſacris Quæſitoribus fauor omnis atque auxilium impendatur, re-
licta apud eos hæreſum cognitione, quemadmodum humano diuinoque iu-
re ad illos pertinet. Hæc Regis in Dei cultum, Belgijque commoda inten-
dentis voluntas eſt: de qua admonitum te volumus, vt eam ſine vlla
exceptione complectaris ipſe, tuæque prouinciæ Magiſtratibus ſtatim pro-
mulges: ac ſtrenuè cures, ne quid in ea ſeruanda ab aliquo quadecumque
cauſa

causa prætereatur: proposito contra violatores metu pœnarum, quas in litteris edicto subiectis recensemus. Vt verò hæc faciliùs exequaris, deliges è senatu isto certum hominem, cuius sit prouinciam lustrare, sedulòque dispicere, an ea, quæ edicto iubentur, à Magistratibus, populoque rectè atque ordine fiant. Tuque, delectusque abs te senator, tertio quoque mense ad nos accuratè omnia referetis. Ac nostrum erit, operam hac in re vestram omni ope ac studio promouere. Atque hæ demum partim edictorum, partim earum, quas supra memoraui, nuptiarum curæ clausere annum, qui felici ad eam diem Belgarum nationi tranquillitatis suæ supremus fuit. 1565

DE BELLO BELGICO LIBER QVINTVS

1566 ANNVM aggredior aperta conspiratione Nobilium, secuta vulgi seditione, turbidis optimatum consilijs, furiali hæreticorum incursu, templorum violatione, Religionis clade memorabilem, & ipsis, qui ea patrauere, pudendum. Edictum à Gubernatrice conceptum, transmissumque, Regis nomine promulgauere prouincijs Præfecti: sed questi prius eorum nonnulli apud Gubernatricem, professique, continendis illa edicti seueritate populis impares sese esse. Quin addidere aliqui, nolle se in id operam conferre, vt quinquaginta aut sexaginta hominum millia, se prouincias administrantibus, igni concrementur. Id, quod Regem Gubernatrix admonuit, testata quam prouideret animo tempestatem. Et prima quidem signa tempestatis à Brabantia micuere. Etenim Regis edictum Brabantinis quum proposuisset prouinciæ Cancellarius, (neque enim Brabantia Præfectum habet alium præter eum, qui toti Belgio præest) illico ciuitates, quæ dicuntur Prouinciæ capita, Louanium, Bruxellæ, Antuerpia, & Buscoducum, coacto senatu, compositoque ad Cancellarium libello, vehementer iracundéque flagitant, vt suorum ratio priuilegiorum habeatur, quibus ea Quæsitorum iudicia, Cæsarisque Placita quum repugnent, non debuisse edictum Regis à Cancellario tam facilè proponi, à se certè admitti non posse. Admonita ea de re Gubernatrix iussit afferri ad se libellum, recitatoque in senatu, & si audax postulatum plerisque visum, voluit tamen annales perquiri, ac monumenta Brabantiæ, præcipuèque commentarios Francisci Hulstij Senatoris Brabantini, qui primus Quæsitoris in ea prouincia munus obierat. Quibus inspectis, responsum est, Quoniam ab anno millesimo, quingentesimo, quinquagesimoque, ea inquirendi ratio vsurpata non fuerat in Brabantia: affirmabatque Rex, consilium non esse, decernere quidquam noui; ideo placere, ne quid immutaretur ea super re, sed tantummodo Cæsaris Placita, quamdiu de ijs Rex aliud statueret, seruarentur. Qua responsi mediocritate nec Brabantinis satisfactum, omnia sibi pollicitis:

Præfectorũ prouinciarum sententia de proposito Edicto.

9. Ianu.

Brabantia parere Edicto prima recusat.

Bolduc.

Eisque satisfactũ ex parte.

citis: & Flandrenses excitati, vt paria à Gubernatrice contenderent. Sed illam trepidus repentè nuncius curis sane maioribus implicuit. Certior enim fit ab homine non antea noto, sed Christophori Assonuillij egregij Senatoris operâ ad colloquium clam admisso, multos in Brabantia Nobiles, icto inter se fœdere decreuisse, si Rex induceret in illorum prouinciam sacros Quæsitores vi vellet, se sumptis armis contra vim ituros. Eam confidentiam occulta niti conspiratione, quam cum aliquibus externis, præcipuè cum Gaspare Colinio Gallici maris Præfecto conflauissent. Non dissimilia his ad Gubernatricem Lugduno Batauorum pòst paulo scripsit Orangius, idemque aperuerant Comites Egmontius, & Meganus: addiderantque, Centuriones ac Tribunos à fœderatis clam designatos, ijsque milites supra viginti millia, si res postularet, præsto fore. Verùm quæ conspiratio hæc fuerit, quæue eius origo, euolaam ipse in præsentia ex ea, quæ apud me est, aliquorum narratione, qui rebus hisce cognoscendis per eam occasionem impositi sunt. Nam quum à Gubernatrice, secuto post hunc anno, iussu Regis missi essent, qui per singulas prouincias cursim in eos inquirerent, qui tumultum huius anni aut excitassent, aut fouissent; in arcanas inuasere multorum epistolas, codicillos, ac memoriales libellos: quibus in commentarium transmissis, eius coniurationis exordia, processusque Gubernatricem, ac Regem docuere. Ego, quæ mei operis sunt, partim inde, partim ex reliquo tabulario mutuatus, rem totam paucis expediam.

Rumor conspirationis Nobilium aduersus edicta. — 1566 — *Leydon. 29. Mart.*

ORIGO primæ conspirationis Belgarum.

Nobiles aliquot iuuenes hæresim apud exteros edocti,

MVLTO ante cladem huius anni sexagesimi sexti, nobiles aliquot Belgæ, plerunque iuuenes, quos nominare præter Ludouicum Nassauium Principis Orangij fratrem, in promptu non habeo: Geneuæ, alijsque in vrbibus aliquandiu versati, facilè in hæreticorum fraudes inciderant. quippe auitæ dogmata Religionis hactenus edocti, quoad satis haberent, vt catholicè domi viuerent, non autem vt foris. si fortè circumuenirentur, discrimen veri falsique dignoscerent. Et sanè cum hominibus pestilenti lue contactis agere deberet nemo, cui paratum non esset ab antidoto remedium. Hi ergo hæreticorum disciplinâ imbuti quum peregrinas religiones, libertatemque viuendi sæpenumero in patria collaudarent; animaduertere, se apud attentos & cupidos illa commemorare: nec alia esse complurium vota mercatorum, quibus eâdem hæresi pridem occupatis grata erat huiusmodi libertas, qua dum nemini fraudi esset, quid quisque crederet, nemo à commercio, causâ religionis arceretur. Cum his collato demum consilio agitare clam occœpere, plurium exemplo, de excutiendo paulatim à patriæ ceruicibus iugo catholicæ Religionis, quæ sola in ciuitatibus dominari velit. Id autem,

1559.

libertatem conscientiæ expetunt in Belgio.

Pars mercatorum vota.

Vtrorumque consilia,

1566 autem, vti conijcio, cœptum est ab anno huius sæculi quinquagesi-
mo nono, quum profectus in Hispaniam Philippus Rex, edicta
Patris ac sua serio seruari (quod inter arma minus licuerat) impera-
uit. Quod quia incidit in illud tempus, quo consilium iniit Oran- *tunc inita, quū Hispanos milites Belgio pellere conatus Orangius.*
gius de Hispanis militibus Belgio pellendis, ne eorum auxilio Quæ-
1581. sitores sacri in eas prouincias inferrentur; (vt ipse editâ ab se Apolo-
giâ testatum reliquit) haud absurdum est opinari, conscium earum
rerum, quæ tunc agitarentur, Orangium fuisse. Tamen haud cre-
diderim inter prima illa Nobilium, mercatorumque colloquia, *Diu quiescunt.*
certi aliquid constitutum, aut formam fœderis aliquam fuisse con-
ceptam. Neque enim versimile est, plurium conspirationem per
annos omnino sex occultari potuisse: sed sparsa tunc aliqua coniu-
rationis veluti semina, quæ postea anno sexagesimo quatto, pro-
1564. fecto in Burgundiam Granuellano Cardinali, reuixisse per occasio- *occasione Concily Tridentini resurgunt, & premium conspirant.*
nem Tridentini Concilij, certum habeo, ex illo, quem dixi, com-
mentario. Quin etiam eo anno sexagesimo quarto, qui Nobiles,
quique mercatores vnà conuenerant, haud ignari tantam molem *Et animos hæreticorum Principum Germaniæ explorant.*
absque armis sustineri non posse; explorandos sibi hæreticorum Ger-
maniæ Principum animos duxerunt: à quibus aut opem proximè
caperent, aut eorum saltem nomina prætexerent ad metum Guber-
natrici, ac partibus inijciendum. Eam ob causam agebant in Ger-
mania Belgarum aliqui, ac secreta colloquia cum Palatino Septem-
uiro miscebant, referebantque omnia ad Ægidium Clerum causidi-
cum Tornacensem, præcipuum Ludouici Nassauij administrum,
Augustæ in hanc ipsam curam vnicè intentum, vt ex quamplurι-
mis eius chirographis, ac libellis compertum est. Ex quibus etiam
sub init. anni 1565. deprehensum, eodem tempore Ludouicum ipsum in Germania fuis-
se, vt eumdem lapidem moueret. Hæc autem & si ad finem vsque
anni sexagesimi quinti, miro silentio agitata sunt, initio tamen se-
xagesimi sexti, promulgatis quæ dicebam edictis de sacris Quæsito- *Promulgatione Edicti, tumultuantur:*
ribus, de Caroli Quinti Placitis, de Tridentini Concilij decretis, ex-
citatisque ob eam causam multorum querelis; tunc enimuerò qui
coniurationem moliebantur, nacti speciem tuendæ patriæ liberta-
tis, sparsis incredibili celeritate per prouincias libellis, (eos ad *Atque editis libellis aduersus Inquisitionē populos sollicitāt.*
3 April. quinque millia fuisse scripsit ad Regem postea Gubernatrix) Hispa-
nicam inquirendi de Religione censuram ludibrijs, execrationibus,
maledictis omnibus lacerare: monere populos, *Ne ei se tyrannidi
supponerent, cui vbique gentium, ac veluti quodam consensu generis hu-
mani repugnatum sit. ne Romæ quidem sine tumultu initia eius extitis-
se: quid agendum esse Belgio tot priuilegijs aduersus noua hæc omnia com-
munito?* Auxit hominum suspicionem fama bellicorum apparatuum, *Nouis armorū suspicionibus agitantur.*
quos in Hispania Rex, & stipendia Regis facere solitus Ericus Dux

Q 2 Brunsuicensis

Brunsuicensis apud Batauos festinabant, ad stabiliendum, vt vulgò ferebatur, nouum in Belgio tribunal. quum tamen hic (quod postea compertum est) ad sui dominatus oppida tuenda inter eos, qui timebantur, Belgarum tumultus: ille ad augenda Melitæ præsidia, Turcarumque alibi conatibus occurrendum, milites conscriberent. Quod tamen persuadere multitudini frustra conata est Gubernatrix: contrà differentibus hæreticis, affirmantibusque, consuetam illam esse ludificationem armorum, quæ OSTENDVNTVR aliò, aliò inferuntur. Inde hominum voces palàm dictitantium, Vendituros se domos ac prædia, amissamque patriæ libertatem apud exteras gentes quæsituros. Auditique præterea, qui in fabulantium cœtibus ac circulis (ij passim in foro compitisque visebantur) haud timidè dicerent, Aduersùs eam edicti seueritatem, Ducem sibi tantummodò deesse: quem si nancißcerentur, profectò adacturos se Regem, vt Belgarum priuilegia imminutum non iret. Ergo turbata in hunc modum multitudine, ambiguis nutantibus que Procerum plerisque, stimulantibus, qui edicto petebantur, hæreticis: maturata coniuratio est.

1566 *Brunsuicensis.* *Rex. Malta.*

Et in edictum minacitèr insurbuntur.

Inde coniuratione maturata,

NOVEM homines è Nobilitate, qui nullum in Rep. munus obtinebant, Bredæ in vrbe Principis Orangij fœdus conscribunt, quod ceteris proponerent, dictante Philippo Marnixio Sanctæ Aldegundis Domino, caluiniana pridem hæresi corrupto pariter & corruptore. In eo exorsi ab Inquisitionis execratione, quæ diuinis humanisque legibus aduersa barbariem longè superet omnium retrò tyrannorum; *Commotos se se affirmant ea indignitate Nobiles, ad quos priuilegio nobilitatis pertinet huiusmodi cura, societatem inysse, qua obuiam irent nefarys illorum conatibus, qui per hæc iudicia, proscriptionesque, ac cædes, in optimorum ciuium fortunas intenderent. Quamobrem persanctè iurare, Inquisitionem se nullo modo in Belgio passuros: iratumque sibi Deum, iratos homines precari, si aut à fœdere discederent, aut socijs ob eam causam laborantibus ope operaque deessent. Ad extremum Superos testari, se nihil eo consensu moliri, præter Dei honorem, Regis amplitudinem, Patriæ tranquillitatem.* Atque hæc est summa verborum coniurationis, quæ siue à mutuis, siue à multorum promissis, vulgò Compromissum appellata est: ac varijs dein linguis, quo vbique vulgaretur, prodijt in lucem, cum hac inscriptione, vt Britannicè quidem edita præferebat: *Exemplar fœderis à Proceribus, Nobilibusque inferioris Germaniæ percussi, ob Hispanicam Inquisitionem, hisce prouincijs intentatam.* Inde missi per singulas prouincias, qui communicato consilio sollicitarent animos popularium: haud irrito conatu, quippe aggregatis quamplurimis, tantâ aliquorum confidentiâ, vt auditâ Hispanicâ censurâ, ignari quid vltra pararetur, nomina certatim darent.

FOEDVS conscribitur.

Gubernatrix Regi. 25. Mart.

Summa verborum fœderis,

Quod Compromissum appellatum.

cuius hæc inscriptio.

Aggregantur ad illud complures.

1566 darent. Primi omnium fuere Nicolaus Haines equitum aurei *Atque hi primi.*
Velleris fæcialis, vulgò Tosondorus appellatus, præcipuum coniurationis instrumentum, Baronnius, Gbibercius, Lesdalius aulicus Egmontij, Ioannes Marnixius Tolosæ Dominus, Gbisella, Meinserius, & Olhainius, vti ad Gubernatricem scripsit Anderlechius Megani
24. Mart. Comitis œconomus. Aliorum numerus, conditioque haud facilè teneri omnium potuit: variantibus, qui libello excipiebant nomina, prout famam augere, aut facinus extenuare opportunum erat.
Et Hames quidem habere se indicem Nobilium supra duo millia *Quamplurimi ostentati.*
gloriatus est apud Anderlechium, quem in societatem eo numero pertrahere conatus est. Sed ille auersatus animo eiusmodi cœtus, non modò ad numerum adscribi noluit, sed etiam duxit ciuis esse boni, Margaritam condocefacere, quidquid ageretur. Quam & si reperit multorum non ignaram, ac nullius incuriosam; aperuit tamen aliqua, quæ ipse, vt erat partium familiaris, clam inaudierat. Inter alia, Adnumerari ab ijs inter fœderatos Cliuiæ Ducem, *Occulti, dubijque nonnulli.*
Saxones Principes, Comitem Suartzemburgium, Gasparem Colinium, aliosque, præter Abbates aliquot in Belgio, Proceresque nonnullos ex aurei Velleris Collegio. Quæ an ex vano iactata ad colligendam factioni famam, incompertum mihi est. Certè de Cliuiæ Duce, breuì rumor euanuit, de Velleris aurei sodalibus creuit: *Inter hos Princeps Orang.*
affirmauitque clàm Gubernatrici ipse eiusdem ordinis eques Meganus, collegas duos cum ceteris Nobilibus conspirasse, sibi tamen ignotos. Sed de altero difficilè non erat suspicari: sensitque Orangius hanc de se hominum opinionem, quum in senatu haberi se vulgò in numero fœderatorum conquestus est: alterum aut Comi- *& Comes Hornanus, aut Comes Hochstrata.*
tem Hornanum Præfectum Belgici maris, aut Antonium Lalinium, Comitem Hochstratæ designabat illorum viuendi ratio, ex qua plerumque homines coniecturas trahunt. Nec ego dubitauerim, multos esse habitos coniurationis participes (vt præter iam memoratos, etiam de Elisabetha Angliæ Regina addubitatum est) non alio ar- *& Angliæ Regina.*
gumento, quàm quia credebatur, eorum interesse, si res Belgica turbaretur. Nempe valet apud omnes Cassianum illud: vt CVI bo- *Certi tamen nõ pauciores quadringentis ex nobilitate.*
no aliquid vertitur, in eum rectà collineet suspicantis animus. Sed superuacaneum sit dubios quærere, aut occultos, quum fat multi palàm agerent, neque pauciores quadringentis ex nobilitate nomina dedisse constet. ex quibus hæreticos ferè centum Gubernatricem docuit Meganus, præter mercatores, aliosque de plebe haud satis constante numero. Horum omnium duces habebantur Henricus *Quorum Duces quatuor.*
Brederodius, Ludouicus Nassauius Principis Orangij frater, Florentius Pallantius Comes Culemburgi, quod est Hollandiæ oppi-
Burgũdus. dum, ipse à Sequanis oriundus, & Gulielmus Bergensis Bergæ, quæ

est in

est in Geldria, Comes. omnes pari propemodum & iuuentæ, & animi vigore magna moliuri: præsertim Brederodius, cui primæ in ea coniuratione partes delatæ sunt, siue excellentiâ Belgicæ nobilitatis è priscis Batauorum Comitibus deductæ, siue ob iuuenis ingenium peracre, atque LICENTIVS aduersùs dominantes, eòque multitudini gratum, ac tumultuantibus opportunum. Porro Nobilium, aliorumque qui se aggregauerant, non eadem mens ac finis, vti ferme accidit in cœtu plurimorum. Namque alij satis habebant, si Pontificij Quæsitores arcerentur, minuerentutque Edictorum pœnæ: alij super hæc in libertatem Religionis intendebant: multos nulla Religionis Edictorumue cura, sed cupido agebat prædæ ac rapinarum: denique nonnulli maius interim opus mouebant, ac per eas turbas excusso veteri Domino, nouum meditabantur. Omnes tamen præferebant, poscebantque cessationem Inquisitionis, atque aliquod edictorum Cæsaris aduersùs hæreticos temperamentum: in eamque sententiam supplicem libellum, quem Gubernatrici offerrent omnium nomine composuere. Ita consilia coniuratorum tum aperta, tum occulta ad Regem per litteras detulit Gubernatrix. Quin etiam sicuti nihil horum, quæ destinabantur, eam latebat :(quippe vagi per vrbes, ac domorum intima EXPLORATORES, idest aures oculique dominantium; singula excipiebant, reddebantque) ita dissimulato vbique metu, inrendendas sibi vires putauit, in tantarum expectatione rerum. Itaque populum edicto, Magistratum priuatis litteris, muneris sui admonere: arces vrbiumque mœnia per homines fidos occultè lustrare; rumores de aduentu Regis in vulgus augere, simul Hispanos Oratores, qui apud Cæsarem, Regemque Galliæ, ac Reginam Angliæ agebant, properaris nuncijs condocere, quæ coniuratio in Belgio pararetur, Germanorum, Anglorumque, & Gallorum, vt ferebatur auxilio: denique nihil prætertre, quo se & gnaram eorum, quæ agitabantur, & validam eisdem propulsandis ostentaret. Quum certior eodem tempore fit à Comite Megano, Bruxellas aduenturos sub initium Aprilis, Nobiles circiter quingentos, supplicemque libellum aduersùs Quæsitores, atque edicta Cæsaris oblaturos. Addidere aliqui (vt ferme veris falsa permiscentur) decreuisse coniuratos, nisi audiantur, illato in vrbem milite Gubernatricem abducere Vilnordiam, eoque carcere tamdiu clausam habere, donec imperreor, quæ volent. Quod & si primo illa irrisit, dein tamen dubitasse, an relicta vrbe in arcem rutiorem sese reciperet, ex eius litteris deprebendi. Interea conuentum solito celebriorem apud se indicit ad VI. Kal. Aprilis non tam sententias aliquorum, quàm affectus exploratura: simul ne aduersarios haberet, quos conscios noluisset. Inde repetitis

Finis tamen non idem omnibus eraut. [margin, beside "Porro Nobilium…"]

Diligentia Gubernatricis aduersùs coniuratos. [margin]

25. Mart. [margin, beside "…detulit Gubernatrix."]

Nouus rumor de eorum aduentu Bruxellas. [margin]

Territa ob id Gubernatrix. [margin]

Senatum indicit. [margin]

27. Mart. [margin, beside "…affectus exploratura"]

1566 de repetitis in Hispaniam litteris, quo loco Belgica res esset ex-
25 Mart. 3. April. ponit: queriturque, quòd, quum hæc toties prædixerit, audita non sit.

ET IAM, qui sollicitè euocati fuerant prouinciarum Præfecti, atque aurei Velleris equites, senatoresque priuati concilij, frequentes aderant ad præscriptum diem. posteroque Senatum ingressis, recitatisque à Philiberto Bruxellio senatore multorum litteris, in quêis Nobilium coniuratio, hæreticorumque consilia seu vera, seu credita nunciabantur; Margarita Gubernatrix paucis præfata, euocatum ab se amplissimum senatum, vt impendentibus malis illorum consilio atque operâ mederetur; rogauit primùm, Admittendinè viderentur, qui venturi Bruxellas propediem ferebantur, ductore Henrico Brederodio? Deinde quid eorum postulatis (quorum pleraque vulgauerat iam fama) respondendum? Postremò qua ratione dissolui ea conspiratio, nouique turbidorum hominum motus componi tunc possent? Varios illuc animos attulerant Proceres. plerisque inuisum erat Inquisitionis nomen: aliqui occulta consilia secum agitabant: ante priuatam causam pauci publicam habebant. Philippus Croius Arescboti Dux, & Carolus Comes Barlamontius negabant admittendos esse intra vrbem ea multitudine coniuratos: *Quid enim opus esse quingentis hominibus, vt libellus vnus offeratur? Non sibi videri eam speciem supplicìter postulantium. mitterent cum mandatis egregium ex suo numero aliquem, minore pompa, atque inuidia. denique aut portas occludendas, quod potius videbatur: aut, quod proximum, admissos intentis multorum oculis obseruandos, deque ijs, qui fortè licentius quid agerent, supplicium illico sumendum.* Contra Princeps Orangius, qui vtrumque tamquam Cardinalitios auersabatur, & præcipue Areschoto infensus erat, ob vetus inter Croios, & Nassauios de familiæ dignitate dissidium; vanos eos timores affirmabat aduersùs homines sibi non ignotos, & multos amicitiâ, nonnullos etiam sanguine coniunctos. grauem autem futuram eam iniuriam, si nobilibus viris non permitteretur, quod LICET miserrimo cuique, rogare. Similia his de securitate memorabat Egmontius: præsertim quòd, si vi atque armis agendum esset, non videret, quo apparatu tunc quidem occurri posset hominibus iam pridem armatis, & eâ repulsâ irritandis: TVTVM non esse, eos lædere, quos perdere non possis. At verò Mansfeldius, & si Pontificios in Belgio Quæsitores haud probabat, negauit tamen rectè fieri ab ijs, qui per huiusmodi coniurationes, ac turbas, contumaciùs agerent, quàm vt rogare viderentur. Addiditque, increpitum à se peracriter Carolum filium, quem coniuratis immistum inaudisset. Et sanè est apud
26. Mart. me eius epistola, qua filio, nisi quàmprimum ab illorum se societate subducat,

SENTENTIAE senatorū exquiruntur, An admittendi fœderati.

Sententia Ducis Areschoti & Com. Barlamontij contra fœderatos.

Principis Orangij pro fœderatis.

& Com. Egmontij pro ijsdem.

Com. Mansfeldij contra fœderatos.

subducat, itam denunciat suam, iubetque spem omnem abijcere 1566
paternæ vnquam gratiæ recuperandæ. Sed hæc monita minæque
adolescentem natura ferocientem (an quia credidit, in speciem à pa-
tre illa dici?) non statim à coniuratis abstraxere. Neque aliter eas

& Comitis Arembergij, & Megani contra easdē.

conspirationes ac fœdera interpretabantur Arembergius, & Mega-
nus: quasi, qui illa ostentatione virium obsectatum, coacturi Prin-
cipem, non obsectaturi venirent. concludebantque, reijciendam
huiusmodi legationem, aut mitiore vocabulo differendam. ne-
que enim, si paulum temporis intercedat, duraturam subitariæ so-
cietati constantiam: quum NIHIL diu consistat tumultuario opere

Reliquorum sententia.

compositum. Reliqui ferè omnes ambiguè, aut modicè de coniu-
ratis: acerbè, ac palam contra nouum inquirendi de Religione tri-
bunal: eadem sed obscuriùs temissiúsque contra seueritatem edicto-

Querela aliquorum contra Regem:

rum Cæsaris disseruere. Inde gradus ad querimonias factus aduer-
sùm Regem, quas tanto confidentiùs ingerebant, quanto magis
opus tunc esse suâ ipsorum operâ non ignorabant. Et habere se,

Orangij in primis;

quas apponeret ad veteres querimonias, aiebat Orangius: (nisi for-
tè nouas offensiones metusque fingebat, quò honestiùs Regis cau-
sam desereret, suam ageret) quòd nuper accepisset, homines genti
Nassauiæ infensissimos de nece ipsius, deque fortunarum omnium
publicatione agitauisse cum Rege, Regemque tempus oppetiti, quo

cuius hæc verba.

facinus impetaret. *Hæc nè laborum esse præmia, quos in superioribus
bellis, pro asserendis Regi Prouincijs Belgarum Proceres exantlassent?
Quamquam expertos iam esse se, non eo loco Belgium haberi apud Philip-
pum, quo pridem apud Carolum parentem. Nuper misisse Regem quadra-
ginta nummum aureorum millia Reginæ Scotorum ad militum stipen-
dia: Belgium in summa ærarij difficultate præteriri. Non accusari à se
aut importunitatem subsidij, aut infelicitatem successus. at timendum
fuisse, ne Angli, in quorum capita suppeditari ea pecunia ferebatur, odia
furoremque in Belgas effunderent: præsertim quum summa illa in ma-
nus Angliæ Reginæ deuenerit, naui ob tempestatem in eius portum delata.*

Nam peruerat pecunia, vt dicebatur.

Quem placare nititur Gubernatrix:

Super hæc addere patantem Margarita interpellauit: admonuitque,
Abstineret interim à priuatis querelis, vbi res publica vrgeret: ne-
ue tantam iniuriam inferret prudentiæ suæ, vt ea sibi persuaderi pa-
teretur de Rege omnium clementissimo. certò autem constare sibi,
quod de pecunia dicebatur, commentum esse hominum seditiosu-
rum, qui per huiusmodi artes creare inuidiam Regi apud Belgas

frustra primùm:

suos, externosque apud Principes molirentur. Sed non ille propterea
mitigari visus est, quamuis aliquoi dissimulator, ac sui potens. Sed
fortasse perseuerandum putauit, ne cœpisse videretur sine causa:
quasi sit ARGVMENTVM iustæ iracundiæ, si non citò deponatur.
Eodemque modo neque Comes Hornanus, aliique nonnulli desti-
tere, quin

1566 rere, quin ipsi querelas quoque suas exprimerent. Quos tamen verbis interea mollibus opportunisque vtcumque placatos, atque ad spem regiæ benignitatis erectos, ad consultationem iterum Margarita reuocauit: superantibusque suffragijs decretum est, fœderati admitterentur omnes, modò inermes, compositique ad modestiam. In quam sententiam vt ad eos scriberent, negotium datum est nonnullis ex ijs, qui aderant, Præfectis prouinciarum, per quas illi iter Bruxellas facturi credebantur. Præterea portis adderentur custodes, vrbemque vigiles obirent, ac turri maximæ imponerentur excubiæ, ne quid forte suspensa ciuitate turbaretur. Reliquorum consultatio, abeunte iam die, in sequentem dilata est. Quo die coactis in eumdem locum Dynastis, ac Senatoribus, verita Gubernatrix, ne aliquorum fraude, iterum per dissidia & querimonias, deliberandi occasio corrumperetur; occupauit ad eos in hunc planè modum loqui, sicuti locutam se in senatu, ad regem ipsa perscribit. *Si malis ingruentibus afferre medicinam dolendo quaerendoque possemus, non erat quòd ego vos hodie repetito consultandi labore fatigarem: quum satu querelarum fuerit hesterno die, nec ferè quidquam præter priuatas offensiones à plerisque vestrum in commune collatum sit. Sed ABEQVAE licet querimoniæ, amittunt, si importunæ sint, æquitatis partem. certè auertunt aliò consultantium mentes, agitatisque tamquam à fundo eorum animis, veri conspectum interturbant. Postulaturus est à me, sociorum nomine Brederodius, vt Inquisitionis tribunal amoueatur, ac pœnæ pro Religionis causa edicto propositæ mitigentur. Ego, quid responsi dandum sit, aueo nunc audire de vobis, quorum fidem, ac prudentiam sæpe sum experta. Sed ante sententias vestras, præfari me pauca, neque molestum vobis, neque alienum à causa duxerim. Audio esse non paucos, qui Imperatoris Caroli parentis Dominique mei edicta (nam de Inquisitione mox subiungam) carpere palàm audeant, vti inclementia, barbara, populo non ferenda. Profectò qui sic obloquuntur, non modò iniuriam faciunt sapientissimo Principi, patriæque amantissimo; sed vestro, Equites, collegio, sed Senatorum concilio, immo totius Belgij Ordinibus, quorum omnium iudicio consensuque Cæsarem tulisse eas leges haud dubiè recordantur aliqui vestrum: & legere omnes liquidò queunt in anni millesimi quingentesimi trigesimi primi edicto, in quo cetera etiam Placita Principis innituntur. Cur ergo in præsentia seueritatem Cæsaris accusant? cur ea nunc damnant, quæ antè aut ipsi probauerant, aut omnium probata suffragijs non ignorant? An, quia hoc tempore se morbus intendit, idcirco remittenda est cura? & quæ ratio persuadebit, vt exedente nouas, quotidie Resp. partes hæresum contagione, nos ignem ferrumque molliùs tractemus? Neque aliò spectat Ecclesiastica aduersus hæreticos inquirendi potestas, nisi vt per eam impiorum hominum audacia aut*

postea c m alijs vtcumque mitigatur.

ac restituta cõsultatione de fœderatis admittendis decernitur.

Noua consultatio.

3. Apr. *in qua verba facit Gubernatrix in hunc modũ.*

De inquisitione.

cia aut metu retardetur, aut supplicio puniatur. Scio aduersùs hoc tribunal effusè ferri omnium odia: quæ redarguere & contrà tendere consilium mihi non est in præsentia. Quamquam hoc tribunal non est in Belgio nouitium inuentum, vti scitis: & iam sexdecim sunt anni, quum illud in hisce prouincijs statuit Pater meus. Sed quid, oro, seueritatis habet hæc Quæsitorum censura, quod edicta Cæsaris non habeant? immo si rectè vobiscum reputatis, multo hæc, quàm illa, seueriora sunt. Vt meritò Rex in ijs, quas tribus antè annis hîc ego perlegi litteris, multis vestrum audientibus miraretur, cur tantopere ab Hispanica Inquisitione timerent Belgæ, qui in eisdem Religionis causis, pœnas longè plures ac maiores in edictis Caroli comprehensas haberent. Quod si ea edicta sapienter à Principe lata, consensuque Ordinum excepta sunt: non video, cur aduersùs Inquisitionem, quæ eòdem pertinet, & mitiùs agit; tam acerbè impotenterque homines inuehantur. Hæc porrò non ideo à me dicta sunt, quasi vobis præripere voluerim deliberandi iudicia; libera illa per me fuere, eruntque semper. Vos, ne libertatem vobis adimat aut ira, aut studium, pro vestra sapientia curabitis. 1566

quam nec esse nouum inuentum:

nec seueriorem edictis ostendit,

Post hæc rogatis sententijs.

Probant aliqui edicta, mutarique nolunt leges.

Inde rogatis sententijs multi censuere, Ne quid mutaretur ex Imperatorijs edictis: LEGES, *antequam ferantur, expendendas: vbi latæ fuerint, tolerandas. nec alia re magis labefactari statum ciuitatis, quàm crebra legum mutatione. præsertim quòd famæ intersit, in ea congressione nihil cedere postulatis hæreticorum, qui, SI PRIMA obuenerint, finem postulandi facturi non sint.*

Plures improbant, ac mutari pro re nata volunt.

Acriùs incitatiùsque plerique contrà disserebant: ostendebantque, *Per illa Imperatoris edicta neque Religioni, cuius sensim cultus decresceret: neque ciuitatum securitati, quas eo ipso nomine turbatas toto Belgio intuerentur; satis consultum videri. Et tamen leges ob Religionem tranquillitatemque ciuium conditas esse. neutrum verò ab hisce Imperatorijs edictis planè præstari. Cur ergo nefas putarent, demptis inde, aut potiùs mutatis aliquot pœnis, eas mitiores, eòque obedientiæ populorum aptiores efficere? Profectò MAIVS famæ periculum subire Principem, si manere velit legem, cui multitudo non pareat, quàm si eàdem ad vsum accommodata, populos in obsequio contineat. Quod verò ad Inquisitionem attinet, satis apparere, eam nulli hominum ordini acceptam esse, adeo vt Antuerpiæ nemo sit tam tenuis fortunæ, qui sclopum aut hastile aliquod non ostentet, mineturque, illo se telo vsurum in eos, qui Hispanicam Inquisitionem inferre in vrbem connitantur. Immo & Episcopos non leui affectos iniuria videri, dum Religionis causæ, quarum cognitio ad ipsos iure pertinet, ad posterius hoc Quæsitorum tribunal transferuntur. Sed hæc frustra ad disputationes reuocari, vbi sint ad portas coniurati. quorum antequam postulata reijciantur, considerandum esse etiam atque etiam, an si illi, stimulantibus hæreticis, vim fortè pararent, tantum sit domi præsidium, quo subitæ irruptioni popularium ac finitimorum,*

In Inquisitionem securiùs inuehuntur,

publicum nempe odium,

& Episcoporum offensam.

Addunt & metum à coniuratis.

qui

1566 *qui se ad fœdus aggregauerint, obsisti queat*. Atque horum denique sententia & numero, & quadam concitatione præpotuit. Licet enim non defuerint, qui quod obtendebatur pro animarum Pastoribus, facilè refutauerint; vix tamen fuit in eo senatu, qui opportunum tempori existimauerit eiusmodi tribunal. Quamobrem post multas altercationes, in hunc modum composita res est.

& præualent.

Quandoquidem Cæsaris, ac Regis consilium non aliò spectauerit per eas de Fide Quæstiones atque edicta, nisi vt vetus Religio integrè seruaretur; hactenus vsurpanda esse illa remedia, quoad huius incolumitati caueatur.

De vtraque re decretum:

Porrò duplex esse genus Inquisitionis, alterum muneri Episcoporum adiunctum, alterum certis iudicibus à Pontifice Maximo impositum.

In quo & inquisitio re tollitur,

Querelas atque odia populorum esse dumtaxat in hosce Pontificios Quæsitores: quos licet Carolus Cæsar inuexerit in Belgium, id tamen coactum fecisse Pastorum inopiâ negligentiâque. quæ ratio quum in præsentia cesset, simulque tantopere mortales abhorreant ab externæ huius Inquisitionis nomine; non debere aduersantibus populis tam violentum intempestiuumque remedium obtrudi. Quare sine vlla Religionis iactura condonari aliquid posse coniuratorum petitioni. Sed ne quid hæreticis ea in re cedere, aut quidquam illorum gratiæ dare viderentur; ita respondendum coniuratis. *Non esse, quòd de Inquisitione laborarent: eius vsum intermittendum, quum ipsi Quæsitores detrectent*

verbo intermittitur.

Pius V. *exercere ius suum, non petita ab nouo Pontifice potestate: quam petere, vt munus suum cautiùs obeant consueuere. Quod verò ad pœnas attinet Imperatoriis edictis comprehensas aduersùs hæreticos, non eas tollendas, sed quum capitis ferè sint omnes, salubri aliquo temperamento mitigandas. Sic Episcopos, sic iuris humani diuinique peritos, sic ipsos Quæsitores sentire, ac dicere: immo sic Cæsarem Carolum facturum fuisse, si viueret; quando ipse ob similes difficultates, anno millesimo quingentesimo quinquagesimoque, postulante Maria Hungariæ Regina eius sorore, easdem pœnas, quas antè statuerat, emendare ac leuire non inutile aut indecorum arbitratus est.*

& edicta Cæs. mitigantur.

Atque in hunc modum coniuratis blandiùs acceptis in præsentia, dissolutum iri eorum cœtus, (quod plurimum referret,) ac tempus interim capi posse, quo absque huiusmodi turbis, ideoque maiore cum imperio publica hæc negotia administrentur. Gubernatrix & si meliora desiderabat, probauit tamen quæ offerebantur: quòd intelligeret, in eo rerum articulo aut condonandum aliquid coniuratis, aut eos vi armisque repellendos. hoc verò posterius attentari haud posse non satis prompto armorum duce. quum nec Orangio fideret, & interrogatus Egmontius negasset se aduersùs aliquem mortalium pro Inquisitione edictisue pugnaturum: in reliquis autem Proceribus aut non multo

Decretum cur accepit potiùs quàm probet Gubernatrix.

R 2 plus

plus fidei, aut longè minus præsidij erat. Itaque vsuram se eorum 1566
consilio dixit: ac Brederodio socijsque ita responsuram, vt simul eis satisfaceret, simul integrum Regi iudicium, quo inconsulto nihil confici in re tanta poterat, reseruaret.

De FOEDERATORVM aduentu. *Bruxellas intrant,* *Brederodio duce,* HÆC PORRO singula per celeres nuncios dum Gubernatrix Regem docet, rogatque, vt quid definiendum sit, quamprimùm apeniat; eo ipso die sub vesperam coniurati Bruxellas aduenere. 3. Apr. Erant illi in equis omnino ducenti, forensi veste ornati, gestabantque singuli bina ante ephippium sclopeta. præibat ductor Brederodius, Henricus Brederod. iuxtàque Ludouicus Nassauius. nam Comites Culemburgius, & Bergensis nonnisi tertio pòst die superuenerunt. Retulit Gubernatrici aulicus Mansfeldij non ignobilis Franciscus Verdugus, in ingressu vrbis hæc Brederodium iactasse. *& iactabundo,* *Opinabantur enimuero aliqui, non ausurum me Bruxellas accedere: en vrbi succedo, eamque sed alia ratione mox reuisam.* *Diuertunt ad Orãgij domum:* Inde ad Orangij Principis ædes Ludouicus frater, ac Brederodius diuerterunt: quò se officij causâ Mansfeldius, *in qua cum alijs Proceribus turbida consilia miscent.* ac Hornanus antè contulerant. Ea nocte, remotis omnibus præter Mansfeldium, multis Hornanus egit cum Orangio de remittendo in Hispaniam aurei Velleris torque: eamque ob rem iussus est Verdugus libellum afferre legum eius ordinis, vt inspicerent, quatenus Regi, quippe supremo sodalitij Magistro, fidem eâ causâ obligatam haberent. Sed intercedente Mansfeldio nihil decretum est. Id verò aliàs ab iisdem agitatum, Gubernatrici aperuit Anderlechius. *Postea in ædes Culemburgij coniuratos aduocat Brederodius:* Postero die Brederodius, dum Culemburgium & Bergensem opperitur, in Culemburgij, quæ Bruxellis erat, domum socios conuocat, in suscepto consilio firmaturus. Primùm epistolam illis ostendit Hispanicè scriptam, sibi recens traditam, vt aiebat ab Hispania: nisi fortè homo non incallidus simulauerat, quemadmodum suspicatur is, qui hæc omnia arcanis occulta notis ad Gubernatricem submittebat. qua epistola narrabatur, Moronem, hominem in Belgio notum, lento igne viuum in Hispania fuisse combustum. quod plurimùm valuit ad animos sociorum incendendos contra eiusmodi censuræ seueritatem. *& noua iterum iureiurando constringit,* Inde in rem feliciter ingressus Brederodius, quasi aciem lustraturus, coniuratorum chirographa manu attollit, recitatque vnà cum Nassauio: singulis adesse se, atque in sententia manere profitentibus. Pro ijs, qui aberant (fuere ad ducentos) præsentes, qui fermè totidem erant, spoponderunt. Ad hæc postulat, vt ad stabiliendam conspirationem scripto iterum nomine, animos consocient. quod singuli fecerunt, ac renouato sacramento confirmarunt. Iurisiurandi formula erat. *tali formula.* *Si fœderatorum aliquis ob Religionis aut fœderis causam conijceretur in carcerem, illico reliquos posthabitis rebus omnibus, acturos cum ambobus ijs, alterove eorum, qui per*

singulas

1566 *singulas prouincias fœdus procurabant, vt confestim vniuersi, sumptu, si opus sit, armis, socio auxilium ferrent.* Atque in hunc modum animatos alacresque dimisit, adituros sequenti die Gubernatricem.

5. die Quo die, qui fuit Nonis Aprilis, coacti rursum in Culemburgij domum Nobiles fœderati paulum supra ducentos, inde in curiam viâ publicâ ire instituunt, tota ad spectaculum effusa suspensaque ciuitate: plerisque non satis expedientibus, quo nomine haberent nouum illud legationis genus. Nam nec supplices videbantur, qui tam confidenter imperiosèque supplicatum venissent, ducibus præsertim Brederodio ac Nassauio, rogare haud magnopere assuetis: nec tamen factionem, aut vim præseferebant illa simplicitatis specie ingredientes, atque ipsa sacrorum ordinum agmina imitantes. Bini fermè procedebant, ætate plerunque compositi, claudebantque agmen Brederodius atque Nassauius. Obseruatum, alterum eorum, qui ordinem ducebat, claudum esse: idque cum omine malo, nec sine risu exceptum. Aulam ingressi Margaritam inueniunt, dimisso tunc senatu, cum nonnullis Proceribus agentem: cui propius factus Brederodius, post officia venerationesque, in hunc modum elocutus est. *Nobiles Belgæ, quos hic coram Celsitudine tua vides, alijque eiusdem ordinis, qui propediem aderunt sanè complures, ideo mecum vnà conuenere, vt quanto studio à te aliqua petant, ex hac ipsa celebritate cognoscas. Hæc porrò quæ sint, dum supplici hoc libello perleges, ego te omnium nomine oro, vt in animum inducas tuum, nihil aliud honestis hisce viris propositum fuisse, nisi Regis obsequium, amplitudinemque, ac patriæ salutem.* Hæc fatus libellum obtulit: addiditque, habere se præterea nonnulla, quæ cum eius Celsitudine conferret, eorumdem sociorum nomine; ne tamen à proposita sibi sententia fortè aberraret, se libenter illa è scripto, nisi onerosum ei esset, in præsentia recitaturum. Annuente Margarita, recitauit. Summa hæc erat: *Plurimùm dolere Nobiles, quòd Gubernatrix ad prouincias scripsisset de hoc fœdere tamquam ope ac societate Gallorum Germanorumque composito, specie quidem patriæ salutis, re autem vera spe populationis ac predæ. Id autem quemadmodum graui cum iniuria Belgicæ nobilitatis Gubernatrici delatum erat, ita Nobiles enixè eam rogare, vt proferat nomina eorum, qui hoc detulere: cogatque illos accusationem legitimè ac palàm adornare: quo aut fœderati, si criminis conuincantur: aut accusatores, si crimen falsò intenderint, pari supplicio castigentur.* Ad ea Gubernatrix, curas indignationemque animo vtcumque premens, accepto non grauatè in speciem libello, quo Inquisitionis abolitio, ac veterum abrogatio edictorum, nouorumque ab Ordinibus Belgicis institutio poscebatur; *Consideraturam se illorum postulata* respondit: *& quando nonnisi Regis dignitatem, patriæque salutem spectabant,* haud du-

Inde ordinatim procedunt in curiam.

eorumque nomine sic Gubernatricem Brederodius alloquitur.

& libellum trium petitionum tradit.

hisce querelis è scripto superadditis.

Ad quarũ partem respondit Gubernatrix.

haud dubiè postulatis satisfacturam. Ceterùm, quòd de litteris querebantur ad prouincias datis, non iure illos queri. fecisse se quod muneris sui ratio postulabat, vt quoniam à multis certior fiebat de fœdere nescio quo cum externis inito, Præfectos ac Magistratus commonefaceret, ne per eam occasionem, non tàm à Belgis, quippe quos Regi fidos experta semper erat, quàm à finitimis, quos aggregauerant, aliquid in prouincijs turbaretur. 1566

partem omittit.

Nec pluribus elocuta Nobiles ab se dimisit, nulla de delatoribus facta mentione, quod tamen coniurati magnopere flagitauerant. siue per speciem obliuionis transmittere voluit eiusmodi quæstiones, quæ plerunque exitus habent inexplicabiles: siue potiùs offensa, tamquam ab se arcana imperij poscerentur. Immo in vespertino eiusdem diei senatu, suadenti non nemini, vt nomina delatorum coniuratis aperiret; iratior aliquanto respondit, Mirari se, quòd quum ipse recusasset indicare de authore, ex quo resciuerat ea, quæ paulo antè detexerat; nunc contrarium, non sine multorum discrimine, suaderet. In eo senatu Gubernatrix recitato Brederodij libello rogauit, num de illo, noui aliquid censerent. Sed quum iam super ea re consultatum esset, eædem alijs verbis sententiæ dictæ sunt.

Dubitat an nomina subscribere sua debeant coniurati.

In eo disceptatum, An requirendum esset à coniuratis, vt quoniam in supplice libello generatim subscripserant, Nos humillimi Maiestatis Regiæ subditi; adiungerent suum singuli nomen: vt in quos beneficium Rex conferret (an potiùs in quos vltionem adornaret?) nominatim sciret.

contrarium sanius visum.

Sed pluribus contrarium placuit, ne per occasionem exigendi ab absentibus nomina, circumlato per vrbes libello, plures sollicitarentur. Postridie reuersis numero adhuc maiore Fœderatis, (nam Comites Culemburgius, & Bergensis citatis equis in tempore superuenerant) Gubernatrix libellum reddidit, quem ab ijs acceperat hesterno die, adiecta ad marginem responsione, qua intermittendæ Inquisitionis, edictorumque moderandorum spem, sed Rege antè consulto, faciebat.

Florentius Pallantius C. Culemburg. Gulielmus C. Bergen.

libellum cum responsione adiecta reddit coniuratis.

Id verò quia non perinde omnibus probatum est, à conclaui in aulam deliberabundi recipiunt sese: collatisque sententijs, ad Margaritam redeunt: atque omnium nomine Eustachius Fiennius Esquerdæ Dominus (nam Brederodius in publico verba facere, nisi meditatus, aut ex scripto non audebat,) officiosè actis pro ea responsione gratijs; orat, ne grauetur testatum facere, quidquid ab eo Nobilium conuentu factum esset, pro Regis obsequio vtilitateque fuisse. Sed negante id extemplo Margarita, atque affirmante, tempus eorumque facta satis hoc omnibus testatura; discessere.

CONVIVIVM, quo coniurati excipiuntur à Brederodio.

EXCEPIT eo die Brederodius in Culemburgianis ædibus coniuratos peramplo sanè conuiuio, sed infausto vel ipsis parietibus hoc postea nomine solo æquatis: fuere conuiuæ circiter treceni, ideoque

confiden-

1566 confidentiores præsertim super mensam. Inter alia actum de ea societate nominanda: placuitque imponere illi nomen, *Nobilis concordiæ*, Ducem verò, *Instauratorem amissæ libertatis* appellare. quæ tamen nomina numquam post conuiuium audita. siue sobrijs alia mens fuit, appellationesque inuidiæ & offensioni proximas reiecerunt: siue potiùs ex noua fortuitaque voce excepta maiori successu, priora illa cognomina facilè obliterata sunt. Narrauit enim Culemburgio atque Bergensi Brederodius, quid ipse, alijque audierant, qui propiùs ad Gubernatricem accesserant, hesterno die; nempe à Carolo Comite Barlamontio vniuersam illam nobilium virorum coronam, voce Gallica, *Gheusios* contemptim appellatos. Illum quidem, vt Gubernatricis animum firmaret, ita locutum, quasi nihil ei à mendicis ac nebulonibus pertimescendum esset. se verò libenter appellationem illam, quæ eacumque esset, accipere: ac Regis patriæque causâ, Gheusios se mendicosque re ipsa futuros. Mouit stomachum ea res Culemburgio, alijsque, qui aut non interfuerant, aut Barlamontij vocem non exaudierant. Placet tamen nomen illud facere factioni proprium, atque ex eo petere Insignia firmatæ conspirationis. Itaque compotantes (& aderat fortè illac præteriens Comes Hoebstratanus) inuitare sese peralacriter, & Gheusios inuicem compellare: tum vniuersi sumptis maioribus poculis, Gheusio nomini salutique faustè ac feliciter comprecati, Viuant Gheusij, plausu ingenti strepituque conclamare. Denique Brederodius sub finem conuiuij, manticâ, quæ forte domi reperta est, ad collum more emendicantium suspensâ, ligneoque poculo vini pleno manu elato, conuiuis simul omnibus propinat: agitque gratias, quòd se ad eam diem tanta animorum consensione comitati essent: eòque sperare, conseruaturos in posterum idem voluntatis propositum, studiumque: sibi eamdem profectò mentem perpetuò futuram. quin etiam polliceri, se pro ea societate, proque singulis sociorum, mortem, si opus sit, libentissimè subiturum. Ad ea verba magnis clamoribus ingeminatum, Viuant Gheusij. Inde Brederodius vino prægustato, cyathum, ac manticam propè assidenti tradit: à quo in alios atque in alios poculo illo, atque sacculo circumlatis, quum singuli, resalutato Brederodio, inter bibendum eodem ferme carmine pro sociorum salute caput deuouerent suum, è mensa consurrexere. Ac Brederodio ligneum vasculum, & manticam (nam ad illum redierant) parieti affigente, sequuntur ceteri exemplum: & suum quique clauum parieti pangentes, ex vno in alium locum Insignia illa transmouent, derediculis sanè cærimonijs initiati. Quo tempore superuenientibus à Mansfeldij domo, vbi pransi erant, Orangio, Egmontio, atque Hornano, repotatio restituta est, hospitibusque

Inter pocula quæritur conspirationi, & duci eius nomen.

Gheusium nomē exponitur,

& magna compotantium hilaritate suscipitur.

Addunt & insignia factioni congruentia:

& deuotiones mutuas.

& repotationē

ſpitibuſque bibentibus, eadem pro Gheuſijs vota, permagnis acclamationibus, renouata. Hæc mihi comperta de hoc conuiuio ſunt ex arcanis epiſtolis & codicillis per eam occaſionem clam feſtinanterque ſubmiſſis ad Gubernatricem abijs, qui pleraque à Sernapulio ſororis Brederodij marito audiuere. Addunt aliqui, conuiuas iam madidos ſeſe vino indecorè perfudiſſe, galeros permutaſſe, inuerſos capitibus impoſuiſſe, (mente nimirum de ſtatu iam verſa) atque alijs id genus intemperijs animum laxaſſe, quæ de multitudine & numero & mero corrupta haud difficile eſt credere. Hæc origo nominis Gheuſij fuit: quod nomen per contemptum à Barlamontio ſupplicantibus accommodatum tamquam cateruæ ex decoctotibus mendiculiſque collectæ: ab ipſis in conuiuio temulentis agnitum, acceptumque, ac factioni ſuæ impoſitum, inter inconditas vociferationes, deuotioneſque vel pueris pudendas: poſtea à factione ad hæreſim, vicina ſcilicet cognatione, tranſmiſſum, hæreticorum rebelliumque Belgarum ita proprium manſit, vt quemadmodum Hugonoti per Galliam, ita Gheuſij per Belgium dicantur hæretici. Neque verò intra hæc ſtetit prolapſa ſemel hominum licentia. Etenim non ſolum ſub veſperam eius diei, cenantibus apud Orangium Ludouico fratre, Brederodio, aliſque compluribus fœderatis, vnàque Hornano Comite, qui apud Orangium diuerſabatur, eadem pro Gheuſijs vota, perſonante toto conuiuio repetita ſunt, vt biennio pòſt Hornanus ipſe in quæſtione ab Duce Albano habita conſeſſus eſt: ſed inde confidentiores effecti, ſtatuunt priuatos extra parietes non ſine pompa Gheuſium nomen efferre, atque ex nouitate etiam plauſum populi explorare: ſiue quòd animaduerterent, Procerum nonnullis ea probari: ſiue quòd ſperarent, quidquid clàm fecerant, excuſari, aut etiam laudi poſſe verti, ſi palàm, inſertoque Regis nomine facerent. Ergo per dies inſequentes tota vrbe apparent conuerati veſtibus è panno cineracei coloris induti: alij ligneas lagunculas, ſcutellaſque, & caliculos (quæ pauperum ſupellex eſſe ſolet) pileis affigunt: plerique nummum primò exculptum è cera, vel è ligno, poſtea excuſum ex auro argentoue inſtar bullæ ſuſpendunt è collo, in cuius altera parte Philippi Regis cælata erat effigies, hiſce cum verbis, ſed Gallicè circumſcriptis, *Fideles Regi*: in altera viſebatur mantica duarum complexu manuum intercepta, circùmque hæc verba legebantur, *Vſque ad manticam*. Poſtremò genas ac mentum raſitare incipiunt, relictis in ſuperiore rantum labro intortis vtrinque productiſque barbulis, Turcarum more. credo vt vilem eam mendicantium ſpeciem ferocitate oris attollerent: ſeque ſimul ſupplices, ſimul metuendos oſtenderent. Suſpenſa interea ciuitas erat, ac ſermonum plena: pleriſque inualeſcente

Margin notes (left): *& temulentia laxamenta.* — *Inter quæ natũ Gheuſium nomen Belgis hæreticis propriũ.* — *In lucem prodeunt Gheuſij,* — *cum ornatu, & ſupellectili mendicantium* — *ſed inſigni cum bulla.* — *& raſi Turcarum more.* — *Variè circa hæc affecta ciuitate.*

Margin notes (right): 1566 — 1568. — *Fideles au Roy.* — *Iuſques à la beſace.* — *Arnol. Hauen. l. 1 de nouis epiſcop. & Franc. Aerans in An. Belg. et Annales Soc. Ieſu in Belg.*

1566 ſcente coniuratione lætis, ſperantibuſque per eas turbas conatumque Nobilium, ſe ab Inquiſitionis metu liberatum iri: multis ad ea ſpectacula tantum intentis, ac præſenti theatro geſtientibus, ſine cura reliquorum: paucis, quæ inde ſecutura eſſent mala, reputantibus.

VNVM ex hac coniuratione prouenisse ſub hoc tempus inuenio Chriſtianæ rei emolumentum, quod in præſentia paucis euoluere locus admonet. *Boni aliquid ex hoc malo.* Hallis, Hannoniæ in oppido, inclytum eſt multâ per Belgium famâ, cælitum Reginæ ſimulacrum. *Areſchotus adorata Hallenſi Virgine,* Illuc religionis causâ profectus Areſchoti Dux Philippus Croyus, pro ea, quam à Maioribus hæreditariam habebat, in Hallenſem Virginem pietate, *I. Lipſ. in D. Virg. Hall.* (nam ſacrum illud ſignum genti Croyæ acceptum referunt annales Belgij) eius Diuæ imaginem filium Ieſum complexu fouentis exprimendam argenteis aliquot numiſmatis curauit: atque illa, vt ſe recenti Gheuſiorum factioni opponeret, ipſe, quique cum eo erant *eius, & filij effigiem nũmo expreſſam galero apponit.* Nobiles complures, in galeri ſpiram eleganter inſeruere, ceu ſymbolum & piæ peregrinationis, & catholicæ nobilitatis. *Floren. Haer. de init. l. 2. & Mich. ab Iſselt in hiſt. ſui temp.* Quumque Bruxellis, vbi primùm eo cum ornatu Areſchotus apparuit, multi Nobilium ſeu pietate in Dei Matrem, ſeu potentiorum imitatione *Excipitur imitatione multorum:* (vti plerunque fit) in cultu veſtium huiuſmodi capitis inſignia iam præferrent; gauiſam eo maxime ſtudio Gubernatricem, inter alia, quæ ſubinde Pio Quinto ſummo Pontifici ſcribebat, aiunt hanc Belgarum pietatem illo præſertim rerum articulo ſummopere commendaſſe: *& commendatur à Gubernatrice apud Pontificem Romanum.* *I. Ant. Gabut. in vit. Pij l. 6. c. 2.* Piumque, cui per quàm grata res accidit, ad augendam Belgarum religionem, Numiſmata illa rite conſecraſſe: atque (vt Gubernatrici reſpondit) iis, qui ſacros eiuſmodi nummos Cælitum imaginibus notatos piè geſtarent, pro Pontificia poteſtate, noxarum animæ veniam impunitatemque dilargitum eſſe. *qui nũmos huiuſmodi geſtantibus indulgentias impertitur.* Inde factum memorant, vt aucta per Belgium rei veneratione, ac Belgarum exemplo vbique terrarum per Orthodoxorum prouincias certatim excepto; ſacrorum ex metallo numiſmatum religio, per eam quam retuli occaſionem, aut originem duxerit, aut certè ſuam tunc primùm celebritatem deriuauerit. *Atque hinc ſacrorum metallorum origo, ſeu celebritas per Orthodoxos omnes:* Quod ſi ita ſe res habuit, hoc quoque adſcribi faſtis Belgicæ nobilitatis, interque præcipua gentis Croyæ decora non ſileri par fuit. *magna Belgarũ, & Croiæ gentis laude.* At Brederodius ante diſceſſum

8. *Apr.* ex vrbe, poſtulata firmaturus ad Gubernatricem redijt, biduo poſt vltimum congreſſum: aderant cum illo Bergenſis, Naſſauius, & Culemburgius, ſummates Gheuſianæ factionis; *Gheuſij nouum libellum porrigunt:* oblatoque nouo libello, vetera poſtulauir. vnum addidit, Moram illam expectandi ab Hiſpania Regij decreti, concitatis furentibusque populorum animis importunam eſſe. *& moras Gubernatricis incuſant.* ſe quidem pro ea, quam patriæ deberent, caritate, Gubernatrici aperuiſſe Belgarum vota in ſeditiones abſque

S dubio

dubio eruptura. Si nihilominus præcipiti malo remedia tam lenta & longinqua petere obfirmato animo sederet; testari se Deum hominesque, quidquid aduersi contigerit, Belgicam nobilitatem vacuam à culpa futuram. Sed nihil his mota Gubernatrix in se recipit, præcisuram tum motas omnes, festinatis in Hispaniam nuncijs: rum occasionem tumultuandi, admonitis Quæsitoribus, vrbiumque Magistratibus, vt rem mitiùs procurent. Vnum se ab illis cum cura & serio flagitare, vt quando satis muneri suo factum putent, noua super hæc moliri, alios fœderi adscribere, priuatos conuentus agere desistant: alioqui se omnino facturam, quod asserendæ in hisce prouincijs veteri Religioni, regiæque authoritati conuenire muneris sui ratio persuadebit. Atque in hæc verba à Gubernatrice, paulo pòst ab vrbe, plerique coniuratorum discessere: relictis, qui clàm in omnia intenti, quidquid Bruxellis agitaretur, socios per prouincias edocerent. Brederodius, Culemburgius, & Bergensis simul abeuntes cum centum quinquaginta equitum comitatu, explosis ante portas vrbis militari gratulatione sclopetis, primus quidem Antuerpiam, reliqui duo in Geldriam secessere, præmisso à Margarita celeri nuncio, qui de aduentu Brederodij doceret Antuerpiæ Magistratum, consiliaque & facta eius obseruaret. Qui Magistratus & si modestè agere Brederodium retulit ad Margaritam, hæc tamen postea Regi scribens (facta nempe certior aliunde) narrat, ex Antuerpiana plebe supra quatuor hominum millia fuisse, qui ad cauponam, quò Brederodius vrbem ingressus cum quadraginta tribus equitibus diuerterat, accurrerunt: ipsumque, vbi eam frequentiam affusam hospitio audiuit, à prandio surrexisse, atque ingenti cum patera è fenestra conspicuum, subiectam in impluuio multitudinem ita allocutum esse. *Antuerpiani, adsum hic ego, vt vos vel cum fortunarum mearum, vitæque discrimine tegam, liberosque asseram ab Inquisitionis edictorumque tyrannide. Vos si mecum in hoc præclaro opere consentitis, agite, & qui vestrum saluam libertatem, me duce volent, propinatum hoc sibi poculum, beneuolentiæ meæ significationem genialiter accipiant, idque manus indicio contestentur.* His dictis, haustâque paterâ, ipsum ante alios manum extulisse, statimque illorum plerosque idem factitasse, elataque manu, atque incerto murmure accipere sese illud amoris argumentum significauisse: atq; vrbe postea excedentem eâdem frequentiâ comitatos esse.

VIX IN vrbes alij alias coniurati redierant, quum (ne frustra suscepisse legationem viderentur) rumorem per prouincias serunt rei ab se bene gestæ: in eamque sententiam libellum, Equitum aurei Velleris nomine, mentiuntur: siue vt suam apud eum ordinem gratiam potentiamque populis venditarent, siue vt Equitum fidem

sed illa blandis verbis exceptos,

& sui muneris admonitos dimittit.

Brederodius Antuerpiam abit,

Vbi à magna hominum frequentia conuenitur.

Quibus ille se ducem offert:

& accipitur.

FRAVS Gheusiorum,

mentientiū patrocinium Equitum aurei Velleris,

1566

10. April.

14. Maij.

1566 tum fidem Gubernatrici suspectandam obijcerent. Libelli verba
hæc fuere. *Fides publica Fœderatis Nobilibus data Bruxellis ab aurei* edito libello.
7 die. *Velleris Equitibus, septimo Idus Aprilis, anni millesimi quingentesi-*
mi sexagesimi sexti. Proceres quotquot hîc sumus, iurati per equestris
ordinis nomen, viris à Nobilium cœtu delectis, ac iure legitimèque in
hanc vrbem missis pollicemur, Ecclesiasticos Quæsitores, ac reliquos Ma-
gistratus ex hoc die non carcere, non exilio, non proscriptionibus in quem-
quam animaduersuros, ob Religionis causam; nisi ea cum populari sedi-
tione, publicique boni iactura coniuncta sit. cuius tamen criminis non alij,
præter Fœderatos, vindices sunto. Id verò permissum eis volumus, do-
nec aliter à Rege, assentientibus totius Belgij Ordinibus, decernatur.
Enimuerò perculit Gubernatricis animum huius libelli primùm fa- Trepidat primùm Gubernatrix ad huiusmodi dolos.
ma, mox libellus ipse properè conquisitus, allatusque. Nam & si
13. April. coniuratorum id esse impudens commentum non temere suspicaba-
tur, tamen summopere metuebat, ne pronis animis in eam frau- quò, antequam reuincantur, iam vulnus inflixere.
dem sese inducrent populi: qui facilè credunt quod exoptant: aut
CREDERE se simulant, quo securiùs excusationem erratis obtendant.
Certè intelligebat, anteaquàm dolus detegeretur, multa committi
posse aduersus Religionem, authoritatemque Regis, quæ postea
reuocari, aut corrigi cuiusquam industriâ nequirent. Et sanè non & hac mente spargantur.
ea spe plerique concinnant eiusmodi mendacia, quasi diù fidem
habitura: sed satis curant, si tamdiu arripiantur, quamdiu homines
in errorem inducti conuellere statum ciuitatis semel incipiant: ex
quo fiat, vt temeritate dein agnita, simul desperatâ veniâ, simul gli-
scente licentia ac libidine peccandi, tumultum ex tumultu serant,
feroces, timidique: atque IMMINENTIVM periculorum remedium,
ipsa pericula arbitrantes. Nimirum vt ligneis fulturis armamen- temporarijs parietum fulturis similes.
tisque parietum, sic mendacijs aliqui vtuntur. Vt enim illa suspen-
dendis fornicibus vsui sunt: vbi superaggestum ædificium stetit, abij-
ciuntur; ita hæc dolosi homines comminiscuntur non aliâ gratiâ,
nisi fraudis, quam architectantur, aliquandiu sustinendæ. si machi-
natio coaluit constititque, facile patiuntur figmenta sua non esse
diuturna, sed tamquam subijces atque armamenta, stante iam ope-
re, deponi ac reijci. Et Margarita quidem nihil cunctandum ra-
ta, accitis ad se, quos tum commodè poterat, sodalibus aurei Velle-
ris (nam plerique eorum ob Sanctioris hebdomadæ ferias expiaturi Deinde negantibus aliquot Proceribus id factum à suo ordine,
conscientiam, ad cœnobia, in sua quisque oppida, nobilium more,
secesserant) libellum ostendit, quo inspecto persanctè affirmarunt
Egmontius, & Mansfeldius, qui primi aduenerant, ab sodalium
ordine nihil eorum scriptum, dictumue. Ideoque statuitut, celeri-
tate vtendum, quum multitudo errore leuiter aspersa mendacium
nondum penitus exsorbuerit: nec expectandum, vt lana atramento

infecta nouo inde colori accipiendo impar fiat. edocendos ea de re 1566
quamprimùm prouinciarum Præfectos, ac singularum ciuitatum
pagorumque Magistratus, misso ad eosdem libelli, quem fœderati
obtulerant, exemplo, cum adscripta ad marginem Gubernatricis
responsione: simulque admonendos, vt si quid præterea vulgaretur
à quopiam, commentum esse seditiosorum hominum pro certo
habeant, & tamquam initia domesticorum tumultuum, pro ea,
quam à lege ac Principe habent, potestate coërceant. Hæ quamquam
extemplo missæ prouinciatim litteræ, non ideo tamen anteuerterunt
auditæ multis in locis creditæque iam fraudi, magnâ vtique
iniuriâ, vti mox dicam, & auitæ Religionis & publicæ quietis.
Quæ res impulit Gubernatricem, vt decretam paulo antè ex Senatus
consulto legationem in Hispaniam maturaret. Destinatus muneri
erat Ioannes Glimæus Marchio Bergensis, Hannoniæ Præfectus.
Sed is, siue refugiente conscientia conspectum Regis, siue itineris
molestiam Gubernatrici ostentaturus; onus primùm recusauerat,
dein admisit, modò solus non legaretur. Additus itaque collega est,
qui aliàs id muneris obierat, Tornaci Gubernator Florentius Momorantius
Montinij Dominus. Vterque, quoniam ambigebant,
an cordi futura esset Regi ea legatio, cum Gubernatrice transigunt,
vt ipsa nuncio in Hispaniam festinato, Principem occupet, doceatque
de illorum aduentu: se interim ita moderaturos iter, donec
idem nuncius ab Hispania reuertens occurrat in via cum regijs litteris,
quibus significetur, susceptæ profectionis laborem Principi
non ingratum esse. Et tamen hisce cautionibus, quas veluti præsaga
mali mente, securitati veriùs, quàm honori poscebant, non effugerunt,
quo minus in ea legatione vitam vterque relinqueret. Sed
aliunde significata est improspera legatio. Etenim biduo ante discessum,
Marchio Bergensis in area Gubenatricis ædium inambulans,
casu impactâ in tibiam ligneâ pilâ ab ludentibus ex aduerso,
ictu non leui sauciatur, affixusque lecto profectionem differre coactus
est. Crederes id ab illius accidisse genio, qui non contentus
admonendo aurem ei vellicasse, nunc quasi compedibus iniectis,
ne infaustum iter ingrederetur, attineret pedes. Sed QVÆ ynumquemque
manent, præsentire, quàm vitare, facilius est. Interim
Gubernatrix, quando in celeritate tantum momenti erat, alterum
legatorum quamuis recusantem denique perpulit, vt secuturo, vbi
conualuisset, Bergensi præter ipse, doceretque Regem rerum Belgicarum
statum, præsertim post Nobilium postulata. Ob eam rem
præter litteras, ac monita, reliquumque legationis instrumentum,
libellum ei tradidit decem & octo capitibus complectentem præcipuas
quasque res hoc anno gestas, quas ita Principi considerandas
relinquat,

fraudi admonet prouincias quàm celeriter.

nec tamen vbique in tempore.

15. April.

Hinc legationē in Hispaniam maturat:

nominatis Bergensi,

atque Montinio,

Qui an grati futuri sint Regi dubitant.

seu præsagi malorum.

Bergensis casu sauciatus differt abitum.

28. April.

Discedit Montinius.

1566 relinquat, vt ad extremum concludat, vnâ Regis præsentiâ quàm minimo impendio componi Belgium posse. Ante huius tamen discessum præmisit Gubernatrix (vti cum ambobus legatis conuenerat) Fabium Lembum Neapolitanum, veterem aulicum fidumque, cum secretis mandatis, compositoque commentario, in quo multa ex iis, quæ Montinio commiserat, interpretatur. Præterea exemplar edictorum Caroli Cæsaris mittit, pœnis aduersùs hæreticos ex Senatorum ac Theologorum sententia paulum mitigatis: docetque temperamentum illud prouinciarum Ordinibus ob eam causam sigillatim coactis ostensum, earumque plerisque probatum esse: non tamen euulgandum à se, proponendumque populis, absque iussu Regis. vt verò iubeat, ac simul Pontificios Quæsitores statuendi consilium differat, impensè precatur. Ita instructum præmissumque

quem præierat nuncius secreta perferens.

17. Maij

27. Iun. Madrid.

sextodecimo Kal. Iunias Fabium Lembum, secutus est decimo post die Montinius, & quintodecimo Kal. Iulias Mantuæ Carpetanorum exceptus quidem humaniter à Rege, auditusque sæpius; pro rerum tamen definitione expectare Bergensem collegam iussus est. introspecto iam tum Principis animo ea legatione haud facilè permouendo. Et verò ne Belgarum postulatis accommodaret animum Rex satis ex se Religionis ac sententiæ tenacem; non parum contulit Pij Quinti Pontificis authoritas: qui per Internuncium suum Petrum Camaianum Asculanorum Antistitem, in eam Belgarum legationem intentum, assiduè monebat, ne pateretur in Belgio quidquam imminui de catholica Religione, sed turbulentorum hominum perfidiam præsens ipse, atque armatus vltum iret. Ob camque causam Iulium Pauesium Surrentinorum Archiepiscopum, quem Maximiliano Cæsari Nuncium allegabat, iussit in Belgium diuertere, ac suo nomine Margaritam Austriacam Parmensem Ducem pro Religionis studio in Belgarum prouincijs moderandis prolixè laudare, animareque: atque in eam rem pecuniam, atque adiumenta omnia polliceri. verti enim eiusmodi causam, pro qua Tiaram ipsam non dubitaret exponere. Præterea cum eadem Gubernatrice deliberare de litteris Comiti Culemburgio, & Orangio Principi tradendis: quorum alterum Pontifex hortabatur, vt desertis, in quas transisse ferebatur, hæreticorum partibus, auitæ Religioni restitueret se: admonebat alterum, ne in suo Arausiensi Principatu tam multa ab hæreticis impune peccari, magna cum ciuitatum, ac præcipue Auenionensis pernicie regionis, sustineret. Sed Gubernatrix, cuius sequi consilium iussus erat à Pontifice Nuncius, haud probauit, Culemburgio litteras Apostolicas committi; ne fortè, vt erat iuuenis ingenio impotenti varioque, eas indecorè susciperet, haberetque. minore periculo agi posse cum Orangio: præsertim

Legati postulatis non satis acquiescit Rex.

animatus ad vlciscendas Religionis iniurias à Rom. Pont.

qui etiam Internunciû suum ad Gubernatricem dirigit:

laudans illam, & adiumenta offerens,

& per eam litteras mittens Culemburgio, atque Orangio.

Culburg

Orang.

Gubernatrici tamen haud visum tradere illi:

Sed huic,

præsertim quòd ea super te à Pio Quarto admonitus olim fuerat 1566
quem ipsa antè disponit. non sine metu amittendi Principatus. se nihilominus occupaturam 15 Decem 1563.
eius animum, ne imparatum Nuncius offenderet. Ceterùm quod
Interim pecuniam à Pontifice oblatam nō admittit. ad opem spectat Pontificis nomine liberaliter oblatam, agnoscere se Pastoris vigilantissimi caritatem, eâque gratiâ cupere se ad eius repræsentari pedes, ac venetabundam osculari. Ea tamen subsidia admitti à se, nisi facta ab Rege potestate non posse. Pro certo au-
Suas erga Religionem curas, tem Sanctitati eius polliceri, Religionis causam sibi perpetuò futuram, vti ad eum diem profectò fuerat, vitâ ipsâ cariorem. Deni-
& Episcoporum mores Nuncio demonstrat: que de Episcoporum studio atque industria (hoc enim quoque ab ea Nuncius exquisierat) scitè partitèque disseruit, singulorum mores ac vitam, quique obiurgatione ac stimulis, quique laude, aut commiseratione digni essent, appositè aperiens. Quæ quum vera
pietatem eius, & prudentiam admirantis. esse, simulque congressum Orangij procliuiorem (nempe ex Gubernatricis anticipatione) Nuncius comperisset, admiratus feminæ solertiam, pietatemque, pollicitus est, palàm relaturum se Pontifici, Romanæque Aulæ, Religionem, cuius timeri casus quotidie posset in Belgio, Margaritæ vigilantiâ prudentiâque perstare. Sed non ideo factiones, ac turbæ remittebant. Etenim reuersis, vti su-
Gheusiorū crescit audac. a ex opinione impunitatis. prà memoraui, suas in prouincias coniuratis, euulgatâque famâ impunitatis ac fidei publicæ ab Equitibus aurei Velleris propositæ; redire passim è finitimis locis, qui hæresis causâ eiecti fuerant: quique clàm in Belgio delitescebant, apparere: excipere laudibus Gheusium nomen, illos appellare vindices libertatis, illis patrocinium sui commendare. Inde fœderatorum numetus præsertim Antuerpiæ augeri, & Gheusiorum ornatus, atque Insignia etiam à mercato-
Noua illorum conspiratio, ribus vsurpari cœpta. Quin & noua tunc conspiratio popularium apparuit præferentium in galeris, præter manticam nummis insculp-
& ornatus. ptam, tornata viatorum bacilla in crucem commissa: quo credo significarent, abituros sese à patria peregrinabundos, ac li-
vnde exemplū sumpserint hæ factiones. bertatem alibi quæsituros. Quas coniuratorum alias ex alijs familias, sobolem esse eius conspirationis, quam Dynastæ duobus antè annis aduersùs Granuellanum Cardinalem, cucullis primùm, dein iaculis inierunt, scribit ad Regem Gubernatrix. Sed quæ tunc au- 17. Maij
læ priuata dissensio, atque ambitio paucorum fuit, postea in publicum prouinciarum dissidium versa est. Adeo PRINCIPES viri numquam soli peccant: & VITIA dum transferuntur, quasi contractis per manus sordibus, ingrauescunt. Neque magnopere profície-
Quibus parum medetur aut Gubernatricis sollicitudo, aut Regis litteræ blādè quidē, bant aut Gubernatricis litteræ ad Magistratus, de conficto Procerum 6. Maij
nominibus libello: aut Regis ad Gubernatricem, ac prouincias per 21. Maij
eos dies acceptæ: quibus litteris Rex pollicebatur, securum iam se ab Turcarum, ac Maurorum armis, iter adornaturum ad Belgas,

seueritatemque,

1566 seueritatemque, si qua esset, edictorum Patris, corám emollitúrum: interea ne quid turbaretur, Procerum virtuti confidere, qua innixus sicuti neque Parens Cæsar, neque ipse Rex vllos vnquam hostes formidauerit; ita nunc eorumdem operâ, seditionem paucorum hominum facilè compositurum. Veniam tamen, securitatemque, *sed veniam importunè differentes.*
15. Mart. quam Gubernatrix nonnullis antea per litteras flagitauerat, constantiùs fortasse, quàm opportuniùs distulit in aliud tempus: quo
1570. tempore ingrauescentibus malis, & tamquam corrupta remediorum tempestiuitate, perdidit ipse beneficium suum.

ET SANE mala non sigillatim, aut per interualla, sed nexa inter se se, atque impetu crescebant. Quippe finitimis è locis intenti hæreticorum magistri in Belgarum discordias, atque adeo in opportunitatem extrudendæ peregrinæ mercis, nouique Euangelij venditandi, certatim effusi è Gallia, Germaniaque, ex illa Caluiniani, ex hac Anabaptistæ, ac Lutheriani, proximas quique sedes inuadunt. Ac primùm in agris nocturnos conuentus agitare: deinde successu blandiente, simul metu ne fortè compositis controuersijs amitterent ipsi rei bene gerendæ occasionem, anticipandum rati, luce palàm ostendere sese, atque ad accurrentem è pagis oppidisque multitudinem de Hispanorum tyrannide, de corrupta à Pontificijs religione, de puro sinceroque Euangelio confidentissimè concionari. Augebat impudentiam æmulatio, quòd Caluiniani maiore quidem, quàm ceteri concursu plausuque, sed quàm Lutheriani minore asseclarum potentia frequentarentur: Anabaptistæ Lutherianis numero superiores à Caluinianis vincerentur: vtrosque verò sectatorum nobilitate Lutheriani superarent. Ex quo fiebat, vt ardenti animorum concertatione per oppida vrbesque, tamquam vacuam possessionem inituri festinarent, familiæ quique suæ intenti, vni infensi omnes. Qua tempestate Belgium multo maximè visum est miserum, ac luctuosum: quum eius complures nobiliores que prouinciæ hinc atque hinc momento interceptæ, in alios atque in alios errores factionesque distraherentur, lacerarenturque: quum homines impuri, fideique humanæ iuxtà ac diuinæ desertores: quum postremi quique apud suos, ac Germaniæ Galliæque eiectamenta, regnum sibi nescio quod in Belgio pollicentes, per agros, per oppida tamquam emissæ ex Inferis Furiæ cursitarent, turbulentis concionibus, famosis carminibus, spe, metu, suspicionibus omnia complerent: quum ad hosce noui Euangelij præcones audiendos tanta vicanorum præcipuè, paganorumque, dein oppidanorum etiam multitudo, auiditate incredibili conuolaret; vt semel in agro Tornacensi facilè superauerint octo hominum millia, frequentiore adhuc concione prope Insulas confluxerint, ad Antuerpiam verò

vna die

IRRVPTIO hæreticorũ vndique in Belgiũ.

clàm primùm,

mox apertè concionabundi,

Tres eorum classes.

Caluiniani.

Anabaptistæ.

Lutheriani.

Catholicis

eorum nota.

Mira ad eos audiendos frequentia.

Lila.

vna die tredecim, altera quatuordecim, neque pòst multo, sexde- 1566
& ad sacramẽta ritu hæretico celebranda.
cim millia excesserint: quum denique grassante licentia, multis in locis, præsertim apud Valencenam, atque in Flandriæ limite, matrimonia in campis celebrarentur, infantesque baptismo lustrarentur caluiniano ritu: idque vt tutò peragerent, ad hosce conuen-
Vnde tanta concionum sitis?
tus concionesque armati ac minitabundi conuenirent. Scio non mediocriter admiraturos, qui hæc legent, nam & dum eadem gererentur, obstupuisse Belgas ipsos accepi; vnde populis tantus concionum audiendarum subitò iniectus ardor, vt neque edictis Magistratuum, neque immissis lictoribus, neque vllo respectu legum contineri possent, quin relictis oppidis raptim in agros ad huiusmodi cœtus cum paruis liberis viri mulieresque properarent.
Aliquos studiũ hæresis trahebat.
Sed, vt in multitudine, non idem omnibus incitamentum. Etenim multi iampridem abiecta ex animo catholica Religione, ad accipienda hæreticorum placita, exercendaque eorum sacra peralacriter exibant, secumque eodem impetu auocabant alios quò porrò pergerent ignaros, ac propè inuitos, sed qui occursu multitudinis abrepti, ceu fluminibus innantes non tam ibant, quàm ferebantur.
Multos nouitas.
Plures trahebat nouitas rerum, & cupido noscendi, quid tandem religionis externi homines afferrent è Saxonia, aut Geneua, quibus e sedibus tam multa eos patrauisse per reliquas prouincias ac regna, rumor antè pertulerat. Nec paucos alliciebant can-
Alios psalmorũ cantilenæ.
tilenæ, quibus Dauidis psalmi Gallicis metris ac numeris illigati à Maroto, ac Beza, vt olim memorauimus, magnis per agros agminibus canebantur Geneuatum ritu. Sed longè plurimos obtrecta- 1562.
plurimos ex obtrectationibus irrisionibusque voluptas.
tiones irrisionesque rapiebant concionalium ministrorum: inter quos, vt quisque litteris illitteratioribus instructus, dummodo ad audendum proiectior, & captare plausus circulatorium in morem doctior, ita grandioribus figmentis ac nugis Romanum Pontificem, Tridentinos Patres, Ecclesiasticos Quæsitores, sanctissima quæque, enormiter immodicèque, sed accommodatè ad animos imperitæ multitudinis vellicabant: applaudentibus tamquam in theatro vniuersis, & ea quæ dicebantur, non æstimatione recti, sed aurium voluptate metientibus. vt quamuis paulo prudentiores intelligerent, inania sibi venditari, ac meras fabulas; gauderent tamen decipi, decepturi ipsi mox alios, eademque ceu comperta narraturi. Vique adeo CALVMNIÆ ac maledicta sine vllo veri falsiue discrimine auidè accipiuntur, auidè communicantur. Accedebant postremò fa-
& augebatur frequẽtia æmulatione nationum.
ctiones, in quas distractis ciuitatibus, dum quæ Gallis finitimæ Caluinum, quæ Germanis Lutherum enixè fouent, conciones ab rerum etiam talium incuriosis, solo nationum certamine frequentabantur. Neque Gubernatrix interea quidquam omittebat, si qua

1566 via posset ingruentibus vndique malis occurrere. Marchionem
Bergensem, recuperata vtcumque valetudine, in Hispaniam sol- *qua necessitate Gubernatrix Bergensem in Hispaniam impellit.*
licite dimittit, qui quæ oculis spectauerit ipse, subijciat Regis ani-
mo: suadeatque, vt Inquisitionis cogitationem intermittat, & se-
ueritatem edictorum mitigatam velit: idque quàm celerrimè, ne
dum consulitur in Hispania, Belgium penitus pessum eat. Quod
Pictô. verò Bergensis iterum morbo implicitus subsisteret apud Pictonas *proque illo, in morbum relapso,*
in Gallia, monuit illum, præmitteret interea fidum aliquem aulico-
rum, qui commissas sibi litteras ac mandata Regi exponeret, quod
25 Iul. ab eius Oeconomo factum est octauo Kal. Augusti. Præterea quum *Oeconomū eius.*
rescisset à Magistratu Antuerpiano, externis hominibus vrbem quo-
tidie compleri; eos edicto ex Senatorum sententia composito abire *Aduenas edicto eycit.*
iussit. Quin etiam suadentibus eorum multis, vt pœnas per eam
occasionem renouaret in exules, qui Belgium repeterent, in famo- *De concionibus quid præcipuè statuat, addubitat.*
sorum carminum scriptores, recitatoresque, in omnes qui hæreti-
corum conuentus & conciones adirent; quamquam illa diù dubita-
uit: quòd ex vna parte intelligeret, insanæ multitudinis contuma-
ciam nequaquam posse coërceri absque milite, cuius tunc cogendi
facultas non erat: ideoque SAPIENTIVS esse abstinere à ferendis le-
gibus, quarum iniuriam vlcisci non possis: ex altera tamen parte ne
sedendo, cessandoque indormire tantis malis, eòque turbas alere
peruicacium videretur; vetera edicta instaurauit, auxitque. sed *Renouat contra eas edicta.*
incassum pleraque. Conciones certè nihil propterea intermissæ: im-
mo quia prohibitæ, flagrantiori studio quæri cœptæ. VITIO generis *& crescunt prohibita.*
humani maiora omnia concipientis, dum vetantur: Antuerpiæ
potissimùm contumacia grassabatur: quippe in vrbe Gallos inter *Antuerpiæ præsertim*
Germanosque media, ideoque factionibus obnoxia. Ex qua paucis
diebus post edictum, quum ad solitos agrarios cætus egressi essent
hinc Lutheri, inde Caluini fautores; quumque hi non pauciores
quindecim millibus conuenissent, auctâ ex numero confidentiâ sub
concionis finem, ipsum caluiniani Euangelij buccinatorem equo
imponunt, & tamquam in triumpho, magno equitum peditum-
que comitatu in vrbem referunt. Magistratus nihil tunc ausus
contra repentinum malum satis habuit Margaritam properè com- *quò euecata Gubernatrix.*
monere, ac rogare; vt quoniam plerique verebantur, ne per eas tur-
bas aliquo demum tumultu inuolueretur Vrbs, præsentiâ suâ An-
tuerpiæ auxilium ferre ne grauaretur. Et ipsa quasi iam iam itura
Carolum Brimæum Comitem Meganum, fidum fortemque Ducem *præmittit Com. Meganum.*
Antuerpiam præcedere, quantumque opis ac fidei foret in ciuibus
ad coërcendas huiusmodi seditiones, explorare iussit: ne præsens
videre cogeretur ea, quæ minore periculo authoritatis audiuntur è *Sed aduersùs illum tumultuante plebe*
longinquo. Verùm viso Comite, tumultuari ciuitas cœpit, voci-

ferante passim plebe, Meganum infenso Gheusijs animo venisse, secuturum paulo pòst cum duodecim Vexillis Comitem Arembergium, tum verò Gubernatticem occupatâ militibus Antuerpiâ, superuenturam, ac pro arbitratu Pontificium tribunal erectutam Hispanica seueritate, arcemque valido cum præsidio impositurum vrbi. quo iugo demum accepto, Brabantinos ea imperia passuros, quibus per Italiam Mediolanenses, ac Neapolitani premuntur, simili artificio capti. 1566

trāsfertur aliò.

Hoc autem vulgi tumultu in dies crebrescente, Gubernatrix Meganum iode amouit, quasi Geldriæ, præfecturæ suæ, pernecessarium.

Atque à populo efflagitatur Orangius,

Quumque Magistratus vrbis, repetitis nuncijs, exposceret à Gubernatrice Otangium, efflagitante illum populo, nec alium facilè pasuto: & Orangius ipse suam in eo munere fidem operamque amplissimè promitteret,

daturque.

Margarita inops consilij, quum intuta omnia videret, tandem ne diffidere eius vittuti, promissisque videretut, atque adeo ne in eo rerum articulo taotum virum insigni offensum repulsâ penitus abalienaret, Antuerpiæ motus componendos Orangio commisit.

Aduentanti occurrit magna mortaliū multitudo.

Eunti progressus est obuiàm ad mille passus, magno ab Antuerpia comitatu Brederodius, explosisque vtrimque militari salutatione sclopetis, cooiunctò agmine processere, tantâ mortalium frequentiâ partim occursantium per vias, partim prospectantium è tumulis tectisque villarum, vt deserta à ciuibus Antuerpia credi posset: Orangio nihil propterea in speciem elato. seu pertinere id ad magnitudinem animi existimauit: seu potiùs timuit, ne apud Dominantes officeret sibi immodicus populorum plausus.

Quorum plausus, & hæreticorum acclamationes ipse cohibet.

Itaque hominum cateruam circa ipsum occinere incipicotium Gallica Dauidis carmina, extemplo silere iussit. alijs subinde, atque alijs quamplurimis conclamantibus, Viuant Gheusij, sileotium manu sæpius iodixit. immo confertam pto mœnibus vrbis hominum multitudinem eadem pro Gheusijs vota maiori quàm vsquam plausu geminantium, quum frustra nutibus inhiberet, aliquanto commotior addidit, Viderent, per Deum, quid agerent: ne, si pergerent, eos aliquando pœniteret. Sed nihil contumacius, quàm quum Antuerpiam ingresso, perque vrbem equitante, multis in locis acclamatum est in hunc modum, *En qui nobis libertatem affert: en qui confessionem Augustanam affert. Non iam opus fœderatis Nobilibus habemus: hunc in posterum sectabimur: huic supplices libellos offeremus.* At ille offendi se ijs vocibus, præsente maximè Brederodio testatus, in curiam descendit; eaque nocte cum Magistratu agere instituit de populo ad obsequium reuerentiamque pristinam reuocando: de mercatoribus à discessu, quem meditabantur, abstraheodis: de turbulentis hæreticorum concionibus dissipandis. his enim cum mandatis venerat à Gubernatrice.

Deque malis remedijs agitat.

Sed dum

1566 Sed dum remedia in Senatu quæruntur, foris per eadem incrementa vigebat morbus: concionesque numquam infrequentiores quatuor hominum millibus habebantur, magno vtique Gubernatricis mœtore, quæ crebris propterea litteris modò Senatum populumque promissionis admonebat, qua se Regi obstrinxerant, quum (ne Episcopum acciperet Antuerpia) Religionis curam se se habituros supra omnem Episcopi sedulitatem, spoponderunt: modò Otangium ob ea quibus ipse occurrerat, mala collaudabat, animabatque: simul in mentem ei reuocabat munus suum, fidem Regi, ipsique Gubernatrici in hac expeditione obligatam, adnersam de illo suspicionem multorum, cuius aut alendæ, aut profligandæ in manu esset occasio. Quum ecce nouus repente motus auocat aliò Gubernatricis animum.

nihil remittentibus per agros concionibus.

ob quæ Senatū Antuerp. moto increpat Gubernatrix:

& Orangiū variè aggreditur.

CONVENTVS Gheusiorū Trudonopoli.

SanTrudon, siue Centròn.

NVNCIATVR Gheusios fœderatos noua moliri, eosque (citciter duo millia) conuenturos Trudonopolim, in eaque Leodiensis Episcopi vrbe deliberaturos, an arma suscepturi sint, animato vbique populo. De armis falsò nunciatum: consilium conueniendi certum erat, scripserantque ad prouincias ea de re litteras, exeunte Iunio, Brederodius, ac reliqui coniurationis Duces, conuentu ad pridie Idus Iulias indicto. Susceperat partes rei conficiendæ cum Episcopo Ludouicus Nassauius, misso ad eum Villerij Domino, vno ex fœderatis, qui & Ludouici, & sociorum nomine Trudonopolim habendo conuentui impetraret. Leodiensis, excusatis Cæsareis legibus, quibus huiusmodi cœtus per vrbes Imperij vetantur, rem totam Margaritæ significat secretis litterarum notis occultatam: simul oppidi Præfecto mandat, ne venientes admittat. Sed oppidani, metu ne illi, si prohiberentur, infensi messem corrumperent, & villas & casas per agros incenderent; Brederodium, ac reliquos sine contentione oppido accipiunt. In hoc conuentu qui medio Iulio mense cœptus, extremo absolutus est, duo agitata. Primùm, qua securitate cauere sibi deberent, si fortè Rex vlcisci quemquam eorum vellet? deinde petendum nè aliud quid esset ab Rege præter id, quod super Inquisitione, atque Edictis postulauerant Aprili mense? Et securitatem quidem postulandam esse à Margarita censuere omnes, in altero dissensere: quum alij affirmarent, nihil vltrà moliendum, impetratis ijs, quorum causâ conspirauerant: alij, quando prima succedebant, porrò pergendum, postulandumque, Ne certa populis Religio præscriberetur, sed liberum cuique foret, quam vellet, sequi. Verùm multis turpi illa sententia vehementer offensis, eòque paulatim abeuntibus à fœdere, (inter quos Carolum Mansfeldium Ernesti filium fuisse comperio) nihil certi definitum est. An verò inter hæreticos ipsos, clam ceteris, agitatum sit de ea,

14 die.

Gerardus Groesbechius Ep. Leodien.

eam vrbem à Leodiensi Episcopo petunt.

qui negat.

sed oppidanis admittentibus.

conuentus in eo cogitur.

In quo de securitate postulanda consensere omnes

De libertate religionis dissensere.

 quæ

Disturbando cōuentus mittuntur à Gubernatrice Orãgius, & Egmontius:

Non multo post.

1566

quæ per Belgium secuta est, violatione sacrarum Imaginum; à nobis in loco memorabitur. Dum hæc agebantur, Otangium atque Egmontium, qui coniuratos ab huiusmodi cœtibus absterrerent, mi- ferat Gubernatrix: non quòd ignoraret, quantum vtrique credere deberet, sed vt ea significatione fiduciæ, retumque communicatione, sibi eos deuinciret, iisque occasionem præberet rei bene gerendæ, ideoque promerendæ Regis gratiæ. Illi Bredetodium, ac Fœderatorum præcipuos ad colloquium euocant in pagum Antuerpiæ vicinum, Dufflam appellant: atque inter alia, Gubernatricis nomine eos hortantur, Ne per huiusmodi cœtus aliquid noui agitent, dum super ea re integrum Regis iudicium expectatur: quin potius populum in dies contumaciorem, ipsi (vti spoponderant) pro sua apud multitudinem authoritate coërceant. Brederodius eius colloquij capita, nouem erant, litteris commissa Trudonopolim ad socios defert: visumque omnibus, Ludouicum Nassauium cum duodecim Nobilium comitatu mittere ad Gubernatricem, eique libellum nouem quoque capitibus constantem offerre: quo partim se perpurgabant adeò non timidè, vt obliuionem præteritorum, quam Gubernatrix polliceri videbatur, omnino respuerent, dicerentque, quæ ipsi perpetrassent, prædicatione quàm taciturnitate digniora esse: partim exposcebant, vt Gubernatrix publicis litteris tum suis, tum Procerum aurei Velleris, securos eos à vi armisque redderet, quæ contra eorum societatem parari vulgò dicebantur: præterea vt Otangium, Egmontium, atque Hornanum summa cum authoritate præficeret curandis Fœderatorum rebus, componendisque cum Rege: vt denique generalis Belgicorum Ordinum conuentus indiceretur, sic enim restitutum iri pristinam Patriæ tranquillitatem certò spondebant, alioqui externa remedia quamuis inuitos postremò quæsituros. Gubernatrix perlectis in senatu litteris, auditisque eorum, qui aderant sententijs, Ludouico socijsque (qui vulgari ioco duodecim Apostoli dicebantur) respondet, Septimo Kal. Septembris, Bruxellas adfuturos Equites aurei Velleris, atque vnà cum illis super ea re consilium inituram. Inter hæc Antuerpiam reuersus Otangius, quum remedij nihil ea vrbs admitteret, Gubernatricem monet, sollicitari se à ciuibus, vt vrbis administrationem capesseret, adeiusque securitatem præsidiarios milites pro imperio adhiberet. Annuente Gubernatrice, non modò milites scribit, sed etiam corporis custodes ab eadem postulare ausus, impetrat: vrbisque Gubernatorem lætus agit, mox & Principem actutus. nimiâ profectò Margaritæ indulgentiâ. dum per hæc benefacta studet Orangium aut efficere, aut saltem credi Regiarum partium. Sed auxilij tamdiu ab Hispania flagitati desperatio vt metum, ita indulgentiam

Qui fœderatos sponsionis suæ admonent.

Sed illi noua legatione à Gubernatrice multa flagitant.

SanTruden.

Ipsa responsionem differt.

26. Aug.

Coërcenda Antuerpia Gubernatorem se nominari cupit Orangius.

& nominatur:

impetratis etiā corporis custodibus

non sine concedentis culpa.

1566 dulgentiam Gubernatricis intendebat. Quum tandem, Montinij operâ apud Regem agentis, litteræ ab Hiſpania perferuntur, quibus quæ tria toties popoſcerat Margarita, ea Rex omnia, ſed certis conditionibus, dabat. Nam Eccleſiaſticos Quæſitores remoueri permittebat, modò Epiſcopis in ſuas ſedes antè inductis: certum enim ſibi fixumque, Religionem nudare illorum præſidio nolle, qui eius cauſas cognoſcerent, iniurias vindicarent. Edictis Imperatorijs adhiberi placebat modum aliquem à Belgico ſenatu, ſed ab Hiſpano cognoſcendum probandumque prius, quàm prouincijs promulgaretur. Denique aiebat concedi veniam poſſe coniuratis alijsque, ſed poſt illa duo in tuto poſita. Verùm hæc remedia ſerò proueniebant ab Hiſpania, quum iam in Belgio, mutata rerum facie, hæreticorum ac popularium furori in templa & ſacra omnia palàm inuadentium, aliâ nempe viâ occurrendum erat.

Regis litteræ annuentis petitionibus Gubernatricis:

à conditionibus ingrata:

& à mora inutiles.

De TEMPLORVM depopulatione.

ET EA quidem clades (qua profectò ſi quis repentinam Religionis iniuriam, ſi feſtinantium rabiem, ſi eorumdem paucitatem obſcuritatemque conſideret, haud facilè vllam legerit aliquando funeſtiorem) quibus è locis, quorumue conſilio importata ſit in Belgium, non aliter, quàm de cauſis principijsque exortæ ſubitò peſtilentiæ dubitatum eſt. Ego ex multorum litteris, propius vero crediderim, id malum ab Caluinianis Geneuatibus illatum eſſe è propinqua Gallia digreſſis, an vltrò immiſſis? ſic enim Petrus Erneſtus Mansfeldius Gubernatricem docuit, hæc Regem. ſic eamdem clàm admonuit Petrus Ceballius Hiſpanus vetus Centurio; Condæum Principem, treſque Colinios fratres Hugonotorum Duces, vt dominante per Belgium hæreſi, firmarent ipſi in Gallia partes ſuas; per emiſſarios quotidie ſollicitare in hiſce prouincijs hæreticos ad audendum, militemque eis & arma abunde polliceri: ac ſimilia Angliæ Reginam oſtentare Belgis. Idque cum eo congruit, quod ab Hæreticis decretum ferunt in conuentu Trudonopoli habito à Gheuſijs fœderatis, quorum in numero quum Præfectus Gallici maris, alijque ex eo regno cenſerentur, facilè inter illos de turbando per eam occaſionem Belgio conuenire potuit. Verùm ad hæc arcana accedebant alia, quæ cernebantur palàm. Namque populus partim hæreſi corruptus, partim Inquiſitionis metu anxius effuſè fauebat hæreticis, qui illud tribunal euerſum ibant. Multitudinis patrocinium libentiſſimè ſuſceperant Gheuſij coniurati, quòd eâdem labe affecti eſſent eorum multi, omnes verò eſſe ſe populi arbitros gauderent. Dynaſtæ, ac Proceres alij aliò trahebant, quæ pars Religioni ac Regi fida, ea infirmior: quæ validior, ea turbarum palàm conſcia, clàm adiutrix habebatur. Quin etiam conſtare iam ſibi ſcripſit ad Regem Gubernatrix, Orangij conſilium eſſe inter

Vnde ea clades immiſſa in Belgium.

28. Aug.

Quorum externorum inſtigatione:

SanTrudon.

& Belga cur eã adiuuerint.

28. Aug.

inter eos tumultus, Belgij dominatum inuadere, ac socios, inter quos id conuenerat, in partem asciscere. Ergo peruigilio magnæ Dei Matris cælo illatæ, templorum depopulatio in Belgio cœpta est, initio sumpto ab inferiore Flandria, quæ intra Lisam fluuium, & occiduum mare protenditur. Hic homines pauci ex infima bætticorum plebe, quibus se prædonum manus immiscuerat, ad decretum facinori diem, bellum Superis moturi, non alio quàm impietatis suæ ductu, conueniunt. Arma illis baculi, secures, mallei, scalæ, funes, demoliendo quàm pugnando aptiora: pauci sclopis, gladijsque muniti. Hoc apparatu tamquam emissæ ab Orco Furiæ, in pagos vicosque circa Audomaropolim irrumpunt: sacrarum ædium, ac cœnobiorum aditus, si quos reperiunt occlusos, illicò frangunt: cultores subita vi consternatos fugant: aras euertunt, Cælitum signa deturbant, sacras Imagines discerpunt: quidquid Deo, Diuisque dicatum vident, disijciunt, proculcant, comminuunt. instantibus à tergo hæreticorum antesignanis, atque vt strenuè pergerent, ac vires omnes aduersùs idola profunderent, adhortantibus. Illi successu læti, & quoniam velitatio per agros prima successerat, proripiunt inde sese, atque vnanimi consensu Ipras conclamant. Nempe vrbem Caluinianis non infrequentem, & in quam, præter patrocinij spem, attrahebat illos odium aduersùs Episcopum Martinum Rithouium, virum egregiè pium doctumque, ijsque virtutibus iram hæreticorum promeritum. Quare rapido illuc cursu contendunt, aggregante passim sese in spem rapinarum egentissimo quoque. Atque vt niuium globus è montis fastigio præceps augescit nouo semper accessu niuium, inter quas deuoluitur inuoluiturque; sic isti nouis prædæ socijs se per viam addentibus, quo latiùs procedunt, eo maiori minaciorique agmine debacchantur. Quumque circum Ipras, per aliquot minores pagos volitassent, ipso Assumptæ Virginis die, apertis ab Iprensi populo portis, vrbem ingrediuntur, rectàque ad templum maximum, cursum intendentes, diuisis operis, alij scalis admotis pictos templi parietes ac tabulas malleis baculisque corrumpunt: alij cancellos, subsellia, suggestum securibus perfringunt: alij prægrandes Christi Domini Sanctorumque statuas proiectis funibus è suis loculamentis affligunt ad terram: sacra alij vasa diripiunt, sacros codices comburunt, sacris vestibus aras denudant; idque tanta securitate, tam nullo Magistratuum Sacerdotumque respectu, vt missi illuc publico nomine, ac ciuitatis ære conducti viderentur. Quin etiam eodem furore succensâ Iprensis Episcopi bibliothecâ, ad reliqua procurrunt vrbis templa, atque cœnobia, repetuntque quæ ante patrauerant scelera, & quia feliciter euenerant, maiora superaddunt. Integrum diem

Marginal notes: *Dios Iconomachia decretus,* — *locus,* — *conditio iconomachorum,* — *arma.* — *A pagis cladem ordiuntur.* — *Sant o-mier.* — *Inde in vrbes.* — *Ipras intrant:* — *Aedem principem depopulantur.* — *Bibliothecam incendunt:* — *Sacra omnia violant.*

1566 diem ea Sacrorum direptio tenuit: populo partim attonito, nec homines illos, sed hominum specie funestas Inferorum laruas opinante: partim læto, quòd reperti essent, qui semel ea perfecissent, quæ ipsi animo sæpius agitassent. Nec Magistratibus, senatoribusque maior Religionis cura fuit. siue eis subita irruptio facultatem consiliumque præripuit: siue communicati ante facinoris conscientia desides & incuriosos domi continuit: omnes certè repentinam cladem sine vlla remediorum prouisione, quod in procella ac tempestate accidit, territi ac vitabundi spectabant. Postero die aliæ sacrilegorum cateruæ vel ex composito, vel capto ex ijs, quæ Audomatopoli perlata iam erant, exemplo, impositâ Lisæ oppida Menariacum, Cominæum, Virouiacum, aliaque prope Cortracum eodem impetu percurrunt, atque in templis sacra omnia, quæ tractim poterant, abripiunt: cetera ferro, aut igne disperdunt. Inde fluuium transgressi per Insulensem agrum sese effundunt, Insulensibus ipsis se ad prædam aggregantibus: diteproque opulento cœnobio, Marquettam vocant, lymphati furentesque pars Duacum, pars Seclinium properant. Sed obuij Seclinienses, alijque eius viciniæ coloni, raptis vnde vnde telis, paratos sese ad propulsandam Religionis iniuriam ostendunt, nisi prædones cursum aliò vertant. Pergentes tamen illos eâdem audaciâ, ac perrumpere conantes, infestis armis vndique aggrediuntur rustici, cæsisque eorum pluribus, reliquos palantes ac trepidos fugant, multos in paludes ac flumen præcipites agunt, nonnullos velut per triumphum captiuos in oppidum abducunt. Sed quota hæc pars vltionis, quum eodem tempore, tota fermè Flandria idem bellum Deo Diuisque omnibus ab impuris Iconomachis inferretur, obsistente nullo? Enimuerò furiosæ cladis nuncius præter modum afflixit animum Gubernatricis: quæ ingenti mœrore ad Egmontium conuersa, qui eam à Sacro & concione redeuntem comitabatur in conclaue; *Audis*, inquit; *Comes, quàm læta perferuntur è Flandria, prouincia tua? Infelicem me, cui Belgium moderanti, tantam Maiestati Diuinæ, tantam Principi suo illatam videre contumeliam contingit. Tu verò de cuius præcipuè virtute, ac fide sibi Rex pollicitus semper est omnia, patieris in prouincia tibi commissa, tam immania in Deum scelera impunè patrari?* Respondenti, primam conseruando imperio curam intendendam esse: Religionem facilè deinde restitutum iri; Negauit non sine indignatione Gubernatrix, æquum sibi consilium ab eo dati: quin potiùs humanis rebus omnibus præhabendum Dei honorem cultumque; qui si deseratur, malum longè grauius id esse, quàm cuiuslibet potentiæ fortunarumque calamitatem. ita sentire se, Regemque ipsum, cui nihil ante Religionem habere decretum sit. Quum ad hæc subiecisset Egmontius,

Variè affectis populo,

ac Magistratu.

Noua iconomachorum manus per alia oppida.

Sāt Omēr

Menin, Comines, Veruich.

Lilla

quæ Seclinienses inuadunt,

& profligant.

Perculsa Gubernatricis verba ad Egmontium.

cum eoque altercatio.

Egmontius, non ita sentire eos, qui possident in hisce prouinciis 1566
aliquid, cuius iacturam timent; eâdem constantiâ respondit, Optandum quidem esse, idque multo fore consultius, Religionem pariter, ac potentiam posse retineri: sed vbi alterutro carendum sit, incolumitati Religionis ante omnia caueri oportere, cuius vnius iactura nullo vnquam aut opum, aut imperij additamento repraesentari possit. Similia his in senatu properè accito disseruit. Decretumque, vt Maximilianus Rassinghemius, qui in Gallicanae Flandriae praefectura Ioanni Curtietio vitâ functo successerat, quamprimùm Insulas ingrederetur cum duabus cohortibus, & cum Montinij (qui tum in Hispania agebat) equitatu: tedeuntemque â Sacrorum violatione Insulensem plebem non antè in vrbem admitteret, quàm armis traditis, atque in arcem comportatis. Et quamuis id consilium haud perinde probaretur Egmontio, affirmanti, si Gubernatrix iniret armorum viam, non compositurum eum tumultum, nisi ducentis hominum millibus contrucidatis; non tamen illa destitit à proposito: respondítque, Satius esse, eam mortalium turbam faecemque, si ab haeresi recessura non erat, in alias terras exigere, aut ferro delere, quàm adeo execranda patrantem flagitia tolerare: non sine metu, ne quantum bonorum in Belgio sit, improbi aliquando aut contagione inuoluerent, aut superante multitudine profligarent.

Ac sumptû pro tempore consilium. *Lille.*

HAEC DVM in aula parantur, per Belgium nihil remittebat haereticorum furor, sed tamquam procella modò in hanc partem, modò in illam impetu delata terrebat omnes: Antuerpiae in primis, vbi dum Virginis caelo receptae die (nam sub Virginis tutela viuunt Antuerpienses) simulacrum eius festa supplicatione, per vrbem sublatum humeris è templo maximo circumfertur; apparuere indicia illius mali, quod propediem secutum est. Procaciores aliquot ex opificum plebe sacram pompam cachinnis, ac sibilis primùm illudere: deinde impiè inuerecundi ipsam Dei Matris effigiem ludicris salutationibus, neque obscuris verborum contumelijs incessere: ausuri & manus sacrilegas inferre, nisi facinus veriti, qui supplicationem procurabant, simulacrum non in medio, vt assolet, templo locassent, sed in Odaeum properè intulissent. At postero die (nam VILISSIMO cuique crescit audacia, si se timeri sentiat) plures veniunt in templum, ac ludibundi alij ante sacellum Virginis petulanter interrogant, Quo illa metu tam maturè se in nidum suum recepisset? alij toto excutiunt templo, arisque & Imaginibus minantur. Ex quibus proiectae audaciae sellularius, suggestu conscenso, postea quam Concionatorum verba ac gestus ridiculis modis sannio impurus expressisset, postulato vtroque sacratum

Antuerpia iconomachia, *capta à contemptu sacra supplicationis,* *Chorus.* *& à ludibrijs,*

litterarum

1566 litterarum instrumento, Catholicos sacerdotes in certamen vocat. Dumque aliorum plausibus, aliorum iactis ruderibus, lignorumque fragminibus excipitur, & ipse in circumstantes eadem reijcit, crescente rarnquam in riuijs petulantia, Catholicus nauta indignatus hominis insolentiam, è latere suggestus irrumpit, ac scurram complexus, vt prævalidis erat viribus, humi allidit. Sed ipse gliscente rixa, intentas in se multorum manus declinans, bracchio plumbeâ pilâ traijcitur: reliqui metu satellitum, quos adesse succlamatum est, è templo dilabuntur. Neque propterea cessatum in sequentes dies, quominus eòdem velut in theatrum digladiaturi conuenireor. Donec duodecimo Kal. Septembris, auctæ impiorum cateruæ templum ingrediuntur occultatis telis, quasi post leues aliquot excursiones præcedentium dierum, de rei summa peracturi. Atque expectato vespertinarum precum fine, inconditis vocibus conclamant, Viuant Gheusij. quin etiam eamdem acclamationem secum iterare ipsum Beatæ Virginis simulacrum iubent: ni faciat, plagas ei & interitum insanè minantur. Nec Ioannes Immersselius Vrbis Prætor, qui ad turbam componendam accurrerat cum aliquot apparitoribus, effecit ne non illi, digrediente populo, ac tumultum declinante, clausis interea valuis victores templum soli obtinerent. Ergo vbi se loci potitos vident, auditâ horâ diei vltimâ, addentibusque animum tenebris; ab eorum aliquo (ne scelus non rite fieret) Dauidis psalmus inchoatur ad Geneuatum modos: eoque veluti classico vnà omnes in Dei Matris simulacrum, inque Christi Domini, Sanctorumque signa, emota mente impetum faciunt: alia deturbant ad terram proculcantque, alijs gladios in latus infigunt, alijs securi caput abscindunt, tantâ in scelere concordiâ prouisuque, vt partiri inter se operas aoté viderentur. Nam meretriculæ, vulgare ganeonum prædonumque additamentum, sumptis è proximis aris atque è Sacrario cereis prælucebant operantibus viris. Virorum alij in aras insilientes sacra inde vasa proijciunt, tabulas dilacerant, pictos vbique parietes fœdè conspurcant, simul alij scalis conscensis organorum molem sanè pulcherrimam, specularia nouo picturæ genere illuminata baculis confringunt: ex epistylijs, pegmatibusque ingentes Diuorum statuas reuellunt, præcipitesque comminuunt. Inter quas peruetus ac prægrande Christi Domini signum è Cruce pendentis inter duos latrones contra aram maximam, inductis funibus moliuntur ad terram, ac bipennibus diffecant distrahuntque: intactis vtrinque latronibus, quasi eos vnicè venerarentur, optarentque sibi propitios Deos. Quin etiam ausi in sacram Panis cælestis Arcam inferre pollutas manus, detractum inde Sacrosanctum Domini Corpus, adoratum illud formidatumque Cælitibus Numen pedibus subij-

Marginalia: *& à rixis in templo maximo:* — 21. Aug. — *quod sacrilegi exclusis alijs soli occupant,* — *& cum cantu viclare aggrediuntur:* — *fractisque sacris omnibus depopulantur.* — *Proh scelus!*

eiunt mortales impurissimi: Pyxidem, ac reliquos è sacrario Calices vino, quod fortè reperiunt, per lasciuiam complent, exsiccatoque: sacro Chrismate calceos inungunt: omnium rerum detrimenta postremò ludibrijs cumulant. Non mihi consilium est, ne conuicium hîc faciam generi humano, sed neque historiæ refert, fœdissima quæque memorare, quibus in ea Sacrorum vastatione expleuisse rabiem in Deum Diuosque sceleſtiſſimi perduelles visi sunt. Illud profectò mirum: hæc omnia tanta celeritate impetuque peracta, vt in templo per Europam celeberrimo, amplitudine maximo, Signis atque Imaginibus refertissimo, Altaribus, quæ septuaginta circiter extabant, ornatissimo; à paucis hominibus, (neque enim excessisse centum pro comperto scribit ad Regem Gubernatrix) ante mediam noctem, quum cœptum esset vesperi, nihil vspiam integrum inuiolatumque relictum sit. Sanè si non centimani fuere, qui tam breui tam multa demoliti sunt; non absurdum sit credere, (quod aliquos tum suspicatos scio) Dæmones hominibus immistos operam in id suam prævalide consociasse, aut saltem furialem illum impetum, quo ædes locupletissima amplissimaque intra quatuor horas spoliatis Aris, disiectis Statuis, fractis Imaginibus, subuersis Sepulcris, illusis Sacris omnibus, direpta, expilata, ac deuastata est; non aliunde fuisse, quàm à præsentissimo afflatu rebellium infernorumque spirituum, qui sacrilegis hominibus opus omnium gratissimum molientibus furorem iuxtà ac vires intenderent. Præsertim quòd in ea festinatione conflictuque properantium: dum toto baccbantes ante otesque templo cursitant: dum scalis in fastigia certatim enituntur: dum marmora, atque æra ab alto operosè præcipitant: dum optima quæque auide diripiunt expilantque; nullus ex eo numero aut casu afflictus, aut ruinâ oppressus decidentium ac transuolantium fragmentorum, aut occursu collisuque festinantium cum fabrilibus armis leuissimè sauciatus sit. Haud leue argumentum (vti dicebam) præsuisse operi, Deo ita permittente, Erebi monstra, eorumque ope scelus tam impium, quàm arduum, præcipitanter atque innoxiè, eòque prodigialiter exantlatum esse. 1566 23 Aug.

Vide quantum templum,

à quàm paucis, quanta festinatione vastatum sit.

Vt meritò Dæmonum manibus tributum sit facinus:

maximè sine sacrilegorum damno peractum.

VERUM multo adhuc plura per vrbem patrauere sacrilegi prædones, auctâ ex successu audaciâ. Raptis enim è templo funalibus foras erumpunt, solennique & tamquam triumphali carmine, Viuat Gheusij, perstrepentes, excipiuntur ab alijs, qui iuxta templum opperiebantur, ex euentu eadem ausuri. Ergo coniunctò celeriter agmine (nam præda inuitabat) proxima quæque templa inuadunt, valuas subruunt, Sacra omnia disperdunt, aut abripiunt. In Religiosorum cœnobia conscendunt, in interiores ædium partes, in apothecas penetrant, in cibaria inuolant, vino inundantur, pecuniam,

Ex templo egressi vrbem inuaduut,

aliaque templa ac cœnobia vrbis omnia deprædantur.

1566 pecuniam, vasa, vestem, seu sacra, seu profana perinde auferunt: tantâ super scelus impudentiâ atque impunitate, vt profectò haud sciam, an eorum animos, qui hæc legent, indignatio subitura sit maior aduersùm nefarios ganeones, qui nullâ Dei hominumque reuerentiâ, per ædes sacras, atque aliena tecta debacchantes, templorum supellectilem, cœnobiorumque bona pro libidine consumerent, asportarentque: an aduersùm ipsos Sacrorum custodes, Religiosasque familias, quibus inspectantibus, homines abiectissimi polluris omnia manibus violarent. Sed occupauerat cuncta vbique pauor, intempesta nimirum nocte, ac ciuitate somno arctiore capta, eòque magis exterrita ad repentinos dissonosque clamores. Itaque, vt SVBITA quæque ac incerta æstimati atrociora solent; mercatorum multi communem direptionem populationemque veriti, occludere sese, ac firmare domorum aditus: Sacrorum administri tamquam impares prædatorum cateruis, quarum paucitatem animaduertere non poterant, omissâ templorum curâ, sibi interim prospicere: nec Religiosis hominibus in ea trepidatione atque aliorum fuga præsentior animus: nec ceteris alia contra hoc infortunium, quàm contra fulmen cura, quod omnes optant ne in se ruat, nemo laborat vt prohibeat. Maximè tamen omnium perculsæ exanimatæque Sanctimoniales: quarum claustra licentiùs ingressæ nocturnæ illæ furiæ, dum obuia quæque dissipant, dum secretiora rimantur, vna salus plerisque earum Virginum fuit, sacrilegis irâ occupatis, aut in rapinam intentis, clàm fugam arripere, atque induris vtcumque vestibus euolare ad parentum domos: factumque inde, vt rariora ex ijs, quæ nocturnas plerumque populationes flagiria comitantur, patrata sint ab illis, superante cura festinandi, contineterque omnia discerpendi. Quæ profectò festinatio tanta fuit, vt quot quot erant paulo celebriora Antuerpiæ templa ac Religiosorum ordinum sedes, ante solis ortum, complures illi greges infamium balatronum eodem furore præcipites percurrerint, violauerint, diripuerint. Quin etiam adulto iam die, quum viderent, nihil aduersùm se parari à ciuitate repentino metu attonita, catholicisque ac hæreticis æquè latitantibus: nempe quòd illi timerent sibi ab hæreticis, quos victores opinabantur: hi autem gnari referendam in se se inuidiam facti, Magistratuum iram, catholicorumque impetum vererentur: omnes verò eam vilis plebeculæ licentiam altius habere principium suspectarent; hinc sacrilegi effractarijque alieno pauore securi, luce palàm redintegrant populationem: ad templa, ad cœnobia ferociores redeunt: sacras vestes turpificatis ipsi animis corporibusque indignè ac spurcè fœdant: bibliothecarum libros butiro inunctos incendunt: in Diuorum statuas

incredibili securitate,

& aliorum pauore.

Mercatores domi se muniunt:

Sacrorum custodes aufugiunt:

religiosi latent;

reliqui trepidãt

Sanctimoniales ad paternas domos euolant.

Sacrilegi verò festinant.

& catholicis,

hæreticisque

mutuo metu latentibus,

illi Sacrorũ populationem licentius repetũt:

armis per ludibrium indutas hastis incutiunt, ac deiectis insultant: vbique ceu victores capta non minus pietate quàm vrbe, prædas agitant. Tres ipsos dies Antuerpiæ tenuit ea Sacrorum strages, atque direptio, tam grandi iactura operum pulcherrimorum, vt non desint, qui scribant, Vnius principis templi damnum quadringentis circiter aureorum millibus æstimatum esse. Verùm inualescente suspicione, ne spoliatis iam templis, auctæ improborum cateruæ rapinarum spe, postremò inuaderent prædiuitum mercatorum domos; (vt PRO FOCIS pugnatur interdum acriùs, quàm pro aris) ciues non vltrà cessandum rati, animaduersa præsertim vilium capitum paucitate, præ foribus apparent armati, & tamquam vlturi publicam iniuriam, portas vrbis, vnâ exceptâ, occludunt omnes. ex qua videlicet vna protipuit illico sese ea nefariorum colluuies, conceptamque rabiem in suburbanis pagis ac vicis, eodem genere sacrilegæ populationis expleuit.

ac triduo continuant.

Expergiscuntur denique ciues:

& armati sacrilegos terrent, ac fugant.

NEC MINVS, dum hæc Antuerpiæ, iuxtàque gerebantur, iisdem planè diebus Gandaui, Aldenardæ, aliisque in vrbibus per Flandriam, quæ à Lysa ad Scaldim ac Tenatam vsque pertinet, idem perduellium furor in templa, & sacra omnia impune grassabatur. Quippe terremotui cuncta pariter voranti, quàm contagioni paulatim per vicina serpenti similior hæc clades fuit. Siquidem eadem labes ac turbo Religionis simul Brabantinos, ac Flandros, simul Hollandos, Zelandosque, simul Geldros, Frisios, Transiselanos, simul Belgium propemodum omne, si tres quatuorue eius Prouincias, Namurcum, Lucemburgum, Artesiam, atque Hannoniæ partem excipias, miserum in modum inuoluit, ac deuastauit. Atque vt olim Tiberij Cæsaris principatu, duodecim Asiæ vrbes simul haustæ memorantur nocturno motu terræ; ita in Belgio non vrbes, sed prouincias totidem, eluctatus ex Inferorum cauernis spiritus funestauit vsque adeo subitâ, vsque adeo ingenti strage, vt Belgium tot vrbibus, oppidis, pagis (si qua Europæ alia regio) frequentissimum, intra decem dies calamitas vniuersum comprehenderit, vel in prouincia vna Flandria, quadringentis ædibus sacris violatis, aut etiam incensis. Vt profectò non ab re Gubernatrix Mansfeldio iam crederet, eam conspirationem appellanti certissimam vniuersi Belgij proditionem, ab hæreticarum partium ducibus initam in Gallia, vnde noui Euangelij præcones proueniebant ferè omnes. eorum quippe operâ turbari Belgicarum vrbium statum, quo faciliùs, veluti confusâ primo funditorum impetu acie, succederent deinde, qui debilitatas hæreticorum vexatione prouincias, inuaderent subigerentque. Neque ab hoc discrepabant, qui sentiebant Sacrorum populationem ea consensione, ea impunitate peractam, non

EADEM clades eodem tempore,

Terræmotus instar,

omnes Belgij prouincias peruadit.

Ouerissel.

vix quatuor exceptis.

Tac lib. 2. An.

Strage templorũ innumerabiliũ.

præsertim in Flandria.

Opinio aliquorũ de hac iconomachia tamquam de proditione Belgij,

inita ab hæreticis tum Gallis,

tum Belgis,

Martinus Delrius in Alterat. Belg. l. 1.

1566 non fortuitum, neque paucorum fuisse facinus: sed antea collatum
SanTrudon. lib 4. inter hæreticos, ac Trudonopoli distributum; nempe vt per eam cladem cladi anteuerterent, quam impendêre sibi ex Gallorum Hispanorumque ad Baionam colloquio metuebant. annuentibus interea Gheusianæ factionis principibus, quo citiùs à Gubernatrice per eos tumultus exterrita, quæ libello flagitauerant, extorquerent. *consentientibus Gheusiorum antesignanis.* Sanè cum Gandaui diriperentur templa atque cœnobia, continuata ad tertium vsque diem spoliatione Sacrorum, sicuti Antuerpiæ eodem tempore contingebat; superuênit à Ludouico Nassauio, atque à sex alijs epistola ad ministros, ad consistoria, & ad mercatores Belgij: *Quod arguunt L. Nassauij in primis littera:* (sic enim inscribebatur) qua eos monebat, vt quia reformatæ religionis causa satis videbatur in tuto esse; populi petulantiæ, turbisque opponerent sese, certos in posterum neminem futurum, qui eis in religionis vsurpatione negotium facesseret. ceterùm ei, qui epistolam redderet, fidem haberent. Is erat Ægidius Clerus, Tornacensis causidicus, cuius nomen in ea epistola notis occultabatur. Quo accepto nuncio à profanandis Gandaui templis cessatum est. Accedit ad hæc Mansfeldij Comitis cum Gubernatrice colloquium, *& eiusdem patrocinium iconomachis impensum.*
8. Septembris. quod illa secretis litteris Regi aperuit. Admonitam se à Mansfeldio, vt Ludouicum Nassauium caueret ante omnes: illum proditorem esse mortalium nequissimum: cum illo omnia communicare consilia ministros atque antistites hæreticorum: in illius manus comportari prædas, ac spolia templorum cœnobiorumque: atque huiusmodi instrumento hominem turbulentum ac perditum, aduersùs Regem meditari bellum. Et verò constat, Ludouicum (quidquid de sacris spolijs actum sit) concitatorem turbarum fuisse primarium; eiusque operâ Bruxellis cohiberi nequiuisse hæreticorum plebem, quin vrbe contra iussa Magistratus egressi, Viluordiam ad conciones audiendas furiosè conuenirent.

GVBERNATRIX, audita ex omni parte populatione Sacrorum, non minus futurorum metu anxia, quàm præsentium mœrore consternata, properè senatum vocat: consuetum nempe remedium, sed plerunque posthumum & inane. Et aderant Præfecti prouinciarum, ac Proceres propemodum omnes, præter Philippum Croium Areschoti Ducem, & Carolum Brimæum Comitem Meganum: *SENATVM aduocat Gubernatrix.*
Areschot. Megan. excusata ab illo valetudine, ab hoc suspicione insidiarum. Quum
27. Aug. Margarita in hæc ipsa verba (quæ ad Regem litteris misit) orationem habuit, suggerente vim authoritatemque dolore, atque ingenita nobilitate. *& in eo verba hæc facit,* *Quo sit loco res Belgica, paucorum hominum scelere, nos intuemur, absentes audient, posteri mirabuntur, ingenti cum meo, vestroque dedecore. Scio equidem mihi pleraque tributum iri: nam & CALAMITATVM fasti nominibus Principum notantur. Vos tamen*

tam multa domi forisque præclara gessistis, vt vestra iam nomina latere nequaquam possint. Nec ita mihi traditum est vnicè Belgium, vt vos in eius partem administrationis curarumque adsciti non sitis. Vobis & Præfecturæ prouinciarum, quibus impositi estis: & aurei Velleris ordo, cui nomina iurati dedistis: & ciuium Regi subditorum fides, in queis principem locum tenetis; onus profectò multiplex tuendæ amplificandæque regiæ ditionis imponunt. Et tamen in vestris hisce prouincijs, vobis inspectantibus, sacra Dei Cælitumque templa, quæ vetus Belgarum Comitum religio fundauit, quæ Maiores vestri, vosque ipsi victoriarum vestrarum Insignibus exornastis, ab sacrilegis impijsque perduellibus barbarè incensa, ac profanata: violata Maiorum vestrorum sepulcra: vestri ordinis vetustissimæ multis in locis Statuæ, familiarumque Signa confidentissimè disiecta, proculcata, comminuta sunt. Vt omittam sacras Deo Virgines, expilatis earum gynecæis direxatas: Religiosos quosque ordines, Sacerdotesque, ad ceteras contumelias, ex suis sedibus, ex vrbibus ferociter exturbatos. At quod genus hominum tempestatem hanc tantam Belgio conciuit? quàm infima populi fex, quàm viles abiectique nescio qui transfugæ Religionis? truculenti scilicet aduersum timidos, mancipia quàm ignauissima si in Dominos incurrant. Pauci Seclinienses ac rusticani, armis fortuitò induti, permultos ex hisce Sacrorum populatoribus deleuerunt. Vnus homo besterna die non nè conglobatos aliquot ex hoc numero proditores ad vrbis portam, arrepto hastili, protinus à sacello, cui minari videbantur, immo etiam ab vrbe longiùs abegit? Vos pestem hanc impune grassari, conuelli statum tranquillitatemque ciuitatum, Sacrorum religionem ante oculos vestros labefactari, externisque hostibus per hæc turbamenta sterni viam patiemini? Quid, quòd hæc patrari scelera nonnullis vestrum non modò non repugnantibus, sed etiam conscijs iuuantibusque vulgò circumfertur? Non ignoro, voces huiusmodi spargi à sceleratis hominibus, quo bonos ciues in vindicanda Religionis iniuria segniores efficiant: meque ipsam magnis fortaßè nominibus deterritam ad iniqua eorum postulata quoquo modo admittenda compellant. Sed existimationem vestram quid deceat, vos videritis. Quod ad me attinet, persanctè iuro, non me cuiusquam minis adductum iri, vt in hisce prouincijs cum veteri orthodoxaque Religione nouitia istorum figmenta componam. Immo si Rex ipse, cuius ab nutu pendeo, in Religione pro arbitrio consectanda Belgis indulgeret, (quod ab illius animo quàm alienum sit, ignorat nemo) illico pedem è Belgio referrem, ne ipsa forem huiusce interpres indulgentiæ atque administra. Quod si hic armis iniectaque vi (quod audio vanè interminatos) attinerer, testor Deum, cædi me dilacerarique in frusta potius, quàm ritus catholicæ Fidei contrarios esse passuram. Verùm ne hæc eueniant, agite, oro vos, Proceres, pro vestra & in Deum Religione, & in Regem 1566

fide,

1566 *fide, & in Patriam caritate. Et quoniam aduersùm perditos homines mittora non valent, seque Nobilium fœderatorum patrocinio tutos arbitrantur; vim atque arma, quod mihi sæpenumero polliciti estis, quod que iampridem factum oportuit, aliquando comparemus. Vt quum Rex aderit, aderit autem breui, pacatas inueniat vestra ope prouincias: nec minus virtutem vestram Regia liberalitate, quàm aliquorum perfidiam seuera animaduersione compenset.* Hæc Gubernatricis oratio pro cuiusque ingenio valuit: & studia, quæ reperit in singulorum animis, auxit, noua non inseruit. Itaque Comites Mansfeldius, Arembergius, Barlamontius, fidissimi quique Regis causæ, obtulere peralacriter in id operam suam: Egmontius, Orangius, Hornanus, aliique complures aduersùs arma disseruere. Quorum sententiam confirmare visus est numerus hæreticorum supra quindecim millia Bruxellis agentium, quos armis irritare haud tutum videbatur in præsentia. Sed præcidit eam altercationem Gubernatrix: omissaque à sermone, non ab animo armorum mentione, (statuerat enim apud se ab armis consilium petere) de componendis alia ratione turbis, sententias rogauit. Fuitque eo ac postero die, hæc consultationis summa. Obliuionem præteritorum, securitatemque in posterum Gubernatrix offerret: modò fœderis chyrographum (compromissum vocabant) ipsi antè comburerent, seque catholicæ Religionis cultores, ac fidos Regis subditos perpetuò futuros iureiurando pollicerentur.

Ex oratione Gubernatricis varij senatorum sensus.

promptis alijs ad arma,

alijs ea renuentibus:

ab omnibus omissa altercatione factum est hoc senatus consultum.

SED IN his conficiendis Margarita moras nectente, quasi adhuc ambigua; gliscebat in horas turbulentorum hominum vis, agitatique seditionum vndis etiam quietos impellebant. Audiebanturque voces, instigante Ludouico Orangij fratre, Nisi fœderatorum Nobilium securitati caueretur à Margarita: nisi liber cuique aditus pateret ad conciones: ac sua nemini Religio fraudi foret; Gubernatricem suismet oculis inspecturam esse templorum, quotquot Bruxellis essent, incendia, Sacerdotum cædes, suam ipsius captiuitatem. Quæ quoniam palàm verbis, occultè re intentari dicebantur, Margarita Bruxellis clàm egredi, Montesque Hannoniæ in vrbem inferre se statuit: partim ne stragem sacrarum Imaginum spectare Bruxellis cogeretur, partim vt tuto in loco ad iniquas conditiones pertrahi non posset. Verùm dum Orangius, atque Egmontius, quibus insalutatis abeundum illa sibi non putauit, huiusmodi consilium pluribus dissuadent, re Bruxellis euulgata, ciuium alij portas vrbis occludere, alij Gubernatricem supplices adire, orareque, Ne per eam fugam sceleratis hominibus augeret audaciam, fidamque ciuitatem huiusmodi notâ quasi coniurationis conscium apud Regem damnaret. Nec ideo à proposito illa mouebatur.

Gheusiorũ minæ in Bruxellensem vrbem & Gubernatricem.

Mons.

Quibus ipsa permota Bruxellis abire cogitat.

Sic illa ad Regẽ scribit, 28. Aug.

sed precibus ac vi retinetur.

tur. quamuis ei relatum esset à viro primario, de ea profectione 1566
differentem in aula Orangium inter alia dixisse: Id si perageret Gubernatrix, remque publicam ea ratione desereret; nolle se oppidis, fortunisque suis per cuiusquam iniuriam spoliari: & Flandriæ quidem commodè potituros finitimos Gallos: Artesiæ verò Hannoniæque iampridem eosdem se se profiteri candidatos: reliquis autem prouincijs Dominos non defuturos.

non sine Orangij querelis.

Sed eam multo plus impulit qui Bruxellis increbuerat rumor, Per Gubernatricem stare, ne Gheusiorum postulatis indulgeretur: posse illam omnia per sese, accepta à Rege facultate, quibus videatur conditionibus, tumultus Belgicos componendi: si persistat obtendere ab Hispania responsum, atque huiusmodi ludificationibus moras trahere; paratos esse, qui Gubernatrice capta, vnà cum Viglio signatorij annuli custode, atque ipso Egmontio, vi extorqueant, quod modestiâ nequiuissent.

Crescūt interim minæ in Gubernatricem.

Vlricus Viglius

Quæ talia licet vanas hæreticorum minas suspectaret initio Gubernatrix, atque Egmontium callidè nominatum, vt ipsa coniuratis infensum haberet: vbi tamen id affirmari vidit à multis magnam rerum desperationem præseferentibus; tentato iterum egressu, prohibitaque, superante iam metu statuit ad extremum, fœderatis aliqua remittere, quæ Regi post alia narrat in hæc verba *Addenti nunc mihi, quæ postremò fœderatis concesserim, indigna proposito meo, indigna religione Maiestatis tuæ; animum profectò excedit dolor, atque ora suffundit rubor. Deum testor animæ conscium meæ, sæpe multumque restiti, noctes complures insomnes duxi, etiam febri ac doloribus diuexata: tandem, quum super templorum populationes vndique auditas, atrociora impenderent huic vrbi: quumque palàm mihi caneretur à multis, finem non habituram Sacrorum stragem, nisi fœderatis, quæ duo peterent, indulgerem; obsessa domi, ægra animo, corpore decumbens, aduocatis ad me Orangio, Egmontio, atque Hornano, testata consensum illum vi extorqueri; veniam, securitatemque fœderatis asserui: reliquis verò potestatem feci suorum conciones audiendi, in ijs tantummodo locis, in queis habitæ fuerant ad eum diem: modò inermes, nec infesti Catholicis conuenirent. addidique, hæc duo tamdiu permitti, quamdiu Rex, assentientibus Belgicis Ordinibus, permissa voluerit. Vtrumque autem non Maiestatis tuæ concessi nomine, sed meo: vt liceat tibi quum libuerit, illa rescindere, integra fide: nempe quam nec ipse obligasti, & malè obligatam à me tueri non debes, &, vti spero, noles. Immo te ego, Potentissime Rex, per istud, quod tibi vita carius est, defendendi Catholici nominis studium, oro atque obtestor, vt quamprimùm, non expectata verni temporis opportunitate, vltum ipse venias afflictæ Religionis iniurias: quæ in te dolenter vnicèque conuersa, ab ista demum dextera, fide imperioque præstante, malis non alioqui cessuris remedium expectat. Equidem,*

qua egredi prohibita,

& metu correpta remittit aliquid Gheusijs fœderatis.

28 Aug.

& Regi scribit,

quas ob causas id fecerit:

quidque indulserit.

Indulgentiam tamen suam ipsa damnat:

Regémque orat, ratam ne habeat;

immo Religionis iniurias vltum veniat.

nisi

1566 *nisi hæc mihi spes vna supereßet; haud dubiè vita, quam in miserum hunc modum traho, me breuì desereret. Si tamen spes hæc ipsa diutius arcere à me poterit supremum diem.* Hæc illa quamuis dolore victa ad Regem secretò scriberet, tamen haud palàm mœrori muliebriter indulsit. *Ipsa interim vrbi & sibi cauet* quin publico intenta, nominatoque Comite Mansfeldio, qui Bruxellas vicario munere gubernaret: atque aduocato in vrbem nouo equitum ac peditum præsidio, armatâque aulâ; nihil omisit ad sui, vrbisque custodiam. Et verò re ita composita cum Fœderatis, paulum ab ea trepidatione respiratum est. *& respirat mutatis paulum rebus,* Namque alli Gubernatricis in verba, qua antea diximus, ratione iurati operam suam præstitere, ne quid eo ipso die (quod moliebantur) aduersùs templa tentarent Gheusij; *Opera fœderatorum Bruxellis:* quin etiam reuersus Antuerpiam Orangius, tribus è Sacrorum violatoribus suspendio, totidem exilio mulctatis, *& Antuerpiæ Orangij opera.* aperto principe templo, iussisque in eo Sacerdotibus ritè operari, atque ad populum tutò dicere; Gubernatricem non mediocriter exhilarauit: nisi quòd in ea, qua hæc narrabat, epistola, inclusis

3 Septembris. geminis libellis traditis sibi à Germanorum natione poscentium in vrbe templum aliquod exercendæ confessioni Augustanæ percommodum; imminuit Gubernatrici gaudium. *qui postea templa hæreticis attribuendo offendit Gubernatricem.* præsertim quòd vno

4 Septembris. pòst die, ex alijs Orangij litteris cognouit, potestatem ab eo atque à senatu Antuerpiensi factam hæreticis, conciones in vrbe, reliquosque Lutheri & Caluini ritus celebrandi, tribus propterea locis attributis. Cuius facti rationem Margaritæ, quæ peracriter querebatur, *cui facti causas exponit.*

4. 5. 7. Septembris exponens tribus continenter litteris Orangius affirmat, Ægrè se quidem cum hæreticis consensisse, sed adductum ob causas; primùm quo sacris ædibus cultus, & cultoribus securitas restitui posset: deinde quòd, quum non pauciores viginti hominum millibus ad conciones egrederentur; magnopere timeret, ne in vrbem redeuntibus associarent se homines facinorosi, rapinarumque cupidi, ac prædiuitum mercatorum domos, multitudine superante, diriperent: postremò quia conciones Antuerpiæ iam habuerant hæretici, eòque nihil aduersùs conuenta peccatum erat, locis ad eas in vrbe constitutis. Non ideo tamen factum Gubernatrici probauit Orangius, *nec satisfacit.* siue quòd illa facilitatem suam agnosceret, ac reprehensionem timeret in aliena culpa: siue quòd re vera Orangius attribuisset hæreticis adhuc plura, quàm per conuenta liceret: quibus in conuentis conciones quidem intra vrbem, non tamen Baptismus, Matrimonium, ceteraque hæretico ritu ministeria permittebantur. Quæ dum obijcit Orangio Gubernatrix, monetque hominem, vt factum corri-

Ant Lalainus Hochstratæ Com. 8 Septemb. gat; audit Hochstratanum, Hornanumque Comites exemplum Antuerpiæ secutos esse, Mechliniæ illum, hunc Tornaci: reprehensique à Margarita rationem sui reddidere ambo; Hochstratanus qui- *Idem peccatur Mechliniæ, excusatio se Hochstratano*

X dem,

dem, Quòd non aliter potuisset à se modum imponi perbacchanti populo, quem eo ipso die, quo vrbem intrauerat, reperisset templa omnia furiosè spoliantem: Hornanus verò (quem culpæ idcirco propiorem arguit apud Regem Margarita, quia quum Tornacum vltro sibi poposcisset, impetrassetque certis cum mandatis, ex quorum præscripto rem gereret; ijs nequaquam paruisset) vrbem culpauit tam multis refertam hæreticis, vt ex quinis eius partibus, vix vna Catholicis superesset. Sed peiora his audit patrari à Traiectensibus ad Rhenum: & adhuc grauiora à Buscoducensibus. quorum illi arcuerant Catholicos à templis: hi etiam Episcopum ab vrbe. Nec multo pòst Antuerpiæ trecentos è plebe arreptis armis cœnobium Franciscanorum aggressos, eius potiundi spe; accurrente illuc Orangio cum militum globo deterritos fuisse, scribit ipse ad Margaritam. Felicius tamen scelus idem cessit Amstelodami: vbi homines pauci ex vltima hæreticorum fæce, sed multorum ac potentium ope ciuium subnixi, templum domumque Franciscanorum subitò ingressi, fractis dissipatisque Sacris omnibus, lapidatione ac fustuario abire inde coactâ Religiosorum familiâ, saucijs vrbis Consule, ac primario senatore, qui sese opposuerant; cœnobium victores obtinuere. Quo tempore memorandum edidere facinus mulieres Amstelodamenses. Dum enim sacrilegi in reliqua vrbis templa insanè decurrunt, inchoatâ semel victoriâ vsuri; eorum pars ædem irrumpit sacrosanctæ Hostiæ miraculis per ea loca celebrem, Irruentesque, ac manus ipsas in cæli Panem intentantes, insurrexere virili animo feminæ, quæ aram plurimæ circumstabant, certæque antè commori, quàm scelus illud execrandum se coram pati, quà minis, authoritateque (erant enim primariæ illarum aliquæ) quà vi, clamoribusque, nefarios balatrones inopinato occursu perterritos non modò ab aræ contactu, sed etiam à templi foribus abstraxere. Dignæ profectò conscientiâ, & commendatione posteritatis: nisi forte earum præconium, virorum conuicium videri possit. Sed quantum laudis meruere Amstelodamenses, tantum dedecoris eidem generi mulieres attulere Delphis, quæ vrbs est in eadem Batauia. Etenim earum complures, haud dubio Dæmonum instinctu actæ, communicato inter sese consilio, repentè bacchantium ac furentium similes, Franciscanorum templum vnà inuadunt, Diuorum imagines, ac sacram in aris supellectilem pari celeritate ac rabie perfringunt, atque proijciunt. Inde furiali incessu cœnobium irrumpunt, tantoque impetu, velut emissæ ab Inferis Eumenides, loca omnia percurrunt, populanturque, vt Franciscani omnes, insolita perbacchantium specie territi, & cædis principium rati (quippe rumor percrebuerat, intra biduum triduumue sacerdotes Catholicos

Margin notes:

1566

Idem Tornaci, Hornanus quoque se purgãte.

Idem Traiecti.

Idẽ Buscoduci.

Vtrecht. Bolduc.

Franciscani ab hæreticis periclitantur Antuerpiæ:

26. Septembris.

17. Septembris.

domo eijciuntur Amstelodami.

Pium Amstelodamensium feminarum facinus.

At feminarum Delphensium impium.

1566 catholicos interfectum iri) partim fugâ, partim latebrâ ſibi conſule-
re coacti ſint. Scio eſſe, qui non mulieres id auſas affirment, ſed
viros muliebri veſte occultatos. Huiuſmodi tamen facinora à Batauis
mulieribus patrari potuiſſe, non abhorret ab earum ſupra viros au-
dacia: & patrata tunc eſſe, Gubernatrix haud incallida rerum in-
dagatrix aſſeuerauit. Quæ, dum complura huius generis portenta *Remedium ex poſcit Gubernatrix à Rege, ſed armato.*
27. Septembris 12. & 16 Octobr. ſigillatim, multiſque complexa litteris Regi denarrat: ac lamen-
tatur rerum infelicem ſtatum, cui nulla ſupereſſet vltrà remedij
ſpes, niſi ab Regis præſentia; illum orat obſecratque: Vt, ſi ſal-
uam rem Belgicam velit, moras præcidat omnes, exemploque Ca-
1539. roli Patris, qui ſumma hieme per Galliam properauerit in Belgium,
Gandauū vt vel vnam ciuitatem tumultuantem pacaret; armatus ipſe in
ſummo ciuitatum omnium periculo cum exercitu aduolet, contu-
macibuſque prouincijs iure belli ſubactis, vti Gandauum ſubegerat
Pater, eas leges imponat, quas victor atque vltor volet. Et iam
14. & 24. Rex alijs Margaritæ litteris ad arma animum verterat. Itaque binis
earum faſciculis menſe Auguſto Segouiâ miſſis, quantum militum,
quo loco, quaque pecunia legi oporteret, illam admonet ſigilla-
tim. In prima tamen epiſtola, antequam conſilium armorum ex- *& Rex poſt cõmunicatam lætitiam ex nata filia,*
22 Aug. plicet, certiorem facit de Reginæ partu, quæ filiam biduo antè in
lucem ediderat, luſtratamque ſacro fonte à Pontificis Nuncio Ioan-
ne Baptiſta Caſtanen, qui poſtea Vrbanus Septimus dictus eſt, Cla- *Clara Iſabella Eugenia,*
ram Iſabellam Eugeniam appellauere. primum ſibi nomen vendi-
cante Diuæ natali die, alterum Iſabella mater impoſuit, tertium
honori datum eſt Toletani Antiſtitis martyriſque, cuius ſacrum
corpus aduectum ex Gallia ſuis geſtauit humeris Philippus Rex, quo
die vxorem vtero ferre animaduertit. Atque hæc eſt Iſabella, quæ
ſicuti flagrante tumultibus Belgio nata; ita dein Alberto Rodulphi
Imperatoris fratri nupta, Belgij & prouincias, & tumultus dotales
habuit. His autem officijs breuiter cum ſorore tranſmiſſis: ei præ- *armorum conſilium probat.*
cipit, tria millia equitum, peditum verò decem millia ſcribenda cu-
ret in Germania: eoſque duorum menſium ſtipendijs ſolutis, para-
ros habeat; ſi accerſendi ſint in Belgium. Ex his equitibus, mille *Docet, quot legendi & quibus ducibus,*
Erico Duci Brunſuicenſi legendos regendoſque tradat, quingentos
Philippo eius fratri, ducentos quinquaginta Ioanni Barniſo, reli-
quos Ioanni Valharti. Pedites in vexilla tria atque triginta diſtri-
buat, quorum decem Comiti Ioanni Naſſauio Orangij Principis
fratri, totidem Comiti Othoni Eberſtenio, octo Tribuno Grem-
bembergenſi; quæ ſuperſunt quinque Centurioni Valderſongin
committat. Ad horum autem ſingulos litteras delati muneris te- *Ad quos litteras patentes mittit:*
ſtes Gubernatrici Rex mittit: ſimulque trecenta nummûm aureo- *& ad Gubernatricem pecuniã*
rum millia, quos ipſa diuidat partim in hoſce militum Ductores,

 partim

partim in alios, si aut plures, aut alij, nominatorum loco, legendi 1566
videantur. in quem vsum pura aliquot folia Regio munita nomine
& Principibus Germanis rationē reddit apparatus bellici: adiungit. Denique, ne quis Germanorum Principum eum copiarum apparatum secus interpretaretur; ad illos quoque consilij sui rationem scribit, missis Gubernatricis litteris. Præcipuè verò Maximi-
præcipuè Cæsari. lianum Cæsarem & epistolâ, & verbis Oratoris apud illum sui, rem ipsam docet: rogatque pro ea, quæ inter illos intercedit, amoris sanguinisque coniunctione, iuuet authoritate sua cum militum, Du-
qui dissuadet arma. cumque delectum. Sed Cæsar, quia inaudierat, inter Gubernatricem & Nobiles fœderatos iam conuenisse; laudato consilio, arma delectumque dissuasit: siue ne ijs militibus spoliaretur ipse aduersùs
& sequestrum concordiæ se offert Gubernatrici; imminentia Turcarum arma: siue decorum putauit, se arbitro aliena pacari. Itaque Gubernatrici perscribens, operam suam vltrò 13. Octobris.
pollicitus est, si quid componendæ adhuc discordiæ superesset. Si-
& fœderatis. mulque ad fœderatos litteras dedit in hanc sententiam. *Magna se affectum esse molestia, audito illorum cum Gubernatrice dissidio, secutisque inde populorum motibus. qui quòd in finibus Imperij, quòd in dominio Patruelis Regis, quòd in amicissimis prouincijs euenissent; existimasse ad Imperatorem pertinere, opera authoritateque sua populorum obedientiam Principi asserere. Sperare autem eum conatum Catholico Regi non ingratum, salutarem quidem certè fœderatis futurum; ideoque illos monere, ne quid interim noui pertentarent, populosque à turbis pro debita Regi fide coërcerent.* Hanc porrò Imperator Epistolam, aliasque Orangio, ac nonnullis Proceribus simili argumento ab eodem scriptas, ad Gubernatricem misit, quas ipsa perlegeret, & si ex vsu essent, reddendas curaret. Sed Gubernatrix, missis ad Regem ha-
sed Gubernatrix operam Cæsaris erat in delectu militum. rum omnium litterarum exemplaribus, responsum aliquandiu expectauit: donec gliscentibus quotidie turbis, iussa iterum ab Rege parare externum militem, actis Maximiliano Cæsari gratijs ostendit, eò iam ventum esse, vt armata cum factione nihil componi tutò posset absque armis. Quamobrem expeditis Regis litteris ad Imperij Septemuiros, aliosque, & eos in primis, à quibus legendi erant milites, Cæsarem obsecrat, vt quam operam benignè obtulerat in Belgio, dignetur eam apud Germanos Principes, militumque du-
& impetrat plus quam erat. ctores nunc certè opportuniùs Regique gratiùs adhibere. Et Cæsar quidem non id solum præstitit, sed vetuit etiam edicto, voluitque capitale esse, si quis Germanorum militatum iret aduersùs Regem.
Orangio ægrè id ferente. Quod quàm ægrè tulerit inter omnes Orangius, quamuis cetera callidus tectusque, aperuit super mensa, denudante scilicet vino animi sensa. Inuitatus enim à Gresserio Reginæ Anglorum procuratore, postquam mero incaluit; inuehi magno cœpit impetu in
ac minante. Imperatorium edictum; *Falli Cæsarem, Regemque, falli quot quot pro Rege,*

1566 *Rege, pro Cæsare sentirent: non solos Germanos arma induere, esse multas iuxta fines Imperij nationes: non defuturos Danos, non Suecos, non alios, qui fœderatis Belgis opem ferre possent ac vellent.* Hæc iracundè minantem cantiuncula sub finem epularum ad numeros dicta leniuit. At verò litteris, quas dicebam à Rege, atque à Gubernatrice scriptis ad Germaniæ Principes, variè ab iis responsum est. A Treuirensi quidem, & Moguntino Septemuiris, Magnopere sibi probari consilium Regis aduersùs rebelles, & Religionis catholicæ perturbatores: seque in ea re operam quoque suam positutos, vti bonos finitimosque Principes, & Imperij custodes, & societatem professos Maiestatis eius. Ideo permissuros se, sua per oppida iurisdictionesque liberum iter iis militibus, qui ob eam causam, assentiente Cæsare, contraherentur. Similia his reliqui per Germaniam catholici Antistites respondêre. Addiditque Bauariæ Dux, Huiusmodi turbis, ceu pesti ciuitates exedenti, occurrendum esse omnium armis: Regemque, ne quid omitteret in ea cura, etiam animanit. Longe his contraria ab hæreticis Principibus scribebantur. Nam & Hassiæ Regulus, & Dux Virtembergensis excusata Religione, qua Belgis eamdem profitentibus nocere impediebantur, Gubernatricem hortati sunt, vt depositis armis, ab Augustana confessione, atque à conscientiæ libertate remedium vnicè quæreret. Omnium tamen confidentissimè longissimèque scripsit Palatinus Comes, Fridericus Tertius, qui se noui tutorem Euangelij per Germaniam venditabat. Non enim solum Belgarum causam apud Gubernatricem egit, atque eorumdem innocentiam commendauit; sed execratus Romanum Pontificem, cultum sacrarum Imaginum, Inquisitorum tyrannidem, ad extremum confecit, obligari se religione, quo minus fratribus suis confessionem Augustanam, purumque Dei verbum purè sectantibus aduersaretur. Neque hoc contenti Hassus ac Palatinus, etiam persuadere conati sunt Brunsuicensi Duci, ne se bello, quod Religionis causa susciperetur, implicaret, oblatumque regendorum munus equitum ne admitteret. Admisit is tamen; nec quisquam aliorum, qui inuitati sunt à Rege Ductores militum, subtraxere se oneri, præter Ioannem Nassauium Principis Orangij fratrem. Nec minus in Gallia Carolus Rex, rogatu Gubernatricis, infensum se huiusmodi turbis ostendit, edicto proposito, Ne quis suorum tueretur armis partes rebellium Belgarum: memot, vt opinor, mutuæ opis apud Baionam decretæ: accedente præsertim metu, ne superantium in Belgio hæreticorum eluuie Gallia inundaretur. Certe ad eum plenas gratiarum litteras Philippus dedit: simul Gubernatricem admonuit de aduentu suo, quo iam adornato, nihil deesse, nisi vt ex tertiana, qua diu laborauerat,

Margin notes:

Rel quiper Germaniam Principes variè respondent Regi.

Treuirensis, & Moguntinus cōsiliū Regis probant, & transitum militibus offerunt.

Idem & alij catholici.

& Bauarus in primis.

Contrà Lātgrauius, aliique.

Lantgrauius Hassiæ.

& maximè Palatinus.

11 Nouembris.

Carolus IX Rex.

Rex Carolus causam tuetur Hispani Regis,

1565.

qui grates Gallo scribit.

2. Octobr.

& Gubernatrici aduentū suum.

rauerat, conualesceret: quamquam ne hoc planè expectaturum se, 1566
sed è vestigio Mantuam Carpetanorum petiturum, vt inde com- Madrid
positis rebus, spreto quocumque vitæ periculo, Belgium proficisca-
tur. Is verò nuncius quia occultis etiam litteris Bergensis Monti-
nijque Legatorum scribebatur ab Hispania, credi cœptus est.

CONVENTVS Procerum arcanus Teneramundæ.

TVRBATIS propterea multorum animis, Princeps Orangius, Ludouicus eius frater, Comites Egmontius, Hochstratanus, Hornanusque, Teneramundam oppidum inter Antuerpiam & Gandauum conuenere, quid singuli de aduentu Regis accepissent, communicaturi, capturique inde de rei summa consilium.

in quo resciente omnia Gubernatrice,

Is autem conuentus, quamquam secretò indictus, secretò coactus, non tamen fugit Gubernatricem singula in dies anxiè suspectantem. Atque, vt SVSPICACI sub Principe gliscit exploratorum numerus, ita non defuere hoc genus homines, arcanorum captatores, æruscatoresque, & quorum vitæ compendium est, SCIRE ac nesciri; qui secreta consultantium dicta, decretaque in eo cœtu omnia penetrarunt.

conferunt in commune litteras de Regis ira vltionem adornātis,

Et quantum se indagasse scribit ad Regem Gubernatrix: 12. Nouēbris.
multorum ab Hispania litteris in illo conuentu prolatis, confirmatum est, incensum irâ Regem ob templorum depopulationem decreuisse, armatum prouincias adire, pœnas exactùrum ab ijs, qui scelus aut admisissent, aut dissimulassent. Addebatur ex aliorum

in tres Belgarum proceres.

litteris, turbarum omnium conscios fautoresque in aula decantari Orangium, Egmontium, atque Hornanum: ideoque hæc præcipuè capita respicere Regis iram. Eodem argumento lectæ sunt Francisci Alauæ Oratoris Hispani apud Carolum Nonum litteræ, quæ Parisijs scriptæ ad Gubernatricem, interceptæ ferebantur. In ijs certior fiebat Gubernatrix de aduentu Regis, valido cum Hispanorum Italorumque exercitu: deque nouo fœdere, quod cum Carolo Philippus icerat: quo faciliùs in rebelles, inque Proceres quatuor animaduerteret, hoc est, præter Triumuiros iam dictos, in

additur & quartum.

Petrum Ernestum Comitem Mansfeldium, vt ipse se audiuisse à

sed falsò, & callidè.

nonnullis aperuit Gubernatrici. Quæ fictanè callidè sint à coniuratis, ad sollicitandos populos, vetatæ desperatione irritatos: an verè ab Alaua, atque ab Hispania perscripta; in medio ego quidem relinquo: certe hoc Regi significans Gubernatrix negat de litteris ab 12. Nou.
Alaua missis interceptisue, vti dicebatur, adhuc se quidquam certi comperisse. Mansfeldio autem affirmauit, esse illum Regi quàm carissimum, à cuius partibus vt abstraheretur, ea nimirum figmenta spectare. Ergo, quum iam ex multorum litteris constare de Regis aduentu videretur, consultatum est in arcano illo Procerum con-

Dubitant, armisnè arceant venientem Regem,

gressu, quo modo Principi cum exercitu venienti præcludi posset aditus in Belgium. Quumque hinc variæ monstrarentur resistendi viæ:

1566 viæ: inde bellum longè impar eorum viribus formidaretur: nec deessent, qui credendos sese clementiæ Principis existimarent; contra tamen plerisque illorum visum est. variantibusque sententijs in eo conueniebant, Arcere Principem ab ingressu prouinciarum, certæ id esse contumaciæ, incertæ victoriæ: admittere, periculo propius videri. eò enim offensiones iam processisse, vt EXTREMÆ dementiæ sit, sperare clementem, quem irarum armatumque suscipias. Aut vertendum igitur solum, vacuamque victori patriam relinquendam, aut nouum in eam Dominum, sub quo tuti viuerent, inducendum. Hoc postremum verò optimum videri: occasionemque in promptu esse, si quoniam Maximilianus Imperator operam suam obtulit componendis hisce discordijs, per speciem eius arbitrium deposcendi, clàm interim agatur, vt in Cæsaris manus hæ demum prouinciæ deuoluantur. Id verò & minus expositum contumaciæ: neque enim abigi à se Dominum, sed mutari, præsertim non extra domum Austriacam quæsitum. & hoc inde commodi secuturum, vt aut nouum Principem sponte accersitum demereantur, aut si fortè res successu careat, conatus ipse Cæsarem Belgis deuinciat, eorumque patrocinium apud Philippum Regem numquam ille defecturus sit. His in hunc modum agitatis Teneramundâ discessere solliciti suspensique, in primis Egmontius: qui siue vt causam suam plurium accessione firmaret, siue vt incertus animi exploraret amici hominis sententiam, Mansfeldio scripsit epistolam: qua reuocans illi primùm in memoriam, quid sub initia turbarum ipsi agitasent; queritur, quòd immeritò ille se ab eorum amicitia secreuisset. deinde Gubernatricem accusat inconstantiæ in ijs seruandis, de quibus ipsa fœderatique conuenerant. quin etiam eamdem Regi authorem esse, vt huiusmodi acta quasi non libera quàmprimùm rescindat, ideoque huc sese armatus ostendat, deque seditiosis ac rebellibus formidandum posteris supplicium aliquando sumat. Denique certiorem illum facit, constare sibi ex multorum litteris Teneramundæ collatis, Regi in animo esse, abscissis quatuor Procerum capitibus, (in ijs Mansfeldium ipsum numerari) ceteros in officio continere. Ad extremum addit, pergratum fore, si super ijs rebus, quid sibi consilij capiendum sit, ex eius litteris condocefiat. Hanc epistolam Egmontij vbi legendam Gubernatrici Mansfeldius secretò dedit, eidem ostendit eàdem fide, quid homini ipse responderit. quod hoc demum erat. *De se queri posse meritò neminem, quum à principio non alia ratione cum eo alijsque consensisset, nisi quia videbatur Religionis ac Patriæ interesse, si & Cardinalis Granuellanus Belgio moueretur: & sublato Quæsitorum Tribunali, temperamentum adhiberetur aliquod Imperatorijs edictis: & venia*

an admittant.

vtrumque periculosum.

Mutare Dominum decernũt.

9 Nou.

Egmontij epistola ad Com. Mãsfeldium summa.

Responsio.

venia demum, quibus Gubernatrix poposcerat, impertiretur: quæ quum ab Rege tributa sint omnia, nullam superesse causam querelarum. Quo in genere liberè se dicturum, quod sentiret, præsertim ab illo rogatum. Nimiùm iam processum esse, magna vtique cum Diuinæ Maiestatis iniuria, & Christiani nominis offensione. Esse tempus medelam malis aliquam afferendi, eamque inter hæc turbamenta viam ineundi, vt venienti Regi, non obuoluta fronte, nec mente vlli redarguenda, possint occurrere. Quod autem de irato Rege, suppliciumque sumpturo dicebatur, se quidem extra metum esse: ea se fide erga Principem fuisse, futurumque, vt ad eius nutum in Hispaniam aduolaturus esset, redditaque factorum ratione speraturus à benignitate Regis haud minimum commodi, decorisque. Neque hæc dici, quasi non idem prædicare de se securè posset Egmontius: sed vt securitatem ille sibi maiorem in dies paret, occasiones nempe omnes, suspicionesque præcidendo: & quando iam Regi toties ingesserint necessitates Belgij, desinant aliquando Principem cogere alieno arbitratu prouincias suas administrare. Postremò (sic enim Mansfeldius concludit) *si illum amicè ita monentem Egmontius audierit numquam se ab eius amicitia recessurum: secùs verò si contingat, decretum sibi esse, honori suo humana prorsus omnia posthabere.* Visis hisce epistolis, laudatâque impensè Mansfeldij constantiâ, earum capita litterarum misit ad Regem Gubernatrix, illum obsecrans, vt quando tantum fidei in Mansfeldio, eo maxime tempore compertisset, ne grauaretur, æqua viri postulata (quorum indicem ipsa attexuerat epistolæ) quamprimùm abunde remunerari. Quæ Margaritæ petitio, suspectas fortasse, quas memoraui litteras, facere alicui posset, quasi Mansfeldius, quo gratiam apud Gubernatricem iniret, impetraretque faciliùs, quæ diu auidèque postulabat à Rege; Egmontij epistolam, certè responsionem callidè finxisset. Nisi in promptu essent multa, quæ huiusmodi suspicionem planè reprimerent: nempe & ipsum Egmontij chirographum Gubernatrici notissimum: & eiusdem facilitas ab Egmontio verum explorandi, quæ facilitas audacissimum quemq; ab hisce figmentis absterruisset: & super hæc, Mansfeldij dignitas, moresque (qui profectò MORES vnumquemque absoluunt, aut damnant) longè ab huiusmodi fraudibus alieni: & denique eiusdem viri constantia, qua Regias partes, eodem semper tenore propugnauit. Vt meritò nihil doli suspicata Gubernatrix hominem, quàm maximè potuit, Regi commendatum voluerit. Illud quidem admirata est; ea, quæ ad Regem arcanò ipsa perscripserat, in epistola Egmontij disertè omnia repetisse. Queritur propterea cum Rege, quòd ab eius aula hæc in Belgium secreta perferrentur. *Essenè ex intimis administris aliquos, ingenio aut ita incallido apertoque, vt hæc Imperij arcana extrahi sibi ex ore, ex manibus*

1566

Quam mittit Gubernatrix ad Regem:

12. Nou.

& illi Mansfeldium commendat.

certa de Comitis fide.

Querela Gubernatricis de litteris suis in Regis aula proditis.

1566 *bus patiantur? aut ita malo ac perfido, vt abdita quæque consilia Principis, eius hostibus patefaciant? Sibi quidem constare, multa litterarum exemplaria, aliqua etiam authographa, quæ à duobus iam annis ad Regem miserat, in manus Belgarum Procerum deuenisse: quanta cum pernicie negotiorum? quanta cum iactura Regiæ dignitatis? Orare proinde Regem, vt videat, quæ in posterum scribantur ab se litteræ, aut igne corrumpantur, aut per exploratæ fidei ministros clam ceteris asseruentur.* Et tamen compertum habeo, post hæc gloriatum esse Orangium apud Christophorum Assonuillium, Nullum prodire è Regis ore verbum seu priuatè seu publicè, quin ad eius aures in Belgium fideliter afferatur. Hanc porrò intimam scientiam magnâ quidem sibi pecuniæ summâ comparari: sed nusquam æra fructuosius impendi. Quippe HANC esse Principum Philosophiam, consiliorum secreta rimari: naturæ verò abdita otiosis relinqui. Quod si ita est; & quid vsquam inaccessum pecuniæ imperuiumque fuerit, quando prudentis adeo circumspectique Regis aula à priuatis hominibus emi potuit?

& quidem grauissima.

nec tamen quidquam profectū: Orangio in secreta Regis penetrante,

pecunia vi.

VERVM haud contenti rebus ambiguè deliberatis Teneramundæ à Procerum cœtu Nobiles fœderati, eorum primarij, quique contrahi repentè potuere, conueniunt Amstelodamum: inscio, vt ad Margaritam scripsit, aut dissimulante, qui tamen prope Amstelodamum agebat, Orangio. Creditum est, in eo conuentu statutum, omni ope conniti, ne Rex milite instructus adueniret: idque aut precibus Maximiliani Cæsaris apud Regem, aut exutâ palam obedientiâ armis impetrandum. Et commodùm Imperij comitia Augustæ celebranda tunc erant: in iis orandum Belgarum nomine Cæsarem: si renuat ad Imperij Septemuiros confugiendum, Cæsari vt significent, nisi hoc ipse impetret à Rege, se opem ei ferre non posse aduersùs Turcam, neque enim decere, dum Rex Belgium lustret armatus, se & milite, & pecuniâ destitutos finitimi exercitus iniuriis patêre. Id nisi succedat ex sententia, extrema omnia retentanda: fœdus cum Heluetijs hæreticis firmandum, eorumque operâ (vti iam spopondisse dicebantur) Philippo Regi Sabaudiam ineunti aditum intercludendum. immo, vt satis negotij Regi sit domi suæ, mittenda Hispalim quàm primùm triginta illa Caluinianorum codicum millia, de quibus iam pridem consultauerant: atque addendos Caluinianos aliquot administros (hi duodecim decreti sunt,) qui ea per Hispaniam volumina distrahentes, Regi à longinqua peregrinatione curas interim auerrant. Huic autem negotio conficiendo præfectum fuisse Hispanum Antuerpiæ mercatorem, hominem Catholicis infestum turbulentumque, scribit ad Regem Gubernatrix: additque, nihil se per omnes portus omissuram, ne illa morum pestis nauiget in Hispaniam. Sed hisce consiliis quippe

NOVO conuentu Amstelodamensi,

statuunt Nobiles, implorandū patrocinū Cæsaris apud Regem.

& Electorum apud Cæsarem:

aut arma tentanda,

icto cum Heluetijs fœdere:

Siuiglia

& turbandam in Hispania Religionem destinatis illuc Caluinianis libris, & ministris.

De quo Regem premonet Gubernatrix & in Belgio vigilat.

18 Decēbris.

subitarijs trepidisque, plus minatum quàm malorum inerat. Illud tamen in eo conuentu perfectum est. Nobiles fœderati (nam PERICVLI societas perquam facilè homines iungit) cum mercatoribus, reliquaque plebe hæresi imbutis, solenni vtrinque sacramento conspirarunt, in hunc modum: Vt illi horum patrocinium susciperent aduersùs omnes, qui libertatem Religionis oppugnatum irent. hi verò pecuniam illis, operamque pro communi securitate subministrarent. Ne verò sectarum varietate distraherentur hæretici, egit per litteras cum Antuerpianis Ludouicus Nassauius, eos adhortans, Vt depositis parumper, dum res firmarentur, priuatis de religione sententijs, in Augustanam confessionem concederent omnes: sic enim & Imperij Septemuiros, qui eam profiteantur, ipsorum causam impensè acturos apud Cæsarem, & Germanos milites non facilè in Belgas eiusdem religionis socios arma sumpturos. Idque effectum est. Quamuis enim Caluiniani ab Augustana confessione abhorreant, tamen (vt RELIGIO apud hæreticos alieni iuris est, ac translatitia) explorato Theodori Bezæ ab vsque Geneua consilio, probatisque ab eo hisce religionis inducijs; nouæ professionis formulam ad Augustanæ similitudinem concepere, Cæsari proximis comitijs offerendam, vnà cum supplici libello, quo eius apud Regem operam ac patrocinium orabant. Præterea consistoria, id est senatus ac cœtus, multis in vrbibus, sicuti iam Antuerpiæ cœperant, instituerunt: creatis Magistratibus, Senatoribusque, quorum consilijs (sed antea cum Antuerpiana curia, quam esse principem voluere, communicatis) vniuersa hæreticorum Respublica temperaretur. Initum ad hæc fœdus cum Palatino Septemuiro, reliquisque Germaniæ hæreticis Principibus, infensis Austriacæ domui, eòque pronis in eam societatem, qua sperarent Hispanum Regem (vt ei scribit Gubernatrix) Belgij possessione per huiusmodi turbas euolutum iri. Immo in Saxonia mille ac ducentos equites scribi iam cœptos à Vesterholtio, iussu Orangij, Gubernatricem clàm docuit Comes Meganus. Quo tempore Hugonotos in Gallia agitasse, Gaspare Colinio turbatore, de ope Belgis afferenda, hoc est, vti ferebatur, decem equitum, triginta peditum vexillis, ijsque in Germania contrahendis, ob Caroli Regis edictum ne huiusmodi delectus in Gallia haberentur; secretis ex eo Regno litteris Gubernatrix admonita est. Denique sub hoc idem tempus etiam ab Vrbe Constantinopoli (adeo è multis remotisque locis ad defectionem ac turbas, odio siue Catholicæ Religionis, siue Austriaci nominis, incitabantur vltro Belgarum populi) perlectæ sunt in Consistorio Antuerpiensi litteræ Ioannis Michesij, hominis præpotentis, ac Turcarum Imperatoris familiarissimi: quibus ille Caluinianos Antuerpienses hortabatur, incendebatque: *Properarent in ea, quam fortiter*

Nobiles, ac mercatores spōdent sibi mutuam opem.

Nobiles. Mercatores.

& vna confessio Augustana præscribitur omnibus.

7 Nou.

Consistoria, & hæreticorū Resp. constituuntur.

Fœdus cum hæreticis Germaniæ Principibus initur.

21. Nou.

& arma offerūtur ex Gallia.

Immo ex ipsa Vrbe Constantinopoli.

4 Nouembris.

Michesio inde incitante hæreticos Belgas.

1566 *fortiter inierant, conspiratione aduersùs Catholicos. Magna meditari Turcarum Principem in Christianum nomen: breuìque Othomanicis armis adeo implicatum iri Philippum Hispaniæ Regem, vt de Belgis ne cogitaturus quidem sit:* Et verò non vane hæc denunciabat Michesius. Erat hic genere Iudæus, (iuuat enim de homine sceleribus illustri, quem & Veneti incendij, & belli Cyprij, & aliarum cladium annales sæpe loquuntur, hæc pauca semel cognoscere) profugerat que adolescens ab Hispania, metu ne detegeretur male dissimulata superstitio. atque Antuerpiæ diu versatus, primarijs viris, ipsique Mariæ Reginæ tum Belgium obtinenti percatus, rapta inde per summam impudentiam nobili puella, Venetias contendit. Ibi ausus cum Senatu agere de attribuenda Iudæis sede, in aliqua insularum Venetijs adiacentium, reiectusque, primùm Constantinopolim, vbi opulentissimæ Iudææ nuptijs ditatus est, dein in Ciliciam ad Selimum Solimani filium venit: nactusque Principem tunc quidem vacuum, aut imparem grauioribus curis, fœdarum certe mancipium voluptatum; ipse, vt omnes callebat articulos illecebrarum, exquisitis ad illius ingenium nouis in dies oblectamentis, inter paucos familiarium Selimo assumptus est: quantumque assentandi aucupio, ac voluptatum artificio, tantum apud Principem gratiâ præibat omnes. Itaque facilè à Solimano Turcarum Imperatore, filij operâ, vrbem atque agrum (quod à Venetis nequiuerat) Iudæis impetrauit. Quin etiam Selimo rerum potito, ad belli consilia admitti cœpit, ea ferme tempestate, qua belli consilia inceptantes in Hispania Mauri, à Turcarum Imperatore opem pro hominibus implorauere, qui iisdem sacris obstricti, Turcici auxilij spe arma meditarentur aduersùs Philippum Regem. Nec Selimus aspernabatur occasionem inferendi in Hispaniam belli: dumque ea super re disceptatur, Michesius, quod videret id bellum maximè velle Selimi generum Mehemetem, qui Selimum, ob calatam incredibili solertia apud Segheturn Solimani Patris mortem, summo beneficio obnoxium habebat; non dubitauit, rem breui successuram: ideoque eâ, quam dixi, epistolâ familiares olim suos Antuerpienses, spe nimirum Maurici tumultus animauit. Verùm præualente apud Selimum Mustaphæ aliorumque sententia bellum Cyprium suadentium; in hanc partem se quoque Michesius transtulit, nutantemque interdum Principis animum vnus ipse firmauit. nempe Veneris infensus, à quibus illiberaliter habitum, reiectumque se, sine fine querebatur. Accedebat quoque spes, qua se Cypri Regem creandum, ex ambiguo Selimi dicto super mensam, sibi homo vanissimus persuaserat. Atque, vt huic bello non consilium modò, sed operam etiam præstaret: magni illius Veneriarum incendij,

Maria Hungariæ Reg.

Zighet.

Quis iste Michesius?

Iudæus profugus ex Hispania Antuerpiam.

& hinc Venetias ob puellæ raptus.

& Venetijs Constantinopolim,

vbi Selimum demeretur:

& ad opem ferendam Mauris bellum mouentibus in Hispania impellit.

& Belgas rebelles monet.

eidem Selimum in bellum Cyprium conuersus

faces subdit;

odio Venetorū,

& spe Cyprij regni.

Quin & Venetias incendere per emissarios suos parat. incendij, quo turres sulphurei pulueris receptacula, tanta vi conflagrarunt, vt non solum nutantibus vrbis fundamentis, multa circùm ædificia, fœda strage, corruerint: sed etiam oppida procul vrbesque quatefactis domibus extimuerint supremum casum; authorem fuisse Michesium, eiusque consilio missos à Turcis, qui facinus patrarent, eàque clade attritas Venetorum vires bello impares redderet, affirmant huiusce belli scriptores. Quod si paucis antè diebus, multo pars maior confecti iam pulueris, ex ijs naualibus Corcyram asportata non esset; excisa funditus vrbe vrbium pulcherrima, vnus homo bellum Cyprium momento confecisset. *Ant. Mar. Gratia, de bel Cypr.* *Corfù.*

Tantum excitare vel in aquis incendium valent accensæ vnius in pectore odiorum faces. *Michesij litteris animatæ Belgæ.* Et apud Belgas quidem non parum Michesij litteræ, atque hortamenta valuere. Etenim ad eius rei nuncium erectis animis, in Antuerpiæ Consistorio decretum est, vt quoniam certa iam aderat firmandæ factionis occasio, ab vniuersa societate, quanta posset maxima pecunia conflaretur, ad subita rerum euenta. *pecuniam corrogare incipiunt.* idque summa contentione cæptum est agi. Quo tempore, quum à Comite Hochstratano (qui præerat Antuerpiæ pro Orangio) missus esset ad Margaritam libellus Comiti traditus ab eius ciuitatis hæreticis; quo facultatem fieri poscebant sibi, ceterisque per Belgium socijs, sectas suas sine fraude cuiusquam exercendi: offerentes propterea Regi tricies centena florenorum millia; creditum est, artificium fuisse nonnullorum, vt minore suspicione huc atque illuc corrogandæ pecuniæ causâ commearent: fallerentque interea simul Hispanum eâ summâ facilè alliciendum, simul coniuratorum multos, libentiùs pro libertate Religionis impetranda, quàm pro bello gerendo æra soluturos. *quam offerentes Regi quidcallidè moliantur.* *Milliones trei.* Nisi fortè ingens illa pecunia planè in speciem ad ostentandas partium vires offerebatur: ideoque complura eius libelli exemplaria per Belgium euulgata sunt, adscriptis Nobilium, mercatorumque nominibus, qui se persoluendæ certæ pecuniæ damnabant, nempe vt famam factioni amplè colligerent, Gubernatricemque tantæ metu potentiæ deterrerent. *Eam tamen pecuniam negligit Gubernatrix.* Sed illa nihil eo inanis pecuniæ sonitu mota, ne responso quidem Hochstratanum dignata, libellum ipsum Regi misit: quo pluribus irritamentis incitaret Hispani Principis moram. *28. Nou.*

OB FAMAM profectionis Regis in Belgium coniurati nutant. INTERIM ipsa omnium gnara, quæ in huiusmodi consistorijs, ac cœtibus destinabantur: quum animaduertisset euulgato creditoque aduentu Regis, aliquos è coniuratis timidiùs agere; adiuuandam artificio hanc partem existimauit: missisque ad eos litteris beneuolentiæ ac fiduciæ plenis, promissa quoque per certos nuncios clàm adiecit: ad aliquos etiam, quos sciret Religioni haud infensos, epistolas dedit ex earum numero, quas illa apud se habebat *quos litteris, ac promissis allicit Gubernatrix.*

Regis

1566 Regis nomine subscriptas, cęterùm vacuas, quas verbis composuit tempori accommodatis, eos adhortans ad Religionis causam propugnandam, populosque in pristina obedientia, modestiaque continendos. Has verò ita singulis tradendas curauit, vt alios nullo inuitatu præteritos id non omnino lateret; quo inter eos suspicio, atque abalienatio suboriretur. *non sine artificio:* Et commodum accidit, vt eodem tempore Gubernatrix acciperet ab Rege litteras aliquot, ipsius manu exaratas ad Orangium, ac nonnullos Belgij Proceres beneuolentiæ significatione refertas, ideoque mox editas typis, euulgatasque. Ex quibus omnibus factum est, vt coniuratorum multi partim metu, ne à Proceribus desererentur, quorum nutare consilium animaduertebant; *& successu.* partim spe, cuius pleni erant, quòd se præcipuè appellatos à Rege, honoratosque videbant; partim offensione aliorum, quibus se suspectos atque inuisos facilè rebantur; omissis fœderatorum cœtibus, aut domos suas reuiserint priuata curaturi, aut transgressi Gubernatricis in partes, gratiam Principis promereri, quàm indignationem experiri maluerint. Qua secessione multorum, erecta animo statuit Gubernatrix, vim extremaque adhibere omnia ad seditiosorum contumaciam seriò profligandam. *Ex qua erecta Gubernatrix:* Atque, vt rite caperet à Deo principium, ad ciuitatum omnium, rerumque sacrarum Antistites, Regis nomine litteras misit, vt ieiunijs, ac supplicationibus, alijsque cælestis iræ placaminibus clementiam Diuini Numinis implorarent. *sumpto à placatione Numinis initio,* Simul certos homines in Galliam ad Franciscum Alauam Hispani Regis Oratorem, & ad Cæsarem in Germaniam legat: *Regem Galliæ de Hugonotorum apparatu;* vt illum quid Hugonoti parent, hunc quid Belgæ petituri sint in comitijs, quidue Septemuiri Augustus Saxoniæ Dux, & Fridericus Palatinus minentur, admoneant. *Cæsarem de petitione Belgarũ in comitijs:* *deque minis Electorum monet.* Et ad Cæsarem quidem se Mansfeldius obtulerat, pollicitus remotum se Saxoniæ Ducem ab ea mente, aut certè à facultate nocendi, nempe operâ filiorum Ioannis Friderici, qui iam pridem Augusto infensi ob Septemuiratum Patri ademptum, si ad bellum spe aliqua sollicitarentur, haud dubiè illos in arma tracturos Saxoniam vniuersam: *Consilium Mansfeldij ad hanc rem.* Augustumque facturum satis, si circa se faces extingueret, ne dum in alienas terras inferret. Sed quoniam Mansfeldij præsentiâ tunc minimè carere poterat Gubernatrix, satis habuit laudare hominis consilium, illudque & promptum eius animum Regi significate: *Quod Gubernatrix laudat, ab eo vtitur.* occasionem prætermittens omnino nullam, quo Regem ad antiqua Comitis postulata pertraheret. Et fortassis eòdem ipse spectauit ea pollicendo, quæ plus commendationis apud Principem, quàm laboris apud Saxones habitura tunc erant. Nimirum PLERIQVE homines abunde offerunt operam repudiaturis, præsertim si absque illius vsu sperant se pretium fructumque operæ consecuturos. Prætere

Milites auget per prouincias:

earumque Praefectis ad tollenda haereticorum exercitia scribit in hunc modum.

terea eodem Mansfeldio authore, accedentibus ad eamdem sententiam Comitibus Arembergio, atque Megano, numerum militum 1566
per prouincias auxit, illatumque Praefectos maiori praesidio firmatos ad eas remisit. Ac statim compositis litteris vnumquemque 15. Decemb.
admonuit: *Viderent, ne quid vltra conuenta vsurparent heretici. Scire se praeter conciones, quas audire permissum vtcumque erat, eos & nescio quae consistoria celebrare: & apertis gymnasijs adolescentiam prauis opinionibus imbuere: & matrimonium, sepulturam, baptismum nono ritu accipere: & libros impurissimos euulgare: & picturas contumelijs ludibrijsque in Deum, Regemque infames exponere: & in Caluinianis cenis magna eorum multitudine frequentari solitis, palàm solemnibusque verbis profiteri, Se nunciam Religioni Catholicae ex animo remisisse, nec aliquando cum ea redituros in gratiam, immo quantum possint, in illius exitium perpetuò conspiraturos. Et tamen haec adeo detestanda quum sint; fieri nè posse, vt homines modestiae ac verecundiae omnis obliti affirmare audeant, permissa à Gubernatrice tunc esse, quum permiserit conciones? Se non adeo stolidè impiam, vt haec aut tam inter se dissimilia non discernat, aut tam execranda permittat. Itaque Regis nomine Praefectis prouinciarum imperare, vt quoscumque compererint, praeter conciones, hereticum quid in posterum vsurpantes; in illos tamquam in Maiestatis reos, pacisque publicae perturbatores animaduertant.* His autem litteris adiecit edictum, quo singula planiùs expendebat, ac

& edictum adiungit, cur aliquanto seuerius.

poenas contumacibus irrogabat, aliquanto quàm mitis eius natura ferret, acriùs seueriùsque. credo, quòd infixus animo haereret dolor, quasi ea mala ex concionibus nimio metu indulgentiàque permissis emanarent. Quare exemplar edicti ad Regem mittens, ait; 16 Decemb.
illud à se ea ratione conceptum, quia haereticorum exercitia planè detestanda, pactisque contraria ira requirerent: speraretque, si ea tollerentur, etiam conciones, quandocumque eas malè permissas Rex pronunciet improbetque, toto Belgio exterminandas. Addit-que, in edicto conscribendo, qui aderant in secretiori senatu, con-

Egmontio non probante.

sensisse omnes, praeter Egmontium affirmantem, edictum illud concitandis ad arma Belgarum populis, classicum haud dubiè futurum. Et sanè siue per eam occasionem, siue quòd multis in locis

Inde festinatum à conspiratis consilium armorum:

plectebantur aedium sacrarum populatores, quique alio, quàm quo cautum erat, loco conciones habebant; armorum consilia, quae antea in longum designauerant, properata sunt. Inde frequentiores ad consistoria concursus haberi, attentiores celebrari coetus: crebrae mercatorum ad Nobiles foederatos, Nobiliumque ad mercatores & consistoriales, Aegidio Clero internuncio, litterae commeare. Ex his consilium denique captum, vt quando Gubernatrix vim meditabatur, ipsi quoque arma ostenderent, militesque partim ex Saxonis,

1566 Saxonis, partim ex Palatini prouincijs legerent: priores tamen,
1567. quos Palatinus offerebat. Id Henrico Brederodio commissum: oblataque ei Antuerpiensium mercatorum nomina pecuniam pollicentium, quanta contrahendis militibus satis foret. Brederodius nihil cunctatus coactores nominat, & Philippum Marnixium à Sancta Aldegunde ærarium Quæstorem creat. Cum Augusto autem Saxonum Duce agendi munus suscepit Ludouicus Nassauius. Quamquam enim Saxonia implicita tum erat armis inter Ioannem Fridericum Ioannis Friderici olim Septemuiri filium, & Augustum patruelem; id tamen opportunum rebatur Ludouicus, quòd speraret, Principum Germanorum, qui id agebant, authoritate, rebus breui compositis, se inde milites armatos animatosque in Belgium traducturum. Sed quoniam bellum trahebatur, Ioanne Friderico pacis conditiones aspernante: & Gubernatrix haud ignara consilij fœderatorum, in Augusti exercitu Gotam Vrbem obsidentis, fidos aliquot habebat, quos iusserat Ludouici consilia interturbare; idcirco fœderati lenta hæc subsidia omittentes, Bredam in oppidum Orangij conuenere: vbi tria hæc potissimum decreta esse. Gubernatrix per Alphonsum Lopium Gallum admonuit Regem. Vt compositis litteris Egmontium ad partes vocarent: simulque nouo libello rationem rerum suarum Gubernatrici redderent: atque interea militem ex ipsis Belgarum prouincijs festinatò contraherent. Et ad Egmontium quidem scripsere communi epistola Orangius, Hochstratanus, ac Brederodius: orantes vt fœderi nomen suum adderet. hac enim noua conspiratione consociati pollicebantur, effecturos se, vt conciones toto Belgio conticescerent. quo facto, aut Regi occasionem sese adempturos Belgium cum exercitu adeundi: aut, si nihilominus quamquam compositis rebus, quamquam rogatus, tamen armatus in prouincias Rex pergeret; iure se operam viresque coniuncturos, vt interclusо Regi aditu, patriam haberent integram à tyrannide, quæ suppliciorum acerbitate, arcium molitione, Hispanorum præsidijs, prouinciarum expugnatione, Belgio parabatur. Epistolam amico Egmontius ostendit, seu familiaritatis seu consilij gratiâ: an potius vt eam Gubernatrici aperiret, & quid ipse responderit, simul referret? Nam & responsionem eidem ostendit, qua accessurum se illorum fœderi pernegabat. Non ideo tamen Egmontius se Gubernatrici omnino probauit: quæ, vt omnia iam verebatur, artificium fallaciasque suspicata est. At verò supplicem fœderatorum libellum oblaturus ipse Brederodius, petijt à Gubernatrice facultatem fidemque publicam veniendi Bruxellas cum quadraginta equitum comitatu. Quod quum illa iampridem offensa huiusmodi legationibus illico vetuisset, simulque imperasset, vt veniens

Ducibus Brederodio,

& Lud. Nassauio quę pecuniā in Belgio colligunt, militem in Germania legunt.

sed Gubernatrix interturbat.

Illi Bredæ conueniunt.

17 Febr. *Conātur ad nouum fœdus Egmontium trahere,*

scriptis litteris.

nō persuadent.

2. Febr. *Nouum Gubernatrici libellum oblaturi*

non admittuntur,

vt veniens, portis arceretur; Brederodius libellum mittere cum priuata querimonia satis habuit. Memorabant fœderati, quid ipsi, pro eo ac iurati conuenerant Augusto mense, in exarmandis pacandisque populis laborassent. Querebantur, quòd missis ab eius Celsitudine litteris ad Magistratus, vetita essent nouæ religionis ministeria ijs in locis, in quêis conciones haberi fas erat: quum tamen concionum nomine, reliqui quoque ritus comprehendatur. quippe solenne id esse, vt vbi conciones permittuntur, ibi cetera eiusdem religionis perinde toletentur. Ita se, sicuti res erat, populis interpretatos esse: eisque in concionum, reliquarumque cærimoniarum vsurpatione impunitatem promisisse. Qua populos impunitate frustratos repetere nunc fœderatorum promissa, implorare fidem nouis quotidie expostulationibus litterisque: quarum aliquas cum hoc ipso libello coniunxerant. Mirabantur denique dolebantque, magnis in dies copijs terreri Belgium, se vrbibus arceri, in agris obseruari, vbique vti hostes haberi. Quæ omnia quum fidei dignitatique suæ, ac populorum tranquillitati aduersentur; orare eius Celsitudinem, atque obsecrare, vt (quemadmodum obsignatis litteris fidem ipsa suam obligauerat) & fœderatis securitatem afferat, & populis conciones, quæque sunt concionibus adnexa permittat. Id verò futurum, si ipsa, vti supplices rogant, milites nnper contractos dimiserit, & edicta pactis contraria reuocauerit. Hac enim ratione adeo se Regi, eiusque Celsitudini obstringendos, vt fortunas suas, ac vitam ipsam vtriusque dignitati posthabituri sint. Secùs, præuidere se animo magnam populorum cædem, imminentemque patriæ ruinam: quam prædixisse, & quantum in se fuerit, auertere curasse, satis futurum esse, vt culpâ, si non dolore liberentur. Hæc postulata recitauit in secretiori senatu Gubernatrix: paucisque pòst diebus communicatum cum eisdem Senatoribus responsum Brederodio misit, ac simul typis euulgauit. ideoque paucis hîc mihi attingendum existimaui. *Non assequi se, (aiebat) qui Nobiles sint ij, quique populus Belgarum, quorum nomine hæ litteræ mitterentur; quum plerique eorum Nobilium, qui Aprili mense supplicarunt, non modo satisfactum iam sibi contestentur, sed etiam quotidie operam suam Regi oblatum veniant. Conciones à se tantummodo esse permissas, idque adeo repugnanter, vt constare possit, quàm fuerit aliena, potestatem vt fecerit consistoria instituendi, creandi Magistratus, tributa imperandi, corrogandique super vicies centena florenum millia, Catholicorum hæreticorumque matrimonia, atque adeo successiones honoresque confundendi, præter Caluinianas cenas, & quotidianos cætus: in quorum plerisque quum Principis, & Magistratuum authoritati palàm derogetur, ac noua paulatim Respublica inducatur; videant quàm verisimile sit, hæc*

(quæ

Mittunt illam,
multa querētes:
& multa postulantes.
Quibus Gubernatrix respondens nihil concedit.

1566
16. Febr.

1567 (*quæ tamen ipsi cærimonias Religionis interpretentur*) *tanta cum diuinæ Maiestatis, & Regis iniuria Gubernatricem permisisse. Securitati eorum cautum à se esse: cautionemque seruatam, ac seruandam etiam fuisse, non tamen in ijs, quæ aduersùs Religionem ac Regem exercerentur. Nam cur ij, qui violatam fidem queruntur, silentio transmittant, post pacta conuentaque Augusti mensis, tam multa perfidè ac sacrilegè patrata, templa direpta, eiectisque inde Religiosis familijs occupata: conciones, aduocatis aliunde heresum buccinatoribus, eò, vbi auditæ antè non fuerant, vi atque armis inductas: vrbes, atque prouincias ad seditionem, defectionemque litteris, aut per emissarios sollicitatas: aliaque, quorum authores fuerint ipsi, qui supplicent? Horum nimirum patrocinio populum ausum esse in tormenta bellica, munitionesque Regis inuadere: Principis administros expellere: ad tympanorum signum in aciem prodire: cœnobia, ædesque Nobilium ferro flammaque vastare, vrbes obtinere, Catholicos omnes, ne se quidem Gubernatrice excepta, ad cædem designare, ingentemque Belgio cladem occultè moliri, nisi interceptis nefariorum litteris ad Valencenates, execrandis adeò consilijs Diuina bonitas intercessisset. Ex his eos intelligere, quàm importunè postulent, vt abrogentur edicta, ac milites exauthorentur, id est vt exarmata in hunc modum Iustitia, improborum iniurijs exponatur. Neutrum se, ne ignorent, esse facturam: quin nouis si opus fuerit, legibus, atque militibus firmaturam inde Rempublicam: gladiumque, quem portare Principes voluit Deus, hoc maximè tempore non depositu-ram. Suadere itaque illis, vt à publicis certè negotijs abstineant, ac res quique suas in posterum curent: neue Regem breuì affuturum ingenitæ benignitatis obliuisci cogant. Se quidem omni ope curaturam, ne, quam ipsi ruinam comminentur, per hæc vulgi turbamenta Belgium patiatur.*

DE BELLO BELGICO

LIBER SEXTVS

Brederodius milites, atque arma parat.

SED hæc dum litteris agebantur, iam cohortes aliquot Antuerpiæ contraxerat Brederodius: acceptis verò hisce Margaritæ litteris, festinauit aliunde augere milites, ex ijsque supra mille ac quadringentos partim terrestri itinere, partim septem nauibus impositos, quos oneraria sequebatur armis instructa, Vianam traduxit, oppidum suum in Hollandia ob eam causam paulo aotè munitum. Eòque mille ac quingentos equites adducturi dicebantur ex fœderatis Gulielmus Comes Lumeius à Marcha, Euscaubechius, Villerius, & Malberga. Quin & eòdem ventura, ductore Ludouico Nassauio, Germanica expectabantur auxilia: vt Vianæ lustrato exercitu, inde arma in quam se cumque partem daret occasio, promerentur. Lætis ad hæc hæreticis, palàmque iactabundis, Nunc demum curari partes suas, quum deficieotes à Rege Nobiles spem omnem veniæ præclusisseot. dubitandum non esse, qoin pro ipsis iam faceret præter Comites Hochstratanum, Hornanumque, Orangius ipse: neque enim ausurum ea fuisse Brederodium, nisi Maiorum gentium Dijs innixum. Quamquam is inter eas turbas ad Hollandiæ dominatum iure gentilitio respicere, ad eumque repeteodum occulta illa Procerum ope credebatur vti. Alebantque hominis ambitionem coniurati proprijs interim, quæ quisque destinauerat, consilijs obsequentes. 1567

Alijque fœderati.

Gestientibus hæreticis:

& multis Brederodium animantibus.

DEFECTIO prima ciuitatū.

Beldue. Mastrich, & Vtrecht

ERGO non multo pòst præcipuæ quæque Belgij ciuitates, Antuerpia, Buscoducum, vtrumque Traiectum, Amstelodamum, Gruninga, Tornacum (præter Valencenam, aliasque) militibus auctæ defectiooem ab Rege mioitari visæ sunt. Buscoducum Brabantiæ vrbem inuaserat Brederodij nomine, obtinebatque adiutus hærericorum dominantium ope, Antonius Bombergius Antuerpiensis: qui ouper à tempestate Gallicorum tumultuum, in quibus Condæo Principi militauerat, eiectus in patriam, vt erat irrequieti turbidique ingenij, Belgicarum seditionum vndas repetijt, & coniurarorum numerum auxit. At Margarita, missis aorea Merodio Petersemij Domino, & Scheiffio Brabaotiæ caocellario, qui

Buscoducum inuadit

Tibergius vnus conspiratorum.

ciuitatis

1567 ciuitatis motus componerent, quum parum profici andisset, iussit Meganum Comitem cum aliquot cohortibus illuc accedere: simulque compositis ad Buscoducenses, & ad legatos suos litteris;
Buscoducenses. illos de milite intra vrbem accipiendo, deque pristino ciuitatis statu reuocando; hos de eadem re cum Magistratu perurgenda huma-
legatos. nissimè admonet. Litteræ ad Bombergium perferuntur. is earum loco alias ementitur, tamquam à Gubernatrice scriptas superbè ad ciues, fraudolenter ad legatos: easque quum Magistratui legisset, sparsissetque in vulgus prodendam à Merodio, & Cancellario fuisse ciuitatem; à furente plebe ambo circumueniuntur, indignisque contumelijs ceu proditores affecti, die noctuque domi obsidentur, donec Bombergius aliud quid statuat. Ipse autem ardenti populo, quo maximè tempore scelera constantur; persuadet, Meganum esse proditionis Ducem: in eum, dum signum expectet inuadendæ vrbis, arma vertenda. creditumque facilè de Megano, quasi vlturo priuatas iniurias, quibus oppidum Mega à Buscoducensibus, vt inter vicinos, & impares, premebatur. Ergo militiæ imperium Bombergius capit, octingentos milites properè scribit, ac maiora aliquot tormenta in mœnibus collocata in Meganum instructo agmine aduentantem, inopinatò explodit, atque illæsum quidem, sed irrito accessu acriter offensum ab vrbe procul habet. Meganus quando tunc quidem non erat tantum virium obsidendæ prævalidæ vrbi,
Vtrecht Traiectum ad Rhenum arma conuertit: iuserat enim hanc quoque expeditionem Gubernatrix tanto impensiùs, quanto magis vrbi metuebat ob Vianæ vicinitatem, quò coniuratorum copiæ vndique confluebant. Ac Traiectenses, quòd ipsorum agri à Brederodij milite quotidie vastarentur, excepere vltro Megani præsidium: eiusque ope subitariam arcem, ad ripam Leccæ fluminis, Vianæ imminentem excitarunt. Nec segniùs interea Brederodius clàm euocatus Amstelodamum à Gheusiana factione, rebus Vianæ compositis, mutata veste in eam sese vrbem infert, exceptusque ingenti hæreticorum plausu, spem potiundæ Bataviæ tunc profectò confirmasse visus est.

Qui dolo deceptos ciues impellit contra legatos Gubernatricis:

& contra Com. Meganum;

quem arces à mœnibus.

Traiectum Meganus intrat.

& Amstelodamum Brederodius.

2. Mart. EODEM tempore Iacobus Marnixius Tholosæ Dominus, vnus ex coniuratis, sexcentos milites tribus nauigijs impositos Antuerpiâ prono flumine in Zelandiam subuexit, eo consilio, vt dum alibi alia turbabantur, ipse per eas seditionum tenebras inobseruatus, simulque Prætoris Middelburgensis ope adiutus, Flissingam, totamque Vala-
Vualcheren. ctiam insulam, quæ Zelandiæ est caput, inuaderet. Sed anteuerterat Margarita. Nam Carteium, fidum hominem strenuumque Flissingæ constituerat armorum Præfectum: & ex finitima Flandria cohortes aliquot ante Valacriam, promptis in hostem armis, appa-

THOLOSIVS ad Zelandiæ caput aspirat.

 rere

reijcitur. rere inſerat. Itaque vbi venere in Inſulæ conſpectum Tholoſiani, 1567
facilè reiecti ſont: expectatoque fruſtra Brederodio, quem Meganus Comes nunc Amſtelodamum, nunc Vianam obequitans diſtinebat: in Brabantiam eodem fluuio remearunt: atque ad Osteruelam, pagum Antuerpiæ proximum conſiſtentes, in ripa Scaldis

Prope Antuerpiam ſe munit. maiora viribus agitantes caſtra ponunt, foſſis atque aggeribus communiunt: auctique in dies exulum ac fugitiuorum cateruis, tamquam aſylo omnibus patefacto, in vicina oppida vicosque

vnde vicina terrent. manipulatim procurrere, templa incendere, ſpoliare, prædis onuſti redire in caſtra, Antuerpiæ ipſi, vt factionibus diſcordi, ita confidentiæ, aut terrori eſſe. Et Antuerpiæ potiſſimum metuens Gu-

In illum Gubernatrix immittit Beauorium, hiſce verbis. bernatrix, ne Tholoſius illato in vrbem exercitu firmaret Gheuſiorum partes, accito ad ſe Philippo Lanoio, Beauorij Domino, nobili impigroque Duce, *Teſtor*, inquit, *Deum, ad arma me inuitam atque obluctantem pertrahi: famamque victoriæ (cuiuſmodi cura & feminas non rarò tangit, & mihi aliquem huiuſce gloriæ ſenſum ingenerare potuit Patris inuictus, martiusque ſanguis) adamatam à me in Belgio meo numquam fuiſſe. Verùm quum apud homines ingenio contumaci, atque implacabiliter improbo, nec diſſimulatione, nec venia quidquam aliud effectum ſit, quàm vt authoritatem nobis, metum illis ademerimus; profectò malè mihi Religionis, Regisque, ac Patriæ cauſa cordi fuerit, ſi iſtorum ego perfidiam nimia indulgentia inualeſcentem nouiſſimis aliquando exemplis non coërceam: hoſteſque ac perduelles modò procurata hæreſi diſcordiam, modò ſumptis armis defectionem molientes, vi atque armis, veſtraque, qua facilè poſſum, virtute non frangam. Age igitur, Beauori, te enim læſæ Maieſtatis diuinæ, humanæque vindicem hic volo: & quando ad Oſteruelam feſtinatione opus eſt, illuc cum imperio contende, Tholoſiumque cum tumultuario exercitu impunè prædabundum, & tantum hoſpitibus metuendum, armatus aggredere, nec vllis conditionibus flecti te patere ad clementiam; ſed homines ſceleſtos, atque indeprecabile ſupplicium commeritos ferro, & igni quamprimùm dele.* Ita Ducem allocuta iubet illum è Bruxellenſi præſidio trecentos ſclopetarios ſeligere: ad hæc Flandricas cohortes è Valacria re-

uocatas ductore Valentino Pardeo Mottæ domino; præterea Co- *Valentinus Pardiu.*
mitum Arembergij, & Barlamontij grauis armaturæ turmas: quin & pleroſque Prætorianos ſuos eidem attribuit, atque hiſce copijs

Orangius egreſſum prohibet Antuerpienſibus. inſtructum aduersùs Tholoſium properè immittit. Senſit Margaritæ conſilium, qui Antuerpiæ moderabatur, Orangius; ac pridiè quàm illuc accederet Beauorius, pontem, quo ab vrbe Oſteruelam tranſmittebatur, excindi iubet, ne Gheuſij Antuerpiâ erumpentes Tholoſianis opem ferrent, vt ipſe per Marium Carduinum Margaritæ ſignificauit: an potius, ne eodem ponte auxilium laturi Beauo-

rio

Pugna ad Osteruelam Margarita Parmensi Gubernatrice 1567
A Osteruela Pagus B Antuerpia urbs
C Scaldis fluuius
D Philippus Lanous Beauory Dominus in Gheusios exercitum Catholicorum ducens
E Pugna inter Catholicos et Gheusios.
F Iacobus Marnixius Tolosæ Dominus Gheusiorum Dux fugatus cum suis
G Horreum ubi Gheusiorum Dux combustus
H Gheusij fugantur
I Gheusij e Scaldis ripa præcipites acti
K Supplicium de Gheusijs sumptum.

1567 rio prodirent Catholici, quorum causam deserere ipse non poterat, tueri nolebat. Eiusdem quoque iussu sequenti die occluduntur portæ, ignaris, quò ea cura spectaret, Antuerpiensibus. Quum repente vicino tormentorum strepitu exciti procurrunt in mœnia: vident ad Osteruelam infestis armis cieri pugnam, agnoscunt vtriusque exercitus fulgentia per ripam fluminis vexilla, ipsas propemodum cædentium, cæsorumque voces exaudiunt. Nec iidem votis illum martialem ludum spectabant omnes, sed varijs tamquam in theatro studijs & clamoribus adstrepebant, modò alacres hortantesque, modò suspensi atque incusantes, manibus innuere, corporibus niti, ceu pugnæ immisti tela ipsi iacerent, aut declinarent. Donec fugari, proruere Tholosiani cœpere. Quippe improuisa Beauorij celeritate circumuenti vix indutis armis ad signa concurrere, vix super aggeribus explicare ordines, aciemque conserere potuerant. Restitere tamen aliquandiu numero primùm feroces, dein abscessu in domos ac munimenta securi. Sed admoto domibus igne pars intra recta combusti, pauci pugnando in acie trucidati, plures è ripa in subiectum amnem præcipites acti, aut dum aquas tranant, pilis certò collineatis à tergo traiecti: ipse Tholosius in horreo, quò se desperatis rebus fortè intulerat, crematus est. Periere in ea pugna, quæ prima cum rebellibus commissa est in Belgio, Gheusiorum mille ac quingenti: capti circiter trecenti, iugularique penè omnes Beauorij iussu, quòd erupturi Antuerpienses, opemque reliquijs victæ factionis allaturi crederentur. Et verò vbi socios fundi, ac profligari conspexere Caluiniani, (Lutheriani enim odio Caluinianorum, à quibus longè acriùs quàm à Catholicis dissidebant, non eâ sanè curâ tangebantur) armis repente correptis, ad pontem, vt laborantibus socijs adessent, rectà iter intendunt. Sed vbi hunc excisum, portas occlusas videre; lymphati per vrbem arma conclamant, quatuorque horarum spatio, quatuordecim hominum millia conueniunt, nullo certo Duce, nec satis certo consilio, eruptionem ne facerent portis vi effractis, an iram in eos, à quibus clausi attinerentur, effunderent. Aiunt ad hasce turbas contulisse plurimum Tholosij coniugem Antuerpiæ relictam. Quippe audita exercitus clade, virique sui periculo, (mortem nondum resciera) mora mente per vrbem volitasse, Caluinianos aut ad opem, aut ad vltionem, eiulatu, ac precibus conciuisse. Et iam furentibus occurrerat Orangius cum Hochstratano, ratus Maiestate tantum, & qua erat apud eos gratiâ, facilè se concitatam multitudinem complacaturum: cœperatque causas intercisi pontis exponere: ne scilicet victor exercitus vrbem inuaderet, additusque partibus omnia permisceret. Sed inconditis vociferationibus, ac maledictis

Pugnatur ad Osteruelam,

Prospectant è mœnibus Antuerpienses,

contrarijs votis.

Vincuntur Tholosiani.

Dux ipse combustus.

Caluiniani egredi Antuerpia ad opem sociorum tentant.

clausi in Vrbe fremunt.

vxore Tholosij concitante.

Occurrit Orangius.

Sed periclitatur. ledictis plura dicere prohibitus, appellatusque palàm partium proditor, expertus est, APVD furentem multitudinem parum tutam esse Maiestatem sine viribus. Quin etiam fuit ex Caluiniana illa fæce, qui minaciter in Orangij pectus sclopetum tamquam explosurus admouerit. Vsque adeò CRESCIT ignauo cuique confidentia ex aliorum contagione. Ergo inde euoluere se satius Orangio visum: 1567

Crescit Caluinianorum seditio augebatur enim Caluinianorum numerus, atque audacia. Iamque occupato marino ponte, & curulibus aliquot tormentis illuc ex *& arma expedit.* armamentario comportatis, inuadendam Curiam, Magistratum in alios transferendum, Clerum omnem, ac Religiosas quasque familias ex vrbe amandandas insanè ferociterque conclamant. Nec mi*Opponunt se Catholici, & Lutheriani.* nùs ex altera parte Orangius periculo suo doctus, sex præsidiarijs vrbis cohortibus circa forum, ac monetales ædes distributis, ingentem Lutheranorum multitudinem trabens, ad Catholicos se adiungit, qui non pauciores octo millibus induerant arma. Ita Catholici Lutherianis immisti, explicatis signis in curiam vadunt, insidentque, parati armis eam tueri, si quid attentarent Caluiniani. Et hi agmine instructo iam in conspectum venerant, dispositisque *quorum armis Orangius Caluinianos terret,* tormentis pugnæ signum expectare videbantur; quum Orangius cuncto Senatu, validoque militum manipulo comitatus Caluinianos adit, imperantique propior monet, Arma deponant, si quid postulent, sine tumultu faciliùs impetraturos: secùs si faciant, hostem se Caluinianæ factionis perpetuum iurat. Ad ea submisere animos Caluiniani, quasi id honori Principis Orangij datent, quum re vera longè impares se se conspicerent Catholicorum, ac Lutherianorum copijs, ad quas institores Itali, atque Hispani magno armatorum numero stipati passim confluebant, veriti ne ipsi denique præda forent Caluinianis, eâ gratiâ tumultum aut aggressis, *& componit.* aut certè finituris. Itaque data vtrinque acceptaque securitate, certis conditionibus à Caluinianis, atque ab Orangio Principe iure iurando firmatis, tunc quidem ab armis discessum est. Ad quæ tamen arma, coniunctis animis, breuì rediere Caluiniani Lutherianique, vbi de obsessæ iam pridem Valencenæ periculo nuncium accepere. Et ea quidem res ita se habebat.

De VALENCENAE obsidione. INTER vrbes, quæ post Sacrorum depopulationem gerebant adhuc contumaces spiritus, Valencena erat, quippe validis hæreti*Ciuitatis status.* corum factionibus incitata, & suapte natura, quemadmodum reliqui Hannoniæ populi, Dominorum impatiens: adeo, vt superbo gentis prouerbio iactetur; *Deo, ac Soli subiectam esse Hannoniam*. Et pars libertatis erat Galliæ vicinitas, cuius causâ molliùs, sed attentiùs regebantur Valencenates. Atque hinc Margaritæ sollicitudo, ne Belgicarum ille prouinciarum limes Gallis, si quid molirentur,

1567 rentur, opportunus præ ceteris videretur. præsertim quòd sciret, Grangium nescio quem Narbonensem Caluiniani Euangelij ministrum, professoria lingua in ea ciuitate permiscere omnia: & iam commercia inter Valencenates,& Gallos plurimùm accreuisse. Itaque Magistratum ea super re sæpe antè commonitum, postremò vbi se satis viribus firmatam videt Gubernatrix, scriptis litteris iubet, intra vrbem accipere præsidiarios milites, quos Philippus Norcarmius à Sancta Aldegunde, qui pro Marchione Bergensi in Hispaniam misso, Hannoniæ Præfectum agebat, illaturus erat. eo enim nihil aliud spectari, quàm ipsius Magistratus authoritatem, & populi concordiam, tranquillitatemque. Norcarmio ad vrbem accedenti occurrēte sub vesperam à Valencenæ Magistratu oratores, affirmantes se Regi, ac Gubernatrici fidos fuisse ad eam diem, atque in posterum futuros: simul interrogantes, quot milites inducturus esset: rogantesque, vt quàm paucissimis contentus esset. Sed manè, quo tempore accepturos se præsidium polliciti erant, alij à primis oratores veniunt. narrant, hæreticorum operâ per vrbem ea nocte volitantium, effectum esse, vt populus mutatâ sententiâ decreuerit præsidiarios non admittere, causas Gubernatrici perscripturus. Enimuerò offensus eâ inconstantiâ iniuriâque Norcarmius, vrbique multa interminatus abscedit, legatos interim secum trahens, quos tamen, quippe contra ius gentium retentos, Margaritæ iussu quatto pòst die remisit. Et causas quidem non admissi præsidij afferebant, tum quòd metuerent, ne ab eo inclementer, ac prope hostiliter ob Religionis dissidium tractarentur: tum quòd sibi persuaderent, præsidium illud imperatum esse ignaris Orangio, Egmontio, Hornano, atque Hochstratano: quibus quatuor sponsoribus si securi redderentur, illico se imperata facturos. Quæ sanè verba & Egmontium pupugêre, qui solus è quatuor aderat, dum hæ litteræ legerentur in Senatu, ideoque grauem sibi collegisque fieri ab illis iniuriam testatus est: & Margaritæ contumeliosa inprimis visa sunt, quasi post illorum Procerum authoritatem haberetur eius imperium. Itaque implacabiliter offensa, eòque certa armis vlcisci contumaciam; non expectandam Regis sententiam ampliùs existimauit: euocatoque ad se Norcarmio, vnà cum Cresonerio, nobili bellicorum operum machinatore, cum his de obsidenda quamprimùm Valencena constituit. designatisque Tribunis, ac reliquis obsidioni necessarijs, litteras (qui stilus est iræ) perbreues ac decretorias Norcarmio tradit, quas Magistratui mittat, antequàm militem circa vrbem explicet. In his iubebantur Regis nomine Valencenates, quatuor equitum turmas, totidemque signa peditum protinus accipere, ac Norcarmio prouinciæ Præfecto patere: si abnuerent, pro

2 Decem. 1566.

Valcenates iubentur à Guber. natrice præsidium accipere.

Offendunt se accepturos.

Fallunt.

Has ob causas.

Offendunt hac causa Egmontium:

& multo magis Gubernatricē.

Quæ decernit obsidionem.

Sed antè illos monet, præsidiū vt accipiant.

renuentes pro Regis, ac patriæ hostibus habendos. Illis obstinatè recusanti-
rebelles pronunciat. bus, ideoque edicto Regio proscriptis, ac bonis eorum publicatis,
& ad prouincias scribit. scribit ad singulas prouincias facti rationem Gubernatrix: *Sæpe ab* *14. Dec. 1566.*
se admonitos Valencenates, ne paterentur, hæreticos occupatis, contra
id, quod eum fœderatis Nobilibus conuenerat, Catholicorum templis,
in vrbe concionari: neue seditionum principes, ac præcipuè Grangium,
sociumque ante annos quinque Tornaci damnatum, apud se alerent. hac *Guido Brainx Monten. sis.*
si minus possent ipsi per sese, præsidiarias cohortes ob hanc causam à
Norcarmio ductas acciperent. vtrumque contemnentes, Regis nomine
perduelles ab se iudicatos, atque ad frangendam contumaciam obsidione
conclusos. Quamobrem edicere, Ne quis consilio, armis, pecunia, aliaue
ope Valencenates iuuet: neve per agrum Valencenatem cum telo incedat, aut cœtum cogat intra eorum fines. secùs qui fecerit, eum aduersùs
Commouentur vbique locorum Gheusij. *Regem, ac patriam facturum.* Commouit eius rei nuncius vniuersam Gheusiorum nationem: & quoniam momenti plurimum inerat in eo euentu ad factiones firmandas, multæ è multatum Consistorijs ciuitatum ad Valencenates illico datæ sunt litteræ; Forti ac securo animo essent, breui & auxilium obsessis superuenturum, & obsidentium copiolas, excitato alibi incendio, distrahendas.

TORNACENSES Gheusij arma capiunt, NEC minæ ex vano iactatæ: nam paucis pòst diebus circa Tornacensem agrum quatuor Gheusiorum millia sub signis apparuere, *22. Dec. 1566.*
Insulas insidijs inuasuri. duce Ioanne Soreano. Consilium ijs erat, Insulas vrbem Gallicanæ *Lilla.*
Flandriæ principem inuadendi. Et spem fecerant consistoriales aliqui mercatores, qui in ea vrbe plures ac ditissimi. Resque ita composita, vt certo die, quo Maximilianus Rassinghemius Insularum Gubernator absuturus erat, procederent ad agrarias conciones Caluiniani solito frequentiores: in reditu misceren se, quos dixi, milites Tornacenses: curam penes mercatores futuram, ne redeuntibus portas occluderent Insulani ciues. Distinendo autem interea
Conspirant Armentarienses. Rassinghemio, cohortes aliquot ex oppido Armenterio deductæ
Detegitur proditio. erant, quæ agrum Insulensem infestæ obtinerent. Horum, quæ parabantur, omnium admonita in tempore Gubernatrix Norcarmio scribit, cum parte copiarum, quibus ad Valencenam assidebat, oc- *25. Dec. 1566.*
currat hostium consilijs, remque cum Rassinghemio antè communicet. Er Rassinghemius de Armenteriensi milite iam inaudierat:
Rassinghemius Armenterienses aggreditur. nihilque moratus, selectis centum quinquaginta peditibus, & equitibus sclopetarijs ferme quinquaginta, prope Vaterloum pagum pugnam committit. Erant Armenterienses paulum supra trecentos, plerique militiæ rudes, duce rudiori Cornelio nescioquo Caluiniano Magistro, qui ex fabro ferrario factus repentè concionator, ex concionatore miles, non magis peritè tunc arma, quàm
delet: Euangelium antè tractauit. Nam primo congressu turbatus, relicto

prælio

1567 prælio fugam lepus galeatus arripuit: ex eius militibus ducenti ac triginta interfecti, ac protinus armis exuti, incruentam Raffinghemio victoriam concessere. Qui læto milite, ac spolijs hostium onusto, Insulas ingressus maiorem ciuitati metum ex inopinata clade, quàm sibi ex hostium ignobilitate gloriam pepetit. Quamobrem & consilia consistorialium disturbata sunt: & Tornacensis exercitus, audito Armenteriensium fine, ab Insularum conspectu Lanoium diuertit. quod oppidum occlusis munitisque portis expugnare dum frustra nititur eius ductor exercitus Soreanus, spatium sui assequendi Norcarmio dedit. Sed antequam Norcarmius superueniret, Raffinghemius audito ex Armenteriensibus captiuis aduentare Gheusios Tornacenses, collectis quas maximè poterat popularium rusticorumque cohortibus, hostem adoriri quamprimùm statuit, ignarus ex Valencenati obsidione adesse Norcarmium idem agitantem. Accíditque, vt præmissi aliquot à Raffinghemio equites, qui viam viresque hostium, vti assolet, explorarent, in equites ferè totidem inciderint, quos eandem ob causam Norcarmius præire iusserat. Atque, vt nox & suspicio animos turbant, rati alteri alteros hostium exploratores esse, explosis vtrinque sclopis, vno alteroue saucio, terrentes pariter, ac territi recessere. Ea res dum Raffinghemium suspensum habet, Norcarmius aliunde certior factus hostem prope Lanoium esse, eò confestim aduolat, aciemque instruere aggressus, animaduertit Gheusios campestri apertoque prælio impares, in locum impeditum clausumque, ac salui proximum paulatim abscedere. Ergo tres immittit illuc scloperariorum cohortes, manipulis aliquot hastatorum immistas, ipse cum equite secuturus. Sustinuere Gheusij non instrenuè impetum à principio, explosis aliquot, quæ disposuerant in aditu, minoribus tormentis: quin licet deinde multi eorum caderent, submissis tamen alijs atque alijs, facilè inter eas loci angustias Norcarmianos ingressu arcebant. Sed aperto tandem hastarum vi aditu, irrumpentibus equitum peditumque signis, illicò pedem referunt, confusisque ordinibus terga vertunt: in fuga, in qua plus periculi, quàm in conserta constantique pugna, pecorum more cæsi, paucissimi ex tanto numero diuersis per saltum itineribus euasere, cum Duce Soreano. Norcarmius sex tantummodò suorum desideratis, nouem hostium signis, viginti campestribus tormentis, dolijsque duobus nitrati pulueris potitus, opportunitate vtendum ratus, militem successu ferocem incitatumque ex se se ad victoriam, Tornacum admouet: missoque tubicine, iubet Gubernatricis nomine, Tornacenses præsidiarium militem protinus accipere: si abnuant, aut morentur, se armis victricibus vsurum. Tornacenses, audita ab ijs, qui profugerant, suorum

ac victor Insulas ingreditur.

Inde ad insequendos Tornacenses se conuertit.

Mutuus exploratorum error.

Norcarmius anteuertit,

cum Tornacensibus confligit,

ingenti illorum strage.

Inde Tornaco præsidium denunciat,

Paret ciuitas.

ſtrage, ac repentina armataque Norcarmij denunciatione perculſi, 1567
quum ſpatium rationemque conſultandi & victor ad portas, & intra animos pauor excluderet, Ducis ſe ſe fidei clementiæque committunt. Ille triumphanti ſimilis vrbem ingreſſus, ſtatim populum 2. Ian.

eam victor intrat:

exarmat, miſſis qui per vrbis domos (quod etiam poſteà per Tornacenſe territorium fecit) arma, telaque omnia inde auferrent, atque in arcem comportarent. dein rebellionis incentoribus in carcerem abreptis, Epiſcopo & clero in locum gradumque reuocatis: poſtremò conſiſtorijs, atque huiuſmodi cœtibus, plerunque ſeditionum officinis, ſeriò diſturbatis interdictiſque, hæreticæ factionis neruos in ea ciuitate omnes planè ſuccîdit.

punit:

Exinde iuſſus à Gubernatrice Tornaco præficere, pro Montinio in Hiſpania degente, Ioannem Croium Reuſij Comitem, atque octo militum ſigna in vrbe relinquere, præter quadringentos & quinquaginta arcis præſidiarios, ad Valencenæ obſidionem confeſtim redijt, oppugnationem aggreſſurus, ſi Gubernatrici videretur.

ad obſidionem Valencenæ redit.

Sed hæc Regem conſultura, ſtatim poſt receptum Tornacum, illi ſcripſerat vnà cum 3. Ian.
victoriæ nuncio, conſilium ſuum de Valencena armis aggredienda: quoniam obſeſſi addentes culpæ peruicaciam, etiam vrbe hoſtiliter egredi, illatiſque interdum prælijs Regios quaſi per contemptum laceſſere auderent.

ſuper oppugnatione Vrbis Gubernatrix Regem conſulit.

Rex etſi obſidionem non improbauit, oſtendit
tamen, futurum ſibi gratius fuiſſe, ſi incœpta obſidio non eſſet. 2. Febr.
nunc, quando eò ventum erat, famæ quidem intereſſe, eam non omittere, ad clementiam tamen ſuam, caritatemque erga ſubiectos ſibi populos pertinere, vt à quatienda machinis vrbe, ferroque inuadenda abſtineatur: ne militaris populantium furor innocentes reoſque iuxtà inuoluat.

Rex eā abnuit.

Iniret itaque Gubernatrix vias omnes, quibus ſine pugna ac cæde ad deditionem obſeſſi allicerentur: idque non difficilè futurum exemplo Tornacenſium. Quod ſi rebellium obſtinatio non niſi armis frangi poſſit, nolle vrbem oppugnari niſi ſe ante conſulto, ac duabus è Germania legionibus euocatis. Verùm hæc à Rege fruſtra monebantur, gliſcente in dies obſeſſorum contumacia. Quare Gubernatrix Norcarmio mandat, arctiore vrbem obſidione circumuallet, commeatu commercioque intentiùs intercludat, tormenta atque acies tamquam aggreſſioni paratas oſtentet: ac tempus terrendo hoſtem, fatigandoque trahat, donec euocatæ è Germania legiones, Tribunis Eberſtenio & Scauemburgio, aduenirent.

ex quo Gubernatrix oppugnationem differt, & arctius vrbem obſidet.

ſimul Regi ſcribit, *Clementia nihil profici. Sibi quidem,* 17. Febr.
ac Senatui neceſſarium videri, vrbem inuadere, dum nullis auxilijs firmata expugnari poſſet Norcarmij iudicio, intra dies octo. Mora verendum eſſe, ne per Belgium frementibus Gheuſijs, finitimiſque Gallis ſpatium daretur exercitus contrahendi. Neque propterea dimouit à ſententia

& Regem literis vrget.

1567 sententia Regem, festinatis præter solitum litteris monentem hor-
13. Mart. tantemque, *Cunctarentur adhuc, atque insisterent metu potiùs quàm armis adoriri vrbem, tædio fortasse ac fatigatione flectendam. Sin ista sine armis numquam processura viderentur, (in quo standum esse iudicio rem præsentem æstimantium) hæc omnino seruaret in aggredienda vrbe. Primùm admotis aggeribus, dispositisque tormentis, contenti essent hisce quasi tentamentis, atque præludijs oppugnationis: spatiumque interim aliquod pœnitentiæ relinquerent. Deinde si deditio non sequeretur, inuaderent quidem vrbem, quodque militum est, agerent: à cædibus tamen non puerorum modò, senumque, ac mulierum abstinerent; sed ciuium nullus, nisi dum inter propugnandum se hostem gereret, enecaretur.* His permota Gubernatrix, quamuis intelligeret, hæc dici clementiùs, quàm opportuniùs: quippe per eos dies Valencenâ egressus sacrilegorum manipulus, aliquot cœnobia non procul ab vrbe succenderat, prædâ Valencenam relatâ; tamen & Regiæ moderationis memor & suæ, nihil intentatum voluit. Audierat Valencenates odio in Norcarmium pertinaces esse: visum est ad eos mittere è Proceribus duos, Lamoralium Comitem Egmontium, & Philippum Croium Areschori Ducem: si fortè, qua erant authoritate, ad saniora consilia retrahere illos possent. Et hi quidem euocatos ad colloquium Valencenatum legatos blandè hortantur, *Ferociam, ac pertinaciam exuant, non profutura, vbi tormentis quati mœnia imperetur. Quippe ad eam diem stetisse vrbem non eorum virtute, sed Gubernatricis Regisque clementia. Externum verò subsidium satis expertos esse, frustra ab se expectari. Gallos nihil moliri, & si moliantur, eorum vti veterum hostium opem nec Belgis decoram, nec salutarem fore. Antuerpiensium consilioria factionibus scissa quid adhuc expediisse? Tornacenses mouisse aliquid, sed simul oppressos: Buscoducenses, aliosque domi suæ satis habere, quod curent. Spem omnem in Tholosio superfuisse: at hunc, exercitumque omnem (ne ignorarent) à Beauorio in Antuerpiæ conspectu cæsos. Quem iam, aut vnde liberatorem aduenturum? Itaque contumaciam pœnitentia redimerent: ac Principis indignationi, excidioque patriæ, obedientia, dum licet, atque obsequio anteuerterent.* Hæc præfati, conditiones recitant sibi traditas à Gubernatrice: Vt Valencenates vrbem dedant, præsidiarium militem accipiant: vrbe dedita, ac præsidio accepto, qui Regi obtemperaturi sint, ijs Valencenæ esse impune liceat: alij statim ab vrbe iam tradita decedant, permissa illis omni translatitia supellectili. Legati, quæ audierant, referunt ad Senatum populumque occupatum iam obfirmatumque prauorum consilijs, ac potissimum Grangij concionibus, hominis malo publico facundi. Iuuit pertinaciam rumor Tholosianæ victoriæ, fugarique Beauorij, fictus opportunè ab

Rex mitiora suadet, & modum oppugnandi præscribit.

Obsequitur Gubernatrix;

missis Egmontio, & Areschoto:

Qui Valencenatibus obeditionem suadent.

propositis conditionibus,

frustra.

hæreticis, vt nuncio de Tholosij clade fidem aut præcluderent, 1567
aut tamdiu certè suspenderent, dum legati de restituenda vrbe consultabant. Qui, re infecta, ad Areschotum, Egmontiumque redeuntes, quum nihil pacati retulissent, ab iratis minantibusque Proceribus, quòd nihili se factos à Valencenatibus viderent, illico dimissi sunt. Et Egmontius (cuius militarem animum, offensionique propiorem acriùs irritauerat obsessorum peruicacia) eo ipso die, secutaque nocte cum Cressonerio mœnia contemplatus, atque ipsas vrbis fossas ingressus, Margaritæ affirmauit, breui Valencenam expugnari posse. Illa, quoniam admonendo, terrendoque videbat satisfactum iam Regi, & aduentare Germanorum copias nunciabant: irata præsertim, quòd inaudisset, nocturna nuper eruptione cohortes aliquot Valencenatum subitariâ pugnâ castris obsidentium insultasse; iubet Norcarmium sine vlla cunctatione contractis obsidij claustris, vrbem, sed ex præscripto Regis, inuadere. Situ non valido minus, quàm amæno fruitur Valencena: paulumque alicubi assurgens, cetera æquo planoque iacet loco: mœnibus, turribus, fossis, & Scaldi flumine mediam perlabente, vnàque cum Ronella riuo mœnia circumuallante, externis propè viribus inacceßa. Sed Norcarmius haud ignarus imperito cum hoste sibi agendum: vbique ceu robusto corpori inesse imbellem animum, lustratis alicubi angustioribus fossis, campoque per incuriam propemodum exæquatis; magno fidentique animo oppugnationem aggreditur. Et reuocata copiarum parte, quas ad obsidendos viarum aditus, atque ad arcendas commeatuum subuectiones, ductore Gaspate Billio, sparsim habebat, Montensis portæ suburbium nocte occupat. Inde cum aliquot signis Hannoniorum militum prægrandes tubos assiduè displodentium, dum hostem per muros dispositum continenti pilarum procella proturbat, ac distrahit; Cressonerius admirabili celeritate ad mœnia producit aggerem, minimâque suorum iacturâ, ante hostis oculos stationes obsidentium ex castrorum disciplina communit. Ergo distributis vrbis partibus inter Maximilianum Bossuuij Comitem, Carolum Mansfeldium Ernesti filium, & Ægidium Hiergij Dominum, oppugnatio cœpta: primùm decem muralibus ingentibusque tormentis, dein viginti, præter minores bombardas, tanta impressione, vt intra quatuor horas, deiecta, quam in muro constituerant, præcipua munitione; territi eo principio ciues, misso Tubicinum pati, Norcarmium rogauerint, Ne grauaretur audire fide publica Valencenæ legatos de tradenda vrbe mox acturos. Illis permissis, vt venirent; nihil tamen à quatiendis mœnibus propereà cessatum voluit. Quo, celeriùs oratores (viginti omnino erant) sub vesperam aduenere, deditionem vrbis pollicentes

Decernitur oppugnatio.

Situs Valencenæ.

Eius suburbium occupat Norcarmius.

Gaspar Robles Billij Dominus.

& agger ad mœnia promouetur.

Vrbs quatitur.

Ægidius Barlamōtius.

Et legatos mittit de conditionibus deditionis:

Obsidio Valencenæ, Margarita Parmensi Gubernatrice 1567
A Valencena urbs Hannoniæ.
B Circumuallatio prima C Accessus ualli
D Agmina Maximiliani Com Bossuuij
E Agmina Caroli Com Mansfeldy
F Agmina Aegidij Hiergij Barlamonty
G Gheusij Valencenates ex incenso cœnobio prædam referentes
H Suggestus tormentorum urbem uerberantium
I Murorum ruina
K Bossuuius suos ad aggressionem urbis impellens
L Mansfeldij milites in urbem tendentes
M Valencenates stationem Hiergij inuadentes.
N Phil Norcarmius Hannoniæ et expeditionis Præfectus equitatum mouens in auxilium Hiergij
O Equites in auxilium Hiergij
P Legati Valencenatum urbem dedentes
Q Norcarmius cum belli Proceribus Legationem excipiens

1567 centes iisdem conditionibus, quæ nudiustertius ab Areſchoto, Egmontioque fuerant oblatæ. Sed irridens eos Norcarmius, *Quaſi verò*, inquit, *veſtra conditio eadem hodie ſit, ac nudiuſtertius. Serò ſapitis Valencenates: ego certè conditionibus non tranſigo cadente cum hoſte*. *Illa non accipiuntur.* continuauitque nocte tota oppugnationem, nullo temporis ſpatio relicto ad muros reficiendos, multis in locis adeò dirutos, vt iam foſſa alicubi ruinis exæquata, ſubeundæ vrbis gradum militi præberet. Quum repentè poſt ſecundam diei horam præſto adſunt legati Valencenatum, ac ſe, vrbemque clementiæ Gubernatricis ſine vlla exceptione dedunt. *Ideoque victoris clementiæ ſe ciuitas dedat.* Tunc Norcarmius, ſigno receptui dato, militem iam iam in muros euadentem, ac prædæ inhiantem pro imperio continuit, admonuitque modeſtiæ, quam Regis nomine imperauerat Gubernatrix. Tenuit ea oppugnatio triginta ſex horas, perpetua contentione. feruntque ter millies exploſas murales machinas, mœnium quàm hominum maiori ſtrage. *Quanta oppugnatio hac fuerit.* Eodem die, qui Dominicus Palmarum planè palmatis fuit, ingreſſus vrbem cum tredecim ſignis peditum Norcarmius, obuios per vias habuit mulierum, ac puerorum cœtus, arborum ramos manu præferentium, ſimul miſerabili voce fidem miſericordiamque victoris implorantium. *Norcarmius vrbem victor ingreditur:* Quibus benignè ſubmotis, ſine cuiuſquam cæde, aut direptione domus, quamuis ciuium opulentia inuitaret, contumacia mereretur; in curiam aſcendit. Ac primùm, vt in mandaris habebat, ciues exarmauit, tormenta bellica (ea octoginta reperta ſunt) ac reliquum belli inſtrumentum, apparatumque ciuitati abſtulit. *& exarmat;* Dein inſtituta quæſtione aduersùs rebellionis principes, ſectarumque hæreticarum buccinatores: ex illis ſex & triginta in carcerem protinus coniecti: horum nemo capitum quidem potuit, clàm vrbe egreſſi, quamuis portæ non ſtatim clauſæ, aut infeſsæ militibus fuiſſent. *& punit:* *Ciues* *Miniſtri.* Sed ad oppidum Sancti Amandi ex fuga retracti, & cuſtodiâ diù retenti, poſtea ciues quidem gladio, hæreſum verò præcones, atque ex militibus aliqui, ſuſpendio necati. Poſtremò Magiſtratus, Quæſtoresque, ac rerum publicarum curatores gradu omnes moti: ademptiſque publicis immunitatum tabulis ac priuilegiis, ciuitas mulctata, donec à Rege illa iterùm inſtaurentur. *& priuilegiis exuit.* Hæc, vti geſta erant, omnia Regi perſcribens Gubernatrix, adiectiſque eorum Ducum, militumque nominibus, qui in obſidione, oppugnationeque laudem præ ceteris meruerant; rogat, vt ex reorum bonis Regio fiſco addictis, remunerari ſibi liceret illorum virtutem ac fidem: quo fructum victoriæ, modeſtiæque ſentiret miles, atque alii promptiora interim obſequia condocerentur. *2. April.* *Victores Regi commendat Gubernatrix.* Rebus in hunc modum Valencenæ compoſitis, ac ſacris ædibus, earumque cultu rite reſtitutis: euocatoque ob eam cauſam ex Arteſia Atrebatenſium *Ex huius Ciuitatis ſtatu tum ſacro tum ciuili reſtitute,*

Epiſcopo,

E piscopo, atque octo militum cohortibus vrbi impositis: vt ille Religione, hi metu populum continerent; mirum, quantâ & Notcarmius inclaruerit exinde gloriâ: & per omnes rebellium atque hæreticorum ordines mutatio, subiectis semel Valencenatibus consecuta sit. adeo, vt hac vna in vrbe, vrbium claues omnium repertæ esse vulgò dicerentur. 1567

Laus Notcarmij, & rebellium consternatio.

De IVREIVRANDO ex Proceribus Belgij postulato.

INTEREA Gubernatrix alijs rursum litteris admonita, Regi profectionem adornanti Ferdinandum Toletanum Albæ Ducem facilè præitutum; dum res in Belgio fluebant ex voto, vrgendum putauit, quod iam pridem moliebatur de Magistratibus, bellique ac pacis administris adigendis, vt iurati spondèrent, *Se Regi nauaturos operam aduersùs eos, qui Regis nomine designarentur, sine cuiusquam exceptione.* 15. Mart.

Cur illud poposcit Gubernatrix.

Quod agebat, non vt exploraret aliquorum animos, satis sibi perspectos: nec quia ignoraret, NVLLIS constringi vinculis posse perfidiam; sed vt eos minore inuidia aut exauthoraret, si sacramentum abnuerent: aut plecteret, si fallerent fidem; eòque Belgium nulla impacatum ex parte Regem acciperet. Cœperat id Gubernatrix anni huius initio: reque ad Senatum relata, addidit gratissimum sibi fore, si Proceres ipsi præirent ceteris, dein faciliùs secuturis.

Qui iurarunt.

Primus rem probauit, promisitque sacramentum Comes Petrus Ernestus Mansfeldius: secutique exemplum Areschoti Dux, & Comites Egmontius, Meganus, ac Barlamontius, vti tunc spopondere, ita postea iureiurando firmarunt.

Brederodius recusat:

At Henricus Brederodius, à quo Gubernatrix per certos nuncios, & compositis deinde litteris exegerat sacramentum fidelitatis, tamquam ab eo, qui & in ditione Regis esset, & Belgicorum equitum centuriam ex quatuordecim vnam duceret; diu tergiuersatus, postremò, quoniam iubebatur regimen equitum deponere, questus agi secum inclementer & iniuriosè, centuriam recusato iureiurando remisit. 2. Febr.

& priuatur equitum regimine:

& præfectura Mechlinia Hochstratanus.

Abnuerunt quoque sacramentum, quamquam paulo ciuiliùs, Comites Hochstratanus, Hornanusque: quòd dicerent, sacramentum, quo se superioribus annis obstrinxerant, satis esse. Moderabatur Antuerpiam Hochstratanus loco Principis Orangij apud Hollandos agentis, atque ex ea vrbe Mechliniam Præfecturam suam administrabat. Ergo Margarita, quæ iam pridem in Hochstratanum intenta, minus homini fidebat; Mechliniæ Præfecturam Semerij Domino demandat, viro integræ Religionis ac fidei: scribitque Hochstratano, 6. Ian.
prouisum à se vrbi, quæ Gheusijs ad inuadendum nuper designata, præsenti Gubernatore opus habebat.

Qui eum Gubernatricis indignationem dissimulat.

Et Hochstratanus, perinde quasi non intelligeret Gubernatricis indignationem, ne suam quoque culpam agnoscere videretur; egit ei per litteras abunde gratias, 12. Ian.
quòd se illo tunc onere liberasset: addiditque, In deponenda præ-

fectura,

1567 fectura, deberetnè coràm conuenire Mechlinienses, an compositis ad eos litteris id officij præstare, expectaturum quid eius Celsitudo imperauerit. immo si eidem videretur, alium pro Orangio Antuerpiæ regendæ præficere, sibi hoc etiam beneficij loco futurum. Sed dissimulationem deposuit Mansfeldio scribens. Quum
15. Ian. enim Gubernatrix significasset, satius sibi videri, si ipse scriptis ad Mechlinienses litteris, de præfectura deposita illos admoneret: ad eamque Gubernatricis epistolam, quum suam quoque Mansfeldius adiunxisset, Hochstratanum pro affinitate (nam Momorantias sorores duas Heleonoram & Mariam duxerant, Hochstratanus illam, hanc Mansfeldius) sollicitè adhortans, vt Gubernatricis indigna- *eam tamen Mansfeldio aperit in hunc modum.*
20. Ian. tioni satisfaceret; subacerbè respondit, *Agere se homini gratias, qui tam multis negotijs implicitus, quibus Margaritam in Imperij cura magnificè subleuabat; prospicere affini, & consilium dare voluisset: quo tamen consilio se quidem non egere, satis per se gnarum, quid facto opus esset. Interim gratulari occupationibus eius supra quàm vellet augendis, aduentu tot catulorum ex Hispania, Italiaque.* Tardiùs aliquantò molestiùsque cum Orangio acta res est. Is enim, recusato *Idem recusat Orangius,*
18. Mart. sacramento, Gubernatrici inter alia scripserat, Hollandis Zelandisque atque Burgundis Præfectum designaret; quando se hisce præfectutis cecidisse ex Regis sententia intelligebat. Id verò Margaritæ *seque præfecturis vltra abdicat.* animum suspendit, quòd apertè inimicum nollet, cui subigendo satis virium nondum haberet. Mittit igitur ad eum Antuerpiam Ioannem Baptistam Bertium à Secretis: qui hominem priuata curantem reperit, oblatàque Gubernatricis epistolâ, qua Bertij di- *Ad quem mittitur à Gubernatrice Bertius:* ctis fidem haberi volebat; multis ostendit, Consilium deponendi Præfecturas nec Gubernatrici, nec cuiquam Procerum probari: non solùm quòd esset prouinciarum necessitatibus importunum, atque *qui docet, cur sacramentũ ab illo exigatur.* ipsi Orangio indecorum; sed etiam quòd huiusmodi præfecturas à Rege traditas nec Gubernatrix alicui posset adimere, nec ipse inconsulto Rege deponere. ideoque resumeret quàmprimùm publicas curas: cogitaretque, non temerè postulari à Rege, vt in communi prouinciarum tumultu, ipsi prouinciarum Præfecti, instaurato sacramento, studium operamque suam ostentarent. Ad ea Orangius (præsente, qui fortè superuenerat, Hochstratano) respondit, *Orangius non audit,* Multis se grauissimisque de causis, quas indicauerat adhuc nemini, *promptis causis* sacramentum abnuisse. Primùm quòd ex ijs, qui præcesserant, *prima,* prouinciarum Præfectis numquam exactum id fuerat. deinde quòd *secunda,* quum fidem suam iam pridem Regi iuratus obligauerit, sicuti Proceres alij, qui Regis in ditione censentur; videri posset aduersùs promissa peccasse, si ad ea rursus iureiurando adigeretur. præterea *tertia.* quòd quum iurauerit, suarum se prouinciarum priuilegia seruaturum,

 1567

rum, si fortè quid contra illa imperaretur, parêre imperanti non
posset, impeditus iurisiurandi religione: & tamen parêre deberet,
si iuraret in præsentia, facturum se quidquid Regis nomine aduer-
quarta, sùs quoscumque imperatum sit. addidit ad hæc, 10 oblata sibi iu-
risiurandi formula Imperatorem non excipi, cui beneficiario iure *feudatarius.*
quum esset obstrictus, numquam se in illum arma sumpturum: im-
mò nec excipi filios, aut amicos, vti Cliuiæ Ducem, aliosque non
quinta, paucos, quibus bellum inferre quî posset? adiunxit & hanc causam:
multa quotidie in eos, qui Catholicorum in numero non essent,
edicta proponi capitalia; quorum ipse minister esse nollet, refu-
giente animo eiusmodi supplicia ob causam Religionis irrogari so-
lita. quin etiam ex eo sacramento cogi se posse, ad vxorem ipsam
vltima ex Albano Duce, vltimo supplicio mactandam, quippe Lutheri sacris imbutam. de-
nique & hoc sibi cogitandum, posse illum, qui Regis nomine ali-
quid imperaret, esse huiusmodi, cui subijcere se se haud satè deco-
rum generi suo duceret. Atque hîc Ducem Albanum nominauit *Ferdinandus à Toleto Alba Dux.*
eaque sola verè causa. indignabundus, ac siluit. Nempe Albani, vti ferebatur, aduentus
hominem turbabat: ceteræ causæ in speciem erant, & quia inuali-
dæ, cumulo firmabantur. Neque enim is erat Orangius, quem à
prouinciarum administratione iurisiurandi religio remoueret. sed
intutum existimauit, credere se se Hispano Duci, naturâ tristi aspe-
roque, & pro veteri æmulatione superbiùs imperaturo. Immo vel
si se amicè Albanus gereret, non videbatur Orangius laturus homi-
nem, qui amicitiam loco veniæ imputare posset. At Bertius, vt
erat ab ingenio, & à mandatis instructus, singulas à capite causas
Ad singulas causas Bertius respondet. expendens; Mirum non esse dixit, quum tanta prouinciarum ne-
cessitas non ingruerit superiorum Præfectorum tempore, si ex eis
huiusmodi sacramentum exactum non sit. Iterati iusiurandum, non
ad superius sacramentum quasi corruptum, noua professione resar-
ciendum; sed ad maiorem alacritatem in nouo periculo suscitan-
dam. In priuilegijs prouinciarum conseruandis fidem suam obli-
gasse Regem non minus, quàm Orangium: ideoque ne quid aduer-
sùs illa imperetur, Regi curæ futurum. Neque hîc agi de bello in
Cæsarem, aut in Imperium, aut in Cliuiæ Ducem inferendo: quos
vt ipse in sacramento exciperet, Gubernatricem libentissimè con-
sensuram. Curam edictorum ac pœnarum, quæ in hæreticos sta-
tuuntur, non ei committendam: multò verò minus, vt in vxorem
non persuadet. animaduertat, illum cuiusquam imperio adigendum. Sic Bertius
rationes Orangij refellere conabatur, omissa Ducis Albani mentio-
ne, siue responsi dubius, siue quia nominata vxore, interfatus
Orangius non expectauit illum deuenire ad eum locum, addiditque,
Se pro certo habere, Regem, si in Belgium aduenerit, non passu-
rum

1567 rum cuiusquam vxorem alijs religionibus inhærentem: ideoque decretum sibi esse in Germaniam cum familia migrare, ante Regis aduentum, ne illo præsente eiectus è Belgio, non sponte cessisse videretur. vbi tamen cumque locorum esset, victurum se vti Regi subditum deceat: nec quidquam, quod ad eius Maiestatis amplitudinem pertineat, omissurum. Bertius, quando obfirmato hominem animo videt, *colloquium tamen impetrat.* ad extremum quasi inducias reiecta pace imperaturus, orat (nam & hoc in mandatis habebat) vt antequàm discedat, cum Egmontio, alijsque nonnullis, quos vellet, Proceribus colloqui ea super re sustineret. Cui libenter assensus, Villebrocum pagum, Bruxellas inter & Antuerpiam, colloquio designat. Quò quum hinc Orangius, inde Egmontius, ac Mansfeldius, & *re infecta.* Gubernatricis iussu Bertius conuenissent, eademque rursus ac sæpius agitassent; infecta re abiere. Fetunt Orangium, antequàm inde recederet, cum Egmontio seorsim abducto de imminentibus periculis locutum, *Orangij discessuri verba ad Egmontium:* orasse illum, subduceret sese, grauidamque cruore tempestatem ab Hispania impendentem Belgarum Procerum capitibus ne opperiretur. Et quum Egmontius meritis ferox, eòque periculi negligens, contrà dissereret, ac Regis clementiæ, si pacatas reperiret prouincias, omnia tribueret; *Perdet te*, inquit Orangius, *hæc quam iactas clementia Regis, Egmonti. ac videor mihi prouidere animo, vtinam falsò, te pontem scilicet futurum, quo Hispani calcato, in Belgium transmittant.* Quo dicto tamquam præsagitionis certus, hominemque supremùm visurus, arctè, nec sine vtriusque lacrymis complexus, abscessit. Ac postridie datis ad Gubernatri- *& epistola ad Gubernatricem.*
4. Apr. cem litteris orauit, *Quæ nunc egisset, quosque sæpe labores domi militiæque, pro Regis commodo, ac dignitate pertulisset; benignè interpretaretur ipsa, & Regi in memoriam reuocare dignaretur. Se certè Celsitudini eius, quibus in terris ageret, addictissimum perpetuò fore.* Statimque cum vxore, ac familia, præter Philippum filium natu maximum, *Post illam Belgio abit Orangius.* Louanij studiorum causâ relictum, plurimisque officij causâ comitantibus, Bredam oppidum suum petijt: vbi paulum moratus, Cliuiam, postremò Dilemburgum antiquam Nassauiorum sedem, exeunte Aprili, se recepit. At Egmontius & si animo paulisper commoto ob amici discessum, inde tamen lætior, quasi absque veteri *Egmontius sacramentum dicit:* æmulo vnicè securus partium primarum, adesse Gubernatrici, vltro operam expromere, remque curare publicam solito intentiùs cœpit. Nam & sacramentum, vti pollicitus erat, peculiari forma dixit: & disturbatis per inferiorem Flandriam consistorijs, oppida nonnulla *Regis partibus studet.* ipse sex peditum signis comitatus exarmauit: & alienum se adeò ab aliquorum consilio collegarum ostendit, vt per Hochstratani Co- *Contrarium se fœderatis ostendit:* mitis aulicum, qui sermonum minister erat, hortatus sit eos, Ne quid

aduersùs Religionem, ac Regem, decusque proprium molirentur: 1567
si secus agerent, se illos inimicorum loco non minus, quàm fasciâ
dissoluta cum ys amicitia. amictos albâ (quod bellicum est Gallorum gestamen) habituros.
Ex quo factum, vt Hochstratanus, alijque sua litterarum libellorumque autographa, quæ vnquam Egmontio dederant, repetierint: simul illa, quæ ab eodem acceperant, omnia remittentes, haud dubium dissolutæ familiaritatis argumentum: quæ tamen ne fortè ad se ludificandam agitarentur, subuereri Gubernatrix videbatur. Sed ea siue ex animo faceret Egmontius, fœderatorum mores iam exosus: siue Gubernatrici ostentaret, aduersam sui opinionem aduentante Rege deleturus; certe momenti plurimum attulere Catho-
Inde magnarum conuersio. licorum partibus. Etenim coniuratorum Nobilium sanè complures Orangio destituti, Egmontio aduersante conterriti, diffidentibusque maiorum gentium Proceribus, ipsi quoque suspecti inuicem,
Cōpromisso multi renunciant. disparant animos, certatimque per amicos alij, alij coràm à Gubernatrice veniam petunt, fœderis compromisso renunciant, seque nouo authoramento, vti rogabantur, obstringunt. Immo non multo pòst polliciti sunt Hochstratanus Hornanusque, scriptis ad Gubernatricem litteris, se sacramentum præsente illa dicturos: atque hic posterior etiam iurisiurandi exemplar vnà transmisit. *Hornan.*
Contumaces Belgio abeunt, Comites Culemburgius, ac Bergensis Belgio iam cesserant: Ludouicus Nassauius Principem fratrem secutus erat. Itaque illos quatuor primi fœderis ductores, præter Henricum Brederodium spei retinentissimum, omnes timor abstraxerat. Inde consternatio, &
præsertim hæretici. querelæ mercatorum, hæreticorumque, desertos se contrà quàm conuenerant, proditosque à nobilitate, lamentantium: inde multorum, ac præcipuè concionalium Ministrorum fuga: inde Margaritæ spes, ac festinatio, dum trepidis, ac discordibus factionum capitibus, contumaces populi ad pristinam obedientiam reuocari faciliùs possent.

TRAIECTI recuperatio. ET IAM Gubernatricis iussu Norcarmius cum viginti & vno pedirum signis, ac decem muralibus tormentis Traiectum ad Mosam expugnaturus in Brabantiam contendebat. Sed Traiectenses *Mastrich.*
Ciues veniam orant Gubernatricem. audita Valencenæ vrbis deditione, concionatores hæreticos, doctoresque eius factionis omnes vrbe protinus expulerant. Dein certiores facti de aduentu Norcarmij, festinata ad Gubernatricem legatione veniam orant, anteacta deprecantur, seque in potestate Regis, atque Episcopi (Traiectum enim partim Leodiensi paret Antistiti, partim Brabantiæ Duci) futuros pollicentur. Margarita
Idem per legatos Episcopus Leodien. pro Traiectensibus precatur. paucis increpitos ad Norcarmium dimittit, ab eo audituros, quid facto opus sit. Vix abierant Traiectenses, quum legati ab Gerardo Grosbecho Leodiensi Episcopo succedunt, Gubernatrici affirmantes,

1567 tes, iam sentinam omnium hæresum Traiecti exhaustam: Magistratum, ac ciuium plerosque à lue, etiam quum maximè grassabatur, integros perstitisse: Nobilitatem, ac reliquam plebem ingenio insanabili non esse: idque ostensum facili subitaque conuersione ciuitatis, operâ vel vnius potissimùm viri è Societate Iesu illuc ab Episcopo Coloniâ accersiti, qui hæresum doctoribus ad certamen quotidie prouocatis, quotidie deuictis; pristinæ & Religioni, & obedientiæ momentum propè omne restituerit: ideoque populum, quidquid contagione peccauerit, deleturum acriori obsequio: præsidiumque, modò veniam impetret, non detrectaturum. Quamquam Leodiensi Episcopo videri, præsidio non magnopere indigere ciuitatem, turbarum incentoribus iam liberam: aut certè vnam alteramue cohortem, si famæ intersit destinata non mutare, satis loco futuram. Illum quidem (quod ad se pertinet) Traiectensibus præterita condonasse: immo pro eâdem veniâ apud Gubernatricem impetrandâ operam suam spopondisse, tanto libentiùs, quanto se præter Principem, etiam Patrem meminerat, & Margaritæ clementiam non ignorabat. Ad ea Gubernatrix actis Leodiensi gratijs, ob legationem plenam officij & caritatis; negauit posse se imitari illius factum, præcisâ sibi ab Rege facultate delicta huiusmodi condonandi: id tamen ab Regis clementia non dubiè sperandum. interim necessarium esse nouâ fidâque militiâ Traiectum communire, conatibusque occurrere perduellium, qui eam vrbem accipiendis è Germania subsidijs opportunam non minus, quàm Valencenam è Gallia, spe certissima deuorauerant. Ideo à se missum expugnando Traiecto Norcarmium, iussum tamen consilia cum Episcopo communicare: eamdemque ob causam destinatum à se Turrium, priuati consilij à secretis, qui susceptæ illum expeditionis admoneat. Subijcientibus legatis, Non eiusdem conditionis cum reliquis per Belgium vrbibus esse Traiectum, in cuius administratione ius quoque suum Leodiensis obtineat; nihil à Margarita responsum est, nempe solita silentium responsi loco reddere: quòd diceret, NON MALE auribus satis responderi non respondendo. Exercitu interim festinante, consueta victoribus alacritate, & prædandi spe. Sed deditionem properauere Traiectenses, nihil abnuendo ex ijs, quæ Gubernatricis nomine Norcarmius imperasset. Qui vrbem ingressus, acceptis à Magistratu clauibus, tormenta maiora, atque omne bellicum instrumentum ciuitati adimit; ciuium singulos telis atque armis spoliat: rebellionis authorem in foro suspendi iubet: ac relicto Ægidio Batlamontio cum parte legionis ad vrbis præsidium, ipse cum reliquo exercitu, vt se Carolo Brimæo Comiti Megano, ex præscripto Gubernatricis adiungeret, in Bataujam iter intendit.

Henricus Dionysius.

Gubernatrix cur non annuit.

Traiectenses se Norcarmio dedunt:

& puniuntur.

Henrici Dionysius.

DEDITIO Buscoduci & Antuerpiæ.

Timent armatam Gubernatricem Buscoducenses.

BVSCODVCENSES solliciti quò arma victor inferret, tanto in se 1567
certiùs iram Gubernatricis extimescebant, quanto iustiùs meruerant. Etenim illa ob Merodium, & Scheiffium Brabantiæ Cancellarium, nuncios suos, à Buscoducensibus contumeliosè habitos retentosque: ob reiectum hostiliter Meganum, admissumque Bombergium; eos graui edicto hostes pronunciauerat, bona proscripserat, ac dum nuncios ad se liberos non remitterent, priuilegijs omnibus ciuitatem exuerat. Ciues etsi primò edictum contempsere: dein tamen propiore periculo admoniti, inscio Bombergio, Gubernatricem rogarunt, vt certis hominibus ciuitatis nomine ad eam venturis, publica fide, caueretur. Negauit Gubernatrix, se illos audituram, nisi ducerentur à nuncijs, qui Buscoduci attinebantur. Nec multo pòst soluti Cancellarius, ac Merodius in Curiam veniunt: 9. Apr.
Gubernatrici narrant, Bombergium deficiente in dies factione diffisum, vrbe cessisse cum militum manipulo, coactis vtcumque ciuibus, eius vt acta comprobarent: expressisque donatiui nomine mille florenis. Hæc enarrantibus presto adsunt Buscoducensium legati, poscentes omnium, quæ admiserant, veniam: simul vt & reuocaretur edictum, & accipiendi præsidij onere liberarentur.

& placare studens.

non placant.

Enimuerò offensa Gubernatrix superbis legatorum postulatis, respondit, Non eam sibi videri legationem supplicum reorum. remisitque in alium diem. Nec passa iterum audire, per Cancellarium Merodiumque iubet eos redire domum, ac ciuibus edicere, in redenda ciuitate conditionibus abstineant, præsidium vti imperabitur accipiant, culparumque memores se resque suas Regis clementiæ committant. Addebant animos Gubernatrici & præteritæ victoriæ, & auxilia iam præsentia Germanicarum legionum: ijsdemque territi Buscoducenses, remissis legatis sese Gubernatrici, sine vlla exceptione dedunt. tantùm orant, vt ad rixas inter ciues ac milites præcauendas, ex sua ipsorum natione præsidium accipiant. Et accepere partem Germanicæ legionis, eiusque Tribunum Comitem Scauemburgium, qui vnà cum senatore ad eam rem à Gubernatrice attributo, Remp. ordinauit, abrogato quidem edicto, sed pœnis iuxtà ac venia, Regis aduentui reseruatis.

se dedunt.

Antuerpienses veniam orant,

Eodem tempore 18. Apr.
Antuerpiensium legati Gubernatricem adeunt, præteritorum veniam comprecantes, ciuitatemque turbarum concitatoribus vacuam in officio futuram pollicentes. Et verò licet omnium postremi ad obsequium redirent Antuerpienses, primam tamen laudem, ne dum veniam, merebantur. Quippe in expellendo concionalium hæreticorum grege diu multumque optimo cuique desudandum fuit. Quamuis enim illi ingenio plerunque rudes, ac magis improbi quàm callidi vix vltra popinalem doctrinam saperent: tamen

meriti ob hæreticos eiectos,

non sine conatu magno.

vsque

1567 vsque adeo & numero iam excreuerant, & factiosorum malæque notæ hominum fouebantur ope, & intimis popularium animis inhæserant, ciuitatemque obsessam atque obnoxiam mordicus obtinebant; vt profecto extrahi inde nequirent absque ingenti conatu ac turbis, vexatâque miseris modis Antuerpiâ. Sanè non magis defectum viribus, atque intermortuum relinquunt eum, cuius obsesso è corpore desertores Spiritus importunique hospites exiguntur sacrorum vi carminum; quàm illa ministrorum transfugarumque legio diù obluctans ac peruicax, coacta demum abscedere, ciuitatem omnem minis imprecationibusque concussit. At Gubernatrix, etsi lætissimè legationem tantæ ciuitatis excipiebat, dissimulato tamen gaudio, præterita grauiter incusat, negat agendum esse de venia, priùsquàm præsidium intra vrbem admittatur: admisso, spondet operam suam, quo illorum precibus Rex placetur: seque interim ab animaduersione in contumacem ac rebellem ciuitatem, præterquàm in sacrarum Imaginum violatores, ac seditionum capita, cessaturam. Vix hæc responsa retulerant Antuerpiensibus legati, quum redire iussi offerunt deditionem: affirmant, ciues in potestate Gubernatricis esse, præsidium imperet, accepturos. Illa, consilio prolixè laudato, addit (quasi honori daret, quod securitati obtendebat) venturam se Antuerpiam, carissimique populi deditionem præsentiâ vtique suâ cohonestaturam. Postridie sexdecim lectissimorum peditum signa præire iubet, Duce Mansfeldio: qui, ne aut exauthorati Antuerpiæ milites, aut factiosi ciues aliquid fortè turbarent, præmissis vehiculis militarium impedimentorum, atque ad viarum capita obiectis, veluti pugnaturo agmine vrbem intrauit. Ac dispositis continenti ordine per vias ac fora maioribus minoribusque sclopetarijs, Gubernatricem excepit, extremo mense Aprili secutam, ingenti pompa non armatorum modò, qui mille ac ducenti fuere, sed Magistratuum etiam, Præfectorumque prouinciarum, ac Procerum aurei Velleris, Concilijque triplicis Senatorum. Ingressa triumphi in modum magno mortalium accursu acclamationibusque rectà principem Dei Matris ædem cum eo comitatu petijt, hausitque oculis illa furialis vestigia impietatis, templique paulo antè pulcherrimi dehonestamenta. Nimirum expressit ea species vbertim lacrimas; quas tamen oblata qualiscumque instaurationis occasio temperauit. Itaque decantato solenni Gratiarum carmine, egit ipsa priuatim magnæ Virgini grates, quòd eius ope tantam vrbem sine prælio ac sanguine, Religioni Regique reddidisset. Inde animum ad ordinandam Rempub. intendit. ac prima Sacrorum cura fuit; euocatoque Cameracensi Episcopo, aræ ac templa, quæ sacrilegi aut diruerant, aut profanauerant, restitui cœpta,

Non impetrant veniam, nisi se dedant.

Deditionem offerunt Gubernatrici.

Et illa præmisso exercitu,

Petrus Ernestus Com. Mansfeld.

Vrbem intrat triumphantis in modum.

Te Deum,

Sacra restituit;

statisque

ſtatisque cærimonijs expiata, & (quod capur eſt) impigris anima- 1567
rum Paſtoribus attribura. Deinde ad ciuitatis adminiſtrarionem conuerſa, quæſtiones inſtituir de rebellionis capire, deque Magiſtratuum ſiue ignauia, ſiue perfidia: ſimul indicem armorum, quibus populum exueret, coofici iuſſit.

Statum ciuitatis ordinat.

LEGATIO Germaniæ hæreticorum Principum:

Lantgrauius Haſſ.

quam Gubernatrix ſtudet non admittere.

Qvæ dum curar impeosè Gubernattix, audit aduenrare legatos à Saxone, & Brandeburgico Septemuiris Imperij, à Virembergenſi Duce, à Marchione Badenſi, atque ab Haſſiæ Dynaſta; à quibus ſupremam nempe opem implorauetat hæreſis malè in Belgio accepta & fugitiua. Gubernatrix rata id quod tes erat, illico Scarembergium à Germaniæ ſecretis obuiàm mittit: qui legatos oret, ne vltrà rendant, illorum aduentum nec ciuirati adhuc tumulruanti, nec Gubernatrici in eam curam iotendenti rempeſtiuum eſſe: ſatius interim fore, ſi legationis capita cum ipſo conferant, opportuniùs deinde redituti. Sed illi neganres ex dignitate Principum ſuorum id eſſe, admiſſi ſunt; addirique eis aulici, ac prætoriaoi milires, per ſpeciem honoris, cuſtodes exploratoreſque. Poſtero die, frequeoti ſenaru audiunrur: vnuſque illotum, poſt ſolennia verborum officia, libellum Germanicè ſcriprum legit, cuius ſententia, quamuis fusè odioſèque pertractara, hæc demum erat. *Profeſſionem Auguſtanam, Euangelio conſentaneam, etiam ſupra Religionem Catholicorum, in inferiori Germania liberè complectendam eſſe: edictis certè, ſupplicijſque non vetandam. Proinde à ſuperioris Germaniæ Principibus orari Gubernatricem, ne populos cetera innoxios diuexari hoc nomine, Hiſpanicæque cenſuræ minis, ac pœnarum immanitate plecti patiatur.* Hæc omnium, qui aderant, indignatione fatus, libellum rradidir Gubernarrici: quæ amoris legatis, ea de re io ſenaru deliberans (vr erar acriter offenſa) remittendos abſque reſponſione ſcoriebat; ciuilius tamen viſum, ſi Scarembergius in hæc verba reſponderet. *Quæ legati de Religione præmiſerint, reſponſo indigna eſſe. Quæ pro excuſanda rebellium impiorumque contumacia diſſeruerint, oſtendere Germanos Principes minus fidei habuiſſe litteris Hiſpaniarum Regis, ac Belgij Gubernatricis, quàm ſeditioſorum hominum querimonijs: contra quos & euerſa expilataque templa, & illata vis Magiſtratibus, & excitati ad arma populi, magnam ſcilicet innocentiam conteſtentur. Proinde Gubernatricis nomine illos, à quibus miſſi erant, admonerent; vt Regnorum curam ſuorum Regi permitterent, neue per ea turbulentorum patrocinia turbas in alienis prouincijs fouerent.* Ad ea ſubijcieotibus legatis, ſe tantummodo oratum veniſſe pro ſocijs Auguſtanæ confeſſioois, qui culpâ vacui habebantur; nibil vltrà reſponſum. quartoque, ex quo venerant, die rediere, non diſſimulata offenſione, prærer Saxooiæ legarum: qui, clam ceteris, indicauit

admiſſis tamē:

audiſque hæc in ſumma orantes.

Ad quæ ita reſponſum.

& remiſſi legati ſed palam offenſi.

præter Saxonicum.

1567 trix Gubernatrici, Septemuirum suum aliorum suasu iniisse eam legationem: se enim Austriaco Regi addictum & esse, & haberi velle. Non dum legati cesserant vrbe, quum nuncij de coniuratis in Hollandia fusis, deque eiecto inde Brederodio perferuntur. Hollandiam obtinebant, atque excursionibus prædisque vexabant rebellium fermè quatuor millia, ducibus Andelotto, Vinglio, atque Lesdalio, nobilibus fœderatis. Horum plerique Amstelodamum inuasuri, prodeunte obuiàm Megano Comite, cum tredecim strenuorum militum signis, non modò spe potiundæ vrbis frustrati, sed etiam, eodem insequente, in Vaterlandiam compulsi sunt, Hollandiæ partem aquis interclusam, eòque inaccessam. Sed neque hic diutius securi ab armis Megani, cui accessurus Norcarmius dicebatur, conscensis nauibus Frisiam petebant; quum, vento obnitente, in Geldriam delati, displicatique alij in alias terras, omnes è Regijs Prouincijs elapsi sunt. Vna tantummodo nauis, in qua præda omnis ex Hollandiæ templis erepta, centumque ac viginti milites, Dunchero Harlingano nauarcho vehebantur, vnà cum Andelotto, Vinglio, ac duobus Batemburgicis fratribus Gisberto ac Theodorico, seu tempestatis vi, seu nauarchi dolo, deuenit in Ernesti Mulartij manus: quem insequendis fugitiuis, instructissima cum triremi, paulo antè miserat Arembergius. Milites spoliati omnes armis ac prædâ, aliqui etiam vitâ: Duces, ac primarij quique, partim Harlingæ custoditi, partim in Viluordianum carcerem, Margaritæ iussu, traducti, ac paucis pòst mensibus, Albano Belgij Gubernatore, vltimo supplicio affecti. Supererat è coniuratis Brederodius, spe recuperandæ Hollandiæ contumax, ac principatu coniuratorum tumidus. Is admonenti Gubernatrici, vt abiret Amstelodamo, non modò non paruerat, sed etiam missum à Gubernatrice Turrium à secretis priuati concilij, qui Regis nomine iuberet illum vrbe protinus abscedere; non exaudito Regio edicto, legatum litteris & commentarijs exutum attinuerat domi. Sed Magistratus rei indignitate commotus, & accepta Valencenæ nuper expugnatione perculsus, noctu Turrium vrbe dimisit, ignaro Brederodio. Qui quum videret vndique fugari, cædine Gheusios: dilabi, aut redire in gratiam fœderatos: sibi vni & periculi, & inuidiæ molem incumbere: tentata incassum reconciliatione: auditâque demum eorum, qui reliqui in Hollandia fuerant, militum fugâ & clade; fractus animo, sparsoque aduentu Regis exterritus, patriâ cedere, spemque Hollandiæ in præsentia deponere tandem statuit. Itaque rebus properè compositis, paucisque famulis in arce Vianæ oppidi sui relictis; cum vxore, ac reliqua familia, Emdam Frisiæ orientalis vr-
1. Maj. bem, ad Amisiæ fluminis ostium appellit. Sed Emdæ parum honorificè

Fœderatorum aduersa per Hollandiam.

ex qua fugantur à Megano.

Eorū nauis capitur ab Arembergianis.

Brederodius ex coniuratorum reliquus diu resistit.

Tandem animo cadit,

& Belgio abit,

rificè susceptus, Bremam in Vestphaliam contendit: atque inde mu- 1567
tata iterum sede, incertus animi pariter ac loci, nempe quòd se ludi-
ficatum spe Batauí regni, principemque fœderis vanè ostentatum *Ex litter. Assonuill. ad Marg. Parmen 26 Febr.*
& vita. ferre non posset: dum copias aliquot in Comitatu Schouuemburgio,
& Iustum loci Comitem in Belgium sollicitat, morbo correptus,
motaque furijs mente, Schouuemburgi extinctus est. Brederodij fu-
Hollandia se dedit. gam secuta est vniuersæ Hollandiæ deditio. Non enim solùm Via- *13 Febr. 1568.*
nenses, properatis nuncijs, veniam, ac militare præsidium poposcè-
re, neutro impetrato; quippe in Regis aduentum dilata est venia,
& nudati Vianam mœnibus, extructamque contra Gubernatricis
imperium, deponi arcem placuit; sed etiam Amstelodamum,
Lugdunum, Harlemum, Delphi, ac reliquæ ciuitates, volentes fla- *Leiden.*
gitantesque, partim à Megano, partim à Norcarmio ducibus præ-
& Zelandia, & Groninga, & Frisia, sidium accepere. Idem Middelburgi, alijsque in Zelandiæ vrbibus.
Idem Groningæ, idem Dauentriæ, totaque Frisiâ factum ab Arem-
& quidquid in Belgio mutauerat. bergio prouinciæ Præfecto. Postremò nulla per Belgium vrbs, op-
pidumue nullum, nulla vspiam arx, aut pagus fuit; qui certatim
eiectis hæresum magistris, ac seditionum incentoribus, non sese
Gubernatrix deditas vrbes præsidijs firmat: Regis arbitrio clementiæque tradiderit. Nec ideo segnem secu-
ramue reddebat ea prosperitas Gubernatricem, ab secundis aduer-
sisque rebus annos iam plures eruditam. De firmanda magis, quàm
de fruenda felicitate sollicita, præsidiarium militem deditis vrbibus
mulctat. imponit: stipendium, quo miles alatur, mulctæ loco ciuibus impe-
arces designat: rat: alicubi arces designat, Antuerpiæ præsertim, vbi situm posi-
túmque inspexit ipsa, nec mutauit postea Dux Albanus: sacrarum
reos plectit: Imaginum violatores, quotquot inueniri potuere, ac seditionum
authores, habitis quæstionibus conuictos, supplicio affici: tem-
templa catholicorum reficit: pla refici ex reorum bonis, aut publica ciuitatum rebellium pecu-
niâ: hæreticorum fana, quæ structa erant multis in vrbibus, de-
hæreticorum destruit. strui mandat, tanta populorum in id festinantium contentione, vt
Gandaui (quod fidem propemodum excedit) vnius horæ spatio
idque mira populorum contentione & alacritate. lutherianum templum sanè peramplum solo æquatum sit. Diceres,
alias fuisse ciuitates, alios homines, qui paucis antè mensibus tanto
hæreticorum partes susceperant studio, defendebantque. adeo mu-
tati in earum strages ædium incumbebant, tamquam eo ministerio
semet absoluerent: culparum certè vestigia, & monumenta dele-
bant, eo in prouincia præsertim Flandria processu, vt ex trabibus
decidentium templorum, infelicia conformarent patibula, ex qui-
Belgium denique totum pristinæ tranquillitati restituit: bus ipsi templorum fabri cultoresque penderent. Atque in hunc
modum incendium illud populorum offensionibus conceptum,
hæreticorum flabellis euentilatum, æmulatione Nobilium enutri-
tum, & Gheusiano demum fœdere per Belgium omne rebellioni-
bus,

1567 bus, populationibusque grassatum, Gubernatrix Margarita extinxit adeo distraxitque, vt Religione, atque obedientia vbique reddita: hæreticis aut pœnâ coërcitis, aut solum vertere coactis: Gheusijs coniuratis partim in gratiam receptis, partim bonis ac patriâ exutis, atque ad manticam mendicitatemque redactis, hoc est verè Gheusijs effectis; vniuerso demum Belgio pacem tranquillitatemque pristinam restitnerit. Vna res in tanta felicitate Gubernatricem non mediocriter angebat, quòd Belgarum plurimos videret, non impetratâ præteritorum veniâ, ac venturi ab Hispania exercitus famâ perculsos aliò commigrare quotidie, ingentique damno ciuitatum, ad finitimos populos opificia & mercaturas, atque adeo lucra transferre. Idcirco Regem sæpius admonuerat, vt aut sibi eam facultatem condonandi, componendique omnia, tribueret: aut potiùs ipse, non tamen adscita ab armis formidine, sed innatâ clementiâ, nempe in prouincias suas iam pacatas, iam obsequio promptas adueniret. Et Rex quidem hanc posteriorem viam initurum se, repetitis sæpe ad sororem litteris, affirmauerat. Verùm cur hoc siue consilium, siue consilij speciem ille mutauerit, ac pro se Ferdinandum Toletanum Albæ Ducem miserit: quoniam res celebris per Hispaniam fuit, annumque ea deliberatio tenuit; ego, congestis vnum in locum omnibus, non indiligenter expediam.

Gheusijs verè gheusijs effectis.

Discessio multorum è Belgio angit Gubernatricem.

Ad cuius remedium Regem orat, in Belgium vt veniat.

OBTESTATA Regem fuerat à principio Gubernatrix, docueratque malis, quibus Belgium conflictabatur, conflictandumque validiùs in posterum prospiciebat, medicinam afferri nullam posse nisi ab Regis manu. Et Belgas ipsos habituros beneficij loco curationem à Principe, ne videlicet secantem seruum patiantur. Nec aliter suadebant Hispanorum Procerum multi, qui ab Rege in consilium adhibebantur. Immo Pius Pontifex Quintus & compositis litteris, & misso Asculanorum Episcopo Petro Camaiano, hortatus est Regem, Belgio sese armatus ostenderet: compositurum haud dubiè præsentiâ suâ populorum motus, & occulta nonnullorum consilia maturè disturbaturum. Sin autem in præcipiti malo aut cunctaretur, aut quemuis ex Regijs administris rei conficiendæ præficeret; se magnopere quidem vereri, ne Belgium Religione, Rex Belgio exueretur. His alijsque, quæ eadem in Belgio, eadem in Hispania, eadem Romæ dicebantur, auditis; profectionem Rex indicit: Tribunos legi, naues instrui, familiam describi iubet. Et ne is armorum apparatus Principum aliquos fortè sollicitos haberet, per Oratores suos, quid sibi consilij foret ea in Belgas expeditione, illos edocuit. Regem Galliæ etiam transitum per Narbonensem, & Lugdunensem prouincias orauit. Sabaudiæ verò Ducem Emmanuelem Philibertum,

De PROFECTIONE Regis in Belgium,

quam necessariam putat Gubernatrix.

Idem sentit, & suadet Pius V.

& vaticinatur.

Assentitur Rex, & profectionem parat.

De ea Principes per Europam monet.

Lione.

Et Sabaudum in primis,

cui multum tribuebat, Ioanne Acugnia illuc delegato consuluit; 1567
Qua temporis, qua viarum opportunitate suaderet ingrediendum iter. doceret, quibus loca difficultatibus, insidijsue essent obnoxia. mitteret ad se indicem vrbium atque arcium, per quas singulis diebus traduci oporteret exercitum, adnotatis interuallis dimensionibusque locorum: ob eamque causam cupere se, totam eam regionem, quà transeundum sit à Sabaudia in Burgundiam vsque, accuratè delineari atque expingi. propterea venturum esse ad illum à Gabriele Cueua Duce Alburcherco Mediolanensis Prouinciæ Gubernatore, Campinium Centurionem, bellicorum operum intelligentem, vnà cum pictore, mensoreque: ne quid noui, quod oculis non præcurrerit, offendat in via. Hæc autem quantò cumulabantur intentiùs exquisitiùsque, tantò minus securitati, sed famæ dabantur: in eaque tam anxia, tam curiosa iam iam proficiscendi sollicitudine, nihil profectionis inerat, præter speciem. Neque enim mihi quis facilè persuaserit, Philippum regnandi æquè callidum & cupidum omittere voluisse caput arcemque rerum eo tempore, quo in Hispania & Mauricæ rebellionis initia ei suboluerant aliqua, & aduersùs Carolum Hispaniæ Principem multa pater animo premebat. Nam filium duceret nè secum in Belgium, & illorum Procerum causæ, cui clam fauere Carolus dicebatur, patronum cominus admoueret? an relinqueret, Hispaniamque fortè tumultibus inuoluendam eius libertati crederet, cuius ferociæ moderari vix in pace potuerat præsens? Occultabat hæc tamen Rex, atque nouis in dies argumentis spem profectionis alebat; vt ea scilicet expeditione & Belgarum Dynastas in officio contineret: & Maximiliani Cæsaris operam, cuius arbitrio se commissuri Belgæ dicebantur, honestiùs recusaret: & reliquos omnes à fouenda Gheusiorum factione, ostentato exercitu, deterreret. Et iuuit hanc Regis simulationem tertiana febris, qua diù implicitus habere potuit, quò causam referret dilatæ dubitatæque profectionis: præsertim quum eam curam interea non omitteret. Quamquam non deerant ex interioribus aulicis, qui totam illam rerum scenam ludificationemque intelligentes, etiam morbum obtendi suspicarentur. At verò vbi Rex conualuit, simulque de rebellione aliquot oppidorum, deque totius Belgij discrimine, nisi ipse accurreret, ex repetitis Margaritæ litteris cognouit; tanto cùm dolore, tùm ira succensus ad expeditionem festinauit omnia, vt nemo in aula, ne ipsi quidem Belgarum legati Marchio Bergensis atque Montinius, qui Regis apparatum, ac fabulam sæpe irriserant; iam de profectione dubitarent. Et tamen ne tunc quidem deponebat personam, nec seriò Rex agebat. Quippe ad alia, quæ dissuadebant iter, accesserant

à quo doceri cuperet, quæ ad iter tutò peragendū.

In speciem tamen,

vt reor ob has causas.

Quid commodi caperet ex ea scena Rex.

Non omnibus imposuit.

Nouis argumentis profectionem fundat:

& persuadet.

Quum tamen hic quoque ludere persuasum habeam,

Guberna-

1567 Gubernatricis litteræ, quibus admonebatur, deliberasse fœderatos, si Rex armatus, vti inaudierat, in Belgium meditaretur; se exutâ Principis reuerentiâ, externorum ope adiutos, in ipso prouinciarum aditu arma Regi opposituros. Quæ licet ille dissimularet, aut palàm contemneret; haud dubium tamen, quin altè pupugerint hominem dignitatis tenacissimum suæ, quam intelligebat in discrimen dari, si prouincias armis appetendo, armaret: seque propterea palàm à suis contemptum ostenderet finitimis circà Principibus auidè spectantibus, aut etiam factioni occultè fauentibus. Itaque in ea consultatione, quam super hac re postremam Rex habuit Mantuæ Carpetanorum, deliberari hoc vnum voluit, Absque armis ne, quod suadebant aliqui, an instructo exercitu, quod in primis hortabatur Pontificis Nuncius, ire ipsum in prouincias expediret. Ex consiliarijs, quos vti prima regnorum instrumenta, habebat Rex sanè plurimos, nempe quia illos plurimi faciebat; adhibiti tunc quidem fuere Ferdinandus Toletanus Albæ Dux, & Rodericus Gomesius à Silua Eboli Princeps, magnæ vterque potentiæ apud Regem: sed vt æstimatio post gratiam erat, ille præhabebatur, hic præibat. Præterea Didacus Card. Spinosa ex modicis initijs summus causarum Fidei Quæsitor, & concilij castellani Præses, tantæque aliquando authoritatis in Philippi regia, vt vulgò Hispaniæ Monarcha diceretur. Aderant Gomesius Figueroa Dux Feriæ, & Io: Manricus de Lara, & Antonius Toletanus Legionensis Prior ex Equitibus Hierosolymitanis: præsenti omnes ingenio expeditoque. Sed Ferianus, præter animi dotes, elegantiâ suauitateque morum ante alios erat: Manricus sagacitate pollebat: Toletanum in primis religio commendabat. Aderant Bernardus Fresneda conscientiæ Principis moderator è Franciscana familia, Antonius Perezius secretioris scrinij custos, alijque nonnulli; spectatæ plerique fidei senatores, quique præ oculis dignitatem Regis sedulò haberent: quam tamen, vt quisque natutâ tristior aut clementior, pro ingenio interpretarentur. Ita enim fit CONSILIA sibi quisque attemperat, & iudicium naturâ extorquente, putamus causæ tribuere, quod nostris interim moribus indulgemus. Porrò interesse deliberationi Rex voluit: vt apertis perpetuisque dissidijs Albani Ducis, & Ebolitani Principis, non minus in senatu sententijs, quàm gratiâ in aula concertantium, præsentiâ suâ moderaretur. An potius, vt si quis ad eam expeditionem Carolum filium (id quod inaudierat) designaret, sermonum initia ipse præcideret? Nec defuit, qui arma suadendo, Tiberij Cæsaris meminit externa bella componentis filiorum ductu. Sed illico Rodericus, vt erat Principis intelligens, quasi probaturus eam partem, qua Regis securitati consulebatur, sermonem excepit, ac paulatim

Marginalia (left): Madrid. — Albanus. — Ruigomez. — Prior de Leon. — Io. Manr. de Lara.

Marginalia (right): ex his. — CONSVLTATIO super Regis profectione. — Consiliarij, eorumque nota. — Albanus, Ruigomesius, — Spinosa Card. — Feria Dux, Manr. de Lara, Ant. Toletanus, — Fresneda confessarius, Ant. Perez. — Rex interesse cur voluit. — Ruigomesij sententia.

eò deflexit, vt *Intempestiuum* diceret, *quietos obsequentesque populos armis lacessere, simulque finitimos hæreticos ad opem sociorum pronos irritare. Cauendum eo maxime in loco belli ciuilis incendium, vbi circà sint, qui illud alant: procùl, qui extinguant. Quamquam ne extingui quidem posse sine ruina victoris. Nimirum inter ciuiles vrbium, hominum, fortunarum strages, adimi demum Principi, quidquid victis perit. Quantumcunque peccatum à Belgis ad eam diem, ab Regis sorore abunde fuisse correctum, subactumque: &, si quid vincendum superesset, animos vtique esse non corpora, at illos non armis sed beneficijs expugnari. Id verò & clementiæ Principis accomodatius, & Belgarum ingenijs. de quibus verissimè dictum à Carolo patre,* NVLLOS *esse populos (modò paternè habeantur) qui seruitutis nomen magis execrentur, magis patiantur.* Inde digressus ad impensas deducendi exercitus, ad pericula, ad Principum offensiones, conficiebat ad extremum, *Nihil in Belgio videri adeo implicitum, neque nodum inde offerri implexum adeo, vt absque ferro sedatè placidèque dissolui nequeat. Certè quidquid foris existeret, à Principe componi è longinquo posse, integra authoritate, dilata interim præsentia, quam extremis malis reseruari satiùs esse.* Quod Roderici consilium, hominis erat in aula dominantis, cui pax & quies inprimis curæ, nec quidquam antiquius, quàm ne turbatis bello rebus, penes alios negotiorum arbitria, atque adeo potentia transferantur. 1567

Cui Fresneda, & Perez accedunt

Similia censuere Bernardus Fresneda, miti rectoque vir ingenio, & Antonius Perezius vbique Roderico addictus, eiusque fortunæ innexus.

Albani sententia plane contraria.

At verò Dux Albanus arma & vltionem contendebat vnicum læsæ Religioni, authoritatique Principis remedium. Quippe *Ceteris artibus ac diuturna facilitate nihil aliud effectum, quàm vt Regi obedientia, rebellibus timor adimeretur. Postulasse principio Belgas, vt Hispanus è prouincia miles excederet: id scilicet vnum deesse contestantes ad quietem populorum. Num propterea impetrata externorum missione quieuisse? An potius, & quidem confidentiùs, efflagitasse, vt è Gubernatricis latere, è Republicæ, quem rectum teneret, clauo deturbaretur Granuellanus? nec vnquam destitisse, donec contumacibus libellis, derisiculis symbolis, flagitiosis conspirationibus ad extremum extorserint, quod auerent. At vnius fortè naufragio complacatos fuisse ventos, qui popularem illam tempestatem concitassent. Quin immo, vt* LICENTIA *crescit faciliùs quàm incipiat, gradum inde factum, vt homines à nostra iam facilitate securi, contra auctas sacrorum Antistitum præfecturas, contra restituta Cæsaris edicta, Tridentinas sanctiones, Pontificios Quæsitores, improbis palàm carminibus insurgerent, preces sed armatas aggererent, minis Gubernatricem pertererrent, obstinatis inuerecundè legationibus Hispaniam fatigarent. Hic quoque visum clementiæ Principis, qui se patrem cogitaret, ex destinatis interim aliqua moderari:*

1567 moderari: visum Gubernatrici plus aliquanto, quàm debuerit, indigna poscentibus indulgere. Enimuerò quid ex ea demum indulgentia relatum, nisi vt votorum vbique compotes, non parendo, subditos sese obliuiscerentur, obsequium dediscerent, atque exuta Principis reuerentia, communicata prouinciatim defectione, tamquam CVLPAE societate tutiores, humana diuinaque omnia contrectata semel libertati posthaberent? Præmonstrasse profectò Carolum patrem, nationis haud ignarum, quid
Gandauū. esset Belgarum ingenijs accommodatum: dum contumacem patriam, omissis interea mitioribus remedijs, armis adortus, obsequio restituit. Nunc verò non vnius ciuitatis, sed prouinciarum consensu peccatum esse in Deum pariter ac Regem. Nec quia rebelles in præsentia conquiescant, minus ferociæ animis inesse. resumpturos vtique vires, vbi metum vltionis abiecerint. Nam serpentes etiam pestiferas tutò per hiemem tractari, quibus tamen haud desunt venena, sed torpent. Nimirum exploratum iam esse, NVMQVAM bona fide hæresim mansuescere. Sic ille pronus ad asperiora disserebat, ea de militis legendi ducendique modo, deque tota expeditione scitè partitèque superaddens, quæ vetus militiæ Dux, in eo Procerum non sanè bellicosorum cœtu, præ alijs disceptare vnus poterat. Et iuuit hominis sententiam Spinosa Cardinalis, sacrum Inquisitionis tribunal in Belgio violatum graui oratione conquestus. Reliqui eòdem inclinabant, præter Ferianum Ducem: qui sanguine quàm beneuolentia Albano propior, & ab ingenio mitior, haud grauatè dissentiebat: non quidem inficiatus, Egere curatione aliqua Belgium, (in quo aliquantum à Roderico Gomesio, cætera concors, discrepabat) sed curationem à dexteritate potiùs agendi, quàm ab armorum tractatione petendam. Idque & Principi honorificentius tamquam ex facili sua componenti, nec in partes transeunti, seque sibi subditis, dum cum ijs congreditur, exæquanti: & tutius aduersùm finitimos æmulosque, vsuros haud dubiè Belgicis discordijs, ad Hispanam potentiam suis ipsam victorijs atterendam. Neque, quod de Cæsare Gandauum armis aggresso obtendebatur, satis euincere. Ciuitatis vnius contumaciam facilè tunc frangi potuisse, reliquo obediente Belgio: nunc prouincias nutare propemodum omnes, eòque in communi tum causa, tum periculo, ad defensionem sui consociandas. Multa expeditionem illam iuuisse, quæ hanc hodie retardent. Germanos ad imperium Cæsaris tunc spectasse, coniunctos fœdere Anglos fuisse, Gallos Cæsarem etiam inuitasse. Nunc eosdem nullo aut dominij iure, aut societatis nexu, plerosque dissensu religionis, omnes consensu inuidiæ, vt moram nobis, ita opem tumultuantibus allaturos. Itaque omissa in præsens vltionis armorumque mentione, allegatis in Belgium, qui prouinciarum statum propiùs inspiciant, referantque; quietem interea, spatiumque coalituris meliùs Belgarum animis tribuendum,

Spinosa, & plerique cum Albano sentiunt,

præter Feriam Ducem,

cuius orationis hæc summa.

ca-

cauendumque, ne arma, quæ toties illi pro nobis induerint, eosdem exercere aduersum nos intempestiuè doceamus. Hæc porrò non dissimilia demum ijs, quæ primus attulerat Rodericus, de industria, opinor, distulit in hunc locum Feriæ Dux, vt per speciem nouæ sententiæ, Roderici partes, cui plurimum tribuebat, audito Albano, certiùs firmaret. Rex autem interea etsi in Albani sententiam flecti visus est, tamen ob contraria suorum consilia tandiu definitionem distulit, aut distulisse potiùs credi voluit, donec diuersas ipsas pugnantesque sententias, sua quamque vtilitas conciliauit. Sic nimirum quotidie gignuntur rerum corpora, dum eorum elementa post diuturnum certamen, remittente ac pereunte aliqua singulorum parte, coëquantur. Etenim de Rege in Hispania continendo laborabat Rodericus: adire cum armis Belgium, licet improbaret ipse ceu periculosum, certè superuacaneum; in eo tamen id commodi reperiebat, quòd traditâ Albano armorum prouinciâ, (vti tradendam facilè præuidebat) æmulum ab aula distraheret, cutis profectò non leuibus implicandum. Atqui Albanus quamquam auebat in primis abducere ab Hispania Regem, apud quem non ignorabat armatum se vnicè dominaturum: minime tamen abnuebat, vniuersam illam expeditionem sibi à Rege vel absente committi, relicto qua vellet in parte graduque Roderico: cuius apud Principem gratiæ sicut postponi merita sua ægriùs ferebat præsens, ita locum præoptabat, vbi, quos pax & aula æquabat, campus & arma secernerent. Ergo conspirantibus in hunc modum sententijs, Rex haud vltrà cunctatus, aperit quid ipse consilij cœperit. Deliberatum iam pridem sibi ad Belgas ire: idque in præsentia, quidquid contrà disseruerint, non mutasse: se tamen haud antè profecturum, quàm præmisso, qui prouincias delecto cum exercitu ingrediatur. non vt populorum obsequium & pax armis interturbetur, sed vt affuturi dein Principis securitati decorique, armatorum comitatu caueatur. Nec pòst multo, accitum ad se Albanum expeditioni præficit, ceteris veterano Duci, multisquæ victorijs claro facilè concedentibus. Statimque, designato iam Duce, scribit Rex ad Siciliæ, Neapolis, Sardiniæque Proreges; tres Hispanorum legiones ex præsidijs legant, triremibus Garsiæ Toletani in Insubriam transmittendas. ad Insubriæ verò Gubernatorem, vt ad eas vnam ex sua quoque prouincia legionem adiungat: adfuturum breui Albanum Ducem cum tyronibus Hispanis, ex quibus præsidia veteranorum per ea regna suppleantur. Simul ad Sabaudiæ Ducem mittit, sicut antea Ioannem Acugniam, ita nunc Franciscum Ibarram, vt venturo exercitui ille transitum, hic annonam procuret. Præterea Comitem Ioannem Anguisciolam ad Heluetios, & Antonium Mendozam

ad

Rex nutare videtur inter contrarias sententias,

quibus ab vtilitate cuiusque conciliatis,

Rex decernit, qui profectionẽ suam præcedat,

Ferdin. Toletanum Albæ Ducem.

Cui parat exercitum ab Italia:

& annonam à Sabaudia:

& via securitatem per Heluetios, & Lotharingos.

1567

1567 ad Lotharingiæ Ducem legat: vt & de Regis consilio certos eos faciant, & bonâ illorum gratiâ transeuntibus per ea loca Regijs copijs, ne quid turbetur, intendant. Nam Rex iter habere per Lugdunensem agrum mutauerat, excusante Carolo Gallorum Rege domesticos tumultus, atque adeo iniurum iter. Etenim rumor Hispanici exercitus cùm multos terruerat, tùm præcipue Geneuates clam admonitos, egisse Pium Pontificem cum Duce Albano, vt in ea expeditione arma in Geneuates facili flexu conuerteret: eamque occasionem non prætermissurum esse Sabaudum pro certò habebant. Quam suspicionem ego quidem natam crediderim ex subita legatione Bernardini Mendozæ ad Pium Pontificem missi ab Duce Albano, dum in Insubria moraretur. Quamobrem Geneuates non modò à Bernatibus, quorum res proximè agebatur, sed etiam à Caluiniana per Galliam factione tamquam à Geneuatum Colonia, in primisque à Condæo illarum partium principe, pro communi causa opem implorauere. Et Condæus, cui gratissima ea fuit occasio scribendi exercitus, omnia Geneuatibus pollicitus, iussisque aliquot militibus Mombrunio Duce Geneuam ingredi; habere per Galliam delectum ipse, & Gaspar Colinius, palàm cœpere, simulato apud Regem Carolum metu, ne à transeuntibus Hispanis, à quibus ipsi habebantur hostium loco, imparati opprimerentur. Quin etiam Regi persuadere conati sunt, *Arma vt capesseret, opportunitatemque ne sibi pateretur è manibus elabi, qua nullam aliquando maiorem sors obtulerit, vlciscendæ nationis Gallico nomini semper infensæ. Esse illum quidem exercitum & virtute militum, & claritudine Ducum longè lectissimum: posse tamen vniuersum per viarum angustias, ac prærupta nitentem, hinc à Gallis, inde à Geneuatibus, atque ab Heluetijs quàm facillimè intercipi, atque internecione deleri. Quod si fieret, si quantum est virium Philippo Regi in Hispania, Italiaque concideret; dubitandum non esse, quin aut aperiretur aditus Insubriæ recuperandæ, veteranis militibus denudatæ: aut translata in Belgium Gallorum signa exciperentur vltro ab ijs populis, qui se ab iugo Hispanorum liberatos Gallicis armis agnoscerent: &, si neutrum ex sententia succederet, certè in multos annos posse non timeri bellum ab ijs, qui amissa tanto exercitu serò vires huiusmodi reparauerint.* Addidit ad hæc Condæus, se quidem ad eam expeditionem, si Rex scribi militem iubeat, cum quinquaginta hominum millibus affuturum. Sic illi copias, quas in rebellionem clàm intenti cogebant, specioso Regis nomine venditabant: more Hugonotorum, quibus SECVRITAS Regis appellatur, quum captiuitas est. Sed Carolus illorum consilij non ignarus, ne irritato potentissimo Rege, externis armis pariter ac ciuilibus implicaretur; negauit esse aut dignitatis suæ, aut

Gallicæ

Zieno.

Carol. IX.

Bern. Mendoz. lib. 2.

fama regij exercitus terrentur Geneuates.

opemque maximè petût à Caluinianis Gallis.

Quorum partes suscepit Condæus cum Colinio

& milites legit.

& Regi Carolo arma in Hispanos suadet.

Carolus agnitâ Hugonotorum fraude non mouetur.

Gallicæ virtutis, circumuenire Regem affirmare, amicitiaque coniunctum. ceterùm, ne quid regno rimeretur ex Hispani accessu, se nouo militum delectu cauturum. Simul Philippo Regi significanit, quo loco essent ciuiles discordiæ, quarum causâ transeunti exercitui securitatem præstare non posset. Et iam triremibus Andreæ Doriæ, & Cosmi Florentiæ Ducis Genuam appulsus erat Dux Albanus cum tyronibus Hispanis per Italiæ præsidia tribuendis; quum febri correptus, Mediolani subsistere coactus est. Quo tempore Gubernatrix Margarita certior facta de exercitu, quem Albanus in Belgium ducturus erat, secuturo dein Rege; (sic enim ferebatur) abducere conata est Regem ab eo apparatu armorum, quæ nulli iam vsui nisi rebus iterum turbandis futura essent. *Belgium vt tunc erat, magna pace frui, Religione, atque obedientia restitutis: nec vires, aut militem deesse, quibus hic rerum status vt partus est, ita conseruetur, & præsentia Regis etiam augeatur. At verò nouum maximumque exercitum, quid nisi magnos Regi sumptus, & parem Belgio paupertatem importaturum? Certè audito externarum legionum apparatu, multas opificum ac mercatorum familias aliò iam concessisse, plures vbi vicinas copias audierint, concessuras: quod intelligant, nauigationibus inter arma cessantibus, se tamen alendis magnis exercitibus damnandos esse. Accedere & metum populorum, qui non nisi ad pœnas tot militibus expectantur: & Nobilium indignationem, quorum sedula in componendis antè seditionibus opera negligatur: & certissimam instaurationem hæresis, quæ cum Germanis legionibus Luthero addictis, in Belgium reditura sit: & (quod secuturum ex his animo ipsa prospiciat) ciuile cruentumque bellum in multas ætates, inexpiabili populorum odio ac pertinacia committendum. Quamobrem enixè orare, vt omisso intempestiuo armorum consilio, pacatas in prouincias Patri quàm Regi similior adueniat: rebusque feliciter inceptis addat ipse præsentia sapientiaque sua, quod vnum superest, perpetuitatem.* Hanc epistolam extra ordinem perferendam Margarita dedit Gaspari Roblæo Billij Domino Philippopolis Gubernatori, quo latoris dignitas plus haberet authoritatis apud Regem. Sed nihil propterea Rex mutauit, affirmans exercitum non aliam ob causam in Belgium mitti, quàm stabiliendæ paci. Eademque Regis nomine Gubernatrici perscripsit Rodericus Gomesius à Silua Ebolitanus Princeps: simul de morte commonuit Marchionis Bergensis, quæ Rege Mantuâ Carpetanorum absente contigerat.

Albanus deportata in Italiam parte copiarum agrotat Mediolani.

Gubernatrix Margarita non probat tantum exercitum,

ac de eo sic ad Regem scribit.

22. *Apr.*

Philippiuilla.

Rex missi exercitus causam reddit Gubernatrici.

21. *Maij.*

21. *Maij.*

Madrid.

DE MORTE Marchionis Bergensis.

MISSVS fuerat in Hispaniam Ioannes Glimæus Bergæ Dynasta, quod est oppidum ad fluuium Somam in extrema Brabantia, vnà cum Florentio Momorantio Monrinij Domino, superiore anno: nec satis prosperè legationem obierat, irritato præter modum Rege, ob violationem templorum, defectionemque ciuitatum. Itaque

Bergheb zom.

Improspera Bergensis legatio;

1567 que petitâ sæpius veniâ in Belgium redeundi, nec impetratâ, (quia Regem clàm admonebat Gubernatrix, inter eos tumultus ne legatos remitteret) quum iam satis animaduertisset, & consueta Hispanæ aulæ cunctatione, & vana spe, quasi propediem cum Rege profecturus in Belgium, ludificari quotidie se, rerum pertæsus, ac Ducis Albani designatione perculsus, in morbum incidit. Ac desperata valetudine, accito ad se Eboltano Principe, veteri amico, feruntur grauiter questum esse aduersùs Regem, orasseque vt ei referret hæc hominis verba non vltrà Regem appellaturi *Magno sibi mærori esse, quòd nihili æstimatus, quos pro eius Maiestate pertulerat sæpe, laboribus, etiam suspectus haberi; atque obseruari infenso iam animo cæpisset. sperare tamen futurum, vt sua aliquando fides, & inimicorum perfidia, criminationesque sera tamen retractatione clarescerent*. Nec multo pòst, compositis humanis curis, duodecimo Kal. Iunias, fato concessit. Sunt qui veneno sublatum scribant: perinde quasi nemo Principi offensus inuisusque decedat, nisi accersita morte. Mihi absque coniectura id affirmare, consilium non est. Fuerat Bergensis Carolo Cæsari, ac Philippo filio peræque carus. Ab illo Marchionis appellationem acceperat: hic, post nauatam fortiter operam ad Sancti Quintini oppidum, inter Belgarum Proceres comitem assumpserat in Britanniam ad Mariæ nuptias. reuersum & equitibus aurei Velleris adscripsit, & venationis supremum nominauit, & Hannoniæ præfecit. In cuius administratione prouinciæ quòd rem catholicam non seriò fouisse, vti debuit, visus sit, (quamquam seriò ipse catholicus) Gubernatrice m nonnihil tunc offendit, & aliquot post eius mortem mensibus, habita de eo quæstione, Maiestatis damnatus est ab Duce Albano. Huius de obitu quàm celerrimè, hoc est intra octo dies, à Principe Eboltano, vti dicebam, certior facta Gubernatrix, illico antequam mors eius euulgaretur, Mandeuillium cum delecta sclopetariorum centuria, Bergam immisit, compositis ad Marchionis vxorem litteris: *Inaudisse se illius oppidi hæreticos offensos edicto superiorum dierum, moliri aliquid noui; ideo missum extemplo militem eius corporis, oppidique custodem. idque vt gratius accideret, delectum à se Centurionem Mandeuillium, ex legione Beauory eius patrui, iussumque in omnibus imperio ipsius ac nutui obtemperare*. De mariti obitu siluit, ne beneficium amitteret speciem, suspicionemque moueret eius rei, quæ agebatur. Namque abeunti Centurioni, vt erat notæ iam fidei, explicauerat, eum mitti ad oppidum Regis nomine obtinendum. insinuiret quidem Marchionis vxori in ijs, quæ ad illius præsidium pertinerent: ceterùm, si illa militem aut abnueret, aut oppido excedere iuberet; negaret id licere sibi, inconsulta Gubernatrice: interim scribendo, ac responsa op-

Dd perendo

Ruigomez. Morbus suus. Querela aduersus Regem. 21. Maij. Mors, an accersita. Munia eius. Granuelanus. Maiestatis reus damnatus post mortem ab Albano. 30. Maij. Bergam Regis nomine capit Gubernatrix, vi dissimulata.

periendo moras traheret, donec aliquid certi mandaretur ab Hispania. Etenim Eboliitanus Princeps Regis nomine, ac postea Rex ipse Gubernatrici scripserant, cognosci oportere Marchionis causam: &, si quidem tumultui rebellionique ciuitatum immistus reperiretur, eius bona proscribenda: si secus, heredibus conseruanda. Addideratque manu sua Rex, Quoniam relicta fuerat hæres à Marchione sororis filia, quæ haud sincera Catholicæ fidei documenta ferebatur hausisse domi, conaretur Gubernatrix à patre illam abducere, atque apud se tamdiu educare, donec eo cum agnato, quem Marchio testamento mandauerat, in matrimonium collocaret. Sed oppidum in potestatem illico redactum est: de herede tradenda diu parens dubitauit. Et Gubernatrix postquam supplicationi interfuit delati per vrbem Corporis Domini, quæ tunc quæstitiore, quàm vnquam, apparatu ac pompa, mortaliumque frequentia, cultuque tanto peracta est, vt Antuerpiæ ne vestigia quidem hæresis extitisse aliquando viderentur; relicto ibi Comite Mansfeldio cum tredecim militum signis, ipsa cum reliquis cohortibus, Nobiliumque comitatu Bruxellas redijt, Albanum Ducem exceptura. Cuius aduentum & ægriùs quotidie per se se ferebat, & multi Albano infensi inuidiam acriùs cumulabant, quòd dicerent: Superbo hominem ingenio omnia, quæ tanto composuisset labore ac sapientiâ Gubernatrix, repentè turbaturum; vt turbas haberet aliquas, quibus sedandis aduenisse videatur ab Hispania: pacatique Belgij laudem vni Margaritæ debitam, ipse ad bellicos suos fastos gloriosus adiungat. Itaque Gubernatrix non modò per Gasparem Roblæum, hanc Regi querelam significandam curauit: sed etiam Albano aduentum in Insubriam gratulata, ostensoque rerum Belgicarum statu, adiecit, *Consideraret, an consultius foret, partem ex tanto exercitu dimittere, pacatasque ac Regi obsequentes prouincias importunis viribus, ac sumptu non irritare: remedium quidem certè maius malo omnibus videri.* Sed Albanus imperium Regis obtendebat. Et Regis nomine Princeps Eboliitanus per Roblæum, qui exeunte Iunio redierat ab Hispania, respondit: *Regi curæ esse sororis existimationem, quam illa sibi apud omnes summa prudentia comparauerat, moderandis ea tempestate prouincijs, expugnandisque vrbibus, ac rebellibus edomandis, vniuersoque demum Belgio Religioni ac Regi strenuè restituendo. Nec eò mitti Albanum, vt ex ea laude, quæ tota eius Celsitudinis est, quidquam decerpat: sed vt operam illi suam consiliumque præstando, & minore Gubernatricis labore ad eam diem acta conseruet, & nulla eiusdem inuidia de noxijs supplicium sumat.* Sed nihil eam æquè placauit, atque Regis litteræ à Lopio Gallo post Roblæum allatæ, quibus ille agens sorori gratias, ob res impigrè sapienterque compositas; addebat, Breui se

eafdem

Mandata Regis de bonis, & herede Bergensis.

Supplicatio celebris Antuerpiæ.

Gubernatrix ægrè fert Albani aduentum,

multis odium in illum augentibus.

Scribit Albano de exercitu minuendo.

Negat ipse fieri à se id posse.

Causam aduentus eius Gubernatrici scribit Ruigomesius.

Et Rex ipse, aduentum suum promittens,

1567

21. May.

22. May.

15. Iun.

Ruigomez.

30. Iun. & 1. Iul.

1567 casdem corám acturum maiore animi sensu, spectatoremque virtutis eius auidè futurum. ac post aliquot rerum monita iubebat, naues minimum octo instructas habere, quas obuiam mitteret, quum primùm soluisse illum ab Hispania certior fieret. Et naues quidem Gubernatrix adornauit: ac, decernente Senatu, pro nauigaturo Principe supplicationes indixit. quibus tamen illum maris vrique securum non egere dictitabant aliqui, Tiberium Cæsarem memorantes, qui quasi propediem Româ discessurus, similia pro itu reditúque suo vota suscipi à municipijs non semel passus, Romanas prouincias expectatione diuturnè suspendisset. Sed nimirum Regiæ profectionis opinio, ne scena fidem perderet, redintegratis huiusmodi argumentis, sustentanda erat. Certè Albani Ducis aduentum Nobilitati iuxtà plebique grauem, multo iniquiùs tulissent Belgæ, nisi secuturum mox Regem, ostentata ex propinquo spe, sibi persuasissent.

cui propterea naues adornantur, & vota concipiuntur.

Suet. in Tib.

frustra omnia.

2. *Iun.* IAMQVE recuperata vtcumque valetudine Dux Albanus apud Astam lustrauit exercitum; qui virtute quàm numero maior (quamquam & numerum apud anxios extulerat metus) peditum octo millibus ac septingentis, equitum verò mille ducentisque constabat. Neque enim turbam circumducere, itineris plerunque impedimentum, sed egregios quosque, & manus videlicet, non multa nomina, voluerat Albanus: aucturus dein opportuniùs in Belgio, & veterano exercitui, ceu corpori magnis ossibus neruisque prævalido, quantamcumque carnis molem, tyrones inquam ac multitudinem innoxiè additurus. Peditatum, Hispanorum ferè vniuersum, in quatuor legiones tributum, quippe è quatuor abstractum prouincijs Tribuni totidem Hispani, bellica omnes laude conspicui, ducebant. Alphonsus Vlloa Neapolitanam: ea decem ac nouem signorum, hoc est trium millium ducentorumque ac triginta militum erat. Insubricam Sanctius Londognius, quæ sub decem vexillis duo millia ac ducentos habebat. Sicula sub totidem signis, mille ac sexcentos & viginti numerabat, ductore Iuliano Romero. Eodem signorum, & militum Sardorum numero, Tribuno Consaluo Bracamontio, Sardoa censebatur. Equitatui ex Hispanis, Italisque, & Epirotis conflato Ferdinandus Toletanus Castellæ Prior, ordinis Hierosolymitani, notbus Albani filius præerat. castris autem Chiapinius Vitellius Ceronæ Marchio, quem multarum palmarum Ducem Philippus Rex ad hanc expeditionem impetrauerat à Cosmo Florentiæ Duce: sicuti à Duce Sabaudiæ Franciscum Paciottum Vrbinatem, Montisfabri Comitem, arcium bellicarumque machinarum peritissimum. Tormentorum verò atque armamentarij Magister erat Gabriel Serbellonius, eques Hierosolymitanus, Hungariæ Prior, militaris ingenij, operumque

RECENSVS exercitus Albani.

Numerus peditum, equitumq.

Tribuni quatuor.

Alphōsus Vlloa.

Sanctius Londognius.

Iulian Romer.

Consal Bracamontius.

Albanesi.

Magister equit. Ferdinādus Albani filius.

Præfec. Castrorū Chiapinius Vitellius.

Machinator Frāc. Paciottus.

Tormentorum Magister Gabriel Serbellonius.

1567

Commissarius Equitum.
Ant. Oliuera, qui nouā hanc belli præfecturā in Belgium primus intulit.
Meltius l.1.c.7.

præclarus. Ad hos belli primarios administros additus est equitatus vniuersi Commissarius: noua militiæ præfectura, quam paulo antè Ferdinandus Gonzaga Insubriæ armorumque pro Carolo Quinto moderator instituerat: ac primus hoc tempore transtulit in Belgium Dux Albanus, traditique Antonio Oliueræ, à Martino illo Oliuera originem trahenti, quem Petrus Castellæ Rex euocarat è Gallia, vnà cum aliquot ordinum ductoribus ad Mauros Hispaniâ depellendos. 1361. Erterat nono huic regimini longa armorum tractatione per Italiam Africamque par Antonius: agebatque tunc militum in Insubria Tribunum, quum generalis equitum Commissarij nomen ac munus ab Italia primus eduxit.

Alij belli Duces.
in Senen. 1553. in Ferraren. 1557. in Finali 1558. in Gerbis 1560.

Nec minus egregij singulis quibusdque cohortibus turmisque præfecti numerabantur;

Carolus Daualus,

Carolus Daualus Vastij filius, in Subalpinis Insubribusque prælijs cum Piscario fratre diù exercitus, bellicamque Maiorum suorum in ijs præcipuè campis gloriam æmulatus:

Bernardinus Mendoza,

Bernardinus Mendoza rerum militarium vsu, postea & commentatione clarus:

Camillus à Monte,

Camillus à Monte, Io Baptistæ Marchionis, qui iam in Belgium præcesserat frater, militiam sub Chiapinio auunculo ab anno duodecimo viriliter auspicatus:

Christoph. Mondragonius,

Christophorus Mondragonius in Italicis, Tunetanis, Germanicisque bellis, Carolo Quinto Imperatore meritus. isque fuisse vnus dicitur è decemuiris illis Hispanis, qui memorabili audacia, gladijs ore mordicus arreptis, tranauere Albim: 1547. raptisque ex aduersa ripa cimbis, atque inter hostilium pilarum tempestatem retractis ad Cæsarem, transmittendæ per eas in pontem firmatas Cæsarianæ legionis, atque inde festinandæ Saxonicæ victoriæ primas egere partes.

Sanctius Auila,

Præterea Sanctius Auila ab Duce Albano puer educatus ad bellum, eiusque perpetuus vel in obitu assectator:

Curtius Martinenghus, Nicol. Basta, Francisc. Verdugus.

Curtius Comes Martinenghus, Nicolaus Basta, Franciscus Verdugus, alijque veterani ferè omnes, multorumque non magis stipendiorum, quàm victoriarum.

Dispositio tripartiti Agminis,

Lustratus exercitus, diuisusque in partes tres, per Cenisium montem, Pœninarum Alpium summum, in Allobroges mouit. Primum agmen, in quo erat Neapolitana legio cum turmis equitum Italorum atque Hispanorum quinque, Albanus ipse ducebat. Medio, cui attributa Londognij legio cum quatuor Hispanorum equitum turmis, præerat Ferdinandus filius. ducebat vltimum agmen ex Sicula & Sardoa legionibus, ac duabus turmis Epirotarum equitum, Marchio Vitellius.

nouo inuento communita.
Mosqueta.

Frontem cuiusque centuriæ, nouo inuento, tegebant extra ordinem milites quindeni, armati grandibus sclopis, furcisque bicornibus, quarum fulcro tubi non sanè manuales librarentur. Antea enim huiusmodi fistulæ tamquam ingestabiles, non nisi insistentes ligneo tripodi pro muris explodi consueuerant. inde translatum earum

vsum

1567 vsum ad campestrem militiam, immistosque, qui eas ferrent, minoribus sclopetarijs; momenti plurimum habuisse compertum est. Præmissi cum militum, fabrûmque globo Gabriel Serbellonius, & Franciscus Ibarra: parando hic commeatui, ille itineri explorando sternendoque, curauere ex præscripto Vitellij, vt exercitu tripartitò incedente, vnde castra mouebat primum agmen, illic castra poneret medium; atque in huius abeuntis locum succederet, stationemque haberet vltimum. Atque in hunc modum mense Iulio, modicis itineribus, per alpes Allobrogesque in Burgundiæ Comitatum descendit exercitus: auctusque quadringentis equitibus Sequanicæ iuuentutis, per Lotharingiam sub initium Augusti in Belgium peruênit, nulli finitimorum infensus, aut obnoxius. Quamuis armatæ Gallorum cohortes sese ostenderent in finibus Sequanorum: Tribunusque Tauanius, iussu Caroli Regis, cum quatuor peditum millibus, atque aliquot equitum turmis, tuendi limitis causa ad latera Hispani exercitus semper incederet. Et sanè haud scio, an vllus vnquam exercitus tantum itineris maiori disciplina confecerit: adeo, vt ab Italia in Belgium vsque, non modò oppidorum nulli, sed ne vni quidem rusticorum calæ illata vis à quoquam, aut iniuria memoretur. si facinus vnum excipias, quo equites sclopetarij tres in aditu Lotharingiæ, totidem verueces è grege vicino abegêre; qui statim ab Duce Albano, re comperta, suspendio damnati, ac pecudes remissæ sunt. Quamquam intercedente Lotharingo Centurione, qui Ducis sui nomine, Albano in limine occurrerat; duorum vitâ, Ducis honori concessâ, tertius aliorum exemplo, in furcam actus est: talis inter eos super tympanum iactis, fatoque non temere in eum cadente, qui socijs auctor extiterat maleficij.

Eius iter.

Burgundi.

summa disciplina confectum.

Militari maleficio non impunito.

Bern. Mendoz. l. 2.

Theonuilla.

INGREDIENTEM Albanum Theodonisuillam Lucemburgensis prouinciæ, Comites Albericus Lodronius, Otho Eberstenius, & Scouemburgius, cum suis quisque Germanis legionibus excepere militari plausu. Aderantque Carolus Barlamontius, & Philippus Norcarmius, ille Namurci Præfectus, hic Hannoniæ, delecti qui Margaritæ Gubernatricis nomine Albanum primi salutarent. Et Albanus præmiserat Franciscum Ibarram, idem officij genus cum Margarita peracturum: simulque vt cum ea conficeret, quibus in vrbibus essent collocandæ legiones. In quo & si dissentiebat ab Albano Gubernatrix: quòd hæc Bruxellas Regi fidelem vrbem excipi ab hoc onere volebat; ille tamen securitatem dignitatemque Regis obtendens ea in vrbe mansuri, partim in illius suburbijs, partim Gandaui, alijsque in oppidis stationes militum designauit. Lodronius verò cum sua legione (hæc duodecim signorum erat, singulis verò sub signis milites trecenti numerabantur) missus Antuerpiam, iussusque

INGREDITVR Belgium Albanus.

Salutatur à præcursoribus Gubernatricis:

ad quam salutandam ipse præmiserat.

Diuidit per Belgium legiones.

 1567

fusque Mansfeldius, quem Germanorum equitum Magistrum ex Regis præscripto nominauerat Gubernatrix, dimissis Belgis militibus, Antuerpiam Lodronio tradere. Nec multo pòst Albanus multis Nobilibus, qui obuiàm ei processerant, comitatus, Bruxellas ingressus, rectà ad Gubernatricis sedem vadit, eiusque manum cursim osculatus, in ædes Culemburgicas diuertit, Gubernatrice Palatium obtinente. Cui, consequenti die, legendas misit, quas tulerat ab Hispania, Regis litteras, exemplumque mandatorum, in quibus summa armorum præfectura per Belgium Albano tribuebatur, integra rerum ciuilium administratione penes Gubernatricem. Eodemque die magnâ equitum famulorumque pompâ ad eam inuisendam splendidè processit: obseruantibus aulicis, qui offensum Gubernatricis animum introspexerant, aut offensum volebant; qua fronte hæc prima officia transigerentur. Et Margarita quidem torminibus, ac febriculâ per eos dies tentata, quum patum se ad excipiendum hospitem promouisset; simulatum id, aut certè opportunum ad calcandum Albani fastum credebatur. Sed ille coràm nihil venerationis omisit, quæ Caroli Quinti filiam, Regisque sui sororem addeceret. Remotis verò arbitris, ampliora, quàm quæ paulo antè protulerat, mandata Regis exhibuit, non modò bella pro arbitrio administrandi, sed arces etiam extruendi, Magistratus, ac Præfectos exauthorandi, præteritorum causas tumultuum cognoscendi, plectendique. Et quum à Gubernatrice interrogaretur, numquid super hæc haberet; habere se pluscula respondit, quæ simul omnia in eo congressu exponi non possent: pro re tamen nata se cum illa communicaturum. Quo responso nihil in speciem turbata, laudauit tunc quidem Regis consilium, modò ita tractaretur, ne recens Belgio restituta pax, ceu tenera dubiaque adhuc arbuscula irritaretur violentiori cultu. addiditque optimum factu sibi videri, si postridie Regiarum exempla litterarum in Senatu legerentur: quod & factum est. Ad Regem tamen scribens conquesta est, *Tantum authoritatis, tantum militum Albano Duci attributum: illud existimationi suæ, hoc composito prouinciarum statui multum officere. Iam enim ex iis, qui aut præsenti hospitiorum onere, aut veniæ desperatione, aut futurarum calamitatum metu in alienas terras profugiebant, secumque pecuniam, supellectilem asportabant; centena circiter hominum millia numerari. Vna re sustentari se pariter ac populos, aduentu Regis. qui quò certiùs speraretur à prouinciis, quatuor antè diebus Vachenum pro Hornano maris Præfectum, cum nouem instructis milite nauibus in Hispaniam properasse. Quod si, mutata fortè sententia, differre aduentum in aliud tempus satius haberet; orare ex animo, vt se nono iam anno moderantem Belgio, diuturna administratione liberatam velle, pro sua indulgentia*

ne

Margin notes:

Gubernatricem magnificè, ac reuerenter inuisit. (22 Aug.)

Regias muneris sui litteras ei ostendit: (19. Mart.)

alias adhuc locupletiores ostensurus.

Probat illa in speciem Gubernatrix.

offensa tamen queritur apud Regem. (8. Septem.)

1567 *ne grauaretur*. Id verò ipsum vt ardentiùs multo exposceret à Rege, repentina Egmontij, aliorumque captiuitas effecit.

DE CAPTIVITATE Com. Egmontij, & Hornani.

INITIA Præfecturæ ab animaduersione in suspectos aliquot Belgarum Proceres auspicanda sibi duxit Albanus. quòd demissis iis, qui eminerent, non habiturus esset populus, ad quos facile conuerteret oculos. Itaque Nobilitati principio se perhonorificum præbet: Egmontio in primis, cuius exemplo allicere Hornanum instituit, tergiuersantem initio, ac libentiùs primos illos congressus procul auditurum. Feruntque, quum Albani conspectum ceu præsagus auersaretur, increpasse timorem eius Egmontium, atque in se recepisse, Nihil ei, quod non & sibi pariter, euenturum. Dicti omen euentu mox secuto. Quin vbi Hornanum allectum Albanus videt, Hochstratanum quoque cum ceteris ad ordinandam Rempublicam Bruxellas euocat. Et hic in viam se dederat: sed recens à morbo dum lentiùs vehitur, aut de industria cunctatur; audito quod acciderat, citiùs multo quàm venerat, aufugit. Reliqui optimates Bruxellis adfuere, quinto idus Septembris. Quo ipso die mandarat Albanus Andreæ Salazario, atque Ioanni Espuccio Centurionibus, vt citra tumultum caperetur Ioannes Casembrotius Bacherselij Dominus, qui è fœderatis vnus multorum conscius habebatur, quippe Egmontio à secretis. Simulque datum negotium Comiti Alberico Lodronio, ac Sanctio Londognio Tribunis, vt Antonium Stralium Antuerpiæ Consulem Orangianis consiliis intimum, eodem die Bruxellas asportarent. Quod ne turbas fortè conciret ea in vrbe, in qua Stralius gratiâ pollebat opibusque; orauit Albanus Gubernatricem, scriberet ad Magistratum Antuerpiensem, doceretque Bruxellas acciri Consulem, vt de statu illius vrbis ageret cum Albano. Quod ipsa fecit, epistolamque Lodronius tradidit Magistratui, capto iam Consule: qui sibi iam metuens, carro imponi se iusserat multa sub veste, ac telarum inuolucris occultatum. Sed vix dum portâ vrbis egressum Lodronius per exploratorem admonitus comprehendit. Hæc dum gererentur, consultabat in ædibus Culemburgicis Albanus cum Belgarum primoribus, Arescboto, Egmontio, Hornano, Mansfeldio, Arembergio, ac Barlamontio: aderantque præterea Ferdinandus Albani filius, Vitellius, Serbellonius, & Ibarra. Trahebat autem datâ operâ consultationem Albanus, de Consule, deque Casembrotio captis nuncium opperiens: ideoque Comitem Paciottum de vestigio formaque arcis Antuerpianæ disserturum euocauerat in Senatum. quum, factum esse, quod imperauerat, admonitus; Senatum dimittit. Abeuntibus aliis, ipse Egmontium seorsim euocat, quasi aliquid secretò allocuturus. Atque ex aduerso cubiculo ostendentibus se aliquot Centurionibus; tum Albanus,

Albanus Egmõtium allicit.

Et per hunc attrahit Hornanum.

Proceres omnes ad ordinandam Remp. vocat.

Alios minores alia via aggreditur.

9 *Septembris.*

præcipuè Casembrotium,

& Stralium.

Consultant illi inconsultè cum Albano.

Detinetur, atq. exarmatur Egmontius,

Siste,

Siſte, inquit, *Egmonti: cuſtodiri te Rex iubet, eiusque nomine gladium* 1567
pone. Ille inopinata denunciatione perculſus, armatosque circum ſe complures aſpiciens, gladium tradidit, addens, *Et tamen hoc ferro ſæpe ego Regis cauſam non infeliciter defendi*. Nec plura fatus à
& Hornanus. Centurionibus in conclaue ttaductus eſt. Eodemque tempore Hornanus ab Ducis Albani filio, à quo honoris causâ deducebatur, iuſsus eſt, poſito gladio, ſeſe in poteſtatem Albani, Rege ita imperante, committere. Statimque in aliam ædium partem Centutiones, qui præſtò accurrerant, inermem ſeduxere. Interea Sanctius Auila prætorianorum præfectus, quos Albanus elegerat ſibi lateris cuſtodes, Culemburgicas ædes, atque aditus viarum armatis ſepſe-
Ciuitatis timor, rat, ignara ſuſpenſaque ciuitate, quò terror ille pertineret. Vbi verò patuit, Egmontium, Hornanumque attineri apud Albanum;
& querela. triſti primùm ſilentio populus hærere, mox Albani artes agnoſcere, nimiæque præſertim Egmontij fiduciæ ſubiraſci: multi captum ea Procerum captiuitate Belgium dicere: tantoque magis laudare alij præcautum Orangij conſilium, eique incolumi, ac Belgio per illum non planè deſtituto gratulari. Quin & Cardinalis Granuella-
Granuellani Card. dictum. nus Romæ audito, quod Bruxellis accidetat, ſciſcitatus ab eo, qui rem denatrabat, an captus quoque fuiſſet Taciturnus, (ſic Orangium nominabat) atque eo negante, dixiſſe fertur, Vno illo retibus non concluſo, nihil ab Duce Albano captum. Hæc porrò quoniam clam Gubernatrice Albanus egerat, ad illam, priuſquàm aliunde reſciret, Mansfeldium ac Barlamontium percaros ei viros Senatu
Excuſatio Albani cum Gubernatrice. vix dum egreſſos illicò miſit, qui factum exponerent, ac ſilentium excuſarent: id enim cælatum à ſe ex mandato Regis, ne qua pars inuidiæ perueniret ad illam, quam caritate apud populos, quibus præerat, valere potiſſimùm decebat. Sed non ideo Margaritam placa-
Quæ non acquieſcit, uit, quæ quamquam illis præſentibus indignationem texit, offenſa tamen non leuiter, vereri cœpit, ne ſimilia in poſterum multa prouenirent, & gubernatione apud Albanum translata, perſonam Gubernatricis ipſa referret, nempe vt videretur aliquis Auſtriaci ſanguinis Belgio præeſſe. Itaque quum ſuper hæc, accepiſset à Rege, 22. Aug.
differri aduentum eius vltra ſex menſes, hoc eſt ad Veris initium; deſtituta ab ea ſpe, torminibusque in dies acrioribus conflictata,
Sed petit miſſionem à Rege, Machiauellum aulicum ſuum legat ad Regem, deque captis Eg- 11. Sept.
montio, & Hornano breuiter, & citra querelam diſſerens (credo ne inde offenſa videretur) illum obſecrat, *Vt ſibi valetudine curisque graui liceat abire tandem prouincia, quam adeo contracto ac pene nullo cum imperio moderari, an vtile Regi, an decorum ei, quam Rex ſororem appellare non dedignatur; illius meditationi relinquere. Sibi certum eſſe, vitæ momenta ſua ex illius nutu (vt addictam eius Ma-*

ieſtati

1567 *ie stati famulam decet) perpetuò temperare*. Nec tamen interea Gubernatrix quidquam omisit, quod ad rerum curam ciuilium pertineret. Nam ex sententia Senatus, quem ad se vocauit, præsente Albano, Belgarum fugam, quæ numero quotidie glifcebat, edicto sistere conata est. Statimque mercatores decem primatios Tornacenses è portu Flissingano fugam in Britanniam adornantes capi, ac bonis exutos custodiri iussit. Pauloque pòst inuisente eam lecto decumbentem Caroli Gallorum Regis Oratore, ac multum querente, quòd è Belgio plurimi transfugerent ad Condæum, aliosque contra Regem arma iterum molientes; instaurari edictum voluit aduersùm Belgas, qui rebellibus in Gallia militatum irent. Neque hoc contentus Orator (admonente illum Carolo Rege ab Regni coniuratis pene oppressio) subitum aliquod è Belgio subsidium militatium copiarum Margaritam poposcit. Et sanè non immerito poscere videbatur. Namque Gallici huius belli (quod secundum ciuile scriptores eius gentis appellant) etsi non aliæ quàm primi fuere causæ; occasionem tamen arripuere partium ductores Condæus, atque Colinius ex transitu exercitus Albani, quem dissimulato itinere irruptum in Galliam ad nouæ religionis perniciem affirmabant. Sic enim conuenisse in arcano illo Baionæ colloquio inter Carolum Regem, Matremque Catharinam, & Isabellam filiam Reginam Hispaniæ, præsente Albano Duce. Eò spectare vexatam, ac subiectam in Belgio hæreticorum factionem à Margarita Gubernatrice. Eòdem Albani aduentum cum robore Hispanici exercitus: vt simul Carolus Hugonotos in Gallia, simul Hispanus in Belgio earundem partium homines profligarent. Itaque magnis comparatis copijs, quasi acceptæ iniuriæ vltores, aut in posterum cauti; primùm oppida complura vrbesque capiunt: dein Regi ipsi Meldis agenti insidias struunt; vixque noctu elapsum, ac Lutetiæ receptum, valida obsidione, omnique ad commeatum aditu intercluso in potestatem redigere connituntur: denique instructa acie commissâque apud Sancti Dionysij oppidum pugnâ, etsi campo exuti fugatique concedere Catholicis victoriam visi sunt, cruentam quidem illam, interfecto Anna Momorantio Regij exercitus ductore; tamen maiori adhuc virium apparatu, quippe subolescente in dies hæresi, magnisque è Germania accersis auxilijs, instaurauere bellum. Quæ res Carolum mouit, vt præter delectus toto regno habitos, ab Italia, Germania, &, vti dicebam, à Belgio, propugnandæ Religioni subsidia postulauerit. Et Margarita quidem Belgij Gubernatrix de subsidijs dubitauit, non consulto antè Philippo Rege, remque propterea totam Albano libentiùs remisit. qui memor eorum, quæ Baionæ agitauerant de mutuis auxilijs: ratusque Galli Oratoris postula-

Interim in præsentem administrationem incumbit.

Edicto reuocat fugitantes è Belgio,

& punit.

Carolus IX.

Aliud edictum condit in gratiam Legato Galli.

qui etiam auxiliares copias à Belgio poscit:

contra nouas in Gallia turbas,

Occasione Albani aduentus excitatas:

& magnis vtrimque cladibus exercitas.

Meaulx.

Paristj.

Dubitat Gubernatrix de mittendis subsidijs

At non Albanus.

tum & Hiſpano perhonorificum, & alendis Belgas inter & Gallos bæreticos inimicitijs opportunum, dum inſtauratis ſubinde armorum offenſionibus diſtraherentur animi; ex ſententia Senatus, Oratori ſpondet, auxiliares copias, vti rogauerat, præſtò futuras: teque cum Gubernatrice communicata, duo millia peditum Hiſpanorum, & mille ac ducentos equites, pleroſque ex Hannonia, & Arteſia nobilitate, Ioanni Lignio Comiti Arembergio committit. Scribunt aliqui, Albanum obtuliſse ſeſe ducem expeditionis: ſed eiuſmodi auxilium vti obuium, ita ſuſpectum Gallo fuiſse: nec tam opem illam, quàm explorationem regni viſam, ideoque, quaſi neutri Regum expediret abſentia eius à Belgio, modeſtè reiectum: tunc alium pro ſe ducem ad Albano ſubmiſſum. Vt vt fuerit, exeunte Nouembri, Cameraco diſcedens Arembergius, triduanis ſupplicationibus pro eius expeditione antè peractis, cum Matchione Villerio coniunctis apud Ambianum copijs, inde ad Regis exercitum profectus eſt, operâ in pugnis aliquot egregiè poſitâ, donec rebus in Gallia compoſitis, ac pace vtcumque firmatis, in Belgium eſt reuocatus Albani iuſsu, tunc maximè eo Duce atque militia indigentis.

qui & milites legit, & Ducē, Com. Arembergium.

Immo ſe offert in eam expeditionem,

ſed Hiſpanus à Gallo non admittitur.

Thuan. l. 39. lit & aly.

Amiens.

1567

PER ID tempus Machiauellus ab Hiſpania reuerſus attulit Regis litteras: quibus, poſtquam auctum ſe filiâ tribus antè diebus ſignificaſset, (hæc Catharina eſt, quæ poſtea denupſit Carolo Emmanueli Sabaudiæ Duci) poteſtatem ei facit, Belgio abeundi: teſtatus, dare id ſe ſororis petitioni, non commodo prouinciarum: quas ob prouincias in ſumma temporum difficultate prudenter ac ſtrenuè gubernatas, agit quæſitis ſanè verbis eius virtuti gratias, cumulatèque relaturum pollicetur. His acceptis litteris Gubernatrix, tradito Belgicæ Præfecturæ diplomate Albano Duci per eundem Machiauellum ab Hiſpania miſſo, admonitiſque Philippi Regis apud Imperatorem, Regemque Galliæ, & Angliæ Reginam Oratoribus, qui Principes illos de ipſius diſceſſu certiores faciant; epiſtolam componit ad Belgicos Ordines, vt quæ coràm dicere in publico illorum conuentu peroptauerat, antequam è complexu abiret popularium ſuorum; ea (quando Ordines cogere per Regem non liceat) litteris vtcumque ſuppleret. In quarum ſumma, enumeratis nec patcè, nec falsò, quæ ferè nouennio in prouinciarum adminiſtratione geſſerat: quaque ratione turbas duobus poſtremis annis excitatas, ante Aprilis exitum ita compoſuerit, vt Belgium vniuerſum ad obedientiam Regi debitam, bonorum ciuium conſilio operâque redegerit; orat, vt eum tueri rerum ſtatum coniunctis animis connitantur, integra maiorum Religione, obſequioque aduersùs Principem: à cuius clementia ſperandum eſſe, de ipſis quoque perduellibus,

De DISCESSV Gubernatricis.

Poteſtatem à Rege accipit abeundi

Tradit Albano Belgica Præfecturæ diploma.

Admonet Principes de ſuo diſceſſu.

Scribit de eo ad Ordines.

10. Octob.

7. Decem.

1567 bus, quod vnum supererat, pœnas quàm mitissimè exactum iri. Se quidem ea super re sententiam suam misisse iam ad Regem, idemque iteraturam priusquàm discedat: nec vsquam in posterum aliquid omissuram, quod pro Belgarum sibi carissimorum salute ac tranquillitate apud fratrem impetrare posset. Et sanè haud pòst
20. Decē. multo litteras ad Regem dedit in hunc modum. *Felix Reginæ Dominæ meæ partus, cuius ob nuncium osculor Maiestatis tuæ manus, affecit incredibili me voluptate, cernentem sanguinis immortalitate dignissimi propagationem. Quòd verò mihi abeundi potestatem dum facis, cumulare beneficium volueris, addendo Ob administratam à me prouinciam ad votum tuum, esse te mihi (sic enim Clementiæ tuæ visum est loqui) magnopere deuinctum; mihi profectò iucundius accidere nihil potuit: quum in omni negotio satis vt facerem tibi, propositum ante oculos habuerim, atque ad hanc normam vbique me acnauiter explorauerim. Quod si assecuta sum, præclarè omnino peractum puto cum laboribus meis. Etenim inficias non ibo, in hoc annorum propè nouem spatio, labores oppidò multos, & prægraues subysse me, inter huiusmodi consiliarios constitutam, quorum plerosque aut æmulatione discordes, aut fide dubios, aut Hispanorum odio infensos habui: planè vt eorum sententiam nec mihi integrum esset non audire, nec tutum sequi. Et tamen inter hasce tenebras, succedentesque rebellium tempestates, in portum tranquillitatemque subductam esse Reipublicæ nauim, vnius feminæ gubernatione; enimuerò non opis humanæ fuit. est omninò quod agnoscam, ac venerer pietatem tuam, cuius gratia me tuis auspicys Belgio moderantem diuina Bonitas præsenti ope gubernauit. Iam verò quando huc Dei beneficio adducta res est, nec aliud quàm animaduersio superest in eos, qui prouincias turbauerunt; non omittam significare Maiestati tuæ, quid euertere præsentem rerum statum maximè potest. Suppliciorum terror tanto exercitu quæsitus sicuti iam perquàm multos desperatione veniæ fugauit in alias terras, magno vtique cum Belgy detrimento; ita vereor, ne reliquos, dum à fuga sistuntur, intra Belgium conclusos coactosque, in factiones ac turbas acriùs impellat. MALE apud Belgas terrore veneratio comparatur. Qui hanc fortè viam seueritatis institerint, (vtinam ipsa me fallam) Hispano quidem nomini plus acquirent inuidiæ, quàm potentiæ: prouincys certè & ciuilia bella, & externorum arma, & postremò solitudinem adducent. Quam ob rem Maiestatem ego tuam oro obtestorque, vt Clementiæ diuinæ, ac tuæ memor, vltione in quàmpaucissimos contracta, tuorum pœnitentiam, quàm pœnam malis. Sic te, Reginamque, Dominos meos, cum recenti prole Deus Optimus Maximus diutissimè fortunet.*

& respondet Regi in hunc modum.

1568 Interea euulgato Margaritæ discessu, proueniebant quotidie è toto Belgio honestissimi quique, publico ciuitatum nomine contestantes dolorem, iacturamque prouinciarum ex illius absentia: iterque

Officia Ciuitatum.

& finitimorum Principum erga illam: præsertim Angliæ Reginæ.

illi faustum anxiâ, vti fit, curâ comprecantes. Finitimi quoque 1568 Principes officiosis tum litteris, tum legationibus idem præstabant. Supetauitque omnes Elisabetha Angliæ Regina, tam bonæ caræque sororis, vti scribebat, vicinitate in posterum caritura: siue is amor 10 Febr. fuit in Margaritam, siue sollicitudo ex Albano successore.

Abit è Belgio Margarita aucta certo reditu à Rege.

Illa autem adornato iam discessu, aucta ab Rege quatuordecim millium aureorum reditu, Februario mense, Albano deducente ad Brabantiæ fines, ac Belgica Nobilitate in Germaniam vsque comitante, in Italiam venit: vbi magnâ occurrentium pompâ ab Octauio marito excepta est.

ac relicto apud Belgas desiderio sui: quod illi constantibus argumentis ostenderunt.

relicto apud Belgarum animos incredibili desiderio sui, quod secutæ dein calamitates tantopere cumularunt, vt res ab illa gestas non dubitarent identidem Belgæ Albano ipsi, ac Requesenio, multo quàm apud successores consueuit, honorificentiùs iactantiùsque denarrare, ac propemodum obtrudere. immo Duaci 1574. quum testituto studiorum causâ Franciscano cœnobio ex Margaritæ Parmensis ære, adiecta essent, vti assolet, gentilitia eiusdem Signa; numquam illac populus præteriret, quin ad eorum aspectum denudatent, reuerenterque submitterent caput.

Ex litteris Io. Gaugerici Franciscani, & aliorum.

Quod deinde studium maximè patuit, quum scriptis ad Regem litteris, Parmensem velut vnicum rebus afflictis modum remediumque efflagirarunt Belgæ, atque aliquanto post obitum Ioannis Austriaci, cum Alexandro filio receperunt.

D E

1568

DE
BELLO BELGICO
LIBER SEPTIMVS

HACTENVS res Belgicas, etsi non pace florentes, haud perennibus tamen turbis agitatas, certè ad extremum compositas, pristinæque tranquillitati propemodum restitutas; nunc aperta prouinciarum defectione, magnis vtrinque exercitibus, maioribus odijs, plurima Ducum militumque clade funestatas dicere aggredior. Nec sum nescius, horum causas malorum in Albanum Ducem vulgò referri: nam etiam antequàm ad basce prouincias regendas accederet, eius nomen Belgis ingratum erat. Ferebaturque, quum Carolus Quintus Imperator rebellionem Gandauensium vlturus petijsset ab Albano, qua illos animaduersione dignos existimaret? respondisse, Meritam esse contumacem patriam, vt funditus euerteretur: offensumque immiti responso Cæsarem, iussisse illum in turrim ascendere, vrbemque inde totam æstimare: tum interrogasse, quot pellibus Hispanicis ad conficiendam æquè grandem chirothecam (hoc enim sonat Gallicum Gandaui nomen) opus esset? neque Albanum, quippe Imperatoris offensionem ex vultu cognouerat, quidquam addidisse. Quæ res quoniam cum Principis, & Vrbis laude pariter coniuncta erat; seu vera, seu ficta, facilè Gandauensibus credita, ab ijsque in reliquum Belgium cum Albani odio propagata. Et auxit ille præsentiâ opinionem seueritatis, dum ad prouincias veluti subigendas armatus accessit: dum Hispanos milites in Belgium reduxit, eosque, & arces vrbibus imposuit: dum captis Egmontio, viro Belgis gratissimo, atque Hornano maris Præfecto, vocatisque ad causam dicendam Orangio, ac reliquis coniuratis, author Regi fuisse dicebatur, ne cuiquam illorum ex nimia facilitate, qua satis peccatum erat, aliquid condonaret. Et sanè (sicuti nonnulli disserebant) si poscenti Orangio, vt sua ipsius asseclarumque causa ab Rege torquati ordinis principe, non ab Duce Albano, eiusque concilio, cognosceretur, annuisset Rex; bellum tunc quidem ab ijs haud inceptum fuisset. Sed irati Regis sententia per inuisum ministrum, eòque inuidiosè prolata, qua Orangius, socijque Maiestatis damnabantur, bonisque

Malorum insequentium propositio.

Quorum causa vulgò ascribuntur Albano Duci.

nempe ex odio in illum concepto,

ob eius dictum:

Guanto.

ob reductos in Belgium Hispanos:

ob damnatos proscriptosque Proceres.

Ex quo deducunt belli causam.

nisque exuebantur; iusto nimirum dolore illos ad arma compulisse 1568
videri potuit: atque adeo belli, quod insecutum est, grauissimi ac diuturni, ad Hispanos quàm ad Belgas referri potiùs causam oportere, aliqui conficiebant: nempe homines ex eorum numero, qui, vti Polybius aiebat, belli causas atque principia perinde habent. Ego verò Albani perseueram, inuisamque Belgis administrationem sicut fuisse belli occasionem principiumque non abnuerim; ita non fuisse causam belli certum habeo. Altiùs enim multo hærebat causa. Nimirum insita Orangio dominandi libido indignatione ac dolore stimulata: aucta accessu hæreticorum, opportunitate partium, omnium ferme ordinum offensione, hæc profectò fuit causa: quæ si non hinc ad bellum faces accendisset, aliunde materiem incendij quæsitura demum erat. NEC enim deesse diù potest occasio improbitati. In hoc autem felix Orangij facinus fuit, quòd ab alterius odio patrocinium habuit. Nactus enim ille occasionem ex Regis sententia aduersùm se, fratremque, & primarios quamplures lata ab Duce Albano; arma corripuit, tanto honestiori specie, quanto se tueri, sua repetere, socios, filium, patriam in libertatem asserere non æquum modò, sed etiam gloriosum videri potuit. Hæc autem mihi, qua se ratione habuerint, enarraturo; Albani quidem Ducis, & qui secutus est, Ludouici Requesenij res in Belgio gestas breuiore aliquanto circuitu persequi consilium est, vbi ipse non habeam aut alia, aut ferme certiora quàm alij. Quæ duo & in Margaritæ præfectura latiùs vt progrederer suasere, & in Ioanne Austriaco, atque in Alexandro Farnesio suadebunt. Quorum multa, alijs non perinde nota, ex arcanis, quæ apud me sunt, litterarum monumentis polliceri possum. In hac tamen ipsa rerum veluti summa, si quæ mihi explorata præ cæteris erunt, & erunt sanè non pauca, explicatè dicere non grauabor.

sed immerito. — *L. 3 hist.*

Aliunde illa deducenda.

Consilium narrandi præfecturas Albani, & Requesenij.

ET FVTVRARVM quidem calamitatum prænuncium interpretati sunt aliqui, puerum Leodij natum bicipitem, quadrupedem, quadrimanum: quo portendi canebant monstruosum fœdus, complurium populorum viribus conflandum, quod breuì sanè conflatum est. Auxitque metum apud obnoxios iam animos, secutum mox incendium Mechliniense. Etenim in sulphurei pulueris molas ignem seu casu, seu dolo iniectum sexaginta confecti pulueris doliola comprehenderunt, tam ingenti quatefactæ motu terræ, atque fragore, vt pleræque Brabantiæ vrbes, exaudito procul tonitru, nutantibus ædificijs trepidauerint. Quamquam, vt arceri solent ab vrbe huiusmodi officinæ, non magna insecura est hominum pernicies. Minor tamen fuisset, & rariores quotidie deplorarentur hæ strages, si quemadmodum seditiosi inuicem dissparantur, ne ex illorum coitio-

PRAESAGITIONES futurorum.

Monstrum Leodij.

Incendium Mechliniense.

1568 ne conflet rebellionis incendium: ita quæ tormentariam hanc pestem componunt elementa, seorsim haberentur. Sed Albanus iactura potiùs, quàm præsagitione commotus, Antuerpiæ arcem fundabat, Paciotti machinatoris ingenio, Serbellonij iudicio, quàmmaxima duorum millium operatum festinatione pariter ac successu: nempe quòd vnius artificio, atque vnius consilio vtebatur. Pentagoni formâ extructa est moles, propugnaculis ad singula latera quàm amplissimè proiectis: quorum quatuor, ab se Gubernator appellari voluit, Ferdinandum, Toletanum, Ducem, atque Albam: quintum Paciotto permisit. Hæc autem arx licet arcibus per Europam postea fundatis exemplar diù extiterit: ac Paciottum, clarum exinde nomen, eâ potissimùm gratiâ Inuentorem nouæ munitionis appellauerint; haud tamen omnibus perinde probata est: cùm ob alias causas, tùm quòd eo situ posita sit ad Scaldis ripam, quæ Brabantiam respicit, vt accedentes ab Hollandia hostes, vrbemque inuadentes arcere non possit, arcuisset autem, si illam in opposita vrbis parte, versus ostium Scaldis, contra Hollandiam statuissent. Excusant id tamen aliqui, affirmantes in extruenda mole habitam tunc Albano rationem, qua sibi potiùs ab vrbe, quam vrbi ab hoste præcaueret. adduntque præterea, sapienter eo fabricatam loco, quo in arcem inferre subsidium ex subiectis circà prouincijs promptum esset Hispano. quæ sanè cura fundatoribus arcium prima censetur. Huiusmodi autem opportunitate caruissent, si Hollandiam versus, munitionem excitassent. Ego verò non hoc potissimum spectasse Serbellonium arcis magistrum mihi persuadeo. Neque enim, quum fundabatur arx, Hollandia Regi parebat minus, quàm Brabantia; ideoque subsidio vtrinque inferendo patuisset aditus. sed arcis securitati consuluisse crediderim eo maximè positu. Nam quum omnis latè planities, qua ad Hollandos itur, depressior aliquanto iaceat, adeo vt aggerum obiectu substinendus sit fluuius, ne se campis infundat ingenti vel pagorum strage; imperitè ea in parte collocassent arcem, vbi hostes corruptis facilè obijcibus, illam aquis inuadentibus cogere ad deditionem vltro possent. cui obnoxia quidem malo minus est in præsentia, solo altiore sita. Quamquam secto dein Belgio, redactâque in hostium potestatem Hollandiâ, illa quoque extitit, quæ non tum quærebatur, vtilitas inferendi in arcem auxilij ex prouincijs Hispano subiectis.

Arx Antuerpiæ

Forma eius.

quinque laterū

Artifex.

Situs non probatur ab aliquibus.

Hier. Conestag. l. 3.

Defenditur ab alijs,

Adrianus Stepenrus contra Conestag.

non bene.

Causa cur eo loco posita sit Arx.

EODEM tempore à Duodecimuirali concilio, quod Albanus instituit, criminibus præcedentium tumultuum sine prouocatione cognoscendis, vulgò ob crebra supplicia, concilium sanguinis appellatum; Gulielmus Nassauius Princeps Orangius, Antonius Lalinius Comes Hochstratanus, Florentius Pallantius Comes Culemburgius,

CONCILIVM turbarum.

Ab eo vocantur ad causam dicendam Proceres Belgæ.

gius, Gulielmus Comes Bergensis, Henricus Brederodius, alijque à Belgio profugi Dynastæ, Albani iussu vocantur ad regij Procuratoris accusationes expostulationesque audiendas, seque ab obiectis 1568

Non parent.

criminibus explicandos. Sed illi, misso statim libello ad Albanum, cuius concilium negabant legitimum tribunal sodalium aurei Velleris; procul tueri communem causam satius habuere.

Implorat Orangius patrocinium Germanorum Principum.

Addidit preces Orangius ad Maximilianum Cæsarem, eiusque, & Principum Germaniæ patrocinium implorauit, vt illorum authoritate componeretur cum Albano controuersia: nisi fortè id agebat, vt per speciem rei componendæ, suspicionem armorum, quæ iam parabat, Hispanis adimeret.

quiq; pro eo agūt cum Albano.

Nec Cæsar, aut Imperij Principes abnuêre Belgarum patrocinium. Sed Albanus & Maximiliani litteris, & legato Bauariæ Ducis, (quem reliqui Germani Dynastæ vt Regi gratum delegerant) non suo, sed Regis hæc fieri mandato respondit.

frustra.

statimque festinatâ causâ, expectato tamen quem præscripserat dierum numero, quum intra eos dies nemo se sisteret, Albanus pro

Pronunciat Albanus sententiam.

ea, quam Rex in illum transtulerat ad huiusmodi quæstiones, vicaria potestate, Orangium, Ludouicum fratrem, ac reliquos edicto compellatos, Maiestatis reos pronunciat, adiudicatis fisco eorum bonis. Simul Bredæ, Orangij oppido imponit Hispanum præsidium:

Mittit Orangij filium in Hispaniam:

simul eius filium Philippum Gulielmum tredecim annos natum è Louaniensi Academia, in qua litteris operam dabat, in Hispaniam mittit: vbi per occasionem catholicæ educationis, nomen obsidis occultaretur.

Educator fuit Ambrosius Morales nob. theol. ac philos.

Id, quod impotentiùs accepisse Orangius visus

Execrante id Patre.

est: execratus assiduis vulgò querimonijs immanitatem erga tredecennem filium, quem neque ætatis innocentia, neque implorata Louaniensis gymnasij priuilegia ab iniuria texissent. Quum tamen plures haud dubiè sentirent, gratam fuisse homini præcallido, om-

Ipse in Apolog. an. 1581.

sed in speciem.

niaque proprio ex vsu metienti, captiuitatem filij apud Regem: nempe, vt si res Hispana superior foret, eòque suis ipse dominijs exueretur, esset in quem Hispaniæ moribus innutritum suam Rex clementiam ostentaret. Nam si secus, vti sperabat, eueniret, adesse sibi minorem natu Mauritium paternæ fortunæ comitem, & bonorum heredem.

Damnat ex eodem concilio quamplures alios.

Ex eodem concilio duodecimuirali, criminis eiusdem rei quamplurimi damnantur, quos Albanus emissis per prouincias Quæsitoribus compererat aut templa, & sacras imagines violasse: aut concione, consistoria, turbulentosque cœtus habuisse: aut in Regem siue obscuris symbolis, & Gheusiorum nominibus, siue indutis palàm armis coniurasse: aut demum ijs operam, consilium, vires præstitisse. Quæ tamen intempestiuè parari in populum, prudentiores discerebant. Quin potiùs, dum plectebantur capita, blandè corpus haberi, & consopiri debuisse; ne, si se commoueret,

agi-

1568 agitatione sui facilè ictus à capite declinaretur. Eodem impetu fun- *Diruit Culem burgij domum.*
ditus excindi Albanus iubet Culemburgij Comitis ædes, Gheusij
quondam nominis natalem domum: excitatâque ibi marmoreâ co-
lumnâ, addidit in basi, & quidem quatuor linguarum, monumen-
tum, *Ea in area ædes Florentij Pallantij solo æquatas esse, ob execran-*
dam memoriam repetita in illa coniurationis aduersùs Religionem, Ec-
clesiam Catholicam Romanam, Regiam Maiestatem, ac patrias Regio-
nes. Ad hæc terrorem paulo antè addiderant nuncij ab Hispania, *Nouus terror ab Hispania.*
Carolum Regis filium à patre custodiri iussum: simulque Floren- *Ob Caroli Principis infortunium:*
tium Momorantium Montinij Dominum, quem allegatum à Mar-
garita in Hispaniam suprà narrauimus, in Segouianum carcerem
Montin. imperio Regis abductum. Credebaturque, huic eadem, quæ Hor-
Castel. Pr. nano fratri, obiecta esse: illi autem Belgarum patrocinium pluri-
mùm obfuisse. Et de iudicio quidem Montinij post annum capite *& Montinij necem.*
damnati dubitatum non est: Caroli verò mortis, quæ hoc anno con-
tigit, causa, quanto incertior atque obscurior, tanto auidiùs contu-
maciùsque à scriptoribus inuestigata: INSITA hominum plerisque
libidine, abdita rimandi, obuia prætereundi. Ego, quæ mei operis *DE CAROLO Hispaniarum Principe.*
in Caroli causa reperi, iure persequar sine cura reliquorum.

FEROX, ac violentum Carolo ingenium fuit. Idque statim à pue- *Indoles eius.*
ritia obseruatum: quum oblatos interdum ex venatione lepusculos
sua iugularet ipse manu: eorumque aspectu palpitantium, expiran-
tiumque frueretur. Quod à Veneto Legato fuisse animaduersum, *Deque ea quid coniectum sit.*
factamque inde coniectatam indolis videlicet inclementis, non mi-
Quintil. l. 5. c. 9. nus quàm de pueto eruente oculos coturnicum iudicauere olim
Areopagitæ; in commentatione legi rerum Hispanarum abeodem
Legato ad Senatum missa. Nec verò vanos ipse coniectores osten-
debat in dies trucibus vastisque moribus, ac mente non vsqueq̃ua- *Educatio:*
I B Castaneus ipostea Vrbanus VII. 4. Feb. Aloys Cabr. in Phil. 2 l 2. 6. & 8 & Adri. an l. 19. & 20. hist. que sui compote: vt multa de eo scribens ad Card. Alexandrinum
Nuncius Apostolicus Archiepiscopus Rosanus affirmat. Et auxerat
puero libertatem Philippi patris absentia: simul indulgentia Maxi-
miliani Boemiæ Regis, qui cum coniuge Maria Caroli Quinti Filia, *non probata Imp. Carolo.*
pro Philippo Hispaniam moderabatur. Idque persensit auus Carolus
Imp., quum è Belgio, abdicatis regnis, in Hispaniam reuersus, inspe-
cto nepotis (erat tunc annorum vndecim) ingenio, atque educatio-
ne, vehementer indoluit. At verò Philippus, multis nequidquam in
Aloy Cabr. in Phil. 2 l 6. ea cura pertentatis, hoc quoque adiecit; vt Carolum cum Ioanne *Complutum mittitur.*
Alcalà. Austriaco, & Alexandro Farnesio, Complutum mitteret: si fortè in
illa Academiæ celebritate, vt corpus cæli mutatione, sic animus no-
ua hominum consuetudine conualesceret. Sed Carolus ALIBI magis,
quàm alius fuit. mentisque morbum locus non curauit, casus non-
1562. nihil auxit. Nam è scalis altè prolapsus, læso non leniter cerebro, *mortis proximus*

mox etiam vitâ à medicis deploratâ, propè erat vt deponeretur; 1568
quum allato in morientis cubiculum B. Didaci corpore, vouente
Philippo, qui Mantuâ illuc aduolarat, enixè acturum se cum Ro-

Madrid.

B. Didaci ope conualescit.

mano Pontifice, vt eius oraculo Sanctorum cultus Didaco libera-
tori decerneretur; repentè præter omnium opinionem vitæ restitu-
tus est. Sed non ideo mores mutauit inconstans animi adolescens,

Dissimilitudo eius, & Patris, & auersio mutua.

Ex lit. Cusan. Nūc. Apost. ad Card. Alex. 30. Apr.

patrique per omnia dissimilis. Quo fiebat, vt & Philippus prædu-
riùs illum acciperet, & Carolus nihil haberet patris aspectu mole-
stius. Creuitque cum ætate diffidium, quum offensus quotidie ma-

ob hoc potissimùm duo.

gis, diffisusque eius moribus Rex, coniugium filiæ Maximiliani
Cæsaris Carolo destinatæ sine fine differret: eumque ab rerum cu-
ra publicarum procul haberet, eo nimirum tempore, quo Carolus
permodestè sese agere putabat, si duorum & viginti annorum iuue-
nis expectaret imperium. Hinc odium eius in familiares & conti-

Odium in familiares patris.

Ex lit. eiusdem ad eundem 4 Febr.

nuos patris, à quibus obseruari se, referrique ad Regem omnia, at-
que eorum consilio differri nuptias, seque arceri à regnorum cura
suspectabat, atque interdum etiam minacitet objiciebat. Hinc quo-

Patrocinium Belgarum ardentius quàm oportuit.

que patrocinium studiumque in illos, quos patri offensos eiectos-
que sciret: in Belgas præcipuè, quorum Legatos Marchionem Ber-
gensem, atque Montinium sollicitè complexus clàm euocare ad se,
tuerique illorum causam ferebatur ardentiùs, quàm par erat: pol-
licitus ijs, iturum sese in Belgium ad componendos prouinciarum
motus. Neque dissimile vero crediderim, illam Margaritæ Gubet-
natricis querelam, qua complures litteras ab se grauissimis de rebus *Vid. an. 66*
ad Regem scriptas, dolebat ab Hispania in Belgium rediisse in eo-
rum manus, contra quos scriptæ fuerant; ex hac Principis, & Bel-
garum, qui in aula tunc agebant, familiaritate originem habuisse.

Propositū abeūdi in Belgium.

Certè quum Albanus ex aula in Belgium discessurus Caroli ma-
num osculatum isset, attinuit illum minaci aspectu Princeps, nega-

Conatus retinēdi Albanū Ducem ab expeditione Belgica.

uitque alium præter se illuc abiturum. Quumque Albanus, à paren-
te præmitti se diceret, vt Belgarum componeret turbas, in quas da-
re se filium Regis, vnicum Imperij heredem, haud tutum esse; irâ
incensus, prompto pugione, Ego verò, inquit, hic te antè confo-
diam: vixque ictum declinauit Albanus, quum iterum peti se à fu-
rente iuuene conspiciens, arctè illum complexus per speciem sup-
plicantis, vt à vi abstineret erga veterem fidumque famulum; quan-
tum poterat, ferocem, ac iuuentâ præualidum coërcebat: donec
luctantium strepitu exaudito, accurrentibus, qui ad velum præstò

Ex eiusdē lit. ad eūdem 30. Apr. Marchio Pescara, et Dux Med. Rosicer.

erant, Carolus in secretiora domus abscessit. Ex eoque tempore de-
creuit in Belgium proficisci, parente vel inuito, atque inde ad Spon-

Abeundi propositum aperit Ioanni Austriaco:

sam in Germaniam. Reque cum Ioanne Austriaco patruo, ac duobus
alijs communicata, vt se comitarentur, orauit Austriacus, quum om-

1568 nia difficultatibus impedita, atque inexplicabiles exitus ostendens, nihil persuaderet: obseruaretque, Principem pertinaci animo in id incumbere; ratus haud dubiè patrem ab alijs resciturum, quæ præceps inconsultusque iuuenis agitaret, occupauit ipse Regis gratiam promereri: præsertim veritus, ne silendo, fugæ particeps haberetur. Rex collaudata Ioannis Austriaci fide, compertoque dein ex alijs tum indicijs filij consilio: ac postremùm à Raymundo de Tassis, regio tabellariorum Præfecto, admonitus festinationis, qua Carolus equos poposcerat ad longinquum iter celeriter commutandos; in summa animi fluctuatione, per omnia vrbis templa preces ac supplicia imperauit: simul consilium aliquorum insignium doctrinâ virorum, quibus vti consueuerat, exquisiuit. Et Martini quidem ab Azpilcueta Nauarri Doctoris sententia (hanc enim tantummodo vidi ex omnibus) hæc summatim fuit. Non posse ab Rege, absque grauí animæ noxa, negligi salutem regni: negligi autem, Carolo abire permisso. qui procul, eòque confidenter apertèque diffidens à Patre, regnum in studia partesque distracturus esset, non minus quàm Carolo Septimo Galliæ Regi contigit, ex Ludouici filij dissidio, atque ad Burgundos fugâ. Sed patris dubitationem exêmit filij festinatio, quem postridie discessurum Regi propere aperuit Raymundus. Ergò Rex non vltra deliberandum ratus, Eboli tano Principe, ac Feriano Duce, alijsque duobus comitatus, filij conclaue profunda nocte dormientis ingreditur: ereptoque, qui sub puluino latebat, gladio, surgere illum confestim iubet: increpitumque, quòd patrem lenibus frustratum toties remedijs, ad asperiora sed filio opportuna compulerit; scrinijs apertis, ac libellis inde subtractis, remotoque consueto aulicorum ministerio; custodiendum certis ab se traditis hominibus relinquit. Qua in custodia infelix Princeps, qui se paulo antè perpetuâ Procerum vbique apparentium, certatimque adorantium coronâ cinctum viderat: tunc à paucis, ijsque inuisis, ac verba, nutus, propemodum & cogitata obseruantibus circumseptus; post menses omnino sex, quum nullis aut Europæ Principum legationibus, aut Hispaniæ regnorum precibus placaretur immotus pater; ex morbo ob alimenta partim obstinatè recusata, partim intemperanter adgesta, nimiamque niuium refrigerationem, super animi ægritudinem, (si modò vis abfuit) in Diui Iacobi peruigilio extinctus est. Quarto ante obitum die, quum animæ æquè ac corporis curationem ab aliquo iam tempore respuisset, mutata diuinitus mente, Confessarium spontè accersijt, expiatisque magno doloris sensu animæ noxis, ac misso qui erratorum veniam flagitaret à patre, sacrum manu cereum tenens decessit è vita. Scio hæc, vti enarrata sunt à me, non placitura ijs, qui atrociora quæque auidè arripiunt, sine vllo veri falsiue respectu.

Margin notes:

qui primùm dissuadet.

deinde Regi rem detegit.

Rex à Deo auxilium,

& à sapientibus viris consilium exposcit super filio.

1456. Paul Aem in Car. 7. & Araus in Phil. Bono. 18. Iau.

Quem manè discessurum nocte occupat.

Ruigomez Eb. Pr. Gomes. Figueroa Dux Fer. Ant. Tolet. Prior Legionen. & Aloy. Quixada.

& domi custodiendum sistit.

Fiunt infelicitas,

& mors,

Ex lit Casian. Nûc. Ap. ad Car. Alex. 27. Iul. Didacus de Chaues.

piè obita.

Causa, quæ super custodia & morte Caroli in speciem afferri possit. Maurorum tumultus in Hispania: Belgarum factio adiuta:

Quorum si palato seruire cura mihi foret: in promptu erat Maurorum tumultus, tamquam excitatus hoc ipso tempore fuisset à Carolo, sollicitato ob eam causam Selimo Turcarum Imperatore per Michesium Iudæum ex Hispania profugum, vt olim narrare me memini. Mouerem ad hæc suspicionem adiutæ à Carolo coniuratorum factionis in Belgio: eamque occasionem interpretarer fuisse arreptam ab hæreticis, in Hispaniam destinandi multa libellorum millia ex Caluinianis Catechismis Hispanicè conscriptis: de quibus admonitum à Gubernatrice Margarita Philippum Regem suprà memoraui: & Lugduni, Tolosæque repertas esse aliquot illorum arcas, scripsit ad eundem Regem Pius Quintus. Nec omitterem Isabellæ Philippi coniugis mortem, paucis inde mensibus post Caroli obitum secutam: quasi nimia familiaritas inter eos (nam Carolo designata vxor antea fuerat Isabella) vtrique fatum accersierit. Denique agitatum à Carolo de Parentis nece, siue ob regni cupidinem, siue ob Regis odium, docerem ex ipso, qui tunc adeò percrebuit, vulgi rumore, vt in Belgio Ouidianum illud ad hanc rem vsurpatum sciam, authore, vt aiunt, Opmero;

1568

An. 1566. in fine.

An. 1566.

Lione.

Ant. Gabut in vita Py l. 3. c. 3.

Nouerca, & priuignus nimia familiaritas:

Regis mors agitata.

Franc. Arraus Annal.

FILIVs ante DIeM patrIos InqVIrIt In annos:

l. 1. Metam.

MDLXVIII

quo & Caroli facinus, & mortis eius annum, litteris numerorum loco positis exprimerent. Sed hæc, vti arcana atque inaccessa, facilè ijs ego scriptoribus reliquerim, qui per eiusmodi oraculorum interpretationes, acuti diuinique famam aucupantur. Mihi, super id quòd incomperta sunt, etiam veris dissimilia videntur. Namque, vt omittam illud de Caroli amoribus, ad quos distrahendos, si qui fuissent, non vtique distulisset Rex filij nuptias cum Germana; si moliri aliquid aduersùs Patrem Carolo insedisset in mente, profectò aut ipse quotidie per se, suaque manu conficere potuisset, iuuenis videlicet firmatusque animo contra imparatum, ac senem: aut si tumultu excitato, adscitâque aliorum operâ decreuisset vti, multorum haud dubiè manibus eguisset. cadente igitur Carolo, non stetisent, opinor, reliqui: quum tamen Principis mortem nullius exitium consecutum sit. Quin Rex ipse ad minuendam ex filij tum custodia, tum morte inuidiam, qua tunc laborauit apud multos, præsertim apud Mariam Augustam Caroli amitam, quæ filiam libentissimè desponderat tot regnorum heredi; nonnè tam seueræ animaduersionis causam in scelerata filij consilia retulisset? Et tamen ad eandem Imperatricem scribens, negat filium vllius sceleris compertum, sed ob ipsius, certè ob regni bonum custodiri debuisse. Et paucis post filij custodiam diebus, misso ad Archiepiscopum Rossanum Pontificis Nuncium, Concilij Castellani Præside, suo Rex nomine illum edocuit, Nouitatis

Incerta tamen hæc causa,

aut potius falsa.

Philippus de filij custodia quid scripserit:

21. Ian.

Didac Card. Spinosa.

1568 tatis eius causam non esse aliam, (vt Nuncius ipse ad Cardina- *& quid referri,*
24 Ian. lem Alexandrinum scribit, Præsidis verba referens) quàm quòd
Religionis populorumque conseruationem sanguini suo præhabe-
re voluerit: coactumque propterea se, filium sibi vnicum ea ra-
tione propemodum sacrificare; ne, quibus afflnebat à Deo, bene-
Idē Nūc. Apost. ad eundem Card. 27. Ian. ficijs nimis quàm ingratè responderet. Immo addi Rex postea *& scribi volue-rit.*
institit in litteris ad Principes, ac Regna; Rumorem alicunde in-
crescentem, Carolum filium agitasse aliquid in Regis caput, ex
vano ac falso esse. Sed fuerit hoc duobus Carolis, auo, & nepoti
Carolus V. Imp. & Carol. Princeps Hisp. proprium: alterum in deponendo, in amittendo alterum Imperio,
scriptorum ingenia fatigasse. Ergo externo, domesticoque rigo- *Belgarū timor.*
re pariter exertiti Nobiles, populusque Belgarum, vt quisque cul-
pæ propior, fugam latè capessere, pauci sperare veniam, plures vim *Coniuratio in Albanum.*
ac vindictam cogitare. parumque abfuit, quin Albanus ipse ad Mo-
nasterium Vallis viridis, religionis causâ proficiscens, structis per sil-
uas insidijs, caperetur à Risorio Nohotio: mox in ipso monasterio
à Carloio Risorij fratre, monachi vestem quasi ob Albani metum
induto, necaretur.

AT VERO Princeps Orangius hostem iam professus, aditis Ger- *EXPEDITIO prima Orangij ex Germania in Belgium.*
maniæ Principibus, ac partim religionis, partim propinquitatis gra-
tiâ ad arma concitatis, præter Belgas, & Gallos; ita rem compolue-
rat, vt tripartirò prouincias inuaderent. Ex Iuliacensi agro trans- *Præmittuntur qui bellum in-ferant,*
mitterent Mosam Nohotij fratres, Duius, Villersius, alijque, Du-
ctore Hochstratano. Francisco Cocqueuillio, qui aliquor signa ex *Ex Iuliacensi territorio:*
finitima Gallia ad exules Belgas adiunxerat, Artesia attributa est: *ex Artesia,*
Frisia Ludouico, atque Adulpho Principis Orangij fratribus cum *ex Frisia.*
Iusto Scouuemburgio commissa. Ipse post hæc principia, valido
cum exercitu secuturus, Brabantiam tetum caput sibi delegit: ma-
gna multorum spe, breuì Albanum, Hispanosque è Belgio eiectum
iri. Sed Hochstratani copiæ a Sanctio Auila trans Mosam reiectæ *Sed vincuntur primo ab Auila,*
primùm, commissoque dein prælio cæsæ, Villertio, ac Duio captis.
Cocqueuillij exercitus, in quem Albani rogatu Cossæum equitum *Secundo à Cosséo Tribuno,*
Tribunum immiserat Carolus Galliæ Rex; intra oppidum Sancti
Valerij compulsus expugnatusque, ac Duces Lutetiam traducti,
gladioque percussi. Sic & ab Rege Carolo reddita est Albano Duci *beneficio regis Caroli.*
gratia, ob Arembergium cum auxiliaribus copijs missum in Gal-
liam: & conceptum Baionæ fœdus vtrinque religiosè habebatur.
Longè tamen aliter in Frisia cœpta res est. Intrauerat eam prouin- *PVGNA Aremberg, & Lud. Nass.*
ciam Ludouicus Nassauius, cum Adulpho fratre, alijsque Ducibus:
Dam ac Dammo oppido, vicisque aliquot occupatis, consederat prope si-
num Dullartum: quem olim sinum memorabili clade, tribus ac tri-
1277. ginta pagis simul haustis, effecerat mare. Huc, ne progrederetur, oc-
cur-

Arembergij copiæ.
currerat Frisiæ Præfectus Arembergius cum Sardoa Hispanaq; Consalut Bracamontij legione, suoque cum agmine Germanorum: quibus addiderat aliquot vexilla Hannoniæ, atque Artesiæ nobilitatis, reducta per id tempus ex Gallia. Et primæ quidem velitationes feliciter obuenerant: animatique in primis Hispani ad Dammi conspectum, (ex quo ante annos triginta Geldrum eiecerat insigni relata victoria Cæsarianus exercitus) oppidum pari fortitudine recuperant, fugatis Nassauianis. Quos postera die assecutus Arembergius, exercitum continuit prope Vuinschotum, & Hilligerlæum cœnobitum: gnarus latere inibi cœcos passim hiatus, leui solo foras obductos, intus aquis restagnantibus fallaces. Ideoque quoniam & loco, & equitatu erat inferior, leuibus prælijs contentus, oblatam à Ludouico Nassauio vniuersi exercitus pugnam sedulò differebat, dum Comitis Megani copiæ, cum Martinenghi equitatu, quæ Groningæ substiterant, aduenirent. Sed ob eam moram quum Arembergius tamquam cum Nassauio tacitè colluderet, palàm carpetetur ab Hispanis pugnæ cupidis; impar inuidiæ Dux, testatus omnia in discrimen ea festinatione dati, salutem rumori posthabuit. Eductoque milite, aut veriùs militem secutus, paludibus quantum licuit euitatis, sed insidijs à Ludouico sub imo colle dispositis tantundem admotus, aciem instruit, pugnam capessit: ac certus aliquo documento redarguere obtrectatorum voces, conspicatus Adulphum Nassauium strenuè redintegrantem ex aduerso prælium, quanta vi potest, in eum vadit. Et quamquam pilâ exceptus, inde tamen ferocior, sclopeto primùm, strictò dein ferro, Adulphum traijcit: simul ipse infestis ab Adulpho vulneribus petitus, (renouato Bruti ac Tarquinij Aruntis exemplo) confossio priùs equo, exanimis concidit, Adulphoque non procul expirante, commoritur. Reliquus Arembergij exercitus dum locorum ignarus in insidias sese induit, à Nassauianis circumuentus, ac magnam partem aut cæsus, aut saucius, intempestiuæ fortitudinis pœnas dedit. Et quamquam flos ibi cecidit Hispanæ legionis, septem eius Signiferis, quinque Centurionibus interemptis: ac præterea sex Groningensibus tormentis, quibus nomen à primis Musices elementis indiderant, ac multo ære ad stipendia militum amissis; vnius Ioannis Arembergij, quàm reliquorum omnium, iactura maior fuit. Erat is familia Ligna, Barbansonij Dominus antè appellatus, quàm in Comitis Arembergij nomen ex dote germanæ vxoris immigraret, belli, si quisquam alius, fideique præclarus: eòque donatus aureî Velleris torque à Carolo Imperatore, atque à Philippo filio Frisiæ, Transiselanæque prouinciæ impositus, ac postremùm à Maximiliano Cæsare inter Imperij Principes adlectus. Ducis tamen constantiam, quam ille semper in bello

Margin notes (left): *Arembergij copiæ.* — *initia victrices.* — *Locus certaminis.* — *Cunctatur Arembergius.* — *Carpitur ab Hispanis.* — *Pugnat.* — *Adulphū Nass. interficit.* — *& ipse interficitur ab Adulpho.* — *Exercitus Hisp. cæsus.* — *Elogium Arembergij.*

Margin notes (right): 1568 — *Carol Dux Geldr. Duttore Schenkio.* — *Com Curtius Martinenghus* — *Exlit. Mer. Barbasonij ad Marg. Parmensē 30 May. & Marc. Delr. l. 1. Alt. Belg. Tit Liu. l. 2.* — *Vt, Re, Mi, Fa, Sol, La*

Pugna ad Hiligerlæum, Albano Gubernatore 1568
A Hiligerlæum Monasterium
B Vinschotum pagus
C Lud Com Nassauius Orangij frater exercitum mouens
D Hispani sub Comite Arembergio
E Nassauiani
F Com Arembergius et Adulphus Com Nassauius mutuis ictibus sese confodientes
G Insidiæ a Nassauio positæ erumpentes ad pugnam
H Clades Arembergianorum
I Lud Nassauius trahens equites ad includendos hostes
K Fuga Arembergianorum
L Lud Nassauius ad fugam hostium intercludendam equitatum circumducens
M Equites Nassauiani properantes ad relicta tormenta capienda
N Groningensia Hispanorum tormenta
A
B
C
D
E
F
G
I
K
L
M
N

1568 bello tenuerat, in supremo hoc certamine, conuiciorum impatiens amisit. Quæque causa paucis ante hanc pugnam mensibus Momorantium Galliæ Comestabilem, virum summis parem, exitio dedit: scilicet ne videretur, vti aiebant, affini Condæo, cognatisque Colinijs parcere; eadem Arembergium periculi certum, ne fidei dubius haberetur, animosiùs quàm prudentiùs in certamen ac mortem extraxit. Scio id à non nemine aliter enarrari, atque infelicis exitum pugnæ Arembergio tribui: qui siue contemptu hostium ex pridiana velitatione concepto, siue cupidine gloriæ, quam cum Megano communicatam nollet; fatum sibi, atque exercitui properauerit: sicuti & vulgo scriptum esse, mortem eius non manu Adulphi Comitis, sed gregarij militis contigisse. Sed ego præsentes pugnæ authores secutus sum. Illos autem facilè falsos arguerim, qui scribunt, paucis interiectis diebus, dum Nassauiani victores à Groningensi obsidione submouentur, sclopo ictum obijsse Comitem Meganum. qui tamen annos ab hac pugna ferè quatuor, Albani iussu, Frisiam gubernauit, Arembergij extincti loco. legiturque Caroli Brimæi Comitis Megani nomen in votiuo monumento, quod ipso Frisiam moderante positum est Leouardiæ, post enormem illam anni septuagesimi primi supra sesquimillesimum, aquarum eluuionem: ac non ante sequentem annum ab ea exundatione, sexto Idus Ian. Suollæ, vt Frisiorum annalibus consignatum reperio, Carolus Brimæus occubuit, vir belli sanè sciens, & consiliorum opportunitate Gubernatrici Margaritæ apprime carus.

Mors eius aliter ab alijs dicta.

Thuan. l. 41. & aly.

Megani mors non hoc tempore.

An. 1572. 8 Ian.

Sed quatuor post annos contigit.

Pierius Vinsemius l 2 hist. Frisia.

HAEC porrò Arembergiana clades non magis extulit Orangij, ac Fœderatorum animos, quàm stimulauit Albanum Ducem, vt festinaret ipse in Frisiam cum exercitu, Ludouici conatum, antequam cum Orangio consociaret copias, impediturus. Sed veritus, ne per absentiam suam tumultus cieretur aliquis, captiuorum Nobilium causâ, eo se metu liberare statuit: irâ præsertim accensus ob Arembergij cladem, irritatusque præterea, quòd inaudisset, à Ludouico Hispanos quamplurimos suspendio necatos ob dolorem ex Adulphi nece. Et quamuis amicorum nonnulli, quibus haud perinde probabatur Albani consilium, persuadere homini adniterentur; Frustra timeri Belgarum tumultum, à quibus ipse haberet securitatis obsides, dum captiuos haberet. Neque enim magis verendum, ne Belgæ, studio in reos Dynastas, vi attentarent illorum libertatem: quàm sperandum ob eandem beneuolentiam nihil eos moturos, ne populari culpâ priuatam Procerum causam prægrauarent. His tamen Albanus facilè contemptis, quippe à diuturna rerum experientia suspicax, & suopte ingenio ab aliorum consilijs, si vltro præsertim offerrentur, auersus, ac sidus planè retrogradum;

SVPPLICIA Nobilium ab Albano.

Dissuadent illi amici.

Ipse non mouetur.

Plectit primùm nouemdecim. ipsis Calendis Iunijs, vndeuiginti ex Nobilibus coniuratis, Duodecimuitali iudicio, perduellionis damnatos, Bruxellis in foro arenario, capite plecti iubet. Octo ex his catholicè religiosèque, reliqui vndecim, vt erant hæresim complexi pertinaciter obiere: eòque illorum cadauera humo contecta, horum verò (præter quatuor primariæ nobilitatis) stipitibus alligara supetaffixis capitibus, per agros relicta. *Deinde alios:* Idque secutis quoque diebus fetuatum est. Namque postridie, eodem in loco, eodemque supplicio Nobiles quatuor damnati. Ex quibus Vilersius, ac Duius, qui nuper in Iuliacensi prælio Duces capti fuerant, etsi pati vterque, hoc est integra religione, non pari tamen sensu decessere. Vilersius enim palàm testatus est, se quidem ob benefacta ab Albano damnatum, sed illum non diu vindictâ cariturum. Contrà verò Duius, actis Regi Albanoque pro eo fine gratijs, populum orauit, sibi vt ignoscerent, ac diuinam tunc maximè clementiam precibus conciliarent. Ad hæc, *& alios.* Viluordiæ, vbi Antonius Stralius Antuerpiæ nuper Consul, Casembtorius Egmontij aulicus à sectetis, alijque eandem ob causam attinebantur; consimili per eos dies pœna finiere. Præfuitque horum supplicijs pro Albano Ioannes Spellius, celebris ea tempestate per Belgium Quæsitor capitalium causarum. quem paulo pòst multorum criminum reum, Albani iussu in furcas actum, magna Belgium gratulatione spectauit. Verùm hisce supplicijs proludebatur duorum Comitum neci, qui supremum funestissimæ tragœdiæ actum, magno hominum terrore, & maiori (quod author noller) indignatione complerent. *Pro Egmontio, & Hornano multorum preces.* Nouem iam menses in arce Gandauensi custodiebantur Egmontius, atque Hornanus. Quo tempore apud Albanum, Regem, Cæsarem, Septemuiros Augustales, omnes vbique locorum aurei Velleris Collegas, (quibus videlicet inconsultis damnari posse neminem eius ordinis asseuerabant) nulla pro reis prætermissa comperio officiorum geneta: præsertim ab Hornani sorore Maria Momorantia, atque à Sabina Palatina Bauarica Egmontij *ac Sabinæ in primis pro marito Egmontio.* coniuge. Et huius quidem libellus per Octauium, & Margaritam Parmæ Duces in Hispaniam transmissus, haud facilè sine commise- *Supplex eius libellus.* ratione legi à quoquam poteſt: dum aut iura Regi commemorat in eausis sodalium aurei Velleris seruati solita, adnotatis legum capitibus, promptis exemplis: aut dum eidem reuocat in memoriam labores singulos, quos vir eius annos nondum octodecim natus pro Carolo Imperarore, ipsoque Philippo Rege, in Algerianis, Geldricis, Gallicis expeditionibus, ac bellis, contempta roties morte pertulisset: aut postremò dum clementiam Principis obtestatur, ne velit infelicem matrem cum vndecim innocentibus liberis, tanta cum iactura, atque dedecore, miserum diuturnumque per omnes gentes exem-

1. Iun.

Risorius, Carloius, Duius, Vilersius.

Io. Grenslt Speel prenoß de cāpagna, à Drossart rural.

Maria Petri Ern. Com. Mãsfeldij coniux.

1. Octobr.

1568 exemplum circumferti humanæ calamitatis. Sed non ideo minus interea quæstionibus insistebat Regius Procurator, ex eo nouem mensium spatio, menses quatuor conficiendæ accusationi accipiens sibi, quinque concedens ad defensionem reis. Hæc porrò acta si, vti apud me sunt ingenti explicata volumine, hîc ego per otium referrem; non dubito quin auidis talium in loco satisfacerem. Sed satius sit, indicatâ quampaucissimis eorum summâ, historiæ dignitati, ac lectoris festinationi iuxtà consulere. Obiectum est Comitibus Egmontio atque Hornano, voluisse illos cum Orangio alijsque Nobilibus, excusso Rege à Belgij dominatu, prouincias inter se partiri. Eò spectasse conatum eijciendi Granuellani Cardinalis, qui eorum consilia iuttospexisset: nec vnquam aut Cucullorum, aut Sagittarum symbolis conspirationem vtique indicantibus cessatum, donec Regem coëgerint, Cardinalem è Belgio reuocare. Fœderis non modo conscios fuisse, sed etiam ab Egmontio Casembrôrium à secretis intimum, qui ei aperuerat, se nomen fœderi dedisse, domo non eiectum, immo ad omnia, vti solebat, adhibitum. Hornanum verò, quum misso à Gubernatrice ductori militum Beauorio ad expellendum Tornaco Vlersium aliosque coniuratos, fauere debuisset, vti loci Gubernator; de illo vrbe eijciendo cum Magistratu consultasse. Fœderatis, consistorialibus, mercatoribusque patronos sese ambos præstitisse, pollicitos ijs operam vitamque suam. Teneramundæ cum Orangio, Ludouico eius fratre, Comite Hochstratano, & paucis aliquot Fœderatis, de intercludendo Regi aditu in Belgium agitasse, ac sæpe huiusmodi conuentibus interfuisse. Gheusijs templorum popularoribus, à Flandria Egmontij prouincia Iconomachiam exorsis, non obstitisse: Hornanum, eorum aliquos, ac præcipuum inter incendiarios Ferdinandum Mattinum violatæ Religionis causâ non semel custoditum, è Tornacensi carcere abire permisisse. Magistratibus ciuitatum, quarum ipsi Gubernatores essent, opem in sacrorum violatores efflagitantibus, eos non tulisse: mandata Gubernatricis aduersùs hæreticos, contra ipsius Gubernatricis mentem hæreticis explicuisse: templa eisdem ad conciones concessisse: aliaque (hæc sanè perplurima numerabantur) contraria hominibus, qui prouinciarum Præfecti, Senatorum intimi, Velleris aurei sodales, subditique Hispano Regi forent, admisisse. Ob quæ legitime obiecta probataque, iure in Egmontium Hornanumque, (concludebat Procurator) vt in Maiestatis reos, pronunciandam esse sententiam, eosque fortunis, & capite plectendes. Ad hæc autem Egmontius, atque Hornanus (siquidem par erat ferme amborum causa) præfati, nolle sibi fraudi esse, si ipsi, qui legitimum ordinis aurei Velleris iudicem tantummodo

Non desistit regius Procurator.

Obiicit hæc vtrisque, inter alia quamplurima.

Ex quibus animaduertendũ in eos censet Procurator.

Respondent illi ad singula.

Regem haberent cum eiusdem collegij sodalibus; redderent alijs rationem sui; ita seorsim respondere, vt pleraque ab se facta pernegarent: multa interpretarentur: aliqua non abnuerent, sed iure patrata confirmarent. Agitatum à se de mutando Principe, constanter inficiati sunt: Hornanus etiam querimonias super eo addidit, veluti offensus. De intercludendo Hispanis aditu in Belgium, non negauit Egmontius in Teneramundano congressu de ictum aliquid fuisse à Ludouico Nassauio, dissentientibus tamen ceteris: ideoque de colloquio, in quo definitum nil fuerit, non habuisse, quid gubernatricem admoneret. Cum fœderatis Nobilibus quatenus egerint, explicarunt. Nempe coniuratis, iconomachis, hæreticis à se aliqua permissa, sed necessitate ac bono Religionis: quam in Flandria *Egmontij prouincia.* quidem non pauciores sexaginta hominum millibus, qui conciones armati adibant, absque dubio extinxissent, nisi eis aliquid indultum esset, quo templa catholicis erepta restituerent, vti factum est. Nec minore necessitate Tornaci, atque in Tornacesio condonatum *Hornani prouincia.* fuisse aliquid superanti per ea loca hæreticorum multitudini. In Cardinalem iure se commotos, vti prouinciarum regimini perniciosum. Casembrotium in familia retentum ob partes contra sacrilegos ab eo susceptas. Beauorio non eguisse Tornacum satis tunc quidem compositum, ideoque de illo Flandris præsertim rogantibus tribuendo consultatum. Sic per alia accusationis capita (namque omnia vel cursim delibare infinitum foret, siquidem vnius Hornani causa sexaginta capitum erat) eo, quo obiecta fuerant, ordine, sigillatim partitèque ipsi percurrerunt. In quibus quantum crimina eluerint purgauerintque, mihi certò definire promptum non est. Scio equidem nonnulla ex ijs à Margarita Gubernatrice vtrique obiecta apud Regem: immo consilium illud partiendi Regias prouincias video etiam Osnaburgi Episcopo in Vestphalia suboluisse, significatumque, ab eo Margaritæ per Cobellium eius consiliarium: idque aiebat, se multo antè à Comite Suarzembutgensi, Otangij Principis affini, atque à Georgio Hollio Tribuno Germano sub cenam exhilaratis audiuisse, quum Daniæ quoque Regem in ea partitione nominarent. Quod & Margarita compositis ad Regem litteris non omisit, vti nos in anno sexagesimo sexto memorauimus. Populus tamen siue ex odio in Albanum, siue in Egmontium amore iudicium ferens, reum absoluebat, culpamque omnem transferebat in Albanum inuidiæ retinentem aduersùs Egmontium, veterem belli æmulum, offensumque super hæc memorabant, quòd olim aleâ ludenti multa aureorum millia victor Egmontius abstulisset: ac postea in publica lætitia, dum vterque explodendo ad signum sclopo ex prouocatione contenderent, superatus

Aliqua ex his etiam Gubernatrix illis obiecerat.

20. Aug. 1566.

28 Aug.

Populus innocentes habet.

relata in Albanum culpa vt in æmulum,

& victum.

1568 tus esset Albanus, ingenti Belgarum plausu ad nationis suæ decus referentium victoriam ex Duce Hispano. Quæ quamquam aut vana, aut minora, vulgus tamen commiserationi pabula vndecumque congerebat. Neque ego alienum à vero crediderim, in hac reorum causa congestum plus inuidiæ in Albanum, quàm ipse commeruerit. Quin etiam viros sanè quam graues affirmasse legi, post allatam ab Hispania capitis sententiam, scripsisse Regi Albanum, in eius patratione supplicij tardiorem effici quotidie se, ob ea quæ inde securura præuidebat: Regemque iratum Egmontio partim ob fidem, quam is in Hispania dederat, non seruatam, partim ob Margaritæ Gubernatricis iteratas de illo querimonias ad Regem, accedente Spinosæ Cardinalis, qui pleraque tunc moderabatur, impulsu; increpasse Albani moram, remque protinus confici, vt pridem mandauerat, imperasse, distulisse tamen Albanum tamdiu supplicium, dum Orangio Brabantiam inuadenti obuiam ire coactus est. Hæc autem quamquam non perinde apud omnes fidem habitura, ego tamen à plurium in Albanum odio deterreri nequaquam debui, quin, vti acceperam, memorarem. Sicuti neque populari fauore in Egmontium prætertire habeo, quod video ei à nonnullis crimini datum: nempe acceptâ illum pecuniâ dissimulasse in prouincijs suis aliqua, quæ homo militaris, nec magnopere expendens, quò traherent huiusmodi momenta Religionis, obfutura solido factarum rerum statui numquam existimauerit. Hanc tamen culpam, cuius ego vestigium nusquam viderim inter accusationis capita, in quibus nihil vtique per incuriam, aut clementiam prætermissum est; facilè mihi persuadeo, nullam fuisse. Vtcumque res fuerit, in Egmontium, atque Hornanum, Gandauo Bruxellas tertio Nonas Iunij aduectos, ab Albano Duodecimuirali concilij supremo, delegata sibi peculiari ab Rege facultate, quam in Torquatos equites exerceret, capitis sententia Regis nomine lata est: missusque Martinus Rithouius Iprensis Antistes, vltimæ necessitatis nuncius adiutorque. Et Egmontius quidem, etsi finem meritis suis longè imparem doluit, ingemuitque; composito tamen animo, vti fortem virum decuit, solùm de vxore filijsque sollicitus, hanc Philippo Regi epistolam exarauit: cuius ego exemplar Gallicâ scriptum linguâ (sic enim ille scripsit) ad Margaritam à Christophoro Assonuillio missum hîc latinè reddo. DOMINE, *quando visum est tibi, addicendum esse morti humilem fidumque tibi subditum ac famulum, qui non aliò vnquam intendit animum ac vires, quàm in obsequium tui: pro quo, vti superiora testantur, nec labori aliquando, nec fortunis peperci meis, immo mille periculis obieci vitam ipsam: quam ego vitam numquam profectò tanti feci, vt si qua forte in re*

Margin notes: *Albano quantum culpæ in hac causa.* — *apud A. drianum bistoriæ.* (beside "commeruerit") — *vide an. 65.* (beside "ob Margaritæ") — *An dissimularit aliqua Egmontius accepta pecunia.* — *Sententia capitis in Egmontium & Hornanum ab Albano dicta.* — *3. Iun.* (beside "tertio Nonas Iunij") — *Epistola Egmontij ad Regem post acceptam sententiam.* — *1 Iul.* (beside "stophoro Assonuillio")

officere amplitudini tuæ vel minimum posset; non eam libentissimè cum 1568
morte centies commutassem. Propterea non dubito, quin vbi exploratè cognoueris ea, quæ hìc sunt gesta, plane intellecturus sis, quanta mecum iniuria sit actum, dum tibi de me persuasere id, quod ne cogitauerim quidem. Cuius rei testem appello Deum, precorque, vt huic animæ ante faciem eius hodie sistendæ reddat, si quid omisi ex ijs, quæ Regi, prouincijsque debere me credidi. Oro itaque te, Domine, nihil vltrà oraturus, vt pro mercede laborum officiorumque meorum, commiseratio te capiat aliqua coniugis meæ, atque vndecim liberorum, famulorumque, quos paucis aliquot amicis commendatos relinquo. Id verò facturum te, pro tua innata clementia, mihi certò persuadens, vado mortem subiturus, quam excipio libentissimè, certus hoc meo fine multis satisfactum iri. Bruxellis, quinta Iunij, duabus à media nocte horis, anno millesimo quingentesimo sexagesimo octauo. Maiestatis tuæ humillimus, fidelissimusque, atque obsequentissimus subditus, ac famulus mori paratus, Lamoralius Egmontius. Epistolâ Regi transmittendâ, Iprensi Episcopo traditâ, vitæque noxis apud eum confessione expiatis, noctis reliquum placando diuino Numini, firmandoque animo, Iprensi procurante, transegit: idemque præstitit, eodem Antistite, alijsque adiuuantibus, Hornanus. Manè, ipso peruigilio Pentecostes, conspectum est in foro, Iuliani Romeri legione obsesso, ferale pegma pullo instratum panno, ac duobus puluinis ante argenteam Christi patientis effigiem. Quò perductus sub meridiem Egmontius, comitantibus Iprensi, ac Romero, post aliquot pias preces, exutus per se damascenâ togâ, abiectoque pileo, ac paulum cum Iprensi collocutus, in genua procidit venerabundus ante Crucem, nocturnoque capitis tegumento ad oculos producto; à carnifice, qui sub pegmate latuerat, quemque olim famulum eius à pedibus fuisse ferunt, obtruncatus est. Secutus deinde Hornanus eâdem constantiâ ictum carnificis excepit. Vtriusque capita geminis præfixa pilis ferreis duas horas spectaculo fuere. Corpora statim auecta in vicina templa, ac postridie cum capitibus ad suarum quæque iurisdictionum oppida translata, atque honorificè condita. Funestum Egmontij finem (namque hic in omnium amoribus erat) doluere Belgæ odio maiore, quàm luctu. Fuere, qui linteola, contempto periculo, Egmontij cruore conspersetint, seruauerintque, seu monumentum amoris, seu vindictæ irritamentum. Alij plumbeum loculum exosculati, vltionem minitari nullo delatorum respectu ausi sunt. Nec defuere, qui acria illa Belgarum studia, execrationemque Albani nominis animaduertentes, affirmarent, ea cæde stabilitas tunc primùm esse Fœderatorum partes: præsagirentque breui Belgium omne tumultibus, contra quàm Albanus existimauerat, inuoluen-

Ad mortem se tota nocte parat Egmontius.

manè in forum producitur.

& capite plectitur.

Idem Hornani finis.

Luctus insolitus in Egmontij nece:

non sine multorum minis:

& præsagitionibus.

1568 inuoluendum. Creuitque de ea præsagitione inde quoque sermo, quòd statim post patratam necem, in agro Louaniensi sanguinem pluisse nunciatum est: FACILI multitudine ad ea credenda, quibus odiorum suorum causa haberi diuinitus rata videatur. Et sane ab aliquibus haud dubitatum est, quin consultiùs egisset Albanus, si clàm punito Egmontio, non eam scenam ac pompam ingratæ nimium populo tragœdiæ conquisisset. Etenim MALE admouentur oculi spectando illius supplicio, cuius causam commiseratio meliorem facere videatur. Sed homo in terrorem, quo tunc opus existimauit, intentus, inuidiam odiumque sui facilè posthabuit. Fertur Gallicus legatus, qui spectaculo occultus interfuit, scripsisse ad Carolum Regem, *Vidisse se in Bruxellensi foro decussum illum verticem, cuius virtute bis Gallia contremuerit*: clades significans illatas Gallicæ Nobilitati ad Sanctum Quintinum, & Grauelingam; quarum prior magna ex parte, posterior quanta erat, Egmontio debebatur. Decessit annos natus quadraginta sex, relictis ex Sabina Bauarica, quam Spiræ præsente Carolo Quinto Imperatore duxerat, feminis octo, maribus tribus; quorum primus patris virtutes, secundus non nisi odium in Hispanos relictum sibi putauit à patre, ex tertio Regi fido soboles tantummodo superfuit. Fratrem habuit, qui Carolum Cæsarem secutus in Africam, obijt in Italia: sororem, ex qua nupta Comiti Vadamontio nata est Francisca Henrici Tertij Galliæ Regis vxor. Nobilitas familiæ peruetusta: potentia olim maior, quum Geldriam, Egmontij Duces obtinebant. Genti cognomentum ab Egmontio, oppido in extrema Batauia ad littus occidentale, ex quo Comitis appellationem semper vsurpauit Lamoralius, quamuis Gaueræ ad Scaldis ripam sitæ, non procul Gandauo, Princeps esset. A Carolo Quinto creatus aurei Velleris eques: à Philippo Rege nobilissimis prouincijs Flandriæ, atque Artesiæ præfectus est. Vir planè dignus, qui ob heroicas animi corporisque virtutes longè alium sortiretur vitæ finem. Quamquam illa ipsa mortis infelicitas (vt commiseratione crescunt omnia) non parum amplificauit virtutum opinionem, & filijs in paternorum bonorum possessionem à Philippo Rege reuocatis, fraudi non fuit. At verò Philippus Comes Hornanus, & ipse aurei Velleris eques, quatuor annis natu maior Egmontio decessit: Montinio fratre capitis quoque damnato ob eandem causam in Hispania, quò eum cum Bergensi Marchione legauerat Gubernatrix. Neque Hornano minor, quàm Egmontio nobilitas erat ex Gallica Momorantiorum gente; cui se parem vtique præstitit, rebus ad Sanctum Quintinum strenuè gestis, præfecturisque tum Belgici maris, tum prætorianorum militum magnificè administratis: quum militiæ rudimenta posuisset sub Carolo

Imperatore

ostento firmatis

Inde acre odium in Albanum

Carol. IX Rex.

Dictum Galli ci legati.

Elogium Egmontij.

Carol. V. Imp.

& Hornani

Imperatore, cui ob Hornam Cæsarei iuris oppidum in Geldria subiectus erat: ducebarque inde Comitis titulum, quamuis aliorum in regijs prouincijs oppidorum arciumque potiretur. Defleri profectò haud modicè potuisset huius viri mors, si non Egmontius omnium lacrymas consumpsisset. 1568

EXPEDITIO Albani in Lud. Nassauium. HIS IN hunc modum peractis, toto impetu in Frisiam mouere statuit Albanus, præmisso cum parte copiarum Chiapinio Vitellio castrorum præfecto; qui Groningam ingressus, eam vrbem, contra Ludouicum Nassauium obsidentem, strenuè defendit. Tum ipse, iustis exequiarum, mœstâ militum pompâ, solutis Comiti Arembergio; Bruxellis, exeunte Iunio, contendit Antuerpiam: relictoque ibi Gabriele Serbellonio cum octo Germanorum centurijs ad arcis vrbisque præsidium, substitit Buscoduci, expectato Cressonerio cum septemdecim curulibus tormentis. Inde profectus sub initium Iulij, traiectoque apud Grauiam Mosa, Arenacum Geldriæ, dein Dauentriam Transisélaniæ peruênit. vbi paulum retinuit exercitum, certior ab exploratoribus futurus, an pontes aliquot sustinendis tormentorum oneribus pares forent. Et illi non longiùs multo prouecti, tympanorum strepitu procul exaudito, mox & vexillis quatuor inspectis, illico ad Albanum redeunt, aduentare hostem, inque proximo esse referentes. Is, etsi ægrè adducebatur vt crederet: quia tamen à speculatoribus diuersæ, vti assolet, nationis id asseuerabatur, properè Tribunos, Præfectosque admonet pugnæ, aciem instruit, simul alios, qui propiùs obseruent hostium numerum ac vires, immittit. Quibus inde digressis in conspectum veniunt vexilla quatuor prælata totidem curribus velo ac fronde intectis, in quibus noua nupta, magno agrestium circumludentium comitatu, in vicinum pagum, belli secura vehebatur. Enimuerò re ad exercitum relata, non magis deridiculo fuit exploratorum incuria, quàm ludo ea rusticorum inter arma simplicitas: versoque proinde in hilaritatem repentino illo pugnæ apparatu, præteriens ante aciem sponsa, festo sclopetorum plausu consalutata est. Mansitque facti memoria in Vuallonica militia, vt procuratores exploratoresque si reditum ad suos paulo meticulosiùs festinauerint, Num sponsam viderint, militari ioco interrogentur. Sed Albanus damnatâ eâ morâ, moræque authoribus acriter increpitis, Groningam intrauit Idibus Iulijs, paulo ante meridiem. eâque ipsâ horâ, vt erat in equo, exploratum hostium castra, quæ tribus Groningâ millibus passuum aberant, ipse paucis comitatus rectâ contendit. Reuersus, ac relicto ad vrbis præsidium Brunsuicensi Duce, sequenti die (nam celeritate opus erat) in hostem vadit. Erant ei peditum millia ferme duodecim, tria equitum, veterani milites plerique, centuriones

Vitellius Groningam defendit.

Exequiæ Arembergij.

Albani exercitus iter.

Beldue

Arnhem.

Ouerissel.

Exploratores præmissi.

Eorum ridendus error.

Ex quo factum militare prouerbium.

15. Iuly.

Numerus copiarum Albani:

1568 turiones præsertim, ordinumque ductores. Nec pauciores pedites Nassauius numerabat, equitatu inferior erat, auditoque Albani aduentu, sex inde passuum millibus castra mouerat, subitarioque vallo, & aquis circumsepserat. Insecutus illos Albanus iubet Gasparem Roblæum Billij Dominum, assumptis ex equitatu peditatuque mille ac ducentis sclopetarijs Hispanis atque Vuallonibus, bifariam aggredi castra, non tam spe tunc quidem eorum potiundi, quàm vt exploraret vires hostium, eosque moraretur, dum Cresonetius tormenta promoueret. Sed tantus sclopetariorum ardor, vel potiùs tanta hostium ignauia, siue dissensio maximè Germanorum fuit, vt desertis ex vtraque parte munitionibus in fugam se vltro coniecerint. reliqui incensis, quæ poterant, castris, subtraxere se pugnæ. Ex quibus haud pauci, dum nullo ordine, nullo Ducum respectu diffugiunt, aut fossis, ac paludibus cum equis hausti, aut ab insequentibus, abiectis turpiter armis, proculcati sunt. Cæsi ex hostibus paulo supra trecentos, ex Regijs non nisi nouem: maiori haud dubiè strage futura, nisi suos Albanus signo reuocasset, veritus ne obscuro iam cælo in cæcas fallentesque vbique fossas, inextricabili errore, se se milites induerent. Sed quinto pòst die compensauit. Etenim iussis Cæsare Daualo Marchionis Piscariæ fratre, & Curtio Comite Martinengho cum aliquot turmis fugitiuos non deserere, ipse cum exercitu, vnâ antè mediam noctem horâ, Groningam rediit: statimque euoluta nondum nocte, Dux inquies, &

21. Iul. occasionum haud segnis, copias educit, ac duodecimo Kal. Augusti hostem assequitur.

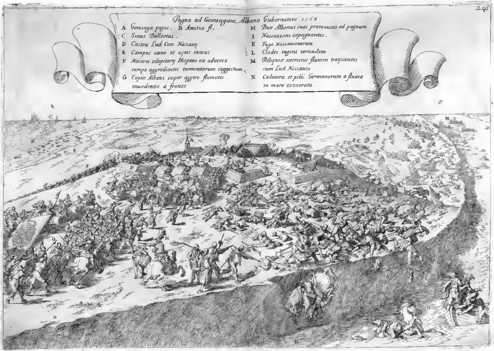
& Lud. Nassauij: *Huius castra,* *inuadunt Hispani.* *Fugientibus inde Nassauianis.* *& aliquibus eorum interemptis.*

SVBSTITERAT Nassauius in aditu Frisiæ Orientalis, ad Gemingam pagum, inter sinum Dullartum, ac flumen Amisiam. Habebat à tergo Emdam, partium amicam vrbem, excepturus inde commeatum per Amisiam, atque Orangium fratrem è Germania venientem: circùm, paludes crebræ, & confusa aquis itinera absterrebant subiturum hostem: solùm à fronte inter subiectos instabilesque cœno campos, callis vnus contra fluuij tumores latè firmatus eminebat, atque excurrebat in castra pagumque, isque tormentis decem oppositis inaccessus. Sic ille castris locum delegerat, muniteratque. Sed TIMORI nulla munimenta satis sunt. Timorem auxerat iterata Germanorum seditio paulo ante priorem cladem cœpta. Quum enim aliquot illorum cohortes, quia stipendia non soluebantur, Nassauij Prætorium circumstetissent, exprobrantes, quòd eorum aliqui cogerentur fame emori, pane biduum non gustato, ideoque transfugium minarentur; promissis à Iusto Schouuenburgio in sequentem diem viritim ducenis placchis, repressa vtcumque seditio est: quod tamen stipendium, ingruente subitaria, vti narrauimus,

Ems fl. *Dicto.* *Scuta quatuor.*

PVGNA ad Gemingam. *Situs castrorum Lud. Nassauij.* *Timor in castris ex seditione militari.* *prius incepta,*

nunc iterata: mus ab Duce Albano pugna, persolui non potuit. Idcirco miles 1568
apud Gemingam à fuga consistens promissa repetebat, instaurata
& Hispanis nota. ferociùs seditione. Quæ Albano ex captiuis cognita, atque in exercitum de industria euulgata, adeo militum animos erexit, vt Centuriones ferme omnes, magno nationum certamine, sibi exposcerent inuadendum ipsum tormentorum suggestum, idest periculi *Batteria*
ac belli summam. Ex quibus Lopesij Figueroæ cohors, quæ in cam-
Quorum aliqui obliquè vadunt in ipsa hostium tormenta. pos descenderat ad Albani sinistram per fluminis aggerem ducentis *Dicco*
exercitum, iussa demum est id attentare. Habebat hæc cohors plerosque militum armatos eo prægrandium tuborum genere, quos furcillis operosè librandos, ab Duce primùm Albano translatos fuisse ad vsum campestris militiæ suprà memorauimus. Hi ergo, *lib. 6.*
Alij aggrediuntur à fronte. dum Albanus quasi à fronte aggressus hostem, obiectis contra eius tormenta vimineis corbibus se se communit, ac leuibus aliquot prælijs interim proludit; strati prius humi, fusisque ad Deum precibus, (Figueroa insigni erga Dei Matrem fiducia verba præeunte) per cœnum ac paludes ensi, è latere in accliuem tumulum agge-
Priores tormentario suggestu potiuntur, remque tormentorum insiliunt, paucis ab ea parte aditum initio propugnantibus, quasi per sese tutum: mox aliorum accursu, post atrocem dimicationem, tormentis denique potiti, viam, quæ vna
& ceteris aperiunt viam ad necem hostium, aggrediendis castris erat opportuna, ceteris aperuere. Qua parte immissæ Albani legiones non modò castris exutum extra munimenta vallumque pepulere hostem, sed inde palantem vagumque, quantum ad Amisiam patebat infrà suptaque campus, continenti sex
quâ maxima, si vmquam: horarum internecione deleuerunt. Etenim (vti scribit ad Marga- *26. Iul.*
ritam Austriacam Hubertus à Valle, qui prælio interfuit) numquam *Marg. Parmensi.*
& per ignauia hostilis fuit. maiori aut ignauia, aut contumacia pugnatum est: si pugna tamen illa, & non veriùs strages fuit. Plerique Germanorum abiectis ad pedes armis quasi se dederent, eo promptiùs trucidati: multos absumpsere paludes, in quas se alter alterum in fuga trudebant: plures ferrum, cui terga dabant, velut obnoxia virgis mancipia: plurimos verò flumen Amisia, quò se præcipites immittebant, licet *Ems*
nandi rudes, atque armis graues, eòque statim plerique absorpti, paucis exceptis, qui dum aquis assueti tranant, à sclopetarijs in ri-
Victoriæ fama miro modo Groeningam perlata. pa, tamquam anates, per ludibrium figebantur. Ferunt, visa ab ijs, qui sinum Dullartum fortè nauigabant, pileorum aquis innatantium multitudine, (nam mare, quod certis increscit, ac decrescit horis, in recessu aquam fluminis, simulque cadauerum exuuias secum attraxerat) intellectum esse, magnam enimuerò pugnam stragemque proximis in campis fuisse commissam: atque ex pileorum forma longè ab alijs diuersa, qua Germanæ cohortes ac turmæ *Bern. Mend. lib. 5.*
pro galeis vtebantur, iudicatum, penes Hispanum stetisse victoriam.

Pugna ad Gemingam, Albano Gubernatore 1568
A Geminga pagus. B Amisia fl.
C Sinus Dullartus.
D Castra Lud Com Nassauy
E Campus cœno et aquis inuius
F Maiores sclopetary Hispani ex aduerso campo aggredientes tormentorum suggestum.
G Copiæ Albani super aggere fluminis inuadentes a fronte
H Dux Albanus suos promouens ad pugnam
I Nassauiani repugnantes.
K Fuga Nassauianorum
L Clades ingens eorundem
M Reliquiæ exercitus flumen trayicientes cum Lud. Nassauio
N Cadauera et pilei Germanorum a fluuio in mare exonerata.

1568 riam. Quo factum, vt nuncius rei bene gestæ Groningam properè immissus ab Albano, repererit præter omnem opinionem ac fidem, ciuitatem rumoris iam plenam, cladisque ac victoriæ non ignaram, nempe ex mercatorum nautarumque narratione præmonitam. Sic

Simile quid apud priscos Romanos.

T. Liu. l. 1.

olim confligente cum Sabinis Romano exercitu Anienis ad ripas, visa Romæ in Tiberi, in quem deuoluitur Anio, cognitaque fluitantia Sabinorum arma victoriæ gaudium nuncijs præripuere. Cæsorum numerus ab ijs, qui interfuere, variè proditus. Propius vero

Numerus cæsorum.

habitum, ex hostibus non pauciores sex millibus: ex regijs non plures septuaginta desideratos. Quamquam duodecim millia passuum

Thuan. l. 41. hist. ait ex regijs octo solum obijsse, alij quindecim.

oppletus cadaueribus hominum equorumque campus immensam oculis cædem latè subijciebat. Nec parum prædæ fuit: viginti hostium signa, decem maiora tormenta, sexque illa musica Arembergio nuper ablata, ingens Nassauij, Hochstratani, & Schouuemburgij supellex, impedimenta demum omnia in manus Hispanorum deuenere. Hochstratanus pridie quàm pugnaretur, à castris æger abierat. Schouuemburgius sub pugnæ principia cladi se subduxit. De Nassauio incertus primum rumor emanauit, relatis ad Albanum armis ac vestibus, quas illo ipso induerat die: dein rescitum est alio vestitu procul ab hostium conspectu fluuium tranasse, intellectumque vestes consultò reliquisse, vt pro mortuo habitus quæri desineret. Planè renouari visa est, in hac Frisiana prouincia, Cæsaris

& præda.

Callida Lud. Nass. fuga.

Tacit. l. 2. ann.

Similitudo huius victoriæ ex Nassauio, & Cæsaris Germanici ex Arminio, in hoc eodem loco.

Germanici olim victoria ex Arminio ad Visurgim, alterum Frisiæ amnem: adeò cum barbaris ad Romanorum satietatem ludumque cæsis, cum strage tranantium Visurgim, cum Arminij non agniti fuga, cum prælio totidem horarum ad noctem producto, cum campo totidem millia passuum cadaueribus strato: hæc, quam dixi ad flumen Amisiam, pugna consensit. Nec dispar vtrobique victoriæ

De hoc Trophæo infra, & in principio lib. 8.

monumentum ad posteros erectum à Ducibus ex hostium spolijs. nisi quòd in Trophæi dedicatione modestè omissam ab Romano memoriam sui, Hispanus liberaliter adiecit: ideoque Germanici appellationem in titulo fama substituit, Albani nomen inuidia citò deleuit. Scio hanc victoriam miraculi loco aliquibus habitam, & Pontificis Pij Quinti precibus, qui Albanum & litteris & pecunià in Gheusios animauerat, attributam. Certè Christophorus Assonuillius, qui Albanum intimus consiliarius comitabatur, rem vti erat

Attributa hæc victoria precibus Pij V.

27. Iul.

gesta perscribens, affirmat: Consideranti sibi delectum à Nassauio locum, ex vna parte adeo & situ & ingenio munitum, vt longè maiorem, quàm Albani exercitum contemnere tutò posset: ex altera tam repentè, tam facilè à paucis expugnatum; meritò hanc victoriam miraculi similem videri. Et Albanus, ipsa quæ pugnam excepit nocte, nihil prius habuit, quàm vt victoriæ nuncium mitteret

Hh ad

Qui pro ea gratias Deo agit solenni ritu.

An hæc victoria dicenda diuinitus concessa.

Pietas Hispanæ cohortis,

ad Pium Pontificem. Qui, vt preces pro euentu certaminis ad Deum 1568 sollicitè fuderat, ita voti compos, trium dierum supplicatione ad tres vrbis Basilicas, non sine festo tormentorum sono, lætisque per vrbem ignibus, diuinæ clementiæ grates persoluit. Ego verò, etsi affirmare non habeo, diuinitùs hoc factum: quum longè minor in acie seditio & consternatio afferre plurimum momenti quotidie soleat, tamen quum ad facinus respicio Hispanæ cohortis, quæ in apertum discrimen itura, admonente Lopesio Figueroa aduocandos esse Superos in societatem communis causæ, humi prostrata, imploratoque etiam supra vsitatum morem, multis precibus ac votis, magnæ Dei Matris, Diuique Hispaniæ tutelaris auxilio, intrepidè feliciterque inter hostium tormenta victoriam inchoauit; profectò asseuerare non dubitauerim, si quid in ea pugna diuinitùs contigit, Hispanorum quoque pietatem meruisse è cœlo victricem illam opem, & eisdem ad victoriam humana vi comparandam non defuisse virtutem.

FVROR Sardoæ legionis,

vlciscentis Arembergianam cladem,

incendio plurium pagorum.

Mulctatur ab Albano incendiaria hæc legio:

veteris animaduersionis genere.

Val. Max. lib. 2. c. 2. de disciplina milit.

IN reditu victoris exercitus, audax scelestumque facinus admissum est, quod Albani aliorumque lætitiam magnopere interturbauit. Ibat postremo in agmine Sardoa legio, quæ vt in eius loci conspectum venit, vbi pridem multos commilitonum cum Arembergio Duce infeliciter amiserant; insurgente ira, socios vlcisci decernunt memorabili furoris exemplo. Nam cœpta nondum luce, in proximos vicos ignem coniiciunt, ductò à villa principio, ad quam confugientes à pugna Hispanos, à rusticis proditos fuisse Nassauianis victoribus inaudierant: inde in alias circà domos ac pagos diuersi pestem extendunt, tanto successu ob tecta flammis obnoxia, vento præsertim in scelus conspirante; vt à sinu Dullarto in Orientalem Frisiam quantum oculi spectare poterant, ferali omnia incendio conflagrare conspicerentur. Perculsus relucente latè flamma Dux Albanus, hostiumque fraudem facilè suspicatus, vbi suorum scelus, & causam comperit; sisti repentè incendiariam legionem ab vniuerso exercitu iubet, accitoque illius Tribuno Consaluo Bracamontio, increpitoque, quòd eo permittente tantam Frisiæ Regique cladem intulissent: (nam & pagi aliquot arserant Regij patrimonij) quòdque in Arembergium contumaces, fortissimum Ducem ad pugnam importunè compulissent; militum alios, qui scelus inceptauerant, eodem loci temporisque vestigio suspendi; alios, præsertim qui supplendæ legioni adiuncti erant, eòque culpæ immisti videbantur, ipsumque Bracamontium Tribunum, mutare militiam imperat. Nam hoc quoque militaris animaduersionis genus retentum est ex antiquorum disciplina, qui equitem sæpenumero in peditem, hunc in funditorum numerum, ignominiæ

1568 causâ transcribebant. Quamquam huiusmodi pœna non magnopere milites affecit, in alijs deinde legionibus parum immutato gradu receptos. Centuriones, Subcenturiones, Signiferos, & super omnes, Tribunum ea ignominia pupugit, quibus in ordinem redactis ad gregatios milites descendendum erat. Itaque eorum aliqui, ac Tribunus in primis, abire militiâ, quàm illo dehonestamento militare maluerunt. hunc tamen Albanus eâ notâ placatus in gradum non pòst multo restituit. Exauthorata in hunc modum mulctataque legione, sed non ideo iacturâ prouinciæ compensatâ, quæ decies centena florenûm millia excessisse credita est; victor Albanus Groningam, ipso D. Iacobi pervigilio, cuius opem in acie senserat, ingressus est: iussisque Groningensibus Gnissium designatum pridem loci Episcopum, & Meganum Comitem pro Arembergio prouinciæ Præfectum accipere; vtrique statui firmando arcem Antuerpianæ persimilem, Vitellij, ac Paciotti operâ inchoauit. Quibus ita ordinatis per Hollandiam, Bruxellas rediens obuium habuit Federicum filium natu maximum, Oschæ Ducem, magnum Calatrauæ ordinis Commendatorem, cum duobus millibus, & quingentis peditibus ab Hispania deportatis, regiaque pecuniâ, opportuno nempe subsidio aduersus Orangij apparatum.

Quadringenta sestertiorum millia.

Quanta ex incendio iactura fuerit.

Albanus Groningam victor redit:

vtrisque statum componit.

Aduentus Federici Albani filij.

ETENIM Orangius ingenti cum exercitu in Germania collecto properabat: hæreticis aliquot Principibus odio in Austriacam Hispaniæ domum facilè consociatis. Iuuitque conspirationem audita, cum omnium execratione, Egmontij, atque Hornani mors, auctaque propterea in Albanum inuidia; quam edito etiam libro aduersùs eius tyrannidem inscripto cumulauit Orangius. Erant ei in exercitu apud Aquisgranum lustrato, militum octo & vigintimillia. ex quibus Germanorum peditum sexdecim millia, equitum octo: Gallorum verò Belgarumque equitum duo millia, totidem ferè peditum. Et Germanis quidem legionibus quadrimestre stipendium spoponderant Comes Palatinus Septemuir Imperij, Virtembergensis Dux, & ciuitas Argentoratum: Belgis autem & Gallis tria talarorum millia in singulos menses solutorum se confirmauerat prædiues Antuerpiæ mercator Hispanus: alendum verò equitatum in se receperant partim Orangius ac frater, partim ipsi equitum ductores Casimitus Palatini filius, Comes Suarzenburgicus, duo ex Ducibus Saxoniæ, Comes Hochstratanus, & Gulielmus Lumeius ex Comitibus à Marca. Qui quidem postremus, homo catholico nomini sæuè infensus barbaro se obstrinxisse voto ferebatur, (vti olim Cl. Ciuilis Batauorum quoque ductor aduersùs Romanos) non positurum se antè capillum, quàm Egmontij, atque Hornani mortem vltus esset. Cum hisce copijs, ac viginti campestribus tormentis Orangius opi-

EXERCITVS Orangij.

Germanorum Principum conspiratione collectus.

Quantus hic exercitus.

Vnde ei stipendia.

Strasburg

Mille & octingenta sensa.

Votum Gal. Lumei.

Fama exercitus Orangiani, *quam contempsit Albanus.* *Mastrich.*

nione celeriùs transmisso Rheno, positisque castris ad Mosæ ripam haud procul Traiecto, ingenti Belgium fama ac terrore compleuit. Quam profectò famam adeo in speciem contempsit Albanus, mirus bellicorum discriminum dissimulator, quique nihil magis timebat, quàm ne timere videretur; vt Centurioni copias hostium sollicitè denarranti, amplificantique conspirationem tot Principum, Regumque, nam ex Dania quoque, & Britannia adesse auxilia memorabat; placidè responderit, Scire se quantum illud demum fœdus esset: nec magnopere timendum ab ea rebellium coniuratione, contra quam Rex fœdus longè maius inierit. Conuenisse enim cum Hispaniarum Rege Reges Neapolis, Siciliæ, Sardiniæque: conuenisse Insubriæ Ducem: Burgundiorum, & Belgarum Principem: præter Peruuij, Mexici, Philippinarumque Reges. Hoc autem differre vtrumque fœdus; quòd in illo, nationum ingeniorumque dissimilitudo, & (si cetera desint) propria cuiusque vtilitas dissensionem, mox & dissolutionem societatis essent allatura: in hoc, omnibus lubere, quod vni lubeat, eòque æternum fore. Et sanè Albanus non tàm externum pertimescebat hostem, quàm Belgas ipsos, quorum multis haud ignorabat inuisum se: neque ab re suspicabatur, ausurum numquam fuisse Orangium inferre arma in Belgium, nisi inuitatu, atque ope Belgarum. præsertim quum iam infesta vbique itinera latrocinijs, ac cædibus haberentur ab exulibus Gheusijs, quos, quia saltus obsidebant ac siluas, siluestres Gheusios appellabant. Auxêre metum visæ illustri nocte geminæ per cælum acies bello paratæ, hastisque coruscantibus infestæ. Quibus prodigijs, quoniam multis è locis narrabantur eadem, fides habita: ideoque plura in dies nunciabantur. Quo intentior Albanus, munitis quæ in limite erant, & quibus præcipuè timebat oppidis, Traiectum ad Mosam cum exercitu properauit, vt ex ea vrbe occurreret Orangij consilijs, illumque à transmittendo flumine, disposito per Mosæ ripas milite, deterreret. Sed vicit Orangij sagacitas & confidentia. fuitque hoc primum eius facinus bellum in Belgium inferentis, quo quantus Regi hostis pararetur, haud obscurè monstrauit. Inuento enim per equites vado, inter Ruremundam, ac Traiectum, quà fortè Mosa aquæ tum modicus fluebat; arte fortunam adiuuat in hunc modum. Equitatum, qui vim fluminis refringeret, transuersum adstringit, quàm latè alueus patebat, (quod in transiebendis per Ligerim Sicorimque copijs olim fecerat Iulius Cæsar, alijque post illum) simul per extenuatum ea ratione retentumque amnem festinare sub vesperam silentio pedites iubet: eàque nocte, regijs excubijs inobseruabili celeritate, aut potiùs incredibili ausu deceptis, exercitum incolumem traduxit. Idque adeo inopinatum obuenisse

Dictum eius de fœderatis Principibus aduersus Regem,

Timor Albani à Belgis.

Augent timorē siluestres Gheusij.

& cæli ostenta.

Ipse Traiecto consistit occursurus Orangio.

Sed Orangius Mosam traijcit,

miro artificio, ac celeritate:

contra Albani opinionem.

Christ. Assonuil. vltima Septemb.

Mastrich.

l. 7 bell. gall. *l. 1 bell. ciu.*

5. Octob.

1568 uenisse Albano ferunt, vt Barlamontium renunciantem, transisse iam hostes, interrogauerit, Num putaret, hostium aciem, phalangem auium esse, quæ Mosam transuolasset. At Orangius Brabantiam ingressus, aususque castra sex passuum millibus admouere Hispano exercitui, eductis postridie copijs, occinentibus tubis, ac tympanis præliarem in modum constrepentibus, Albano certamen indicit. Et Chiappinius quidem Vitellius Castrorum præfectus, qui statim ab aquis madidum, sesesumque viâ militem, antequàm castris locum caperet, inuadendum censuerat; ne nunc quidem detrectandam omnino pugnam existimabat: quòd famæ interesset, hostem transmisso flumine præsultantem, aggressione aliqua, virtutis Regij exercitus admonere. Sed Albanus, quòd animo prouideret, tanto exercitui stipendia non diu processura, adeoque nec concordiam, hieme præsertim ingrauescente; iam statuerat, quàm minimo suorum periculo, conatus hostium eludere, vnicè intentus, ne illi vrbe aliqua potiti prædas pro stipendijs haberent. Nullus tamen præteribat ferè dies, quin (vt modico distantes interuallo incedebant exercitus) aliquibus inter se velitationibus, aut etiam prælijs, pabulationis potissimùm causâ, lacessente plerunque Orangio, pugnaretur. Quæ porrò prælia, quibus vtrinque viribus, quoue successu quotidie agitarentur, possem hîc ego diurna tamquam acta denarrare omnia. Illa enim in singulos dies accuratè perscripsit, qui prælijs intererat, Raphael Barberinus Sancti Stephani eques, mathematicarum bellicarumque artium apprimè gnarus, eaque Romam submittebat è castris ad fratres suos Franciscum Barberinum Protonotarium Apostolicum, & Antonium Barberinum, Vrbani Octaui Pont. Max. Parentem: quo sub Principe non litterarum minus arbitro quàm Sacrorum, hæc litteris tradere, ego quidem in parte felicitatis duco. Verùm ex ijs epistolis, quarum exempla deuenere in manus meas, consultius hoc loco habui delibare tantum aliqua, reliquis omissis, quæ aut similí, aut non sanè memorando in partem vllam exitu contigerunt.

Offert Hispanis pugnam.

accipiendam Vitellius existimat.

non Albanus,

leuibus prælijs contentus

Horum præliorum diarium vnde.

Tungeren. TERTIO postquam Mosam traiecerat die, castra ad Tungros Orangius promouit. Cui statim oppido tegendo connertit illuc exercitum Dux Albanus, nec congrediens, nec absistens; tantùm quid consilij esset in horas hostibus, sine fine sollicitus. Accidítque, vt Vitellium primis tenebris ad exploranda Orangij castra cum duobus equitum signis profectum, ex insidijs repentè hostis inuaserit, ac cæsis aliquot ex Vitellianis, reliquos effusè fugauerit, Vitellio ad suos incolumi redeunte, equâ tantummodo, qua vehebatur, non leuiter saucia. Quam quia is vnicè caram habebat, quippe bestiarum incitatissimam, noctu super cœna cum Raphaele Barberino, veteri amico & contubernali anxiè disserens de illius iactura, minatus

VITELLIANI intercipiuntur.

Vitellius euadit.

Dolor eius, & minæ ob equam sauciam.

minatus est, si dies sibi crastinus illucesceret, effecturum profectò se, vt hostes equæ sauciatæ pœniteret. Nec vanè iactatum. Postridie, dubia adhuc luce, selectis aliquot equitum sclopetariorum, ac lanceariorum turmis, ex Hispanis præcipuè, Burgundisque; animaduertens Orangij postremum agmen ab reliquo exercitu procul incedere, diuisis illico turmis cum Camillo Gonzaga Nouellaræ Comite, tanta celeritate impetuque hostem bipartitò aggressus est, vt interfectis ex eis ferme quadringentis, quum tamen ipse non nisi quindecim amisisset; præter plaustra complura militari supellectile onusta, centum quinquaginta hostium equos domum victor abegerit. Quibus ad Albanum gloriosè adductis, *En*, inquit, *mihi quot equos equa vna peperit*. Non ideo tamen destitit Orangius, secuto post hæc die, disposito exercitu, ad belli aleam Albanum prouocare. Verùm is haud ignarus, hosti commeatum pecuniamque citiùs, quàm audaciam defuturam, cunctatione vires frangere tutissimum habebat. Quo ille ferociot modò transuersis itineribus in Albanum incurrendo, modò eos, quos ad lacessendum immiserat, simulato metu reuocando, modò villas ac pagos sub oculis incendendo, irritare Hispani motas nitebatur. Sed repererat hic scilicet Annibal cunctatorem Fabium, qui neque desperato furore hostium, neque suorum vocibus ac penè conuicijs, (namque huic Dictatori suus non defuit Magister equitum pugnæ cupidus) neque vllo rei bene gerendæ inuitamento moueretur. Quin, vt erat futuri prudens, nullis rumoribus ante salutem positis id agebat, vt quam ex hoste fracto eiectoque victoriam sibi pollicebatur, seram mallet ac securam, quàm dubiam cruentamque. præsertim quum iam in Orangianis castris inaudisset, non leuium signa discordiarum apparere. Nec eum fefellit opinio. Etenim Orangius, vrbibus aliquot frustra tentatis, ex quibus pecuniam & commeatum sibi spoponderat, vix mensem egerat in Brabantia, quum seditione coorta, interfectoque à furente militum manipulo Malburgio Centurione, ipse sclopo appetitus, gladij capulo pilam repellente, periculum euasit. Gliscebatque in castris malum haud facilè sistendum, nisi opportunus Gallici auxilij nuncius Orangio spem, turbatoribus metum attulisset. Ergo ad eam legionem quingentorum equitum, triumque peditum millium excipiendam, quam ducebat ex Gallia Franciscus Hangestus, Ienlisij Dominus, factionis Condææ Tribunus, exercitum quamprimùm monit.

Orangianos aggreditur, & cadit, equis eorum pluribus captis. Dictum eius. Orangius ad pugnam variè irritat Albanum. Qui non mouetur, cunctando victurus. Chiap. Vitel. Seditio in Orangianis castris. Orangij periculum. Nouum ei subsidium ex Gallia.

DE PVGNA ad Getam fluuium.

IN ITINERE Orangius, capto Trudonopoli, agri Leodiensis, ablatoque inde copioso sanè commeatu, ac ingenti auctus præda ex loci Abbate, atque alijs primarijs viris grandi ære mulctatis; Tillemontem rectà contendit, vt se cum Ienlisio coniungeret, qui aberat ab

Orangius capto Trudonopoli. SanTruden. Tienen.

1568

1568 ab eo loco tria circiter passuum millia. Sed quoniam inter vtrasque copias intercedebat amnis Geta, vt tutò cum transmitteret, disponit in tumulo, qui ripæ imminebat, aliquot leuis armaturæ turmas, sclopetariorum manipulo immistas. Sequebatur à tergo, qui numquam hostem omittebat Albanus, exercitum ferme sexdecim millium bellatorum trahens. eratque primo in agmine Vitellius, qui animaduerso Orangij consilio, properè ad Albanum ducentem postremum agmen, equitem Barberinum mittit, qui quo loco esset hostis, quàmque facilis in traiectu amnis victoria, Ducem admoneat. Albanus abstinere prælio iubet, dum exploratius aliquid ex hoste referatur. At hostis fluuium ingressus cum parte exercitus iam tenebat vlteriorem ripam. reliqueratque sub Tribuno Philippo Marbesio, Louerualli Domino, duo sclopetariorum peditum millia, & quingentos equites, plerosque Vascones, Vuallonesque, ex omni exercitu delectos, qui Regios assiduis leuibusque velitationibus, dum traijcerent socij, distinerent. Vitellius indignatus eripi è manibus, Ducis cunctatione, victoriam; in legionem ab reliquo exercitu seiunctam, magna parte agminis mouet: simul Barberinum festinare ad Albanum iubet, nunciareque quid consilij capiat. Nec abnuit Albanus, potiùs quia factum erat, quàm quia factum vellet. conuersusque ad Federicum filium, *Vides*, inquit, *tumulum illum equitibus insessum? eò tibi contendendum est. Promoue illuc, nam potes ex hoc aduerso colle, campestria tormenta sex: assumptisque cohortibus aliquot Hispanorum peditum, equitumque ala, statione hostem pelle*. Et verò plus adhuc, quàm pater imperauerat, Federicus effecit. Nam & tumulo exegit hostem, & Vitelliano agmini adiunctus, conuersis eò tormentis, plurimum contulit ad victoriam. Etenim iusta iam propemodum acie, non tamen æqua pugnabatur. Quippe subita impressione trepidi, qui nondum aquas traiecerant Orangiani, veritique ne vniuerso in eos exercitu Albanus incumberet, modò amnem & fugam respectabant, modò in prælium, meliorum ductu redibant, eòque inter pugnæ fugæque consilium plures cadebant. Adeo vt Vitellius non dubitaret, si omnibus copijs transmisso amne contenderetur, quin eo die hostis deleri posset: idque significandum Albano, qui ex editiore loco submittebat perparcè militem, sollicitè curauit. Nec Barberinus & Vitellij iussu, & sua sponte prælij cupidus quidquam omisit, quo Duci suaderet opportunitatem capessendæ pugnæ; *Cæsos iam hostium ferociores: ex alijs victam magnam partem videri, victis pauore animis; atque adeo si porrò pergatur, signisque in hostem omnibus incurrsetur, antequam Gallorum accessione resumat vires, haud dubiè debellatum esse*. Iratus enimuerò Albanus festinatione Vitellij, quasi prælium extorquentis,

disponit fluuium transmittere ad excipiendum Gallicum auxilium.

Albani exercitus.

quem mouere contra Orangium prohibetur ab Albano Vitellius.

Orangius amnem traijcit,

relicta exercitus parte,

In eam impetum facit Vitellius,

& immissus ab Albano patre Federicus,

collem capit.

Pugna.

Vitellius persequi hostem vltra amnem cupit.

Idque iussus significare Albano Barberinus,

Sed vetat iratus Albanus.

tis, vt erat sui tenax, atque adeo alieni consilij impatiens, *Ergo vos,* 1568
inquit, *moderari me bello non sinetis arbitratu meo? Abi hinc actutum ad Vitellium, iube illum in ripa continere militem, neque deinceps ad me de pugna interpellatum mittere. Nam seu tu, seu quiuis alius importuni monitores accesseritis, per caput Regis adiuro, viui non redibitis.*

Pugna redintegratur in ripa fluminis.

Ea denunciatione Vitellius, ac Federicus, coërcito vtcumque milite, iram omnem in obstantes, pugnamque Hochstratano duce alicubi strenuè restituentes effudêre. Nec erat vna prælij facies apud hostem. Alibi consternatio, & fuga, & vtrobique strages. alibi ex desperatione ferocitas, & pugnæ reparatio, & victoriæ mora.

Clades Orangianorum.

Conglobati Orangiani aliquot manipuli apud Tribuni Louerualliij vexillum, noui auxilij speciem ferentes in aciem redeunt: impetuque, quantus solet esse morituris, in Vitellium vadunt, densam circa

Vitellij virtus.

eum cohortem aperiunt, proturbantque. Vitellius nihil inde animo, aut loco motus Tribunum Louerualliuum ante alios dimicantem excipit, illoque grauiter sauciato, in Signiferum, quanta vi potest, inuehitur: ereptumque ei hostile vexillum manu attollens non tàm inclamauit, quàm absoluit, nouo suis addito ardore, victoriam. Ferunt delato exinde ad Albanum signo, quum is stantem in eo columnam intuitus circumlegisset,

Laudata ab Albano.

Nescit labi virtus, nisi virtute superetur; multis audientibus dixisse, *Profectò à virtute Vitelly ipsam eo die superatam fuisse virtutem.*

Numerus cæsorum.

Cæsi intra duas ferme horas, non pauciores duobus hostium millibus, plerique gladio, qui finis plerunque certaminis. Capti nobiles aliqui, interque eos Tribunus Louerualliuus, tribus vulneribus saucius, postea vltimo supplicio Bruxellis affectus. ipse verò, cuius iacturâ super omnem cladem Oran-

Comes Hochstratanus moritur.

gius indoluit, Antonius Lalinius Hochstratæ Comes, globo traiectus, raptimque mutato equo ad suos relatus, haud ita pòst multo, Fidem catholicam palàm professus, occubuit. Ex Regijs vulneratos quidem permultos, non plures tamen octoginta cecidisse satis con-

Oppidum in Brabantia.

Franc. Haræus in Annal.

Reliqua legionis victa circumsistuntur:

stat. Supererant ex hostium legione centum quinquaginta milites, qui se fortè in vicinam domum è pugna incluserant: certi non nisi per colloquia, & conditiones se dedere, quasi Antuerpiana in arce forent. Quumque inde à Regijs aliò properantibus extrahi non possent; militari veluti corona ambiri domum, atque incendi, ab Duce

Succenditur eorum domus:

Albano iussum est: statimque fœni plaustro illuc admoto à binis militibus, ipso plaustri obiectu securis, ac scintillantibus scloporum funiculis succenso; arsit facilè domus, atque ineuitabili ruina defen-

ipsi variè cadunt.

sores inuoluit. Eratque ferox miserandumque spectaculum, dum alij flammis ambusti cum parte domus conciderent: alij eruptione facta, in intenta militum spicula, velut in venabula erumpentes è latibulo feræ, furiosè procurrerent. Fuere, qui conuersis in sese sclopis

Pugna ad Getam fluuium Albano Gubernatore . 1560
A. Tillemons urbs Brabantiæ B C ... fluuius
C. Pars exercitus Orangij cum flumen transgressus
D. Pars exercitus Orangij flumen trayciens.
E. Vltimum agmen Orangij in ripa congrediens cum Hispanis.
F. Primum agmen exercitus Hispani.
G. Louervallius Orangianæ legionis dux pugnam instaurans.
H. Chiap. Vitellius è signiferi manu uexillum extrahens
I. Federicus Albani filius colle potitus expulsis inde hostibus.
K. Auxilia ab Albano L. Louervallius captus
M. Comes Hochstratanus saucius et paulo post extinctus.
N. Albanus uictoris suos hostem persequi.
O. Orangiani aliquot e pugna superstites turri se includentes.
P. Turris ab Hispanis incensa.
Q. Gallorum Legio se Orangianis adiungens

1568 pis aut gladijs, nempe vt Hiſpano qualemcumque præripetent ſen glotiam, ſeu lætitiam; alter alterum mutuis impeterent ictibus, transfigerentque. Quum interea qui gladiatoriam illam inſaniam ſpectabant, pars miſeraretur, alij ſibilis adſtreperent, quòdque eo labore, pulueriſque & pilarum iactura liberarentur, grates per iocum agerent, eundemque in hoſtes ſuos glorioſum ſcilicet exitum deuouerent. Fuit in Regio exercitu plurium opinio, ſi vniuerſa, vti Vitellius optabat, acie dimicatum eſſet, hoſtium vires, eâ pugnâ profligari potuiſſe. Sed Albanus, præter inſitum homini tenacitatem, de locorum ſitu, deque Belgarum fide dubius, cauta vbique præhabebat. Sub hæc Orangius Gallico auctus auxilio reparaſſe haud dubiè cladem videbatur, ni breui intellexiſſet, militibus quidem, ſed etiam difficultatibus auctum ſe, quum tanto maiore in dies annonæ penuria premeretur. Itaque ſpe deiectus, qua ſibi ſuiſque perſuaſerat, ſi Brabantiam cum exercitu intraſſet, ciuitates illico plures, prono in partes ſtudio rebellaturas: immo eas expectus æquè infeſtas ac munitas: quum nouies ac vicies caſtra mutaſſet, ac ſemper lateri incedentem haberet Albanum, qui militiæ vetus, captato vbique potiore ſitu, prohibere aggreſſiones vrbium poſset, extrabi ad periculum vniuerſæ pugnæ nulla arte, nulla vi poſset; ſuadente Ienliſio, reliquiſque Gallicis Ducibus, ſtatuit Condæo ſe adiungere tertium ciuile bellum in Gallia reparanti. Præſertim quòd Leodij Princeps Gerardus Gronsbecus non modò tranſitum in Germaniam negabat, ſed etiam expoſito in mœnibus milite, exploſiſque inde tormentis, Orangium à ſuburbijs abſterruerat. Quam ille iniuriam, incenſis aliquot cœnobijs, ferociter vltus, in Hannoniam exercitum deportauit. Vbi quum ſolito inclementiùs in aliquotum Nobilium, qui Compromiſſo nomen dederant, pagos ac prædia deſæuiret, intellectum eſt, id ab eo fieri, quòd ij ſeſe milites polliciti, bello non adfuiſſent. At apud Quercetum cum inſequente Albano, ſemperque aliquid nouiſſimi agminis carpente, commiſſo pluſquam velitari prælio, fugatis aliquot Hiſpanorum Germanorumque ſignis, ac multis eorum peremptis: Sancio Auila, ac Cæſare Daualo ſuorum fugam inhibentibus haud leuiter vulneratis; ſuperiorem cladem vtcumque compenſauit. Sed in aditu Galliæ, ab Artuto Coſſæo militum Tribuno, qui cum Gallica legione limitem ſeruabat, iuſſus minaci Regis Caroli denunciatione, Galliâ cum armis abſtinere; dum nihilominus vltrà tendit, atroci in caſtris ſeditione, mutare ſententiam coactus eſt: milite in Regem Galliæ arma detrectante, ſtipendiumque promptis in Centuriones gladijs expoſcente. Quamobrem tot ſimul aduerſis conflictatus, quum ſæuiente præter modum hieme, huc atque illuc vo-

Aliqui mutuis ſe ſe vulneribus conficiunt.

Opiniones de hoſte abire permiſſo.

Orangius auctus Gallicis copijs,

& annona ſimul inopia.

Mirum, quoties mutatis caſtris vrbem aliquam, aut Albanum circumuenire tentauerit.

Fruſtra ſemper.

In Galliam cogitat.

Epiſc. Leodienſis.

A Leodienſi excluſus,

Vaſtat eius agrum:

& aliquot Hannoniorum pagos.

Queſnoy.

Infert aliquam Albano cladem

Prohibetur Galliam intrare.

In Germaniam ſpe fruſtratus abſcedit.

litanti nusquam consistere liceret, nec pecunia, vti conuenerat, persolueretur; quod vnum supererat, partim diuendita, partim oppignerata supellectili, ac reliquo bellico apparatu, eâque ratione pacatis vtcumque militibus ac dimissis, ipse in Germaniam cum parte copiarum, exeunte iam anno profectus est, bellum melioribus auspicijs reparaturus. 1568

POST eiectum Orangium Albanus mittit in Galliam Mansfeldium copiarum ducem:

Non sine opera fructu.

AT VERO Albanus belli interim securus, mittit in Galliam pro 1569
Carolo Nono aduersus hæreticos duo equitum, tria peditum millia, duce Ernesto Mansfeldio: relaturus Regi gratiam, ob Orangium hostis loco habitum. Nec sanè parum ad eam victoriam apud Moncorturium à Catholicis relatam Mansfeldius contulit; incensus præsertim æmulatione Ludouici Nassauij, cui mediam eo die Hugonotorum aciem ducenti, ipse qui contrarium agmen in medio quoque positum moderabatur, obiectus, equitatum Nassauij, quamuis pilâ dexterum bracchium traiectus, repressit primùm, mox & fugauit. Albanus autem, eiecto extra Belgium citra vniuersum certamen, vti destinarat, Orangio, multis hostium, paucis suorum amissis, triumphanti similis, Ianuario ineunte, Bruxellas intrauit, indictis per Belgium ob rem benè gestam publicis supplicationibus. Addidit homini gloriam perhonorifica legatio, qua Pontifex Pius Quintus Galerum & Gladium auro margaritisque distinctos, ac Pontificijs precibus solenni ritu sacros, Albano tamquam Catholicæ Religionis propugnatori ab Vrbe transmisit. Ille grandia munera, Archiepiscopi Mechliniensis manu, sub matutinum Sacrificium in templo reuerenter accepit. Reliquus dies ludicro hastarum spectaculo, festisque decursionibus transactus est: non sincerâ omnium lætitiâ, multorum certè dolore, aut inuidiâ, qui victum Orangium, non victorem Albanum volebant: auctâ præsertim indignatione ex ipso ludorum campo, superioribus mensibus Belgarum Procerum cæde funestato. Accedebat & illud ad inuidiam cumulandam: quòd eodem tempore Trophæum sane superbum Antuerpianà in arce statuendum, ex tormentis bellicis Ludouico Nassauio ereptis in Gemigensi prælio, conflari sibi iusserat, homo in gloriam apud posteros intentior, quàm ex præsentium offensione timidus. Erat hæc armata eius effigies, nudo capite, dextero bracchio inermi, & in vrbem intento: pede statuas ex ære duas premens, hoc est duos ex tribus Belgij Ordinibus, Nobilitatem Populumque, sicuti & operis inuentor Arias Montanus affirmasse dicitur: & Orangius interpretatus est, Albani fastum irridens, qui sibi statuam erexerit ipse, pede conculcantem Ordines ac populum omnem Belgarum. His verò geminis signis manus inerant plurimæ, libellis, crumenis, feciribus, facibus armatæ: ora laruis recta: aures & colla

Petr. Ern. Co. Mansfel.

Bern. Mēdoz. l. 4.

Triumphans ingreditur Bruxellas.

A Pontifice donatur Galero & Gladio.

20. Mart.

magna cum ludorum celebritate:

1. Maij.

& inuidia.

Trophæum sibi statuit.

Quodnam illud.

Eius interpretatio.

In Apolog. an. 1581.

1569 colla pendentibus grauata caliculis manticulisque, Gheusiorum supellectili. In basi marmorea Elogium inscriptum, *Ferdinando Aluarez à Toledo Albæ Duci, Philippi Secundi Hispaniarum Regis apud Belgas Præfecto: Quòd extincta seditione, rebellibus pulsis, Religione procurata, iustitia culta, prouincijs pacem firmauerit; Regis optimi ministro fidelissimo positum*: Basis latera vario Emblemate figurata: infrà additum, *Iungelingi opus ex ære captiuo*. Quod sanè simulacrum, mirum quanto omnium odio inuidiaque spectatum sit: Belgis quippe frementibus, quasi eo in monumento quotidie vinci, quotidie in triumphum duci eorum natio videretur: & Hispanis ipsis homini indignantibus, qui sibi gloriosum acroama canere, quàm audire maluisset. Nec alia crebrior sermonis materia in Regis aula. irridente in primis Roderico Gomesio, veteri æmulo, *fidelissimi* appellationem *ministri*; nempe qui gloriam Principi suo debitam interuerteret, ad seque transferret. tantoque magnificentiùs aliqui efferebant in cælum modestiam Regis, qui aliquot antè mensibus, quum ei nobilis ab Italia Statuarius obtulisset, impositurum se portis vrbium per Insubricam præfecturam Insignia & Simulacrum Regis absque vllo Regiæ pecuniæ dispendio; laudata hominis voluntate respondisset, *Malle se artificem, qui quantacunque impensa suum in cælo signum collocaret*. Quod astu aulico effusè laudabatur in Principe, vt ad magni nominis præconium illustriùs vapularet Albanus. Immo nec Philippo Regi gratam fuisse eiusmodi molem ferunt, cuius iussu, quadriennio pòst sublata est: siue Belgarum offensioni Rex hoc dederit: siue potiùs suæ, quasi ægrè passus, alijs excitari monumentum victoriæ Regijs auspicijs, ac stipendijs reportatæ. Et suboluisse Albano indignationem Regis inde conicctum est, quòd is alteram statuam (nam geminas aiunt ab eodem artifice eâdem formâ fusas) in Hispaniam mittere, vti destinarat, omiserit.

Iacobus Iungelingus. — *Alp. Cabr. l. 8. c. 12.* — *Ruigomez de Silua.* — *Ant. Herrera l. 3. par. 2. hist.* — *Mich. ab Isselt in hist. sui tempor. l. 3. hist. Belg.*

Inscriptio. — *Artifex.* — *Magnum inde odium, Belgarum, Hispanorumque* — *Aula quoque Hispanica irrisio,* — *aucta ex comparatione modestia Regis.* — *& Regis indignatio.* — *Albano non ignota.*

SED nihil æquè odium Albano Duci, Hispanoque nomini cumulauit, ac noua tributi ratio. Ea erat, vt rerum mobilium quoties venderentur, decima, immobilium vigesima; omnium verò centesima semel à Belgis penderetur. Sic enim posse aiebant exhausto bellis ærario prouideri, atque adeo prouinciarum securitati. Namque ab Hispania diuturno Maurorum bello implicita, classemque magni vtique sumptus in communem hostem meditante, profectò parum opis expectandum. Nec æquum esse, Philippi Regis curas, atque impensas in Christianæ rei tutelam vnicè intentas, aliò intempestiuè nunc distrahi. Sed Ordines ob eam causam Bruxellis coacti, quod ad decimam quidem attinet, repugnabant, *Interuerti eo tributo commercia, vnicum Belgij alimentum. Quo enim pasturos modo*

DE TRIBVTO Decima, Vigesima, & Centesima. — *Causa imponendi.* — *Decimam Ordines deprecantur:*

mercatores atque opifices, vt pro eadem re sæpius decimam soluant? quippe antequàm panni, tapetes, quæque alia textilia conficiantur, distrahanturque, soluendam esse decimam pro lana, inde pro filo, tum pro textura, tincturaque, ac pluribus huiusmodi artificijs: ideoque auctis mercium pretijs, emptores absterrendos: aliò potius opifices migraturos, summa interim egestate prouincijs relicta. Reputaret animo Albanus quantum compendij quæstusque Britannis additum sit, ex quo Belgæ ante annos ducentos, eluuionibus natali solo pulsi transtulere pannorum texturam in Britanniam, eius artificij rudem. Opificia in Belgio adhuc superesse, quorum affusi circà populi expertes sint, haud modicè ditandi, si illuc artifices commigrauerint. Sed nihil efficiebatur apud armatum, victoremque, ac nullo ab hoste sollicitum, eòq; Belgas obsequij faciliores habiturum.

immoto Albano.

LIS inter Albanum & Angliæ Reginam:

occasione intercepta pecunia.

INIECIT tamen interea non parum sollicitudinis Angliæ Regina, nouique rursum belli occasionem Albano præbuit. Cantabrica nauis, & minores quatuor aduehentes ex Hispania in Belgium ad stipendia copiarum Albani Ducis, magnam auri vim (ducenta nummûm aureorum millia scribunt plerique, quadringenta nonnulli, aliquis etiam octingenta) seu tempestate, seu piratarum metu subduxerant se in Angliæ portum. Regina eam pecuniam certa in Belgium non remittere, primò in tabulas referri iussit, dein extractam è nauibus ærarij sui fecit, causata regni necessitatem: nequidquam reclamantibus Guerrao Despæo Philippi Regis Oratore, ac Stephano Serra Hispanis nauibus præfecto. Inde offenso acriter Albano, ac mercatores Anglos, eorumque naues ac bona per Belgium attinente, vti etiam in Hispania factum est; vicissim & Angla in Belgas Hispanosque paria agitante, nihil propius erat, quàm vt arma vtrinque expedirentur. Et allegatus quidem ab Duce Albano in Angliam Christophorus Assonuillius ad repetendam pecuniam, componendamque controuersiam, offensam adeo Reginam furentemque compererat, vt interdictum ei fuerit, mandata vltrà persequi; abnuente Angla cum Albano, aut quoquam alio, præterquàm cum Rege conditionibus disceptare. Nempe hos ei spiritus intendebant (vt legi in litteris Assonuillij) & renascens Maurorum in Hispania tumultus, & nouus per Germaniam belli apparatus in Belgium, & quotidianæ in primis suorum prædæ ex Belgicis Hispanisque nauigijs. Quin per eosdem planè dies Lusitanorum naues quatuordecim, Indicis onustæ mercibus, dum ignaræ inter vtramque nationem dissidij, securè illac præteruehuntur, ab Anglis captæ, inque insulæ portus abductæ, mirum quantum amorem auxerant continuandæ tam quæstuosæ litis. Verùm non intermisso propterea reconciliationis negotio, Marchioni Vitellio, cum Raphaele Barberino, ac Turrio à secretis, quos postremò allegarat Albanus,

M. Isselt in hist. & Meteran. l. 3. & Thuan. l. 44. & Meurs. l. 5. I. B. Adr. l. 20. & Aloys. Cabrera l. 8. H. Conest. l. 3.

Naues Anglorum ac bona in Belgicis Hispanisque portubus attinentur:

& Belgarum Hispanorumque pariter in Anglicis.

Legatus Albani à Regina rejicitur.

20. & 24. May.

Naues Lusitanæ cum Indicis mercibus capiuntur ab Anglis.

Noua Albani legatio.

1569 banus, honorificentiùs acceptis, Angla palàm aperit, Certiorem se factam, pecuniam non ad Regem, cui facere iniuriam numquam fuisset in animo; sed ad mercatores Genuenses pertinere: eâ sibi tunc opus esse, redituram Dominis non sine vsura ac bona fide. Responsionem ad Albanum referens, Hispani Legati, ac Vitellij nomine Barberinus; etsi subdolam Reginæ mentem non ignorabat, quum nullus vsquam mercator, qui pecuniam repeteret, appareret: tamen reputandum Albano significauit, quanto Belgis quàm Anglis impendium maius allatura esset ea controuersia. Numerasse se octoginta & vnam Belgarum, & Hispanarum naues in Anglicis portubus detentas: inspexisse earum merces quotidie deteriores, & rapinis expositas. Proinde videri Legato, ac Vitellio, non augendas nouis offensionibus discordiæ causas: sperare enim fore, modò moræ aliquid intercedat, vt exsatiatâ iam irâ per mutua scilicet incommoda, paulatim commercium pari vtrinque dissimulatione redintegretur. Id autem quo plus momenti haberet apud Albanum, commentarium ei tradidit à se breuiter appositéque conscriptum de controuersiæ statu. Hæc porrò quamquam verè dicebantur: vti tunc patuit, quum composita demum lite, repertum est damnum Belgis Hispanisque illatum mercatoribus tantùm excedere commune intertrimentum, vt supra ducenta florenûm millia rependere coacti sint Angli; non tamen Albanus desistendum sibi putauit, aut ab vlciscenda persequendaque Anglorum iniuria, aut ab exigendo, quod iam cœperat, Belgarum tributo. quòd illud ad Regis existimationem pertinere arbitraretur; hoc autem licet incommodum tunc quidem intelligeret turbatæ mercatorum reipublicæ, speraret tamen eorum iacturam breui reparandam, se certè ære ab Anglis interuerso vacuum videns, æquius putaret opem à prouincijs petere prouinciatum denique bono cessuram. Quare quum ad postulationes ac monita, minas Albanus addeter; Ordines verò necessitatem populorum objcerent: nec deesset, qui Albano per epistolam ignoti nominis significandum curaret, *Si ille Themistoclem ageret, duas pro exigenda pecunia Deas afferentem, Suadam, & Violentiam; esse se Andrios, qui ne eam persoluant, totidem intercedant magnæ quoque Deæ, Paupertas, & Aporia.* Quumque propterea hinc supplicibus libellis & querimonijs, illinc mutatis aliquoties edictis, imperioque certaretur: & tamen inter eas contentiones

1570 circumagente se anno, exitum res haberet nullum; indignatus ad extremum Albanus prouincias monet, *Rempublicam sibi commissam sibi curæ futuram: interim parerent æqua imperanti. ac meminissent, ciuitates ex eis nonnullas perduellium consilijs implicitas, ab se mulctari posse longè grauiori pœna; itaque culpam prompto nunc obsequio redimerent.*

Marginal notes:
- Regina respondet. (beside line 1)
- Relatio Barberini. (beside Responsionem)
- Commentarij exemplar est apud me. (beside dintegretur)
- Octoginta sestertium millia. (beside mune intertrimentum)
- Lis interim non componitur. (beside re coacti)
- & Albanus redit ad tributum exigendum à Belgis. (beside existimationem)
- Qui repugnant. (beside postulationes)
- Plutarch. in Themist. (beside epistolam)
- Impossibilitas. (beside magnæ quoque Deæ)
- Febr mense. (beside extremum)
- At ille iratus prouincias scribit minacius. (beside sibi curæ)

rent. præsertim quum eam ipse pecuniam non sibi conquireret, aut in Hispaniam Regi transmittendam: sed prouinciarum securitati contra temporum aduersa munimentum pararet. 1570

& re castigat. Simul contumacioribus aliquot ciuitatibus priuilegia adimit, alijs præsidia imponit, omnibus metum inijcit. *Transigunt aliqua cum Albano.* Quo factum est, vt prouinciarum pleræque centesimam consenserint: aliquæ hoc tributum præsenti ære commutauerint. *Aliqua in Hispaniam mittunt.* Nonnullæ tamen quasi amplius deliberaturæ, in Hispaniam legatos mittunt, decimam deprecantes; centesimam, supra quam nihil possint, offerentes. *Traiectum ad Rhenū, Vtrecht.* Quam profectò prouocationem quamquam Albanus iniquissimè tulit, veritus æmulorum potentiam apud Regem; dissimulandam nihilominus existimauit: atque ad demulcendos populorum animos, generalem culparum veniam ob proximas turbas, quam diu distulerat, hoc demum tempore promulgare statuit. *GENERALIS culparum pro Belgis venia,*

FLAGITAVERAT illam à Rege condonationem tribus antè annis Margarita Parmensis: quòd videret, quotidie Belgarum plurimos suppliciorum metu anxios, aut aliò commigrare, aut turbarum socios in Belgio sibi adsciscere, quasi tutiores ob numerum. *à Gubernatrice Parmensi olim petita;* *25. Mart. 16. Iul.* Quippe MVLTITVDINI facilius condonatur: &, vbi omnes delinquunt, nemo plectitur. Sed Rex misso, non nisi post biennium, veniæ diplomate ad Albanum, & is addità vnius anni morà ad eius promulgarionem; vterque magnam gratiæ partem, cunctando corrupêre. *A Rege serò missa ad Albanum: & ab hoc etiam dilata.* Nihil tamen Albanus omisit, quo magnificè id beneficium Belgarum populis exhiberet. *Promulgationis cærimonia magnifica.* Nam profectus Antuerpiam, indictamque supplicationem ad primarium Virginis templum superbo ipse ornatu comitatus, post concionem ab vrbis Episcopo Belgice habitam, sacrificanti Cameracensi Archiepiscopo cum regio Senatu interfuit. *16 Iul.* *Supplicatio, Concio Belgica, Sacrificium,* Sub finem Sacrificij ab eodem Cameracensi perlectæ sunt Pontificis Pij Quinti litteræ, quibus hæresi impliciros absoluebat. *Litteræ Pij V.* Addidit Atrebatensis Episcopus super eodem argumento Gallicam orationem, populum cohortatus, grates vt Deo agerent pro ea Pontificis, Regisque clementia, & Albani Gubernatoris operâ. *Oratio Gallica,* Quæ dum pluribus extolleret, repentinis doloribus correptus, atque è suggesto sublatus, multis ad superstitionem omnia trahentibus inauspicatò dixisse, successuque non fauente suscepisse causam visus est. *interrupta.* Ad vesperam verò Albanus Nobilium stipatus agmine in forum maximum venit. *Pompa vespertina. Theatrum in foro,* forum infinita hominum multitudo oppleuerat, disposito ad capita viarum milite, ac multitudini passim immisto. Ipse consenso ligneo theatro, conspicuum auro solium sublimis insedit, sacro accinctus gladio, & galero tectus, quos religione gemmisque pretiosos à Pio missos antè memoraui. *Albanus in solio,* *Ex litteris Com. Mãs. fol. 9. Aug. ad Marg. Parm.* Tum præconem iussit, propè stantem recitare diploma Regis, quo præteritorum obli- *Regis litteræ à præcone gallicè belgicèque recitatæ,*

uio,

1570 nio, turbarumque venia Belgarum populis tribuebatur. Quod ille
Gallicè Belgicèque præstitit, adeo rauca compressaque voce, vt
quàmpaucissimis perceptus sit: siue id casu euenerit, siue Albani *Sed paucis audita:*
studio quæsitum, qui malebat beneficium ex ea pompa, sparsoque
Ex litteris Assonuilly 27 Iul. ad Marg. Par. magnificè generali venia rumore, quàm ex ipso veniæ diplomate, cui tam multæ exceptiones inerant, à Belgis æstimari. Sed planè contrà accidit. Namque ex ipsa apparatus magnificentia, sibi
summa quæque polliciti, quidquid infra opinionem accepere, detractum sibi querebantur. Accessit quòd multitudo, quæ procul à *& non multis grata.*
theatro spectabat, ignara quantum cuique condonaretur, facilè ab
ijs, qui consultâ operâ beneficium Regis extenuabant, in errorem
inducta est. & eorum non pauci, qui propiùs astiterant, ob ea exceptionum capita, non satis sibi adhuc tuti videbantur. Certè obseruarum est, plerosque domum suspenso animo rediisse, nec vllum
festis in nocte facibus ignibusque, contra quàm Albanus sibi persuaserat, edidisse gratulationis argumentum. Interea in Belgium ve-
11. Aug. nit Anna Maximiliani Imperatoris filia, quæ post Caroli Hispaniatum Principis mortem, cui destinata coniux fuerat, Philippo Patri *Anna Philippi Regis sponsa.*
Isabella Henrici Regis, & Anna Maximiliani Imper. filia. desponsa tunc erat: perpetuo Caroli fato, vt vxores sibi designatas
parer aut viuo præriperet, aut in mortui locum duceret. Hanc vt
in Hispaniam Albanus ipse comitaretur, enixè flagitauerat à Rege: *Deducere illam in Hisp. cupit Albanus,*
honorificum ratus, per eam occasionem abire Belgio satis ab se in *& abire Belgij præfectura.*
præsens repulsis hostibus conseruato, ac fundatis arcibus, vti putabar, in posterum communito. Et quamquam initio Rex assensus
non est, dein tamen offensus aliquibus, quæ in administratione Albanus egerat, quòdque turbatum veniam non vti mandatum fue- *Rex assentiebatur:*
15. Septembris. rat promulgasset, (si comperta scripsit ad Margaritam Parmensem
Ducem, Mansfeldius Comes, Albano pridem alienus) reuocare illum è Belgio statuit, successoremque nominauit Regiæ nobilitatis, *nominauitque successorem,*
virum Ioannem à Cerda, Medinæ cæli Ducem, Nauarræ Proregem: qui tamen non nisi biennio pòst Belgium adiuit, ac breui remissa alijs ea bellorum mole, rediit in Hispaniam. Quo tempore *qui diu aduentum distulit.*
venturam ad regendas prouincias, cum Granuellano Cardinali, Mariam Lusitanam Alexandri Farnesij coniugem, toto Belgio peruulgatum: quamquam omnium vota in eius socrum Margaritam Au- *Interim sponsa deducenda negotio alijs data.*
striacam Parmensem Ducem conuersa erant. At verò Albanus
(quando successor non dabatur) relicto negotio deducendæ in Hispaniam Reginæ Maximiliano Bossuuio, maris Belgici Præfecto:
additisque pro se Ferdinando Toletano filio, Cæsare Daualo, &
cum sua legione Mondragonio: (breui dein reuersis in Belgium
præter Daualum, qui Ioanni Austriaco in Actiaca pugna, ac
Tunetana expeditione adhæsit) ipse interim ad exactionem deci-

mæ,

mæ, vigesimæque tedijt, condirionibus, sæpe ab se mutatis, à populis sæpe reiectis, pari vtrinque pertinacia. Pertinaciam Belgarum augebat rumor de Albani successore, populis optatus, eòque creditus. vnde ijs minor à cadente metus, ac maior Albano indignatio, tamquam fini eius præsultaretit. 1570

Ipse ad exactionem decimæ redit,

INVNDATIO per Belgium.

ACCESSIT & alia dissentiendi ab Albano causa; ex noua subitaque prouinciarum calamitate. Etenim nocte ante lucem, Sanctorum omnium venerationi sacram, intumescens prætet modum Oceanus, atque aggeres alicubi supergressus, alibi demolitus, ram prodigiosa, ac supra omnem Belgarum memoriam alluuione contexit aliquot Zelandiæ insulas, magnam littoralis Hollandiæ partem, toram ferè Frisiam, vt exundationem illam, quæ ante annos quadraginta tumulasse dicitur pagos omnino duos ac septuaginta, vnius altitudine pedis excesserit. Strage non modò fortunarum planè incomparabili, sed hominum vel in sola Frisia viginti millium, quos mare hausit accessu recessuque iuxtà sæuum. quorum, inmentorumque cadauera vnà cum domorum supellectili, fractorumque tabulis nauigiorum, per campos nullo iam matis ac tertæ discrimine fluctuantia, non aliam ferunt obtulisse oculis imaginem, quàm pereuntis olim Noëtica eluuione orbis terrarum. Inuenio in Frisiorum annalibus, à cimbis per insecutos dies à Magistratu immissis ad colligendas naufragij reliquias, mortalium permultos collibus atque arboribus superstantes, extremumque pænè spiritum rrahentes, in tempore exceptos fuisse. inretque eos Snecensi in colle repertum infantem, illuc cum fele cunis aduectum, placidissimè dormientem, diluuij naufragijque vnicè securum. Hac igitur Albanus matitimi Belgij iacturâ permotus, menses aliquor abstinuit à suscepta contentione, non satis animi certus, quid sibi vniuersè agendum exinde forer. Namque in eius quoque aula opinionibus scissa, variè disserebatur. prudentioribus palàm affirmantibus, *Falli rationes Albani, qui sibi persuadeat, ærarium supplendum eo tributo, quod ad egestatem prouincias redacturum sit, ideoque nec diu processurum. Perperam illum gloriari, scriptis etiam ad Regem litteris, compendio vectigalis pecuniæ reperisse se Peruanas auri venas in Belgio. Nempe euenturum ei, quod Antigoni Regis procuratori: qui enato repentè apud Edepsum riuo ægrotis perquàm salubri, quum vectigal aquas bibituris imposuisset, elusa statim auaritia, scatebra simul & vectigal exaruit. Profectò mercaturam quoque simili tributo damnatam, abituram è Belgio, atque adeo tributum ex ea omne cessaturum. Quanto consultiùs fecisse Carolum, qui quum agitasset de centesima mercibus imponenda, iacturæ admonitus, quam ex alienatis inde mercatoribus, ac translatis aliò commercijs acciperet, nouitatem abrogauit? & quid Belgio superesse mercatura*

1. Nouembris.

supra omnem memoriam.

1530.

Strages.

Apud Pier. Vuinsemium l. 3. hist.

Mira res.

Ob hanc calamitatem quiescit Albanus ab exactione.

Aliqui illam omnino dissuadent.

Athen. l. 3. Dipnos.

tura

1572 *tura exuto, nisi à paupertate solitudinem, & à locupletatis circà populis seruitutem?* Non tamen contrà deerant, qui ærarium memorabant exhaustum bello non sponte Hispanorum gesto, sed iniecta necessitate à turbatoribus prouinciarum: ideoque par esse, prouinciarum pecuniâ tanto tunc quidem opportuniùs suppleri, quanto propiùs Anglorum arma ostentarentur. Nonnulli, vt decimæ authores Albano fuerant, ita propositi constantiam asserebant: specie retinendæ dignitatis, re autem vera vt ei apud prouincias inuidiæ atque odij summam conficerent, cui succumberet. Quorum consilia, quia ingenio consentanea, homo ad asperiora pronus arripiebat. Itaque contemni Maiestatem Regis ea Belgatum tergiuersatione minaciter questus, noua edictum moderatione temperatum remollitumque, Bruxellensibus, à quibus præsens ipse promptum præ ceteris obsequium spetabat, promulgari iubet, nihil vltrà mutaturus. Sed ij coniunctis vsque adeo animis repugnatunt, vt clausis institorum officinis, toto eo die pistores, lanij, tabernarijque ab opere cessauetint. Enimuerò iræ præceps Albanus, quòd videret, se coram, in principe vrbe, ac terroris domicilio, tantam plebi confidentiam esse; illa ipsa nocte suspendi imperat ex eis aliquot pro foribus tabernarum. Iamque miles in armis, lictor cum laqueo præstò erant; quum nuncius de Brila à Gheusijs capta, tamquam Deus è machina, implexæ funestæque tragœdiæ nodum ac laqueum repentè soluit. Nam perculsus inopinata clade Albanus, omittit tandem odiosam quæstionem, duos ipsos annos non alio fructu agitatam, quàm vt auctâ in Hispanos inuidiâ, defectionis agitandæ consilium maturaret. Et sanè patuit, quàm acre telum ad rebellandum tributa sint, quum grauiora populis aliunde commotis imperantur. Etenim Belgatum querelæ de Albani seueritate superbiaque, non vltra execrationem atque odium fuere. Certè venienti nuper Orangio cum exercitu nihil auxilij ab offensis Albano ciuitatibus allatum est. Nam supplicia denique paucorum sunt, quantumque multitudinem odio stimulant, tantum metu retardant. At verò tributum propria cuiusque iactura ducitur, qua qui se grauiùs premi vident, cum re proijciunt quoque metum, nullâque futurorum discriminum curâ, auertendæ præsenti tantummodo iniuriæ detrimentoque Ducem quætunt. Id verò cùm alijs gentibus, tùm maximè Belgis vsitatum, quorum plerosque, ac Hollandos in primis, exemptos olim oneribus & collationibus, inque vsum præliorum sepositos à Romanis velut tela atque arma, legimus in eorum annalibus. Nec alia rebellandi causa Belgatum populis quondam fuit, Tiberio Principe, nisi quòd Olennius regendis ijs terris impositus tributum antea modicum augetet, auctum inclementiùs exigetet. apud quem quum ni-

Aly ... & necessariam contendunt.

Aliqui Albanum fallunt.

Ipse edictũ denuo moderatur,

ac tertiò proponit.

Non recipiunt Bruxellenses,

insigni contumacia.

April. mense.

In quos vim & laqueos parat Albanus.

Plura Orang. in Apolog. an. 1581.

Sed aliò repentinus nuncius hominem auocat:

& cogit omittere tributa.

Ea magis nocuère Albano, & Belgis occasionẽ potius fuere rebellandi, quàm supplicia.

Hollandi olim immunes à tributis.

& ob ea rebellarunt à Romanis.

Tac. de mor. German.

Idem l. 4. Annal.

hil preces questusque valuissent, remedium ex bello sumptum; 1572
quod multis exinde lustris obstinatè cum Romanis ducibus gestum est. Ac mihi quidem in Orangii consilia inspicienti, quæ parando ille dominatui, tentatâ sæpius aleâ, dirigebat; tunc videlicet admota fuisse spei videntur, quum hæc tributorum occasio denique oblata est. Etenim mouit is aliquid sub Margarita Parmensi, per eas Episcoporum, Quæsitorumque, & Concilij Tridentini turbas. Quibus tamen Regis indulgentiâ compositis, pletisque Optimatum Gubernatrici addictis, veritus in primis Egmontium non passurum eo amico Principem; non vltra tunc quidem progredi est ausus. At Albano supplicia exercente, abalienata nobilitate, coniectus ipse in reorum numerum damnatusque; communem, vt videri voluit, causam cum priuata vltro coniunxit, atque arma palàm induit, quasi famæ securus, quòd haberet, cuius odio bellum imputaret. Sed ciuitatibus subita illa pœnarum seueritate perculsis, expertus est Orangius, inter initia timoris, (cuius nempe accessus validissimus est, diuturnitate verò minuitur, exuiturque) frustra populos crudis adhuc humoribus inualidos ad defectionem sollicitari. Verùm vbi molesta tributorum quæstione ciuitates Hispano fidæ pariter ac dubiæ vrgeri cœptæ sunt, gliscente omnium odio, metumque superante, auctâ præsertim ex Albani discessu populorum audaciâ; tunc enimuerò intellexit Orangius maturandæ rebellionis, fundandique, quod diu moliebatur, imperij tempestatem adesse. Itaque dum totus in eam curam Albanus enixiùs incumbit, imminens occasioni Orangius populos ab Regis obsequio retrahendi, firmatus occultis complurium ciuitatum consilijs ad defectionem iam spectantium, lecto per otium milite, eas belli faces intulit Belgio, quæ tot annorum spatio nullis vrbium concidentium ruinis opprimi, nullisque cruoris extingui fluminibus potuere.

Et nunc ob eandem sollicitat Belgas ad defectionem Orangius.

Tentatis sæpe alijs ad rebellandum vijs.

Nunc demum fit voti compos.

populis audacioribus ob creditum Albani discessum à Belgio.

CLADES à mari Albano illata.

COEPTVM est à Batauico mari bellum: quasi iam tum vires suas præsenserint, & qua parte dominaturi aliquando essent, principiò intellexerint. Et sanè quum in eam rebellionem intenderint, attentauerintque sæpenumerò Gheusij, tum qui in vrbe degentes, vrbanique dicti: tum qui saltus obsedêre, ac siluestres nominati; soli demum aquatiles (sic enim, & maritimi quoque anseres vulgò appellati sunt) felici rem audacia confecêre. Horum Dux aquatilium Gheusiorum fuit Gulielmus Comes à Marcha, Lumæi Dominus, odium in Albanum professus, depictis in vexillo decem monetis, ad decimi nummi memoriam inuidiamque militibus inferendam. Commilitones fuere primi, Gulielmus Blosius Treslongus, Lancelottus nothus Brederodij filius, Bartholomæus Entesius, Sonoius, alijque complures: quibus mandauerat Orangius, prædatorijs na-

Aquatiles Gheusij.

Dux eorum,

& primarij comites.

uibus

1572 uibus oram Hollandiæ, Frisiæque infestam haberent. Illi Hispanorum odio, ac prædarum cupidine, quarum quintam Orangio partem pendebaot, quantum ab Amisiæ fluminis ostio ad fretum vsque Britaonicum patet, piraticis excurrebant oauigijs: habebaotque, si quando aut ab occursu plurium, aut à tempestate declinaodum erat, in Britanoiæ portubus plerunque perfugium. Qua demum statione ceu communes hostes prohibiti Regiοæ iussu ab Duce Albano rogatæ, dum Cantabricam inuadunt oauim, atque diripiunt, aduersa ventorum vi io Voroam Hollandiæ insulam deferuntur. Ibi pro mercatoribus habiti tempestate illuc eiectis, discrimine io audaciam verso, Brilam insulæ portum adoriuotur, & priusquam oppidani bellum aduehi non merces intelligerent; insperabili successu, nemine obsistente capiunt Dominico Palmarum die: ac Lumæio præeuote, fractis Diuûm imaginibus, oullâque omissa in res sacras, sacrumque ordiuem irreuerentiâ, portum ita communiunt, vt accurrentem Albaoi iussu, cum aliquot signis, Bossuuium Comitem, Hollaodiæ Præfectum, non modò strenuè repulerint, sed etiam nonnullas eius oaues ab alijs fortè seiunctas ductore Gulielmo Treslongo, insigni confidentia, in hostium coospectu succeederint. Ad captæ insulæ famam, tamquam ad signum prouincijs elatum; mirum profectò, quanta per Belgium repentè mutatio coosecuta sit. Quippe ciuitatum complures Fœderatis vltrò fauere, non ullæ etiam inuitare: aliæ inter vtrosque mediæ nec Albanum pati, nec ab Rege deficere: paucissimæ obsequij memores pro Hispaois arma libenter induere. Namque Dordracum, primaria Hollandiæ vrbs, confugienti ad eam Bossuuio, ingressumque militibus suis petenti, sparso callidè rumore, aduentare Hispanos decimum nummum exacturos, portis hostiliter occlusis, pernegauit. Flissinga, Zelandiæ portus, & Oceaoi claustra, ipso Resurgentis Domini die, Parocho ioter sacrificaodum, (vt fortè erat ab Hispanis alienus) ad libertatem populum, qui Sacro intererat, adhortaote; Hispanum præsidium eiecit, eo fureotium tumultu, vt Tribuoum Aluarum Paccchum Albani propinqunm suspeodio oecauerint, imperarâ eiusmodi mortis ignominiâ à Tresloogo, vlciscente (vt ipse aiebat) Ioanois fratris necem capite damnati ante quatuor annos à Gubernatore Albaoo: eandemque vrgentibus idcirco hæreticis, oe videlicet veoiæ locum taoto facinori ab iusta Guberoatoris ira Flissingani sperarent. Nec multò post Eocbusa Frisiæ obiecta, qui vous superérat è præcipuis Hollandiæ portubus, ab Duce Albano defecit. Enchosam secuta sont Horna, Alcmaria, Edamnm, aliaqne Borealis Batauiæ oppida, ad Anstrnm verò Gouda, Veteres aqnæ, Lngdnnom, Goricomium, ac præter Amstelodamum, & Schooouiam Hispa-

Margin notes (left): Ems. — 1. Apr. — Gul. Blosius Tresl. — Dordrecht — Io. Treslongus. — Oudewater. Leyden.

Margin notes (right): Piratice exercen. — Portubus Anglicis prohibentur. — Brilam capiunt. — In res sacras debacchantur. — Auxilium Hispanorum repellunt. — Hinc mira rerum mutatio. — Dordracum ab Hispanis deficit; — & Flissinga, — & Enchusa, — & omnis ferè Hollandia.

Hispa-

& m... na Zelandiæ pa... abiecto Albani metu,

Hiſpanis fida, omnis ferme Hollandia, ac magna Zelandiæ pars 1572
Albanum deſeruere: excuſſo vſque adeo viri metu, atque in ludum

atque in ludum ex Brila appellatione conuerſo.

pænè conſumpto, vt iocularibus eum libellis vltro laceſſerent: & captâ ſtatim Brilâ, Albani effigiem grandibus tridendam conſpicilijs, quæ ei à tergo Lumæus imponebat, paſſim expingerent. Nempe vt, quoniam Brilla à Belgis conſpicilia vocantur, idemque apud eos facetè dicitur, naſo ocularia vitra ſuſpendere, ac oti frenos inijcere; infrenatam iam eſſe Albani ferociam eo deridiculo commoſtrarent: ignari, quanta ſibi ab Duce inanium videlicet contem-

Rebelles ciuitates Orangio ſe dedunt.

ptore, malorum ilias immineret. Et quamuis ex ijs, quas memo-taui, ciuitatibus, initio nutauerint aliquæ, certæ quem fugerent, incertæ cui ſe dederent; tamen partim diffiſæ ſuorum magnitudine ſcelerum aduersùs Sacra, Sacerdotesque; partim nouum tributi onus obſirmatis iam animis haud vnquam paſſuræ, ad Orangij tranſiere

Noua ex illis Reſpub.

partes, in eiusque tamquam Regij Præſidis verba, Lumæio curante, iurarunt: ab eo præſidiarios milites, naues, arma: ab eo locorum præfectos, ac leges: ab eo reditus ex ſacri Ordinis cenſu prære-

prædatorijs nauibus ſupra modum aucta:

ptos accepere. tanta confluentium ex Gallia, Britanniaque, multitudine, prædarum ſpe; vt quatuor intra menſes, Fluſingano in portu ſteterit inſtructa centum quinquaginta nauigiorum claſſis, auſa Hiſpanarum partium oppida, ac naues frequenter inuadere:

& mari plerumque victrix.

cum quibus & proſpero tunc ſucceſſu ſæpe pugnaſſe, & deinde intra decennium (quo tempore aliquoties bellatum eſt mari) Hollandos ſemel victos, victores fuiſſe ſemper, Hiſpani ipſi ſcriptores affirmant. Vt profectò ijs iam tum proluſiſſe victorijs videantur, quibus hac tempeſtate, nimis quantum maritima Hollandi potentia per Oceanum excreuit. Atque in hunc denique modum noua hæc extitit ab aquis Reſpublica, parente ambitione, obſtetrice hæreſi, terrore ceu tonitru ante tempus emiſſa. Sanè quum de hac poſtrema rebel-

Ber. Mid. l.16.

Occaſione ex tributo ſumpta.

lionis occaſione quereretur, ſcribens ad Margaritam Parmenſem Ducem Namurcenſis Epiſcopus, ad extremum conficit, Hoc decimæ vigeſimæque pretio emptas eſſe Orangio maritimas prouincias, nouumque Principatum. Verùm hæc adeo multiplex, ac repentina ciuitatum defectio, etſi Albanum, auditis alijs ſuper alias

24. Iul. an.74.

Deſciunt & aliæ ciuitates.

cladibus, magnopere commouit: namque in Zutphania, Tranſiſelania, Geldria, Friſiaque non minores interea proceſsus habebat affinis Orangij Gulielmus Comes Bergenſis, vrbibus oppidisque partim vi captis, partim ſponte, aut metu deditis. Tamen, vt Hiſpanus intentâ erat in Gallos curâ, timebatque Belgio tempeſtatem à terra non à mari, nihil æquè hominem perculit, ac nuncius

Doesburgum, Zutphania, Harderuicum, Oldenſalia, Campi, & alia.

Montes à Ludouico Naſſ. capiuntur. Gallis adiuuantibus.

de Montibus, principe Hannoniæ vrbe, à Ludouico Naſſauio ope Gallorum captis. Verebatur enim, ne belli principium id eſſet,

Mont. 25. Maij.

quod

1572 quòd Carolus Galliæ Rex, Ludouici Nassauij, Gasparisque Colinij suasu, illaturus vulgò ferebatur. Etenim Carolus pace cum Hugonotis vtcumque composita, eorumque primoribus in gratiam aulamque reuocatis, à Colinio illorum duce persuaderi sibi passus dicebatur, vt pro Nassauijs arma submitteret in Belgium. Iamque legebatur per Galliam miles: Coliniusque, quoniam dux expeditionis destinatus erat à Rege, florem hæreticæ nobilitatis Parisios euocauerat, specie Nauarræas nuptias honorificentiùs concelebrandi, re vera autem vites accessu Nobilium confirmaturus. ægrè eorum nonnullis, & quidem callidioribus, in potestatem Regis sese committentibus, mirantibusque, Colinium, qui paucis antè annis Regis nomine inuitatus in aulam præcaute responderat, *In Gallia non esse Comites Egmontios*; nunc tantâ confidentiâ se sociorumque præcipuos Regia in vrbe, Caroli arbitratu, concluderet. Ipse tamen, quòd iam videret, occupatis à Gallo Montibus, læsam cum Hispano pacem, ictumque eâ gratiâ fœdus cum Angliæ Regina; belli nequaquam dubius auxilia quanta poterat à Germaniæ Principibus contrahebat, Belgarum Nobilium fidem pertentabat, ipsumque castrorum in Belgico exercitu Præfectum per certum hominem aggressus, primos ei in Gallica militia honores fructusque pollicitus est, si ad partes Caroli Regis iam iam potituri Belgio maturè transiret. Quumque semel reiectus non desisteret animosius non minus fidei emptor alienæ, quàm venditor suæ; indignatus acceptis eodem internuncio litteris Vitellius, atque in ignem, vt erant obsignatæ, illo præsente coniectis, facessere ab se protinus hominem iussit, & factum responsi loco ad Colinium referre.

Car... rege coniectio.

Colinio authore.

Qui se nimium confidenter Regi credit.

Ch. Vitellius.

Sollicitat Belgas ad defectionem.

Vitellium pertentat.

Huius praclarum factum.

ADMONITVS à Vitellio Dux Albanus, simulque ab Hispano apud Carolum Oratore certior factus, quid in horas Parisijs molirentur hæretici, quamquam initio hostem Carolum non crediderat, quippe conscius (vti aliqui scripsere) quid aduersùs hæreticos agitaret animo Rex; tamen auditâ Montium iacturâ, non vltrà Regi fidendum ratus, neglectâ maritimi belli curâ, Federicum filium, & Chiapinium Vitellium, cum parte copiarum obsidendis Montibus præmittit: ipse cum reliquo statim exercitu secuturus. Venientem Federicum egressæ Montibus selectæ aliquot Gallorum cohortes subitariâ excepere pugnâ, ne castris locum caperet Hispanus obsistente nullo. Certè ad famam pertinere existimarunt, specimen sui aliquod præbere hosti à mœnibus procul habito. Quamuis autem in ea velitatione sauciatus à plumbea glande Vitellius in sinistra tibia, curam haud leuem Regijs incusserit, castra tamen, quo ipse destinauerat loco, posuere. Et altero quidem, postquam ea locauerant, die, repertæ sunt per stationes militum, Montenses aliquot

DE MONTIBVS ab Albano recuperatis.

I. B. Adrianus l. 18. & Thuan. l. 36.

Federicus Albani fil. ad obsidendos Montes contendit.

Pugnat cũ Gallis disturbaturis castrorum positionem.

Castra tamen ponit.

Mulieres exploratrices.

1572

quot mulieres ab vrbe digressæ, per speciem olera vendendi, Hispanorum agmina & consilia explorantes. quæ Federici iussu, decurtatis paulum supra genu vestibus (militari huius sexus ignominia apud Hispanos, antiquissimæ Ammonitatum consuetudinis non absimili) per castra primùm traductæ exsibilatæque, dein Montes cum eo dehonestamento remissæ sunt. Nec multo pòst Espinense cœnobium, quod vrbi proximum Montenses insederant, bis ab Hispanis tentatum, demum eiectis inde acri pugna præsidiatijs, captum est. At non segnior interea Colinius libetandæ obsessæ vrbi pedites equitesque in limite conscribebat, præfecto subitæ expeditioni (Regis, vt aiebat, iussu) Ioanne Angesto Ienlisij Domino, Francisci Ienlisij nuper extincti fratre. Is, quamquam per expeditum nuncium admonitus à Ludouico Nassauio, ne pugnam iniret, antequàm venienti Orangio sese adiungeret; impatiens moræ, atque consortis, cum quo communicaret laudem libetandæ vrbis: ac militum (sex septemue millia erant) alacritate fretus, cum Federico nullam impigri partem ducis omittente, ferociùs quàm cautiùs collatis signis apud Sanctum Gislenium non procul ab obsessa vrbe, magna suorum strage, profligatus est. Quo sanè die admirationi fuit Vitellij audacia. Qui recens à vulnere quum ingredi, aut consistere non posset, & tamen abesse à pugna non sustineret; obuiâ fabrûm sandapilâ gestari se voluit: in eaque semistratus aciem cum Federico duce disposuit, insidias struxit, quæque Præfecti castrorum sunt, peregit omnia. Tum primo in agmine, inter dimicantium tela conspicuus, voce, manu, præsentiâ ipsâ, plurimùm profectò valuit ad victoriam. quæ tamen illi, recrudescente pòst vulnere, ac desperatâ valetudine, rantùm non attulit supremum diem. Desiderati dicuntur ex Ienlisianis mille ac ducenti, quum ex Hispanis triginta tantummodo cecidissent. Ipse Ienlisius, ac sexcenti milites, inter quos Nobiles ferme sexaginta, in manus Hispanorum deuenere: ex ijsque partim in vicinas arces abducti, partim suspendio necati. Reliquos, qui ex infelici prælio in siluas saltusque profugerant, locorum ignaros rustici paulo antè crudeliter ab eis habiti, pari crudelitate confecere. At Federicus, cuius ab ea pugna virtus inclaruit, reducto victore exercitu in proximum pagum, ad agendas publicè gratias Diuæ Leocadiæ, Toletanæ vrbis tutelari (cuius ibi corpus tunc quidem asseruabatur) diem militari pompa transegit. &, quo rei famam per Hispaniam augeret homo & patratione operis, & ostentatione magnificus, misso Centurione Bobadilla, victoriam Regijs armis auspicijsque relatam Philippo Regi gratulatus est.

INTEREA Princeps Orangius rebellium prouinciarum spe famaque

Marginal notes (left): plectuntur. — Espinense cœnobium expugnatur. — Exercitus à Colinio submissus, — cum Federico confligit: — vincitur. — Vitellij audacia. — vastæ — captiui. — Reliquiæ à rusticis trucidatæ. — Victoris exercitus lætitia.

Marginal notes (right): Ber. Mend. lib. 6. — 2. Reg. c. 10. — Barella. — Thuan. l. 54. Hispanos viginti cæsos numerat. totidem Io. Meursius l. 7. & Ber. Mendoza. — Relatū est Toletum an. 1587.

Montium recuperatio Albano Gubernatore 1572
A Montes Vrbs Hannoniæ
B Monasterium Espilenœum, ex quo repulsi Montenses a premissis Albani copijs
C Pugna inter Gallos Ienlisio Duce et Hispanos Duce Federico Albani Fil
D Chiap Vitellius saucius aciem instruens
E Ienlisiani profligati
F Circumuallatio
G Castra Ducis Albani
H Locus unde uerberatio in Vrbem
I Orangij exercitus Montes liberaturus
K Pugna inter Catholicos et Orangianos
L Orangius suos animans
M Albanus suos immittens
N Cohortes Albani in subsidium properantes
O Equitatus Albani eodem tendens
P Mulieres Montenses exploratrices detectæ
Q Festi ignes ob nuncium cædis Bartholomeanæ
R Castra Orangij recedentis noctu aggressa ab indusiatis Hispanis

1572 que auctus, secundam in Albanum expeditionem confidentiùs adornauerat. trahensque sex millia equitum, peditum vndecim millia, ineunte Iulio, transmissis Rheno ac Mosa, expugnatâque crudelem in modum Ruremundâ; Brabantiam infestus ingreditur, Hannoniam, liberando Ludouico fratri, periturus. In via paulùm diuertens, Louanium fidam Regi vrbem aggreditur, acceptisque sexdecim aureorum millibus, à vi abstinet. Mechlinienses recusato paulo ante Hispanorum præsidio, eòque impares sponte se dedunt. Idem fatum fuit Niuellarum, Diesthemij, Sichemij, Tillemontis, aliorumque oppidorum ad partes metu aut studio transeuntium. Bruxellæ obsequij constantes Orangium repulere. Teneramunda, atque Aldenarda vi captæ, direptæque. Pagi plerique aduersùs arma inualidi, oblatâ pecuniâ hostilem iniuriam redemerunt. Et profectò miserum, si vnquam, hac tempestate Belgium fuit, quatuor exercitibus hostium, à mari, à terra pariter appetitum. Quum prouinciarum maritima Lumæus, Gallus finitima Nassauius, Germanis contermina Bergensis, media vexaret Orangius. Neque tantummodò subigerent vrbes, repugnantesque trucidarent, ac domos militari licentia auaritiaque diriperent: sed barbara immanitate, nullius ætati, pudoriue parcerent: in sepulcta, & requietem mortuorum desæuirent: omnes æquè noxios haberent: in Sacra præsertim Sacerdotesque fanatici furerent, eosque (nec vllum vitæ pretium erat) quæsitis ad ignominiam cruciatibus mactarent. Quam sacri ordinis carnificinam à Gheusijs, & à Lumæio Gheusiorum immanissimo, plerisque in vrbibus peractam, fuere qui non minore istorum conuicio, quàm illorum præconio, litteris consignarunt. Et quamquam alicubi Regij milites, si Sacrorum iniuriam excipias, inclementer & ipsi victorijs postmodum vsi sunt: quia tamen id à Gheusijs ad Brilam est cœptum, direptâ etiam contra fidem iureiurando obstrictam, Amorfortiâ; Hispanorum ferocia quasi ab exemplo veniam mereri aliquam videri potuit. Certè hoc nomine Orangij militia, ex hæreticorum annalium confessione, per Belgium infamis fuit: & quem suscepisse arma crediderant asserendo aduersùs Albani dominationem Belgio; nunc verò nullo amicorum hostiumue discrimine infensum omnibus, atque adeo se in plures ac truculentiores incidisse Dominos querebantur. Sed Orangius, spreto interim ciuitatum odio, Hannoniam in conspectum obsessæ vrbis venit, medio Augusto mense: reperitque Albani, qui illuc aduolauerat, copijs obsessos opinione grauiùs laborare: miratus castrorum munitiones non magis obsidendæ vrbi validas, quàm auxiliarium aggressionibus imperuias. Pleraque tormenta è colle portam Bartimontiam impetebant: vnde ad læuam ducto aggere fos-
sâque

EXPEDITIO secunda [illegible] è German. in Belg. ad iuuandum Lud. fratrem.

Ruremundam expugnat.

Louanium mulctat.

Mechliniam capit.

Dieft. Thienen.

Et alia in via, præter Bruxellas.

Guliel. à Marcha. Ludouic. Guliel.

Quatuor hostiles exercitus Belgiū vexant.

& in res sacras, & in sacerdotes desæuiunt.

Guliel. Estius Gorcomianus de crudelitate in 21. martyres Gorcomienses. Surius in comment. Arnol. Hauensius l. 9. de erect. episc.

Io. Meurs. in Orang. l. 9 & alij.

Inde malè audire cœpit Orangij militia.

Sed ipse Montes properat.

Miratur Albani castra obsidentis vrbem.

sâque præmunito vrbs pæne claudebatur, crebris per interualla ca- 1572
stellis mutua ope tutis, & interiecta militum statione firmatis. Hæc
porrò munimenta dum Orangius copijs suis è vallo eductis fru-
Frustra ea perrumpere conatur. stra perrumpere conarus, leuibus interea prælijs decertat; (nam de
rei summa non agere certum Albano erat) audit, in Hispanorum
Lætitia in castris Albani, castris, sub primas tenebras, ingentis lætitiæ signa hostes edere,
sclopetorum explosione ter repetita, læto tympanorum tubarumque
cantu, ac toto circùm vallo festis ignibus collucente; sollicitusque
quid illud esset, clàm ab exploratoribus certior fit, duobus antè die-
ob nuncium cædis Hugonotorũ. bus, Parisijs patratam esse, Regis Caroli iussu, memorabilem il-
lam Hugonotorum cædem: quam, quòd in nuptijs peracta est
Henrici Nauarræi Regis, (qui posteà Galliæ Rex fuit) & Marga- *Henr IV.*
ritæ Caroli sororis, ipsa Diui Bartholomæi nocte; Bartholomæa-
nas noctes, seu Parisienses nuptias appellarunt. Ingens profectò fa-
cinus, sed meritum coniuratæ in Regem factioni supplicium. certè
Gratiæ Deo redditæ Romæ ob eandem caussã. de eo admonitus à Lotharingo Cardinali Romanus Pontifex, egit *Gregor. xiij.*
in D. Ludouici templo, quò ipse instituta supplicatione se contulit,
vltori Deo grates: edito amplissimæ indulgentiæ diplomate, ad
Regi regnoque cælestis opem Numinis implorandam. At verò
Orangij desperatio. consternatus inopinato casu Orangius, deque belli euentu dubius,
quando interfectis Colinio, & reliquis hæreticorum principibus,
nulla ab Rege factioni aduerso sperare posset auxilia; quamprimùm
tentandam cum Albano aleam existimauit, antequam rei fama per-
manaret ad milites. Sed Albanum militiæ prouidum munitis se se
castris continentem, atque ex eis vrbem tutò verberantem, quum
neque inuadere, neque inde pertrahere in aciem posset, veritus ne
& abscessus à Montibus. Gallorum Duces, præcipuum robur exercitus, audita Parisiensi
cæde, mutato consilio dilaberentur; Ludouico fratri significat, re-
bus suis vt consulat, fatisque cedat. simul ipse Mechliniam exerci-
tum reducit, non sine clade aliqua, vt in receptu euenire solet, ac-
Eius castra noctu inuaduntur ab indusiatis Hispanis. cepta. Namque selecti Hispani pedites ferme ducenti, atque octin-
genti circiter equites, omnes, quo se per tenebras internoscerent,
indusiati, hostium castra noctu repentè adorti, trucidatis primis
starionarijs, vicina contubernia, stragem terroremque circumfe-
rentes, inuadunt: ac prinsquàm ad arma conclamaretur, non pau-
cioribus quadringentis hostium iugulatis, aut igne succensis, (nam
& ignis in castra stramineis sparsa tuguriolis iniectus est) victores
abscedunt: maiori haud dubiè strage secutura, nisi illud ipsum in-
cendium, quod primò metum incussit, dolum citiùs detexisset: eâ
causâ nonnullis Hispanorum, vt erant albo præsertim inregumen-
to conspicui, faciliùs interemptis. quorum aliquos seorsim à socijs
Rerum audacia. ausos in tentorium vsque progredi Principis Orangij, ipse à catella,

quæ

1572 quæ eodem lecto cubabat, contentiùs adlatrante, vnguibusque faciem Heri vellicante expergefactus, accursu militum oppressit. *& Orangij periculum* Inde noctis reliquo cum trepidatione & curâ traducto, prima luce castra mouit, ac magnis itineribus, transmisso Rheno, Delphos in Hollandiam concessit. Nec multo pòst Ludouicus, quem potissimum *19 Sept.* perculit Colinij cædes, cui videlicet author ipse fuerat, vt se crederet Regis fidei; vrbe non aspernandis conditionibus Albano relictâ, Dilemburgum petijt, primariam sedem Nassauiæ Comitatus. *Montes Albano redduntur.* Potitus vrbe ante mensem obsidionis tertium Albanus, quamuis *Albani laus ab ea victoria.* eodem tempore obsideret Vrbem, ipse ab Orangiano exercitu obsideretur, eòque plus claritudinis adeptus apud hostes vtrobique victos; quidquid erat in Flandria, Brabantiaque ab Orangio captum, maiori celeritate, quàm clementia recuperat: *Recuperat Albanus quidquid ab Orangio captum.* oppidorum alijs pecuniâ mulctatis, alijs populabundo militi permissis. Et quidem Mechlinia, vrbs in primis elegans, atque opulenta, paulo antè Orangio dedita, Regij furorem exercitus, tridui populatione *Populatio Mechliniensis.* experta est. Sed nec ea calamitas bonis exemplis caruit. Prædam fere omnem miles attulerat Antuerpiam, vilissimoque, vt fieri assolet, venditabat. *Pietas in ea mercatorū Antuerpiensium.* Quum Sacerdos è Societate Iesu, gratus apprime *Petrus Trigosius.* Antuerpiensi populo, conuentis amicis aliquot mercatoribus occasionem lucri pulcherrimam, dignamque Christianis negotiatoribus *Io. Buter. in vita Albani, & ex Historia Societ. Iesu an. 1572* commonstrat; si ex Mechliniensibus spolijs, quæ miles planè prodigeret, ipsi quantum possent pecuniâ suâ redemissent, dominis eodem pretio redditurі. Sic enim & miseris quàm minimum sentiendam fortunarum iacturam, quas si mercarentur antè propolæ, vtique multo cariùs recuperarentur: & mercatoribus ipsis nihil interim pecuniæ deperiturum, quin famæ accessurum apud homines persanè multum, apud Deum certè huiusmodi mercaturam ijs futuram longè quæstuosam. Placuit ea negotiatio pijs mercatoribus. Prædatitiæ merces magna ex parte & quidem minimo coëmptæ; insumpta videlicet in ijs viginti circiter florenûm millia, quæ ferme centum millibus æstimarentur: ac dominis eodem pretio redditæ, aliquæ etiam dominis non apparentibus, inter inopes distributæ. Immo (vt inest quædam in subleuandis miseris voluptas) ijdem mercatores, collato certatim ære, magnam alimentorum copiam eiusdem Sacerdotis ministerio comparant, oneratamque ijs nauem Mechliniam egentibus subsidio transmittunt. Quo in nauigio (id *& militum.* quod mirandum est magis) à militibus eodem hortatore permotis, imposita comperio centum ampliùs pretiosiora vestimenta, præter aliam supellectilem, quæ religiosis præsertim viris feminisque gratuitò redderentur. Sed non ideo Albani nomen, lacerari *Inuidiam populationis amoliri à se conatur Albanus.* vulgò desijt ex ea populatione: quamuis ipse vulgatis statim litteris

 causam

causam contulerit in Mechliniensium perfidiam, qui quo necessitatem obtenderent dedendi se Orangio, Regium paulo antè præsidium consultò recusassent. At non strenuè minus, quàm celeriter, paulo etiam, quàm Albanus pater, inclementiùs agebat in Geldria Federicus: expugnatâque Zutphaniâ, ac pariter direptâ, tantum reliquis circà prouincijs terrorem iniecit, vt fugiente Bergensi Comite paulò ante victore, oppidis omnibus dilapso præsidio vacuis intra mensem potitus sit. Nec minus interea in Zelandia Mondragonius Tribunus, cum bis mille ex omni exercitu selectis militibus, ausus Oceanum pedibus transmittere, quinque circiter passuum millia, admirabili fortitudine Goësium ad Scaldis ostium obsidione liberauit, vniuersamque insulam Zuitbeuerlandiam, exercitu hostium partim cæso, partim fugato, cœpit. Quod viri facinus sanè quàm egregium ac singulare quoniam geminum est ei, quod idem Mondragonius ad Scaldiam Zelandiæ quoque insulam audaciori adhuc traiectu patrauit, illius commemoratione, huius magnitudinem exponere supersedebo. At verò excidium Nardêmi, quod est in limite Hollandiæ, longè alio successu Federico victori stetit. Nam etsi id oppidum, ob fœdam defectionem, susceptumque contempta atque illusa Religione patrocinium hæreticorum, singularis animaduersionis exempla meruerat, super hæc tamen vltio visa est: & trucidatis omnibus quamquam imbellibus innoxijsque, consumptis incendio domibus, mœnibus solo exæquatis, non pœna illa, sed flagitium fuit. Itaque nuncius cladis, Gheusiorum astu in maius auctæ, tanto Hollandorum omnium non terrore, sed odio aduersùs Hispanum nomen numquam deponendo auditus est: vt obfirmatis desperatione animis, extrema omnia perpeti, quàm Albani iussa facere maluerint.

Victoria Federici, — *& Mondragonij.* — *Nardemi excidium,* — *ex quo odiū in Hispanum nomen.*

1572 — 30. Nouē. — Tergoes. 20. Octob. — an. 75. — *Michr ab Isselt in hist. sui temp. Frā. Har. in Annal. Belg. & alij ferè omnes.*

CERTE Harlemum, nobilis Hollandiæ vrbs, quò bellum deportauerat Federicus, Amstelodami fidæ vrbis opportunitate inuitatus, non modò oblatam ab eo veniam superbè reiecit, sed recepto nouo partium præsidio, & vt omnem reconciliationis spem sibi præcideret, exuta palàm veteri Religione, fractis sacris imaginibus, ac violatis direptisque templis; octo mensium obsidionem tulit, pari hostium vitæque contemptu. Vt iam Federicus desperato successu adornaret in Brabantiam reditum, nisi Albanus increpitâ filij inconstantiâ, per litteras monuisset, *Si locum deserere et in animo esset, se quamuis lecto decumbentem in castra venturum: aut (si morbo in horas ingrauescente impediretur) accersiturum denique ab Hispania ipsius matrem, quæ bello imposita, filij partes abeuntis expleret.* Sed quamuis euerberatus eo conuicio iuuenis pluribus inde aggressionibus admoueret omnem expugnandæ vrbi machinam; illi tamen robustiore

DE HARLEMI obsidione. — *Desperat successum Federicus.* — *Increpatur à patre.*

in

1573 in dies audacia nihil omittebant, quo & aggredientium vires armis repellerent, & eorum neglectum nouis quotidie contumelijs præseferrent. Nam sæpe in mœnibus Hispani complures, qui captiui in vrbe attinebantur, in obsidentium conspectu è furcis pependêre. *Harlemenses lacessant nouis contumelijs Hispanos.* Quumque è Regijs castris proiectum esset in vrbem abscissum hominis caput, cum elogio, *Caput Philippi Coninx, qui liberando Harlemo cum bis mille auxiliaribus aduenit*: *Hispanorum in Harlemẽses maledicentia conuicia.* Iterumque aliud, titulo fronti adnexo, *Caput Antonij Pictoris, qui Montensem vrbem Gallis prodidit*; *Mons.* Harlemenses captiuis vndecim obtruncatis, eorum capita dolio inclusa, noctu in castra deuoluunt, circumiectâ dolio inscriptione, *Albano Harlemenses, ne ob decimum nummum adhuc non solutum persequatur bellum, decem capita persoluunt: ac pro vsura dilatæ solutionis vndecimum superaddunt.* *Harlemensium responsum.* Ad hæc, impiè ludibundi aras in editis mœnium tumulis constituunt, Diuûm signis exornant, supplicantium hymnosque concinentium more circumeunt sacris vestibus induti: mox ludo in furorem verso, stramineas Sacerdotum, Monialium, Hispanorumque icunculas manu prælatas flagris cædunt, confodiunt, amputatisque capitibus in castra deijciunt. *Eorũdem in res sacras ludibria.* Nec deerant, qui eadem Sanctorum, Christique Sanctorum Principis signa pilis Hispanorum impetenda è mœnibus objicerent, atque impetentibus religionem per iocum incuterent. Sed non impunè sacrilegis ludionibus ea fuere. *Non impunè.* Quippe obsessarum, ex illo res Harlemensium cœpisse in peius ruere: donec fame miserum in modum absumpti, dedita tandem vrbe arbitrio Victoris, sensere vltorem Deum. *3. Augusti* *Capitur vrbs;* Constat enim, ex mille ac sexcentis præsidiarijs (ad quem numerum redacti erant vbi se dedidere, quum quatuor millia obsidionis initio numerarentur) vix septingentos superfuisse. *Supplicio affectis quam plurimis.* reliquos nongentos cum oppidanis ferme quadringentis, plerisque rebellionis incentoribus, præsertim hæreseos administris, Federici Toletani sententiâ, continuato multorum dierum ferali spectaculo, aut ferro, aut laqueo, aut demum aquis enecatos, elusi impiè Numinis persoluisse pœnas. *Feder. Albani F.* Fuit hæc obsidio multis sanè memorabilis. *Memoratu digna in hac obsidione.* Namque in ea repetitum ex antiquitate ministerium columbatum litteras perferentium. *Columbæ litteras perferentes.* Paulo enim antequam clausa fuisset nuncijs via, Harlemenses ex vrbis columbarijs ad Orangij classem, & vicina sociorum oppida columbas aliquot cicures asportarunt: quæ deinceps, vbi opus fuit, cum litteris subter alas alligatis emissæ, tecti quæque sui prolisque memor, Harlemum reuolabant. ac per aërios hosce tabellarios Orangius ad perferendam tribus postremis mensibus obsidionem ciues obfirmauit. donec earum vna, dum ab volatu defessa castris insidet, à milite artificij ignaro fortè transfixa, litterarum arcana patefecit. Quo factum, vt quot quot exinde

 trans-

transuolarent per aeta columbæ, quamquam innoxiæ, certatim à 1573 militibus figerentur. Fuit illustris mulierum manipulus Harlemensium, reficiendis ac defensandis alicubi propugnaculis cum virorum sedulitate certantium. Præerat bis Kennaua, maris animi femina propè quinquagenaria: cuius ductu, ausæ pro mœnibus munia militum obire, interque sclopetarios castra Hispanorum lacessere, non minus incitamento suis, quàm hostibus admirationi fuere. Nihil tamen admirabilius ciuium pertinaciâ. qui quamuis tribus magnis exercitibus exuti: quamuis lacera intra mœnia, ac decem millibus (vt memorant) ac trecentis sexaginta ictibus perterebrata malè tecti, non tamen dedendæ vrbis audire conditiones paterentur: redactisque propugnatoribus sanè ad quam paucissimos, ipsi multorum munia vsque adeo assidui dies noctesque in mœnibus explerent, vt quouis temporis puncto quisquis è Regijs castris paulum supra munitiones attolleret caput, illico ex vrbe scloporum pilis, & quidem pluribus è locis certatim peteretur. Ex quo (vti accepi) sæpenumero Hispani milites partim ludificaturi hostem, partim puluerem ei tormentarium absumpturi, galeas stipitibus imponentes, è propugnaculis semiconspicuas ostentabant; ac destinatis hostium globis momentò figi videbant. Denique quamuis fame duobus supremis mensibus ad deuorandos mures, calceos, obscena quæque adacti; non dum tamen ferociam deponerent, certi in confertos hostes irruere, pugnantesque mori potiùs, quàm tradita in vrbe, pecorum more iugulari. fecissentque, nisi iam iam portis egressuros liberi vxoresque misero eiulatu complexuque retardassent. Denique accessit obsidioni Harlemensi celebritas à similitudine Sancerranæ obsidionis. Eodem mense Sancerra in Biturigibus, eodem Harlemum in Batauis obsessa sunt. vtraque ciuitas aduersùs Regem Religionemque rebellis: vtraque, quòd à Regijs frustra initiò oppugnaretur, omissâ aggressione consultiùs obsideri cœpta. Par vtrobique mulierum alacritas arma tractantium: & sua Sancerranis Kennaua non defuit, quæ ceteris hortatu manuque præiret. Par vtrobique ciuium pertinacia, illic à Rupellanis, hîc ab Oranganis ad octauum vsque mensem, vana spe auxilij, sustentata. Vterque populus fame demum superante, eodem Augusto mense, eodemque propemodum die, ille tamen certis conditionibus, hic victoris arbitrio deditus. Sed in illa obsidione plures fame, atque omnino supra quingentos periere: adeo vt triennis puella paulo antè mortua atque humata, à parentibus ipsis, detestabili exemplo, refossa deuorataque sit. in hac verò ferrum multo plures, nec pauciores tredecim millibus, ac nobiliores absumpsit. Nam ex Regijs desiderati Grauelingæ gubernator Cressonerius, bellicorum operum

Mulierum pugnantium manipulus.

Obstinatio, & ferocia ciuium.

Similitudo huius & Sancerranæ obsidionis.

Thuan. l. hist. 55.

Mortui, aut fauciati ex regijs.

1573 rum clarus, rei tormentariæ castrisque muniendis in hac expeditione præfectus. Nec impar artificio Bartholomæus Campius Pisaurensis, præstentissimus machinator: cuius ingenium cùm aliàs sæpe, tùm præcipuè in expugnatione Rhotomagi experta est Gallia. *1562. Roane.* præter saucios ac semimortuos è pugna relatos, Norcarmium Hannoniæ Gubernatorem, Valentinum Mottæum Cresonerij successorem, Iulianum Romerum, Gasparem Billium, Rodericum Toletanum, primarios Tribunos, & ipsum expeditionis ducem Federicum Albani filium, præter Centuriones fermè duodecim, ac milites omnino plurimos: ex quibus non pauciores quatuor millibus *Per. Mld. l.9.* cecidisse fatentur Hispani. Ex Fœderatis perempti Gulielmus Bronchorstius Dynasta Batemburgicus Orangij legatus, Vibaldus Riperda Harlemi & militiæ Præfectus, Lancellottus Brederodius, Derdeindius Gallus, & Petrus Iansonius militarium operum conficientissimi, Hadrianus Iansenius, Martinus Prusius, Lambertus Vittzenbergius, alijque ordinum ductores. Quibus & Gulielmi à Marcha Lumæi Comitis exilium adiungi potest. Hic enim, vt ADVERSA nemo imputat sibi, quum infeliciter ad Harlemum pugnæ alea cessisset, coniectâ in Ordines culpâ stipendia malignè suppeditantes, eis minari, quasi in Hollandos conuersurus arma, visus est. Itaque iussu Orangij, qui non æquis, opinor, oculis hominem videbat Hollandiæ liberatorem iactantem vnicè se, legari munere exutus, ac succedente Gulielmo Batemburgico redactus in ordinem, cum Enresio, alijsque asseclis in carcerem conijcitur. Sed emissus, & mox compertus moliri aliquid aduersus Ordines, à quibus ingratè acceptum se publicato etiam libello querebatur, quòd sibi, qui primus maritimis prouincijs author libertatis fuisset, docuissetque Hispanos vinci posse; ea videlicet ab Hollandis gratia rependeretur: ex Orangij sententia, sed omnium odio damnatus, abire Belgio iussus est. Quumque quatuor post hæc annos, iterum arma in Ioannem Austriacum induisset, victus Gemblacensi pugna, Leodium profugit: vbi rabidi morsu canis appetitus, seu veneno epulis iniecto, homo impiè ferox interijt. Recepti Harlemi victoria, vt in diuturnis obsidionibus euenire solet, plus famæ, quàm fructus Hispano attulit. Namque imminuto non parum exercitu, ac seditione aliquâ retardato, digressus inde ad inuadendam Alcmariam Federicus, hiemante iam anno, obsidium soluere coactus est. Nec melior mari fortuna cessit, capto à Gheusijs fœderatis, nauali prælio, Maximiliano Henninio Bossuuij Comite, Hollandiæ Zelandiæque, & maritimæ Belgarum oræ præfecto, viro militiæ impigro, gratoque in primis Albano. Ferunt in eo certamine solam Bossuuij Prætoriam nauem (Inquisitionem Hispanicam vocitabant Hollandi) à cetera

Mortui ex fœderatis.

Lumaius fuit effusus.

ab Orangio redigitur in ordinem: conijcitur in carcerem.

pellitur in exilium:

moritur.

Arnol. Hamensius l. 1. de nou. Episc. Ant. Carnerius in bell. Belg. l. 5 & Franc. Hareus in Ann.

Alcmariam frustra tentat Federicus.

Bossuuius Hispana classis dux & mari vincitur,

Heuter. apud Haræu in Ann.

Breuui pugna &

cetera classe destitutam, octo & viginti horarum spatio contra viginti hostium nauigia strenuè depugnasse, redactamque è trecentis classiarijs ad octoginta, eosque, præter quindecim, saucios ferme omnes, hosti se ad extremum dedidisse. Compensata hæc tamen clades, aliquot in australi Hollandia oppidis expugnatis, captoque apud Hagam Comitis, Philippo Marnixio Aldegundio, primariæ apud Fœderatos existimationis ac loci, adeo vt pollicitus sit Orangius, quæ audiret Aldegundio fieri ab Hispanis, paria se Bossuuio relaturum. 1573

Aldegundius Orangio intimus capitur.

ALBANVS successori tradit prouinciam; *17. Nouemb. 1573.*

INTEREA Belgium aduenerat à præfectura Insubriæ Ludouicus Requesenius, cum duobus tantummodo Italorum equitum vexillis, ductoribus Mutio Pagano, ac Petro Busto: successor Albano substitutus ab Rege, quoniam Medinæ cæli Dux Ioannes Cerda prouinciam detrectauerat, desperatâ eius curâ: onereque pariter, & inuidiâ Albano relictâ. Et is cum Federico filio Bruxellas illico reuersus, prouinciâque & exercitibus Requesenio traditis, cœpto Decembri mense in Hispaniam concessit, Belgio sexennium administrato. Albani discessum non perinde habuere omnes hæreticarum partium Duces: quum ægrè id ferrent eorum aliqui, versam hominis fortunam credentes, nec vllum potentius telum sollicitandis ad defectionem populis, quàm Albani odium existimantes. Orangius tamen, qui virum palàm oderat, & clàm admirabatur; eo se liberum gaudebat, quo nimirum hoste numquam prosecuturum se destinata speraret. Neque Catholicorum idem omnium sensus erat. Namque discessum eius inter prospera numerabant aliqui, Albano implacabiles, quòd Belgium, vti aiebant, à Margarita Parmensi Duce quum pacatum accepisset, ijs Nobilium supplicijs, ac tributorum quæstionibus turbatum infensumque relinqueret, ac verebantur, ne sicut arrepta inde occasione Zelandus Hollandusque rebellanerant, ita reliquæ circà prouinciæ eâdem contagione corruptæ Religionem pariter ac obedientiam breuì exuerent. Sed alij mediâ quasi viâ, quemadmodum de Augusto Cæsare dictum est à Romanis, Illum aut non nasci, aut non mori debuisse; sic optandum esse affirmabant, Albanum aut numquam adijsse Belgium, aut non eo tempore deseruisse, quo tempore adulta feliciter Orangij consilia nec iam poterant cuiusquam benignitate flecti, nec vllius armis certiùs frangi, quàm eius, à quo bis è prouincijs, tanto instructus exercitu prudenter iuxtà ac fortiter eiectus esset. At verò in Hispania à Philippo Rege, contra quàm Belgæ existimabant, Hispanorumque aulicorum multi cupiebant, perbeneuolè acceptus est. Qua tamen specie nihil aliqui mouebantur, gnari id moris Philippo esse, vt Ministrorum causam apud alios tueretur: cæterùm iram Principis,

& abit.

De eius discessu sensus hæreticorum;

& Orangij;

& Catholicorũ.

Sex. Aur. in vita.

In Hispania benignè accipitur à Rege.

Aulici non credunt:

1573 cipis, quæ tum quidem conderetur, aliquando erupturam: erupisse verò, quum aliquot pòst annis Vzedam amandatus est. Ego libentiùs existimauerim, aut ea quæ gessit Albanus in Belgio, gesta magnam partem ex præscripto Regis, eòque indignationem eius non meruisse: aut quidquid ille peccauerit, inferius viri meritis visum Regi, cuius ad gratiam quàm difficilis ac rarus accessus, tàm eiusdem firma fuit ac diuturna possessio. Neque caussam relegationis aliam fuisse constat, quàm quòd Federicus filius nobili puellæ è Reginæ gynæceo se maritum pollicitus, aliam ex Albani consilio duxerat: inde iussu offensi Regis Vzedam fuisse deportatum. In quo sanè infortunio (quo quid accidere grauius homini potuit summum aulæ fastigium obtinenti?) spectata est, præter omnium opinionem, mira eius æquabilitas animi, atque altitudo: ac magnus licet is habitus fuerit antè dum staret, in casu tamen ac iacens, ceu prostratus humi disiectusque paries, maior appatuit. certè promeruit, vt hæc ei calamitas in gloriam postremò verteret. Etenim mortuo Henrico, Regum Lusitanorum vltimo, moturus illuc arma Philippus Rex, anceps quem tanto exercitui præficeret, postbabitis multis in eam spem erectis, elegit Albanum: non sine plurium admiratione, quòd homini ob diuturnum exilium irritato eam expeditionem, qua nullam suscepit vnquam ardentiùs, tutò committendam putaret. Immo Albanus ipse gloriabundus respondisse ferebatur ei, qui ab exilio illum euocabat, *Admirari se, quòd ad Regnum subigendum, opus Regi fuerit catenato Duce.* Quod hominis dictum multis superbius visum, quàm exulem addeceret; Rex tamen ciuiliter accepit: quippe qui FACTIS intentus facilè verborum licentiam condonabat. Neque Regis opinionem fefellit Albanus, bello in magna Lusitanorum discordia feliciter administrato, adactisque in Philippi verba Magistratibus, regnique Primoribus. Quæ dum Vlissipone anxius curat, simul rentata leuiter, simul desperata valetudine, Regis sæpe inuisentis alloquio recreatus, atque à Ludouico Granatensi Dominicanæ familiæ, viro disertissimo religiosissimoque, Sacramentis ritè munitus, fato concessit. Cuius dum morte, & multis, quæ in ea felicitate obuenêre, funeribus indoleret Rex; auditus est, quum diceret, *Numquam se meliùs expertum rerum humanarum vices: quòd videlicet, quo tempore tot regnis augebatur, tunc & primogenito regnorum herede, & Regina vxore, & summo fidoque militiæ Duce orbaretur.* Et sanè Albanus bellica in domo natus militarem prudentiam pæne hæreditariam habuit. Pater illi Garsias, qui Africano bello classi præfectus à Ferdinando Catholico, dum in Insula Getbensi, vbi tria circiter Hispanorum millia siti aut ferro cecidêre; vnà cum Petro Nauarræo copiatum Du-

Margin notes:
& falluntur.
Vera exilij eius caussa.
Aequitas animi in ea calamitate.
& gloria ex ea.
Euocatur ab exilio ad Lusitanã expeditionẽ.
Dictum eius.
vincit,
Lisbona.
& moritur.
1582.
Dictum Regis:
Didacus Hispaniæ Princeps. Anna Maximil. fil.
Elogium Albani.
Pater,
1510.

ce fugam suorum sistit, arreptâ gregarij militis hastâ fortiter dimicans à Mauris interemptus est. Auus verò Federicus Ferdinandi Catholici consobrinus, Garsia filio vr annis viuacior, ita factis illustrior fuit. Nam & Granatense bellum Bætici exercitus Imperator strenuè confecit: & eâdem virtute Perpinianum, rotamque oram illam aduersùm Gallos sæpe defendit: & Nauarræ denique regnum ad Hispanum imperium feliciter adiecit. Sed longè quàm Maiorum suorum quisquam, imperatoria Albanus laude præcelluit. Immo Ducum omnino nullus ea tempestate aut ramdiu, aut tam varijs in locis arma tractauit: vulgaremque illam inter milites vocem, DVCEM belli, si bonus sit, haud posse perdiu vitalem esse; redarguerunt illo æuo gemini in primis Duces, ex Gallis Annas Momorantius regni Comestabilis, ex Hispanis Ferdinandus, de quo dicimus, Albæ Dux. Vterque à pueritia ad vltimam vsque senectutem, ille paulo minor octogenario, hic quatuor annis septuagenario maior, continenti militia gloriam extendentes. Ille sub quatuor Galliæ Regibus, octies collatis signis, quater summo cum imperio dimicauit: hic Imperatoris Caroli, eiusque filij Philippi Regis auspicijs, in Germania, Hungaria, Africa, Italia, Belgio, Lusitania maximis expeditionibus præfuit. Sed alter à gentis genio animosior, à suo infelicior, quippe rarò victor, ter captus, ad extremum cæsus: alter cunctando sæpius, quàm manus conserendo, ex rerum gestarum successu gloriosior; bellica virtute pares magis quàm similes habiti sunt. Ceterum Albanus non minor in aula miles, quàm in acie. Licet enim & à natura, & ab armorum tractatione asper, officiorumque aut militariter incuriosus, aut superbè contemptor offenderet apud aliquos; tamen HAVD ingrata Principi ministrorum asperitas, tamquam fraudibus blandientium intractabilis. & militari illa Albanus libertate, quasi Regis causam non minus domi, quàm belli propugnaret, auxit vtique sibi Regis gratiam, quam summa in illum fide, ac diuturnâ militiâ promeruerat. Quamquam ab huiusmodi gratia plus intimæ æstimationis, quàm speciosæ beneuolentiæ retulit. Certè ab exilio vocatus ad Lusitani belli administrationem, quum enixè peteret, vt sibi liceret in itinere Regem adire, dextramque eius osculari; veniæ adhuc ambiguus non impetrauit. Quumque per eos dies ad præstandum solenni pompa Didaco Hispaniarum Principi sacramentum, regni Proceres euocarentur, Albanus quamuis id percuperet, eâdem Regis seueritate admissus non est. Tantum homini Rex tribuebat, vt crederet, posse & illum gratiæ incertum, & se fidei securum esse. Cuius obsequij illud meruisse præmium visus est, vt & in summa Regis gratia, in que eius regia, ac pæne inter amplexus eiusdem expiraret: & bello ex animi sententia confecto, inter

[Margin notes: *Auus.* — 1573 — *Ipse maioribus suis maior.* — *Cōparatio eius & Annæ Momorantij.* — *Memorāt. Alban.* — *Memorāt. Alban.* — *Bonus quoque Albanus in aula.* — *Principi gratus,* — *intimè magis, quàm in speciē.* — *Quantùm eius fides Rex tribueret.*]

1573 inter victoriæ plausus, suo in triumpho conderetur. Vir magnis ac priscis haud dubiè Imperatoribus militari scientia conferendus, nisi odium ex nimio rigore, superbiaque, & aliorum despicientiâ promeritum, vt virtutum vim apud præsentes, sic earum famam apud posteros eleuasset. *Fama eius quid obfuerit.*

DE BELLO BELGICO

LIBER OCTAVVS

REQVESENIVS Belgij præfecturam init.

INITIO anni sesquimillesimi septuagesimi quarti, Ludouicus Requesenius, magnus equitum Sancti Iacobi in Castellæ prouincia Commendator, haud dubia multorum spe *Spes de illo.* præfecturam inijt: quòd in pace, atque inter arma, ciuilem iuxtà militaremque prudentiam magnis functus muneribus ostendisset. Et super hæc, facilitate ac modestiâ, quas virtutes, Albani comparatio intendebat, conciliaturus sibi Belgarum animos credebatur. Nec ipse famæ deerat, partim de industria, partim ex Regis præscripto clementiam præ se ferens. Quam statim vulgò laudem est consecutus, coërcitâ præsidiariorum aliquot militum licentiâ, in primisque depositâ, remotâque è conspectu armatâ Ducis Albani statuâ: mox & statuâ eiusdem alterâ, iussu quoque Regis in Hispaniam missâ, incredibili Antuerpiensium gratulatione. planè vt aliqui gauderent, pridem erectam homini molem, quo nunc pœnam eius in deiectione deportationeque spectarent. Sed non ideo Requesenius à Middelburgi obsidione remouit arma rebellium. Eam vrbem non Valacriæ dumtaxat, sed Zelandicarum omnium insularum caput obtinebat adhuc Tribunus Mondragonius: & crebris eruptionibus minutisque prælijs, ostentatione fiduciæ magis quàm virium conscientia, iam propè biennium strenuè defenderat aduersùm Zelandos. Ad quos mitigandos (namque Albano infensi, in nouum Gubernatorem haud malè animati dicebantur) quum & litteras caritatis plenas, & nuncios Regiæ sponsores clementiæ submisisset aliquoties Gubernator; parum vtique profecerat apud eos, qui potiti iam aliquot circà pagis, alliciente successu, plus à contumacia, quàm ab inani Regis indulgentiâ sperabant: vsitatoque plus nimio multorum more, meliùs habebant mercede delinquere, quàm gratis honesta sequi. Itaque Requesenius à Mondragonio nuper admonitus, fame se ad deditionem cogi: instructam Antuerpiæ classem sexaginta nauium, liberando Middelburgo properè mittit. Et quoniam vijs adiri duabus ea vrbs poterat, quas Scaldis bifariàm sectus facit; classem partitur inter Auilam,

Mar. Delr. l. 1. Belg. Turb.

Statuam Albani de medio tollit,

magno Belgarũ gaudio.

Middelburgum premunt Zelandi.

Ad illud liberãdũ classem mittit Requesenius.

1574 Auilam & Glimæum, qui mortui Beauorij loco vicariam maris
præfecturam gerebat, addito huic Iuliano Romero: iubetque Aui-
Hont Belgis est canis. lam ad læuam per Honram, (sic illud amnis diuortium à latratu
vocant Belgæ) & Glimæum ad dexteram, prono Scaldi, Middelbur-
gum petere. Re intellecta idem consilium Orangio fuit. Nam bi-
parrita classe, partem eius ipse in anchoris tenuit ante Middelbur-
gum, Auilam excepturus: partem ad Tholam insulam direxit Lu- *Committitur prælium.*
douicus Boisottus Hollandici littoris Gubernator aduersùs Rome-
rum Glimæumque. Boisottus (nam Orangius & Auila procul spe-
Bergobzom. ctauere pugnam) visis ad Bergensis ostij fauces Hispanis, concur-
rentibus nauigijs prælium committit, initio quidem improsperum
sibi cruentumque, amisso statim oculo ab hostili pila, discerpto
prætoriæ nauarcho, ac promptissimis quibusque sauciatis. Sed vt
Zelandi, nauium magnitudine numeroque, ac nautarum peritiâ po- *Vincitur Hispana classis.*
tiores erant, Regij à pluribus circumuenti, Glimæo interempto,
Romero scaphâ vix elapso, nauigijs partim vado hærentibus, par-
tim iniecto igne conflagrantibus, ipso prospectante Requesenio in-
18. Febr. felicis exitum prælij ex aggere Bergensi, casumque suorum miserante,
ad extremum superantur. Hostium victoriam deditio Middel-
burgi, quæ vna fermè superetat Zelandiæ vrbs, illico est consecuta: *Deditur Middelburgum.*
claro ex ea deditione Mondragonio, laudemque, qualis rarò aliàs
legitur, consecuto. Quum enim is pactus esset, si milites, nautæ, *Laus Mondragonij,*
machinatores, cum bellico instrumento: si religiosæ familiæ, cleri-
cique, sacra cum supellectili: & vtrique cum domesticis prætetea
rebus atque impedimentis exirent, ac tuti in proximam Flandriam
Zelandicis nauigijs asportarentur; se apud Requesenium effectu-
rum, vt captiuus Aldegundius (quod auebat Orangius) tresque
insuper alij, Aldegundij arbitraru, remitterentur in Zelandiam sex
intra menses: & ni rem cum Gubernatore conficeret, se intra idem
tempus in potestate hostium futurum; tantum eius dicto habitum *Cui mirũ quantum hostes tribuerint,*
est fidei, vt admissa conditione, nullis quamquam obsidibus firma-
ta, non dubitarent, si fortè pactum respueret Requesenius, quin
hostibus ipse se sisteret Mondragonius: cuius videlicet vnius capti-
uitate multos compensandos Aldegundios non ignorabant. Et res
quidem, annuente Requesenio, processit ex sententia. Nam liber-
tate protinus donati sunt & Aldegundius, & huius designatione *cum Mondragonio permutantur Aldegũdius tresque alij.*
Iacobus Simonius Io. Pettinius. Franciscus Cittadella. 1450. Simonius, atque Pettinius Tribuni militum, ac Centurio Cittadella
bellicus machinator. Erat hic Francisci illius Cittadellæ pronepos,
qui, quoniam Lucensem arcem, cui Paulo Guinisio Principe ipse
præfuerat, illo dominatione exuto, patriæ restituit; ab ea voce, quæ
Italis arcem sonat, omisso Iacobiorum cognomento, appellari vul-
gò cœpit: inseruitque familiæ facti memoriam, à qua posteri no-

Orangij lucrum ex capto Middelburgo.

minarentur simul ac laudarentur. At verò ciues Middelburgenses, vti conuenerant, populationem redemêre trecentis florenûm millibus Orangio persolutis: quem tamen ex vænalitijs aduenarum mercibus confecisse florenûm decies centena millia compertum est. Sed cladem hanc mari acceptam, tertâ melior Hispanus statim reddidit. 1574

Largil ad Mar. Par. 5. Mart.

Quadringenta sestertiû millia.

MOCHENSIS pugna Lud. Nassauij copia, & consilia.

DVXERAT è Germania septem millia peditum, quatuor equitum Ludouicus Nassauius Principis Orangij frater, vnà cum Henrico fratrum minimo, & Christophoro Bauaro Palatini Septemuiri filio: tentatoque nequidquam Mosæ transitu, constiterat in Geldria, specie quidem Germaniam repetendi, re autem vetera Neomago intentus, eâque in vrbe Orangium è Bomeliana insula excepturus. Sequebatur illum ex altera Mosæ ripa Hispanus exercitus, ductore Sanctio Auila, veterano milite ex Albani disciplina. Qui opportunum ratus, anteaquàm ab Orangio miles, qui expectabatur, aduenires, aggredi Nassauianus ad Mochemum pagum, inter Vahalim ac Mosam tumultuario aggere communitos, deportatis trans flumen repentè copijs instructisque, bellum pariter ac stragem intulit. Quæ sanè strages, Regijs ob iram ex superiori clade conceptam præter modum ferocibus, tanta duarum spatio horarum fuit, vt exercitus propemodum omnis partim cæsis, partim captis hostibus deletus sit: itesque ipsi exercitus Duces Ludouicus Nassauius, eiusque frater Henricus, & Christophorus Palatinus, seu pugnantes interfecti, atque equis obtriti, seu paludibus hausti, (neque enim vnquam reperti) miserum in modum vnà perierint. Inuenio qui scribant, Ludouicum, quum aliquandiu inter cadauera iacuisset, è cæsorum aceruo clàm proreptasse ad Mosam vsque, ibique à rusticis illac prædabundis repertum vulnera lauantem, nec agnitum barbarè interemptum spoliatumque. Virum sanè pugnacis animi, militarisque facundiæ: sed turbidum violentumque, ac Orangio fratri vt amore geminum, ita prudentiâ longè alium ac diuersum, quique inconsultè ferox, impetu magis quàm consilio arma circumferens, fortunam plerunque aduersam meritum suo expertus sit. Signis, tormentis, castris, omnique præda, paucissimis ex suis desideratis, abunde potiti sunt Hispani. Porrò victoriæ decus tantæ (vti fit in rebus prosperis) mirum quàm multi sibi vindicarint: militibus in summa nationum contentione ductores certatim suos præhabentibus. Hispani, Auilæ Duci primas haud dubiè tribuerunt, signis præcautè iuxtà ac festinanter illatis: Belgæ, Ægidio Barlamontij Comitis filio, Hiergij Domino; qui cum equitum ala extra ordinem posita, nutantem alicubi aciem opportuna impressione restituerit: Itali, Ioanni Baptistæ Marchinni à Monte; qui lanceario-rum

Nimeghen

Mouck, seu Moock

Auila aduersùs illum celeritas.

Nassauiani exercitus clades.

Mors trium Ducum.

Mors Ludouici aliter narrata.

Fræ̃c Har. in Aun. Belg.

Huius victoriæ decus cui tribuendum.

Pugna Mochensis Ludouico Requesenio Gubernatore 1574.
A. Mochemum pagus B. Nouiomagū urbs
C. Mos fl. D. Vahalis fl.
E. Regij milites F. Nassauiani mil.
G. Turmæ primæ hostem aggressæ.
H. Raitres a suis seiuncti.
I. Turmæ in Raitres seiunctos inuectæ.
K. Turmæ subsidiariæ.
L. Nassauiani terga uertentes.
M. Lud. Nassauius equites mouens in auxilium suorum.
N. Sancius Aula dux expeditionis nuncium mittens ad suos in silua.
O. Equitum manipuli in equitatum Lud. e silua procurrentes. P. Regij nutantes.
Q. Hiergius nutantes in prælium remittens.
R. Bolatinus agmen suum educens ad pugnam.
S. Ludo Nassauius a rusticis interemptus.
A
B
C
E
F
G
H
I
K
L
M
N
O
P
Q

1574 rum equitum, quibus præerat, agmine in plures paruasque turmas
præsenti solertia distributo, atque à latere sæpius incurrens, longè
superiorem numero hostilem equitatum astu superauerit. Ego, sicut
in campestri certamine locum esse complurium virtuti non dubito;
ita magnam laudis in eo partem meruisse Montium facilè mihi
persuadeo, quippe donatum hoc nomine à Philippo Rege, annuo
reditu quingentorum aureorum. Quamquam iniquè agitur cum *Non excludenda militum virtus à communione laudis.*
militibus, dum omnia transferuntur ad Duces. Perinde ac si solis
oculis tribuenda sit pugnæ laus, quòd primi designauerint in hoste
vulneri locum: præliaribus verò decretorijsque victoriæ manibus
Pet. Ant. Perottus Saxoferratensis. nihil debeatur. Exploratum habeo, Petrum Antonium Perottum
Sentinatem, virum non minus à familia, quàm à se nobilem, contulisse
persanè multum ad eam victoriam. Idque Hispanorum peditum
Tribunum Franciscum Valdesium, & patentibus & priuatis ad
Regem litteris testatum reperio, egregiè hominem collaudando,
quod ante omnes Mochensem pugnam fortiter iuxtà ac feliciter in-
Lud. etiā Melzaus l. 4 c. 2 aliquid de Perotto. choauerit. Ducebat bic eo die Camilli à Monte, qui alibi curabat, *Principium victoriæ.*
equitum centuriam. Pugnabatque in fronte Nassauiani exercitus,
agmen quingentorum equitum: quorum fermè trecenti ex eo
erant Raitrum genere, quos à pluribus breuibusque sclopetis, atque
alijs ferreis telis, Ferreolos vocant. In hos educturus Io. Baptista à
Monte, quas partitus erat, turmas; iubet Perottum cum vna ex ijs
ante alios in hostilem equitatum incumbere. Ille è sua centuria turmam
viginti quinque lancearijs constantem tanto impetu opportunitateque
impulit in aduersi agminis latus, vt loco motis in fronte *Raitres loco mote:*
sclopetarijs, (qua sæpe de causa maximæ factæ sunt inclinationes
præliorum) sexaginta ex eis ab reliquo agmine abstraxerit: abstractosque
faciliùs aggressus, noua præsertim auctus accurrente turma,
licet illi & militum numero, & pilarum procellâ niterentur ad
ordines se recipere, intercluso tamen hastis reditu, omnes ad vnum
contrucidauerit. Quæ res dissoluto turbatoque præter modum agmine,
primus haud dubiè ad victoriam gradus fuit. Namque ab
aliarum subinde turmarum incursu magis magisque distractis equitibus,
ac fugam circumspectantibus, dum auxilio aduolat selecto
cum agmine Ludouicus Nassauius, interceptus ipse à Bernardino *A Nassauio frustra aduêtû:*
Mendoza, atque ab Antonio Oliuera, qui agmina coniunxerant;
non modò trepidationem suorum non repressit, sed eorumdem fugâ
inuolutus, inuadentium hostium succumbere impressioni coa- *A lancearijs, quod rarum, profligati.*
Ber. Mēd. l. 2. ctus est. Sunt qui scribant, in ea primùm pugna visum, vt soli
equites lanceis armati sclopetarios equites profligauerint. Ego ta-
Renty. 1554. men prælio ad Renteium castrum in Attesia commisso, annis ante
Mochensem cladem fermè viginti, Cæsarianos Raitres eodem ar-
mornm

morum genere pugnanres, ab hastatis Gallorum equitibus supera- 1574
Perotti facinus. ros obseruare me memini. Ar verò Perotrus in eo quoque primas tulit inter suos, quòd fractâ in hostem lanceâ, educturus gladium, quum sensisset deesse manubrium pilis hostilibus excussum, vicinum Rairrem ferociter amplexus, ferrum è manu abstulit, eoque suis armis interempto, strenuè, quà maior ingruebat vis hostium, pugnabar; quum rraiectus pilâ per renes, nec pugnâ ideo relictâ donec ambiguè cerrabatur, absolutâ verò, exanimis reductus in castra, ac pæne comploratus est. Conualuit tamen haud mulro pòst, eo maiori sociorum plausu, quo pluribus eum laudibus propè funerauerant. Quam ille in exercitu famam vsque adeo cumulauit rebus sub Alexandro Farnesio fortirer dein gestis, vt (quòd ingens ipse virium atque animi foret) militari cognomento, Italiæ Paladinus appellaretur.

SEDITIO prima Hispanorū

aduersùs Auilā stipendia non soluentem.

Ex litteris Episc. Namurcensis 24. Iul. ad Margaretā Parmēsem.

TAM prosperæ victoriæ fructum atrox Hispanorum seditio planè perdidit. Multis stipendia mulra debebantur, plerisque annorum trium. Ea Sanctius Auila liberaliter antè certamen pollicitus, illo confecto differebat, vacuus ipse ràm grandi ære, & naruta perseuerus. Enimuetò miles & à victoria, & à causa ferocior, quàm promptus anrè subierat pugnæ aleam, ràm deinde mercedum pactiones implacabilis exposcebat. Ergo in centuriones insurgere, miscere manipulos, Auilæ accurrenri increpantique, minacirer ob-
Seditiosorum voces. strepere: *Vbi promissorum fidem? vbi Ducis curam non modò commoda militum non procurantis, sed etiam eorum postulata fastidientis? At profectò militarem obedientiam à Tribunis, à Ducibus magnificè prædicari, exigique. Illorum arbitrio eundum aduersùs ignea tormentorum ora: excipienda constanter vulnera mortesque non alio interdum pretio, nisi vt hostis cædendo necandoque fatigetur: ipsas sæpenumero fossas, si desint virgultorum fasces, suorum aggestu corporum exæquandas. Adeo nihil militum anima vilius haberi. An licere Duci à militibus vitam in horas exposcere, non licere autem militibus à Duce alimenta vitæ in menses efflagitare? Ecquod genus artificum operarumque iustiùs repetere laborum suorum pretia, quàm se, qui non qualemcumque operam sudoremque, sed sanguinem ac vitam alienæ dominationi locent?* Hæc quoniam versis in Ducem armis obiectabanrur, impar gliscenri mulri-
Auila fugit. tudini Auila, quum nullis pollicirarionibus semel decepti placaren-
Illi Antuerpiā infesti contendunt. rur Hispani, pedem inde trepidus auerrerat. Tunc collatis inrer se capiribus tria ferme vereranorum millia nouum sibi Ducem (Electum vocant) ex sediriosorum more creant: nouam ordinant ipsi Remp. ac partiri inrer se belli munia instructo agmine Antuerpiam
Spernunt missos a Requesensio. perunr, melioribus nequidquam obsistenribus: quin eriam spreris, quos re audita, cum cerra stipendiorum spe obuiàm miserat Requesenius.

1574 quesenius. Quorum vni è Societate Iesu delecto, (is erat Petrus Trigosius Hispanus, vir apprime facundus, ac militi acceptus) quum anxiè in eam sententiam, infinitèque declamaret; paucis respondisse feruntur: *Numeraret antè pecuniam, mox concioni attentos habiturum. Satis iam datum esse verborum: pecuniam postulare se, quorum sanguis pro Rege fusus si in altera lance, in altera argentum ab Rege debitum penderetur, facilè illum prægrauaturum*. Inde hominem plura additurum tympanorum strepitu interpellantes, infestis signis Antuerpiam (Hispanis, qui in arce erant, haud grauatè admittentibus) ingrediuntur: partitique sibi ex militari designatione opulentiorum domos, Requesenio, qui eorum postulatu minisque vrbe iam emiserat Vuallonum præsidium, superbè denunciant, Nisi ab eo stipendia illico soluantur, se sibi suo arbitratu soluturos. Quumque promissa in certum diem adhuc differrentur, nouo furore, quasi ludificarentur, impulsi, ante curiam, vbi Electus agebat, armari conueniunt: ibi subitariam attollunt Aram, peractoque in ea Sacrificio, omnes iureiurando se obstringunt, Electo sese obtemperaturos, nec quieturos ante, quàm stipendia ad assem vsque numerarentur. Id verò ita non tumultuosè in eo tumultu, sed ritè atque ordine peragunt, nihil vt per seditionem facere viderentur. Vsque adeo vel armatus furor ordinandus est, frustra ne furat. Quin etiam erigunt inibi paribulum: edicuntque Electi nomine, Eo supplicio afficiendum, quisquis in posterum rapinæ, aut furti compertus esset. idque seuerè adeo seruatum à milite, duobus illico suspendio mulctatis, vt nullum exinde crimen huiusmodi Antuerpiæ auditum sit. Et valuit ea modestiæ species, & præteritorum moderatio, vt partim Antuerpiani, imperatâ sibi certâ pecuniæ summâ, partim ex Regis ærario Requesenius, argento etiam ac supellectili sua oppignerata: additis præterea stipendij loco à mercatoribus (nam pecunia satis adhuc non erat) pannis sericis, laneisque; militem post quadragesimum ac septimum diem abunde placauerint. In quo illud vtique memoratu dignum non omiserim, præsertim mihi traditum ab ijs, quorum operâ peractum est. Persoluerat militibus stipendia Requesenius, quum ad eos grandi pecunia ditatos accessere, vti mos est, pauperum complures, & præcipuè emendicantium ordinum Religiosi, stipem in tempore corrogaturi. Er militum plerique in magna tunc quidem nummorum affluentia, (quippe trium annorum stipendijs, aliqui etiam quatuor aucti erant) siue pro innata genti pietate in Religiosas familias, siue quòd OMNIS oborta repentè copia vilior habetur; liberales adeo erga supplices fuere, vt sola Franciscanorum familia quatuor florenûm millibus donata sit. Verùm vbi animaduertêre milites, inter Religiosos propemodum omnes

& pecuniam solùm petunt.

Antuerpiam intrant.

Eorum mina:

& solenne sacramentum:

& edictum contra fures.

Stipendia illis persoluuntur.

Fit seditiosorũ liberalitas.

Senta mille ac sexcenta.

Franciscanis quantum dederint:

omnes ope aſperſos aliqua, è Societate Ieſu adeſſe neminem: cui 1574
tamen ordini, ob aſſiduos in caſtris labores, atque impenſa in ægrotos milites miniſteria, plus ſe quàm ceteris debere fatebantur; ſubmiſere aliquem ex ſuis, qui Patres animaret, ne in ea publica largitione ſolos ſeſe immunes paterentur. Sed Patres actis homini gratijs, quum paulùm tergiuerſati, denique negaſsent, quidquam ſe accepturos ab iis, antequàm malè ablata dominis redderentur; illi nihil inde offenſi aut retardati, duobus è ſuorum numero deſignatis, haud exiguam nummorum ſummam coëgerunt, miſeruntque ad Societatis domum: haud ignari, PRAESENTEM pecuniam non perinde tepudiari, atque promiſſam. Enimuerò admirationi Patribus fuit ea militum conſtantia, quos ſuperiori potiùs reſponſo ſuboffenſos opinabantur. Et quando officijs certabatur, partes ſuas duxerunt eſſe, homines præpoſterè pios condocefacere, ex eorumque mentibus aut errorem, aut contumaciam amicè depellere. Itaque adit illos è Patribus vnus militi perquàm gratus, eòque liberiori oratione admonet, *Eorum liberalitatem non reijci ab ſe, quaſi Familiæ ſuæ neceſſitatibus non opportunam: ſed CORDI non eſſe Deo largitiones ex alieno. Meminiſſent, quamdiu ſeſe, quàmque lautè apud Antuerpienſes occupatis eorum domibus ſuſtentauerint: quàm minaciter ac prælicenter initio ſeditionis in ciuium fortunas inuaſerint eorum aliqui. Cur igitur, dum homines acceſſunt, in quos vltro pecuniam congerant; illos, quibus iure debetur, iniurioſè prætereunt? Quin potiùs in ea partitione curam ac methodum adhiberent: ac tenuiorum ciuium indigentiam ſubleuantes, offenſæ ciuitatis gratiam inirent, animæque ipſi ſuæ ac famæ conſulerent.* Non fruſtra hæc dicebantur apud milites, qui præteritorum neceſſitatem excuſare hoc quoque liberalitatis argumento cupiebant. Quare ab illorum primarijs vel religione tactis, vel ſeditionis ignominiam abolituris, nouo certè exemplo, multa in ciues diſtribui, nec pauca, quæ vi abſtulerant, cœpta ſunt reddi: tanta Magiſtratuum admiratione plauſuque, vt laudari publicè militem, & exponi populo adhibitam in ea re à Patribus Societatis operam, eorumque commendari continentiam pro concione voluerint. At Requeſenius non ideo militibus fidendum ratus, condonatis & obliuione conſepultis, quæ obuenerant, omnibus, eos ad obſidionem Lugdunenſem, quam ſuperiore Albanus anno inceperat, omnes immiſit: magno ſanè metu, curiſque liberatus, in quas homo plus nimio ſibi de ſuorum obedientia, vana opinione pollicitus, ſe pariter ac ciues imprudenter induerat. Niſi fortè id conſultò permiſſum fuit, ad præſentem inopiam Regij ærarij ſubleuandam: vti ſuſpicatos tunc eſſe aliquos, ſcribit ad Margaritam Auſtriacam Parmenſem Ducem, Epiſcopus Namurcenſis. Ergo Hiſpani Bruxellis à Requeſenio

Inuitant Ieſuitas.

Et cur abnuit.

Illi mittunt ad eorum domum pecuniam.

Patrum ad illos adhortatio.

Et fructus.

Multa in ciues diſtributa à ſeditioſis, & multa addita.

Suſpicio de rapinis ſeditioſorum.

Leiden.

14. Iul.

1574 *2 Martij. 6. April. Episc. Namurcen. 24. Iul.*

senio paululum retenti, dum ipse coactis iam prouinciarum Ordinibus, generalem noxarum veniam ab Rege transmissam promulgauit, minore quàm Albanus apparatu, sed ampliore liberalitate, *Promulgatio veniæ generalis.* fructu tamen ob intempestiuitatem non multo maiore; Lugdunum Batauorum animosiùs quàm feliciùs rediere, Francisco Valdesio ductore.

De OBSIDIONE Lugdunensi.

ET principio quidem Valdesius, expugnatis hostium munitionibus, mox aliquot castellis circumpositis, & intercluso vndique commeatu, vrbi habitatoribus frequenti extremam propè necessitatem indixit. Addidit tamen ad Lugdunenses clementer epistolam, qua *Valdesius ad deditionem inuitat Lugdunenses.* gnarum se illotum inopiæ ostendens, molles nihilominus dedendæ vrbis conditiones offerebat. Sed illis contemptim ferociterque respondentibus, *Alimenta sibi non defutura, donec leuum bracchium re-* *Illi ferociter abnuunt:* *staret: hoc esuros, dextero ad libertatem tuendam reseruato*; Valdesius *Approxi.* festinatis per iram accessibus, arctiorique in dies obsidione Lugdu- *& acriùs idea premuntur.* no imminens, vsque adeo grauem in vrbe tumultum, ciuibus fame passim expirantibus, excitauit, vt plebs vltimum tolerantiæ iam experta, ni Consules deditionem properarent, patefacturam se hosti portas, palàm minaretur. Notum id Valdesio: ideoque nutantem eâ discordiâ ciuitatem impulsurus, aggressionem ab vniuerso exer- *Haga Comitis.* citu imperat in tertium diem. Interea Hagam, propinquam vrbem, *Oppugnationem decretam cur Valdesius omittat.* itare non omittebat, amore captus illustris eo loco feminæ: quam, quia coniugem animo delegerat, (duxitque non pòst multo) assiduis illam obsequijs, atque amatorio ambitu, Belgica libertate, sectabatur. Forte in eum diem, qui oppugnationem vrbis præcedebat, celebre iam antè conuiuium in feminæ gratiam designauerat Hagæ Valdesius: intereratque, quum tristiorem illam conspicatus, sciscitatusque anxiè causam; respondentem audit, Non posse se non grauiter mærere, obuersante sibi ob oculos Lugduni imagine direptionibus ac cædibus in sequentem diem destinati. Tot enim funera familiarium carorumque, quos publica ruinâ inuolui necesse erat, an non satis esse, vt sola tunc quidem consideratione metuque, omnem exuerent animo lætitiam: & audito deinde successu, insanabile pectori vulnus imprimerent? Valdesius, ne coniugij spem incideret, exhilarato illam animo esse iubet, secretò promittens, omissurum se aggrediendi consilium, eiusque amori condonaturum obstinatæ ciuitatis stragem. Quod is tanto liberaliùs pollicebatur, quanto certior erat, casuram per se se vrbem esse sine cuiusquam impulsu, sine inuadentium sanguine: expressura videlicet deditionem fame. atque adeo imputandum gratiæ putauit, quod vsni commodoque vertebat. Et sanè altero post omissam oppugnationem die, gliscente acriùs inter plebem vrbanosque milites tumultu,

de mittendis ad Valdesium oratoribus agitari cæptum est. Quum 1574
periculo dissidioque Lugdunensium audito à vicinis populis in vrbis auxilium intentis, quando iam nulla processerant adhibita liberandæ vrbi remedia, à desperatione consilium capere constituunt.

Lugduni situs. Lugdunensem agrum, adiacentesque Lugdunensi campos crebri passim nili euripique varijs mæandris ac flexibus perertant: vrbem ipse intersecat, ac sparsim alluit Rhenus: Isela & Mosa, hic ad Roterodamum, ille ad Goudam procul quidem excurrunt, sed promptis inde aquarum corriuationibus accedunt. Horum porrò fluminum, maiorumque canalium alueos, ne, quam intumescentis itam oceani sentiunt ipsi, in campos effundant, certis aggerum quasi lineis circumscribit hominum industria. *Pium vicinorum consilium.* Igitur Hollandi, consilio cum Lugdunensibus, columbarum operâ, communicato, perfossis disiectisque, quas annorum plurium labore sumptuque contra maris ac fluminum eluuiones opposuerant, molibus: *Fractis aggeribus omnia aquis inundantur.* Mosâ, atque Iselâ, ipsoque Oceano, tamquam subitarijs copijs, in campos immissis; paternos latè fundos, ac vicinos pagos aquarum inundatione texêre: nempe vt per eas strages (non minoris septingentis florenûm millibus æstimatas) factâ nauibus per agros viâ, obsidentium Hispanorum castra & munitiones alluerent: ac Lugdunum quadraginta milliarium itinere (quod fidem excêdit omnem) intrepidè cum cibarijs ac milite adnauigarent. *Ducenta octoginta scutorum millia.*

In siluis mare. Et verò noua illa species maris inter arbusta ac villas repentè nati, nauiumque per siluas emergentium multitudo, potuisset vel Hispanorum oculos oblectare, quasi in Romanorum theatris illa spectarent aquarum miracula siluis succedentium, ac ludicras concurrentium nauigiorum pugnas: ni simul viderent, insolito se demum spectaculo peti, atque auxiliares illas è coniurato elemento copias aduersùm se dirigi, atque adeo *Classis hostium per agros nauigat Lugdunum.* importato tot onerarijs nauibus ad obsessos commeatu, spem sibi omnem præcludi potiundæ vrbis. Cuius profectò vrbis auxilio, haud facile dictu est, quàm multa per eam opportunitatem è vicinis vndique insulis ac portubus apparuerint instructa militibus bombardisque nauigia, summa omnium conspiratione, parique *Qua,* aduersùs Romanam Religionem odio; quod multi etiam præseferre gloriabantur, Lunulis pileo præfixis, attexto cum carmine: *Turca magis, quàm Papa, placet.* *& quanta ea classis.* Constat non minorem fuisse classem centum quinquaginta nauigijs, omni bellico instrumento munitis: neque classiarios infra mille ac ducentos, præter nautarum ministeria, enumeratos. *Obsidentes Hispani obsidentur.* Et tamen non cadebant adhuc animis Hispani: coactique, superante mari, deserere aliqua humiliore situ castella, *Eorum constantia.* alia tamen pertinaci adeo labore mordicus obtinebant, vt alicubi ad aggerem contra vim aquarum atque hostium vtcumque attollendum,

1574 dum, quum ligones, atque huiusmodi ferramenta deficerent; ter- *Ber. Men. lib. 12.*
ram pugionibus foderent, ac loricis galeisque comportarent. Quod
ipsum fecisse olim accepimus simili necessitate in eodem Belgio
Caes. l. 5 de bell. Gall. Paul. Oros. l. 6. Neruios hyberna Quinti Ciceronis obsidentes, gladijsque (quòd *Antiquorum gemina.*
alia deessent) molientes humum, ac sagulis exhaurientes. Verùm
maiore in horas periculo excrescentium præter modum aquarum,
Springflut vocant Belgæ. quas in plenilunio, continuato longiùs æstu, flante præsertim cauro, congerebat mare; Hispani obsessi veriùs quàm obsidentes, repentino Valdesij metu serò vtrique damnantis omissam potiundæ *Hispanorum discessus:*
vrbis opportunitatem, intempesta nocte, depressis in proximas fossas maioribus tormentis, obsidionem quarto pòst mense deseruere.
Nec fuga ipsa sine clade fuit: insequente illos hoste harpagonibus *non sine clade.*
armato, idest perticis ferro adunco præfixis, aut vncis per oblongos funes immissis, quibus grauiter Hispanos sauciabant, ac multos
eorum captos in naues attrahebant. In quo mirum, quod de Petro
Ciacconio Borgiæ Subcenturione commemorant. In hunc, quòd *Ciacconij facinus.*
Ber. Men. l. 12. paulo ab alijs diuersus accurrerat ad defendendum pontem, inuectus hostium lembus, immissisque quatuor harpagonibus, hominem mordicus arripuit, traiectumque vncis, atque adeo mortuum
vti videbatur, attraxit. At ille nauigio impositus, vbi eos videt (sex
septemue erant) expiscandis alijs intentos, à tergo exurgens, elatâque, quæ fortè ante pedes erat, securi, quanta maximâ potest vi
(namque arrepta rarùm veste tractus fuerat, corpore integer propemodum erat) vnum, alterum, tertium prosternit: reliqui inopinato rediuiui hominis furore perculsi in aquas desiliunt, Ciacconius nauigio potitur, vtque erat onustum frumento, laboranti ciuitati destinato, ad socios qualecumque victis solarium deducit.

OBSIDIONIS infortunium nouo tumultu auxere Hispani milites, *SEDITIO Hispanorū altera,*
spe videlicet frustrati Lugdunensis prædæ, stipendiorum loco destinatæ. Incendirque seditionem rumor, quasi Valdesius eius expeditionis ductor, acceptâ à Lugdunensibus pecuniâ, paratam vrbis oppugnationem distulisset. Quod quamquam à Valdesij moribus abhorrebat aduersùs auaritiam incorrupti: nec congruebat Batauorum ad eam diem simplicitati; creditum tamen, aut potiùs compositum ab ijs, qui cetera ignari, improsperum rei exitum imputari
nolebant sibi: & occasionem reperendi tamquam à pecunioso Duce *in Valdesiū contra fides in obsidione.*
stipendia conquirebant. Certè exarsit illico seditionis flamma, comprehenditque militum ferme quatuor millia. Qui capto constrictoque Valdesio, Electoque in eius locum substituto, quamuis *Capiunt illum.*
acceptæ pecuniæ rumor illico euanuisset, signis tamen Traiectum ad
Vtrecht. Rhenum versis, aggressique vrbem, non antè quàm ipsius Valdesij
operâ repræsentarentur à Requesenio stipendia, sedari sunt. Sed *Accepta pecunia pacantur.*

Hiſpani amiſſum iterata ſeditione, & Lugdunenſi fugâ decus,haud pòſt multò redemêre, expugnatis ad Iſelam, & in Geldriæ finibus, ductore Hiergio eius Prouinciæ Præfecto, Burâ, Monfortio, Aquis veteribus, atque Schonhouiâ; vti paulo antè in Hollandia, duce Vitellio, inter fluuios Vahalim & Leccam, Lerodamo, vicinisque Lerodamo, Aſperâ, & Huchelio, & contra Gorcomium, Vuorcomio, alijsque circà oppidis arcibusque, magno vtique incremento Regiarum partium: quas eodem tempore commodùm auxerat Annibal Comes Altempſius, legionem quatuor millium peditum trahens è Germania, Requeſenij iuſſu, qui compertæ hominis fidei, bellicæque virtuti plurimum tribuebat. Erat hic Pontificis Pij Quarti ſorore genitus; imbutusque iam tum nouennis puer ab auunculo Meleniani Marchione militaribus præceptis, primam ætatem Auſtriacis armis authorauerat; ac multa ſub Carolo ac Ferdinando Cæſaribus, multa ſub Philippo Rege ſtipendia fecerat in Germania, Italia, Belgio, atque in Africa. Accidítque aduentus eius inde quoque gratior Requeſenio, quòd cæſum illum in itinere, profligatamque, quam ducebat, legionem fama vulgauerat: nec tota ex vano. Namque, dum ipſe legionem, paucis ſuorum comitatus antecedit, à militibus ferme ſexcentis, ex ijs qui à Mochenſi clade profugerant, in Belgij limine circumuentus, ac duobus vulneribus ſaucius, medios tamen per hoſtes viam ſibi ſtrenue dimicans patefecit. Ergo Requeſenius hiſce copijs ad Brabantiæ præſidium opportunè relictis, quando pacis negotium Bredæ agitatum ab Regijs Orangianisque legatis, adnitente, Cæſaris nomine, Guntero Com. Suartzemburgio ſororis Orangij marito, penitus euanuerat; curas omnes in expeditionem maritimam, quam dudum moliebatur animo, feſtinanter intendit.

Res Hiſpanorũ proſpera. · *Oudeuuater.* · *Mich. ab Iſſelt in hiſt. ſui temp.* · *Nouum illis auxilium ab Altempſio,* · *bono & veteri milite.* · *Clara Medicea. I. Iacobus Mediceus. Marignanus Marchio.* · *Periculum eius ab hoſtibus.*

ZELANDICA expeditio, · *Cur ſuſcepta à Requeſenio.* · *Zelandiæ ſitus.* · *Duces expeditionis Auila, Mondrag. Vitell.*

ETENIM quum Requeſenius animaduerteret, hoſtibus à continenti magnam partem excluſis, Zelandiæ inſulas perfugio eſſe; bellum Scaldiam vſque deportare ſtatuit: non quidem per apertum liberumque mare, (tantum enim haud erat nauium, quibus ſe cum hoſtili claſse committeret) ſed per interiecta inſulis freta, quæ pedibus alicubi tranſmitti poſſe inaudierat. Etenim Zelandi à fluminibus Scaldi & Moſa in inſulas ſecti, aquis non altè ſtagnantibus alluuntur: & Oceanus, qui confuſo cum amnibus nomine illas interfluit, in receſsu vſque adeo alicubi ſubſidit, vt ipſa interdum culmina pagorum, quos aliquando terris ademit obruitque, miſerabili aſpectu aperiat: atque adeo nauibus per ea quidem loca viam interdicat. Igitur terreſtri militia Sanctio Auilæ, maritima Chriſtophoro Mondragonio commiſſa, Vitellio caſtrorum Præfecto vniuerſam expeditionem moderante; Requeſenius horum maximè

1575 ximè consilio, & Goësianæ traiectionis exemplo animatus, mi-
Sub Albano 1572. lites qui præirent, & iter præeuntibus designauit. Milites qua-
tuor millia fuere; itet Bergas indictum, inde Tnlam, ex hac in *Milites.*
insulas Philippolandiam, inde Duuelandiam, postremò Scal- *Iter factdum.*
diam, Zelandiæ & expeditionis caput. Et quoniam notitia præ-
Scouuen. cipienda locotum erat, quæ nauibus, quæque pedibus tutò adi-
rentur; datum negotium Ioanni Arandæ, signifero ingentis ani- *Aranda iussus explorare vada:*
mi, vt per homines fidos ac gnaros exploraret vada; Raphaëli *Barberinus cōparare nauigia.*
autem Batberino, equiti strenuo solertique, vt matis stagnorum-
que mensus altitudinem, apta locis nauigia cnmparatet, deportta-
retque. Et Aranda quidem edoctus à nautis ac piscatoribus, sub *Illius relatio:*
aquis eminentias & colles esse, in quorum iugo præalta illa, quæque
inacessa videbantur, maria, pedum vestigio ttansmitti possent: ex-
plotatum itet Requesenin abunde retulit, eumque ad expeditionem
securè capessendam confirmauit. At Batberinus non modò ad trans- *Huius opus.*
uehendos milites actuatias fabticauit naues, & lembos planioribus
carinis, & pontones, & trabibus intextas rates, singula æstimatis
antea æstuatijs accommodata: sed etiam, cotrepto petleui febri- *Vitellij loco multa peragit Barberinus:*
cula per eos dies Præfecto castrotum Vitellio, eius iussu aliquot su-
bitarias munitiones & castella in aditu Zelandiæ, ad capita & flexus
Euriporum excitauit; & itinera, cibariorumque inuectiones in ca-
stra communijt: & complura, quæ Vitellij muneris erant, tanta
opportunitate confecit, vt ei Vitellius simul facienda præscriberet, *Cum Vitellij commēdatione.*
simul gratias pro factis ageret: ac re dein hene gesta, amico scri-
bens haud inficiatus sit, multa sibi in ea expeditione laudi data, quæ
profectò Batberini ingenio industriæque deberentur. Rebus in hunc
modum impigtè curatis, milites Antuetpiâ soluentes, secundo *Milites in Philippolandiam descendunt,*
Scaldi flumine, Betgas ad Zomam, inde in Tolam insulam Bta-
bantiæ proximam, ex hac alijs nauigijs impositi in Philippolan-
diam desertam insulam transiere. Hinc verò in Duuelandiam ho- *transmissuri in Duuelandiam.*
stili præsidio validam alia scilicet ttanandi ratin ineunda fuit. Di-
stat hæc insula (quæ ante annos quadraginta mari hausta, non *Quantum, & quale fretum inter vtramque insulam.*
multo pòst, excluso, gentis industriâ, truci elemento, incoli cœ-
pta est) freto quatuor millium passuum à Philippnlandia. Hoc fre-
tum, quoniam æstu remittente, nauigia nnn vbique fertet, atque
adeo inaccessum hostium classi fotet; pedibus transmittendum erat,
ea quidem patte, qua vadum à peritis monsttaretur. Nam licet ali- *Et quanta molis illud pedibus transire.*
cubi vestigia intta vndas apparerent altiotis soli, ea tamen semita
perpetua non erat, sed inobseruabiles lacunæ, cæcique subterlaben-
tium tiuorum occursns passim intercedere ferebantur. Huic ergo *Offerunt tamen se certatim milites.*
traiectioni cettatim obtulete sese ex omni exercitu milites, ostenta-
tione quadam martialis animi, atque ex peticulo glotiam accer-
sentes.

Seliguntur. ſentes: ſelecti tamen primarij ferme Centuriones, ac veterani quique, præſertim ij, vti aſsolet, qui expeditionem impenſius probauere, Iſidorus inquam Pacechus, Hieronymus Seroſquequius, hic Bergarum, ille Goeſij Gubernator: Oſorius Vlloa vetus peditum ductor, Barberinus, Aranda, Guiraltus, atque alij omnino mille *Numerus omnium.* ſeptingenti, & quinquaginta, Hiſpani plerique, Belgæ non pauci, Italique, reliqui Germani, (præter foſſores fabroſque ferme ducentos) magnæ omnes animæ, vitamque gloriæ poſthabentes. Nec *Vaſtatores.* *Orangius contrà parat* minus interea explorato Requeſenij conſilio Princeps Orangius, euocato ad ſe Boiſotto Zelandiæ præfecto, cohortes cum eo aliquas *Milites,* partim Duuelandiam, partim Ziriczæam, quæ loca bello petebantur, properè immiſit. Quin & circa Duuelandiam, qua parte pro- *& nauigia,* cul ab anguſtijs freti præaltum eſt mare, iuſſit nauigia complura eouſque accedere, quoad poſsent traijcientes Regios tormentis ac *& nouum in aquis caſtellum:* miſsilibus inuadere. Denique & illud excogitauit, qua ratione in ipſo æſtuario repentinum veluti caſtellum tranantibus opponeret. Namque aliquot onerarias naues militibus ac telis inſtructas, in- *miro, & audaci conſilio.* ereſcente mari, ad ea impulit vada, per quæ Regijs tranſitum fore præuidebat, eo conſilio, vt mari abſcedente, ad eminentias terræ & tamquam ad ſyrtes impactæ certam interea tranſmittentibus inferrent & ab eo lignorum obiectu moram, & ab armatis illic militibus cladem. Hiſce tamen delecti milites aut ignoratis, aut po- *Non terrentur Regij.* tiùs deliberato iam animo contemptis, quoniam appetere nunciabatur hora ſubſidentis freti, exuti armis, ac cetero veſtitu, contenti *Exuunt veſtitus,* calceis, ac femoralibus, binas aut è collo, aut è ſummis haſtilibus, ne aquis immadeſcerent, ſuſpendêre manticas, nitrato alteram puluere, alteram nautico pane, caſeoque refertam: geſtantes præ- *& armis.* ter gladium, multi haſtam, nonnulli oblongas ſecures, plerique *Alabarda* ſclopum, alij ligonem, bipalmumue. Hoc ornatu, deducente reli- *Accingunt ſe operi,* quo exercitu, ad locum acceſſere, pleni palàm quidem vocibus adhortantium, clàm verò miſerantium deuotam morti legionem. Et *diſcrimini, & mortis pleno.* profectò in mortem ibant, quibus & præſens ab immiti elemento periculum erat: &, ſi mare pepercifset, expoſiti ſupererant hoſtium telis, quorum per mediam claſsem nullo alio, quàm corporum vallo munitis penetrandum erat: & vtroque demum diſcrimine perfunctis, vltima reſtabat cum inſulæ præſidiarijs è tuto riparum atque aggerum expectantibus, iniqua planè dimicatio; quam niſi ſubito conficerent, intumeſcente interea mari, in hoſtis ſedentis ri- *Huius cum Cæſariana tranſmiſsione comparatio.* dentiſque conſpectu abſorberentur. Vt hæc ſanè tranſmiſsio non modò committi cum celebri olim Cæſarianorum militum traiectione queat: quum illi ex aqua capite ſolo extantes, eo impetu *Cæſ. l. 5. bel. gall.* tranſiere Thameſim, vt hoſtes vim legionum equitumque non ſuſtinen-

1575 ſtinentes, ripas deſererent, ac ſe fugæ mandarent: ſed tantò horum virtus, Cæſarianorum fortitudini præhabenda videtur, quanto Hiſpani pauciores, nec vllo equitum comitatu nixi, nec liberum amnem, ſed infeſſum hoſtibus Oceanum aggrediebantur: quanto, ſi fortè aduerſa contingeret pugna, minori ſpe ibant recedendi per irremeabilem niſi remis viam: atque adeo quanto certiùs, quum à fronte hoſtis, à tergo hoſte truculentius vrgeret mare; ſi non illico vincerent, vincebantur. Et iam magnanima legio, ſubſidente mari, ſub mediam noctem, iter ingreditur. Ducebat primum agmen, animi magnitudine par agmini ſuo, Ioannes Oſorius Vlloa: vltimum Gabriel Peralta Marchionis Falceſij frater, ingenio ac manu promptus, illud mille ac ducentis, hoc quingentis militibus conſtabat; foſſores, cum ſclopetariorum centuria, medij inter agmen vtrumque claudebantur. Et quoniam monſtrati ſub aquis fuerant à vadorum ſcitis, inter valles voragineſque, colles aliqui ac rumuli, quotum dorſo plures pariter inſiſtere haud poterant; idcirco bini terniue procedebant, incredibili audacia per aquam pectore tenus enitentes. Stabat in littore Requeſenius, iuxtaque Sacerdos propitium vadentibus Numen, ac præſentem opem à cæleſtis militiæ Principe, cuius diem nox illa excipiebat, indeſinenter implorans. Nec fruſtra. Cœcam enim intempeſtamque noctem accenſæ per aëra trabes, rutilanteſque tractim faces, quæque alia oſtenta conflagrantis cæli, præter omnium opinionem repentè colluſtrarunt. Quin etiam viſa ſimul flamma inſtar coronæ in Requeſenium inclinantis, attraxit auidè ad ſeſe militum oculos talium ignaros, ſpeque non dubij ſucceſsus erexit. Qua opportunitate Oſorius arrepta, conuerſus ad ſuos, *Ecquid videtis, Commilitones, exire manipulatim nobiſcum in expeditionem militiam cæli, conſociare nobiſcum arma, præmonſtrare in hoſtem viam, ſignare minaciter vltionem? Equidem antequàm huc deſcenderem, reputata animo periculi magnitudine, Deum anxius adoraui, popoſcique (fateor) non tàm victoriam, quàm honeſtam & non inultam mortem. Nunc verò plenus animi, vota ipſe mea corrigo, extendoque: nec quidquam imperium nobis, aut inſuperabile iam duco. Magnum ſit licet, quod audemus, Socij, quodque vix credi poterit, homines audere potuiſſe: intraſſe pedibus mare, firmis etiam nauigijs inſidum: nec alio quàm corporum remigio ad hoſtium inſulas importaſſe bellum. at non iam temerarium inconſultumque iudicabimus, ſi non ſe quiſque ac vires ſuas æſtimet, nec præſens ab increſcente mari aut dehiſcente periculum metiatur; ſed erectis in cælum oculis, numeret auxiliares inde copias, ac volitantia belli ſocialis ſigna: videat diſpoſitos cælo ignes, quos in hoſtem eiaculatos marini fluctus haud extinguant. Vicimus, Socij, dum non cæli minus intereſt, quàm noſtra viciſſe.*

Deſcendunt in aquas Regij.

Primum agmen Vlloa.

Vltimum Peralta.

Medium foſſorum.

Ordo incedentium.

Michäel Hernãdez è Soc. Ieſu

Requeſenius in littore.

& Sacerdos eiũ bonis precibus.

Iſſele in hiſt. Belg. Thuan. l. 60 Meteran. l. 5. Meurſ. in Orãg. l. 10

Proſpera cæli oſtenta.

M. Hernãdes retulit de corona.

Ex quibus coraſio Vlloa animunds ſuos.

ciſſe. Cordi eſt Deo noſter hic labor: tantoque Auſpice ac Duce ipſi nobiſcum victoriam ferimus, cauſamque victoriæ. Enimuerò alacres ad ea milites, quibus eadem perſuaſio cæleſtis auxilij mentes inuaſerat, inſolito aſpectu, ac propè inuitamento Superûm animari, dum, cælo faces præferente, ſequi tutò licebat viarum duces; Duuelandiam verſus, quammaxima celeritate, ne mare excreſceret, properabant. Sed quæ feſtinatio eſſe poterat, duobus propemodum hominum millibus per eas anguſtias gradientibus, quæ quaternis rarò paterent? Nec parum auocamenti afferebant apparentes iam ex aduerſo mari hoſtium naues: quæ licet procul, atque adeo incertis ictibus iacularentur, exilientes tamen ab eis audaciſſimi nautarum, per nota ſibi vada cum Regijs congrediebantur, nouum inſanumque miſcentes pugnæ genus: dum vtrique per vndas ſemiconſpicui nunc eminus ſclopis per aquas ſcintillantibus impetebant ſeſe: nunc cominus haſtis & contis è veſtigio eminentioris ſoli ſe certatim proturbabant, reſupinabantque in proximos hiatus, voragineſque. Sed illa longè grauior ineuitabiliſque pernicies à tranſuerſis, & hærentibus vado nauigijs: quorum cum milite ſclopis atque vncis infeſto dum alij ex Regijs raptim congrediuntur, alij interim prætereunt; profectò nonniſi cum magna agminum mora, nec ſine congredientium clade ſuperari hoſtiles hoſce ſcopulos, atrocemque tempeſtatem neceſſe fuit. Quamobrem æſtuante atque inſurgente iam freto, vltimum Peralræ agmen parum viæ progreſſum, aqua collo tenus inundante, reuerti coactum eſt: & qui medio inerant, foſſores, additusque foſſoribus Belgarum militum manipulus, dum deſperato reditu porrò pergunt, primoſque aſſequi connituntur, partim pelago hauſti, partim ab ijs, quas dicebam nauibus iter inſidentibus, immo ab ipſa hoſtium claſſe per auctum iam mare propius facta, adeo ſecura obnoxiaque cæde interempti, vt interfectores ipſos quaſi commortalis naturæ conditione commotos miſeratio caperet aliqua tam infeliciter ac proiectè morientium. Exaudiebanturque increpantium voces: *Quò miſeri contenderent? Quorſum improtecta inſanè corpora vulneribus obijcerent? Aut quis furor, quæue merces locare animas Hiſpano, vt velut aquatici canes per vndas immiſſi hoſtibus ludos facerent?* Sic illi & feriebant, & miſerebantur. Superfuere ex hac media ducentorum & quinquaginta hominum acie, tantummodo nouem. Ex alijs primo in agmine deſideraris, (fuere duodecim aut tredecim) Iſidorus Pacecchus memorabili exitu finiuit. Namque in pectore traiectus pilâ, dum cadit, ad eumque accurrunt, qui circà aderant, milites Centurionem ſuum humeris ſublaturi; collecto vtcumque ſpiritu, *Ite*, inquit, *Commilitones, ite: neque dum mei vnius, qui iam vixi, cura vos angit, ſociorum veſtro-*

rum

1575

Et animat milites feſtinant.

Sed retardant eos anguſtiæ viarum.

& è nauibus proſilientes hoſtes:

& hærentia vado nauigia.

Vltimum agmê cogitur reuerti.

Medium agmen foſſorum partim obruitur:

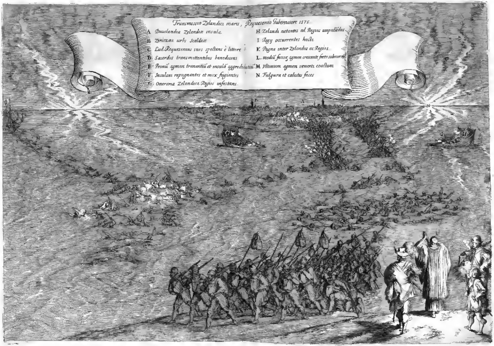
partim cæditur ab hoſte,

in hūc modum increpante.

Numerus pereuntium.

Pacecchi virtus.

Eius ſuprema voces.

Transmissio Zelandici maris, Requesenio Gubernatore 1575
A Duuelandia Zelandiæ insula.
B Ziriczæa urbs Scaldiæ
C Lud. Requesenius suos spectans è littore
D Sacerdos transmittentibus benedicens
E Primū agmen tranantiū et insulā aggredientiū
F Insulani repugnantes et mox fugientes
G Oneraria Zelandica Regios infestans
H Zelandi natantes ad Regios impediēdos
I Regii occurrentes hosti
K Pugna inter Zelandos ac Regios
L. mediū fossoq; agmen crescente freto submersū
M Vltimum agmen reuerti coactum
N Fulgura et cælestes faces

1575 *rum iter intempestiuis in me officijs interturbate. Ego fortiter audendo morior non indecorè, ne verò infeliciter, vos, vti spero precorque, vincendo facietis.* Sic viro forti, deficiente vita, tantum abundabat animi, vt etiam moriens alios animaret. Profectò non ego vetera sic *Eiusdem cum Cæsariano Centurione comparatio.* extulerim nostrorum incuriosus, vt hunc Petreio illi Centurioni *Cæs. l. 7. bel. Gal.* Cæsariano facilè posthabeam: qui in Gergouiensi oppugnatione acceptis vulneribus prostratus, repudiato manipularium suorum auxilio, *Frustra eos conari* dixit, *opem ferre illius vitæ, quem iam sanguis viresque deficerent. Irent potius ad suos, seque incolumes reliquæ legioni, dum licebat, adiungerent.* Nam vt similis fuerit in vtroque vitæ contemptus, par cura publicæ salutis, eædem in extremo spiritu voces; Hispanus certè, quàm Romanus grandius quid agebat, *Petreius.* dum hic ab vrbis oppugnatione reiectis effugium commonstrabat, *Pacechus.* ille cum Oceano luctantibus expugnationem prouinciæ suadebat. At verò cum reliquo agmine Osorius nullâ iacturâ perterritus, illucescente die, Duuelandiam demum tenuit. *Primum agmen Duuelandiam appellit.* Ibi properè ordinata, eo videlicet animo, quem superata pericula faciebant, aggressione: quum socios ad victoriam paucis animasset, (quid enim difficile erat persuadere ijs, quibus & mori persuasum fuerat?) signum procurrendi in aggerem exemplo dedit: *Pugnat.* consertâque illico pugnâ cum hoste admiratione audaciæ iam capto, licet is integer, atque ex vallo, Regij verò fessi, ac reciprocantibus vndis instabiles dimicarent; incredibili tamen fortitudine, quam acuebat ipsa spei desperatio, (quippe reditu aquis intercluso, & hostium nauibus obsesso) non repulere modò illos ex aggere, *Vincit.* fugaruntque; sed cæso inter primos ipso Carolo Boisotto Zelandiæ Præfecto, atque inde consternatis ad Ducis casum reliquis, totâ statim insulâ potiti sunt. Vsque adeo NVLLVM est telum ad vincendum potentius necessitate vincendi. Id autem vbi prospexit, quæ in propinquo excubabat, hostium classis, *Classis hostium in Scaldi auxilium trāsfert.* Scaldiæ timens, quam sciebat ab hoste tot laboribus peti, in eamque insulam ex Duuelandia traiectionem multo breuiorem esse; continuò versis illuc nauibus, liberum reliquit iter ijs, qui in Philippolandia substiterant Ducibus, Auilæ, Mondragonio, Peralræ, ceteroque exercitui, vt in Duuelandiam properè adnauigarent. Quò appulsis, ac magna socios tamquam vitæ redditos gratulatione complexis, *Victorum gratulatio.* prima in saucios impensa est cura, *Et sauciorum cura.* qui præsertim ex Nobilitate permulti numerabantur. Hi postquam nauigijs & curribus impositi, ex Vitellij præscripto transmissi sunt Amstelodamum: tum verò ad reliquum maris transnatandum, in locum supplementumque sauciorum cæterumque, certatim alij, maiore quàm vnquam alacritate, quia 1576 priora successerant, obtulere sese. Ac Mondragonio Goësianæ

Oo traie-

Noua Regiorum transmissio in Scaldiam. traiectionis olim duce, in aquis præeunte, superatis, eadem obstinatione ferociaque, voraginibus ac vadis; Scaldiam, præcipuam Zelandiæ insulam, in hostium conspectu admirantium, ac mon- 1575
Pugna cum Scaldianis. stra illos marina compellantium, peruenere. Reiectisque in insulæ ingressu, dubio aliquandiu marte, præsidiarijs: ac munitionibus
Mors Peralta aliquot eodem impetu expugnatis: amisso interea Gabriele Peralta, animi nimio, fortiusque quàm cautiùs in hostem inuecto; hæsere paulum apud Bommenæam, situ ac defensoribus validam, qua demum subacta, Ziriczæam, vrbem insulæ principem ac belli caput,
Regij magnam insulæ partem expugnant. coniunctis omnium copijs contendunt. Cuius ab accessu (namque vrbs & ab loci natura, & ab recente subsidio è nauibus exposito munitissima erat) sæpius repulsi, ex Vitellij consilio, ac Requesenij
Ziriczæam obsident. iussu, qui iam aduenerant, obsidione illam quàm arctissimè cingunt: ferreamque immensi operis catenam, ne quis pateret auxiliaribus onerarijs in vrbem accessus, ad portus ostium circumducunt. Ac post grauissima hiemis incommoda, sæpe etiam apertis ab hoste fluminum emissarijs pæne in castris obruti: tandem reiecto, qui capta Crimponia munitione, victor ab Hollandia huc aduolarat Orangio: ac refectâ immanioribus circulis catenâ, quam *Crimpen.*
hostium naues proris ad carinam vsque ferratis perfregerant, ipso 1576
submerso Ludouico Boisotto, eius expeditionis ac maris Præfecto; *2. Febr.*
Denique capiunt. Ziriczæam nono pòst mense, fame prius domitam, ac Mondragonio deditam subegerunt, quæstu gloriæ maiori, quàm prædæ. *2. Iul.*

ET Requesenium quidem, atque Vitellium, qui eam tantopete
CHIAPINII Vitelly mors. victoriam expetierant, paulo antè mors abstulerat. Vitellius dum in Scaldia, obsidioni perintentus huc atque illuc recens adhuc à morbo gestatur, sellâ fortè (an dolo?) euersâ, ex aggere decidens, eoque casu, vt erat ætate corporeque grauis, repente exanimatus in castra primùm, mox inualescente morbo in proximam delatus est arcem: vbi animæ sanitate, quæ sola supererat, Christiano ritu procurata, anno ætatis suæ sexto & quinquagesimo decessit, haud
Cur ea miles nõ multùm indoluit. ita magnâ in exercitu mœstitiâ: pertæsus quippe miles diuturnam prægrauemque obsidionem, Vitellium authorem auersabatur. circumlatum tamen in castris cadauer eius, ac militari pompa deflectum est. Maiori luctu, vt iacturæ propior, Requesenius excepto
At multùm Requesenius. Antuerpiæ cadaueri iusta persoluit. Sed omnes vicit Antuerpiensis
Plurimùm Antuerpia, funere publica pecunia procurato. Senatus Populusque, funere publicâ pecuniâ decreto, perque virtutum eius præconia celebrato, tàm procul ab adulatione, quàm à necessitate. Postremò deportatum cadauer in patriam, peractis quàm
Cadauer in patriam relatum. magnificentissimè parentalibus, in gentilitium Franciscani templi sacellum intulere populares sui. Natus est Chiapinius Vitellius Ti- *1530. Città di Castello.*
Maiores eius. pherni in Vmbria, parentibus Nicolao Vitellio, & Gentilina à *Nicolaus Secũdus.*
Staffa

1576 Staffa Perusina, in militari planè domo; quippe cui & armatam
sclopis maioribus equitum turmam, & edoctam in cochleæ morem
decurrere peditum phalangem, bellica debet Italiæ disciplina. Et
ille quidem quantum martialis animi traheret à Maioribus suis,
primum eius specimen ostendit aduersùs Hariadenum Othomanicæ
classis Præfectum, maritimam Senensium oram rapinis ac
cædibus euastantem. In eum enim properè immissus à Cosmo
Florentinorum Duce Vitellius equitum Præfectus, Orbatellum
oppidum, cui superbus incenso Herculis portu Hariadenus imminebat,
non modo, desperata ab alijs defensione, defendit ipse;
sed toto barbaros littore propulsos ad mare, Etruriam deserere
coëgit. Acclamatusque propterea ab eius oræ accolis, Etruriæ
liberator, Florentiæ militari exceptus est plausu: datumque
ei ab Duce, vt quadrigâ, quam primam Florentiæ visam perhibent,
per vrbem tamquam in triumpho veheretur. Quibus ille
initijs honoribusque parem deinde se præstitit Etruscis iô bellis,
modò peditum, modò equitum Tribunus: modò Hispanarum
1554 simul ac Germanarum legionum ductor. In expugnatione
præsertim Herculis portus, oppidique munitione. Quam postremam
victoriam, hoc est Senensis accessionis stabilimentum, sicut
virtuti potissimùm Vitellij acceptam retulit Cosmus, ita il-
1556 lum magnanimus munificusque Princeps donarum Cetooâ, agri
1561 Senensis oppido, Marchionem dixit: ac paucis pòst annis institurâ
equitum militiâ Diuo Stephano Pontifici sacrâ, cuius nempe
die eam victoriam reportauerat; inter primos Vitellium, &
quidem magnum Ordinis Commendatorem supremus ipse militiæ
Magister adlegit. Inde inclarescere viri virtus, expetique magnis
propositis præmijs cæpit: adeo vt Dux Albanus in Paulum
Quartum moturus, Vitellio obtulerit equitatus vniuersi præfecturam,
ab eo tamen non admissam: quòd diceret, obstrinxisse se voto
iam tum concepto, quum primùm militiæ nomen dedit, *Numquam
se arma aduersùs Sedem Apostolicam induturum*. At reuersus
è Melitensi bello, quò eum defendendæ Insulæ Philippus Secundus
Hispaniæ Rex immiserat duum millium quingentorumque
militum honorariorum Ducem; eiusdem Regis inuitatu, Albano
in Belgium proficiscenti Castrorum Præfectus additus est: eo successu,
vt in Belgico Regis exercitu, in eo Martis campo, ineundis
expediendisque, siue in castris, siue inter arma, consilijs, præstantior
Vitellio nullus esset. Et verò mirum fuit, hominem obesitate
prætumidum, ea valuisse non modò vi mentis, sed etiam corporis
expeditè sese inflectentis agilitate: vt in prælijs, ad Ducis prudentiam,
non magnopere in illo desiderares bellatoris dexterita-

à Camillo Vitellio. à Vitellozzo Vitellio Nicolai primi filijs.

Hariadenus Barbarussa Rex Algerij.

Primum Vitellij militare facinus,

ex quo liberator Etruriæ acclamatur:

& primus quadriga Florentiâ inuehitur.

Aduersùs Strozzianos, & Gallos.

Belli munia per eum administrata.

Honores ei à Cosmo habiti.

Praeclarum eius votum.

Castrorum Præfectus ab Albano in Belgium ducitur.

Vis animi eius, & agilitas corporis,

Oo 2 tem.

in summa obesitate. tem. Quòd enim sub mediam ferme ætatem, increscente adeo mole, vt fasciâ è collo demissâ sustinendus venter esset immodicè proiectus, videret tardiorem quotidie reddi se ad belli munia; *hanc quo modo, quantumque coercuit.* homo ad militiam cuncta referens, vino sua sibi sponte interdicto, acetum exinde bibere ad vitæ vsque finem perseuerauit: effecitque, vt detumescente abdomine, defluenteque ventris pelle, qua ipse se thoracis instar inuoluebat; octoginta septem librarum decreuisse pondo compertus sit. *Quid in eo culpatum.* Sed quantum is Italicæ militiæ gloriam auxit apud Belgas, tantum apud eosdem Italico nomini famam pudicitiæ ac Religionis imminuit.

REQVESENII elogium. VITELLII funus, paucis interiectis diebus, excepit Ludouici Requesenij mors: viri, in quem & paterna Zunicæ domus, & materna Requeseniæ decora confluxere. Nam à Ioanne Zunica patre, magno equitum S. Iacobi Castellanæ prouinciæ Commendatore, idem equestre munus: à matre verò Stephania Requesenia, familiæ vnica, *Maiores eius.* Dominatum ac nomen accepit; simul hinc hausit maritimi belli peritiam, Requeseniæ gentis dotem. Quippe eius proauus Galceranus Requesenius Cataluniæ Gubernator, Aenarium bellum Præfectus classis Ferdinandi Regis, victis mari Torellijs insulæ Dominis, planè confecit. *ex Annal. Arag. Hier. Zurita, & aliunde. 1440. Ischia.* *bello præsertim maritimo clari.* Et Galceranus alter prioris filius, Trienti & Auellini Comes, eiusque frater Berlinguerius, ille Neapolitano in Regno, hic in Siculo, Regiæ classis Præfecti successere patris oneri gloriæque. *1480.* Et Berlinguerij filius Ludouicus, paternæ quoque præfecturæ ac virtutis heres, Araisij Solimani classem apud Pantellariam profligauit: *1515.* vexillis, quæ Araisius ex Pontificia Iulij Secundi trireme victor abstulerat, ad Leonem Decimum remissis. *Eadem eius militia.* Quibus inter alia imbutus exemplis is, quo de loquimur, Ludouicus Requesenius, creato maris Præfecto Ioanne Austriaco, delectus est à Rege, qui adolescentem, Vicarij nomine, moderaretur. Mox eiusdem designatione Regis, in Granatensi bello partes suscepit defendendi maritimas Hispaniæ oras aduersùs Maurorum incursiones, *1569.* & Selimi Imperatoris auxilia, milite ab Italia deportato. Et in nauali ad Echinadas prælio, Ioanni Austriaco legatus à Philippo Rege datus est, tanta cum authoritate, vt huius ille consilia in primis audire, ac sequi iussus sit. *1571. Ant. Maria Gratia. de bel. Cypr. l. 4. & Thuan. l. 48 hist.* Hæc quamuis impigrè feliciterque gesserit inter arma Requesenius; meliorem tamen in toga, & pacis artibus vulgò habitum non ignoro. Quam ei opinionem cùm mite modestumque ingenium, tùm grauissima ab Rege munia legationesque, *Munera pacis.* *An. 1564.* & Insubriæ præfectura conciliauerant. *An 1573.* Quamquam dissensiones aliquot inter ipsum, Sanctumque Carolum Mediolani Antistitem, *Dissensiones inter ipsum & S. Carolum.* nonnihil officere illius nomini: creditusque non nemini properere rem Belgicam infeliciter administrasse, ac præpropera morte finijsse. *Carol à Basil S. Petro l. 3. c. 2.*

1576 *Io. Petr. Guffan. l. 3. c. 3.*

nijsse. Adduntque, Requesenium in eo morbo sollicitè misisse ad Catolum, vt ab illo, quem virum Sanctum appellabat, salutari expiatione Crucis impertiretur. Quæ mihi non perinde comperta memorasse non asseruisse, animus fuit. Illud paulo exploratius habeo. Discedentem Mediolano in Belgicas prouincias Requesenium nulla cum offenso Antistite reconciliationis palàm cura, (nam cum Ecclesia in gratiam redierat, ex Gregorij Tertijdecimi diplomate) in itinere tactum religione allegasse è suo comitatu primarium, hominem, qui à Cardinali Antistite piè submisséque deposceret præteritorum veniam. Quam bonus Pastor libentissimè obtulit, deprecatoremque se pro eâdem à Deo impetrandâ vltro spopondit.

Veniam à S. Carolo abitis petit.

Ceterùm non ego facilè inter infelicia numerauerim Requesenij administrationem, in qua ille sæpius victor, &c. quæ omnibus retro victorijs admirabilior fuit, capta post memorabilem maris traiectionem Ziriczæâ, separatisque inter se Hollandia Zelandiaque, atque adeo faciliore vtriusque prouinciæ recuperatione Regijs partibus effecta, contractiores multo debilioresque, quàm offenderat, hostium vires ad extremum reliquit.

Nō videtur infeliciter administrasse Belgiū.

Vnum culpæ datum ei non negauerim: quòd ad motus seditiosorum militum compescendos Belgarum populis arma concesserit, ægrè in posterum deponenda.

Quid illud in quo non parum peccauit.

Sed Requesenij successibus nulli obfuere magis quàm milites sui: qui stipendia importuniùs quàm iniquiùs exposcentes, intra biennium ter aut quater seditione renouata, & victorias ipsi suas corrupêre, & Requesenij fato attulere causam.

Plus tamē multo Hispani tot seditionibus.

Etenim Regium equitatum ob dilata sine fine stipendia in Brabantia tumultuantem, quum Requesenius, qui Ziriczæam obsidebat, ttepidus inaudisset, veritus, ne aliquot peditum cohortibus idem attentantibus magnorum motuum principium id esset, dum eò protinus contendit, altero quàm Bruxellas attigit die, spe omni vitæ destitutus est.

Et hæc quidem tertia seditio occasio mortis eius fuit.

Ac propetè, ne detrimenti aliquid prouincia pateretur, Philippum Comitem Barlamontium, & Petrum Ernestum Comitem Mansfeldium, hunc armorum Ducem, illum Belgij Gubernatorem dixit: iussitque legitimas eius rei tabulas confici, atque ad se referri.

Morbūdus Gubernatorem nominat & armorum Ducem.

Ex relat. Christ. Assonuilly.

Sed relatæ quoniam antequam legerentur signarenturque, Requesenius vitâ excessit, nulla est habita illarum ratio: mansitque, pro gentis more, penes primatium Senatum, cui à Statu nomen, Belgicæ administrationis summa, quoad Regi videretur.

Sed non confectis planè tabulis.

5. Martij an. ætat. suæ 50.

Imperij summa mansit apud consiliū Status.

Et Rex aliquandiu dubitauit, an eam confirmaret regiminis formam.

Rex dubitat de ea forma regiminis.

Etenim Gregorius Tertiusdecimus, quem inter & Philippum Regem conuenerat, captiuæ Scotorum Reginæ opem ferre; designaturus expeditionis Ducem (Pontificis enim, non Regis nomine suscipiebatur expeditio, ne videlicet æmuli Hispanæ magnitudinis irritarentur) nominauerat Ioannem Austria-

Maria Scotorum Regina.

Et Pontifex proponebat Io. Austriacum.

Austriacum, maritimis clarum victorijs Imperatorem. Ideoque 1576
Regem hortabatur per Ormanettum Internuncium, vt in Belgium

Nicolaus Ormanettus Episcopus Patauinus.

Has ob causas.

à Gubernatore vacuum, fratrem immitteret: qui & Belgarum populis ob Caroli patris memoriam perquàm carus foret, & inde in Angliam cum classe traijcere, feliciterque, si quis alius, rem gerere proculdubio posset. Quin eidem author erat, vt Regina, (si annuente Deo vindicaretur in libertatem) desponderetur Ioanni coniux cum dotali Angliæ regno: ad cuius aggressionem honestior inde titulus armis Austriacis adderetur. Neque Rex abnuebat. immo (licet expeditionem magis, quàm Ducem probaret) in Belgium iam tum decreuit Austriacum, spopónditque Nuncio se missurum.

Rex tamen Belgico Senatui administrationem permittit:

permotus hisce rationibus Opperij.

Tamen non ab re putauit, dilata paulum missione, Belgis interea Belgium remittere; permotus videlicet oratione Ioachimi Opperij hominis Belgæ, retumque in Hispania Belgicarum à secretis: qui apud Regem disseruerat, Haud dubiè Belgarum Proceres traditam sibi Rempublicam curaturos attentiùs: quamque toties exquisierant à Rege, facturos iam ipsos per sese malo medicinam. simulque Regem, ostensa ea securitate, prouinciarum animos sibi in posterum deuincturum: præsertim quod Senatorum præcipuos, Ducem Areschotum, Comites Mansfeldium, ac Barlamontium, ipsúmque Senatus Præsidem Viglium Zuichemum, Religioni, sibique Rex addictos non ignoraret. Sed ea plurium gubernatio (vt nihil interim prudentiam Regis ab euentu accusem) importuna tunc erat: &

Consilium intempestiuum, & Belgio infelix.

TVRBATIS maximè rebus præsentissimum remedium ab vnius imperio peti solet. Certe hanc Principis indulgentiam plus obfuisse Belgio, quàm eiusdem seueritatem, secuta inde prouinciarum pernicies breui aperuit.

INTESTINVM Belgarum bellum,

ab exigua Senatorum authoritate.

ab eorumdem discordia.

ETENIM populus ab Hispano Rectore liber nouam in eisdem Senatoribus personam nondum agnoscebat: aut potiùs diuisam in multos diminutamque potentiam non magnopere formidabat. Et Nobilitas imperium suorum, vti parium, contemptim habebat, eorum mandatis plerunque discordibus facilè elusis. Discordiam alebant Senatorum aliqui Hispanis offensi, atque vltionem meditantes: in primisque Brabantiæ atque Hannoniæ Delegati, quos Re-

Deputati prouinciarum.

quesenius Bruxellas nuper euocauerat. Hi enim, vt erant occultis Orangij artibus delecti, pro ea quam habebant à prouincijs authoritate, Senatum impotentiùs distrahebant. Ac licet vtraque pars nomen & causam Regis obtenderet, adeo tamen studijs consilijsque in diuersa tendebant, vt iam aliqui eorum Hispanienses, alij vulgari nomine Patriotæ dicerentur. Vtque patriæ vocabulum apud populum libertatis imagine falsum fallentemque magnificè iactabatur, dubitandum non erat, quin Belgarum plerique, si armis age-

retur,

1576 retur, in hanc denique partem discessuri non essent. Nec diu defuit quæ malum maturarit occasio. Captâ post Requesenij mortem Zi- riczæâ, Germanis Hispanisque stipendia certatim exposcentibus, (namque ex ea Insula pecuniæ parum corradebatur) visum est su- premo, quem dicebam, Senatui, ad prouincias externæ militiæ onere leuandas, persolutâ pecuniâ dimittere Germanicam legionem Annibalis Comitis Altempsij: quòd hunc inter & Antuerpiæ Gu- bernatorem Federicum Perenottum Campinij Dominum, exortas super vrbis præsidio simultates, verendum esset, ne publica perni- cies sequeretur. At milites Hispani, qui Tribuno Mondragonio Zi- riczæam obtinebant, vbi præteriri se, sibique promissa multorum mensium æra in alios spargi animaduertunt, rem longè aliter (nec falsò, vt aliqui affirmant) interpretati, quasi odio nationis id fie- ret, turbarumque inde necessitas imponeretur; primùm Mondra- gonio, ni suorum causæ prospiciat, interminantur: mox auditis Altempsij querelis, qui Bruxellis in Senatu palàm testatus esset, di- mitti se nullo vrbis Antuerpiæ periculo, nulla suorum importuni- tate pecuniam efflagitantium, quos semestri adhuc spatio sustenta- ri à se posse pollicebatur; sed solo Campinij astu odioque, qui ex- clusâ militiâ Regi fidâ, eòque debilitatis Hispanorum partibus, tra- diturum se vrbem Orangio speraret. enimuerò & publico periculo solliciti, & priuata iactura tanto ferociùs irritati, quanto ob exan- tlatos inauditæ fortitudinis in maris traiectu labores æquiora depo- scebant; intentatis in Centuriones manibus, ipsi Ducem sibi pro Mondragonio constituunt: præsertim exemplo equitum moti, ac- cessuque partis Valdesianæ legionis aucti. Inde Bruxellas ad Sena- tum litteras mittunt, pecuniam minaciter orantes. Neque Senatus abnuebat, quippe magna eius parte Regi addicta. Sed Hannoniæ, Brabantiæque Delegati, vti aiebam, Orangio iam pridem empti, publico prouinciarum nomine intercedebant, ærarij difficultatem obtendentes. Dumque Senatores partim illorum denunciationibus deterriti, partim consultationibus impliciti stipendia differunt; Hi- spani minas contemni suas rati, raptis illico signis in Brabantiam fu- riosè conclamant. relictâque paucis Vualloribus Ziriczæâ, relictâ vniuersâ Scaldiâ Duuelandiâque, quas modò insulas tantâ nominis Hispani gloriâ subegerant; nullo satis certo consilio hac atque illac minitabundi per Brabantiam discurrunt: trepidis circà oppidis, su- spensisque in quam videlicet partem ea tempestas incumberet. Do- nec reiectis primùm conditionibus, quas propè Ascam obuiam fa- ctus attulerat, Senatus nomine, Comes Mansfeldius: ac deinde Iulia- no Romero ab Hispanis misso ob eandem causam, ne audito quidẽ: Francisco autem Montesdoca, concussis ferociter armis, & sclopo- rum

à seditione Hispanorum, quæ fuit quarta.

Occasio, stipendia Germanis oblata, non Hispanis:

Ex relat. Christ. Assonuillij.

Qui iniuriam agnoscunt,

Mar. Delr. l. 2. Turb. Belg. & alij.

confirmati ex Altempsij querelis.

Inde in seditionem versi,

debitam pecuniam à Senatu flagitans.

sed stipendijs astu ablatis,

in Brabantiam hostiliter contendunt

Oblatas conditiones reijciũt.

Alostum occupant. *25. Iulij.*

rum minis absistere iusso ; Alostum Flandriæ vrbem Bruxellis haud procul sitam inopinatò intercipiunt, Regio illius ministro, qui sollicitè occurrerat, ante portam è furca suspenso : palàm testati, Alostum pignoris loco à se teneri, dum stipendia soluerentur. Id verò

Tumultus Bruxellis.

simul ac Bruxellas perlatum est, addita, sed falsò, ciuitatis depopulatione ac cæde ciuium ; tantus Bruxellensium animos furor incessit, vt Hispanos ad necem tota vrbe conquirentes, obuium fortè famu-

Hispani Senatoris famulus interficitur. *Scribam Rodæ nominat Franc. Haræus in An. Belg.*

lum Hieronymi Rodæ Hispani Senatoris ante alios Belgis inuisi, quòd & Requesenio Gubernatore pleraque administrauerat, & Regias tunc partes intrepidè sustinebat in Senatu, mulctato fœdè corpore contrucidauerint, Rodam ipsum aggressuri, Alphonsumque Vargam, & Iulianum Romerum, ni se protinus in Curiam, admonente periculo, subduxissent. Quin etiam auditis Hispanorum mi-

Milites Hispani à Senatu hostes pronunciantur.

nis, qui ex Alosto Bruxellas inuasuros sese affirmabant, nisi pecunia penderetur; publico Senatus decreto (neque enim aliter sedari posse multitudinem asseuerabant) rebelles hostesque Regis ac patriæ,

Arma in eos permittuntur.

Hispani, qui Alostum obtinebant, milites renunciantur : & arma Bruxellensi populo ad vrbis tutelam permittuntur. Quo exemplo complures Brabantiæ Flandriæque ciuitates, quòd eadem timere se dicerent ab Vuallonibus ac Germanis, præsidiarijs suis ; pati Senatus indulgentia, & Delegatorum instinctu, induêre arma. Hoc autem Hispani per Belgium Duces veriti ne contra nationem vniuersam conspiratio prouinciarum foret, dum ipsi quoque intentiùs militiam procurant, suspecti simul ac suspectantes, augent inuicem odiorum causas : ac dum mutuo metu hostes sese esse suspicantur,

Auila querela aduersùs Senatum.

hostes fiunt. Quum enim Sanctius Auila, qui militari scientia, & Antuerpianæ arcis præfectura ante alios erat, compositis ad Senatum litteris aliquanto acriùs questus esset, armati ciuitates, ac tur-

Et Senatus aduersùs Auilam.

bas sub remedij nomine foueri : quumque pariter à Senatu responderentur de auctis ab Auila, Senatu inconsulto, præsidijs : ideoque, vt ea Hispani dimitterent, Auila admoneretur; in apertum breuì dis-

Edictum Senatus contra Alostanos : *Ex relat. Christ. Assonuilly.*

sidium erupêre. Nam & à Senatu, nouo edicto, Ne quis ope, consilioue seditiosos apud Alostum Hispanos adiuuaret, imperatum

Auxilium Auilæ pro Alostanis.

est : & ab Auila quamquam seditiosis irato, ne tamen illi circumuenirentur à Belgis, tormentario puluere, ac tribus campestribus

Ciuilis belli principium retardatur ab Hauræo. *in fine Aug.*

bombardis adiuti sunt. Verùm opportunè per eos dies, reuersus ab Hispania Carolus Croius Marchio Hauræus, Areschoti Ducis frater, cum litteris Philippi Regis ad Senatum, quibus breuì affuturum spondebat Ioannem Austriacum Belgio præfectum ; non parum ciuilis belli principia retardauit. præsertim quum, ne imputarentur ea sibi, vtraque pars studiosè caueret. ideoque, missis extemplo nuncijs, occupare noui Gubernatoris animum vtrinque

certatum

1576 certatum est. Sed has velut inducias quoniam trahi à se longiùs haud posse, aduersis prouinciarum Delegatis, animaduertebant

2. Septeb.

Senatores Regiarum partium; post Io. Baptistam à Bosco properare iussum in Hispaniam, Maximilianum Raffinghemium & Franciscum Vasseurum ad Regem sollicitè allegant, contestantes:

Vasseur. Morsem. sarte dom.

Ex relat. Christ. Assonuilly.

Litteræ Senatus ad Regem.

Authoritatem Senatus inferiorem esse populorum odio in Hispanos adeo gliscente, nullus vt ferme sit in opificum turba, nullus in agris colonus, coëmendis galeis aut sclopis non intentus. Nec coërceri multitudinem à præsidiarijs militibus, qui stipendijs destituti, ac prædarum spe illecti, oppida passim diuexando, ac Belgium omne minis perterrendo, turbas immensùm augeant. Aerario ne nummum quidem superesse ad stipendia. Accepisse se ab eius Maiestate, Marchionis Haurai manu, septuaginta nummum aureorum millia: sicut & paulo antè totidem acceperant. Sed hanc denique summam ab Hispania intra sex menses Belgio suppeditatam, vix vnius mensis stipendio satis esse. Sustentatam à se tamen vtcumque Rempub. ad eum diem Regijs promissis, ac nuper ostentato Austriaci Gubernatoris aduentu. Qui si paulum cunctetur, erupturum haud dubiè malum in publicam irreuocabilemque perniciem. Nimirum fluctuanti ac fatiscenti Belgio hactenus subuentum, dum vni rimæ alteriue occurri potuit: iam si pluribus in locis laxari pergat ac cedere, verendum, ne dehiscenti nauigio sera sit omnis Gubernatoris industria. Hæc porrò libera Senatorum denunciatio etsi Regem tunc quidem impulit, vt Ioannem Austriacum in Belgium citatis equis festinare iusserit;

Ioannem Austriacum in Belgium festinare Rex iubet.

ea tamen celeritas, vt sæpe ab Hispania, serò vtique parabatur, atque adeo non absque rerum exitio publicarum. Siquidem MAGNO in morbo numquam certior immiñet interitus, quam quum parcè remedia, eaque non tempestiuè adhibentur: si præsertim externa non desint, quæ corruptos à calore immodico humores euentilando, intus igoem acriùs intendant. Etenim Orangius, qui nihil ob-

Interim Orangius discordijs Regiorum vtitur.

latum sibi fortunatius intelligebat eâ Regiorum discordiâ Gubernatorum; vertebat se in omnem partem, crebrisque ab Hollandia litteris ac nuncijs ad libertatis coosueta vocabula, dominationis ipse percupidus, Præfectos prouinciarum, Senatoresque sollicitabat.

Præfectos prouinciarum vrget in Hispanos.

Ferebaturque, per emissarios suos prætentasse Arescboti Ducis animum; vt, quando in Senatu præ ceteris posset, (namque à Rege,

Areschotum allicit.

quum in demandaodo Senatoribus Belgio, recensitus esset primo Areschotus loco, veluti Princeps Senatus habebatur) eam potentiam patriæ commodaret, pulcherrimumque Liberatoris Belgij titulum opportunè capesseret. Neque id difficile futurum volenti consilia secum consociare: cum quo certius vt vinculum intercederet, matrimonijs posse mutuis amicitiam firmari, si Orangij primogenito Burano Comiti, Areschoti filia: huiusque primogenito

 Cimacio

Cimacio Principi, filia Orangij desponderetur. Adduntque, ex eo tempore Areschotum ab Hispanorum partibus abalienatum. Sed quidquid id fuerit, satis constat, Nobiles complures, Senatoresque nonnullos dubio in Hispanos animo, recente Alostanensium militum progressu commotos, (cœperant enim Licherchianam arcem Bruxellis haud longè sitam) clàm iniisse cum Orangio societatem. Idque statim patuit in Senatu, qui auditis Hispanorum nouis propioribusque minis, sollicitè cum Brabantiæ Hannoniæque Delegatis est coactus. Quum enim suaderent alij, tam crebras seditiones Hispanorum, ac postremas aduersùs Regium Senatum minas armis aliquando compescendas: alij contrà dissererent, debitâ potiùs pecuniâ mitigandas: prædicerentque, arma suscipi in eos, qui carò pellem venderent: neque passuros Hispanorum Duces, qui plerisque arcium ponebantur, ea conspiratione affligi populares suos, seque & Regem præcipuo veteranarum legionum robore nudari: immo Regem indignè laturum, se inscio, bellum geri aduersùs militiam suam. Enimuerò incredibile dictu est, quo Delegatorum Senatorumque nonnullorum stomacho, ac pæne conuicijs, horum sententia reiecta sit. Quin etiam eâdem ex Senatu ad Bruxellensem plebem callidè euulgatâ, quasi Senatores aliqui, fœdere cum Hispanis inito, deditionem vrbis agitarent; eo omnes furore ad arma conclamarunt, vt protinus crearì Bruxellarum Gubernatorem, Gulielmum Hornanum Hesij Dominum, iuuenem nomini Hispano apprime infensum, iusque illi armorum illico tribui postulauerint. Atque is per speciem placandæ multitudinis, re vera partes suas firmaturus, iubet Glimæum Brabantiæ Vuallonicæ Præfectum, cum militum cohorte improuisò Curiam ingredi, fractisque aulæ foribus, Comites Mansfeldium, ac Barlamontium, Viglium Præsidem, Christophorum Assonuillium, Aloysium Delrium, aliosque nonnullos Senatores, Hispanienses vulgò appellatos, ex Senatu ipso abripi, certaque domo custodiri: ne perniciosa, vti aiebant, consilia contra publicam quietem intra promouerent. Quo facinore non magis in primarios viros, quàm in Senatum ipsum, adeoque in Principem, cuius personam ille ordo sustinebat, iniuriosè imperiosèque peracto; omnis planè concidit Senatus authoritas: atque ille demum dies Regiorum imperio Senatorum supremus fuit: iactaque tunc primùm sunt eius fundamenta regiminis, quod penes Ordinum Procuratores per Belgium Regi subtractum hodieque perdurat. Nam licet alijs, in eorum qui capti erant locum, substitutis, viuere adhuc ac mouere se Regius Senatus videretur: vis tamen omnis apud prouinciarum Delegatos erat, quorum videlicet arbitratu ascriptitius ille cœtus, tamquam lignum alienis

Marginal notes:

1576 — *Mar. Delr. l. 1 Turb. Belg.*

Senatus de Alostanis.

Aliqui sentiũt armis compescendos.

Alij non vlterà irritandos.

& hi vaticinabuntur:

Sed tamen explodantur vt patriæ proditores.

Nouus creatur Bruxellarum Gubernator.

Iussu eius Senatores habiti partium Hispanorum è Senatu in custodiam trahuntur.

4. Septemb.

Regij Senatus authoritas cadit.

Noua regiminis forma per Deputatos.

Statuum Deputati.

1576 nis mobile neruis agebatur. Inde hostilem in modum pleraque ad-
20. Septemb. ministrari cœpta: Senatus consultum de Hispanis toto Belgio eij- *Ab his editū de Hispanis Belgio expellendis.*
ciendis furiosè conditum: conuocati prouinciarum omnium Ordi-
Ex relat. Christ. Assonuilly. nes: imperata populis arma, atque vnius aurei mulcta recusanti-
bus imposita.

HÆC autem quamuis fierent Rege non solùm inconsulto, sed *GANDAVENSIS fœderis initia.*
etiam, vti non ignorabant, inuito, (quippequi Ordines cogi sæpe
vetuerat) atque adeo ad rebellionem spectare non obscurè viderentur: eo tamen prouinciarum consensu excepta sunt, vt paucos intra
dies Brabantia, Hannonia, Artesia, Flandria, missis ob eam rem *Prouinciæ quatuor contra Hispanos opem offerunt.*
Procuratoribus Bruxellas, inter se conuenerint, mutuamque aduersùs Hispanos opem iureiurando condixerint. Quin eodem impetu
nobiles viros oratum auxilia contra Hispanorum, sicuti aiebant, *Contra eosdem auxilium orant finitimorum.*
tyrannidem allegauere ad finitimos Principes: in Galliam primùm,
Angliamque, deinde in Cliuiam, postremò & in Hollandiam ad
Orangium, inituri cum eo fœdus, si missis Gandauum, cuius ar- *Et cum Orangio paciscūtur:*
cem Hispani obtinebant, cohortibus aliquot, ac tormentis, vires
consociaret. A quo quàm celerrimè subministratis quæ petierant *à quo adiuuantur ad recuperandum Gandauum.*
omnibus, arce in potestatem recepta, eique propterea pignoris loco, Neoportu, maritimo Flandriæ oppido interim tradito: ad alias,
quas nominaui, catholicas prouincias, Hollandia, Zelandiaque *Aliæ prouinciæ accedunt.*
hæreticæ factionis, adiunctæ sunt: interque omnes de fœderis ineundi capitibus, nullo supremi respectu Principis, Gandaui cœ-
ptum est agi. Aduenerant in hanc vrbem Regij Senatus inuitatu, *Conuentus Gādaui inceptus:*
non modò finitimorum Principum, earumque quas memoraui
prouinciarum, sed sacrorum etiam per Belgium Antistitum legati. *Mira cōtra Hispanos cōcordia,*
Qui quamquam diuersarum factionum Religionumque, quamquam odijs inter se paulo antè ad necem vsque dissidentes, recentique adhuc sanguine in Hollandiæ Zelandiæque bellis aspersi; tamen
in illud caput, quod ex vigintiquinque, erat præcipuum, *Vt milites Hispani, externique omnes, coniunctis perpetua pace, ac fœdere Hollandis Zelandisque cum ceteris prouincijs, quamprimùm Belgio eijcerentur*:
vsque adeo consensere, tantumque sperata inde libertatis desiderium
apud eos valuit, vt omnes, etiam nonnulli Regijs addicti partibus, *etiam Regiarū partium,*
etiam ex sacro ordine complures, maiori sanè studio quàm consilio, in illud fœdus iureiurando nomen dederint. Planè vt ijdem es- *& Ecclesiasticorum.*
l. 7. de bel. Gal. se hodieque Belgæ viderentur, quos olim in se expertus est Cæsar: *Similis olim cōcordia in eijciendis Romanis.*
dum coacto de Romanis eijciendis concilio, tanta vniuersi Belgij
consensio fuit libertatis vindicandæ, vt neque beneficijs, neque
amicitiæ memoriâ mouerentur, omnesque & animo & opibus in id
30. Septemb. bellum incumbere nt. Iuuit conspirationem sollicitudo ex primæ ve- *Auget concordiam Belgarum audita Glimæi fuga, cladesque.*
litationis euentu, qua Glimæus Ordinum ductor aggressus consi-

denter Hiſpanos inter Louanium ac Tillemontem ab Alphonſi Vargæ equitatu fuſus fugatusque eſt, tanto quidem maiori dedecore, quàm clade, (neque enim plures trecentis Glimæanorum cecidere) quanto certiùs ſibi ſpoponderant de Hiſpanis victoriam, ad quorum ſpectandam haud dubiè cædem vicinos inuitauerant. Sed multo adhuc magis perculit nuncius Gandauum paulo pòſt allatus de Traiecto ad Moſam ab Hiſpanis recuperato, non ſine ciuium cæde, fortunarumque direptione. Vix enim Traiectenſes corrupto abductoque in partes Germanorum præſidio, eiecerant vrbe Hiſpanos milites, fraude retento ac vincto Franciſco Montesdocha eorum Tribuno; quum à Martino Ayala Montesdochæ vicario, Vuiccham obtinente, (quæ eſt altera trans Moſam pars vrbis ponte coniuncta) confeſtim admonetur, quo res loco Hiſpana eſſet, Ferdinandus Toletanus, qui à Dalemio cum aliquot peditum ſignis illac fortè contendebat: atque in tempore exceptus Vuicchæ, coniunctis copijs ambo procurrunt ad pontem. Sed eius caput diſpoſitis tormentis validum intuentes, id conſilij raptim ineunt. Captas, quas potuere, loci mulieres ante ſe ſtatuunt, obijciuntque: atque eo promoto veluti vallo ſubeunt pontem muliebriter clypeati, ſclopos ſubter earum brachia axellasque in hoſtem collineantes. In quos dum explodere ciues trepidant, ne conſanguineas affinesne, populares certè ſuas, antequam Hiſpanos, impeterent; audiunt, ex altera Traiecti parte Alphonſum Vargam, inducto per incenſam Bruxellenſem portam equitatu, penetraſſe in vrbem. Inde ad tuendas domos ſuas pleriſque eorum dilabentibus, pons expugnatur, Germani ſe dedunt, Traiectum capitur.

[Margin: 1576]
[Margin: Mar. Delr. l. 1 Turb. Belg.]
[Margin: & Traiectũ ab Hiſpanis recuperatum ac direptum.]
[Margin: Maſtricht.]
[Margin: Mar. Delr. l. 1. Turb. Belg. & Chriſt. Aſſonuill. in relat.]
[Margin: Dalem.]
[Margin: Militaris aſtus.]

HÆC vbi Gandauum perlata ſunt, metu, ne idem contingeret Antuerpiæ, intermiſſo paulisper, quod dicebam, fœderis negotio, Bruxellas aduolant Ordinum Delegati, vnàque cum Senatu, nouos imperant militum delectus. Et commodùm per eos dies aduenerat à Germania Philippus Comes Egmontius Lamoralij filius, ingenti Brabantinorum Ordinum gratulatione Bruxellis exceptus. Huic ergo vti futuro necis paternæ vindici, maiorem exercitus partem, partem Marchioni Hauræo, partem Goignio, Caprio, ac Berſelio tradunt: eosque Antuerpiam cum Germana Oberſtenij legione iungendos properè immittunt. Eam vrbem Federicus Perenottus Campinij Dominus, vrbanam verò militiam Otho Comes Oberſtenius regebant, recentibus odijs, Hiſpanorum partibus offenſi, eòque proniùs excepere miſſos ab Delegatis Ordinum milites: qui, præter Vuallonum Egmontij legionem, tribus & viginti peditum ſignis, equitum quatuordecim continebantur. Quo aucti præſidio Antuerpiani præmunire ſtatuunt viarum capita, vnde ab arce adi-

[Margin: DE ANTVERPIAB depopulatione.]
[Margin: Pro ea vrbe ſollicite Ordinum Deputati copias eo immittunt.]
[Margin: Ex aula Caſ. vbi fuerat à unce Patri an. 2.]
[Margin: Antuerpiani contra arcem vallum ducũt.]

1576 tus in vrbem: & (quoniam Hispani arcem obtinebant, indeque vrbem territabant) ex Campinij consilio vallum ac fossam ducere aduersùs arcem tanta celeritate orsi sunt, absoluerunt que, vt intra vigintiquatuor horas aggerem in sexdecim cubitorum altitudinem quibusdam in locis extulerint: viris, mulieribusque supra duodecim millia insudantibus operi. Nec segniùs ab Auila arcis præfecto euocati qui Liræ, quique Bredæ, quique alijs alij in oppidis propiùs aderant Hispani, Burgundi, aliique, pedites equitesque, ducibus Iuliano Romero, Antonio Oliuera, ac Francisco Valdesio, Antuerpiam protinus aduolarunt. Quin & eodem tempore à superiore Traiecto Alphonsus Vargas cum equitatu, quum tamen ad eos nuncius adhuc nullus peruenisset: & eâdem propemodum horâ, quasi eam condixissent, qui Alosti erant Hispani, non quidem nouo cuiusquam inuitatu, quem reiecerant semper, sed vti arbitror, subsidio ab Auila paulo antè misso prouocati, suo cum Electo, præter opinionem affuerunt. Exceptique omnes arce, non sine certa animi persuasione, à Deo videlicet illuc euocatos maturè se, quo Regis causam à Regio Senatu proditam vlciscerentur ipsi; paratis ab Auila cibis corpora paulisper curant, egressuri mox in prælium. Soli tamen, inter eos, Alostanenses, quamuis iter quatuor & viginti milliarium ieiuni confecissent, vix epoto vini cyatho, truces adhuc implacatique iurarunt, *Nusquam se nisi capta in vrbe cenaturos.* Dicti ferociam virtus æquauit. Nam dato ab Auila egrediendi signo, erumpentes ab arce omnes, (erant quinque circiter millia, præter equites omnino sexcentos) calonibus à tergo lixisque stramina ac faces, spargendo vbi opus esset incendio, deferentibus; tanto impetu vallum aggrediuntur, arce interim in valli defensores fulminante, vt fossa atque aggere, quem armatorum sex ferè millia propugnabant, incredibili præsertim Alostanensium audacia superatis, tripartitis copijs in vrbis interiora penetrauerint. Ibi consternatis subita irruptione ciuibus, nec satis concordibus inter se præsidiarijs, dum singuli seorsim consulunt sibi, neglectâ publicæ rei curâ, priuatam simul omnes amisere. Et quamquam his, qui Michaëlianâ viâ irruperant, obtulit intrepidè se sua cum legione Comes Egmontius, collectitium tamen ac tyronem militem ductor ipse non vetus, ægrè continuit contra veteranas Hispanorum cohortes: à quibus in Diui Michaëlis cœnobium magna suorum clade compulsus, captusque à Iuliano Romero, atque inde in arcem protinus abductus, animosiùs nempe quàm fortunatiùs prima posuit militiæ rudimenta. At renouata apud Curiam dimicatione, dubio aliquandiu marte Hispani pugnauere. Namque oppidani, quos ad defensandos patrios lares acriùs multo suæ quemque

Hispani vndique Antuerpiã accurrunt.

Mastricht

Etiam seditiosi ab Alosto.

Subsidia tormentorum & pulueris.

Excipiuntur omnes arce.

Christ. Asson in relat.

Seditiosorum ferocia.

Hispani ex arce in vrbem vadunt:

vallum expugnant:

vrbem intrant.

Præsidiarij discordant trepidantque.

Egmontius conatur aliquid:

& capitur.

Oppidani acriùs resistunt apud Curiam.

que res, quàm peregrinum emptumque stipendio militem, vilis 1576
nempe merces extimulat; quum Magistratuum ædes infedissent armati, infesta explosione è tuto Hispanos impetebant, simulque inde manipulatim erumpentes, prompto regressu pugnabant, Hispanis aliquot, interque eos Damiano Morali Centurione non instrenuo trucidatis. Donec ab Alphonso Varga, qui Georgianâ viâ, stratis vbique propugnatoribus, cum equitum turmis illuc aduenerat, immisso in hostium turbam ad forum vndique accurrentem equitatu, partim cæsi obtritique, partim in Curiam ac vicinas domos repulsi sunt. Quibus è locis dum adhuc infesti cursum victoriæ
retardant, à binis repente lixis, non alia re quàm exiguo stramine,
Sed eam denique incendunt Hispani: iniecto in Curiam igne, quamuis solido constratam marmore, cum ingenti mortalium strage, celebre illud, si quod aliud per Europam, ædificium, atque octoginta circiter domus, pleræque mercimonijs opulentæ conflagrarunt: prædâ inter victores ignemque diuisâ.
Tum verò captis iam præcipuis ducum, ac militum fortissimis in *Com. Egmontius, Caprius, Goignius.*
prælio cæsis, dum reliqui aut commissas sibi stationes turpi fuga deserunt, aut turpiùs ad victores prædatoresque sese aggregant;
& Antuerpia potiuntur. Hispani desertâ à defensoribus Antuerpiâ potiti sunt. In qua quidquid ira atque auaritia in summa armorum licentia persuadent; id *4. Nouem.*
At deputati de fœdere Gandensi agitant. inimica ac prædurite in vrbe, per cædes ac rapinas agitarunt.. At rerum ignari securique Ordinum Delegati ac Senatores, quasi iam Antuerpiæ præcauissent, Gandauum reuersi, formandæ pacificationi certatim intendebant: quum repente audita Antuerpiensi populatione,
Audita clade fœdus abrumpunt: enimuero aucto immensum odio in Hispanum nomen, turbidi atque in vltionem intenti Gandauense fœdus festinanter absoluunt: hoc vno LAETI, quia cogi videbantur. Missoque statim ad
Et in Hispaniā allegant, qui Regem hæc doceat. Regem in Hispaniam, qui recens inde aduenerat, Rassinghemio, *7. Nouem.*
exposita Hispanorum militum seditione atque immanitate, compositum in eos commune fœdus excusant: in quo quum prouinciarum ordines sacer æquè profanusque consenserint, vnicumque pacificandæ patriæ remedium existimauerint; non dubitare se, quin eius clementiæ pacem tranquillitatemque suorum exoptanti, pro
In Hispaniam quoque mittūt Hispani duces, ratione temporis probandum sit. Nec minus de Regis animo solliciti Hispani duces, eodem tempore ad eum allegant, qui callida Belgarum Procerum consilia, vim Regijs Gubernatoribus in Senatu ipso illatam, vsurpatam à prouinciarum Procuratoribus administrationem, conuocatos Ordines, imminentem Belgij defectionem
hæc Regi memorantes. ob oculos ponat. *Peccasse quidem Hispanorum cohortes, stipendiorum loco, Alosto intercepto; ob idque facinus, ac præcipuè ob diuturnam inexpugnabilemque pertinaciam, vti hostes, Hispanis Tribunis non abnuentibus, iudicatos. Quamquam non ignorare se, eam occasionem in-*

duendi

1576 *duendi in Hispanos arma à nonnullis Belgarum primoribus auidè arreptam, & solutis Germanæ legioni non Hispanæ stipendys, astu quæsitam. Sed quo id cumque consilio factum sit, se vtique dissimulasse. At vbi audierint, ictum in Hispanos omnes furiale fœdus, euocata in Belgium Galliæ Britanniæque Principum arma, pacem cum Orangio, Religionis Regisque ac patriæ ipsius hoste compositam; profectò partes suas existimasse, coniunctis omnium viribus conniti, ne Fœderati, eiecta è Belgio Regis militia, Regis imperium (quod iam moliebantur) excuterent. Populationem Antuerpiæ omnibus quidem accidisse luctuosam, sed ciuitati meritam, admissis in eam, contra fidem Sacramento obligatam, militibus Fœderatorum, & arce ab ijsdem oppugnari iam cœpta: à quorum aggressione quo potuisse modo Hispanos se atque arcem tueri, nisi commilitonibus aliunde in vrbem euocatis? Quamquam ne euocatis quidem eorum plerisque, sed iniecta diuinitus mente simul accurrentibus. Qui si in arce defendenda, excludendisque ab vrbe hostibus, ferociùs sese rapaciùsque gessere; misera id necessitate factum ab ijs, quibus aut subeunda, aut inferenda mors esset.* AEGRE *autem contineri manus inter arma, dum victoria vindictam pariter & prædas ostentet.* Sed excusauerint illi, vt libet, militarem licentiam. non absoluit publica eos fama quàm in expugnanda vrbe fortes aduersùm viginti defensorum millia, tàm in diripiendo tribus continentes diebus opulentissimo Europæ totius Emporio inexplebiles: coactis ditioribus ciuibus ac mercatoribus merces suas domesticamque supellectilem, ac nomina syngraphasque numerato statim pretio redimere. Ex quo vicies centena nummûm aureorum millia inde contracta esse: ac militum multos pugionum gladiorumque manubria ex auro solido, immo ex auro galeas, ex auro loricas, sed colore, ne agnoscerentur, infuscatas, confici sibi curasse: & quam vrbem pauperes ipsi diuitem ingressi essent, diuites pauperem reliquisse, odioso enimuerò Hispanæ fortitudinis præconio, litteris consignatum est. si modo ad gentis inuidiam, vt aliàs euênit, aggesta non fuere multa. Quamquam non ignoro, hæc ipsa à gregarijs plerumque militibus, ac Centurionibus patrata: Tribunos ac Duces, culpæ, quæ ea cumque fuit, omnes quidem immistos, prædæ verò non omnes. Certè compertum habeo, Sanctium Auilam arcis Præfectum plurium furorem militum imperio ac pœnâ frenasse: & Camillum à Monte, qui inuadendæ vrbis pars magna fuerat, Florentinis præsertim mercatoribus in tuto ab se collocatis, quum ingentem ex ea re pecuniam detinere posset; nihil ex præda tam grandi præter catellam accepisse, quasi tantæ populationis culpam eâ continentiâ expiaturum. Neque illud me fugit, Antuerpiæ cladem non fuisse tantummodo facinus Hispanorum: sed Belgas quoque in tragica illa

Inuidia Hispanis nomini ex ea populatione.

Quanta illa populatio.

Milliones duo.

Et à quibus præcipuè patrata.

Camilli à Monte continentia.

illa conflictatione partes suas, Burgundos atque Italos suas, suas & Germanos, & horum quidem aliquos, etiam quàm Hispanos, luctuosiùs peregisse. Sane pecuniosos aliquot ciues ab Hispanis captos, à Cornelij Vanindemij militibus ad prædam accurrentibus, eamque eripere frustra conantibus; desperatione atque inuidiâ crudeliter interfectos accepimus. Quos inter commiserationi fuit Ægidius Smissartus, insignis ea in vrbe Gemmarius, eòque auidiùs à prædabundo milite conquisitus: qui demum repertus, ac florenûm millia planè decem pro vita fortunisque Hispano pactus; ne sic quidem mortem vitauit: superuenientе enim illuc Germanorum globo eundem quæstum inhiantium, ab vno eorum, exortâ iam pugnâ, à tergo hastâ transfossus, infelici diuitiarum fato expertus est, quanto FACILIVS insidiantium manus fugiat, quisquis inuidentium oculos non allexerit. Nempe NVDVS experiri spoliorum causâ non potest: & MINIMA quæque paruitate sua tuta sunt. Porrò de cæde, deque mortuorum numero infinitè variant, qui spectarunt, quod ad Hispanos attinet: quorum minimùm ducentos aliqui affirmant, ipsi verò nonnisi quatuordecim. At ex Ordinum militibus ciuibusque, excessisse omnino sex millia mirè consentiunt Belgæ Hispanique: nisi fortè illi odiosè, hi superbè numerum augent. Ex hoc autem numero, ferro peremptos tradunt ferme tria millia: incendio, ac ruinâ combustos, aut obtritos mille ac quingentos: totidem in fuga aquis vrbem alluentibus, & Scaldi amne submersos. In quo illud memorant, equitem Belgam, insequente Petro Taxio fugientem, vt erat lancea armatus, incitato equo è mœnibus in vrbis fossam sane præaltam immisisse se, aquam cum equo tranasse, incolumemque ne hastili quidem fracto euasisse. Et tamen eodem tempore fugiens Comes Otho Eberstenius, Germanorum Tribunus, vrbanæque militiæ Præfectus, dum loco ex æquo cimbam saltu petit, fallente vestigio, aquis momentò absorptus est. Vsque adeo SPERANDVM, ac desperandum est nihil: quando & stantes plana præcipitant, & præcipitia cadentes deponunt. 1576

Infelices diuitum casus.

Numerus interemptorum.

Felix fors equitis Belgæ.

Infelix Ebersteny.

DE

DE BELLO BELGICO
LIBER NONVS

4. Nouem. QVO die capta est ab Hiſpanis, externiſque militibus Antuerpia, Belgium intrauit non ſanè in tempore Ioannes Auſtriacus Caroli Quinti Imperatoris filius, itinere per Galliam duobus tantùm comitibus feſtinato. Quorum vni, (is erat Octauius Gonzaga Amalphetani Principis frater) mancipium ſe finxerat, infuſcato ore, vibrato capillo ac barba, Æthiopis in modum. Sed Lucemburgi, amica in vrbe, depoſitâ eâ perſonâ, Gubernatorem Belgij miſſum ſe à Philippo Rege primùm aperit: auditaque Antuerpienſi clade, compoſitis illico litteris, Bruxellas ad Senatum, ad Hiſpanorum Tribunos Antuerpiam; illum de aduentu ſuo, deque commiſsa ſibi ab Rege prouinciarum adminiſtratione certiorem facit: his verò, vt ab armis interim abſiſtant, pro imperio mandat. Et Hiſpani quidem paruere: Senatores autem Delegatique Ordinum, ſiue recenti iniuria exacerbati, ſiue imperium ægrè depoſituri, de admittendo nouo Gubernatore dubitarunt: præſertim Orangio, delphico partium oraculo, nondum conſulto. Cuius auditâ ſententiâ, Auſtriacum cum imperio ne admitterent, neue redemptam ſanguine libertatem nouo iterum Domino venderent: aut certè Gubernatorem non antè ſuſciperent, quàm eiectis è Belgio Hiſpanis, externiſque militibus, Gandauenſem pacificationem ſacramento ipſe confirmaret; Senatores hanc poſteriorem partem ſecuti, ad Ioannem Auſtriacum ea ſuper re Iſchium allegant, mandatis inſtructum ſuperbis adeo & inurbanis, vt is offenſionem Regij iuuenis non ab re veritus, de obeunda legatione dubitaret. Feruntque, quum hanc animi moleſtiam nobili cum hoſpite Iſchius domi ſuæ conferret, doluiſſe hoſpitem amici ſortem non euitaturi in eo munere indignationem aut Auſtriaci, ſi eiuſmodi mandata exponeret: aut Senatus, ſi quidquam omitteret. addidiſse tamen, ioiri à ſe poſſe rationem, qua nodus ille feliciter explicaretur. Iſchio percontanti, quid tandem id eſset; *Gladium*, inquit, *Alexandri tibi ſuadeo ad hunc Gordij nodum. Nempe vbi Auſtriacum ſolus ſolum conueneris, ſtricto non ti-*

Io. Auſtriacus in Belgium venit.

in itinere ignotus:

Lucemburgi ſe detegit.

Senatores de eo accipiendo dubitant.

Monentur ab Orangio, ne accipiant, niſi certis conditionibus.

Mittunt arroganter ad Auſtriacum.

Quid huic Nūcio ſuaſum ab amico non amicè.

Mar. Dolr. lib. 2. Tur. Belg.

midè ferro, virum fraudulentum perniciemque Belgio apportantem confode, securus à mortui offensione, certus gratiæ à Senatu. Sed Ischius 1576
hominem indigna suadentem, vereraque Chij Theodoti consilia Ptolemæo Regi data, impia ostentatione renouantem, vultu ac verbis acriter auersatus, Ioannem Austriacum adijt: expositisque, quanta maximè potuit moderatione, Ordinum mandatis, nec Austriaci patientiam læsit, nec muneri defuit suo. Quamquam, vt fuerat Austriaci amore captus, magnis in eum laudibus apud Senatum importunè congestis, multorum odium incurrit. Valuit tamen ea virtutum commemoratio apud plerosque, vt noua legatione priorem corrigentes, Ioannem Funchium cum longè modestioribus mandatis ad Austriacum mitterent, deque illo suscipiendo, modò Gandauensi pacificationi subscribere dignaretur, officiosè transigerent.

Plut. in Pomp.

Nuncius modestè agit cum Austriaco.

Delegati per alium Nuncium petunt ab Austriaco, vt pacificationi Gandauensi subscribens dimittat Hispanos.

AVSTRIACVS animi dubius spatium ad consultandum accipit: Hispanorum enim missio mentem versabat. aduocatisque ad se Octauio Gonzaga, & Ioanne Escouedo, consiliorum intimis, & arcanorum arbitris; quid sibi anthores sint, anxiè sciscitatur. Et Gonzaga quidem promprè negauit, id aut conducibile, aut decorum esse. Nam, *Si Orangius*, inquit, *in consilium adhiberetur hodie nobiscum, quid aliud credimus suasurum, quàm vt remissis in patriam Hispanis, Belgarum regimen Belgarum caritate, non externæ inuisæque militiæ terrore firmares? hoc est, vt tuorum exarmatus præsidio, faciliùs hominum turbulentorum fraudibus insidijsque pateres: accepturus videlicet imperium nunc quidem precarium, mox ad quamcumque motæ multitudinis auram omnino nullum. Fallimur, si gentem hanc non morum, non linguæ, multos nec Religionis commercio nobiscum cohærentes, omnes verò recenti nostrorum efferatos victoria, speramus ingenio suo, non armis nostris contineri posse. Vt Gubernatorem admittant, conditiones tibi præscribunt armato: quid facient inermi? Sentiant Caroli Cæsaris aduenisse filium, imperio non animo, patre minorem: cuius sit, conditiones imponere, non accipere. Sed illis, ni sibi in hanc conditionem indulgeatur, decretum est, Belgio Præfectum non admittere. Cogantur. An fortè, si armis decernendum sit, alius erit nostris & illorum militibus animus, quàm qui esse victoribus & victis solet? Præpropera est, si quæris, ista benignitatis laus, nec diuturna apud superbos, & à modestia nostra peruicaciores. HONESTIVS cum victoria venient hæc humanitatis & indulgentiæ nomina, quum non necessitatis illa, sed moderationis argumenta erunt. At enim boni quique ciues Regijsque addicti partibus hanc peregrinæ militiæ dimissionem non auersantur. Ego verò peruelim scire, quinam sint Belgæ isti Regiarum partium: nam multos audio nobiscum in aula versari, qui mente animoque in Hollandiæ littore*

DE HISPANORVM missione.

Consultat Austriacus.

Gonzaga negat dimittendos.

tore

1576 *tore cum Orangio degunt. quorum quo maior consensus conatusque Hispa-
nos eijciendi, eo cautiùs à nobis suspectandus est. Certè frater tuus Phi-*
1559. *lippus Rex, quum adhuc in Belgio esset, Belgis pollicitus abitum Hispa-
norum, vbi conatum eorum obseruauit coniunctis omnium animis in
eam eiectionem incumbentium; ex ipsa conspiratione cunctatior factus,
promissa tamdiu distulit, dum Gubernatricis Margaritæ precibus victus
est. Et tamen rebelles ab Rege animos tunc quidem Belgæ non gerebant.
Quid tibi nunc & promissione nulla nexo, & populos palàm infensos ar-
matosque nacto faciendum sedulò sit, prudentissimi Regis exemplo vi-
des. Et hæc quidem à me sunt dicta, quasi extrahere milites nostros è præ-
sidijs, atque amandare protinus è Belgio, effectu promptum sit, atque sub
manu. Quid si, vbi intelligant, exilio suo pacisci tecum Belgas, in se-
ditionem versi, cui plus nimio insueuere, arces atque vrbes deserere non
sustineant? Profectò & apud tuos, quippe Belgis posthabitos, reuerentiam
amiseris: & apud Belgas, quasi abs te ludificatos, inuidiam auxeris.
Denique vt in Regis prouincias iniquioribus conditionibus Regis frater
ingrediaris, quàm Albanus ac Requesenius Regis administri accepti sunt;
author vtique non ero.* At longè alia mens erat Escouedo. Vtque in
Austriaci animum fortè introspexerat, eo securiùs in hunc modum
exorsus est. *Ego, Austriace, quid sentiam, quàm quid suadeam, prom-* *Escouedus dimittendos censet.*
*ptiùs apud te dicere consueui. Nam & tu libertatem probare soles consilij
mei, & ego admirari in deligendis consilijs sapientiam tuam. Nunc tan-
to id liberiùs exequar, quanto veriora, credo, videbuntur ea, quæ ho-
minem Hispanum coëgerint aduersùs nationem suam arbitrari. Sed ne-
cessitas ante patriam est. Neque semper in consultationibus rationi per-
mittitur eligere: interdum necessitate circumscribimur; quo tempore
QVAELIBET statio ceu tempestatem fugientibus pro portu habenda est.
In Hispanorum missionem conuenere ex Gandauensi pacificatione pro-
uinciæ ferme omnes, sacer æquè ac profanus ordo, sacramento adacti,
Non passuros quemquam Belgio imperare, nisi externa militia antè di-
missa. idque fixum adeo immotumque, vt desperanda nobis sit, nisi per
hanc semitam, in Belgium via. At aperiendum armis hunc aditum,
Gonzaga, commonstras. Facis tu quidem, quod assuetum militiæ Ducem,
apud inuictum præsertim Imperatorem, polliceri decet. Nec dubito, si res
ferat, quin animosè præstiteris, quæ magnificè suaseris. Sed ego, qui ti-
midiùs fortasse, non incautiùs certè circumspicio præsentem statum, ex-
periri priùs omnia, quàm vim atque arma inferre opportunius existi-
mo. tuque ipse votum id esse mandatumque Regis haud ignoras. Nam
quid, obsecro, ad hanc diem nostris armis effectum cum hac gente? Al-
banus tot copiarum fama Belgium ingressus, tot victorijs, tantoque Bel-
garum sanguine formidatus, ad extremum amissis maritimis ac vali-
dioribus prouincijs, Belgium, quod integrum accepit, scissum reliquit. Et*

1576

tamen cum Albano, eiusque cum successore (cuius haud felicior euentus fuit) pleræque tunc prouinciæ ac Belgica nobilitas pro Rege arma gestabant. Nunc verò quanta circa nos solitudo Belgarum sit, vides. Duæ ex omnibus prouinciæ nobiscum agunt: reliquæ, si vis intendatur, consociatis sacramento animis, condixere bellum. Atque hoc ipsum est, quod Orangius cupit: hanc belli occasionem occultus quærit: idque vnum, si huic interesset consultationi, nobis vtique suaderet, non autem Hispanorum expulsionem: hanc enim, mihi crede Austriace, ideirco persuasit ille prouincijs, quoniam, quum nihil magis timeret, quàm ne ipse à Belgis admittereris; eam Gandauensi fæderi conditionem inseri non incallidè curauit, quam speraret à te neutiquam accipiendam: ideoque tibi à Belgij præfectura excluso imponendam illico necessitatem armorum, quæ homo in dominationem intentus, pro arbitrio administraret. Sed eludenda est machinatoris astutia: probataque interim, contra quàm putauit, Gandauensi pacificatione, capessendum Belgij regimen: ad quod semel admissus efficies omnino tu clementia comitateque tua, quod alij perseuero armatoque imperio nequiuere. Notum est Liuiæ consilium suadentis Augusto, medicos vt imitaretur: qui vbi vsitata remedia non procedunt, conuertunt sese ad contraria. sic et, qui seueritate nihil adhuc profecisset, tentandum, quomodo clementia succederet. Paruit vxori Cæsar: nec vllis inde appetitus insidijs, fidos obsequentesque Senatum ac Populum Romanum perpetuò habuit. Et sanè si quis est hominum, cui tentanda sit hæc via maiori spe successus, tu vnus es, Austriace. Omitto, quod te vti ortum in Germania, vti Belgæ Principis filium, alio videlicet animo, quàm Gubernatores Hispanos, Belgæ complectentur. Fama rerum à te gestarum, mores tui, quibus quantum in animos hominum valeas, expertus es: aspectus iste etiam hostibus amabilis, conciliabunt haud dubiè tibi populorum obedientiam, studium, amorem. Sic est Belga: mollibus plerunque remedijs meliùs sanatur: contra vim peruicax obnititur: sequiturque faciliùs, quàm ducitur. Adde quòd Primores ipsi in obsequium festinabunt, præteritas rebellionum culpas alienæ superbiæ non contumaciæ suæ imputaturi. Vnum est, quod tibi horum beneuolentiam penitus extinguat, externus, si apud te retinueris, miles. Hæret adhuc in Belgarum oculis Antuerpiæ conflagratio, ciuium cædes, fortunarum prædæ. Implacabile in Hispanos odium te quoque, si tecum erunt, comprehendet. NEQVE enim qui tuos oderint, te amauerint. NEQVE tu tutus vnquam eris inter illos, qui à tuis se tutos non existimant. Nempe SECVRITAS securitate mutua paciscenda est. Itaque si Belgæ remoueri sibi ab oculis recentium odiorum causam abs te rogant, indulge: &, quod illi armis fortasse peruineent, fac beneficium tuum. quo beneficio & tibi Belgarum animos immortaliter deuinxeris: & Philippi Regis gratiam bellorum curas sumptusque pertæsi, pacato absque armis Belgio, promerueris.

Senec. l. 9. de Clem. Dion in Augusto.

1576 *rueris. Nec magnopere verendum, ne probante Rege externorum discesſum, imperata facturi non ſint Hiſpani milites: quod enim obſequium Parmenſi Gubernatrici præſtitere olim Belgio abeuntes, id in præſentia*
1560. *tibi Regique ipſi procul dubio non negabunt. Quod ſi profectis hinc Hiſpanis, periculum ſit, ne Belgas, ſollicitante Orangio, breuì capiat obliuio clementiæ tuæ; num idcirco nos fraude circumuentos, ſimul & armis oppreſſos exiſtimabimus? Num prouinciarum, quas fidas habemus, qualicumque auxilio ſuſtinere primos tumultuantium impetus tamdiu non poterimus, dum videlicet & è Burgundia proximè, & è Germania non longè miles aduocetur? Tunc autem tanto quàm nunc de belli exitu ſperare felicius licebit, quanto maioribus à Rege copijs, mandata nempe ſua defendente ſubmiſſis, rebellium perfidiam iuſtius vlciſcemur. Quare, vt verbo abſoluam, non ego negauerim, ab externo milite ſeu*
Ex retento milite. *retento ſeu dimiſſo periculi aliquid imminere; ſed, quum videam inde certum bellum, non dubiam Regis offenſionem, exitum nullum: hinc ob-*
ex dimiſſo *latam regiminis poſſeſſionem, ſpem pacificandi Belgij, Regis gratiam opemque, atque adeo ſi bellum ingruat, momenti plurimum ad victoriam; hoc illi anteferre conſultius habui.* Auſtriacus, quamquam nudari ſe ægrè ferebat Hiſpanorum militiâ, ad illorum tamen dimiſſionem occultius aliquid, præter ea quæ dicta erant, mentem eius impellebat. Nam, ſi forte prouinciarum pacem, cuius ineundæ rationem ſuper omnia commendatam ſibi meminerat à Philippo Rege, retentus ipſe exercitibus interturbaſſet, vereri admodum poterat, ne tamquam nouæ potentiæ, perque eas armorum occaſiones, maioris fortunæ cupidus inſimularetur apud Regis aures huiuſmodi ſuſpicionibus obnoxias. Præterea inſederat altè in animo Britannica expeditio, quam, ſi Belgico implicaretur bello, elapſuram ſibi è manibus præuidebat. Accedebat & pertinax quædam perſuaſio, poſſe Belgarum animos ſuperiorum Gubernatorum armis oneribusque exaſperatos contrarijs artibus conciliari. Itaque more humani ingenij, plus ſibi ac moribus ſuis, quàm fraudibus hoſtium tribuens, auidusque vnicè referendi inconceſſum alijs titulum Pacificatoris Belgij, probare demum Gandauenſem conuentum, conditionibusque eius ſubſcribere decreuit. Præſertim quòd in ijs ſibi quidem ſatis videretur eſſe conſultum Religioni Regique, dum fœdus in poſtrema hæc verba ſancitum eſſet: *Nos Ordinum Delegati, qui Ordines conſtituimus, hîc ſubſcripti, promiſimus promittimusque ictum hoc fœdus perpetuò retenturos, ad ſacroſanctæ noſtræ Fidei, & Apoſtolicæ Romanæ Religionis conſeruationem: ad huiuſce Gandauenſis Pacificationis perfectionem: ad Hiſpanorum, eisque inhærentium eiectionem: obedientia Regiæ Maieſtati debita interim ſemper ſalua.* Placuit nihilominus Auſtriaco, rogare antè ſententias virorum omni doctrinæ genere

Vide l. 8. poſt medium.

1577 *Initio Ianuar.*

Auſtriacus inclinat in hanc partem.

Cauſa,

Timor ab Rege:

Cupido Britannicæ expeditionis;

Spes pacificandi Belgij.

Admittere ſtatuit Pacificationem Gandauen.

Motus etiam hac Ordinum ſubſcriptione,

nete præstantium; an ex illis capitibus, quæ accuratè omnia expen- 1577
Expendenda proponit fæderis capita. denda tradiderat, detrimenti aliquid capere videretur Orthodoxæ
Fidei, Regisque dignitas. Quumque ij nullum inde periculum affirmarent, præcipuè nouo si additamento caueretur, Nihil in eorum
singulis aut vniuersis sancitum placitumue aduersùs Religionem
Catholicam, ac Principis authoritatem; Austriacus horum sen-
Missa ad Regem Rex probat. tentiâ firmatus, ipsa eorundem consulta, Episcoporumque litteras
in eandem sententiam misit ad Regem. Quo annuente, simulque
fidem suam obligantibus Rodulphi Cæsaris, Leodiensis Antistitis,
ac Ducis Cliuiæ oratoribus; noua pacificatio, Edictum perpetuum,
Ex jis noua Pacificatio componitur, appellata, Marchæ in Famina, quod est oppidum Lucemburgensis
prouinciæ, concepta est. In qua & ab Legatis Austriaci, Hispano- 17. Febr.
rum missio, totumque Gandauense fœdus confirmatum: & ab Or-
cui vtrinque subscribitur. dinum Delegatis, præter cetera, Religioni atque Obedientiæ
aduersùs Regem, quas se perpetuò retenturos iureiurando affirma-
promulgatur. bant, iterum ac disertè cautum. Tunc verò Austriacus, Pacifica-
tione Bruxellis primùm, dein Antuerpiæ, alijsque in vrbibus pro-
mulgati iussa, obuijs Belgarum Proceribus, magnâque Nobi-
Et Belgij Gubernator acclamatur Austriacus. lium frequentiâ, Lucemburgo egreditur; ac Louanij, ineunte Mar-
tio mense, Belgij Gubernator, summa omnium gratulatione salu-
Vrget discessum Hispanorum, tatur. Ibi commorandum sibi aliquandiu duxit, vt ex ea vrbe fe-
stinaret, qui tardè procedebat, abitum Hispanorum. Etenim gra-
ægrè parentium. ue ijs iniuriosumque videbatur, tot arces vrbiumque præsidia, quæ
magnis ipsi diuturnisque prælijs obtinuerant, Belgarum arbitrio
simul omnia repentè deserere. Accedebat, quòd eorum multi an-
nos iam plures in Belgio versati, vxoribus impliciti, liberis aucti,
agris ditati, nescio quam caritatem sensumque veluti natalis soli
paulatim hauserant. Nec deerant, qui turbidos incenderent: *Eam-*
Eorum querela. *nè laboribus suis, ac fuso toties sanguini honestam missionem dari? Sic*
denique ora cicatricibus intercisa, trunca membris corpora, fractos ac
fatiscentes artus, pro quiete ac fomento, ingrata suorum obliuione, aut
neglectu, publico certè Belgarum odio & execratione compensari? Quid Mar. Delr. l. 2. Turb. Belg.
dicturos Gallos? quid Italos? quid ceteras nationes? nisi militem Hispa-
num nusquam locorum tolerari posse. Ante sexdecim annos, Margari-
ta Austriaca Gubernatrice, Hispanos è Belgio missos: nunc Gubernatore
Austriaco, iterum expelli; tanto nunc quidem maiore cum dedecore,
quanto tunc illi quæsita saltem specie abeundi in Africam, supplendis le-
gionibus euocabantur à Rege; nunc verò palàm publicoque edicto, per-
duelles videlicet se, hostesque Regis ac Belgij, (qui tamen Regi Belgium
asseruerint) ideo communi fœdere prouinciarum ejci, quoniam simul
incolere Belgium non possint Pax, & Hispanus. Hæc quamquam do-
Et principium seditionis. lentiùs, quàm minaciùs iactabantur: gliscente tamen, vti assolet,
ira

1577 ira ex occursu aliorum, & communicatione querelarum; quanto propior aderat profectionis dies (quum videlicet acrior doloris sensus) tanto aduersùs imperia contumaciùs obnitebantur: præsertim Antuerpiæ, vbi & numero, & recenti victoria ferociores non facilè videbantur arcem omissuri. Sed valuit Tribunorum huc illucque volitantium cura, & Regij sanguinis reuerentia apud fidas quasque cohortes, & veteri disciplina imbutas, vt amor obsequij paulatim rediret. & Antuerpiæ tumultuantium animos Ioannes Escouedus, homo apprimè sagax, ab Austriaco properè illuc missus, apposita oratione sedauit. Recitatis enim Regis litteris, in quibus imperabatur Hispanorum missio, exorsus ab eorum seditionibus ac turbis, citra querelam commemoratis; admonuit, *Posse illos, si quid fortè licentiùs ab vltimis hisce annis egisse Principi viderentur, præsenti obsequio non tantùm eluere, sed eius etiam abunde promereri gratiam, à quo longè plura mansuraque, quàm quæ in Belgio ipsi relinquerent, speranda essent. An fortibus viris exercendæ virtutis copiam alibi non esse? REGIBVS latè dominantibus nec requiem vnquam futuram à bello, nec defutura præmia bellatoribus. De aliorum autem opinione super eo discessu illos immeritò esse sollicitos: constare, quorum hominum conatu, quoue artificio illa caderentur. Nempe QVOS timeant, eorum præsentiam pati non posse: nec mirum, si minores, expertique sese non semel impares, timerent. Spectasse finitimos, longinquos audiuisse, quoties Hispani cum rebelli hoste conflixerint: inijsse expugnationum & victoriarum numerum: obseruasse, ex omnibus prælijs toto decennio terra commissis (nam mari variatum) semper Hispanos, vna excepta Arembergensi clade, victores extitisse: immo nec illud ignorasse, in tanta hostium cæde, quam non minorem triginta hominum millibus Belgæ faterentur; ex Hispanis adeo non multos occubuisse: vt DENI QVIQVE Hispanorum singulis hostium millibus profligandis satisfuerint. Stragem profectò miserandam, ac silentio inuoluendam, ni pro Religione ac Rege contra vtriusque rebelles edita fuisset. Quòd si hoc ipsum rebellis nomen in tumultuatos nuper Hispanos, furiali Ordinum Edicto, collatum sit; abunde nunc ab Austriaco prouisum esse, nouo Edicto ab se composito, vetereque illo damnato. Sic eorum meritis consultum, & obsequium prouocatum: quo videlicet honorificentiùs imperata facientes, non magis fortitudinem aduersùs hostem, quàm fidem erga Principem coluisse: & siue indutis armis vrbes atque arces obtinendo, siue prompto inde obsequio abeundo, pari vtrobique cum laude, Regi suo Belgium conseruasse dicendi sint.* Mouit hæc postrema potissimùm pars orationis nutantes militum animos, quippe seditio magis quàm ira resederat: inspectoque perhonorifico de se Edicto multis in locis affixo: traditis in Ordinum manus arcibus Antuerpiæ, aliarumque vrbium;

Quam componere conatur Escouedus,

apposita ad Hispanos alloquio.

Pacantur Hispani.

Et arcibus.

Tra-

1577 *Mastrich.*

& captiui redditi:

Traiectum ad Mosam abiere omnes. Ibi primùm redditi vtrinque captiui: ab Hispanis quidem Egmontius, Goignius, Caprius, sexque alij, in Antuerpiæ expugnatione victi: ab Ordinibus verò quinque, in primisque Billius Frisiæ præfectus, inter eas prouinciæ turbas à militibus suis præfecturâ exutus, & à Georgio Lalinio Villæ Domino in Leuardianum carcerem traductus: ac præterea Mondragonij vxor, quam in Gandauensis arcis obsidione, absentis viri partes viriliter obeuntem victores cœperant, & tamquam in triumpho duxerant Ordinum duces. Post captiuorum libertatem, stipendia solui cœpta sunt, quæ pacti erant Ordinum Procuratores sexcenta florenûm millia: ex quibus tunc quidem numeratentur trecenta millia, totidem per tesseras collybisticas Genuæ repræsentarentur. Sed post centum millia persoluta, reliquam pecuniæ summam non expedientibus Ordinum Delegatis, Austriacus ære suo ducenta florenûm millia, reddenda videlicet numquam, mutua dedit Ordinibus, Hispanorum abitum, ne retinere videretur, impellens.

Gaspar Robles. *Rennebergy Comes pestion appellatus.* *Mar. Del. l.1, Turb. Belg.* *& accepta stipendiorum pars.* *Ducenta quadraginta sestertiũ millia. Idẽ l.2.& Christ. Asfonuill. in vel.*

Belgio abeunt, *ductore Mansfeldio.*

Sic exeunte Aprili mense, Hispani, quique erant Itali, quique Burgundi Belgium reliquêre, ductore Petro Ernesto Comite Mansfeldio: quem deligi placuit, dirimendo nempe dissidio inter Alphonsum Vargam, Sanctium Auilam, Iulianum Romerum, & Franciscum Valdesium, honestiùs externo Duci quàm alterum alteri pariturus. Ibat ea migrantium multitudo, quàm lætis accurrentibusque spectaculo Belgis, tàm ipsa tristis atque infensa spectantibus: quantoque plures erant, (nam præter milites, ac militaria impedimenta, equi currusque mulierum ac liberorum, continenti agmine implebant vias: nec pauciores triginta capitum millibus, homines ac iumenta numerabantur) tanto ægriùs ferebant, obseruari se, longumque per vrbes præbere spectaculum. Quamquam inter eos non deerant, qui, perspectis altiùs Belgatum consilijs, sopitum illud armorum incendium breui exarsurum, eique restinguendo Hispanos denique milites euocatum iri præcinebant. Interim ipsi, relicto Belgio, nec impetrato apud Ioannem Austriacum aditu illum de via salutandi; (quod magnopere doluere, quasi ea feueritate damnari viderentur eorum acta) per Lotharingiam, Burgundiam, ac Sabaudiam, in Italiam descenderunt: atque Insubtiam ingressi, à Marchione Ayamontio eius prouinciæ Gubernatore, per Liguriæ montes (Langas vocant) iussu Regis, vti obtendebatur, distributi sunt: vbi grassante per æstatem morbo correpti, & rerum inopia, & ægritudine animi, quòd ab Rege contra quàm meriti essent, ea se perpeti rebantur; eorum, & quidem veteranorum non pauci occubuere.

Abeuntium sensus, *& prædictio.* *Iter eorum in Italiam:* *& distributio per Liguriam.* *Al. Cabrẽra en Phil. 2.l.11. c.15. Mar. Del. l.2. Turb. Belg.* *Idem in eodem lib. Turb. Bel.*

INGRESSVS Austriaci Bruxellas.

AT VERO Austriacus, quo tempore Hispani Belgio excedebant, in

1577 ingenti sanè pompa, medius inter Pontificis Internuncium, & Leodiensem Episcopum quàm apparatissimo omnium Ordinum
1. Maij. comitatu Bruxellas ingreditur. Augebat ipse pompam decorus aspectu, iuuentaque duos & triginta nondum annos attingente, famâ bellorum terra marique inclytus, patremque Carolum Cæsarem, gratum Belgis ac populare nomen repræsentans. Atque hæc ipsa, vt primùm administrationem solenni sacramento suscepit, incredibili clementia, benignis alloquijs, omni officiorum genere, inauditaque vel in homines sibi infensos liberalitate cumulauit: adeo, vt capti ea morum suauitate ciues, contra quàm animo conceperant, aut fando inaudierant, effusi in eius laudes, cuius præserrim beneficio liberos se ab externorum militum onere aliquando videbant, rediisse cum Austriaco pristinam Belgio felicitatem sibi gratularentur. Non pauci tamen in eo ipso prudentiam hominis requirebant: quòd se inermem in manus Ordinum armatas, tantâ sui fiduciâ tradidisset. quem dimissis Hispanis inualidum, ac traditis arcibus intutum si subitò inuasisset Orangius, qua ille vi repugnaret, quòve confugeret? Et sanè breui constitit, quantum nimiâ illâ indulgentiâ peccatum sit, quantoque sapientiùs eundem Belgarum consensum flagitantium emissionem Hispanorum suspe-
1559. ctum habuisset olim Philippus Rex. Etenim Orangius, qui certò sibi persuaserat, Hispanos numquam emittendos ab Austriaco, ideoque nec præfecturam Belgij capessendam; vbi audiuit Hispanos Belgio cessisse, Austriacum Bruxellis magnâ omnium lætitiâ
24. Maij. inauguratum esse, eique à finitimis Principibus aduentare quotidie gratulationis nuncios; nam & ipsa Angliæ Regina in id officij destinarat Eduardum Horseium Vectæ insulæ præfectum: ad hæc vbi missis ab Austriaco, atque à Senatu legatis, exigi à se vidit, vt Edicto perpetuo ipse, Hollandique, & Zelandi, qui supererant soli, subscriberent; homo nullis conditionibus depositurus, quam iam manu teneret, dominationem; respondet, religionem impediri fœderatas secum prouincias, ne de Romana Fide retinenda cum alijs consentirent. Vrgenti Areschoto Duci (is enim missus fuerat) vt commune prouinciarum fœdus ratum vellet; negauit id fieri posse, causamque dissidij, Caluinianam professionem significans, nudato capite subridens, *Vides*, inquit, *hoc caluitium? scito me non magis capite, quàm corde caluum esse*. Dein verò totus huic intentus curæ, clàm Senatores, Ordinum Delegatos, amicos quosque, litteris, nuncijsque commonere, miserari, subirasci; *Quid agerent? quò illis animus, quòue consilium excidisset? Admissum ab ijs fuisse Austriacum, non modò non auctis, sed nec firmatis iureiurando priuilegijs prouinciarum. Adeone vana illa humanitatis specie captos, vt aucupij*

Pompa, & ipse omni pompa maior.

Benignitas eius.

Popularis gaudium & amor erga illum.

Alterum indicium improbātium indulgentiam eius.

Orangius dolet admissum Austriacum.

Negat se cum prouincijs suis Edicto subscripturum.

Conatur auertere animos Belgarum ab Austriaco.

genus fallendis dulcedine cantus auiculis non animaduerterint. Satis iam compertum, AB Hispania alios aduenire homines, non alios mores: in ea quippe officina vno omnes exemplo conflari. Hunc verò præ ceteris cauendum, quo magis animum gerat Cæsaris sanguine, & armorum imperio tumidum: quem si nunc ille submittat, priuatorumque in mores ciuiliter inflectat; quanto hæc magis insolita homini superbo imperiosoque, tanto citiùs exuenda, inque maius seruitium eruptura. NVLLVM vnquam superbum seruire nisi dominandi spe. Cur enim custodes corporis sui milites delegit, si homo popularis omnia in ciuium caritate collocauit? An dubium cuiquam esse, quò spectent immodicæ largitiones ac promissa, quibus corruptor animosus immeritos meritosque iuxtà onerat? Et tamen reperiri, qui, quum videant, emi obuia ista munificentia Belgij libertatem, non vile ducant liberis animis pretium seruitutis. Proinde intentis hominem oculis circumspiciant, sibique persuadeant, amari Belgium non posse ab eo, qui Carolum Hispaniæ Principem Belgarum Proceribus fauentem, Philippo parenti prodidit, perditque. Neque his contentus Orangius, per excursores suos, ac præcipuè per Teronium Vasconem, recens partium additamentum, rumorem clàm subdit, Milites Hispanos externosque, quos abijsse tantopere gestirent Belgæ, (ne errarent) partim in Lucemburgensi prouincia delitescere, partim in Burgundia substitisse, partim aduersùs Hugonotos militare in Gallia, in ijsque locis expectare illos Austriaci nutum in Belgium reuolandi. Addidere his fidem litteræ Austriaci & Escouedi ad Philippum Regem in Gallia interceptæ, ac Bruxellis per eos dies eulgatæ: quibus (vt aiebant) & querelæ aduersùs Ordines, & belli gerendi necessitas, & pecuniæ ad eam rem postulatio continebantur: quæ varijs commentationibus in maius auctæ ab Orangianis, atque in lucem editæ, tantum authoritatis ac beneuolentiæ Austriaco ademerunt, vt quidquid is ageret, siue beneficentiam intenderet, siue remitteret, captis semel suspicione animis, omnia secus interpretarentur. Illi ipsi paulo antè petofficiosè ab eo habiti, honorumque gradu, immo & censu nummorum annuo donati, versa statim mente non modò conspectum illius fugitare, ceu perforato animo actransmittente accepissent omnia: sed etiam palàm obloqui, conuicia in eum iacere, & ARGVMENTVM nihil debentium, odio quærere. Vsque adeo INSINCERAS animas, sicut impura corpora, quo magis nutrias, eo magis lædas. Neque hìc sese deserebant hæretici, dicta factaque eius vti subdola criminantes. Quin apud multorum animos nimia hominis facilitate suspensos occultè sermonem serere, *Non esse quòd magnopere iurisiurando confiderent, quo Austriacus Edictum perpetuum tam libenter admiserat. Nempe in Hispania illum antè iurasse, nihil se in Belgio*

1577

Rumor sparsus ab Orangianis.

Litteræ Austriaci interceptæ.

Decrescit Belgarum amor erga illum.

Crescit suspicio & abalienatio.

Obliuio beneficiorum in odiū vertitur.

Hæretici ignem ventilant.

Hesius in primis.

Ex relat. Christoph. Assonuilly.

1577 *gio contra Regis commoda consensurum : quo sacramento obstrictus, & tamquam occupatus, posterius velut priori contrarium nihil sibi faciendum religiosus animus existimauerit. Inualuisse hanc in aliquorum aula doctrinam, & principalem morem iam factum. Sic ludificatos à Carolo Octauo Gallorum Rege Florentinos· quibus iuratus se illis quamprimum Pisas redditurum; fidem dein repetentibus responderit, se prius Pisanis iureiurando contrarium promisisse.*

Vide etiã Guicciar. l. 2. hist.

Quæ vbi ex animi sententia fluere animaduertit Orangius, ratus posse Austriacum atmorum præsidio, & populi beneuolentiâ destitutum facilè opptimi; negotium dedisse ferebatur Philippo Marnixio à Sancta Aldegunde, quem propterea Bruxellas immiserat, & Guilelmo Hotnano Hesij Domino, pollicitis captum, seu vi seu dolo Austriacum in Zelandiam se deportaturos.

Consiliũ Orangij de Austriaco capiendo: hisce ministris.

S. Aldegũdis gẽtilitius Marnixij pagus.

Quod sanè facinus & si oon abhorrebat à reliqua vita aut Aldeguodij, hominis ingeniosissimè oequam, qui Caluinum puer docentem audierat, senex iam alios ipse docebat: aut Hesij, cui bono vertebat, abstrahi quoquo modo Bruxellis Austriacum, eòque gubernandam sibi vrbem relioqui: quique capite postea damnatus, idem aduersùs Alexaodrum Farnesium prætentasse creditus est. ramen, an illi re ipsa moliri hoc sint, vt Austriacus multis authoribus existimauit: an potiùs, ex Orangij consilio, famâ tantummodo, incussoque eius rei metu contenti fuerint, affirmare non ausim: quum ad ferendas ioimicitias inter Austriacum & Belgarum primores (quod auebat Orangius) tantundem esset, siue is captiuitate, siue captiuitatis opinione prouocaretur: immo illud iouidiosius videbatur, & ab Rege viodicandum: hoc verò dubium, nec facilè assequendum, & fortasse ab Austriaco belli causas quærente simulatum credi poterat. Et sanè processisse Orangij attificium compertum est.

Aldegundio, & Hesio.

Dubium, an tentatum hoc fuerit.

ETENIM Austriacus, vbi authoritatem suam quotidie imminui, odium augeri, relatis conspirationibus se peti sensit; non vltrà Bruxellis moratutus, locum circumspectare cœpit aliquem, ex quo repellere, aut etiam inferre vim posset. placuitque Namurci arx, munitione ac situ valida, excipiendoque externo militi peropportuna. Ergo nouis iosidiarum iodicijs maturatâ fugâ, Mechliniam specie dirimendæ litis, inter legiooes Germaoicas, & Ordinum Quæstores super stipendijs exortæ, clàm Bruxellis abscedit. Neque ibi, vt sibi videbatur, adhuc tutus, occasionem nactus occurrendi Galliarum Regis sorori ad aquas Spadanas proficiscenti; (si modò hisce sub aquis aliud non latebat) magno Nobilium comitatu Namurcum venit. Quam vbi perhonorificè excepisset, abeuntemque prosecutus esset; postridie quasi venaturus, ex composito atcem Namurci obequitans, laudare locum numquam antea æstimatum im-

DE FVGA Austriaci.

Mechliniã concendit specie Germanos componendi.

5 Iunij.

Inde Namurcũ alio prætextu.

Margareta Nauarræ Regis vxor. Spà.

Arcem Namurci occupat.

pensè cœpit: inuitatusque ad eum introſpiciendum à Barlamontij eius Prouinciæ Præfecti filijs, non inuito arcis Gubernatore, ipſe comitesque ingreſſi ſunt, ſtatimque occupatis munitionibus, mutatis præſidiarijs, Gubernatore nihil vereri iuſſo, quòd diceret, non aliena ſe violenter inuadere, ſed quæ Regis eſsent, ea repetere, conuerſus ad comites, gratulatusque hunc primum regiminis ſui diem, ad quem vſque diem nihil ex ea gubernatione præter titulum habuiſſet, facti rationem expoſuit; queſtusque de illatis in ſe ſuosque ſæpenumero contumelijs, ac binis præterea litteris oſtenſis, in quibus de inſidijs ſibi paratis admonebatur; in eam ſe arcem contuliſſe affirmauit, vt ſecuritati ſuæ conſuleret, non vt quidquam ex compoſito rerum ſtatu mutaret. Simul ſcriptâ ad Delegatos Ordinum epiſtolâ, ac miſſo ad eos, cum iiſdem inſidiarum indicibus litteris, Maximiliano Raſſinghemio, partium vtrarumque nuncio perpetuario, cauſam diſceſſionis, ac ſecurioris in poſterum dignioriſque regiminis ſui rationem edocuit. Id verò Ordinum Delegatos Senatoresque variè habuit. Multi ſublatam inde ſpem reconciliationis omnem dolebant. Plerique lætabantur, eo veluti claſſico, quod Auſtriacus ipſe cecinisset, ad arma cogi ſe aduersùs Ducem militibus exutum: laudabantque propterea peropportunum Orangij Principis aſtum, cuius operâ inſinuatum Auſtriaco eiuſmodi fugæ conſilium dictitabant. Omnes tamen, metu ne renouatum fortè bellum illis imputaretur à Rege, repetitis continuo litteris ad Auſtriacum nuncijsque, Repentinam mutationem queruntur: inanes metus ac ſuſpiciones vti deponat, comprecantur; ac Bruxellas reuerſo pollicentur, ſe in inſidiarum, ſi qui ſint, reos accuratè inquiſituros. Negabat Auſtriacus rediturum ſe, donec Heſius multa aduerſum ſe impiè ingratèque molitus (namque annuo ſex millium florenûm reditu illum nuper auxerat) arma cum Bruxellenſi populo non deponeret; donec Aldegundius ac Teronius, quos ad ſe circumueniendum miſſos ab Orangio conſtabat, Bruxellis agitarent: donec ipſi Ordinum Procuratores, renunciatâ Orangio, cum quo colludere viderentur, amicitiâ, illum æqua poſtulata recuſantem, ſeriò non cogerent, Gandauenſi fœderi, Edictoque perpetuo, vti conuenerant, omiſſis ludificationibus, obtemperare. In quam ſententiam compoſitâ ad Prouincias epiſtolâ, ac nominatis tum eorum nonnullis, à quibus adornatas ſibi inſidias affirmabat: tum honeſtis aliquot ac primarijs viris, interque eos ipſo Areſchoti Duce, à quibus id genus multa compererat; non inanes, aut ſimulatos ab ſe metus oſtendit: ſimulque Orangij fraudes opprimere per eas diſcordias vnicè conantis Religionem Catholicam, ac Regis authoritatem, abundè nec falsò aperuit. Sed interea detecto Auſtriaci conſilio Antuerpianæ

Margin notes:

1577 — Aegidius Dominus Bierg, Lancellotus Mega Comes, Florus Flosonus, & Claudius Haultepennius.

Exponit fecij facti rationem.

Idemque ſcribit ad Ordinū Deputatos.

Varius Deputatorū ſenſus.

Horum littera ad Auſtriacū.

Iul. & Aug menſibus.

Auſtriaci reſponſum.

Mar Dol. l. 3. Turb. Belg. Aloyſ Cabrera in Philip. 2. l. 12. c. 13. & c. 16.

Litteræ Auſtriaci ad prouincias.

1577 pianæ arcis in potestatem suam redigendæ: ne aut Orangij emissarijs, vti inaudierat, aut Ordinibus traderetur: capto Ludouico Blosio Treslongi Domino, arcis Præfecti vicario, eiectisque non sine cæde, qui Austriaco fauebant, militibus; in Ordinum manus Antuerpiæ arx, aliæque nonnullæ deuenerunt. Quo facto exacerbatis vtrinque animis, ac sparsis vltro citroque minacibus libellis: quum Ordines Deum hominesque testarentur, concordiam à se optari, ab Austriaco belli causas ficto insidiarum metu quæri: Austriacus contrà satis ostendisse se diceret, quo animo esset aduersùs pacem, qui dimissis Hispanis, ac reliquâ militiâ spoliatus, omnem sibi viam bellandi præclusisset; vtrique à se belli, si quod sequeretur, amoliri causas & odia conabantur: atque ideo reconciliationis interea curam, seu curæ speciem non omittebant: adnitentibus antè omnes Vernero Gimnicho, ac Leuino Torrentio, Iuliacensis Ducis, ac Leodiensis Episcopi Legatis. In id verò operosiùs intendebat Austriacus, quippe imparatus incertusque Regis animi: trahebatque propterea moras, dum litteræ ab Hispania, quò Escouedum miserat, afferrentur. Aduenerat haud ita multò antè Philippus Sega Apostolicus Nuncius in Belgium, quò illum ex Picentina præfectura properè allegauerat Gregorius Tertius decimus: vt, quoniam inaudierat, Ioannem Austriacum cum Belgarum prouincijs disceptare de conditionibus, in quas antè iuraret quàm administrationem capesseret; Nuncius, cuius prudentiæ plurimùm Pontifex tribuebat, in tempore adesset Austriaco, ne quid incautè aduersùs Religionem confieri pateretur in earum conceptione legum. Simul vt, vbi pacem cum prouincijs compositam videret, illum ad Britannicam expeditionem, vti inter Pontificem Regemque conuenerat, animaret. Verùm quum iam reperisset Nuncius, Austriacum subscriptis conditionibus in Edictum perpetuum consensisse, & rursum turbatis domi rebus, inque bellum propediem erupturis, spem nullam apparere externæ traiectionis; quod reliquum erat, firmate inter ea turbamenta iuuenem instititi non optimis modò consilijs, sed, quod pluris tunc erat, quinquaginta nummûm aureorum millibus, quam Gregorius summam Britannico bello destinatam ei statim offerri iussit: subsidium eo sanè gratius, quo Duci opportunius à milite, atque à pecunia destituto. Neque Delegatos Ordinum Senatoresque Nuncius prætermisit: sed Bruxellas Namurco digressus, Pontificias, vti iussus erat, litteras exhibuit, ac benigna Patris hortamenta ad resumendam concordiam, retinendamque pristinam obedientiam erga Religionem ac Regem, magnificentiùs excepta quàm obsequentiùs: scilicet obsepris iamptidem multorum animis ab hæresi, refractario ac pertinaci malo, quodque facilius

Arx Antuerpiæ tentata ab Austriaco,

in manus Ordinum venit.

Ordines Austriacum accusant velut insidias ficto timentem.

Austriacus veras ensidias ostendit.

Leuinus vir doctiss. & postea Episc. Antuerp.

Nuncius à Pōt. ad Austriacū.

Episc. Ripatransonæ, postea S. R. E. Card.

cur missus.

consilium ei,

& auxilium offert.

Delegatos Nūtius aggreditur.

liùs excluditur, quàm expellitur. Interea litteris ab Rege iussus Au- 1577
striacus, si nulla posset iniri pacificationis via, Catholicam Reli- *ineūte Septemb.*
gionem, Regiamque authoritatem strenuè rueri, milite non desu-
turo: audit, Orangium Bruxellas ab Ordinibus accersitum, Con-
Ruuartes creatur Orangius. seruatoremque Brabantiæ, repetito veteri vocabulo, Ruuarrem
Quid hoc munus sit; prouinciæ creatum. Erat is Magistratus Dictatori Romanorum,
aut Leodiensium Mambuto non absimilis. quem periclitante Re-
pub. designate, partes esse suas, ex Introitus læti priuilegijs, dictitant
& qui olim eo insigniti. Brabantini. Quamquam (vti apud eorum annales obseruatum le- *M. Delr. l. 4. Turb. Belg.*
gi) præter Antonium Philippi Burgundi Ducis filium, Ioannâ *Philip. Audax. 1404.*
Venceslai Ducis viduâ Brabantiam gubernante, delectum à tribus
prouinciæ ordinibus Ruuarrem: ac præter Philippum S. Pauli Co-
mitem, dissidentibus inter se Ioanne Duce, & Iacoba coniuge, ab *Ioan. IV. Dux Brabantiæ. 1420.*
armatis in Ducem Brabantinis Ruuarrem quoque nominatum; non
aliàs ego quidem reperi ea vsos authoritate Brabantiæ populos.
Horum autem vterque quoniam à Ruuarris nomine, ad Ducis dein
munus imperiumque transiere; spes scilicet Orangio ab exemplo
intendi poterat, reiectis aliquando temporariæ modestiæ vocabu-
lis, Brabantiæ sese Ducem genti Nassauiæ præiturum. Quo acriùs
incitatiùsque Austriacus ea super re non destitit, interNuncio Ga-
spare Scherzio Grobendonchij Domino, ciuitatem atque Ordines *Grobendonchius Thesaurarius Regis.*
Ordinibus quid imperat Rex: increpare. Quin etiam acceptis haud multo pòst alijs ab Rege litte- *4 Octobris*
ris, operâ Philippi Segæ festinatis, (quem per eos dies è Belgio in
Hispaniam transtulerat Pontifex pro Ormanetro Nuncium) in qui-
bus Rex volebat, Ordinum Delegatis edici, arma vt deponerent,
Orangium ne admitterent, Edicto perpetuo obtemperarent; Au-
& quid addit Austriacus. striacus, misso ad eos litterarum exemplari, seriò admonuit, sibi ma-
turè consulerent, ac iustam Principis iram in sui patriæque perni-
Illi non obtemperant: ciem experiri ne vellent. Sed quum responsionis loco nonnisi que-
relæ ac minæ, (quippe moderante cuncta Orangio) redderentur;
& Austriacus ad bellum respicit, ad vim ac bellum animum applicuit, vt multi interpretabantur,
non inuitus. non inuitus. Frustratus enim spe pacificandæ per indulgentiam li-
ob has potissimum causas. beralitatemque prouinciæ: (quam ille laudem à superioribus Belgij
Præfectis amissam recuperaturum se crediderat) vbi animaduertit,
irritam esse beneficentiam, Magistratuum authoritatem inualesce-
re, suam contrahi, ac planè se precariò regere, immo iniurijs atque
insidijs perditorum hominum caput suum quotidie patêre; vir con-
tumeliæ insolens, magnisque assuetus exercitibus imperare, quum
belli æquè ac domi obligatas sibi manus videret; pertæsus huiusmo-
di vitam, oblatam occasionem haud illibenter arripuit, apertum-
que bellum maluit, quàm miseram intutamque pacem.

STATVS rerū ex vtraque parte, ET VERO magnum offensi irritatique animi argumentum fuit,

virum

1577 vitum militiæ ſanè non rudem voluiſſe eo tempore armis decerne-
re,quum vires ei longè impares erant.Nam ex ſeptendecim prouin- *Duæ tantùm prouinciæ pro*
cijs,queis Belgium conſtar,duæ tantummodo,Lucemburgum, Na- *Auſtriaco.*
murcumque tuebantur Auſtriacum. Ex Nobilitate,Sactoque ordine, *Nobilitas & Status Eccl. pro*
ac Magiſtratibus,ſi paucos excipias , omnes iniro inter ſe fœdere ſe- *Ordinibus.*
quebantur Ordinum partes . Non quòd Religionem, aut Regis ob-
ſequium exuiſſent, (quamquam ex huiuſmodi deſectoribus non *Cur ?*
deerant oppidò pauci) ſed alij iactatione apud populum libertatis
auidum , & dominantibus infenſum : pars ab Orangio promiſſis
empta , eique affinitatibus adnexa : multi Auſtriacum inermem,&
fugitiuum reputantes , rutiora Ordinum arma ſectabantur , non
pauci etiam honeſtiora credebant, rati fictos ab Auſtriaco metus
coniurationum, quò bellum iuſtiùs capeſſeret ; cumque propterea
compoſitis ad Regem lirteris incuſauerant , vanis Belgium ſuſpi-
cionibus implicantem. Vſque adeo verum eſt, PRINCIPIBVS de
coniuratione non credi, niſi peremptis. Nec militia conferenda *Militia Auſtriaci,*
tunc erat . Siquidem hinc pauca Germanorum ſigna de induſtria
ab Auſtriaco retenta in Belgio, reuocatique ex Gallia manipuli ali-
quor Hiſpanorum ibi militantium , ac delectæ præterea nonnullæ
Vuallonum Burgundorumque centuriæ , vix quatuor armatorum
millia conficiebant : quum illinc non pauciores quindecim homi- *& Ordinum.*
num millibus iam rum numerarentur . qui ſi, vri deliberauerant ,
Gembla. arque à Gemblaco propterea mouerant , Namurcum illico aggreſ- *hæc maior, & victrix,*
ſi eſſent , haud dubiè Auſtriacum militiâ viribusque inualidum ,
vrbe atque arce depuliſſent . Sed , vt plura inter capita , dum tem- *ſi concors.*
pus diſſidendo in caſtris terunt , nouis ſe ſe firmandi auxilijs oppor-
tunitatem Auſtriaco præbuere. Nimirum Ruuarres Orangius ordi- *Orangius moderatur omnia.*
nandæ Brabantiæ poſtbabebat omnia , quò vicinæ Hollandiæ præ-
cauerer . Ille Bruxellis , arque alijs circà oppidis nouos Magiſtratus
ad Hollandorum exemplar inſtruebat. Illius conſilio arx Anruer- *Eius conſilio Arx Antuerp. diruitur.*
in fine Aug menſis. Mar. Del. l. 4. Turb. Belg. piæ , qua parte proſpectabat vrbem , diruta eſt , tanto populi gau-
dio , operarumque ſponte accurrentium frequenriâ , vt neque pri- *magno populi tripudio.*
mariæ contineri mulieres domi poſſent , quin noctu operi inreruc-
nirenr : donec ob flagitia in eo comporantium colludentiumque
tripudio fœdè admiſſa , nocturnum opus edicto ſublatum eſt . Sed
nuſquam effuſior geſtientium licentia , quàm ad Albani Ducis ex
ære fuſili rriumphalem ſtatuam. quam ſepoſitam in parte arcis ag- *præſertim in Albani ſtatua confringenda.*
greſſi , in aream deuoluunt , ferro inſtant , ſecuribus ſæuiunt : &
tamquam ad ſingulos ictus dolorem incuterent, ac ſanguinem eli-
cerent , imaginaria illa cæde fruebantur . Fuere , qui lapidum frag-
menta è comminuta baſi domum aſportarunt , appenderuntque
ceu fracto ex hoſte manubias, ac ſumptæ qualiſcumque demum vl-
tionis

Refusa demum in tormenta bellica. tionis ad posteros documentum. Metallum ficut antea ex tormentis bellicis in Albani fignum, fic poftea ex figno eiufdem in tormenta refufum, ac naturæ fuæ redditum eft. Ægrè id vnum ferentibus nonnullis, quafi Albanus fanè totus ex terrore conflatus, ideoque fat formidatus ad eam diem; iam in huiufmodi machinas conuerfus videretur, quibus vel abfens perpetuò Belgium territaret. Exemplum Antuerpiæ non minori ftatim alacritate fecuti Gandauenfes, Traiectenfes ad Rhenum, Infulani, Valencenates, alijque, excuffo arcium iugo, ceu primos libertatis dies agitauere. Quæ quoniam ad rebellionem populorum, & (quod acriùs angebat aliquos) ad nimiam Orangij potentiam fpectare videbantur, Procerum complures, quibus integra adhuc in Regem fides, præfertim Arefchoti Dux ob veteres cum Orangio controuerfias; de eligendo nouo Belgij Gubernatore verba fecerunt, fpecie quidem firmandi Ordinum partes acceffu maiorum virium, re vera vt ipfi fubtracti Ruuartis imperio, cui parebat ægrè Nobilitas, apud nouum Principem exæquarentur. Quumque ab alijs Angliæ Regina, ab alijs Francifcus Hercules Dux Alenconius frater Galliarum Regis, ab alijs Rodulphi Imperatoris frater Matthias Archidux Auftriæ nominarentur; facilè illam vti hæreticam, ac per Vicarium dominaturam reiecere Catholici: Alenconium verò ob affiduas inter Belgas & Gallos inimicitias, plerique pofthabuere Archiduci, qui ex familia petitus, minus offenfurus Philippi Regis animum videretur. nifi fortè aliqui, vt Auftriacos inter fe bello committerent, ad Archiducem refpexere. Miffi Viennam Oratores non difficilè perfuafere iuueni, quod auebat: cumque noctu egreffum vrbe quàm pauciffimis comitatum in Brabantiam opinione celeriùs adduxere, infcio Rodulpho Cæfare, fratremque (vbi refciuit) à fuga per infequentes equites, mox à propofito per litteras retrahere fruftra conato. Quin etiam inceptum peracerbè à Rodulpho Maximilianum fratrem, non dubijs authoribus accepi: quòd is communicatum fibi confilium à Matthia, in tempore non aperuiffet. quum tamen Maximilianus iufiurandum obijceret, quo adactus fuerat à fratre, ne rem ea ipfa nocte fibi proditam, cuiquam mortalium detegeret ante vefperum confequentis diei. Sed non ideo Cæfar effugit aliquorum fermones longè fecus interpretantium Archiducis fugam. Certè haud clàm fuit, fufpicatos tunc effe nonnullos, iuuenis confilium in adeunda Belgij præfectura eò fpectaffe, vt per occafionem patrocinij, aliquando infereret in ftirpem Rodulphi, Auftriacamque Germaniæ domum, Belgicum patrimonium: vnde huiufmodi fufpicione differuit, cum aliquot Germanicis proceribus Bartholomæus Comes Portia Pontificius ea tempeftate Nuncius apud Cæfarem.

Margin notes:

1577

Demolitiones aliarum arcium.

Vtrecht. Lilla.

Proceres infenfi potentiæ Pr. Orangij,

de nouo Belgij Gubernatore cogitant.

Orangius.

Tres proponunt.

Matthiam Archiducem præferunt:

& ex Germania in Belgium deducunt;

3. Octob.

improbante id Rodulpho Cæſ.

& Maximilianum rei confciũ obiurgante.

Sufpicio multorum de Cæfare non ferio agente:

Nuncius Greg. xiij.

1577 rem. Et Ioannes ipse Austriacus dubitasse de Rodulphi animo visus est; dum ad Alexandrum Farnesium Parmæ Principem scribens, inter alia: *Venit ad me*, inquit, *hesterno die ab Imperatore nuncius cum eius litteris, quibus admonet de fratris discessu, vti suspicatur, in Belgium, se neque gnaro, neque probante. Offensus profectò sum ea re non mediocriter. Nam etsi non ignorabam, anno superiore id quoque ab Ordinibus attentatum; persuadere mihi tamen numquam potui, aut Archiducem suscepturum huiusmodi prouinciam, aut Imperatricem matrem, fratremque Cæsarem consensuros. Quamquam de Imperatrice, quam reor huius consilij prorsus ignaram, non sanè miror: potius angor eius causa, vereorque ne leuitas filij triste aliquid apportet matri. De Imperatore quid iudicem, incertus adhuc animi sum. Quippe id agitari quum ipse non nesciret, non modò negotium non dispulit, sed neque de eo Regem, vti par erat, admonuit. Ego quum primùm Archiducem rescиero in Belgium intulisse pedem, cum illo, quemadmodum conuenire vtrique nostrum arbitrabor, sedulò agam, ne se Ordinibus adiungat implicetque: recusantem hostis loco iure habebo*. Sed iam ille in Belgium intrauerat, non tamen regimini statim admotus: quippe Ordines non satis antè consulti, atque Orangius moras ex industria nectebant, deque conditionibus Archiduci offerendis anxiè agitabant. Quibus denique non paucioribus triginta & vna propositis, constrictoque ijs Archiduce, ac tantùm non in ordinem redacto fundamenta iaciebant eius popularis imperij, quo ijdem olim Belgæ, diuisa ex æquo cum Rege administratione, regebant, regebanturque. In has porrò conditiones quum Catholici pariter ac hæretici, nouo inter se icto fœdere, iurassent; Matthias Antuerpiæ primùm, postea Bruxellis, supremus Belgij Gubernator, magna ludorum gratulatione, salutatur. Vicerùntque Orangij asseclæ, vt Archiduci adderetur ipse, qui iuueni nondum vigesimum annum supergresso, rudique rerum Belgicarum, Vicarij nomine moderaretur.

25. Octob. — *Ea de re Io. Austriaci epistola.*

Matthias Belgium intrat, — *Ac multis conditionibus acceptus,*

Cæs. l. 5. bell. Gall.

17. Decemb. — *Gubernator prouinciarum inauguratur:* — *Orangio Vicario.*

1578 PRIMVM facinus noui regiminis fuit mutatio secretioris Senatus, abdicatis dubiæ in Ordines fidei Senatoribus, nouis adlectis: à quibus statim hostes patriæ renunciati quicumque Austriacum sequerentur: mox ipse Austriacus eiusdem pœnæ interminatione compellatus, ni Belgio excederet: postremò ab eodem Senatu Ordinumque legatis compositum iurisiurandi carmen, quo sacer iuxtà ac profanus ordo persanctè pollicerentur, *Obtemperaturos se Archiduci Matthiæ, supremo Belgij Præfecto, eumque fortunis ac sanguine defensuros, donec alius ab Rege, atque Ordinibus crearetur: cum Ioanne autem Austriaco, vti cum hoste, acturos*. Hæc verò proposita lex, atque alicubi impotentet exacta non paucis Nobilium fraudi fuit, aliquos etiam afflixit. Principium Antuerpiæ sumptum ex Patribus

NOVVS Senatus — *hostes pronunciat Io. Austriaci asseclas;* — *& ipsum Austriacum.* — *proposita hac iurisiurandi forma.*

ad quam inuitantur Iesuitæ. Societatis Iesu, vt quorum magna erat ea in vrbe authoritas, eorum aut exemplum, si ad partes accederent, alios inuitaret: aut, si abnuerent, animaduersio deterreret. Vrgebantque id inprimis hæretici, non dubia spe, Patres (quorum constantiam semper oderant, hîc amabant) per eam occasionem, quam sibi laudi vertere consueuerunt, è Belgio interim amandandos. Negotium itaque in se suscipit Guilelmus Hesius: aggressusque Balduinum ab Angelo, qui Societatem in Belgica prouincia temperabat, hortatur, vt in concepta legis verba, nomine suorum, iuret. Is, qui sciret illam iurandi formam ab hæreticis compositam aduersus Catholicorum partes: excusata instituti sui ratione, qua Patribus interdicitur ciuilibus hisce curis; firmatus animi sacramentum eiusmodi respuebat, neque precibus, neque minis adigi ad illud poterat: eòque, quum per aliquot dies assiduis hæreticorum iniurijs atque incommodis exagitarentur Patres; tandem ipso die Pentecostes, armato hæreticorum globo templum ac domus obsidetur: perfringuntur fores: sacra, profana, omnia diripiuntur: Patres domi impetu exturbantur, atque Hollandorum cimbis impositi, magno furentium ludibrio aliò transmittuntur. Accidit que inter hæc facinus memoratu dignum. Eijciebantur è foribus Patres, sclopisque in pectus obuersis, ne quid asportarent, excutiebantur; quum ex ijs vnus Ioannes Boccatius (decet enim viri nomen egregiè fortis ac pij posteris tradere) admiratione sui Catholicos, hæreticosque in se conuertit. Quum enim subijsset animum, in ara maxima Sacrosanctam Eucharistam argenteo in vase relictam; repentè è militum se proripit oculis, templumque ingressus hæreticis debacchantibus refertum, constanti gradu ac vultu ad aram accedit, adoratumque de genu Dominum è loculamento reuerenter extrahit: sed inspecto vase breuium Hostiarum pleno, quum tam multas illico absumere arido atque hiante ore non sustineret, vir præsentis animi fideique, argenteam pyxidem manu elatam per media sacrilegorum arma, nullo eorum quidquam auso, asportat ad Socios; siue attonitis hæreticis miraculo confidentiæ, seu potiùs Deo conceptam de se spem pietatemque hominis comprobante. Nam si Romanæ scriptor historiæ, Caij Fabij non absimile facinus commemorans, qui ex obsesso à Gallis Capitolio, per medias hostium stationes egressus in Quirinalem collem abijt redijtque sacra manibus gerens, addidit, Sperasse illum propitios sibi Deos fore, quorum cultum ne mortis quidem metu prohibitus deseruisset; quid ni ego non paulo sapientiùs disseruerim, Et hunc certò sperasse, affuturam sibi in eo ministerio cælestem opem, qua ope ille ipse Dominus in Hebræorum olim conspectu, quum voluit, inobseruabilis, tunc quoque simi-

Sed illi abnuũt. *Obsidentur ab armatis hæreticis.* *Diripitur eorũ domus* *ipsi eijciuntur vrbe.* *Facinus egregium vnius è Societ. Iesu.* *Simile quid apud veteres Rom.*

1578 *Annal. Societ. An. 1578.* *T. Liu. l. 5*

lium

1578 lium inimicorum oculos, aut certè manus eluderet? & simul Dei beneficio remunerantis excellentem viri fiduciam factum esse, vt vnus trecentos inter armatos (neque enim pauciores erant, qui templum, quique templi aream strictis gladijs obtinebant) Eucharistiam ab hæreticorum contumelijs, argentum à militum rapacitate conseruaret? Additur ad hæc aliud, quod attexere hoc loco, Religionis interest. Eiectis vrbe Patribus, inter eos qui vacuas eorum ædes inuisebant, partim auidè inspecturi, vt fit, alienas domos, præsertim Iesuitarum, partim (namque horum plerique hæretici erant) vsurpaturi oculis gaudium ex inimicorum infortunio; fuit è Caluini triuio scurra, vt sibi videbatur, non infacetus: qui ludum populo daturus, hasce ædes ingressus, fasciculum straminis, albæ innexum virgæ pro foribus è fenestra suspendit, quasi populum domestici funeris ac pestilentiæ, more gentis, admoniturus. Mouit ea species prætereuntibus admirationem, nonnullis & risum, quo Caluinianus Apelles ceu post tabulam fruebatur. atque ex eis vni fores importune pulsanti, ille intus exclamans, *Quid, malum, hic pulsas?* inquit. *An non præfixa mortis insignia, virgam & stramen inspicis? Quotquot hasce incolebant ædes, pestilentia sublati sunt.* Mitum dictu: eodem die, quum nusquam esset in vrbe contagio, impij derisoris domum pestis inuasit; coëgitque illum domi suæ flere id, ex quo risum in aliena captauerat. At Societatis Patres non dissimilia his, quæ Antuerpiæ acciderant, Tornaci, Brugis, ac Traiecti ad Mosam perpessi, ex ijs vrbibus exulare ob eandem causam coacti sunt: habueruntque exilij comites alibi Franciscanæ familiæ Patres, alibi honestissimos Sacerdotes, ac Pastores animarum; quorum abscessu quantum Catholica res illico cecidit, tantum grassari cœpit vbique præcipiti cursu hæresis. patuitque, quàm magno cum publicæ rei bono adessent ij, quibus absentibus tantum mali certatim prorupit: ausis non pòst multo Caluinianis, libellum Archiduci atque Ordinibus offerre pro religionis in Belgij prouincijs libertate firmanda. Et quamquam primò reiecti, adnitente tamen Orangio, nouis libellis maiori confidentia conscriptis, eandem libertatem simul exposcere, simul exercere, occupatis aliquot Catholicorum templis, occœperunt. Adeo, vt Ordines turbarum metu ob eam causam enascentium, vrgente præsertim belli negotio, quò versæ erant omnium curæ; liberum promiscuæ religionis arbitrium in multis Brabantiæ, Geldriæque, ac Flandriæ ciuitatibus aliquando permittere, Archiduce Catholicisque incassum reclamantibus, coacti sint.

Tilmannus Bredenbachius l. 7. c. 62 collat. sacr.

Mira res domi Iesuitarum.

Aliunde eijciuntur Iesuitæ,

Mastrich.

& Franciscani, alijque.

magna cũ pernicie catholicæ rei:

Iunio mense.

templis occupatis ab hæreticis,

& libertate religionis extorta.

Iul mense.

AT VERO Ioannem Austriacum, exeunte iam anno, Alexandri Farnesij Parmensis Principis aduentus cum veteranis ab Italia copijs,

Decembr. mensi an. 1577.

HISPANI ab Italia reuocantur.
cum Alexãdro Farnesio.

pijs, magnopere confirmauit. Iussi erant à Philippo Rege Hispa- 1578
ni milites ex Genuensium finibus, quò septem ante menses ab Austriaco missos esse memoraui, Belgium quamprimùm repetere, magna vtique Tribunorum ac Centurionum alacritate, nempe reuocationem illam ad Regis gratiæ, existimationisque suæ redintegrationem referentium. Quamquam repentina Iuliani Romeri, veteris primariјque Tribuni mors, qui, dum milites ad discessum instruit apud Cremonam, equo delapsus, illico expirauit; Hispanorum lætitiam, quibus perquàm carus fuerat, aliquantulum interturbauit. Hæ autem copiæ, aliæque in Italia conscriptæ; (namque ex Hispanis non pauci oberant) Alexandrum Farnesium, vt erat ab Rege imperatum, partim præcessere, partim subsecutæ sunt. Ad celeritatem enim, prouinciarumque securitatem, per quas iter agendum erat, satius visum est, per manipulos separatim, quàm instructo agmine, exercitum sex armatorum millibus constantem incedere. Ipse autem Alexander, exiguo comitatu, iussoque Fabio Farnesio cum parte familiæ subsequi, magnis itineribus Lucemburgum aduênit Decembri mense. Cuius causam aduentus antequam expediam, operæ pretium existimo, quæ mihi comperta de Alexandro, tanto quàm in alijs executus sum Ducibus, ampliùs à principio memorare, quanto hic grandem annalium partem impleturus occurret sæpius legentibus; quibus haud ingratum fuerit, Alexandrum ante Belgicam expeditionem cognitum cum eodem Belgium moderante, quasi magni corporis membra vbique magna coniungere.

Iul. Romeri mors.

die 18.

DE ALEX. Farnesio, ante eius aduentum in Belgium.

NATVS est Alexander Octauio Farnesio Parmæ ac Placentiæ Duce, viro non dubiè adnumerando inter exempla virorum regnandi artes apprime callentium. Quippe ingenium illi ad pacis bellique artes à natura promptum: ab aui sui Pauli Tertij, socerique Caroli Quinti schola pereruditum: à fortunæ variantis disciplina perfectum. Eminebat in eo comitas, & beneficentia: non magis naturæ dotes, quàm hominis artes, nouo nutantique imperio accommodatæ. Quin & amatorios ludos, quibus indulgere paulò intemperantiùs videbatur; retulisse, Augusti Cæsaris exemplo, ad arcana domorum exploranda, certum habeo. Nihil illo in priuatorum causis audiendis, in promiscuis salutationibus, in omni vita, ciuilius. Speciosa venerantium obsequia, certantesque blanditias mutuò mentientium, ceu personatas magnificè nugas cum risu spectabat: ac REBVS intentus officiorum inania transmittebat. efficitque æquitate, ac indulgentiâ, laxamentisque popularibus, quibus ipse se priuato non absimilem immiscebat, atque in primis liberalitate, qua etiam votis adeuntium obuiàm ibat; vt inter Prin-
cipes

Pater eius Octauius.

Octauij ingenium, & artes.

Sueton. in vita.

Popularitas in primis,

& beneficentia,

1578 cipes ea tempestate, populorum studijs ac beneuolentiâ claros,
meritò haberetur Octauius. Nec minor ei à militia claritudo, cu- *Octauij militia,*
1541. ius vt tyrocinium sub Carolo Imperatore adolescens ac pene puer
posuit; ita primam eidem operam præstitit, vndecim millium
bellatorum ex Italia Ductor, quos Religionis, atque affinitatis *in Germania,*
causâ Paulus Tertius trans Alpes misit ad Cæsarem, non leue mo-
mentum eius victoriæ, qua Germania omnis, inter Danubium,
1546. Albim, & Rhenum, Imperatorijs armis subacta est. vti Cæsar ipse,
Ex litteris Episc. Poggy Nuncy Apost. apud Cæsarem ad Alexand. Car. Farnesium. viso illo exercitu, negauit nobiliori vnquam delectu copias equi-
rum peditumque ex Italia prouenisse; & spectata virtute, magnam
eis victoriæ deberi partem affirmauit: Octauium propterea gene-
rum insigni caritate, & aurei Velleris torque complexus. At verò
in Italicis postea bellis Octauius, pari fortitudine, & Parmam con- *atque in Italia*
tra Pontificios ac Cæsarianos exercitus, annua obsidione, defendit:
& Philippi Regis Hispaniarum partes cum Placentiæ restitutione
1557. demandatas, aduersus Gallicos Duces varijs aggressionibus promo-
uit. Depositisque exinde armis, quæ nulli vnquam nisi lacessitus
intulerat; reliquum vitæ, vir amœni ac ciuilis ingenij, firmando
fruendoque imperio transegit. Hoc igitur parente Alexander (nam-
que de matre eius Margarita Austriaca Imperatoris Caroli Quinti
filia & retuli suprà non pauca, & in loco superaddam) natus est *Tempus natalis Alexandri;*
Romæ, eo ipso anno, quo Pontifex Paulus Tertius paternus Proa-
uus, inchoato Tridenti Concilio, ac maternus Auus Carolus Quin-
tus Imperator, comparato in Germania exercitu, Christianam
Rempublicam aduersus Lutherianam hæresim, ille sanctissimis le-
gibus armabat, hic armis triumphalibus asserebat. non vanum
tunc quidem præsagium orienti proli, postea verò incitamentum
ad idem aliquando monstrum, tamquam auitum hostem, heredi-
taria virtute debellandum. Accessit Pauli Pontificis prædictio: qui *Pauli ius. de ea prædictio.*
Carolus. allaros ad se Alexandrum, & gemellum fratrem Austriacæ parenti
gratulatus, imposita super Alexandri verticem manu, addidisse fe-
rebatur, illum, si quid veri præsentiret animus, magnum armo-
rum Ducem aliquando futurum. Credo ex nominis occasione
Alexandrum alterum augurarus: nam aliunde diuinationem tra-
here, vanum habeo. Et auxit domi lætitiam creatus per eos dies
Parmæ ac Placentiæ Dux, Octauius Pater: quasi noua nascenti so-
boli dominatio pararetur. Sed nihil æquè felicitatem ostenderat, *Romæ lætitia ex gemello partu.*
ac gemina vno partu proles, ingenti Romæ gratulatione excepta,
continuatis per dies complures ab Romana nobilitate omnium ge-
In portic. eu Diui Eustachij. nerum ludis spectaculisque: relicto etiam lapideo ad posteros mo-
numento ratæ vtrique fortunæ in regnatrice domo. Quum interim *Octauij moderatio,*
Octauius, non vt ob similem gestisse felicitatem dicitur olim Ti- *longè alia quàm Tiberij.*
berius,

berius, iactasseque gloriosè in Senatu; Nulli antea Romanorum 1578
eiusdem fastigij viro geminam stirpem virilis sexus editam: sed imi- *Tac. l. 2. Ann.*
Carolo V. similis. tatus Carolum socerum, qui ad nuncium Imperatricis enixæ ma- *Philipp. 2. Hisp. Rex.*
rem filium, illico ad Diui Pauli cœnobium, quamuis imbri effusè
interim decidente, se contulit pedes, gratesque Deo ceu prima gau-
Pietas Octauij. dij libamenta persoluit; sic ipse, audito Margaritæ vxoris partu,
non prius gratulantium officia Procerum admisit, nec in publica
lætitia laxauit animum, quàm domo egressus, rectà ad sacram ac-
currit Christi Domini è Cruce pendentis imaginem à sodalibus
eiusdem nominis magna Romanorum veneratione in Diui Mar-
celli templo seruatam: cuius ad pedes prouolutus (præcipua enim
religione illam colebat) egit ex animo grates diuinæ beneficentiæ,
complexusque illud vitæ lignum, sub illius vmbra liberorum salu-
tem fortunamque deposuit. Dignus profectò, qui filium dein vi-
deret, illud ipsum triumphale Crucis vexillum per Belgas explican-
tem, in eoque Signo gloriosè vincentem. Tertio pòst mense, in
Alex. Baptismus. Baptismi fonte (ad lætitiam enim magnis spectaculis repetendam,
aliquantum differri placuit lustralem diem) abluente illos Ioanne
Dominico Cardinale de Cuppis, sacri Senatus Principe, prior na-
tu, Alexander; posterior, Carolus: hic ab Imperatoris, ille à Pauli
ante Pontificatum nominibus appellati sunt. Sed Carolo non diu
superstite, omnis in Alexandri educationem cura conuersa est. In-
Educatio. fantiam in Austriacæ matris sinu indulgentiaque, pueritiam apud
Præceptores, quos tulit ætas illa præstantissimos, exegit: fructu ta-
men perexiguo, certè impari cùm docentium industriæ, tùm di-
Propensio ad arma. scentis ingenio. Quippe is natura inquies igneusque, litterarum
compedes oderat: saltuque, & equestri disciplina, & gladiatorio
ludo, corpus quàm animum libentiùs exercebat. Foueruntque, aut
vnde illi indita & aucta. potiùs indiderunt hanc puero mentem ea, in quas nascens incurrit,
armorum imagines, domesticaque suorum studia: à quorum primo
veluti afflatu, veriùs multo quàm à natalium potestate siderum,
mores hominum plerunque finguntur. Siquidem bellicus patris
apparatus trans Alpes ad Cæsarem properantis, omniaque armis
domi strepentia, ita nascentem excepêre, vt profectò prius ille tu-
barum cantum, quàm nutricum nænias audierit: hauseritque pro
crepundijs tympanorum sonum: & quam primam hausit oculis lu-
cem, armorum fuerit. Quin secuto statim anno reducis è Germa-
nia patris spolia perstrinxere iterum infantis oculos: nec pòst mul-
to, magnorum exercituum concertationes ad Parmam, vbi obses-
sus sexennis puer inter muralium tormentorum fragores educatus
est: atque alia subinde ex alijs parentis bella, quo magis in primos
incidêre ætatis annos, eo altiùs impressis militarium simulacrorum
inci-

1578 notis, martialem planè animum formauere. Pueritiam nondum egressus in Belgium mittitur à matre ad Octauium Ducem, à quo *Puer in Belgiū mittitur ad Phil. Regem.*
1557. traderetur Philippo Regi, tamquam redintegrati authoramentum obsequij in Austriacam domum: simulque vt ea testificatione abstracti à se vnici pignoris, demererentur Auunculi animum, permouerentque (quod maximè spectabant) ad arcem Placentiæ, recepta iam vrbe, restituendam. Et Philippus, quoquo puer animo traderetur, libenter excepit, delectatus quidem sororis suæ, quam summopere diligebat, imagine; sed in primis habiturus illum veluti obsidem ad Farnesiorum in se studia confirmanda. In Belgio sesquiannum cum Rege substitit, ea captus armorum specie, quibus tunc maxime Belgium conflagrabat. Feruntque, quum à Rege duceretur ad exercitum apud S. Quintinum, summis Alexandrum precibus petijsse, quo die oppidum copijs omnibus oppugnatum captumque est, vt armis indutus ad oppugnationem mitteretur: reiectumque à Rege inter admirationem ac risum, quippe vndecennem puerum, ægrè in castris, fusisque vbertim lacrymis se continuisse. Inde profectus cum Rege in Hispaniam egit ibi annos *Motum eius postulatum.*
ferme octo, educatus cum Carolo Hispaniæ Principe, ac Ioanne
Alcalà. Austriaco, partim Compluti, quò Carolum litterarum causâ Pater *A Rege ducitur in Hispaniam.*
Mantua Carpetanorum. Madrid. immiserat: partim Mantuæ, in aula sub oculis Auunculi Regis, adeo illi acceptus, vt filij loco haberi ac diligi à Philippo hic Alexander videretur. Intendebatque ei Regis beneuolentiam Caroli comparatio, solutis asperisque moribus à paterna grauitate dissidentis. Neque hæc ei gratia (quod rarum in Aula) fraudi aliquando fuit apud ceteram Nobilitatem: quam aut anteibat Caroli Quinti nepos, aut sibi demereri studebat adolescens ore eleganti probo- que, officijs impiger, largitionibus immodicus, eòque domui suæ grauis: armorum verò tractatione, ludisque præsertim equestribus, quos certatim Carolus Princeps, & Ioannes Austriacus, militari animo iuuenes sæpe dabant, adeo decorè modulatèque ingrediens, & aduersùs pericula securo improtectoque interdum corpore decurrens; vt inter ea præliorum simulacra fauore plaudentium exceptus, voluptati iuxtà ac timori esset. Annum vigesimum agenti vxorem decreuit Rex Mariam Lusitanam Eduardi Principis filiam, Regis Emmanuelis neptem, famâ ingenij ac sanctimoniæ, illa tempestate, inclytam. Vtque honori Margaritæ sororis suæ Belgium administrantis hoc daret, misso ad eam Alexandro filio, euocataque illuc Sponsa cum Regia classe ab Lusitania: ac profectò ab Italia, magno apparatu, eandem ob causam Octauio parente, celebrari nuptias Bruxellis voluit, qua suprà meminimus, gratulatione
An. 1565. prouinciarum. Inde Parmam digressus, susceptis ex coniuge plu-

Amor Regis ergà illum.

& fauor aliorum:

ob has præcipuè causas.

Coniugium eius.

ribus

Liberi. ribus liberis; quorum tres, Margarita Mantuæ olim Princeps, ad 1578
feliciores postea nuptias cælesti cum Sponso translata, Ranutius *Nam dissoluto matrimonio mentalis facta.*
Dux, Odoardusque Cardinalis parentibus superfuere: vbi firmatam iam prole domum, seque vacuum a publicis curis vidit, (quippe Octauius pater, quo erat æratis animique vigore, facilè vnus
Armorum cupido: cuncta regebat) suspirare foris bellum, animoque circumspectate cœpit, si qua sibi armorum alicunde nasceretur occasio. Interea cupiditatem illam, feras in siluis consectando, hastis in vrbe decurrendo, alijsque spectaculorum generibus, quasi prælíorum imaginibus, pascebat simul fallebatque. Quamquam ad hæc, vt feroci
Nocturna gladiatoria pugna: erat ingenio, addebat interdum aliqua, gladiatore quàm Principis filio digniora. Namque armis sub mutata veste firmatus, noctu vrbem pererrabat: non vt Cæsar ille dissimulatâ & ipse personâ pet *Tac. l. 13. An.*
Neronianis confidentiores, tenebras circumiens, globo tamen septus gladiatorum, qui rixas à Principe cœptas, modicas quidem sinerent, si verò à læsis validiùs ageretur, arma inferrent; sed Alexander incedere plerunque so-
ac temeraria. lus, aut vno interdum comite, obuios ferro sistere, manus conserere, illorum suique periculum facere. atque, vt FELICITATE glíscit temeritas, eò processit, vt si quem inaudiisset digladiandi famâ commendatum, oon antè desisteret, quàm noctu aggressus, suas cum eo vires artemque componeret. Feruntque, quum aliquando Comitem Taurellum, nobilem virum manuque promptum, *Hadrian. G. Taurel.* inter tenebras offendisset, eo statim loco, (quod pridem optauerat) prouocasse: consertâque pugnâ, quum Taurellus ad facem illac fortè præterteuntis, Alexadrum Farnesium agnouisset, proiecto ad terram ferro, veniam orasse, si suum in Principem, nescius licet ac lacessitus, arma temerasset. Quo euulgato, factum est, vt plerique occursum eius euitarent, ne scilicet amitterent apud Principem aut victi existimationem, aut victores gratiam.

AD BELLVM sacrum aspirat Alexander, SED interim oblata est ei tandem occasio arma honestiùs induendi, composito nobili fœdere Christianorum Principum aduersùs communem hostem. Ad eam expeditionem multa inuitabant, & pugnæ causa, & nobilium virorum eò confluentium celebritas, &, super hæc, belli Imperator Austriacus, amore ac sanguine æquè *An. 1571.*
prono Octauio parente, coniunctus. Nec pater abnuebat, à militari indole filij magnum aliquid sperans, certè ferociam eius inter belli discrimina edoman-
non Austriaca matre. dam: sed repugnante, cui plurimum tribuebat, Austriaca marre; negauit inconsulto Auunculo Rege quidquam agi oportere. Interim Austriaca litteras, sicuri curauerat, accepit à Rege, quibus videri sibi differendum Alexandri abitum respondebat. At is inuitatu *2. Febr. 1571.*
Ille tamen abit; Ioannis Austriaci præter modum incensus, expugnata tandem matre, exoratoque Rege, ad bellum se quàm magnificentissimè, vt primo

1578 primo in egressu,comparauit. Octoginta duos è Placentina,ac Parmensi nobilitate secum traxit ad bellum: adhibitis præterea, veluti prætorianâ custodiâ, militibus fermè trecentis à Paulo Vitellio militiæ claro conquisitis non vsitato delectu: quippe eorum plerisque aut olim Centurionibus, aut Subcenturionibus, aut Signiferis, aut alio perfunctis munere supra gregarios. Hoc Alexander Farnesius comitatu, obtulit se voluntarium militem auunculo Duci. à quo exercitum forte lustrante auidissimè complexus, eius permissu quum quadringentos ex Regis classiarijs elegisset, duabus Genuensis Reipublicæ triremibus imposuit, Comite Carolo Scotto, ac Petro Francisco Nicello regendos: ipse cum Vitellio legato, & parte suæ nobilitatis ac militum, eiusdem Reipublicæ Prætoriam insedit. Quamquam in itinere,totoque ante pugnam tempore, ab Austriaci latere in Imperatoria triremi numquam abscessit: idque bono verrit vniuersæ classis. Exortâ enim inter Austriacum, & Venerium Venetæ classis Præfectum, discordiâ perquàm atroci, Christianæque Reipublicæ vires haud dubiè, ciuili prælio, commissurâ; primos Austriaci furentis impetus, quibus imminutam supremæ Præfecturæ maiestatem vltum ibat, vnus Alexander,(quum tamen non deessent, qui ardenti satis iuueni faces aggererent) qua erat apud auunculum gratia, tamdiu sustinuit, donec Marcus Antonius Columna Pontificiæ classis Imperator, ac Venetorum legatus, Augustinus Barbaricus, sapientiâ suâ, adhibitâque opportunè Farnesij operâ, imminentem classi tempestatem, opinione celerius, discussere. Quo nomine, quum Romam dein venit Alexander, laudauit illum coram Purpuratis aliquot Pius Pontifex, seque & Christianam Rempublicam eâ gratiâ debere illi plurimum testatus est. At verò vbi ventum est ad pugnæ locum Actiacâ olim victoriâ ab Cæsare Octauiano relatâ percelebrem: instructa vtrinque acie,ipse apud Marci Antonij Columnæ triremem in media classe, suam conscendit, ponè adstantibus duabus reliquis Genuensibus. Ac post effusam eminus sagittarum pilarumque procellam, concurrentibus iam nauigijs, Alexander in Mustapham exercitus Quæstorem intentus, eius triremem quanta vi potest inuadit, consertisque manibus eam longè validiorem, quàm putauerat, expertus est. Ærarium illa vehebat, eòque prætorianis militibus supra trecentos, plerisque veteranis ac pugnacissimis firmata erat. Quumque diutiùs ancipiti marte pugnaretur, signis modò illatis, modò repulsis; pudore simul iràque succensus Alexander, arrepto (cui vibrando assueuerat) prægrandi gladio, in hostilem triremem saltu se proijcit: ac furenti similis, circumducto vtraque manu ferro, latam per hostium stragem aperuit militibus suis viam, exemplo ac

cum delecto Nobilium & militum comitatu,

triremibus Genuensibus impositis.

Plurimum confert ad Ducum discordiam sedandam.

Laudatus propterea à Pontifice.

Pugnatur.

Ipse Mustapham inuadit.

ancipiti marte.

periculo Ducis vsque adeo incitatis, vt iam promptissimis quibusque Turcarum cæsis, reliqui deditionem facile pararent, nisi aduecto illuc valida cum triremi Scanderiæ Præfecto, auctis hostium copijs viribusque, redintegrata paululum fuisset pugna. Sed recentes à tergo milites vna ex Alexandri triremibus submittente, quum Victorum impetum non vltrà sustinerent hostes, confosso multis vulneribus Mustapha, saucioque Scanderiæ Præfecto, mox etiam capto; non modò Quæstoria illius triremi, sed huius etiam auxiliari nauigio Alexander potitus est: tantâ militum suorum prædâ, vt complures fuerint, qui sultaninorum (monetæ genus est haud minoris aureo Venetorum nummo) duo millia, aliqui etiam tria, ex naui sanè Quæstoria secum abstulerint. præter ea, quæ reliquæ duæ per se triremes, ex triremibus hostium duabus, totidemque biremibus expugnatis captisque, spolia & manubias reportarunt. Ferunt Ioannem Austriacum, cui post finem pugnæ multa de Farnesio Principe narrauerant; inter gratulantium officia, suscepisse quidem illum singulari beneuolentia atque præconio, cum ea tamen exceptione laudasse, Quòd euentu meliore, quàm consilio sese in hostes confertos, & adhuc validos, dubio regressu, coniecisset. Quam ille culpam sibi quidem laudi ducens, collatâ confidentiæ causâ in Mariæ Lusitanæ coniugis sanctimoniam, cuius ad Deum precibus tectum ac tutum se crederet, auunculi admonitionem festiuè transmisit. Nec minorem animi impetum, secuto post hæc anno, (quamquam minori seu fortuna, seu veriùs concordia nationum) Alexander ostendit. Redintegrato enim fœdere, ad victoriam apud Echinadas partam in Peloponneso persequendam, seriùs aliquanto redire Christiani Duces. Reparauerat iam vtcumque classem nouus maris Præfectus Vluchialis, eamque vt occursui Fœderatorum subtraheret, huc illucque deportatam, prope Methonis denique portum propugnaculo firmatum continebat. Inde dum extrahere hostem Austriacus, oblato sæpius certamine, conatur; expugnando terrestri aggressione Nauarino haud procul sito præficit Alexandrum. Ille acceptis secum bellatorum millibus omnino sex, bipartito exercitu, arcem maioribus tormentis oppugnare cœpit, conatu sanè maiori quam successu. Quippe saxeo scopulosoque in loco moliri humum ad aggeres ægrè poterat miles: nec dolia corbesque terrâ & saxis oppleta, oppositaque aggerum loco, satis firma erant munimenta aduersùs hostilium tormentorum ictus. Continuabatur nihilominus oppugnatio: egressique interdum Nauarinenses, nec sine cæde repulsi, haud procul esse à deditione credebantur; quum noctu introducto in arcem, Farnesianorum siue indiligentia, siue ignoratione viarum, Turcico præsidio: simul vndique

Illum demum, & Scanderianum vincit, capitque. — *Præda ex victoria.* — *Io. Austriaci de Alexandro dictum.* — *& Alexandri responsum.* — *An. 1572.* — *Renouato sacro fœdere,* — *mittitur ab Austriaco ad expugnandum Nauarinum.* — *Vrbem aggreditur.* — *sed irrito conatu.*

1578

1578 dique ad opem confluentibus Barbarorum equitum peditumque copijs, veritus Alexander, ne intercluso reditu obsideretur, desperata expugnatione satis habuit, si incolumem cum tormentis exer- *recedit.*
citum in hostium conspectu reportaret ad naues. Et Austriacus, quando classis Othomanica vniuersi certaminis vitabunda, elici *& fœdus dissoluitur.*
è portu nullo iniuriarum irritamento poterat, contentus incusso hostibus metu, expressaque veluti confessione concessi vbique maris: diuisa fœderatorum classe, animisque, ipse in Siciliam, alij aliò discessere. Atque hoc fuit Alexandro militiæ tyrocinium, quod ei & in illo martialium virorum flore, & absentes apud Principes,
Pius V. Greg. xiij. Pium præcipuè, successoremque Gregorium, ac Philippum Hispaniæ Regem, sicut opinionem conciliauit futuri aliquando summi Ducis; ita Regem postea mouit, vt in Belgium, quò tunc belli moles incumbebat, eum vltro destinauerit.

ETENIM Belgarum querimonijs aduersùs Ioannem Austriacum *ALEXANDER cum matre destinatur in Belgium à Rege.*
oneratus quotidie Rex, pacandique Belgij absque armis ne Victori quidem innoxijs perquàm cupidus, prouinciarum votis annuere, eòque sororem Margaritam Austriacam cum Alexandro filio sub-
Marg. mittere decreuit: sperans aut illius prudentiâ, gratiâque apud Bel-
Alex. gas, rationem concordiæ aliquam ineundam: aut huius virtute, si armis opus esset, bellum strenuè administrandum. Igitur Granuellano Cardinali Romæ agenti mandat, vt Margaritæ ad Belgas reditum persuadeat. Is Aquilam in Samnitibus ad Margaritam pro- *Agit cum vtroque Card. Granuellanus Regis nomine.*
fectus, opportunè cum ea nactus Alexandrum, recitat vtrique litteras, & consilium Regis. Quamquam vt cum Alexandro seorsim ageret, imperatum ab Rege fuerat Præfecto Insubriæ Marchioni Ayamontio. Et Margarita quidem, quasi ampliùs deliberatura, *Dubitat Margarita.*
ambiguè respondit: seu verita, vti præseferebat, Ioannis Austriaci offensionem: seu per eam moram speciemque recusantis, profectioni suæ pretium additura. At Princeps Alexander nihil cuncta- *Non Alexander.*
tus, obsecuturum se Regi perlibenter affirmauit, modò non dissen-
9. & 11. Nouemb. 1577. tiente matre. Certiùs aliquanto respondit binis in eandem sententiam litteris ab Ayamontio, qui lecto æger attinebatur, per Ra-
11. Septib. 1577. phaëlem Manriquium missis, vnà cum Regis epistola: qua, pòst doloris officia, ob Mariæ Alexandri coniugis mortem; exponit illi suum de Belgica expeditione consilium: *Certus*, inquit, *eo audito*, *Regis ad hunc epistola.*
te prompto magnoque animo satisfacturum spei de te meæ, amorique quo te vnicè complector, æstimoque virtutem tuam, illustrissime Princeps. Verùm quum de Margarita Ioanni Austriaco subroganda Rex statim mutasset, ob Archiducis Matthiæ in eas prouincias aduentum; addubitatum est Parmæ, an deceret in Belgium ire Principem Alexandrum, militaturum semper alieno ductu. Quæ quidem ille præ

Regis obſequio, bellicæque amore gloriæ, facilè contemnebat: præſertim confirmatus arcanis Granuellani verbis grandia pollicentis. *& Gregorij Pôt. adhortatio.* Acceſſit Gregorij Tertijdecimi authoritas atque adhortatio: qui re accepta ex Cardinali Farneſio, conſilium impensè laudauit, addiditque, ſuo nomine Parmenſi Principi ſcriberet, *Expeditionem Deo cordi futuram: eam proinde tanto auſpice, ſeque hortatore volens libensque capeſſeret*. Quod à Pontifice tantopere commendarum reor, non ſolùm Hiſpani Regis, ac publicâ Religionis causâ, ſed peculiari etiam Pontificij Imperij commodo. Quum enim eſſet in fide & clientela Sedis Apoſtolicæ Princeps Parmenſis; è re Pontificis videbatur, beneficiarium ſuum erudiri alieno in campo, ex quo ad Eccleſiæ Romanæ ſubſidium referre Imperatorias artes aliquando poſſet. *Et plures I. Auſtriaci inuitantis eum litteræ.* Ergo tribus intra paucos dies epiſtolis ab Ioanne Auſtriaco acceptis, quibus ad belli, gloriæque (vt ipſe loquitur) ſocietatem, magnis æquè precibus ac promiſſis euocabatur; *14 & 25. Octob. & 25 Nouēb. 1577.* rebus quanta licuit celeritate compoſitis, duodecimo poſtquàm Parmâ diſceſſerat die, Lucemburgum venit, ad Ioannem Auſtriacum. *Abit Alex. in Belgium.* A quo incredibili exceptus lætitia, miratus contrà dicitur Alexander, viſo Auunculo, *Qualem reperit Auſtriacum;* attenuata non magis valetudine, quàm ſpecie illa maieſtateque fortunatiſſimi Imperatoris. Vſque adeo verum eſt, RERVM aduerſarum ſenſum feliciſſimo cuique acerrimum eſſe. *& quàm verè cupidum aduentus eius.* Vt hinc profectò credibile ſit, Auſtriacum non inuitum, aut tantummodo iuſſum à Rege, Parmenſem Principem euocaſſe: neque in ſpeciem illo præſenre geſtijſſe, cuius videlicet in fide atque virtute iampridem nota plurimum ſibi polliceri poterat ad rerum quidem publicarum ſtatum, ſed præcipuè ad vitæ ſuæ rot hoſtium inſidijs expetitæ ſecuritatem. Inter primos congreſſus mandata Regis illi aperuit Auſtriacus; vt belli pacisque negotia ei communicaret: vt mille nummos aureos *Stipendium Alexandro ab Rege attributum.* in ſingulos menſes eidem ſeponeret. Lætus vtroque Farneſius, præſertim quòd hoc poſterius nonniſi Proregibus, Præfectiſque Prouinciarum, aut exercituum Imperatoribus perſolui ab Rege conſueſſet; admiſſum per aliquot dies ſtipendium, (quamdiu videlicet in vulgus emanaret honorificum Regis iudicium) actis dein Regi per litteras gratijs, gloriæ nimirum quàm pecuniæ auidior, recuſauit: *ab illo recuſatum.* *24. Dec. 1577.* addens, ſibi quidem mercedis loco illud deberi nondum quidquam emerito, & inuitamento opus non eſſe.

STATVS prouinciarum qualis. AT VERO ad res belli domique noſcendas, cuncta ex imperio Auſtriaci moderaturus Alexander, animum operamque impigrè aduertit; reperitque rerum ſtatum ſanè quàm arctiſſimum, quippe ad duas pro Rege Prouincias redactum: in reliquis paucas, quæ ſuperfuerant, arces ad Ordines quotidie deficientes. Quin & in Hollandia ipſum iam nutabat Amſtelodamum; & in Brabantia Bergæ ad Somam,

1578 Somam, militibus Tribunum suum Carolum Fuggerum conscele-
ratè prodentibus, venerant in Ordinum potestatem. sed adhuc sce-
leratiùs Bredæ præsidium hostili deceptum fraude non multo an-
tè suo cum Tribuno se gesserat. Etenim Bredam obsidentibus Or- *Breda obsidetur à Fœderatorum ducibus.*
dinum Ducibus Philippo Comiti Holachio, ac Federico Perenotto
Car. Gräuellani frater. Campinij Domino, restiterat haud instrenuè, qui pro Austriaco
vrbem intrauerat, Georgius Fronsbergius Germanicæ legionis Tri-
bunus: sed gliscente in dies, quòd æra non procederent, militum in
vrbe dissidio, Fronsbergius per hominem compertæ audaciæ fidei- *Nuncius cum litteris ad Austriacum:*
que ad Austriacum litteras mittit; *Festinaret opem: suos implacabili
seditione discordes obsidionem non vltrà laturos.* Sed nuncius ab Hola-
chio derectus, an ipse exuta fide se prodidit? compertus litteris, at- *detegitur.*
tinetur in castris: expectatoque donec ad Austriacum ilse redijsse-
que, fidem faceret probabilis mora; tum eius loco submittitur alius
in vrbem, qui excusato prioris nuncij morbo, responsum attulit
quasi Austriaci manu compositum; *Ne dubitarent, honestis modò* *Aliæ litteræ supponuntur.*
*conditionibus, vrbem dedere: breui superuenientibus copijs, quas in præsen-
tia expedire promptum non erat, certò recuperandam.* Habetur litteris
ac nuncio fides, vrbsque deditur, addito ad Tribuni errorem mili- *Vrbs deditur.*
tum flagitio: hi enim, dum super conditionibus agitatur, siue cor- *Militum perfidia.*
rupti, siue infensi, Fronsbergium furiosè constringunt, vinctumque
in manus Holachij, Campinijque, hanc conditionem præ ceteris
exposcentium, perfide tradunt; interim ipsi & ab hoste, dum vrbe
egrederentur, illusi: & conspecto non procul inde, quod ab Au-
striaco mittebatur, auxilio, festinationem perfidiamque pertæsi.
Non ita feliciter Holacbio cecidit alea ad Ruremundam. ad quam *Ruremunda defenditur contra Fœderatos.*
inuadendam profectus ipse ingenti spe, submissum illuc reperit ab
Austriaco cum quatuor peditum millibus Aegidium Barlamon-
tium Hiergij Dominum: simulque egresso ex vrbe Poluillerio præ-
sidiariæ Germanorum Legionis Tribuno, ab obsidione statim pul-
sus, amissaque munitione, nec sine cæde, fugatus est. Et tamen in-
terea pacis negotium, commeantibus hinc atque inde nuncijs, ope- *De pace agitur.*
rosè agitabatur: quasi spe aut cupiditate successus, & non potiùs vt
VERBA verbis redderentur, alterique iustiùs alteris arma induisse
videri possent. Nec aliò spectabat Angliæ Regina, per eos dies *Angliæ reginæ cessationem armorum postulat ab Austriaco.*
cessatione armorum ab Austriaco postulata; nisi vt, ea legatione fa-
cilè neglecta, ad opem Ordinibus ferendam, coactam se videlicet
ostentaret: ausa ob id Austriaco Regique, ad quem nuncium mise- *non sine minis.*
rat de pacis consilio, contestari, Si conditiones abnuerent, se qui-
dem in posterum nullo cuiusquam respectu, quod in rem expediret,
executuram. Sed intellectis, quò tenderent, minis, remissa est ab *Non auditur.*
Rege pariter, atque ab Austriaco ad alteram partem, cui depositis
armis

armis obedientiam suum erga Principem opportuniùs suaderet.
Concordiæ spes euanescit. Quamobrem reiectis vtrinque, vnà cum conditionibus, etiam conditionum internuncijs, sublato omni commercio ineundæ concor-
Cometes. diæ, spes vna pacandi Belgij in armis reliqua erat. Et cometes qui- *Nouembri & Decembri. An. 1577. & Ian. 1578*
dem, qui per eos dies adeo ferali effulsit aspectu, vt nullum eo minaciorem ad illud vsque tempus illuxisse dissererent Mathematici; belli signum in cælo elatum, pronis iam ad bellum animis creditus est.

DE PVGNA Gemblacensi. PRIMA memorabilisque pugna apud Gemblacum fuit, nono *Gemblà.*
à Namurco milliari, in ingressu Brabantiæ: vtrinque lustratis an-
Lustratur vtriusque partis exercitus. tea exercitibus, Catholico apud Marcham Lucemburgensis prouin- *20. Ian.*
ciæ oppidum, hostili ad Templæum pagum à Namurco haud longè situm. Atque ille quidem opinione minor, hic autem maior com-
Exercitus Austriaci minor. pertus est. Namque viginti duo millia peditum adesse Austriaco fama percrebuerat: quum tamen ne octodecim quidem recensita notauerit, qui cum Austriaco præfuit, Princeps Alexander. Con-
Hostium maior. trà, Ordinum copiæ viginti circiter millia numeratæ sunt, quum paulo ante non nisi septemdecim haberentur. Nempe horum numerum augebant subitarij quotidie milites prædandi licentiâ: ab Austriaco spes angustior erat, eòque nonnisi stipendio legebantur.
sed ille melior: Et tamen hi, licet pauciores (nam equitatu quoque, qui duobus constabat millibus, aliquanto inferiores erant) quia virtute longoque bellandi vsu antecibant; multo acriùs conueniendi hostis, pu-
& audacior, gnæque conserendæ copiam flagitabant. Auxere militi animum
ob hanc, redditæ ijs fetme diebus litteræ Gregorij Tertij decimi exercitui be- *6.Ian.*
ne precantis, noxarumque veniam Christiano ritu amplissimè largientis. Qua vsi opportunitate Duces, omnium animis à culpa ex-
& hãc causam. piatis, multò alacrius in hostem ferebantur. Accedebat & illud, ex quo non vltrà cunctandum existimauit Austriacus, certior videlicet factus ab exploratoribus, Philippum Comitem Lalinium, Robertum Melodunum Vicecomitem Gandauensem, hunc equitum, illum peditum Doctorem, & Valentinum Pardeum rei tormenta- *Pardiùs Mons de la Motta.*
riæ Præfectum à castris abesse, specie nuptiarum, quæ magno Bruxellis apparatu celebrabantur, re vera (vti aiebant) alienato non parum animo ab Orangij consilijs: præter alios nonnullos, quos hiemis inclementia, æstiuos nempe Duces, à campo in vrbem auo-
Goignius Fœderatorum copiarum legatus. cauerat. Moderabatur Ordinum copijs Antonius Goignius, Vendegiæ in silua Dominus: vetus sanè Dux, militiam sub Carolo Quin- *ab anno 18.*
to adolescens auspicatus, inde hastatorum equitum ductor ad Sanctum Quintinum, postea legatus auxiliarium copiarum, quas Philippus Rex in Galliam miserat Arembergio duce ad Carolum Nonum. donec duos ante annos, ciuiles illæ Hispanorum Belgarum- *1567.* *1576.*
que

1578 quę discordiæ, à Regis militia magis operam eius, quàm animum abstraxere. Consilium Ducibus Ordinum fuerat, Austriacum Namurci agentem aggredi, in eumque iam mouerant: quum audito, longè validiore illum exercitu quàm ipsi putarant, Namurco egredi pugnam oblaturum, mutatâ sententiâ Gemblacum repetere statuunt, consilium, exploratis inde hostium viribus, sedatè capturi. Substiterat ea nocte Ordinum exercitus ad Diui Martini pagum, quinque ferè milliaribus procul ab Austriaci copijs ad Namurcum considentibus. Inde dubia adhuc luce, succensis castris, Gemblacum versus instructo in hunc modum agmine incessit. Anteibant Emmanuel Montinius, & Gulielmus Hesius cum suis legionibus, quarum latera Villersius & Fresnoijus sclopetarijs equitibus præfecti tegebant. Mediam aciem Germanicâ Vuallonicâque legionibus, tribus Gallorum, tredecim Scotorum Anglorumque cohortibus constantem Maximilianus Henninius Bossuuij Comes, relictis haud multo antè Regis partibus, & Federicus Perenottus Campinij Dominus ductabant. Postremam, in qua equitum robur, Comites Philippus Egmontius Lamoralij filius, & Lumæus à Marcha moderabantur: adequitantibus hinc atque inde cum selectis equitum alis, Marchione Hauræo Areschoti Ducis Fratre, & Goignio castrorum Præfecto, vniuersi exercitus Legato. Ante principia fossores operasque locauerant, globo militum adsociatos. In medium acceperant impedimenta exercitus, ac tormenta aliquot campestria. Terga, quibus insecuturo ab hoste plus timoris, densatis ferreolorum turmis, ac bellatorum fortissimis communierant. Nec segniùs, cœptoque nondum die, mouit Austriacus à Namurco; præmissis Ant. Oliuera, & Fernando à Costa, cum aliquot equitum ac peditum cohortibus, qui itinera siluasque itineribus vicinas explorarent, insederentque. Partem exercitus post se reliquit ad Mosæ ripas, Carolo Mansfeldio parêre iussam: maiorem, validioremque ducebat ipse in hunc fermè modum. In fronte exercitus equitatu firma, præcedebant sclopetarij leuiter armati: hos certo interuallo lancearij: in vtrorumque subsidium loricati plenioribus ordinibus sequebantur. Ductores iuxta suam quisque turmam: aliqui ante signa paulum ab acie separati cum paruis expeditorum equitum globis præcurrebant. Medium occupabant gemina peditum sclopetariorum atque hastatorum directa in quadrum agmina, ex Hispanis potissimùm Germanisque, Tribunis ante agmina pariter incedentibus. Claudebat aciem quadrata ex Vuallonibus legio: cui currus atque impedimenta, sclopetarijs Burgundis interequitantibus, pro munimento erant. Frontem Octauius Gonzaga, terga Ernestus Mansfeldius, castrorum hic, ille equitum Magister moderabantur:

in

Exercitus eorũ in hũc modum instructus.

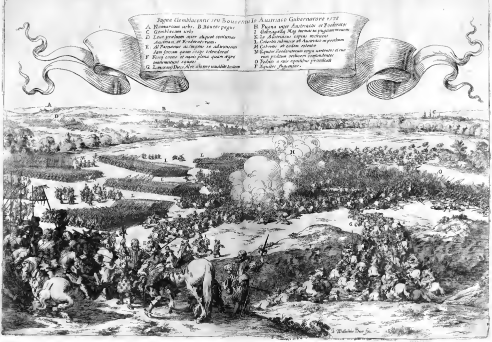
Goignius Locumtenens Archiducis in hac expeditione.

Exploratores & insidiæ ab Austriaco disposita.

Catholicus exercitus instructus in hunc modum.

in medio curabat Austriacus cum Parmensi Principe, prætoria co- 1578
Vexillum regium. horte comitante: vnde Regium vexillum eminebat, in quo Austriacus, vt animo hauserat insolitam opis diuinæ fiduciam, iusserat ad triumphalem Domini Crucem subijci hæc verba, *In hoc Signo vici Turcas, in hoc Hæreticos vincam.* Iamque aliquantum processerat, quum in hostium haud longè præeuntium conspectum venit: cognitisque Fœderatorum consilijs ex captiuorum pari, quos leuibus aliquot prælijs cum hoste commissis adduxerat Oliuera, statim lan-
Austriaci iussa. cearios sclopetariosque selegit ex equitatu ferme sexcentos, permistosque peditibus mille hasta aut grandiore sclopo armatis, ac bipartitò diuisos, Octauio Gonzagæ, & Christophoro Mondragonio attribuit: imperauitque Gonzagæ, hostium tergo infestus insisteret, modò non temerè vniuersam aciem prouocaret, dum ipse cum Parmensi Principe, ac reliquo exercitu non adesset. Et ille quidem
Leuia primum prælia inter vtramque aciem. initio parebat, leuibusque carptim prælijs fatigabat extremum agmen. Donec Perottum Sentinatem, qui primam ductabat eo die *Perot. Saxoferratensis.* Camilli Montij turmam, ardore pugnæ eò iam progressum Gonzaga conspicatur, vt veritus, ne totam hostium vim, non expectato Austriaci subsidio, in se importunè lacesseret; festinatò illuc miserit, qui Perotto imperaret, vt pedem illico retraheret, neue se equitatumque in discrimen adduceret. Is verò (nam mandata superbè nunciabantur) indignatus, perinde quasi timoris argueretur, facessere ab se hominem iubet cum importuno impetio, & Gonzagæ referre: Numquam se in acie terga vertisse, nec tunc posse,
Locus pugnæ. etiam si velit. Erat in latere velitantium copiarum decliuis semita, cœno & aquis inaccessa, fossæque quàm viæ similior: eam hostes in recessu declinantes, itinere paulò angustiore procedebant. Accurrerat illuc Princeps Alexander, quo res loco esset, propiùs inspecturus (atrinebatur enim ab Austriaco, ne pugnam capesseret, quasi opus illo haberet ad instruendas copias, ac pugnantibus opportunè
Alex. Farnesij de hoste coniectura. submittendas) atque animaduertens, hostilem equitatum siue iniquitate loci, siue festinatione Gemblacum accedendi, turbato non parum agmine incedere: id, quod ex fluctuantibus illorum hastis implicitisque inter sese atque transuersis conijciebat; non vltrà moratus, arreptâ protinus ab armigero lanceâ, conscensoque, quem Camillus Montius alterum habebat, expeditiori ad pugnam equo,
Eius verba ad armigerum: oculis atque ore bellum spirans, armigerum intuitus, *Abi*, inquit, *ad Austriacum Ducem: refer Alexandrum veteris Romani memorem* *Curtius.* *se in fossam immittere, relaturum inde, Dei ope, Austriacæque Domus*
Cõsilium suum cum circumstãtibus ducibus cõmunicatum. *auspicijs, certam hodie magnamque victoriam.* simul ostendens ijs, qui circumstabant, quanti referret, si paulum progressi transmissâ celeriter fossâ, in latus turbari hostis incurrerent; eodem impetu
exem-

Pugna Gemblacensis seu Boueensis Io Austriaco Gubernatore 1578
A Namurcum urbs. B Bouees pagus
C Gemblacum urbs
D Leue prælium inter aliquot centurias Austriac. et Foederatorum.
E Al Farnesius accingens se ad transeundam fossam quam socys ostenderat
F Fossa coeno et aquis plena quam ægre transmittunt equites
G Lanceary Duce Alex a latere inuadunt hostem
H Pugna inter Austriacos et Foederatos
I Gonzaga Eq Mag turmas in pugnam mouens
K Io Austriacus copias instruens
L Cohortes submissæ ab Austriaco in prælium
M Cohortes ab eodem retentæ
N Equites Foederatorum terga uertentes et suorum peditum ordinem confundentes
O Pedites a suis equitibus proculcati
P Equites fugientes.
A
B
C
D
E
F
G
H
I
K
L
M
N
O
P

1578 exemploque secum traxit fortissimos quosque equitum ductores Bernardinum Mendozam, Ioannem Baptistam Montium, Ferdinandum Toletanum, Martinengum, Ceurauium, Mondragonium, aliosque: tum ipse immistus equitibus Murij Pagani, qui primam in Mondragonij agmine turmam ducebat, hiatum subit, insequente fortium manipulo: paucisque eorum tardiùs eluctatis, quum plerique locum feliciter superasfent, campumque laxandis equis nacti essent; mutua adhortatione firmati paulum consistunt, dum conserti cohærentesque vna veluti fronte pariter æquantentur. Inde sumpto impetu, Alexandro præeunte, tanta vi lanceas impulere in aduersum agmen, incumbente dein cum altera equitatus parte Gonzaga, recentesque, quos apud se habebat, Austriaco submittente; vt hostilis equitatus, perculsis qui in eo latere erant, non expectata impressione, equos circumagere illico pararent: nisi Ducum adhortationibus, minisque, ac meliorum exemplo aliquantulum restitisent. Sed pauore semel offusi, animisque iam victi, vertêre demum terga: inque pedites suos, qui ponè adstabant, præcipiti fuga incurrentes, turbatis ordinibus, obtritis eorum non paucis, omnes superuenienti hosti trucidandos deseruere. Et verò nudatas equitum præsidio legiones, (præsertim quæ in medio locatæ, suorum fugam & hostium impetum excepêre primæ) aggressi à tergo atque à lateribus Regij exercitus equites, inchoatâque iam victoriâ ferociùs incursantes, miserabili strage, nequidquam restituere ordines Goignio sæpe conato; deleuere. Raro alias à paucioribus minorique iactura, plus sanguinis fusum, ac celeriùs debellarum. Raro meliùs compertum, quanta sit in equitatu vis in vtramque partem. siquidem à sexcentis equitibus (tot enim incœpere, aucti dein ad mille ac ducentos confecere pugnam) peditum millia omnino decem partim cæsa, partim capta; ac reliquus exercitus non minor octo bellatorum millibus, sesquihoræ spatio, desideratis ex Regijs tantummodo nouem, profligatus est. Relata hostium signa quatuor & triginta: captæ campestres machinæ, currus atque impedimenta fere omnia: ipse belli Dux Goignius, ac Nobiles aliquot in potestatem venerunt. ceteri cum omni ferè equitatu initio dilapsi, pars Gemblacum, plerique Bruxellas, fœdâ sanè fugâ contenderunt. Nec Gemblaci, quamuis munito in loco, securi, admoto illuc victore exercitu, multi non expectata aggressione profugerunt in interiorem Brabantiam: reliqui deditionem certis conditionibus pollicebantur. Sed non acceptis, Austriaci clementiæ se oppidumque dedidere. Neque hæc contemnenda victoriæ appendix fuit. Quippe Gemblacum belli sedem statuerant hostes, ac multorum mensium commeatu, armisque ac telis, ac cetero belli instru-

Henr. Vitmius Ceurauy Dominus.

& cum ijs fossam primus trajecit.

Hostilem equitatum simul omnes inuadunt:

& fundunt.

Strages Fœderatorum exercitus.

Ianuar. 31.

Assonuill: in Rel. ait Austriacorum singulos denis Fœderatorum suffecisse.

Victoria ab equitibus parta.

Quanta eius fuerit.

Mar. Delr. l. 5 Turb. Belg. duos cæsos ait. Mich. Isselt & Leobelg. decem. 2. Feb.

Gemblacum à victoribus obsidetur.

Deditur.

mento communierant: quæ Victorum in manus deuenere omnia. 1578
Clementer cū oppido actum: Oppidum, quod prædæ militum quasi pro loci fato destinabatur, (nam plurimis, vsque ab Domini anno nongentesimo, cladibus, incendijs, ac populationibus nobilitatum est) Lamberti Gemblacensis Comitis Abbatisque apud Alexandrum Principem, atque Alexandri apud Austriacum agentis operâ, à direptione iniuriaque
& cum captiuis. liberum stetit. milites armis exuti, iuratique, Belgæ quidem numquam militaturos se aduersùs Hispaniæ Regem, ceteri verò per annum, incolumes dimissi sunt: retentis obsidum loco duodecim ex eorum primarijs, atque ad Namurcensem arcem translatis, vnà
Ad Goignium captiuorum ducem Austriaci verba. cum Goignio Duce. qui ante discessum, ad Austriacum deductus, petijsse fertur victricem illius manum exosculandam, eâque porrectâ Austriacus addidisse, *Sic frangi à Deo illorum contumaciam, qui aduersùs Religionem ac Regem suum impiè rebellant, vno illo prælij successu, profligato à paucissimis tanto exercitu, condoceri eos vtique posse, quantum sit cordi Deo iusta Regiæ Maiestatis causa.* Nec ille aliud, nisi se quidem numquam arma contra Religionem induisse respon-
Victores ab Austriaco laudantur: dens, cum alijs captiuis amotus est. Inde Austriacus ad suorum præconia conuersus, vnumquemque Ducum ac primariorum militum comiter appellando, suam cuique virtutem, suum facinus grandibus verbis, plenisque gloriarum magnificè repræsentauit.
Farnesius in primis, Quos inter Alexandro Farnesio primas deberi non ignorabat; tamen quanto magis intentis in eum oculis, decantari martialem viri vigorem ab exercitu cernebat, tanto impensiùs existimabat, caritatis suæ imperijque partes esse, eius fortitudinem, cui fauebat simul
non sine admonitione. timebatque, non sine cautione & cura commendare. Ideoque reuocato illi in memoriam nauali discrimine, Ducis officij eum admonuit: missum illuc ab auunculo Rege ad rem bellicam non manu & militari gregariorum periculo, sed consilio ductuque admi-
Farnesij responsum. nistrandam; respondentemque Farnesium, Existimasse profectò se, Ducis munia impleri non posse ab eo, qui prius militem sub tanto præsertim Imperatore fortiter non egisset; militum plausus, & ipsius Austriaci complexus excepit. Sed Alexander in Austriaci laudibus ad Regem sine vlla exceptione scribendis, multo (non ta-
Eiusdem litteræ ad Regem in Austriaci laudem. men vltra merita) liberalior fuit. Cum litteris enim Gemblacensis victoriæ nuncijs, ad Regem ex Argentona missis ab Austriaco, suas coniunxit, Gratulatus eius Maiestati victoriam illi à Deo partam, 5. Febr.
ac secundùm Deum Ioannis Austriaci prudentiæ virtutique debitam, *quem sicut in certamine fortissimum Imperatorem experti sint hostes, ita positis armis Victorem clementissimum, eiusque Maiestatis imitatorem subacti senserint. ideoque sperari, eam victoriam, qua nullam in Belgio maiorem aliquando relatam omnes affirment; expugnatio-*

nes

1578 *nes multarum vrbium secum breui tracturam.* Eiusdem victoriæ nun- *& ad alios de eadem.*
Ant. Perox 4. Feb. Marc. Almazan, & Marc. Ayamont. 15. Febr. 13. Febr. cium cum aliquot Hispaniæ Proceribus, quibuscum familiariter
olim egerat, officiosè communicauit: singula verò ad marrem
Austriacam fusè composuit: paulo contractiùs ad Octauium pa-
trem, patruumque Alexandrum Cardinalem. in quibus eadem
semper de Austriaco: de se nihil vnquam addidit, siue magnitudi- *De se nihil.*
ne animi, quasi maiora promittens, qui hæc vti parua sileret: siue
non ignarus ad eosdem cuncta perscribi ab alijs multo sibi glorio-
siùs. At verò Bruxellis, nondum audito suorum infortunio, con- *Ordinum Deputati victoria ignari consultant.*
sultabatur coram Archiduce: inuadendus nè Austriacus, an expe-
ctandus? cuncto exercitu, an distributo decernendum? Quum tri-
stis repentè tota vrbe rumor inualescere; Pugnarum infeliciter cum
Austriaco: cladem acceptam, quantam Hispanus cruore satiatus
voluerit. Id, quum ab alijs atque ab alijs in vrbem sese ex pauore ac
fuga per interualla recipientibus confirmaretur; addereturque, ho-
stes Gemblaco potitos, captum exercitus Legatum, pedites inter-
necione deletos: nec deessent, qui affirmarent (vt PROPIORA sibi
mala fingit timor) Austriacum victore cum exercitu mox ad por-
tas affuturum; adeo Bruxellis trepidatum est, vt postero die, reli- *Eorum trepidatio audita clade.*
cta vrbe præsidio vtcumque firmata, Orangius cum Archiduce
Antuerpiam, traducta illuc Aula, Senatuque, concesserit. Et alie- *Archiducis & Orangij fuga.*
nus vtique non erat Austriacus à Bruxellensi aggressione, deque ea
in bellico Senatu verba fecerat. Sed obstante exiguo militum nu-
mero, quem augere nisi missâ ab Rege pecuniâ non poſsent; visum
est, antequam se à metu colligerent hostes, huc atque illuc arma
& victoriam in celeritate positam circumferre potiùs, quàm mili-
tum alacritatem obsidionis morâ consumere. Iubentur itaque Octa-
uius Gonzaga, selectis quingentis equitibus, & aliquot peditum *Dedunt se Austriaco Louanium,*
cohortibus, Louanium ac Mechliniam, pronas in Austriacum ciui-
Mierg ij Demonus. tates, extemplo aggredi: & Aegidius Barlamontius cum Caroli
Mansfeldij Gallica legione, quatuorque Vuallonum signis, Bouinia-
cum petere. Et Louanium quidem, non expectato qui deditionem
imperaret, eiecto Scotorum præsidio, sponte se Gonzagæ tradidit.
8 Febr. Idem fecere & Iudoignia, oppidum salubritate cæli, quàm soli mu- *& Iudoignia,*
nitione nobilius, ideoque alendos illuc mittere liberos suos Braban-
Tienen 7. Febr. tiæ Ducibus mos olim fuerat: & Tillemons: & aliquanto post, nec *& Tillemons,*
17 Febr. sine vi Areschotum. Mechliniam, atque Viluordiam nouo Ordi- *& Areschotum,*
num præsidio munitas Gonzaga frustra tentauit. At Bouiniacum, vrbs *& Bouiniacum,*
bellicis aggressionibus assueta, hostiumque iniurijs nunquam fru-
stra tentata, sæpe etiam diruta, semper tamen popularium constan-
tiâ restituta; non ante, quàm magna suorum parte labefactata,
25. Febr. certis conditionibus Hierginum accepit.

AVSTRIACVS, dum res ex ſententia ſuccedunt, in reliquam Brabantiam progreſſurus, Dieſtemium Orangij Principis vrbem Alexandro inuadendam committit. Ille cum parte copiarum eò pro- 1578
SICHEMIVM ad deditionem inuitatur. fectus, ne à tergo Sichemium relinqueret Dieſtemio proximum, arce tum quidem, (nam poſtea diruta eſt cum magna oppidi parte) ac Demeræ fluuij opportunitate non contemnendum; mittit illuc cum Germanica legione Lancellottum Barlamontium Megæ Co-
Recuſat. mitem. Sed Sichemienſes & loco, quem haud inſcitè munierant, & numero freti, reiecto de deditione colloquio, defenſionem ſedulò parabant. Quum Alexander eò accurrens, veneratus antè in vicino colle Dei Matrem è quercu iam tum mira prodentem; Sichemium ipſe perluſtrat, ſuperque veteri hortorum muro contra Lo- *Virgo Aſpricollis.*
Oppugnationem parat Alexander: uanienſem oppidi portam, octo ſemimuralia tormenta diſponit. rum cœpta ſub primam lucem non acri minus, quàm conſtanti ad medium vſque diem verberatione, apertaque multis iam locis turri; ad oppugnationem inſtruit aciem, nationum æmulatione va- *21 Febr.*
diſpoſitis copiis in hūc modum. lidiorem. Germanos Megani Comitis contra portæ aditum medios locat: ad dexteram Hiſpanos, ad læuam Lotharingos, ſub Tribunis Mondragonio ac Samblemontio diſtribuit. Præterea manipulos aliquot Vuallonum ſcalis armatos iuber, vbi ſignum audierint, ad auertendos hoſtes, in contrariam murorum partem ſcalas circumferre. Tum ſigno dato, animatisque militibus non tàm à gloria prædaue, paruo ex oppido non magna vtique expectanda, quàm ab ira in præpoſteram confidentiam, atque à dedecore victoris exercitus, ſi apud Sichemium hæſiſſe diceretur; ſumma vtrinque
Pugnatur. contentione pugnari cœptum. Dumque hi nullo ſuorum iuxtà cadentium metu in muros emicant: illi ruinis ſuperſtantes, obiectu corporum morantur ſubeuntes, dubio parumper euentu concertatum eſt. Sed qua parte curabant Hiſpani, amiſſis duobus Centurionibus, tanta eos ex dedecore indignatio ac furor inceſſit, vt acuente vires ira, coniectis in fugam defenſoribus, in oppidum pe- *Regiſ. Sichemienſes. Petr. Henriquez, & Barajas.*
Capitur oppidū, netrauerint primi. Simul abhi non vltra ſuſtinentes inuadentium vim oppidani, exauditoque Vuallonum ex aduerſo ſcandentium muros rumore perculſi, defenſionem vnà omnes omiſere. Et oppidani quidem milites, poſitis armis, plerique dedidere ſe: è præſidiarijs verò, intendente ſe iam nocte, alij (hi fuere circiter ducenti)
Fugientes trucidantur. recepere ſe protinus in arcem; alij fermè centum quinquaginta, per eas tenebras ac ruinas elapſi, in equitatum trans fluuium propterea ab Alexandro diſpoſitum incidêre; omnesque, ne vno quidem ſu-
Diripitur oppidum. perſtite, contrucidati ſunt. Oppidum prædæ militum, vti hoſtibus minatus erat, tradidit Alexander: ſaluo feminarum pudore, ſacrarumque Virginum Gynecæo, præſentiâ ſua cuſtodito. In oppidanos

1578 danos veniam, aut gladium adhiberi voluit, prout ipsi cedendo, aut repugnando alterutrum eligerent. Restabat arx non alio magis secura, quàm pertinaciâ defensorum. pertinaciam spes alebat, haud posse obturatâ oppidi portâ ab aggeris obiectu, tormenta illico induci; ideoque nec arcem quati, nec se ad deditionem tam citò cogi, vt non interim subsidium mitteretur ab Diestemio. Et fauebat obsessis inopia fossorum sabtûmque, quibus aperiendo, aut exæquando aggeri opus erat. Sed Alexandri celeritas peruicit omnia. comportatis enim quotquot in exercitu erant huiusmodi ferramentis, arrepto ipse ligone, intuitusque præcipuos, qui aderant copiarum Duces, moliri terram primus occœpit. Ac statim facinus æmulatos ingenti alacritate nobilissimos quosque ordinum Ductores, tum demum Centuriones, ac reliqui milites, qui auersari opus initio videbantur, tanta contentione secuti sunt, vt ea ipsa nocte, quamuis fatigati diurnâ pugnâ, quatuor horarum spatio non modò tumulum, portæ obicem, depresserint, sed illa eâdem aggestâ intra oppidum terrâ, munitionem aduersùs arcem collocatis in ea tormentis extruxerint. At defensores manè conspectis ab arce in noua munitione tormentis, admiratione metuque exanimati, protinus se Principi Alexandro, imploratâ victoris clementiâ, tradidere: sed frustra. Quòd enim ij omnium primi contumaciam nonnisi expugnari fractique potuissent: quòdque eorum plerique, contra fidem in Gemblacensi pugna iureiurando firmatam, arma iterum induissent aduersùs Regem; Alexander, omissa intempestiua benignitate, in perduelles animaduertendum ratus, arcis quidem Præfectum, & militum primarios incentoresque ex ipsa arce luce palàm suspendi; reliquos (centum circiter ac septuaginta) noctu iugulatos in subiectum amnem proijci iubet. Sic hostilem perfidiam vlciscens Diestemio documentum ex alieno periculo proponebat. Et mouit exemplum Diestemienses. iussi enim deditionem facere, licet initio recusauerint spe auxilij ab Antuerpia, Lyraque; vbi tamen sparso trans flumen Regio equitatu, ac munitis aliquot agrestium domibus, vident eam teneri ab hoste partem, vnde sperabant externam opem: simulque ad alteram partem summa celeritate eis flumen aggeres attolli, ac tormenta comportari, vicinorum infortunio admoniti non serò sapere, transactis cum Parmensi Principe conditionibus, Regi se vrbemque restituunt. Et Alexander, vt inter horum obedientiam, aliorumque contumaciam discrimen haberet, Diestemienses quàm humanissimè susceptos incolumes integrosque esse voluit, ne vna quidem imminuta illorum domo. Milites verò (trecenti circiter erant, plerique Vuallones) cum armis ac supellectili, relictis tamen vexillis, vti conuenerant, dum

Arx se defendit.

Sed Alexander munitionem deruit;

& nouã erigit;

& arce potitur.

Supplicium ex victis.

24. Febr.

Diestemium terretur.

Demera.

Deditur.

Clementer accipitur.

Loci præsidiarios in Regiæ militiam transcribit Alex.

dum dimitteret; æstimatâ ex apto firmoque corpore militaris animi notâ, significandum eis curauit, posse inter Regios accipi, si vellent: assentientes, Regi nouo sacramento obligati, receptis signis, legioni Vuallonicæ immissi sunt. Nec alius, quàm Diestemij exitus Leuiæ fuit. Quod oppidum inter Tillemontem ac Diestemium ab Austriaco iussus aggredi Alexander, eo quo aduênit die, iisdem quoque conditionibus recepit; eorumque militum centuriam alteram vexillo adempto dimisit: alteram in Regis militiam sacramento transcriptam, reddito honoris causâ vexillo, retinuit. 1578

Leuiam recipit. 27. Febr.

CAPTIS intra septem dies, tribus hisce oppidis, Alexander reducto victore exercitu ad Ioannem Austriacum, cum eo Niuellam profectus est, vrbem in aditu Hannoniæ sitam ad Brabantiæ fines, quam Iustus Villersius cum sex peditum, duobus equitum signis, pro Ordinibus obtinebat. Miserat illuc Austriacus cum Gallica legione Comitem Carolum Mansfeldium: qui & tormentis, & consertis manibus illam aggressus, bis repulsus à mœnibus fuerat, improsperè magis, quàm instrenuè. Sed adueniente Austriaco cum Alexandro Farnesio reliquoque exercitu, impares tot copijs Niuellenses, compositis ad Austriacum litteris, Excusant deditionis moram, non contumaciâ in Regem, aut Regis fratrem, sed odio aduersùm Gallos: quibus ob veteres cum gente contentiones succumbere indecorum videretur. Dum super conditionibus disceptatur, in Austriaci castris turbari cœptum, causâ ab Germanis ortâ. In eorum legione, cohortibus aliquot debebatur mensium duorum triumue stipendium: nactus inde occasionem ferocire miles, missoque ad Austriacum nuncio, nisi vrbis prædam pro stipendio tradat, seditionem superbè minati. Austriacus, qui clementer vrbem accipere decreuerat, dissimulata indignatione, dimittit non sine spe nuncium, tum segregaturus à contagione seditiosarum cohortium reliquam legionem, iubet Comitem Meganum legionis Ducem, fidum strenuumque, cum hac parte, quæ culpæ immista non erat, assumptis alijs militum manipulis, protinus itinera Bruxellas atque Antuerpiam versùs, quasi hostes inde timerentur, insidere. Qua abeuntium secessione nudatas sociorum ope cohortes omnis statim exercitus infestis armis circumsistit. Ac primùm arma deponere, dein seditionis authores illico tradere iubentur. duodecim tradidere. Ex his militari sortitione secernuntur octo: ex quibus eodem fortunæ arbitrio, quatuor neci adiudicantur, tot enim plecti Austriacus imperauerat. variarum tamen ambitu nationum pro singulis deprecantium, duobus è mortis confinio liberatis, ad duos denique supplicium sortitò contractum est. Sed horum altero, veteri sanè milite fidoque ad eum diem, dum ad necem cum ignauissimo

NIVELLAM aggreditur Mansfeldius.

Repellitur.

*Cum Austriaco pacisc*ũ*tur Niuellenses.*

Seditio in castris Catholicis.

Austriacus se parat.

Authores seditionis poscit.

Morti adiudicatus ex eis aliquot forte arbitra.

1578 simo compositus cicatrices ostendens, ac merita non falsò commemorans raperetur; exorata omnium commiseratione, nobilibus aliquot Hispanis deprecatoribus condonato; vna demum hostia scelus omnium expiatur, seditionemque compressit. Inde ad conditiones cum Niuellensibus reditum est: quæ facilè firmatæ in hunc modum. Ciues saluis omnibus in gratiam recepti; præsidiarij relictis (præter gladium) armis, relisque, atque omni impedimento, abire permissi. Ea porrò arma, & supellectilem dono dedit Austriacus Gallorum cohortibus, solaturus illorum iacturam in vrbis aggressione factam: simulque vrbis prædam, ad quam inhiauerant, vtcumque compensaturus. Exitio tamen multis hæc fuere dona. Namque Galli certatim in Magistratus curiam, vbi illa seruabantur, irrumpentes, in ijsque diripiendis, spreto Præfectorum imperio, digladiantes; non pauci vulnerati sunt. & decidente forte scintilla è sclopetarij militis igniario funiculo in vasculum sulfurei pulueris, subitâque illa flammâ succensis foculis scloporum, quos aceruatim congestos, plerosque infertis pilis temperatos reliquerant hostes; centum ferme ac viginti aut protinus interfecti, aut miserè debilitati, repentina domum strage funestantes, temeritatis ac præcipitis auaritiæ pœnas luerunt. Renouato planè infortunio, quod in eadem prouincia, Gallis quoque militibus acciderat. qui, dum eorum Duces de Cimaci deditione cum oppidanis agerent, in mœnia festinato ad prædam aggressu perrumpentes; in ipso captam per arcem discursu, tormentario puluere ignem concipiente, propè ducenti ex prædabundis militibus conflagrarunt. At verò ad Niuellam cetera Gallorum legio, incertum qua potissimum de causa, missionem ab Austriaco flagitauit: siue sibi ipsis infensi, quòd re infeliciter gesta in vrbis oppugnatione, commilitonum conspectum ferre non possent, quasi tacitè exprobrantium: siue spe frustrati deprædandæ ciuitatis, cuius causâ aggressionem ante aduentum exercitus soli festinauerant; ideoque Austriaco indignati, qui transactis properè conditionibus, ad colligendam scilicet clementiæ famam, vrbi merito suo expugnandæ pepercisset: siue denique (vti potiùs crediderim) inducti ab Ordinum emisarijs, qui venturo in eas prouincias aduersùs Austriacum Alenconio Duce Regis Galliarum fratre, facilè Gallis eam militiam persuaserint. Certè horum plerosque, duobus pòst mensibus, ex Gallia hostes redijsse Hispani experti sunt. Sed quæ ea cumque fuerit causa, libenter abire illos Austriacus est passus: quibus etsi strenuis militibus, disciplinæ tamen sub Hispann præsertim Duce intolerantibus, ægrè moderabatur: cupidisque ac magna poscentibus, ipse, vti fit, ad suspiciones auertendas, plus interdum dabat, ne minus dare vide-

Vnus denique plectitur.

21. Mar.

Niuellenses se dedunt.

Armis exuti dimittuntur præsidiarij.

Arma donat Gallis militibus Austriacus.

Sed ea exitio Gallis fuere.

Mar. Del. l. 5. Turb. Belg ducentos mortuos scribit.

Simili endo infortunij.

An. 1552.

Pont. Heuterus l. 13. Thuan. l. 10.

Galli missionem ab Austriaco petunt.

facilè impetrant.

Redeunt Galli contra Austriacum.

videretur. Sed horum fermè sexcenti, qui non pòst multo hostes è Gallia redire, non meliore vtique successu, quàm consilio vsi sunt. Nam pagis aliquot in aditu Hannoniæ occupatis, dum hostium securi epulis indulgent, aggressus inopinatò Camillus à Monte, qui ad celeritatem trecentos equites, singulos post se sclopetarium peditem vehentes adduxerat, illata prius cæde quàm pugna, ex eis circiter ducentos interêmit. reliqui vicinam in arcem Auenensem strenuè dimicantes recepere sese, ductore Pandulpho Cenamio Lucensi. Ad quem missus à Camillo Laurentius Tuccius, vt pro veteri amicitia, (contubernales enim in Gallia cum Sarra Martinengo & Sacromoro Birago militauerant) homini suaderet arcis deditionem; post breue colloquium non sine iurgijs abruptum, hostilem in modum à Cenamio quamquam saucio ac sanguinem perpluente, sed vitam prius dediturum quàm arcem clamitante, reiectus est. Ex quo iratior Camillus iam milites ad oppidi aggressionem educebat, quum arce nouo Gallorum subsidio firmata, non ausus absque muralibus tormentis oppugnationem, copias suas ad exercitum reduxit, eodem tempore per Hannoniam mira celeritate victorem. 1578

Pars eorum improuiso trucidatur.

Pars arce se tenet,

victis conditionibus se se dedendi.

OPPIDA Austriaco dedita:

Bincium,

Malbodium, Reuxium, Bellomontium, Soigniacum, Barlamontium:

Cimacum vi capitur.

Arx deditur.

Philippopolis obsidetur.

Situs eius.

ETENIM post Niuellam captam, dedidere se Regi, intra quindecim dies Arces eiusdem prouinciæ complures: Bincium Mariæ Hungariæ Reginæ olim deliciæ, Henrici Secundi Galliarum Regis odium expertæ. feruntque repertum inibi saxum, quod Henricus villæ suæ à Maria vastatæ vltor inciderat, in hæc verba; *Insana Regina, Folembraum memoria repete*. Ad hæc Malbodium Sabi impositum: Reuxium, Bellomontium, Soigniacum, Barlamontium, aliaque oppida modica quidem illa, sed explicandis per Hannoniam copijs opportuna: Cimacum Areschoti Ducis Principatus, vi captum, arx in hasce conditiones dedita. Vt arcis Præfectus in equo cum gladio ac pugione, milites (sexcenti numerabantur) eodem ornatu, sed pedites, relictis ceteris armis ac supellectili incolumes abirent. At verò ad Philippopolim, nouam quidem Hannoniorum vrbem, nec nisi tres ac viginti annos natam, sed situ operâque aduersùs Gallorum incursiones apprime validam; multo quàm alibi operosiùs ab vniuerso exercitu laboratum. Iacet planitie in magna, humo paulum extante, Philippopolis, ambitu perexigua, sed quinis porrecta propugnaculis, incincta mœnibus per quàm altis, terrâque ad eludendas pilarum emissiones latè oppletis, ac prælargâ circùm fossâ communitis. Hæc æstimanti Austriaco visum est, omissa oppugnatione, hostem adoriri ligone muris admoto, nempe vetere ac fido expugnandis arcibus tormento: quo nec hodie, postquàm in mutuam perniciem ingeniosi auximus supra omnem antiquitatem instrumenta mortis, certiorem mœnibus ruinam pa-

An. 1554.

Folembraum.

15. April.

Philippopolis.

1578 rate solent bellorum duces, minus plerunque formidandi à fulminantium tonitru machinarum, quàm ab lento hoc surdoque fossoris telo. inualuitque militare prouerbium, LIGONEM palamque esse demum illa, quæ arcem exstruant destruantque. Ergo post circumducta oppido castra, vallumque non procul à fossa promotum, iubet Austriacus fossores oblongis crassisque sub tabulis in testudinis modum conformatis, crudo corio contra ignes intectis (vineas olim ac porticus appellabant) fossam intrare, ac ligonibus dolabrisque murorum ima subruere. Quod dum illi militibus associati strenuè moliuntur, procurrentibus ex vrbe defensoribus, simul alijs saxa ignesque ex alto spargentibus, crebrò nec sine multo vtrinque sanguine dimicatum est: Austriaco nullam interea partem aut Ducis, aut militis omittente; adeo, vt in opere faciendo, cum gregarijs quibusque decertaret INSTANS patiter & accinctus. Tandem obsessi nutantibus non minus iam animis, quàm mœnibus; partim intestina dissensione, cuius causâ Flotinæum vrbis Præfectum Regi fauentem vinculis adstrinxerant, dein soluerant: partim auditâ eorum fugâ, quos in auxilium è Gallia euocabat Orangius; inito colloquio postularunt, vt vrbe incolumi, transituris in Regis castra militibus stipendium trimestre ab Ordinibus debitum solueretur ab Austriaco: reliquis abire cum armis liceret, ad tympanorum sonitum, sub vexillis, solitaque cum pompa militum, defunctas nempe vrbes efferentium. Postulatis admissis, præsidiarij ferme quingenti militiam mutauere: abiere, cum vna equitum turma, planè totidem: vrbs, continuatâ Flotinæo Præfecturâ, Philippo Regi restituta est.

Innaditur:

Apud Cæs. T. Liu. & alios sæpe.

Austriaco ducem ac militem agente.

Deditur. in has conditiones.

19. Maij.

DE BELLO BELGICO

LIBER DECIMVS

LIMBVRGENSIS expeditio Alexandro committitur ab Austriaco ægrotante.

INTEREA Ioannes Austriacus, aucto ab hisce diurnis nocturnisque laboribus, stomachi morbo, ac totius corporis languore; Namurcum curationis causâ petiturus Alexandrum Farnesium bello impofuit: habitoque prius militari consilio de Limburgo, vnde Lucemburgensi Prouinciæ timebatur, inuadendo; expeditionem Alexandro commendauit. Suscepit eam ille perlibenter, eo potissimùm nomine, quòd speraret, se cum Ioanne Casimiro Septemuiri Palatini fratre, qui ea parte ingressurus in Belgium cum exercitu ferebatur, acie dimicaturum: ad abolendam (vt ipse cum primarijs belli Ducibus communicauit) euulgatam aliquorum litteris opinionem, Regios milites hostium vitabundos experiri nolle Ordinum vires, sed declinato congressu, huc atque illuc formidanda videlicet oppidulis ac pagis arma circumferre. Ergo Alexander præmisso Gabriele Nignio, strenuo Hispanorum Tribuno, cum septem sclopetariorum signis: iussoque Camillo Montio subsequi cum equitatu, vt Limburgi suburbia inuadenti Nignio adesset à tergo; mouit ipse sub mediam noctem, cum peditibus Hispanis, atque Vuallonibus: relicta Fronsbergij legione, quæ decem murales machinas tardè procedentes comitaretur. Et Nignius in fugam acto, qui primò occurrerat, armatorum manipulo, dein expugnatis non sine aliqua suorum iactura suburbijs, magnâ pecoris & commeatus prædâ potitus est. Sed vrbem vt obsidere tardum, ita oppugnare perquàm difficile videbatur. Quippe in edita rupe Limburgum, prærupta circum valle, eòque ab omni ferè parte, præterquàm assurgente ad meridiem solo, inaccessum erat. Accedebat externæ opis opportunitas ab amne Vesa vrbem subluente. Nihil tamen in speciem deterritus Alexander, æstimato sæpius loco, disponendis tormentis seligit iugum collis, quem inter & vrbem clementior vallis intererat. A iugo ad vallem iubet fossores viam obliquè aperire, atque à valle perducere ad vrbis aspectum: inde vsque ad propugnaculum præstructum portæ vrbis, obliquato rursum accessu, promouere: fossores item

Cur eam libenter susceperit Alex.

Pars militum præmittitur.

7. Iun.

Expugnantur suburbia.

Limburgi situs.

Vuesa.

Opera ad oppugnationem.

Riuellino Aprotei.

Limburgi expugnatio Io. Austriaco Gubernatore 1578
A Limburgum urbs B Suburbia Limburgi
C Nignius Tribunus praemissus ab Alex Farnese ad suburbia capiēda cū occurrētib. limburgēsib. colluctatur
D Limburgenses incis suburbia repetentes
E Hispani cū Limburgēsib. pugnātes et suburbijs damno pellentes
F Limburgenses ad urbem fugitantes
G Limburgenses ex urbe egredientes ad suos auxilium
H Castra Alex Farnesij in colle contra urbē disposita
I Tubicen Alexandri ad limburgēses deditionē suasurus
K Tormenta e colle urbem quatientia
L Vallum oblique deductum ad urbis moenia
M Alex Farnesius instans operarijs
N Limburgenses e moenibus pugnantes
O Pars moenium à tormentis Hispanorū diruta
P Milites Hispani urbem aggredi parantes
Q Tubicen Limburgensis ad Alex praemissus pro legatis admittendis
R Legati limburgēsiū ad Alex contēdētes urbē dedituri
A
B
C
D
E
F
G
H
I
K
L
O
P
Q

1578 item alios alia in parte, procurrentem ex aree turrim eunieulis petere. Plus vtique terroris, quàm discriminis vtroque in opere parabatur. vix enim pedes duos egerebatur humus, quum saxa & cotes festinantibus obstabant: crebris tamen virgultorum ac ramalium fascibus, aggerum modo præmuniebatur via, contra pilarum iactus è mœnibus: instante operi Alexandro, modò fossoribus, modò eunicularijs immisso. His addidit benigna ad deditionem inuitamenta, missis per tuhicinem litteris ad Limburgenses, à minis abstinens, ac propior admonenti, quasi victoriæ securus, ac de Regis vrbe, Regique subditis ferro perdendis tantummodo sollicitus.

Littera Alex. ad Limburgenses.

Illi, acceptis ad portam à tubicine litteris, ac palàm recitatis, redire illum iubent eâdem horâ postridie. redeunri respondent, se nihil certi ob ciuium militumque discordias expediuisse: rediret adhuc crastina die, responsum sine vlla eunctatione daturos.

Illi responsum differunt.

Alexander non ignarus, huiusmodi ludificationibus moram trahi ab obsessis; reuerti nnncium vlrrà vetuit: ratus infra dignitatem Regij exercitus id esse, & imbecillitatis confessionem visum iri.

Indignante Alexandro:

Quin intentiore cura, hinc aggerem, inde euniculos promoueri ad vrbem instituit: opus nauiter adurgente Comite Cæsio, viro forti industrioque.

Qui vrget opera,

C. Nicolaus Cæsius.

Ipse munito iugo vallorum ac fascium loricâ, statuendis in eo vimineis corbibus, terrâque ac cæspite, quæ procul egerebantur, opplendis: ac bombardis in hostium conspectu assidue fulminantium comportandis, noctem vnam atque alteram insumpsit, illam effusâ præter modum è cælo pluuiâ, hanc emissâ ex mænibus pilarum tempestate pariter infestas. At oppugnatione sub primam lucem, nouem prægrandibus tormentis, ab iugo incæpta: vbi summa vi quati mœnia, eorumque partem inrra quatuor horas procubuisse non minorem triginra cubitis:

& oppugnationem è colle aggreditur.

simulque ducto per montis ascensum vallo (quod nunquam putauerant) tectâ iam meare milites viâ, aggressionemque ad portam adornare conspiciunt Limburgenses;

cum strage murorum.

Oppugnatores ad portam.

misso properè ad Alexandrum nuncio, enixè precantur, oppugnationem tantisper inhibeat, horæque vnius spatium ab armis quietum extremæ consultationi donet.

Limburgensium nuncius ad Alex.

Alexander, etsi iucundissimus ei nuncius fuit, quòd non ignoraret, vrbem, nisi ipsa se dederet, ferò subigendam: ne fortè tamen facilitas annuentis, virium diffidentiam indicaret aliquam, adseueraro ad rerrorem vultu, hominem obiurgat, quòd iam satis itum foret reditumque: nec esse militibus suis id emendum ab aliorum deliberatione, quod mox ipsi armis facturi erant iuris sui. tamen vt minis clementiam admisceret, nunciare Limburgensibus iubet, Non negari ab se horariam moram: quam tamen consultando si protraherent, ei se finem, magno consultantium malo, impositurum. Vix à verberatione

Alex. respondit.

Horarium spatium concedit Limburgensibus ad consultandũ.

cessa-

cessatum, quum super mœnium ruinis mulierum globus apparuit, 1578
Eorum mulieres in mœnibus supplices.
paruulos suos gestantium, manusque ad minaces circà milites protendentium, ac de genu veniam pacemque comprecantium. Secuti eâdem horâ Legati Limburgenses, quamuis reclamante arcis Præfecto, saluis ciuium ac militum vita fortunisque, vrbem atque arcem Parmensi Principi tradidere. Milites omnes (circiter mille) nouo adacti sacramento transiere ad Regis castra; solus cum vxore Præfectus suorum ignauiam sine fine detestans Aquisgranum dimissus est, Hispanorum turmâ præsidij causâ comitante. Et verò Alexander ingressus dein vrbem, contemplatusque nouas intus munitiones, defensionum receptacula, tumulos, veluti castella, ex herbido cæspite sudibusque firmatos, ac reliqua ab ingenioso loci machinatore fabrefacta: præter ænea tormenta maiora quindecim, minora quamplurima, apparatumque belli atque annonæ haud exiguum; tunc æstimata victoriæ magnitudine, egit ipse, agique ab exercitu solenni pompa voluit Deo Imperatori grates, cuius nempe beneficio præualida vrbe, quam sine diuturno opere sumptuque, ac multorum meliorumque (vti assolet) iacturâ militum expugnare non potuisset, tam facile incruenterque, ignarâ virium suarum potitus esset.

Vrbs deditur; 16 Iun.

quamuis munita, & par protrahenda obsidioni.

Grates à Victoribus Deo reddita.

EODEM die Alexander reliquis prouinciæ oppidis subigendis, Duces alijs alios destinauit. quibus intra paucos dies deditione patuere omnia, præter Dalbemium vim expertum. Hùc Camillum Montium ab Alexandro missum cum epistola, qua redite Dalhemienses hortabatur ad obsequium Regis; Hollandi Geldrique milites, qui non plures ducentis quinquaginta obtinebat arcem, tormentis arcuerant, nulla ratione passi aut iniri colloquium, aut epistolam oppido inferri. Re cognita Farnesius, miratusque tantum confidentiæ oppidulo esse, aduocato ad se Henrico Viennio Ceurauij Domino, *Abi Dalhemium*, inquit, *litterasque meas in oppidum tormentis immitte*. Ille sex muralibus machinis eò celeriter auectis cum sua Burgundorum legione, additis quatuor Germanorum signis, oppidanos exterruit: obuersisque in arcem tormentis, quò confugerant milites vitam potius deserturi quàm arcem, oppugnationem acrem illam quidem sed irritam cœpit: murorum quippe non minor quàm hominum contumacia facilè pilas eludebat. Donec Burgundi, recepto in se scandendæ arcis periculo, scalis ex duabus partibus admotis, incredibili audacia, consertâ per muros pugnâ, pulsi pellentesque, decem ex suis desideratis, vulneratis permultis, arce demum atque oppido potiti sunt: tanta propugnatorum, ex quibus ne vnus quidem superfuit, atque oppidanorum strage; vt nullo discrimine ætatis aut sexus, æquè in omnes iram effuderit

DALHEMIVM ad deditionem Alexander inuitat.

Reijcitur.

Arx oppugnatur.

Frustra.

Burgundi illam scandunt:

& capiunt, 30 Iun.

magna cũ Dalhemiensium cæde.

1578 derit, torrentis instar, diu coërcitus submotusque miles : In quo illud accidit sacrilegum æquè ac barbarum. Confugerat in templum, cum cetero imbelli sexu, puella sexdecim circiter annorum, Gubernatoris in pugna interempti filia, inter exempla infelicis formæ futura. In eam pereleganti ore ornatuque conspicuam, militum par, Germanus alter, alter Burgundus, coniectis oculis statim inuolant, exortâque inter eos ob prædam rixâ, distrahebatur infelix, nequidquam loci reuerentiam obijciens, Deique Diuorumque, quod vnum supererat, opem inclamans. Quin, vt erat digladiantibus implicita, siue casu, siue eius, qui cedere validiori cogebatur, inuidiâ, non leuiter collo icta ad terram vbertim cruore conspersa prosternitur. Vltum ibat iniuriam alter : quum accessu plurium illuc irrumpentium, ne fortè ereptâ sibi prædâ quisquam alius potiretur, furore amens, puellæ fugam circumspectanti, manusque ad mitiores, vt videbantur, homines protendenti graue secundùm aures vulnus infligit : ictumque repetiturus erat, ni ex eis, qui accurrerant, vnus, (is fuit eques Paulus Rinaldius ex Alexandri Principis contubernio) sublata cum ferro voce, barbarum in tempore absterruisset, vtque Alexandro intimus habebatur, vtrumque authoritate ac metu fugasset. Relatam inde puellam in paternas ædes curare quidem perquàm humaniter Rinaldius, accito properè chirurgo, cœpit : sed illa curationi iam impar, lecto vix imposita expirauit. relictâ sanè perquàm fœdâ catholico exercitui maculâ, nefariorum sanguine vtcumque delendâ, nisi illi execratione omnium damnati, quæsitique ad necem, subitâ è castris fugâ supplicium præuertissent. At Alexander viginti dierum spatio, totidem ferme suorum amissis, tantula iactura, totam Limburgensem prouinciam Regi restituit. Grande vtique Regijs tunc partibus additamentum, non prouinciæ quidem magnitudine, quæ modica inter reliquas habetur, sed opportunitate aditus intercludendi hostibus è Germania illac faciliùs ingressuris. præter priuatum quoque commodum finitimis Dynastis, præsertim Episcopo Leodiensi, ac Iuliacensi Duci procuratum: cuius causâ, vterque Princeps decreta seorsim legatione gratulatus Alexandro felicem victoriarum cursum, egit pro se quisque gratias, ob deletos aut remotos ex Limburgo præsertim ac Diestemio eos præsidiarios, quorum assiduis latrocinijs vrbes agrosque suos infestos habere cogebantur. At verò Antuerpiæ apud Ordines varij super ea victoria motus extitere. mœror initio, audita Limburgensi expugnatione : ingens dein lætitia, sparso per vrbem rumore, eiulgato etiam libello, Limburgensem arcem, succenso nitrati pulueris receptaculo, funditus excisam ac sublimè excussam : stragem Hispanorum Ducum editam sanè miseram meritamque : Parmensem Princi-

Infelix puellæ casus.

quam prædam par militum inuadit:

& pro riualitate barbarè accipit.

Sancia ac femineritna eripitur ex eorum manibus.

Sed mox emoritur.

Ex Limburgensi prouincia recuperata fructus,

& gratiæ Alexandro redditæ à vicinis Dynastis ;

& mœror fœderatorum ob eandem causam.

mox & lætitia ob rumorem de Alex. morte, alysque.

Principem, Mondragonium, Hiergium, reliquos Tribunos, militiæque primarios incendio pariter haustos, ac ruinâ consepultos: 1578
Ioannem Austriacum iacturæ impatientiâ furere, ac receptui à Belgio canere decreuisse. Hæc in Orangij scilicet officina cudebantur:
Fictum ab Orangio. quò ille faciliùs animos multitudinis ex Austriaci victorijs abiectos, ficta hostium clade (quamdiu vera non poterat) sustentaret: simulque reliquum pecuniæ, quam ab Archiduce dudum imperari curauerat; nunc per occasionem festinandi exercitus in Austriacum
Cur hac sæpe finguntur. ab Ducibus destitutum, expediret. Vsitato nimirum hodieque nonnullorum artificio, qui contraria ijs, quæ euenere, componunt: partim vt primo illo lætitiæ impetu, & quasi flore defraudent aduersam factionem, cui languidius dein gaudium futurum sit, fortsitan & improspero aliquo successu (vt sunt humana) miscendum: partim vt breuem illam temporis vsuram, qua superiores se credi satis habent, rebus suis quæstuosa anticipatione ordinandis accommodent; FVTVRVM ex mendacio dedecus præsenti vtilitati posthabentes. Verùm illud Orangij aliorumue commentum non pla-
Quid veri habuit ille rumor. nè haustum ex vano fuit. Nempe vt adulterina insinceraque moneta semper aliquid auri argentiue admistum habet; ita PLERVNQVE mendacium aliqua portione veri aspersum est. Etenim secura diem nocte, quo die capta est Limburgi arx, tormentario puluere, qui vno ex propugnaculis asseruabatur, incenso; (fortè an dolo incompertum) disiectis propugnaculi lateribus, superiorique parte in altum expulsa, magnam sanè partem ædium arcis, relabentia deinde saxa prostrauere: quatuor ijsque gregarijs militibus ruina inci-
Mira res. dente subito elisis, sex sepremue sauciatis. Inter hæc aliquid obuênit, quod miraculi habitum loco scribit Alexander Farnesius ad 30. Iun.
Austriacam parentem. Reliquerat Alexander arcis vrbisque præsidio Christophorum Mondragonium cum Hispanorum centuria: ipse iniecta diuinitus mente, ea nocte ad castra redierat. Inflammatur interea puluis, pars arcis euibratur, ædes oppressæ corruunt, cubiculum Mondragonij, superiorum strage rectorum incidente succumbit. Accurrunt manè, vbi se à metu collegere, milites, fata suorum inspecturi, sortemque Mondragonij Ducis fortissimi optimique, cuius conclaue propugnaculo proximum nouerant, lamentantes. Mirum dictu aspectuque: vident, aperto ab ruina laqueari, atque in diuersa collapso, excussis circà lateribus, quin pauimento ipso ac solo deiecto; tantum pauimenti substitisse, quantum Mondragonij lectus, ac prope lectum arca tegebat. læti, sollicitique vacuo quasi pendentem aëre Ducem, incolumem illæsumque deponunt: arcam (hæc populationum atque incendiorum iniurijs subtracta fuerat in eum locum ab ipso, crediderim, Mondragonio)

1578 dragonio) multis Diuûm reliquijs, ſacroque templi argento ple-
nam conſpiciunt. intelliguntque, inde videlicet innocentis extitiſſe
ruinæ reuerentiam: ac SACRA piè ſeruata cultores ſuos opportunè
ſeruaſſe. At verò Namurci vitâ functis per eos dies Comiti Carolo *Mors C. Barlamontij, & C. Megani.*
Barlamontio, ac Lancellotto filio Comiti Megano (contraxerat hic
Philippeuilla, in Philippopolis obſidione morbum, illi ſenectus impoſuerat ſu-
premam manum) Auſtriacus ingenti bonorum luctu iuſta perſol-
uit. Et ſanè Carolus, ſi quis in Belgio, Religionis ac Regis partes *Barlamontij encomium.*
domi æquè ac belli ſtrenuè conſtanterque defendit ipſe, docuitque
Aegidius. eaſdem artes liberos ſuos. Ex quibus Hiergium, militarium tor-
Lancellottus. mentorum Magiſtrum, Vuallonumque Tribunum: Meganum,
Florus. Tribunum Germanicæ Legionis: Floionem, Hiergianæ legionis
Carolus. Vicarium: Altapennium, equitum centuriæ Ductorem vidit: pri-
mumque ex his in Namurcenſis prouinciæ, & in Regij ærarij præ-
fecturis ſucceſſorem habuit.

HACTENVS Auſtriaco feliciter euenere propemodum omnia: *Proſpera Auſtriaci aduerſarios turbant.*
perculſo inde non parum Archiduce, Ordinibusque iam palàm in-
cuſantibus Orangium quaſi aliò intentum. Sed ille ſuum fundabat
imperium ad Batauicum mare, vnde in Brabantiam explicaret.
Cuius conſilij moram cum videret Amſtelodamum eſſe, vrbem *AMSTELODAMVM tentatur ab Orangio.*
Hollandiæ opulentiſſimam, Religioni ac Regi pariter addictam;
totus in eo erat, vt illam ſeu vi, ſeu dolo in poteſtatem aliquando
1577. Nouembri menſe. redigeret. Et vis quidem fruſtra fuerat. Nam & exeunte anno, vr- *reſiſtit:*
be ad ſorum vſque ab Orangianis capta, ciues armati Gheuſios vi-
Mars Del. l. 4. Turb. belg. ctores expulerant, magna hoſtium ſtrage, nec ſine illuſtri ſemina- *cum peculiari mulierum laude.*
rum aliquot facinore, quæ priuato conſilio prægrandem colubri-
nam editum in locum comportantes, explodentesque, Gheuſiorum
multos diſcerpſerant: & nouis dein copijs terra marique circumuen-
ri obſidionem diu ac ſtrenuè tolerauerant. Donec Orangio, quæ ad
Februario menſe. catholicam Religionem ſpectant, omnia pollicenti, dedidere po- *Deditur,*
ſtremò ſe ſe. Ille tamen vrbem cautione ſecuram validis præſidijs
atque hæreſum adminiſtris (contra quàm pacti erant) inductis:
eorumque operâ euerſis ſactis, eiectis ſacerdotibus, atque adeo hæ- *ac decipitur.*
reſi procurata (id quod Orangio ad continendas contra Hiſpanum
ciuitates, omni præſidiario milite certius inſtrumentum erat) abun-
de firmauit: cladémque apud Gemblacum ſuperiori menſe accc-
ptam, Amſtelodamo potitus, diuturniori profectò clade compenſa-
uit. Inde accerſendis e Germania militibus intentus, Archiduci Or- *Inducias ſuadet Orangius.*
dinibusque ſuaſerat, vt aliquot interea menſium inducias cum
10. Martij Ioanne Auſtriaco pangerent. Redierat enim ab Hiſpania Ioannes *Sellius Regis nomine cu Deputatis agit de concordia.*
Sellius, Regis nomine curaturus omni ope concordiam. traditisque
ea ſuper re Auſtriaco litteris, Antuerpiam contulerat ſe, atque Or-
dinum

dinum Procuratoribus aperuerat arcana quædam mandata Regis
amplissimè pollicentis, satisfacturum se illorum votis: ac, modò 1578
veterem Religionem debitamque Principi obedientiam resume-
rent, euocaturum se ex Belgio Ioannem Austriacum, eiusque loco
impositurum aut Alexandrum Farnesium Parmæ Principem, aut
Archiducem Ferdinandum Cæsaris patruum, aut etiam Matthiam
ipsum confirmaturum, alijs tamen ab se latis, vti à Principe, con-
frustra, ditionibus. Sed occluserat iam Procerum aures ad concordiæ voces
tùm gustata semel imperandi potestas, tùm persuasio multorum,
Orangio tantùm inducias admittente, nihil pacati sperandum esse ab offenso Hispano. Instabatque rerum
arbiter Orangius, Regis promissa cauillando, Hispanorum tyran-
nidem, Belgarum patientiam, exorientem libertatem extollendo:
conficiebatque, Sellio respondendum, Vsuros se liberalitate Princi-
pis, petere proinde, ad consulendas ea super electione prouincias, ar-
morum interea cessationem. Procuratorum responsum antequàm
cum Austriaco Sellius communicaret, detexit Alexandro Regis ani-
mum ad Belgij Præfecturam illum designantis: acturusque cum
Austriaco de requiete ab armis aliqua, impensè rogauit, vt ipse
Non probat il-las Alexander. pro sua apud Auunculum gratiâ, consilium Regis concordiam per-
optantis adiuuaret. Sed Alexander negauit in eo operam suam, te-
status huiusmodi inducias è re aut Religionis, aut Regis, eo tem-
pore nequaquam esse. Quin etiam ad Octauium parentem scribens, 25. Marl.
Eius epistola ad Octauium Parmæ Ducem. ostendit, neque Præfecturam Belgij gratam sibi futuram, si eiusmo-
di concordiæ ratio, qualis cum Austriaco instituta fuerat, iniretur:
causamque subijciens, *Id enim* (inquit) *esset, in horum hominum
manus tamquam in vincula conijci me, vitamque mihi præscribi obno-
xiam, desidem, ingloriam, genio certè meo infelicissimam; quippe qui ad
immortalitatem nominis, armorum gloria comparandam me trahi na-
turæ vi sentiam, in eorumque tractatione perficiendum me supra com-
munem modum, diuina ope confidam. Id autem liberiùs præmefero.
quòd Regis interesse credam, quas ille partes cuique suorum attemperatè
committat.* Neque alia fuit Ioannis Austriaci sententia de inducijs:
Neque Austriacus illas probat. quas quum postea Cæsaris quoque, aliorumque Principum Legati
postularent, Ordinum nomine; tanto impensiùs negauit Austria-
cus, coniecta ex insolito conatu necessitate postulantium.

ET AVXIT spem opportunus in castra complurium accessus. Eo-
NOVI ab Hisp. Proceres 5 dem enim tempore, præter omnium opinionem, conuenere ab Hi-
Petr. Toletanus, spania Petrus Toletanus Garsiæ Proregis Neapolitani filius: & Lo-
Lopius Figueroa, pius Figueroa Hispanicæ legionis tribunus, quam ipse legionem ex
veteranis Italiæ præsidarijs secum trahebat: & Alphonsus Leua
Alph. Leua, Sanctij filius Nauarræi Proregis, selecta cum centuria nobilium Hi-
spanorum, in qua frater ipse Alphonsi Sanctius Leua Subcenturio-
nem,

1578 nem, Didacus Huttadus Mendozius, eiusdem Alphonsi auunculus Signiferum agebant. Nec multo antè redierat Gabriel Serbellonius, ex Tunetana captiuitate in libertatem assertus à Gregorio Tertiodecimo, commutatione captiuorum, qui naualis victoriæ reliqui Adriana mole attinebantur: charum in primis Austriaco ac partibus caput, exactæque non magis ætatis, quàm disciplinæ militaris exemplum; præsertim quòd legionem ducebat duorum millium Italorum, in Mediolanensi præfectura, Austriaci iussu, contractam. Sed nihil æquè confirmauit exercitum, ac Billij reditus ab Hispania, quò illum per occasionem Gemblacensis victoriæ Austriacus allegauerat, noua ab Rege subsidia petiturus. Et retulit ille quidem: nam Ioanni Austriaco trecenta nummûm aureorum millia in singulos menses Rex attribuit, quibus triginta millia peditum, sex equitum alerentur; testatus hanc esse summam, quam in Belgicæ militiæ vsus conferre posset ac vellet, præcisa omni spe maioris auxilij. Parmensi Principi obtulit iterum, iussitque accipere annuum censum duodecim millium aureorum, ac pro eius contubernalibus, stipatoribusque militibus, duorum millium: pecuniâ ab eo die, quo Belgium Alexander attigerat, numerandâ. Octauium Gonzagam Magistrum Equitum confirmauit, stipendio singulorum mensium, quingentis aureis donatum. Christophoro Mondragonio, & Francisco Verdugo, Hispanis Tribunis, illi aureos octingentos, huic quingentos: & Antonio Oliueræ supremo equitum Commissario trecentos constituit in annos singulos. præterea Comiti Carolo Mansfeldio sexdecim aureorum millia largitus est, aliaque in alios donatiua distribuit. Quin eisdem diebus ad Austriacum perfertur, in Italia, iussu Regis, nouum pro Belgio militem conscribi, nominatis ab Insubriæ Præfecto Tribunis Alphonso Comite Sommaiæ Mediolanensi, Vincentio Carafa Hungariæ Priore Neapolitano, Pyrrho Maluetio Bononiensi, ac Stephano Mutino Romano, nobilibus iuxtà militaribusque viris. Id tamen pupugit Austriaci animum, indignè ferentis, exercitus sui duces arbitrio Regiorum Ministrorum legi. Itaque properatis litteris, post actas Regi gratias ob pecuniam militesque in Belgium missos, docet haud opus sibi alijs ab Italia copijs; quippe tradito antè negotio Comitibus Altempsio ac Poluillerio, veteranis fidisque Tribunis, cohortes aliquot è proxima Germania deportandi, partemque earum aduenisse: stipendium autem sibi definitum ægrè copijs iam conscriptis, ne dum conscribendis sufficcturum. Sic ille Italici auxilij delectum interturbauit: famam tamen nouarum ab Italia legionum, in Belgico exercitu iam præceptam abunde aluit, quò metum hostibus, animum suis adijceret. Et sanè Regijs haud minori

Gab. Serbellonius.

22. Ian. *Noua ab Rege pecuniæ subsidia missa*

ad Io. Austriacum,

ad Al. Farnesium,

ad Oct. Gonzagam,

ad Mondragonium, & Verdugum,

ad Ant. Oliueram,

& ad Car. Mansfeldium.

Alius delectus in Italia,

sub hisce Tribunis.

Ægrè illud fert Austriacus:

& interturbat.

Hostium tres exercitus: Fœderatorum, Alenconij Ducis, & Casimiri Bauari.

opus erat alacritate ad ea quæ parabantur. Nam ex Germania collectum iam exercitum, Ordinum nomine, transijsse Mosam, atque apud Nouiomagum consedisse: & Galli Regis fratrem Alenconium Ducem (de quo multa in loco memorabimus) cum Gallico exercitu Montes, præcipuam Hannoniæ vrbem, aduentare: & Ioannem Casimirum magnas trahentem copias Nouiomagum versus, per Geldriam iter instituisse, certi vndique nuncij detulerant ad Austriacum: qui rogatis Ducum sententijs, partem hostium inuadere, atque ad pugnam elicere quamprimùm statuit. Sed aut huius cunctatione, aut hostium celeritate factum, vt prius fœderatorum copiæ cum auxiliaribus Germanis prope Lyram Mechliniamque conuenerint, quam Austriacus reuocatos è præsidijs milites ad signa cogeret, lustraretque. Tamen congrediendi cum hoste opportunitas, non voluntas Austriacum deseruit. præsertim quum habito rursum belli senatu, pronos videret in eandem pugnam reliquos Duces, præter Alexandrum Principem non sine omnium admiratione dissentientem. Quod Alexander animaduertens, sententiæ suæ rationem attulit in hunc modum, vti ipse ijsdem planè perscriptam verbis ad Samaniegum misit in Hispaniam. *Video, belli Proceres, admirationi fuisse vobis dissensionem meam, quippe hominis, quem confidentiæ interdum multi, timoris quidem certè nemo adhuc arguerit. Quo æquiùs est æstimare vos, magnis vtique me causis adductum, ab hoc prælio præter solitum abhorrere. Eas ego causas, quamuis agendo quàm disceptando promptior, in præsentia paucis expediam. Hostem inuadimus numero validum, situ ac subsidiorum opportunitate tutum, munitione vallatum, siluis adiacentibus interseptum. Si, vbi in conspectum venerimus, ille nostri securus, atque adeo contemptor, aggeribus sese castrisque contineat, qua eum vi ad pugnam, qua extrahemus arte? Quod si ostentato tantùm exercitu, atque ante hostis oculos transducto recedemus; quid profuerit, illuc tanto incommodo contendisse, atque vrbes præsidijs nudatas, eòque inualidas Gallorum aggressionibus obiectasse? At illos pugnæ detrectatio minores ostendet. Et cur non potius irritus nostrorum conatus discessusque, inexpugnabiles prædicabit? Addo, NVNQVAM sine aliquo discrimine reuocari exercitum, ac receptui signum dari, quamuis id scitè & militariter peragatur. Sed descendat hostis, vti optamus, vltro ad pugnam: aut à nostrorum virtute in castris ipsis inuadatur. Nunquid illico nobis victoriam pollicebimur? Profectò sapientis est Ducis non sua tantùm vota viresque, sed & hostis expendere: secumque sedulo, & quasi subductis rationibus reputare, quem sibi, quem hosti fructum afferre possit secunda aut improspera belli sors. Equidem sic arbitror, non eandem hoc tempore nostram & illorum esse conditionem. In Regio exercitu, quem hìc sub signis habemus, vis nostra sita est omnis: eo profli-*

Bellicum consilium de inuadendo hoste.

Dissuadet Alexander.

1578
10. Iul.
Nimegu.
19. Iul.
17. Iul.
Oct. Gonzag. Mansfeld. Hiergius, Oliuera, Montinius, ac Mondrag.
18. Aug.

1578 *profligatò, quod Deus omen in hostes vertat, quonam milite contra victorum arma defensabimus hoc reliquum Belgij? Illis verò non tantundem iactura timendum est ab aduersa pugnæ fortuna: quum exuti illo, in quem nunc vadimus, exercitu, redintegrare continuò bellum queant, hinc Alenconij copijs, inde Casimiri legionibus, & Germanicis, quæ in dies accrescunt, auxilijs. Sed fac (quod à Dei bonitate, nostrorumque fortitudine sperandum est) Catholicum exercitum, vt causa, ita certamine superaturum. quanto nostrorum sanguine, quanta meliorum iactura necesse est constare nobis victoriam pugnaturis ante ipsorum castra cum recentibus inde copijs integrisque. Quod si nos debilitatis in hunc modum viribus victores, Gallus in occasionem intentus aggrediatur; quàm vereor, ne victoriam hanc nostram longè maius excipiat infortunium: ac prælij fama penes quidem nos, fructus autem penes alios mansurus sit: atque, vt verbo complectar vno, ne pugna victores, bello vincamur. Quamobrem quum in hac, quam sponte suscipimus, expeditione, par propè discrimen nobis seu victis, seu victoribus timeri meritò possit; censeo ab huiusmodi aggressione temperandum, atque hosce spiritus, magnos potiùs quàm vtiles, in præsentia contrahendos.*

Hæc Alexandri oratio vera magis, quàm magnifica Ioanni Austriaco visa: ideoque illam, præter Gabrielem Setbellonium, quem tamen & parentis appellatione colere, & consilium eius præ alijs habere consuetat Austriacus, ex omni illo Procerum cœtu secutus est nemo. præpotuitque Ducis propositum inuadendi Ordinum castra, antequam nouis copijs augerentur. Quippe ad Regij exercitus pertinere famam Mansfeldius castrorum Præfectus existimabat, si intra ipsa latibula scrutarentur hostem, loco magis atque armis, quàm animis communitum. Addebat equitum Magister Octauius, obsequendum alacritati militum, priusquàm morâ langueisceret: sequendum victoriæ omen, illo pugnandi ardore, consensuque monstratum. Et erat, cur eo potissimùm tempore prospera omnia sperarent ab hostium discordia. Nam Federicus Perenotus Campinij Dominus, Orangij iussu, Gandaui in carcerem tractus erat, eiusque domus Bruxellis direpta: quod rediturus in Regis gratiam diceretur, quasi à Granuellano Cardinali fratre sollicitatus: ac simul offensus Orangio, à quo contemni se præ Aldegundio querebatur. Idem in Gulielmum Hesium, idem in Glimæum ab Orangio, sed frustra tentatum. Dicebanturque hi audita Orangij cæde (cuius rumorem spargi ipse per satellites suos, malo scilicet omine, curauerat, exploraturus aliquotum fidem) non dubia lætitiæ signa prætulisse. Itaque exemplo Gemblacensis pugnæ in consimili partium discordia susceptæ, aggrediendum esse quamprimùm destitutum hisce Ducibus, scissumque exercitum: expectandumque à Dei clementia

Setbellonius sententiam Alex. sequitur.

Reliqui omnes cum Austriaco sentiunt inuadendum hostem.

Pt. Ern. C. Mansf.

Oct. Gonzaga.

præsertim audita inimicitia Campinij cum Orangio.

& Hesij & Glimæi cum eodem

Mart. Del. l. 4. Turb. belg.

Pugnam decernit Austriacus.

mentia parem exitum, conficiebat Austriacus. Ergo decretâ iam pugnâ, Mutius Paganus, & Amator Abadiensis equitum ductores, exploratum missi hostium castra, locumque certamini opportunum, referunt, Ordinum copias haud procul Mechliniâ castra

Situs hostilium castrorum à Regiis exploratus.

posuisse: eorum terga, Rimenantâ pago: latera sinistrum dextrumque, siluâ & saltibus: frontem, præstructo inter vtrumque latus aggere defendi: ante aggerem patêre amplissimè campum, eliciendo ad pugnam hosti accommodatum. ceterùm aggrediendo pago aditum apparere nullum, nisi viam prope sinistrum nemus, sex septemue hominum capacem. Rebus ita exploratis, Austriacus remissis aliquot militum manipulis ad præsidia in limite aduersùm

Mouet illuc Austriacus.

Tienen.

Gallos, Tillemonte signa conuellit: ac traducto per Areschoti pontem exercitu, secundis castris in hostium conspectum venit: agni-

Aciem instruit.

taque planitie, quam retulerant exploratores, aciem illico instruit,

Quanta ea.

duodecim millibus peditum, quinque equitum constantem. Tunc Alexander ordinanti exercitum Austriaco enixè institit, poposcit-

Frontem sibi deposcit Alexander.

que locum in acie, si collatis en die signis decerneretur, ante militum Tribunos, in fronte agminis Hispanorum peditum, à quibus prælium inceptandum erat. ostensurus, opinor, sibi tantundem animi esse ad eam expeditionem promouendam, quantum consilij antea fuerat ad improbandam. Miratusque Austriacus pugnacem vsque adeo virum, suique semper impauidum, tergiuersatus initio, ad extremum annuit: quòd plurimum referre intelligeret, cuius ductu pugnam auspicaretur illud agmen, ex quo victoriæ omen capiendum esset. Dum tamen prælium ab acie non com-

Ad pugnam prouocat Austriacus hostem,

mitteretur, equitatu apud se, sibique adesse voluit. Ipse interea paratas certamini copias in campi aditu explicat, ac solito tympa-

non respondentem.

norum tubarumque cantu hosti bellum indicit. Expectatoque trium horarum spatio, quum ille se castris, nullo inuitamento lacessitus,

Mittit qui lacessat, & extrahat.

Squadron volante.

contineret; aduocato ad se Alphonso Leua, qui pedites sclopetarios expediti extra ordinem agminis ducebat: *Age*, inquit, *Alphonse, in angustum illum, quem vides, tramitem, inter siluam & aggerem, cohortes tuas dirige, quasi per hostis contemptum intraturus pagum. Occurret haud dubiè hostis: tu occurrentem, sensim recedendo, in campum extrahe*. Simul Marchioni à Monte imperat, cum tribus equitum lo-

I. Bapt. à Monte.

ricatorum, ac lancearioтum signis, eòdem incum bat, ac Leuæ co-

Dux Federatorum

hortes à tergo fulciat. Moderabatur, Archiducis Ordinumque nomine, vniuersi exercitui Maximilianus Henninius Bossuuij Comes, vetus cautusque miles. Hic, quoniam decreuerat, Austriaci cona-

simili arte Regios eludere conatur.

tus aut spectando eludere, aut astu intercipere; iubet Ioannem Noricium Anglorum Tribunum, qui aditum illum tuebatur, obuiàm hosti procedere: ita tamen, vt non inde longiùs abripi se pugnan-

do

1578 do pareretur. Ergo inter Hispanos Anglosque prælium initur, perleue quidem initio; nam neque Leuæ, neque accurrenti Noricio vltrà progredi consilium erat. donec ad Anglorum auxilium, quoniam hi plures cadebant, inferenti se Egmontio Comiti cum delectis equitum turmis; illico suum Montius equitatum opposuit. Quin & aduersùs Robertum Stuartum cum aliquot Scotorum peditum manipulis accedentem, Austriacus Ferdinandum Toletanum cum reliquo expedito agmine, cuius ductor erat, immittit: additque, qui ponè sequeretur, Camillum à Monte cum duobus equitum signis. ipse aciem, vti erat instructa, propiùs admouet, spe conferendi signa cum lacessito iam hoste. Simul Alexander Farnesius equo desiliens, quem depoposcerat inter Hispanos pedites locum adiuit, atque antesignanis immistus, primo in ordine, miles hastatus apparuit. Iamque à præmissis vtrinque copijs non velitantium more, sed quasi de summa rei, summis pariter animis agebatur. Quum Leua, sclopetarijs suis inter arbusta feliciter collineantibus, sinistro nemore potitur, aditumque rarò iam defensore ingressus Toletanus, vtrque magno impetu, equitatu adnitente, aggerem irrumpunt: hostemque modò recedentem, modò relato pede pugnam instaurantem, ad extremum quanta vi possunt, in pagum vsque compellunt. Neque ibi constiturus videbatur à fuga, sed, quòd casas, vnde abibat, incenderet; haud dubiè relicturus castra pagumque credebatur. Tum verò Toleranus ac Montius, misso Comite Cæsio, Austriacum admonent, festinaret cohortes immittere, victoriam in manu esse. Sed Alexander, quoniam obseruauerat, hostem nimis quàm facilè castra deseruisse, fugamque compositè & quasi ex meditato capessere; suspicari cœpit, non necessitatem illam, sed dolum esse. Itaque propere Austriacum conuenit: vtque dubitantem reperit de submittendo milite, suspicionem auget: exponit, Sibi certum videri, ea castra, quæ tam expeditè hostis reliquisset, nec vllis, vti fit, tormentis campestribus ante firmasset; callidè ab eo in speciem delecta, ad Regium exercitum inani spe victoriæ capiendum, atque in insidias, fugæ simulatione, deducendum. quare optimum factu, si antequam exploratè locus æstimetur, milites ab hoste insequendo sistantur. Et ibat Cæsius, ab Austriaco, qui suspicionem hauserat, imperaturus militibus moram. Sed iam illi pagum prætervecti, hostemque effusè fugientem insectantes, campum Mechliniam versùs intrauerant, hinc Demera fluuio, densâ inde siluâ circumseptum, tantoque pugnandi ardore ferebantur, vt aspectum præripiente pulueris nube, ante intellectam fraudem, procurrisse se ad vera hostium castra conspexerint. Erant illa in tumulo sita inter amnem & siluam, vallo circumducto, tormentisque

Prælium [illegible] leue:
crescit magis,
ac magis:
Alexander locum inter primos adit.
Regij propellunt hostem.
Irrumpunt in aggerem;
& in pagum.
C. Nicol. Cæs.
Subsidia petunt ab Austriaco ad insequendum hostem.
Dubitat Alex. de fugæ astutum dolo.
Et author est Austriaco, vt sistat suos.
Sed illi ante vera hostium castra peruenerãt.
Castrorũ situs.

mentisque

mentisq; in fronte dispositis validè munita. Ibi suam armorum se- 1578
& numerus hostium. dem hostes fixerant, non pauciores duodecim peditum millibus, sep-
tem equitum, in agmina Mechliniam vsque distributi. Nec ideo ces-
sere animis Regij: sed cursum inhibentes, (namque Noticius milite
auctus è vicinis castris prouolante, suos à fuga reuocauerat,) ag-
Pugna redintegratur. men vtcumque componunt, raptim instruunt aciem, pugnam no-
uo ardore capessunt. Erant hi pedites quinquies mille, sclopetarij
Quanta vtraque pugnantiũ acies. omnes, ac ferè Hispani: equites ex Italis Hispanisque ac Belgis cir-
citer sexcenti, lanceis aut sclopis armati. hostes peditatu pares vi-
debantur, equitatu superabant. Sed vtraque acies maioribus, quàm
pro numero viribus dimicabat: & animi supra vires erant. Illos *Fœderati.*
fraudis successus, & castrorum vicinitas: hos ex ludificatione de- *Regij.*
decus, & quædam quasi desperatio proiectiores ad pugnam animo-
Nudi pugnant Scotorum milites. sioresque committebat. Spectaculo fuere manipuli Scotorum, qui
sine ostentatione audaciæ, siue potiùs æstus intolerantiâ, quem
& cursus, & dies cælo ardente flagrantissimus intendebat; reiectis *1. Aug.*
vestibus, solo indusio contenti, aliqui hoc etiam exuto, atque ad
femora contorto, nudi inter armatos volitabant. nec erant inde
plerique eorum minus tuti, quam ceteri armis tecti, atque ideo
graues: quos & declinandis telis impromptos, & a casu tardiores,
& in receptu postremos, sæpe hostis aut ictu cæderet, aut equo pro-
Regij laborant tormentis expositi. culcaret, aut manu caperet. Sed malè Regios habebant hostium
tormenta è stationibus crebrò tutòque fulminantia: à quorum per-
nicie quum tueri se nusquam possent, quòd nulla fere pars campi
extra ictum foret, vna salus videbatur, si in castra extremo conatu
contenderent. Sed & illa contra vim munita, & ipsi vix sustinen-
do, ne dum aggrediendo pares erant. Retulerat Cæsius ad Austria-
Mittunt ad Austriacum pro auxilio. cum suorum statum: atque orauerat, vt, quando illi nec retrahere
pedem sine certa ab insecuturis clade, nec sustinere campestrium
machinarum impetum diù possent; festinaret ipse auxilia, cum ijs
Qui primùm iratus negat: haud dubia spe stationes hostium inuasuros. Austriacus dolore at-
que ira correptus, quamquam abruptè negarit, vel vnum militem
se missurum ad illos, qui longiùs, quàm imperatum fuerat, proue-
cti, in eas se se plagas & nexus induerant; cursim tamen audire sen-
Mox deliberat, tentias libuit Alexandri Principis, Octauij Gonzagæ & Comitis
Mansfeldij. Qui quum vnà sentirent omnes, tutum quidem non
esse alios submittere, socios periculi magis quàm auxilij futuros:
& inspiciendũ locum decernit. haud tamen deserendos videri tales viros, tanta cum militum existi-
mationisque iactura: sed inspecto propiùs loco, consilium in re
Inspicit Alexander: & modum tenendi fuce excogitat: præsenti capiendum. Id curæ Alexandro datum: qui eò celeriter
inuectus, pugnantium discrimen campique recessus omnes oculis
contemplatus, animaduertit, in planitiei flexu, inter sepimenta
hor-

Reuocatio exercitus catholici ad Rimenantam Io Austriaco Gubernatore 1578
A Rimenanta pagus à Foederatis recedentibus incensus B Mechlinm urbs
C Castra Foederator, inter siluam et fluuium
D Demera fluuius
E Pugna inter Foederatos et Austriacos
F Com Bossuuius Foederatoz dux suos animans
G Noricus Angl tribunus duobus suffossis equis tertium scandens. H Scoti nudi pugnantes
I Al Farnenus reuocationem suoz ordinans
K Alph Leua partem peditatus reuocans
L Pars peditatus orbem conficiens et in siluam deflectens
M Hispani in silua suos expectantes
N Oct Gonzaga equitatum reuocans
O Equites in siluam recedentes
P Turmæ hostilem impetum sustinentes, dum illi recedunt
Q Auxiliares copiæ subinde e castris missæ
R Io Austriacus exercitum ostentans

1578 hortosque arboribus consitos, patêre aditum, quà posse pedites extrahi non desperaret. Consilium cum Austriaco, & Gonzaga communicat, anceps quidem illud, &, vti non negauit, prope temerarium; addidit tamen, IN præcipiti malo temeraria interdum remedia non imperitè à medicis adhiberi. Laudato consilio, ipse reuocandi milites negotium, alijs facilè concedentibus, in se recepit, confecitque in hunc modum. Capita sepium sclopetarijs attribuit, iussis insequentem hostem subitâ glandium procellâ inde temorari: simul Gonzagam admonuit, collectis equitibus animatisque, terga recedentium tegeret, atque acriori pugna, dum se pedites reciperent, distineret hostem. rum recepto inter sepes peditatu, ipse cum equitibus, viâ quà intrauerant inter pagum & siluam, angustâ quidem illâ, sed expeditâ, & equitibus aptâ, redirer ad suos. Nec minore interim cura exercitum circumuectus Ioannes Austriacus, Tribunos ac Centuriones hortabatur, continerent loco militem, redeuntesque à certamine socios seruans ordinibus reciperent; ne, quod hostibus exitio fuit in Gemblacensi pugna, dum illorum equitatus actus in fugam peditarum omnem interturbauit, afflixitque; idem Regio exercitui fortè contigeret, si ex accessu commilitonum, distractis agminibus perculsum, superueniens hostis ex aliena trepidatione ferox inuaderet. Rebus ita dispositis, Alexander antequam pugnantes reuocaret, iussit pedites partim veluti cedentes, partim euoluendo militariter orbem quasi redituros in prælium, ad partem campi Alphonso Leuæ commonstraram paulatim flectere: rum receptui clàm signum dedit: Gonzaga equites aduersùs hostem instauratâ pugna continuit, quibus Austriacus recentes alios in loco subiecit: Toletanus in sepimenta sclopetarios immisit: Leuæ milites retulere pedem, eo successu, vt initio quidem hostium oculos celeritate præuerterint. At detecto peditum recessu, tum verò atrox, si vnquam aliàs, prælium fuit: & quid virtus, quidue necessitas posser, apparuit. Regij & pauci admodum erant, (plerisque peditum in tuto collocatis) & conuersis in eos ex aggere tormentis, eminus simul & cominus petebantur. Tamen fortitudine æquiore quàm loco, septingenti dumtaxat equites, ductoribus Io. Baptista, & Camillo, Montijs fratribus, non sustinuere modò multorum millium in eos incumbentium vires, sed repulere interdum, stabilique vsque adeo gradu contulere manus, vt Noricium Tribunum, eo die omnium pugnacissimum, tribus suffossis equis, certare peditem coëgerint, & ceteras cohortes sui sollicitas ancipiti tamdiu marte fatigauerint, quoad pedites omnes, postremò se reliquos, ante hostium munitiones, periculo subduxere. Quos inter equites, haud dubiè primam illa meruit laudem, quæ campo extrema perstitit

& exequitur.

Austriacus acie ad seruandum ordinem hortatur.

ex Alex. consilio pedites pugnando recedunt:

& equites perstant in pugna,

qua acerrima, peditibus iam digressis.

Mira virtus Regij equitatus

F. Noricius Anglorum Trib.

Et in primis turma Camilli à Monte.

Ca-

Camilli turma à Perotto Centurione ducta, ex lectiſſimis viris 1578 Annibale Gonzaga, Flaminio Delphino, Ioanne Manriquio, Lepido de Romanis, Laurentio Tuccio, Nicolao Cæſio, alijſque hîc militibus, alibi ducibus. Quorum profectò omnium memoriam exempli intererat ad poſteros nominatim extendi, ſi mihi æquè ptomptum fuiſſet, eorum ſcire nomina, ac admirari virtutem. Hi, ne quà hoſtis itrumperer, denſatis equis, tamquam vallum oppoſiti, aduersùs ingruentium vim telorum tormentorumque, texere ſocias turmas, eâ conſtantiâ contemptuque mortis, vt cadente ſuorum aliquo, ceu diſiectam valli partem, alio ſtatim, qui ponè adſtabat, ſuccedente reficerent. id, quod Lepido contigit pilâ traiecto extinctoque, ac Delphino, dum huic auxilio accurrit, ab hoſtibus capto: nec tamen Cæſio, ne in Delphini locum ſuccederet, cuiuſquam morte aut captiuitate deterrito. donec ipſi, ſeruato demum equitatu, nouiſſimi exceſſere campo: meritòque veluti peractâ Martis fabulâ actores optimi retulere plauſum. Sic prælium, reuocatis à Boſsuuio Duce militibus ſuis vano inſidiarum metu, finiuit: maiore vtique ſuſceptum apparatu, quàm partium clade geſtum. quippe vix quadringentis vtrinque deſideratis, æquatâ propemodum iacturâ; niſi quòd ex Regijs plures ſauciati captique, ex alijs cecidere aliquanto plures. Meruitque eo die contrariam planè notam vtriuſque exercitus Imperator. ſiquidem Auſtriacus capeſſendi belli temeritatem, adminiſtrandi cautione redemit: Boſſuuius initia cautè prouidit, ſed omiſſa opportunitate omnibus copijs inſequendi hoſtem, victoriæ extrema corrupit. Quo maiori acceſſione prudenriæ fortitudiniſque, celebris fuit per omnem Regis exercitum Alexander Farneſius: qui & expeditionis illius momenta prorſus omnia mirabili euentorum anticipatione præmonuit, & in ea diſcrimina iam prolapſam exercitus partem, reliquamque in exitium facile trahendam, pari conſilio ac virtute ſubleuauit. Vt ſanè ſolitus ad illud tempus perparcè ſuis de laudibus ad alios ipſe perſcribere, tunc haud ſibi temperauerit, quin ea de re datis ad Auſtriacam parentem litteris, adderet: *Non mediocriter illo quidem die* 1. Aug. *de Rege meritum ſe videri, cuius exercitus quo propior exitio fuerat, eo præſentiori fuiſſe animo illius liberatorem. Certè veteranos quoſque Duces, viſo illorum diſcrimine, qui circumuenti ab hoſtibus tenebantur; de ſumma rei palàm dubitaſſe: atque adeo illorum neminem reuocandi eos, quos deploratos habebant, recipere in ſeſe prouinciam voluiſſe. quo maiori gloriæ ducendum ſibi ſponte id ac feliciter auſo. Hoc autem militariter à ſe iactari apud matrem, cui referre generoſos, quos ab ea traxerat, ſpiritus non indecorum putaret.* Sub ea Ioannes Auſtriacus reſtitutum exercitum, pugnæque (ſi fortè hoſtis à tergo inſequeretur) intentum,

Præcipuorum in eo equitum nomina.

Summa eorum conſpiratio:

& fortitudo par.

Quanta vtrinque clades.

Nota vtriuſque Ducis.

Laus ab exercitu collata in Alex.

Qui eam ſe meritum non diſſimulat,

præſertim ad Auſtriacā matrem ſcribens,

Auſtriaci cura in reducendo exercitu.

1578 tum, Areſchotum mouere cæpit. ſed quum hoſtis, ſeu perculſus inſolitâ Regiorum confidentia, ſeu veritus, ne ſimili caperetur inſidiarum arte, nuſquam appareret; ſolutiore cura Tillemontem regreſſus eſt, plus gloriæ adeptus apud alios, quaſi pago caſtriſque potitus, quàm apud ſuos aleam expertos, & conſcios. Hæc dum gerebantur in Belgio, eodem tempore à Luſitanis infeliciter pugnabatur in Africæ ora. cladiſque, & ſuper omnem cladem, interfecti Regis nuncium primus ab Hiſpania Alexander accepit. Miſſoque propterea in Luſitaniam Fabio Farneſio ad Cardinalem Henricum Sebaſtiani Regis patruum, ſuum illi in communi iactura priuatum ex affinitate mærorem, ſimulque ob ſuſcepta Regni ſolennia lætitiam, ſubita affectuum, tamquam veſtium in fabulis, mutatione teſtatus eſt.

4. Aug. *Ob mortem Luſitani Regis,*

13. Septemb. *mittit Alexander officioſam legationem in Luſitaniam.*

AT VERO nouis è Germania Galliaque copijs auctæ Ordinum vires aliam indidere Auſtriaco mentem: auditaque Areſchoti proditione, eius Gubernatore Mutio Pagano, viro forti fidoque, qui æger è lecto ad tumultum accurrerat, interempto: & Camillo Schiaffinare magni animi Subcenturione reſiſtere nequidquam auſo; vereri cæpit, idem ne pluribus obueniret oppidis, quibus auxilia ſubmitti non poterant, quin diſtractis copijs vires extenuarentur. Iraque ſatius habuit arces aliquot humi deponere, oppidaque deſerere, ac reuocatis inde præſidiarijs vnum in locum exercitum contrahere; donec ab Rege pecunia, ab Italia Germaniaque miles adueniret. Verùm pecuniæ militumque loco, acceptis ab Hiſpania litteris, quibus iubebatur Auſtriacus experiri omnes ineundæ concordiæ vias; lectis vtrinque legatis, iterum negotium pacis incaluit. Sed relatis ad Auſtriacum tribus, quæ Ordines depoſcebant, capitibus; Vt Archiduci Matthiæ procederet Belgij Præfectura iiſdem conditionibus, in quas iurati conſenſerant: Vt paci conuentiſque Dux Alenconius, & Caſimirus infererentur: Vt Limburgi prouinciam, & quidquid in Brabantia Hannoniaque, vi aut deditione Auſtriacus cœperat, ante Auguſti exitum Ordinibus reſtitueret; enimuerò ſuperbis hiſce poſtulatis præter modum offenſus, cum Parmenſi Principe, vti ſolebat, dolorem ſuum contulit. Ille & ſi perniquas profectò conditiones non negauit, addidit tamen, *Durius multo futurum, ſi Ordines deſperata cum Hiſpano concordia, in manus traderent Gallorum Regis finitimas illis expetitaſque prouincias. Cogitandum, ægrè potuiſſe Carolum Quintum (et) qualem Imperatorem?) ab ijs regionibus propulſare ſola Gallorum arma. quid facturas hoc tempore Regis copias, Duce quidem Caroli filio, ſed longè minore militum numero, contra eandem Gallorum gentem, duoſque præterea ingentes exercitus? Sibi itaque videri ſuſtentandos concordiæ ſpe legatos,* dum

Areſchoti opp. iactura.

M. Pagani mors.

Auſtriaci difficultas.

Pacis negotium agitatur:

hiſce conditionibus propoſitis ab Ordinibus.

Alex. conſilium ſuper ijs conditionibus.

1578

dum Regis arbitrium super ijs conditionibns audiatur. quas ille conditiones si fortè admiserit, dubitandum non esse, quin pro sua prudentia, fratris honori aliunde consulturus sit: sin spectata earum indignitate reiecerit, profectò acriorem posthac initurum belli rationem; fratrem certè, eiusque exercitum quasi armorum cupidos non incusaturum.

Austr. dubitat de consilio accipiendo.

Austriacus etsi non magnopere timebat hostem multitudioe ipsa laborantem. Iamque audierat, Casimiri copias ab Ordinum exercitu seorsim locauisse castra, quòd Comiti Bossuuio Ordinum Duci patere abnuerat Casimirus; coactus tamen pecuniæ & militum ioopiâ, super ægritudinem animi corporisque, quæ res duæ magnos quoque spiritus frangunt, ac vel inuitos abijciunt ad ea, quæ aliàs impauidi despexissent; statuit Alexandri consilio tunc vti.

mox accipit,

scriptisque quamquam paulo actiùs ad Regem litteris, cooditionum insolentiam exposuit: questus *Ab Hispania foueri hanc rebellium audaciam. sibi promissam ab eius Maiestate opem sine fine differri: poscentique pecuniam, verba demum remitti, quibus vtique bella non geruntur: nisi si putent, artem sibi esse, qua ex verbis aurum extrahat. Proinde orare, aut expugnari hostem velit, aut saltem indecorè adeo pacisci regij Ducem exercitus ne permittat.*

& ad Regem scribit.

Munitionem parat,

Interea munitionem, quam paulo antè desigoauerat haud procul Namurco, perurgere Serbellooium sedulò iubet. 19. Aug. Elegerat eam Austriacus in Bugæo colle, ad fluuium Mosam, loci opportunitate inductus, atque exemplo patris, qui quum ab Heorico Gallorum Rege tribus magnis exercitibus peteretur, in hunc locum, quas trahebat modicas tunc quidem copias, traduxit: castrisque hîc positis, ac munitis securas tenuit.

Carol. V. Imp. 1554.

Serbellonij consilio:

& Campij opera.

Iamque Serbellonius, excitandis, ac defendeodis atcibus æquè promptus, magna ex parte aggerem ac fossam munitioni circumduxerat, operâ Scipionis Campij Pisaurensis, in machinali scientia, Bartholomæo patre, qui in Harlemensi obsidione obierat, haud mioris; quum, siue laboris festinatione fractus, siue cæli pestilentiâ correptus, grauem in morbum incidit.

Serbellonius morbo corripitur,

In munitionem exercitum inducit Austriacus,

& se ægrotum.

Eodemque tempore Austriacus, inducto iam in castra exercitu, præter equites, quos Octauius Gonzaga distribuerat in proximis pagis; ingrauescente morbo, illuc deferri se iussit. Decumbebat vterque simili accessionum decessionumque circuitu, sed Medicorum prædictione longe dissimili.

Medicorum prædictiones de Austriaco. & Serbellonio,

Medici quippe omnes (& aderant complures) Austriacum vim morbi superaturum, seu falsi, seu fallentes affirmabant: de Serbellonio actum esse pronunciantes. Et credibilia loquebantur: quum hic septuagenario maior esset, ille tres ac triginta non dum explesset annos.

Serbell. *Austriac.*

vtraque falsa,

Et tamen quo die iuuenis occubuit, seoex conualuit. Quo pluris haberi tuoc cœpit Hippolytus Pennonius, Alexandro Farnesio additus valetudinis custos ab Octauio parente, ausus contrà quàm decreuisset medicorum turba,

Pennonij Med. laus.

ba,

1578 ba, Serbellonio sanitatem, mortem Austriaco præsagire: diu propterea irrisus, eòque in vulgus notior, ac maiorem inde claritudinem adeptus.

21. Septb. DIE Matthæo Euangelistæ sacro, quo die ante annos viginti Catolus Imperator obierat; Austriacus, perinde quasi ex ea recordatione, consatalis sibi temporis admoneretur, exutis humanis curis, in Alexandrum Parmensem Principem ius omne transtulit pacis ac belli: eumque (si quidem vitâ sibi abeundum esset) Belgij Præfectum, armorumque Ducem, quoad Regi videretur, appellauit. Et Alexander quidem, an id oneris subiret, aliquandiu dubitauit: non ignarus, quàm afflictæ accisæque ea tempestate res forent: ac præterea quanto dedecori futurum, si forte Rex ratum in posterum non haberet delatum Imperium. Quippe TVRPIVS esse de gradu deturbari, quàm ad eum non attolli. Hoc tamen famæ periculum se posthabuisse fidei erga Deum Regemque, scribit ad Austriacam parentem, Deum testatus, sibi visum esse, proditorem haberi potuisse merito se, si Regis exercitum, gliscente hostium numero perculsum, amissoque Duce dilapsurum desereret ipse in eo rerum articulo, quo quidquid in ijs prouincijs supererat catholicæ Religionis, haud dubiè cum Regis obsequio periclitaretur. Quod tamen consilium quoniam Alexander non magnopere probauerat Octauio Duci, qui de causis accepit à filio regiminis ob Austriaci morbum commonefactus, non ei assensus erat, ideoque nec desiterat præfidentem eius animum redarguere; respondet in hæc demum verba. *Quod Excellentiæ tuæ visum prudenter est, admonitum me velle, quasi plus nimio progressum in eo munere capessendo, quod vt à Regio Belgarum Senatu administraretur, curare potius debuissem; aio id quoque mihi venisse in mentem, vti quum de Ioannis Austriaci morbo scriberem Excellentiæ tuæ, significaui. Verùm quum recordarer, post obitum magni Commendatoris, exitium omne prouinciarum inde promanasse, quòd earum habenas Rex moderandas Senatui tradidisset: quam facilè cladem (vt hic conuenit inter omnes) passa res Belgica non esset, destinato protinus successore. Præterea quum Catholici huius exercitus incuitabilem sine Duce casturam liquidò prospicerem, ob aliquorum Nobilium offensiones, discordesque eorum animos, aliòque & aliò trahentes, atque in tuendis Regijs partibus quotidie remissiores: &, quod pluris est, ob vnum alterumue ex primarijs hisce in exercitu viris non obscurè in Regis obsequio nutantes, & fortasse, si res apud nos turbarentur, ad Ordinum partes inclinaturos; Ego ob huiusmodi causas, propitium mihi Deum antè precatus, statui subire potius quodcumque dignitatis meæ periculum, quod imminere mihi cernebam, si aut à Principe mei forsitan immemore præterirer, aut rebus infeliciter gestis ab euentu dam-*

AVSTRIACVS Præfectum Belgy designat Alexandrum:

Qui dubitat primùm de onere subeundo.

postea subit;

& causam scribet ad matrem Austriacam:

& ad Octauium patrem non probantem filij consilium.

6. Octob.

6. Octob.

narer: quàm reiecto, quod imponebatur onere, ob nimiam mei securitatem circumspectionemque deserere hoc reliquum Belgij in hostium vtique manus nullo satis obsistente concessurum: spe non dubia firmatus, Deum, qui vnicè nouit ideo admissam à me ancipitem hanc aleam, vt Regi meo mea nunc opera egenti præberem me strenuè fidum, ac periculorum omnium eius causa contemptorem, res ita meas pro sua clementia moderaturum, vt nihil interea non dignum aut prudenti Excellentiæ tuæ voto, aut ingenti meo erga Principem animo perficiam. Præter has 1578

Alia causa cur vnus admiserit. tamen causas, incitatum non parum se confessus est ipse ab ea quoque suspicione, ne videlicet inter eas suorum angustias, exultantibus circà hostibus, campoque dominantibus; detrectasse, illorum

& alia. metu, prouinciam videretur. Accessit & militum præcipuè studium vno ore contestantium, sine vlla designatione se sua sponte

Alexandri sollicitudo in Austriaci cura; decreturos fuisse vni Alexandro armorum imperium. Ipse interea, diuiso curis animo, nunc auunculo assistere, nec verbis modò illum, sed re iuuare: quippe in eam occasionem suppeditasse aliquot

in regimine exercitus: aureorum millia compertum habeo. nunc militem in officio continere, hostium consilia explorare, Ducis partes nauiter obire. simul Regem de Austriaci morbo, cuius obseruari momenta om-

& in Rege sigillatim admonendo. nia, atque in ephemeridem referri iusserat, admonere tam anxiè sollicitèque, quasi non vnus homo, vt idem scribit, sed militaris ipsa virtus, artesque Imperatoriæ omnes vno in homi- *à Doctore Ramero.*

Austriacus desperatur. ne periclitarentur. At verò Austriacus, redeuntibus paulatim viribus, quum vitæ restitui crederetur, repentè concidit; ac duo- *28 Sept.*

Sacramentis munitur. detrigesimo Septembris die, expiatis totius vitæ noxis, acceptoque à Sacerdote ante eius cubiculum sacrificante, cælesti viatico, versa

Furiosè delirat. statim mente furere militariter cœpit, instruere aciem, compellare ordinum ductores, expeditos equites immittere: modò incusare circumuentos, modò oculis, manu, voce inclamare victoriam. Obseruatumque est, quum per eas belli imagines insanientem nul-

Coërcetur ad Iesu & Mariæ nomina. la sisteret amicorum industria, nulla medicorum ars; ad Iesu tantùm ac Mariæ nomina ita reuocari atque inhiberi solitum, vt ijs auditis & illico interquiesceret, & quidquid eorum gratiâ rogaretur, cetera contumax & inexorabilis, non grauatè faceret. TANTVM est, pijs assuescere dum sapis, vt etiam desipiens non possis esse non pius. Donec Kalendis Octobris, quem ille mensem, ob Actiacam

Sibi redditur. ac Tunetanam victorias, festum agitare consueuerat; ex insperato,

& piè moritur. mentis integritati redditus, recurrentesque animo labes iterum confessus, sub meridiem, magna vtique pietatis significatione, decessit.

SVMMA vitæ eius. Patria. Mater. NATVS est Ioannes Austriacus Ratisbonæ in Germania, sortitus eundem, qui patenti Carolo Cæsari fuerat, natalem diem. Mater ei Barbara Blomberga Ratisbonensis, formâ ac genere iuxtà nobilis. *Festum S. Matthia 24. Febr. 1545.*

1578 lis. Ex qua ad Carolum inducta, vt mœrorem cantu alleuaret, filium ille suscepit, iam pridem viduus Isabella coniuge, ante annos septem amissa; namque ea viuente, seruasse Carolum perquamsanctè coniugalem fidem, fama est. Quin etiam sollicitus, ne quid in ea vrbe resciretur, infantem expleto nondum anno, matri abreptum, Aloysio Quisciadæ, Imperatoriæ aulæ Præfecto, quem expertus erat arcanorum cælantissimum, tradidit in Hispaniam deferendum; vt à coniuge Magdalena Vlloa, honestissimis sanctissimisque moribus matrona, educaretur: caueretque, ne cui mortalium suboleret pueri pater. id, quod egregiè præstitit Aloysius: allarumque Villamgarsiam, suæ ditionis oppidum, ita coniugi commendauit, nihil vt aliud, nisi amici, deque se optimè meriti filium expresserit. Quod mulieri suspicionem aliquandiu mouit, ex mariro genitum: eòque carius educauit. Quamquam maius adhuc aliquid suspectare cœpit, animaduersâ in viro plusquam paterna, super infantis educatione, vigilantia. Fortè ignis arripuerat ædium partem, vbi Magdalena & Ioannes puer noctu cubabant. Crepitabatque iam circa lectum flamma, quum somno excitus, qui iuxtà aderat Aloysius, illuc repentè aduolat nudus, ereptumque incendio puerum aliò transfert: tum, quasi iam securus, ad coniugem periculo eximendam redit. admirante illa præter modum, quæ quum non ignoraret à viro plus oculis suis amari se, grandius exinde aliquid de pueri parte opinari perseuerauit. Et sanè indoles eius præcessa, mores grauiter officiosi, incessus ipse atque aspectus, priuato maiorem arguebant. Ad æqualium puerorum greges ita se addebat, vt egregius ipse, & tamquam ductor baberetur: Cyrum diceres inter pastores. Cum ijs luctarione, aut cursu, aut iactu sudis, aut alio campestri ludo eatenus congrediebatur, dum videretur sibi victoriæ securus, ideoque libentiùs indulgebat equitandi studio, quòd in eo facilè omnibus anteiret. Manè hæc prima surgenti cura, equum inscendere, turmam puerorum ducere, hastas ad manubrium vsque perfringere, aut suspensum in annulum rectà inserere. Ex quibus ille decursibus quum omnium plausus perpetuò victor auferret; valuit puerilis æmulatio, vt communi consilio pecuniâque, in oppidum conducerent equitandi magistrum, à quo equum flectere condocefacti, palmarium hunc concertatorem aliquando submitterent. Et gaudebat Aloysius, homo militaris, illa armorum indole, ac rudimentis, vt aiebat, magnorum operum. Donec ab Imperatore Carolo admoneretur, vt filium mitioribus artibus imburum ad sacri ordinis amorem præpararet. Sed, vt ÆTAS prima post tinctutam voluptatis ægrè alium colorem bibit; difficilè iam deferebat ludicra illa oblectamenta puer: & Carolus haud ita

multo

Infans in Hispaniam defertur à Quisciada tantum rei conscio.

Educatur à Mag. Vlloa Quisciadæ vxore patris ignara.

Magdalena ipsa nec narrabat.

Simile periculum idem Io. subyt aliquot post annos Madridij.

Pueri periculū ab igne:

& in eo sollicitudo Quisciadæ.

Indoles eius, & mores.

Herod. lib. 1.

Quales in ludis cum gregalibus.

ac præcipuè in equitandi studio:

in quo semper victor.

Iubetur ab Imp. ad sacros ordines institui.

sed serò.

multo pòst fato concessit. Quo quidem supremo tempore aperuit Cæsar Philippo filio Hispaniæ Regi, (namque antea clam illo id habuerat) Ioanni, qui apud Aloysium Quisciadam Villægarsiæ educabatur, eundem ac Philippo patrem esse: proinde advocatet apud se puerum, haberetque non minus curâ & caritate filium, quàm sanguine germanum fratrem. 1578

Moriturus Imp. detegit Phil. Regi Ioannem filium,
& commendat.

SED Philippus Rex duos adhuc annos ab Cæsaris obitu expectauit, quò interim Carolus filius Hispaniæ Princeps adolesceret. Tum fratrem agniturus, Vallisoleto ad Spinæ cœnobium, venandi gratiâ magno Nobilium comitatu proficiscitur. Ad eum locum iubet è Villagarsia occurrere cum venatorum grege Aloysium, secumque Ioannem trahere. Aloysius instructa venatione, equum superbè phaleratum inscendit ipse, Ioannem vulgari iumento insidentem post se ducit, venatorum globo immistum. Quumque ad Torosium montem accessisset, (quem circa locum venari prospectabat Regium comitatum) ex equo repente desilit, idemque vt faciat, Ioanni significat. Pater ille: simul Aloysius ante eum prouolutus in genua, *Porrigat*, inquit, *osculandam mihi manum Celsitudo tua. Noui quid habeat veneratio hæc mea, mox ab Rege, qui te accersit, intelliges. Nunc equum instratum tibi hoc ornatu scande.* Restitit ad ea puer subita nouitate attonitus: tradidit tamen manum, atque equum subijt: suspensis admiratione qui aderant, & tamquam in scena, quem exitum ea catastrophe habitura esset, intentis. Quum ecce in conspectum venit Philippus Rex cum venatorum equitatu: illico Ioannes ad pedes, præeunte Aloysio, se demittit, Regemque in id officij decorè compositus, de genu veneratur. Tum Rex manu puerum attollens, Num satis teneat, quo patre sit genitus, blande interrogat. Quumque is responsi dubius hæreret, quòd illum, quem patris habuerat loco, amisisse iam se videret; Rex equo depositus *Macte*, inquit, *animo puer, prænobilis viri filius es tu: Carolus Quintus Imperator, qui cælo degit, vtriusque nostrum pater est*. In quæ verba puerum fraternè complexus, in equum reposuit: iussitque illi famulos accedere, vtque sanguinis Austriaci, ac Cæsaris prolem addecet, inseruire. festo interim venatorum clamore personantibus latè campis, ac læto inprimis Procerum plausu diem illum faustum Regi, faustum nouo Regis fratri certatim effusèque gratulantium. Rexque ipse solitus est dicere, *Numquam se iucundiorem venando prædam, quàm eo die retulisse domum*: Sic agnitus Ioannes Austriacus educari cœptus est in aula cum Carolo Hispaniæ Principe, atque Alexandro Farnesio, quem ab Italia non multo antè à parentibus traditum auunculo Regi, in loco memorauimus. Et erant ætate propemodum pares, annum quartumdecimum nondum supergressi:

AGNITIO Io. Austriaci.
Rex venatum abit:
& iubet ad se venire Quisciadam & Ioannē alibi venantes.
Quisciada se nō patrem Ioannis ostendit noua illum appellatione venerando.
Pueri admiratio,
& expectatio omnium.
Rex Ioannem interrogat de patre.
eumq; fratrem amplectitur:
famulis attributis.
magno venatorum plausu.
Dictum Regis.
Transfertur in Regis aulam Ioannes.
Educatur cum Carolo Principe & Alex Farnesio
Comparantur
Principio huius anni.

1578 greſſi: non tamen par omnibus ingenium, aſpectuſue, aut mores.
Carolus, præter colorem & capillum, ceterùm corpore mendoſus: *Carolus,*
quippe humero elatior, & tibiâ alterâ longior erat. nec minus de-
honeſtamentum ab indole feroci & contumaci. Alexandro vehe- *Alexander,*
mens quidem ac præliare ingenium, ſed obſequio promptum, &
ad omnem vrbanitatem aſpectu decoro elegantique temperatum.
Longè tamen antebat Auſtriacus & corporis habitudine, & mo- *& Ioannes,*
rum ſuauitate. Facies illi non modò pulchra, ſed etiam venuſta; *Forma huius.*
ſubflauus capillus, prænitentes oculi argutique, membra omnia
inter ſe aptè lepidèque nexa. Et augebant mores formam, ſimul & *& mores.*
ipſi à forma mutuò augebantur. Eminebat in adoleſcente comitas,
induſtria, probitas, &, VT IN nouæ potentiæ hoſpite, verecun-
dia. Quæ virtutum ac formæ commendatio, Caroli comparatione,
intendebat illi à principio amorem, mox inuidiam, quaſi propria
in domo Principem inumbranti. Tetigitque nonnihil Philippum *Offendit Regem*
Regem Ioannis abalienatiò à ſacris ordinibus, ad quorum initia, *ob alienationem à ſacris ordin.*
ſerò videlicet, vrgebatur ex præſcripto patris. Auxit verò indigna-
tionem repentinus eius ab aula diſceſſus: quum Melitenſis belli cu- *& ob diſceſſum ad Melitenſe*
piditate inflammatus non factâ ab Rege poteſtate, (quam ſi ſpectaſ- *bellum.*
ſet, vtique non eluſiſſet) celerrimè Barcinonem iter arripuit, co-
28. mitante Nobilium globo, & erat tunc annorum duodeuiginti.
Addiditque leuitati contumaciam, non audito Aloyſio Quiſciada,
qui cum iuſſu Regis inſecutus fuerat. Sed nauim Barcinone con- *Sed mitigat feſtinato reditu:*
ſcenſurus, acceptis ab Rege litteris reditum minaciter imperanti-
bus, opinione celeriùs Valliſoletum reuerſus, offenſionem Regis,
feſtinato obſequio, non parum leniuit: nec pòſt multo planè dele-
uit, quum noua Caroli Principis conſilia ipſe ante alios aperuit pa- *& detectis Caroli conſilys.*
tri. Ob id præfectus expeditioni Granatenſi aduersùm Mauros,
dum bellum ſanè moleſtum diuturnumque feliciter abſoluit, quod *Mauricum bellum adminiſtrat.*
præmium videbatur, gradus fuit ad noui decoris authoramentum.
Nam compoſito ſociali fœdere, vniuerſæ claſſi, quæ Chriſtianæ
Reip. vires ac ſpem vehebat, Imperator impoſitus, commiſſo ad E- *Naualem victoriam reportat.*
chinadas prælio, victoriam poſt Othomanicì memoriam nominis
longè maximam de communi hoſte reportauit. Inde conuerſis ab
Oriente in Africam armis, Tunetum Libyci maris Regiam, Turcis *Tunetum, & Biſertam expugnat:*
aufugientibus capit, Biſertam vi expugnat, captiuumque Ami-
dam Regem cum duobus liberis ſecum trahens, victor in Italiam *Regem capit.*
redit: offenſo altiùs Hiſpano Rege, quòd Ioannes non modò Tune-
tanam vrbem, contra quàm iuſſum fuerat ab Hiſpania, mœnibus *Noua Phil. Regis offenſio.*
non denudaſſet; ſed etiam munitionem addidiſſet, præfectoque
Gabriele Serbellonio præſidiaria cohorte firmaſſet, quaſi illa in *& ſuſpicio.*
vrbe regiam ſibi deſtinaret ſedem; vti tum maximè Rex credidit,
quum

quum eodem tempore agi secum vidit Gregorij Tertijdecimi nomine ab eius Nuncio, de Ioanne Austriaco, ob res in Africa gestas, Tunetani Regis appellatione decorando. Quod Philippo suspicionem intendit, elatum victoriarum cursu iuuenem non diu laturum priuatam fortunam, & regna nunc rogare, aliquando in-

Familiam ei Rex mutat.

uasurum: ideoque remotis ijs ab Austriaci latere, quorum consilijs agitari illa ferebantur, noua ministeria, & Ioannem Escouedum à secretis adiecit, nempe alijs nominibus eadem ingenia. Et auctam iuueni fiduciam spiritusque, ex eo quoque Rex animaduertit, quòd ab Italia reuocatus in Hispaniam, vt decretam sibi Præfecturam Belgicam adiret; Regiam non ingressus, ad Antonij Pe-

Ipse locum & honorem regiorum Infantiũ deposcit.

rezij villam diuertit: interim exploraturus, an ei Rex attribueret considendi locum, quem Regijs Infantibus solet, intra velum. Sed Rex, qui vrbe tunc aberat, ne quid contra iuuenis spem statueret

Sed Rex occasionem loci declinat.

super loci dignatione; eodem consilio, ingressu vrbis abstinuit: exceptumque cariùs, quàm magnificentiùs in Pardi villa, inde confestim in Belgium, exaggerata nec sanè falsò prouinciarum ne-

Belgicam præfecturam administrare illum sine armis cupit.

cessitate, dimisit. Quin etiam huc spectare videtur id, quod inter monita abeunti data, primum ac supremum fuit: Vt omissis armis, prouincias quibuscumque conditionibus, salua Religione atque obedientia, pacaret. Nam licet Rex damnosi vtique belli iam pertæsus, vnicam illam præoptaret viam componendi Belgicos tu-

Dubitat de eius animo.

multus; tamen crediderim, Principem, cui TVTA quæ suspecta, cauere voluisse, ne continuato apud eundem armorum imperio, potentiam aliquando irreuocabilem firmaret. Hinc subministrata ad bellum, vbi opus bello fuit, ab Hispania perquam parcè pecunia. Hinc pronæ Regis aures ad Belgarum querelas Austriacum ceu percupidum belli assiduè criminantium. Quin ad hanc quoque

Coniugium Austriaci & Angliæ Reginæ spargit Orangius.

suspicionem Regi confirmandam haud sanè dubitauerim aspexisse Orangium, scriptis ad amicum litteris in Galliam, quibus Io. Austriaci, atque Angliæ Reginæ coniugium significabat: addebatque, *Al. Cabrera in Phil. 2. l. 12. c. 3.*

pro sua in eam rem opera, spem sibi ab Austriaco factam liberæ per Belgium Religionis. id, quod à Varga, Hispano apud Gallum *Io Vargas Mexia.*

oratore in arcana quæque intento sollicitè admonitum ferunt Phi-

Mors Escouedi.

lippum Regem, secuta interea nece Ioannis Escouedi rerum talium incentoris. Quæ de Austriaco ne credam quamuis desperatione interdum agitato turbidoque, multis adducor. commenta potiùs Orangij per hæc abalienantis à fratre Regem, suspicari libet. At mortis Escouedi causas, cœptasque inde per Hispaniam tragœdias, equidem ipse tamquam scenis aptiora, scriptoribus hæc auidè arripientibus relinquo. Nec illud aliò spectauit, quod auditum quoque in Hispania, de oblata nuper Austriaco Belgica dominatione,

Fuit

1578 Fuit enim è Belgarum Nobilibus, qui velut expeditam pacandi prouincias rationem Austriaco monstraturus, vt ipse Belgarum imperium capesseret, hortatus est: operamque in id suam obtulit apud nobilitatem, non dubio, vti spondebat, euentu. Quod quamquam ille vsque adeo est auersatus, vt promptum illico pugionem, non sicut olim Germanicus Cæsar in sese quasi scelere contaminatum verteret; sed in hominem intentaret perfidum & fraudulentum, à quo sua in Principem fides tam impudenti consilio pertentaretur. tes tamen, quia clam arbitris acciderat, opinionibus erat hominum deteriora sequentium obnoxia: & SVSPICIONES interdum aliquas nulla satis diluit innocentia. Crediderim autem eò pertinuisse audax callidumque inuitamentum, non vt Belgium in manus Austriaci traderetur, sed vt Regis euerberarentur aures ad huiusmodi tumusculos perattentæ, admonerenturque, Non semper modestiam retineri: atque adeo SPECTARE ad prudentiam Principis efficere, vt, quod moderatio semel noluit, numquam posset. Nec erat magnopere docendus huiusmodi suspicandi artes Philippus Rex, potentiæ non minus retinendæ prudens, quàm felix amplificandæ. Et introspiciebat Austriacus, nouis quotidie argumentis, suspicacem Regis animum, nulloque placabilem obsequio priuatæ vitæ tamdiu toleratæ. Auditáque ad hæc Ioannis Escouedi nece, quem in Hispaniam missum ad pecuniam, aliaque belli subsidia contrahenda toties ac tam anxiè repoposcerat; maioribus in dies pressus angustijs, ac desertus, vti palàm querebatur, à Rege, traditusque hostium ludibrio, ingens animi speique Princeps, ac paterni generis nimiùm memor, ex mœrore contabuit. An verò ad hoc, quo satis extingui potuit, venenum, aliud cuiusquam dolo subiectum fuerit (namque in defuncti corpore extitisse non obscura veneni vestigia affirmant, qui viderunt) equidem nihil ipse statuerim, vt in re præsumptæ suspicioni plerumque obnoxia. Quamquam non defuisse, qui eius capiti vbique insidiarentur, certum habeo ex Alexandri Farnesij litteris ad Octauium patrem. Ac satis constat, eodem quo obijt Austriacus mense, deprehensum Anglorum par, qui in eius conspirauerant necem. quos haud ita pòst multo, subiectos quæstioni, ac sceleris manifestos, Parmensis Princeps vltimo supplicio affecit. Sed vnde vnde festinata mors fuerit, insolita certè commiseratione luctuque excepta est: ac ratò milites effusiore virtutum commemoratione defleuere Ducem. Erant, qui Austriacum, Germanicumque componerent, decore formæ, annorum ætate trium ac triginta, bellorum multis per vicina Batauiæ loca gestis, suspicionibus apud Dominantes, tumore properatæ mortis. Propiùs alij cum Carolo patre illum confere-

Mar. Delr. l. 2. turb. Belg.

Tentatur Austriacus oblata prouinciarum dominatione.

Exardescit in suasorem.

Tac. l. 2. An. Al. Cabr. in Phil 2. l. 11 c. 15 ait nō in pontasse, sed sanciasse.

Quem ad finem tentaretur.

Mœror Austriaci ob suspiciones Regis:

& ob Escouedi necem.

atque ex mœrore mors.

An veneno accelerata.

Mar. Del. l. 5. turb. Belg.

20. Aug.

Decemb. mense.

Supplicio affecti, qui mortem ei moliebantur.

Luctus militū, comparantium illum cum Germanico Cæs.

Germanicus Cæs. Drusi F.

& cum Carolo V. patre.

In die natali mortisque. banr. Vtrique eundem natalis, ac propè mortis diem: similes terrâ marique, in Mauros, inque Turcas expeditiones: idem Tunetanum *In expeditionibus bellicis:* regnum ab vtroque subactum: & Muleassem Regem à Carolo in possessionem regni reuocatum, eiecto Hariadeno; à Ioanne Regem Amidam Muleassis filium sed patris expulsorem, eodem regno expulsum, ac Mehemete imposito, inter captiuos ac spolia relatum. Plura patrem bella confecisse, nam & plures vixisse annos: filium, vna victoria nauali, numerum alterius adæquasse. Quod si penes hunc rerum arbitrium fuisset, regnisque & exercitibus vnus imperasset; haud dubiè claritudinem patris assecuturum. Addebant & illa, quamuis pleraque inania, & comparantibus quæsita. Vtrumque iisdem officiorum artibus sustentasse suorum *In tractatione militum.* spes; sed oblatis illum prælargè titulis nobilitatem amplificasse: *Carol V.* hunc militum virtutem immodicis, quòd alia non suppeterent, *I. Austria.* verborum præconijs, detractoque interdum sibi pileo aut pugione donare præsenti alacritate solitum: certè gregarium quemque nomine compellando, memoriam loco muneris promptam habuisse. *In cultu capitis:* Ab vtroque inducta ad corporis cultum aliqua, & præcipue ornatum capitis immutatum. Primum Carolum, quum ad imperij coronam capessendam venitet in Italiam, minuendo capitis *1529.* dolori cæsariem deposuisse: exemplo ab aulæ primoribus certatim recepto: ac more, qui per ea retroque sæcula tantopere vigebat, alendæ comæ, imitatione vnius, apud omnes abolito. Et primum quoque Ioannem Austriacum, quòd ad læuam temporum partem, erectum naturâ capillum haberet, omnem à fronte crinem reuocare manu cœpisse: quòdque placeret illud porrectæ frontis additamentum, inde vsum deriuatum esse retorquendi sustinendique capillamenti, adeo vt qui eo suggesto capitis vtuntur, vulgò *In solitaria vitæ amore.* gestare Austriam alicubi dicantur. Denique & in postremo vitæ actu similitudinem patris optasse Austriacum: vtque ille abdicatis regnis, in Diui Iusti solitudinem abdiderat sese; sic ipsum paucis ante obitum mensibus decreuisse, inter Serrati montis Eremicolas ei demum inseruire Domino, qui (vt aiebat) plura quàm Philippus frater & posset, & vellet. quod vniconè pietatis studio, an rerum improsperè succedentium tœdio meditaretur, haud facilè *Eius studium emundandæ animæ.* separauerim. Illud ego in Ioanne Austriaco, citra omnem patris comparationem, non omiserim. Munditiem animæ, cuius amorem à puero indiderat educatrix Vlloa, vsque adeo coluisse *Magdalena Villagarsia Domina.* per omnem ætatem, vt nullam paulo grauiorem noxam Deique offensam apud se ferre diutiùs posset; atque ideo bis singulis mensibus (quod illi perpetuum fuit) conscientiæ labes sollicitè confessus excuteret. animo vere principe, qui turpissimæ seruituti nequi-

ret

1578 ret insuescere. Immo nec expeditionem aliquando suscepit, aut signa cum hoste contulit, quin ante prælia tem diem, accuratissima confessione, Dei clementiam propitiauerit. Quod sanè studium fui, in Principe viro, cui ab ætate, à forma, ab armorum imperio summa licentia; tanto quis, opinor, pluris æstimauerit, quanto rarior in castris hæc pietas: quantoque huiusmodi circumspectio minus solitaria, nec sine multarum comitatu virtutum esse consueuit. Hoc porrò si quis ad militares viri laudes adiungat, ad bellorum varietatem, quibus antequam interesset miles, præfuit Imperator: ad altitudinem animi, quo nullum genus hostium vel numero maius, vel famâ insuperabile vnquam expauit: ad præliorum felicitatem, in quibus perpetuò victor, victus certe numquam discessit; profectò Ioannem Austriacum magnos inter fortunatosque armorum Duces iure adnumerauerit.

præsertim ante decem pugnæ.

Militares virtutes magno Imperatore digna.

ALTERO post obitum die, super funeris pompa disceptatum inter nationum Tribunos, qui efferendo corpori præhaberentur, quòd Hispanus Regem, Germanus defuncti Ducis patriam, Belga loci prærogatiuam obtenderent. Sed composuit tunc quidem Parmensis Princeps in hunc modum; Vt corpus domo exportarent interiores aulici: susciperent eius nationis Tribuni, cuius contubernia in castris propiora essent à tabernaculo Ducis: traderentque exinde alijs atque alijs, qui longiùs abessent. Hoc itaque ordine à Bugæis castris Namurcum vsque, peditibus equitibusque per agmina dispositis, Ioannes Austriacus elatus est, armis indutus, additâ capiti coronâ, vti veteres Principes Burgundiæ domus tumulati consueuerant. Quamquam alij, quòd oblatum Hiberniæ regnum à plerisque Nobilium, assentiente Romano Pontifice, ipse inconsulto Philippo Rege admittere distulisset; idcirco illa regni specie donatam eius modestiam opinati sunt. Gestabant humeris lectum Tribuni ac Centuriones eius nationis, cuius ante agmen deferebatur, nouis subinde oneri succedentibus, donec à Namurci Magistratu susciperetur. Apud corpus atrati quatuor, Petrus Ernestus Comes Mansfeldius castrorum Præfectus, Octauius Gonzaga equirum Magister, Petrus Toletanus Marchio Villæfranchæ, & Ioannes Croius Reusij Comes, hic Belgarum, ille Hispanorum primarij ductores, manu sustinebant emortualis straguli lacinias de lecto propendentes. Præibat militum legio inuersis, vti assolet, incomptisque signis, ac reliquis tristitiæ imitamentis. Sequebatur Alexander Farnesius Parmensis Princeps, animo lugubriori quàm veste: nisi quantum cura exercitus inter eas angustias traditi dolorem auertebat. Peracta exequiali pompa in primario Namurci templo, conditisque ibi Austriaci visceribus; temporario sepulcro deposuit

CONTENTIO nationum super efferendo cadauere.

Componit eam Alexander.

Pompa funeris.

Ex litteris Com. Mansfeldij ad Pium ex castris 6. Octobris.

Cur addita capiti corona.

Apud Marsenil Delr. l. 5. Turb. Belg.

Tribuni Centurionesque gestantes.

Quatuor primarij duces tenent lectum.

Prætentus militis.

Post lectum Alexander.

Temporarium sepulcrum.

 Alexander

Alexander auunculi corpus, expectaturus quid super eo mandaret 1578
ab Hispania Rex. Etenim Austriacus morti proximus, tria supremis precibus oratum ab se Regem voluit; Vt cadauer condi suum iuberet apud Caroli Imperatoris ossa: vt matrem fratremque eiusdem vteri, in fidem patrociniumque reciperet: vt aulicos spe diu sustentatos, aliqua remunerationis ope, quam eis ipse rependere nequiuerat, subleuaret. Filiarum mentionem (quod mirere) fecit omnino nullam.

Tria Regem orauerat moribundus.

Habuit enim filias Austriacus duas, Annam, & Ioannam; hanc Neapoli ex Diana Phalanga nobili Surrentina: illam Mantuæ Carpetanorum ex Maria Mendozia, splendidissimi generis, formæque elegantissimæ puella. Annam clàm educauit Magdalena Vlloa, Ioannis ipsius educatrix: transtulitque post annos septem ad Madrigale sacrarum Virginum collegium. Ioannam apud se habuit tantundem ferè temporis Margarita Parmensis Dux, Ioannis soror: quo mortuo educandam in Neapolitano Diuæ Claræ cœnobio deposuit. Sed illa iussu Regis è Madrigali Burgos traducta in sacrum Diui Benedicti gynæceum, perpetua earum sanctimonialium Antistita creata est. hæc post annos viginti, quibus in Neapolitano claustro conuixit, Butero Principi in Sicilia tandem nupsit. Vtraque verò eodem anno, eodemque mense, & tantùm non eodem die, fato concessit.

Austriaci filiæ duæ.

1570.

Madrid.

Anna.

Ioanna.

1630. mense Febr.

Crediderim autem idcirco Austriacum inter ea, quæ Regi moriens commendauit, silentio transmisisse filias; quòd eas Regi incompertas crederet: quippe occultè adeo cautèque educatas, vt Alexander ipse secretorum eius planè omnium particeps, filiarum alteram ignoraret: alteram non ab Austriaco, sed à Margarita matre haud pridem nosset. Quæ fuit causa, cur ipse ausus non fuerit in memoriam reuocare hanc morienti filiam, quam Regi commendaret; ne scilicet aut homini pudoris aliquid incuteret, aut ne videretur per eam commendationem liberare matrem qualicumque molestia voluisse.

Cur earum mentionem fecerit nullam in morte.

Alex. ad matrem Parmen. Ducem 6. Octobr.

Iam verò illa, quæ dixi, tria ad Regem de Austriaci obitu perscribens Alexander, sigillatim exposuit, precesque pro iisdem suppliciter adiunxit. De se, traditoque sibi regimine perpauca subdidit, recusanti quàm cupienti similior. solùm Catholici exercitus discrimen à Gallis Hannoniam ingressis, & ab Ordinum copijs castra obsessuris exaggerauit: quò significaret, in eo rerum propè desperatarum articulo se coactum ab vna, quam Regi debebat fide, suscepisse intrepide magis quàm auidè illud oneris. Quamquam, vt ego quidem sentio, non tam præsens periculum, (quod erat vtique magnum) quàm dubitatio de Regis animo, suspensum habebat Alexandrum. Verebatur enim, ne Rex, omissâ armorum curâ, Margaritam Parmensem Belgis acceptam,

Alexander ad Regem de Austriaci postulationibus.

1. Octob.

De se.

Exaggerat periculum præsentis status.

Veretur de Regis animo circa præfecturæ confirmationem.

Ca. Masius ad Eq. Blondum 6. Octobr.

còque

1578 eòque paci ineundæ percommodam reuocaret in Belgium: aut Archiducem ipsum Matthiam certis conditionibus, quod agi cœptum erat, confirmaret: idque Regi facilè suaderetur à nonnullis, qui minus Alexandri Farnesij gloriæ fauerent. Et sanè (sicut ab *quam in Hispania dissuadent aliqui.*
5. Nouembr. Hispania Dauid Ducis Parmensis à secretis scribit ad Alexandrum, occultatis litterarum notis) non defuere in aula, qui multa ingessere in animum Principis, quò eam designationem planè conuellerent. credo, quòd importunum videretur armare exercitibus Alexandrum eo tempore, quo spem in Lusitaniæ tegnum intenderet
Ranutius filius magnæ indolis puer, &, vti apparebat, quantæcumque fortunæ capax. præsertim quum non sine Hispanorum offensione peteretur ab Italia, qui dominatrici nationi imperitaret. Sed Rex & Alexandri virtutem, & tototis suæ filium cogitans præcidit sermonum materiem, laudato Ioannis Austriaci consilio: ac sta- *Rex tamen tradit.*
29 Nouembris. tim compositis ad Alexandrum litteris, primùm Belgij ac Burgundiæ Præfecturam, armorumque per eas prouincias impetium sine vlla exceptione tradidit, atque eius fidei virtutique prolixè commendauit; tum de Austriaci postulatis, breue responsum adiecit, Eius familiæ se non immemorem fore, modò certior ab ipso *Et ad Austriaci petitiones respondet.* Alexandro fieret de singulorum meritis, vti postea factus est. Ma- *De familia.* trem cordi iam pridem sibi fuisse, atque exinde impensiùs futuram. Quod vtique ostendit: euocatam enim eodem anno in Hispaniam perbenignè suscepit; paucisque pôst mensibus Mazotam in Regium Sancti Cypriani cœnobium honorificè transmissa, quum inter eas sanctimoniales, addito ancillarum ministerio, vixisset annos quatuor; Laredi, quò se transtulerat cæli salubritate inuitata, per quàm piè decessit. Quod ad fratrem spectaret (Pyramo Conrado nomen erat) videret Alexander, quæ eius propensio animi foret, *De fratre.*
7. Ian. 1579. ac referret. Vidit ipse, retulitque, Adolescentem ab Austriaco fratre missum fuisse studiorum causâ Burgundiam: sed intra paucos dies, omissis litteris, initaque liberiore vita, fratris iussu in arce conclusum. Ex arce ad se scripsisse, mortuo Austriaco, vt quando frustra in litteris laborabatur, alieno ab his non minus animo, quàm facultate, exemptum vellet eâ custodiâ, atque ad arma transferret, fructu, sicuti sperabat, haud pœnitendo. Id sibi quoque videri subdidit ad Regem Alexander: oraùitque proinde, vt, si eius Maiestati videretur, imperaret quo is in loco militiam capesseret.
18. Mart. 1579. Placuit Regi sub Alexandro tyrocinium ponere, aureis quinquaginta in singulos menses attributis. Demum & de Austriaci corpore in Hispaniam transferendo Rex annuit, qua via, quoue modo *De cadauere.* Alexander ipse præscriberet. Alexander onus imposuit Hispanorum Tribuno Gabrieli Nignio Zunigæ, qui Ioanni Austriaco fuerat

Quod etiam per Galliam deportandum in Hispaniam curat: rat stabuli Præfectus. Ac designatâ per Galliam viâ, ab Henrico 1578 *Io. Vargas Mexia.* Rege per Hispanum Oratorem Parisijs agentem, impetrauit itineris securitatem aliquibus ex Ioannis Austriaci familia in Hispaniam redeuntibus, nulla cadaueris facta mentione: quod perocculte transferri voluit, ad euitandos scilicet ingentes sumptus, ac Magistratuum Sacerdotumque in vrbium aditu certamina, quæ in Principum seu viuentium, seu mortuorum itineribus fieri solent; *prius distractum in partes.* ideoque deportatum iam illud esse per Italiam ab reliqua Austriaci familia euulgauit. Immo, quò rei suspicio auerteretur, corpus omne, solutis artuum commissuris, distrahi placuit: ossibusque bracchiorum, & femorum, & tibiarum, ad hæc thorace, & capite, (exempto prius cerebro) & alijs partibus seorsim positis implevere bulgas tres: quas viatoria supellectili refertas, atque, vti assolet, ante ephippium conuolutas, Nignius & præcipui quique ex eo comitatu (erant circiter octinginta) in Hispaniam detulere. Vbi ossibus *in Hispania compositum,* iterum commissis, æreique nexu fili colligatis, totam facilè articulauere compagem corporis: quod tomento expletum, ac superinductis armis, pretiosisque vestibus exornatum ita Regis obtulere *ac Regi ostensum,* oculis, quasi pedibus innitens, Imperatorij videlicet baculi adiumento, planè viuere ac spirare videretur. Cuius ad aspectum renouato breui luctu, asportatum inde in Escurialem Diui Laurentij *postremò conditum.* sedem, apud patrem Carolum Quintum Imperatorem, vti peroptauerat, conditum est. At Alexander in Namurcensi templo, vbi depositum fuerat auunculi corpus, relicto rei monumento ad posteros, omnem continendis in Regis fide, quæ supererant, prouincijs, animum ac vires aduertit. Simul missis ad Catholicos Europæ Principes nuncijs litterisque, officij duxit, de tradito sibi ab Rege imperio singulos admonere: Regiarum partium discrimina neque anxiè commemorans, ne malè in Hispanum animatis spem intenderet: neque dissimulanter occultans, ne lauream tamquam ex facili decerptam imminueret Duci hostem aliquando debellaturo.

Belgij administrationem capessit Alexander.

DECADIS PRIMAE

FINIS.

IN-

INDEX
RERVM ET SENTENTIARVM QVAE PRIMA DECADE CONTINENTVR

Armo-

Sententiæ ad A spectantes.

Insita

Cale-

Consi-

Sententiæ ad C. spectantes.

CALAMITATVM *fasti nominibus Principum notantur*. 157.
CALVMNIAE *ac maledicta sine vllo veri falsiue discrimine auidè accipiũtur, auidè communicantur*. 144.
Grandia CONSILIA *à multis plerunque causis, ceu magna nauigia à pluribus remis, impelluntur*. 12.
CONSILIA *sibi quisque attemperat*, & *iudicium natura extorquente, putamus*

D

Sententiæ ad D. spectantes.

DEO non est cordi largitio ex alieno. 280.
DVX belli, si bonus sit, haud potest perdiu vitalis esse. 272.
A summo DECLINANTIBVS facilis est per prærupta ad infima quæque casus. 69.
Extrema DEMENTIAE est, sperare clementem, quem iratum armatumque susceperas. 167.

E

Caroli

Sententiæ ad E. spectantes.

ERROR *extrahendus est è multitudinis animo, quum fraude leuiter aspersus mendacium nondum penitus exorbuit*. 139.

EXPLORATORES, aures oculique dominantium. 126.

Scire ac nescire, EXPLORATORVM vita. 166.

Rarò EXERCITVS sine aliquo discrimine reuocatur. 354.

F

Sententiæ ad F. spectantes.

FORTVNA *iuuenum amica*. 11.
FACVNDIA *sine parsimonia verborum, importuna profluentia est*, & *morbus haud se retinentis ingenij*. 50.
FELICITATE *glisćit temeritas*. 328.
FACILIVS *insidiantium manus fugit, quis-*

Quer-

Sententiæ ad G, spectantes.

Non minus certò interitus GRATIAE expectandus, quàm vitæ. 68.

Principũ aliqui hactenus suorũ GRATIAE tribuunt, dum illi se consiliorum ministros, non authores iactent. 92.

Ha-

H

Sententiæ ad H, spectantes.

HVMANIS in rebus sæcula ac personæ intereunt, causæ & euenta eadem recurrunt.2.

HVMANA omnia reperiuntur plerunque minora dum possidentur, quàm dum optata finguntur.98.

Contumaciæ rudimentum est HAERESIS. 46.

Nunquam bona fide HAERESIS mansuescit.205.

HAERESIS refractorium ac pertinax malum facilius excluditur, quàm expellitur. 317.

I

domi,

tium

Ioan-

Ggg

Iudoi-

iter,

uen-

Mar-

Militia

Sen-

Sententiæ ad M, spectantes.

N

Ni-

Sententiæ ad N, spectantes.

O

Os-

Petrus

Phi-

in

Sententiæ ad P, spectantes.

P*RINCIPVM aliqui hactenus suorum gratia tribuunt, dum illi se con-*

Sententiæ ad Q. spectantes.

Ra-

R

Reli-

Sententiæ ad S, spectantes.

SVBIECTIS populis pars libertatis videri solet, à suorum aliquo gubernari. 31.
Difficile est SVCCESSORI placere. 50.
SINGVLORVM interest, si vniuersi regantur. 46.
Nonnulli vt SVPPLICES habeant, miseros & reos quærunt. 44.
SVBITA quæque ac incerta, æstimari atrociora solent. 115.
Malè admouentur oculi spectando illius SVPPLICIO, cuius causam commiseratio meliorem facere videatur. 237.
SVSPICACI sub Principe glisit exploratorum numerus. 166.

SV-

Tho-

Mmm Sen-

Sententiæ ad T, spectantes.

Sententiæ ad V, spectantes.

VILE *videtur, quidquid in summo patet.* 10.
VITIA dum transferuntur, quasi contractis per manus sordibus ingrauescunt. 142.
Vitio generis humani, maiora omnia concipiuntur, dum VETANTVR. 145.
Ingens potentiæ firmamentum VICINORVM Principum amicitia. 112.
Ægrè continentur manus inter arma, dum VICTORIA vindictam pariter ac prædas ostentet. 303.
Laudatur in noua potentiæ hospite VERECVNDIA. 367.

Zacha-

Z

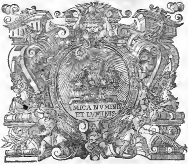
REGESTVM.

a B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z.

A a Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii Kkk Lll Mmm.

Omnes ſunt Duerniones.

ROMAE, Typis Franciſci Corbelletti. MDCXXXII.

SVPERIORVM PERMISSV.

Strada, de Belo belgico.